श्री प्रकरणरत्नाकर

भाग ४ थो.

जिनवचनामृतमहोदधिजन्य

धुरंधर सुविहित गीतार्थज्ञ पूर्वाचार्य वचन तरंग पिंडरूप

विविध विषयक प्रकरणाख्य ग्रंथोनो यत्किंचित् संग्रह करीने

श्री मुंबापुरीमध्ये

शा० भीमसिंह माणकाख्य श्रावकें

स्वामित्व विरहित

ज्ञानवृद्ध्यर्थ

आ पुस्तक छपावी प्रसिद्ध कर्युं छे.

आवृत्ति बीजी.

शके १८२२ संवत् १९५६ आसु सुद १ सने १९००.

“निर्णयसागर” मुद्रायंत्रमां रा० रा० तुकाराम जावजीयें छाप्युं छे.

प्रस्तावना.

आ प्रकरणरत्नाकराख्य पुस्तकनो चतुर्थभाग, अर्हद्ज्ञानसिंधुस्नायिसुज्ञ पुरुषोनी कृपाथी संपूर्ण करीने, यत्किंचित् ग्रंथप्रयोजन संबंधी सूचक, लखाण करवाने विद्वज्जन पासेंथी अनुज्ञा मागी लहुं छुं.–

आ चतुर्थ भाग, सर्वोत्कृष्ट छे. तथा सघला सूक्ष्म अने स्थूल बुद्धिमान् सज्जनोने आल्हादकारक थाय. तेवो छे, कारण के सांप्रतमुद्रितकृतभागमां मुख्यत्वें करी जे अस्मन्मताभिलापि साधु, साध्वी, श्रावक तथा श्राविका प्रभृति छे, तेउने निश्चय करी आपणे अर्हन्मतस्थत्व कहेवाइयें? ए विषयोनुं यत्किंचित् ज्ञान थाय, एवा हेतुथी क्षेत्रसमास, संघयणीसूत्र, तथा षट्कर्मग्रंथनो, बालावबोध सहित सविस्तर समावेश करेलो छे. अन्यच्च आ प्रकरणरत्नाकराख्य पुस्तकना प्रथम भागथी चतुर्थ भाग पर्यंत श्रीमदर्हत्प्रणीत चतुरनुयोगनो पण यत्किंचित् समावेश करेलो छे.

प्रथम संघयणीनामक ग्रंथ, जे एतत्पुस्तकगत कर्यो छे, तेमां देवादिक चातुर्गतिक जीवोनां प्रत्येक भुवनादि द्वार कह्यां छे. तेमां पण देवगति संबंधी व्यक्तता विशेष छे. ज्यांसुधी ए ग्रंथनुं ज्ञान न होय, त्यांसुधी ते मनुष्यने देवादि चातुर्गतिक जीव विगेरेनुं प्रतिपन्नत्व होतुं नथी, माटे एनुं ज्ञान अस्मदादिकने मेलववानी अत्यावश्यकता छे. श्री जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणकृत बृहत्संघयणी भणवानो हालमां विशेष परिचय न होवाने लीधे मात्र आ त्रणशें गाथानो संघयणी ग्रंथ, सांप्रत समयमां बाहुल्यें करी सर्वे सज्जनो भणे वांचे छे, माटे तेज ग्रंथ आ पुस्तकमां मुद्रित कर्यो छे.

बीजो क्षेत्रसमास नामनो ग्रंथ, आ चतुर्थभागमां दाखल कर्यो छे, ते पण सूत्ररुचिमान् जीवोने जाणवोज जोइयें, केम के तेमां जंबुद्वीप प्रमुख मनुष्योने रहेवाना अढीद्वीपना कुलगिरि, द्रह, कुंड, नदी, पर्वत, शिखर इत्यादिक शाश्वता पदार्थोनां मानादिकनुं स्वरूप सविस्तर जणाव्युं छे. जुउ के ए सर्व पदार्थ पृथ्वीगत छतां तथा तद्ज्ञानदायक एवा महद्विरचित ग्रंथो छतां स्वधर्मानुसारिने तेनुं ज्ञान न होय तो केवी मोटी भूल गणाय? माटे ते ग्रंथ पण एतत्पुस्तकमध्यें दाखल कर्यो छे. यद्यपि पूर्वाचार्यविरचित महोटा क्षेत्रसमास उपर श्रीमलयगिरि महाराजें सुमारें सप्तसहस्राधिकश्लोक टीका करी छे, तथापि ते क्षेत्रसमासनो बालावबोध न होवाने लीधे तथा स्थूलबुद्धिवालाथी तेनो लाभ न लइ शकाय तेथी तथा तेमज हालमां घणा खरा सज्जनो आ पुस्तकमां मुद्रित करेलाज क्षेत्रसमासनुं अध्ययन अध्यापन करे छे माटे तेनेज आ पुस्तकमां छापी प्रसिद्धतामां मूक्यो छे.

आ चोथा भागना अंतमां छ कर्मग्रंथ पण लीपीकृत कर्या छे. ते सर्वोत्तमोत्तम छे. केमके तेना परिपूर्ण ज्ञानविना मनुष्यने कर्म अने जीवनुं स्वरूप तेमज जीवने तत् संबंधासंबंधें करी ज्ञानाज्ञानात्मकत्व उत्पन्न थाय छे तेनुं यथार्थ स्वरूप जाणवामां आवतुं नथी, अने ज्यांसुधी ज्ञानाभाव होय, त्यांसुधी संपूर्ण कर्मनिर्जरा थाय नहीं. माटे एतद्ग्रंथाभ्यासी जीव, आत्मस्वरूप ज्ञान पामी, कर्मनिर्जरा करी सिद्धत्वपदने प्राप्त थाय छे अने जेणे कर्मनुं स्वरूप यथार्थ लाधुं छे तेणेज श्रीवीतरागप्रणीत धर्मनुं निर्मल रहस्य स्पष्ट जाण्युं छे, एवो निश्चयज छे.

ए कर्मग्रंथमध्यें कर्मसंबंधी विचार अति सूक्ष्म रीतें दर्शाव्या छे. तेनो अनुभव बुद्धिमान् श्रोता तथा वक्ताने तुरत थाय छे. एमां जूदी जूदी बाबतोनुं सविस्तर विवेचन कर्युं छे के जेथी स्थूलबुद्धिवाला मनुष्य पण समजी शके. जेम के कर्म एटले शुं? ते कर्मनी मूल प्रकृतिउ केटला प्रकारनी छे? तथा उत्तर प्रकृतिउ केटला प्रकारनी छे? तेनां नाम तथा स्वरूपनुं विस्तार सार्थे निरूपण छे. वली मोहनीयादिक कर्मप्र-

कृति सार्थे जीव, केवी रीतें बंधाय अने पाछो केवी रीतें छूटे छे? तेनुं यथार्थज्ञान ए ग्रंथथी मळे, ए रीतें ए छए कर्मग्रंथोनी उन्नतिउ प्रसिद्ध छे, माटें अहीं आटलुंकहेवुं बस छे.

केटलाएक देहस्थ इंद्रिय विषयना सुखने सत्य कहेता एवा नास्तिकपद्धतिप्राप्त लोको मतिमांद्यें करी स्वमुखथकी आ प्रमाणे वाग्विदोषनिस्सार करे छे:- जेम के, श्रुतचारित्रात्मक धर्म, अने मिथ्यात्वविरति-प्रमादकषायमय अधर्म पण नथी, बंध नथी, मोक्ष नथी, पुण्य नथी, पाप नथी, आश्रव नथी, संवर नथी, कर्मानुभव नथी, कर्मनुं विनाशवुं नथी, परभव नथी, देव नथी, देवीउ नथी, नरक नथी. एवा नास्तिकोना वितंडावादना खंडनकारक एवा आ छ कर्मग्रंथो छे, तेउनो खरे खरो अनुभव भावपूर्वक वांचवाथी तथा श्रवण करवाथी थशे.

ए कर्मग्रंथो उपर मुख्यत्वें करी जुदा जुदा त्रण पंडितवर्योयें बालावबोध करेलो छे. तेमां एकतो पंडित श्रेष्ठ जीवविजयजीनो रचेलो छे, ते घणो सरल छे. तेनी श्लोकसंख्या सुमारें दश सहस्रनी छे. बीजो बालावबोध टीकानुसारें पंडित मतिचंद्रजीविरचित छे, तेनी श्लोकसंख्या सुमारें द्वादश सहस्रनी छे. ते ग्रंथ पण अधिक प्रशंसनीय छे. तृतीय बालावबोध पंडितरत्न यशःसोमशिष्य पंडित श्रीजयसोमकृत छे. आ बालावबोध कर्ताए केटलीएक वातो एवा खुलासाथी तथा सरलताथी समजावी छे के, वांचनार, तेमज भणनार कदी जाड्य बुद्धिवालो होय तो पण तेने सहजमां समजाइ जाय. वली ए छए कर्मग्रंथोमां अति सूक्ष्मार्थनी वातो होवाथी ते सर्वनुं स्मरण, अज्ञ वांचनार सांभलनारने तुरत उपस्थित रहे एवुं नथी माटें बालावबोधकर्त्ताएं एवी खूबी वापरी छे के जे जे स्थलें एज वात फरी प्रसंगें आवे, ते ते स्थलें ते वात संलग्न करी छे, के जेथी वांचनार सांभलनारने ते अवश्य याद रहे. वली ज्यां ज्यां अपूर्व अपूर्व विषयक सूक्ष्म विचारो आव्या छे, त्यां त्यां टीकानुसारें तथा अन्यग्रंथानुसारें ते विषयोना स्पष्ट अर्थ लखीने तेनां रूप दर्शाव्यां छे. एटले 'अमुक वात शी हशे?' एवो संशय किंचित् पण रहे नहीं. वली तद्विषयक सविस्तर अधिकार जे ग्रंथमां होय तेनो प्रेक्षणप्रयास पण न रहे. एतादृश रचनाथी बालावबोधप्रबंध कर्यो छे, तेनी अतिमनोहर रचनानी खूबी, सज्जनोने स्वकीयदृष्टिपथगत तथा श्रवणातिथि थवाथी मालम पडशे माटे तेनी अति स्तुति प्रस्तावना भूयस्त्वभयथी लखी नथी. ए बालावबोधनी श्लोकसंख्या सुमारें (१७०००) छे.

प्रथम ज्यारें लिष्टो प्रसिद्ध कीधां, ते वखतें पूर्वोक्त पंडित श्री जीवविजयजीविरचित बालावबोध सहित छए कर्मग्रंथो छापवानो विचार हतो, परंतु ते ग्रंथ जोवाथी तेमध्यें पहेलाथी मांडीने पांचमा कर्मग्रंथपर्यंत पांचे कर्मग्रंथनो बालावबोध सामान्य विस्तृत हतो पण जेवो जोयें तेवो विस्तारपूर्वक न हतो, तेमां पण वली पांचमा कर्मग्रंथनो बालावबोध तो घणोज संक्षिप्त कर्यो हतो माटे साधारण बुद्धिवाला मनुष्योने ते सर्वशिरोमणि ग्रंथनो लाभ परिपूर्ण रीतें नहीं मळे, एवा हेतुथी ते बालावबोध, आ चतुर्थभागमां लीधो नथी. कदाचित् जो ते बालावबोध आ भागमां छाप्यो होत? तो आ ग्रंथ, हाल जेटलो विशाल थयो छे तेटलो थात पण नहिं अने क्षेत्रसमास, संघयणी तथा कर्मग्रंथादिकना यंत्रो तथा चित्रो अने गणितनो पूरतो समावेश पण आ भागमां थइ जात. वली समावेश थतां छतां पण पूर्वमुद्रित भागत्रयप्रमाण, आ भाग विस्तृत थात, परंतु ते बालावबोध छापवानो विचार पूर्वोक्त कारणथी बंध राख्यो.

त्यार पछी बीजो उपाय न छतां में छए कर्मग्रंथोनो बालावबोध टीका उपरथी करावीने छापवानो समारंभ कर्यो, ते बालावबोध, कर्मग्रंथ सहित आ पुस्तकमध्यें पृष्ठ (३०५) माथी मांडीने पृष्ठ (३३६) सुधी छाप्यो, ते छापतां पूर्वप्रशंसित पंडित जयसोमविरचित बालावबोधनी प्रत, मुज हस्तगत थई तथा तेनी यथार्थ पूर्व कथितसमानस्तुति मद्दृष्टिमार्गगत थवाथी में मारा हृदयमां विचार कर्यो के, आवा महा-

पंडित कृत बालावबोध उतां आपणें अज्ञ थईने नवीनकृति करावी छापवो, ते उचित नहिं माटे आ अतिरुचिर, पंडित जयसोमविरचित बालावबोधज छापवो, एवो दृढ निश्चय कर्यो.

वली ते म्हारा विचारने अनुकूल मत्साधर्मी सर्व सुविचार जनोनी सम्मति पण पडी, अने तेउयें कह्युं के, आवा बृहद्ग्रंथो वारंवार शोध करी उपाता नथी माटे यद्यपि आ चतुर्थभाग घणो म्होटो थशे, तथापि आ अतिकमनीय बालावबोध छापवो ते केटलीएक रीतें अत्युत्तम छे, अने ते छापवाथी समग्र सूत्ररुचि, पठनपाठन करनार सामान्य बुद्धिमाननो पण म्होटो उपकार थशे. एतादृश मन्मत्यनुगामी वाक्प्रसार सांभलीने ते टीकापरथी करेला बालावबोधना छपेलां चार फारम जे छे, त्यां तेटलांज राखी पुनः पृष्ठ (३३७) मांथी पंडित श्रीजयसोमविरचित बालावबोध सहित छए कर्मग्रंथनो मुद्रणारंभनो खरो दृढ विचार करीने ते छए कर्मग्रंथ, मारी अल्पमत्यनुसार शोधी छापीने सुबुद्धिमान् विवेकीजन सान्निध्यमां निवेदन कर्या छे.

ते पूर्वोक्त हेतुथी आ भाग पूर्वमुद्रित भागत्रयथी अति गौरव पाम्यो छे. वली आ भागनी महत्तायें करीने प्रत्येक पुस्तक दीठ वार आनानी किम्मत जेटला पैशा वधारे पण मारे खरचवा पड्या छे, तेम उतां पण यंत्र अने चित्रादिकनो समावेश जेवो जोइयें तेवो थइ शक्यो नथी. मात्र आरंभथी त्रण कर्मग्रंथना यंत्रो दाखल थइ शक्या छे अने शेष ते ग्रंथोना यंत्रादिक जरूर आ चतुर्थ भागमां दाखल थवा जोइयें कारण के यंत्रादिक जो साथें न होय तो ए ग्रंथ अपूर्ण कहेवाय अने साधारण वांचनारने कदाचित् यथार्थ ग्रंथाववोध पण थाय नहीं परंतु आ कर्मग्रंथनो म्होटो बालावबोध छापवाथी तेम बनी शक्युं नहीं.

ग्रंथमहत्ताना भयथी आ पुस्तकमध्यें रहेला अशुद्धताना दोषो संबंधी, सुजनो पासें क्षमा पण मागी नथी तथापि प्रथम मुद्रित भागोमध्यें दाखल करेली क्षमापना छे तेज आ तुर्यभागमां छे एम मानी मुज दीनपर दीर्घ दयादृष्टि राखशे.

॥ आर्या गीतिवृत्तं ॥

प्रकरणरत्नाकर आ, पुस्तक साद्यंत पूर्ण करि लीधुं; अर्हत्प्रसाद पामी, विघ्न रहित श्रेष्ठ काम शुभ सीधुं ॥ १ ॥ जिनवर पद वंदन मय, मंगल अवसानरूप करुं प्रेमें ॥ इम निर्विघ्नपणाथी, अन्यकृती पण थजो पूर्ण नेमें ॥ २ ॥ जिनवर आणा गर्भित, नाना विद्वज्जनाभिरचित गिरा ॥ गद्य पद्य वा सरला, प्रसिद्धि पामो अखंड सकल धरा ॥ ३ ॥ शार्दूल विक्रीडितवृत्तम् ॥ हे श्री वीर सुधीर ईश अज ने देवाधिदेव प्रभु, वंदूं हुं युत भक्ति भाव धरिने थाजो सहाए विभु ॥ आवां कृत्य अनेक ते करि शकुं रूडां कृपा तेहवी, कीजें माणक पुत्र भीमसि शिरें जोयें तथा जेहवी ॥ १ ॥

शा० भीमसिंह माणक.

॥ श्री ॥

प्रकरणरत्नाकरान्निध पुस्तकना चोथा नागमांहेला समस्त ग्रंथोनी स्थूल विषयानुक्रमणिका प्रारंज्ञः

॥ श्री ॥

॥ अथ इंद्रियपराजयशतक प्रारंभः ॥

सुच्चिअ सूरो सोचेव पंडिउं तं पसंसिमो निच्चं ॥ इंदिय चोरेहिंसया,
न लुंटिअं जस्स चरणधणं ॥ १ ॥ इंदिय चवल तुरंगो, डुग्गइ म
ग्गाणु धाविरे निच्चं ॥ जाविअ जवस्सरूवो रुंजइजिणवयणरस्सीहिं ॥ २ ॥

व्याख्या– तेहज सूरो के० शूर, तेहज पंमिउ के० पंमित, तं, के० तेनेज प्रसंसिमो निच्चं के० निरंतर हुं प्रशंसु छुं, के, जेहनुं सया के० सदा इंदियचोरे के० इंद्रिउंरूप चोरोए चरणधणं के० चारित्ररूपी धन नथी लुं-ट्युं ॥ १ ॥ इंदियचवलतुरंगो के० इंद्रियोरूप जे चपल घोडाउं छे, ते डुग्गइ के० डुर्गतिना मग्गाणु के० मार्गे निच्चं के० निरंतर धाविरे के० दोडवानुं करे छे, तेने जवस्सरूवो के० संसार स्वरूपने जेणे जावि के० जाण्यो छे, ते प्राणी जिणवयणरस्सीहिं के० श्रीवीतरागनां वचनरूप रस्सीहिं के० दोरडीए करीने रुंजइ के० रुंधे छे. २

इंदिय धुत्ताणमहो तिलतुस मित्तंपि देसु मा पसरं ॥ जइ दिन्नो तो नी
उं जत्थखणो वरिस कोडिसमो ॥ ३ ॥ अजि इंदिएहि चरणं, कठ्ठं वघुणे
हिं किरइ असारं ॥ तो धम्मछिहिदढं, जइ अव्वं इंदिय जयंमि ॥ ४ ॥

व्याख्या– अहोउत्तमजन ! इंद्रियधुत्ताणं के० इंद्रियरूप धूर्तने, तिलतुसमित्तंपि के० तिलना छोतरा जेटलुं पण प्रसरं के० पसरवा, देसुमा के० देइश नही. जइदिन्नो के० जो पसरवा दीधो तो नीउंके० लीधुं. शुंलीधुं ? ते कहेछे, जत्थ के० ज्यां खणो के० क्षणमात्रमां पण वरिसकोडीसमो के० वरसनी कोडी समान डुःखमय छे, ज्यां तेवुं डुःख लीधुं, ॥ ३ ॥ जेणे इंद्रिउं जीती नथी तेनुं चारित्र, कठ्ठं विघुणेहिं कीरइ अ-सारं–कठविघुणेहिं के० काष्टमां रहेनारा कीडाए जेम काष्टने करडीने असारं के० असार कीरइ के० कर्युं. एवुं असार जाणवुं. ए माटे धमछि के० धर्मना अर्थि जने इंदिजयंमि के० इंद्रिउं जीतवाने माटे दढ जइअव्वं के० दृढ यत्न करवो. ॥ ४ ॥

जह कागिणी इहेउं, कोडिं रयणाणहारए कोइ ॥ तह तुछ विसय
गिद्धा जीवाहारंति सिद्धिसुहं ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसयसुहं डुहं च
गिरिरायसिंगतुंगयरं ॥ जव कोडीहिं न निठइ जंजाणसुतंकरिवासु ॥ ६ ॥

व्याख्या–जह के० जेम कोइ के० कोइएक कागिणी के० कांगणीने हेउं के० हेतु एटले अर्थे कोडिरयणाण-हारए के० कोडिरत्नने हारेछे; तह के० तेम तुछ के० नीच एवा विसयगिद्धा के० विषयमां लोलुप थएला जीवा के० जीवोछे ते पोताना सिद्धिसुहं के० मोक्षसुखने हारंति के० हारीजायछे. ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसय-सुहं के० तिलमात्र पण विषयसुख, ते डुहंच गिरिरायसिंगतुंगयरं के० डुःखरूप गिरिराय के० पर्वत–तेना तुं-गयरं के० उंचां एवां सिंग के० शिखर छे, एवुं जाणवुं–अर्थात् थोडुं पण विषयसुख छे ते महाडुःखनुं हेतु

जाणवुं. ए विषयसुखने माटे नवकोडीहिं के० नवनी कोडिए दुःख नोगवतां पण न निठ्ठइ के० न निवर्ते. एवुं छे, माटे जं के० जेम ध्यानमां आवे तं के० तेम करिज्ञासु के० करजे ॥ ६ ॥

भुंजंता महुरा विवाग विरसा किंपागतुल्ला इमे ॥ कछकंडुअणंव डुःक्क जणया दाविंति बुद्धिसुहे ॥ मज्झण्हे मयतिण्हिअव सययं मिछानि संधि प्पया ॥ नुत्तादिंति कुजम्म जोणिगहणं नोगा महावेरिणो ॥ ७ ॥

व्याख्या–नोग केवा छे? ते कहे छे. भुंजंता के० नोगवतां थका महुरा के० मधुरा पण विवाग के० परिणामे–अथवा विपाके किंपाकतुल्लाइमे के० किंपाकवृक्षतुल्य विरस के० निरस छे, वली कछकंडुअणं के० खसनुं जे खणवुं–ते खणतां तो सारुं लागे, पण परिणामे महा दुःख थाय. तेम ए सुख नोगवे छे, ते पण दुःक्कजणया के० ते खसना खणवा सरखां दुःखनां उपजावणहार एवां बुद्धिसुहं के० बुद्धिसुखने दाविंति के० दे छे, अने मज्झण्हे के० मज्जन करतां थकां अर्थात् नोगमां तल्लीन होतां थकां मयतिण्हिअव्व के० मृगतृष्णा जे झांझवां तेनी परे सययं के० निरंतर मिछानिसंधिप्पया के० खोटा अनिप्रायना देनारा छे; अने नुत्ता के० नोगव्या थका, कुजम्मजोणिगहणं के० कुजन्मनी योनिनुं जे ग्रहण, तेने दिंति के० दे छे. ए माटे नोगो महावेरिणो के० नोग जे विषयादिक सुख ते महावेरी छे, एम जाणवुं. ॥ ७ ॥

सक्का अग्गी निवारेउं वारिणो जलिउ विहु ॥ सव्वोदहि जलेणावि कामग्गि डुन्निवारउं ॥ ८ ॥ विसमिव मुहंमि महुरा परिणाम निकाम दारुणा विसया ॥ कालमणंतं नुत्ता अज्ञवि मुत्तं न किं जुत्त ॥ ए ॥

व्याख्या– जलिउविहु के० घणोज लागेलो एवो जे अग्गी के० अग्नि, तेने वारिणो के० पाणीए करीने निवारिउसक्का के० निवारण करी शकीए; परंतु कामग्गी के० कामाग्नि जे छे ते, सव्वोदहिजलेणावि के० सर्व समुद्रोना पाणीए करी पण डुन्निवारउं के० निवारण करवो महा दोहलो छे. ॥ ८ ॥ हे मूढ ! आ संसारना नोग विषय छे ते मुहंमि के० प्रथम आद्यमां महुरा के० मधुरा छे, पण परिणाम के० अंते विसमिव के० विषनी परे निकाम के० अत्यंत असार अने दारुणा के० महा नयंकर एवा छे. तं के० तें, कालमणंतंनुत्ता के० अनंतकाल यावत् नोगव्या, तोपण अज्ञ के० हजी नवीमुत्तं के० नथी त्याग करतो ? किंजुत्त के० ए विषयसुखमां केम युक्त थइ रह्यो छे ? ॥ ए ॥

विषयरसासवमत्तो जुत्ताजुत्तं न जाणई जीवो ॥ झूरइ कलुणंपछा पत्तो नरयं महाघोरं ॥१०॥ जह निंबडुम्मपत्तोकीडो कडुअंपि म न्नए महुरं ॥ तह सिद्धिसुहपरुक्का संसारडुहं सुहं विंति ॥११॥

व्याख्या– ए जीव, विषयरसासवमत्तो के० विषयरसरूप आसव एटले मदिराए करी मदोन्मत्त होतो थको जुत्ताजुत्त के० युक्तायुक्त एटले योग्य अने अयोग्यने नजाणई के० नथी जाणतो; पण पछा के० पछी ज्यारे कलुणं के० महादुःख नय एवा महाघोरं के० अतिशय नयंकर नरयं के० नरकने पत्तो के० पाम्यो, त्यारे झूरइ के० झूरे छे, अर्थात् पश्चात्ताप करे छे. ॥ १० ॥ जह के० जेम, निंबडुम्मपत्तो के० लींबडाना वृक्षनुं पांदडु ते कडुअंपि के० कडवुं छे तो पण कीडो के० ते पांदडामां रहेनारो कीडो महुरं के० मधुर

एवुं मन्नए के० माने छे; तह के० तेम ए जीव सिद्धिसुहंपरुक्खा के० मोक्षसुखथी परोक्ष जे संसारदुहं के० संसारनां दुःख तेने सुहंविंति के० सुख तरिके जाणे छे. ॥ ११ ॥

अथिराण चंचलाणय खणमित्त सुहंकराण पावाणं ॥ डुग्गइ निबंधणाणं विरमसु एआण जोगाणं ॥ १२ ॥ पत्तायकामजोगा सुरेसु असुरेसु तहय मणुएसु ॥ नयजीवतुप्पतित्ती जलणस्सवकठनियरेण ॥१३॥

व्याख्या– रे अजाण जीव तुं, अथिराण के० अस्थिर, अने चंचलाणय के० चपल एवा खणमित्त के० क्षणमात्र सुहं के० सुखने कराण के० करनारा एवा, अने पावाणं के० महापापरूप तथा डुग्गइ के० दुर्गतिए निबंधणाणं के० बंधन थवाना हेतुरूप जे जोगाणं के० जोग, तेथी विरमसु के० विरम-पाछो ओसर? ॥ १२ ॥ सुरेसु के० देवताओनेविषे, असुरेसु के० असुरदेवतानेविषे, तेमज मणुएसु के० मनुष्यनेविषे हे जीव! तुं कामजोग के० कामना जोग जे स्त्री विषयादिक सुख ते पत्ता के० पाम्यो; तोपण जेम जलण के० अग्नि कठनियरेण के० काष्ठोना समूहे पण तृप्ति पामतो नथी, तेम नयजीव तुप्पतित्ती के० हे जीव, तने पण तृप्ति थती नथी. ॥ १५ ॥

जहाय किंपागफला मणोरमा रसेणवन्नेणय जुंजमाणा ॥ ते खुड्डए जीविय पच्चमाणा एओवमा कामगुणा विवागे ॥ १४ ॥ सव्वंविलविअं गीअं सव्वंनट्टंविडंबणा ॥ सव्वेआजरणाजारा सव्वेकामादुहावहा ॥ १५ ॥

व्याख्या– जहाय के० जेम किंपाग के० किंपाकनामक वृक्षना फला के० फल ते मणोरमा के० मनोहर, रसेण के० रसेकरी परिपूर्ण, वन्नेन के० वर्णेकरी रूडां पण ते जुंजमाणा के० खाधां थकां अने पच्चमाणा के० पच्यां थकां जीविय के० जीवितव्यने खुड्डय के० खुटाडे. एओवमा के० ए किंपाकनामक वृक्षना फलनीज उपमा, कामगुणाविवागे के० कामना गुणनो जे विपाक-तेनेविषे जाणवी. अर्थात् कामगुण विपाकने ते देखतां मनोहर, रसेकरी परिपूर्ण अने बाह्यरंगेकरी रुडाछे, पण तेओनो परिणाम महा दुःखदायक छे. ॥ १४ ॥ संसारमां गीअं के० जे गीत छे ते सव्वं के० सर्व विलविअं के० विलापतुल्य जाणवा, सव्वं के० सर्व, नट्ट के० नाटक ते विडंबणा के० विटंबना जेवा जाणवां, सव्वे के० सर्व आजरणा के० जे आजरण ते जारा के० जाररूप एवां जाणवां, अने सव्वे के० सर्व कामा के० काम ते दुहावहा के० दुःखदाइ जाणवा.

देविंद चक्कवट्टित्तणाइ रज्जाइं उत्तमा जोगा ॥ पत्ता अणंतखुत्तो नय हं तत्तिं गउत्तेहिं ॥ १६ ॥ संसारचक्कवाले सव्वेविय पुग्गलामए बहुसो ॥ आहारिआय परिणामिआय नयतेसु तित्तोहं ॥ १७ ॥

व्याख्या– रे जीव, देविंद के० इंद्र, चक्कवट्टित्तणाइं के० चक्रवर्तित्वादिक, रज्जाइं के० राज्य, अने उत्तमजोगा के० उत्तम प्रकारना जोग एटले विषयादिसुख, ते तुं अणंतखुत्तो के० अनंतवार पत्तो. के० पाम्यो, तोपण तेहिं के० तेओए करीने न यहंतत्तिं के० तृप्तिने पाम्यो नही ॥ १६ ॥ अहो मए के० में, संसारचक्कवाले के० संसाररूप चक्रवालनेविषे सव्वेविय के० सघलाए पुग्गला के० पुद्गलोने घणीवार आहारिआय परिणामिआय के० आहारिया एटले खाधा ने आहारपणे परिणमाव्या खरा, पण तेसु के० तेनेविषे तित्तोहं के० हुं तृप्ति नय के० पाम्यो नही ॥ १७ ॥

उवलेवो होइ जोगेसु अजोगी नोवलिप्पई ॥ जोगी जमइ संसारे अजोगी विप्पमुच्चई ॥ १८ ॥ अल्लो सुक्कोअ दो बूटा गोलया मट्टि आमया ॥ दोविआवडिआकूडे जो अल्लो तह्न लग्गई ॥ १९ ॥

व्याख्या—जोगीपुरुषने जोगेसु के० जोगनेविषे उवलेवो के० लपटावुं ते होइके० थाय छे, अने अजोगी के० वांछनारहित एवा पुरुषो नोवलिप्पई के० न लपेटाय, जोगी जमेइ संसारे के० आ संसारनेविषे जोगी होय ते जमे छे,अजोगीविप्पमुच्चई के० अने अजोगी पुरुष संसारथी मुक्त थाय छे.॥१८॥ अल्लो के० लीलो अने सुक्को के० सूको एवा दो के० बे मट्टिआमया के० माटीमय गोलया के० गोला छे, ते बेय गोला जींतने विषे आवडिआ के० अफाल्या, तेमांथी जो के० जे अल्लो के० लीलो गोलो हतो ते तह्न के० जींतनेविषे लग्गइ के० लागी रह्यो. ॥ १९ ॥

एवं लगंति डुम्मेहा जे नरा कामलालसा ॥ विरत्तोउ न लग्गंति ज हा सुक्के अगोलए ॥ २० ॥ तणकठेहिंव अग्गी लवणसमुद्दो नई-सहस्सेहिं ॥ न इमो जीवो सक्को तिपेउं कामजोगेहिं ॥ २१ ॥

व्याख्या—एवं के० ए प्रमाणे लगंति के० लागेछे. डुम्मेहा के० डुर्बुद्धि एवा जे नरा के० पुरुष, कामलालसा के० कामलंपट. एटले जे कामलंपट एवा डुर्बुद्धि पुरुषो छे, तेउ आ संसारनेविषे जींतनेविषे लीला गोलानी पेरे लागी रहेछे, अने जे विरत्तो के० संसारथी विरम्यो, ते जेम सूको गोलो जींतनेविषे न चोटे—न लागे तेम न लग्गंति के० नथी लागतो. ॥ २० ॥ जेम तृणकठेहिंव के० जेम तृणकाष्ठे करीने अग्गी के० अग्नि तृप्त थतो नथी, अने नदीना सहस्रोएकरी जेम लवण समुद्र तृप्त थतो नथी, तेम कामजोगे करीने आ जीव पण तृप्त थवाने शक्तिवंत थतो नथी.

जुत्तूणवि जोगसुहं सुरनर खयरेसु पुण पमाएणं ॥ पिज्जइ नरएसु जेरव कलकलए तउतंब पाणाइं ॥ २२ ॥ को लोजेण न निहउ कस्स न रमणीहिं जोलिअं हिअयं ॥ को मच्चुणा न गहिउ को गिद्धोनेव विसएहिं ॥ २३ ॥

व्याख्या—जीव जोगसुहं के० जोगनां जे सुख; सुर के० ते देवता, नर के० मनुष्य अने खयर के० खेचरनेविषे जुत्तूणंवि के० जोगवीने पण पुण के० वली, पमाएणं के० प्रमादेकरीने नरएसु के० नरकनेविषे जेरव के० जयंकर एवा कलकलए के० अग्निएकरी तप्त थएला तंबपाणाइं के० त्रांबाना पानन पिज्जइ के० पीएछे. ॥ २२ ॥ को के० कोण पुरुष, लोजेण के० लोजे न निहउ के० न निहत एटले नथी हणायो? अने को के० कोण पुरुषना हिअयं के० हृदयने रमणी के० स्त्रीए नजोलियं के० नथी जोलव्युं? अने को के० कोण पुरुषने मच्चुणा के० मृत्युए नगहिउ के० नथी ग्रह्यो? अने को के० कोण पुरुष, विसएहिं के० विषयोए करी नेवगिद्धो के० नथी गृद्ध थयो? ॥ २३ ॥

खणमित्त सुक्का बहुकाल डुक्का ॥ पगाम डुक्का अनिकाम सुक्का ॥ संसार मुक्कस्स विपक्क जूआ ॥ खाणी अणछाण उ कामजोगा ॥ २४ ॥ सव्व गहाणं पजवो महागहो सव्व दोसपायट्टि ॥ कामग्गहो डुरप्पा जेणजितूअं जगं सव्वं ॥ २५ ॥

व्याख्या–आ संसारनेविषे खणमित्त के० क्षणमात्र सुक्खा के० सुख छे, अने डुक्खा के० डुःख तो बहु-काल के० घणाकाल सुधी छे. ते वली पगामडुक्खा के० अतिशय डुःख छे; अने अनिकामसुक्खा के० अति-शय थोडुं सुख छे. एमाटे संसार मुक्खस्स विपक्खभूआ के० संसारने मूकवो, अने तेथी विपक्षभूत थवुं. अने ए कामभोगा के० काम विषयादिकना जे भोगो छे ते, अणड्डाणउ के० अनर्थनी खाणी के० खाण-छे. ॥ २४ ॥ जेण के० जेणे जगंसव्वं के० सर्वजगत्‌ने जितूअं के० जेद्युं संताप्युं, एवो डुरप्पा के० डु-रात्मा कामग्गहो के० कामरूपी ग्रह, ते सव्वग्गहाणं के० सर्व ग्रहोने पभवो के० उपजावानुं मूल कारण छे, अने सव्वदोसपायट्टी के० सर्व दोषोनो प्रगट करनार, एवो महागहो के० महोटो ग्रह जाणवो. ॥२५॥

जह कच्छुल्लोकच्छुं कंडुअमणो डुहं मुणइ सुक्खं ॥ मोहाउरा मणुस्सा
तह कामडुहं सुहंविंति ॥ २६ ॥ सल्लंकामा विसंकामा कामा
आसीविसोवमा ॥ कामेपछेयमाणा अकामा जंति डुग्गइं ॥ २७ ॥

व्याख्या–जह के० जेम, कच्छुल्लोकच्छुंकंडुअमाणो के० खसनो धणी खसने खणतो थको, जो के परिणामे डुहं के० डुःख भोगवे छे, तोपण तेने सुहंमुणइ के० सुख मानेछे; तह के० तेम मोहाउरा के० मोहेकरी आतुर एटले पीडित एवा मणुस्सा के० मनुष्यो, कामडुहं के० कामभोगादिकना विषयडुःखने सुहंविंति के० सुखकरी जाणेछे. ॥ २६ ॥ कामा के० काम छे ते सल्लं के० सालरूप छे, विसं के० विषरूप छे अने आसीविसोवमा के० सर्पनी दाढमां जे विष छे तेनी उपमाए छे. कामेपछेयमाणा के० ए कामनी मात्र प्रार्थना करतां अने अकामा के० अणभोगव्ये थके पण जीव डुग्गई के० डुर्गतिए जंति के० जाय. ॥ २७ ॥

विसए अवइक्खंता पडंति संसारसायरे घोरे ॥ वीसएसु निरावि-
क्खा तरंति संसार कांतारे ॥ २८ ॥ छलिया अवइक्खंता निरावइ-
क्खा गया अविग्घेणं तम्हापवयणसारे निरावइक्खेण होअव्वं ॥ २९ ॥

व्याख्या– विसए अवइक्खंता के० विषयनी अपेक्षा–प्रतिबंध करतां जीव संसार सायरेघोरे के० संसा-ररूपी महा भयंकर एवा समुड्नेविषे पडंति के० पडे छे; अने विसएसु निराविक्खा के० विषयनेविषे नि-रपेक्ष होतां थकां संसारकांतारे के० संसाररूपी अरण्यने तरंति के० तरे छे. ॥ २८ ॥ छलिया के० छलवंत एवा विषयनी अवइक्खंता के० अपेक्षाथी जे निरावइक्खा के० निरपेक्ष थया, ते अविग्घेणं के० अविघ्नपणे गया के० मोक्षे गया. तम्हा के० ते माटे पवयणसारे के० प्रवचननुं सार जे चारित्र–तेहनेविषे निरावइक्खे-णहोअव्वं के० निरपेक्ष थवुं. ॥ २९ ॥

विसयाविरक्को निवडइ निरविरक्को तरइ डुत्तर भवोहं ॥ देवीदीवस-
मागय भाउअ जुअलेण दिठंतो ॥ ३० ॥ जंअइ तिरकंडुक्खं जंच
सुहं उत्तमं तिलोअंमि ॥ तंजाणसु विसयाणं वुड्डिक्खय हेउअंसव्वं ॥३१॥

व्याख्या–विसया विरक्को के० विषयनी अपेक्षा धरतो जीव निवडइ के० संसारनेविषे पडे छे, अने जे संसारथी निरपेक्ष छे ते डुत्तर के० डुस्तर एवो आ जे भव के० संसार तेने तरइ के० तरे छे. जेम देवीना द्वीपनेविषे समागत के० आवेला एवा भाउअजुअलेण के० भ्राता एटले भाइनुं युगल. अर्थात् बे भाइओ तेना दिठंतो के० दृष्टांते जाणवुं. एटले बे भाइमांथी एक भाइए देवीना सन्मुख किंचित् जोयुं, तेथी ते

समुद्रमां जइ पड्यो; अने बीजो जाइ निरपेक्ष रह्यो, तो समुद्र पार उतर्यो. ए कथा ज्ञाताजीमां छे, त्यांथी जाणवी. ॥ ३० ॥ जं के० जे अइ के० अतिशय तिरकंडुरकं के० तीव्रपणडुःख अने जे वली तिलोअंमि के० त्रैलोक्यनेविषे उत्तमंसुहं के० उत्तम प्रकारनां सुख छे, तं के० ते सव्वं के० सर्व, विषयाणं के० विषयनी जे वुद्धिरकय के० वृद्धि अने क्षय एटले हाणी तेजां हेउअं के० हेतु छे. एम हे जीव, तुं जाणसु के० जाणजे. ॥ ३१ ॥

इंदिय विसय पसत्ती पडंति संसारसायरे जीवा ॥ पक्खिव्व छिन्नपंखा सुसीलगुणपेहुणविहिणा ॥ ३२ ॥ नलहइजहालिहंतो मुहल्लियं अं ठिअं जहा सुणउं ॥ सोसइ तालुअरसिअं विविहंतोमन्नएसुरकं ॥ ३३ ॥

व्याख्या—इंदियविसयपसत्ती के० इंद्रियोना विषयोने विषे विशेष करी आसक्त एवो जीव, पक्खिव्वछिन्नपंरका के० जेनी पांख छेदाइ छे एवो पक्षी जेम आकाशथी पृथ्वी उपर जइ पडे, तेम सुसीलगुणपेहुणविहिणा के० सुशील गुणरूपी पांखोविना जीव, संसार सायरे के० संसार सागरने विषे पडंति के० पडे छे. ॥ ३२ ॥ जह के० जेम सुणउं के० श्वान मुहल्लियंअंठिअं के० महोटुं हाडकुं लिहंतो के० चाटतां थकां नलहइ के० नथी जाणतुं, के तालुअरसिअं के० पोताना तालवानो रस शोषे छे ! ! ए श्वान पोतानाज तालवानो रस चाटे छे, तो पण ते चाटतां थकां विविहंतो के० विविध प्रकारनां सुखं के० सुखने मन्नए के० माने छे. ॥ ३३ ॥

महिलाणकायसेवी न लहइ किंचिवि सुहं तहा पुरिसो ॥ सो मन्नए वराउं सयकाय परिस्समं सुरकं ॥ ३४ ॥ सुठुविमग्गिझंतो कछवि कयलीइ नत्थि जह सारो ॥ इंदिय विसएसु तहा नत्थिसुहं सुठुविगविठं ॥३५॥

व्याख्या—तेम महिलाणकायसेवी के० स्त्रीनी कायानो सेवणहार पुरुष ते किंचि के० कांइ पणसुहं के० सुखने न लहइ के० नथी लहेतो; परंतु ते वराउं के० बापडो रांक सयकाय के० पोतानी कायाना परिस्समं के० परिश्रमने सुरकंमन्नए के० सुखरूप माने छे. ॥ ३४ ॥ सुठुविमग्गिझंतो के० अतिशय अविलोक्युं तो पण कछवि के० कहींए पण कयलीइ के० केलिनेविषे जह के० जेम सारो के० सार नत्थि के० नथी, तहा के० तेमज इंदियविसएसु के० इंद्रिउना विषयोने विषे पण सुहं के० सुख ते सुठुवि गविठं के० अतिशे शुद्ध जोइतुं नत्थि के० नथी. ॥ ३५ ॥

सिंगारतरंगाए विलासवेलाइ जुवणजलाए ॥ केके जयंमि पुरिसा नारीनईए न बुढंती ॥ ३६ ॥ सोअसरी डुरिअदरी कवडकुडीमहिलियाकिलेसकरी ॥ वइरविरोयणअरणी डुरकखाणीसुरकपडिवरका ॥ ३७ ॥

व्याख्या—सिंगारतरंगाए के० शृंगाररूप जेमां तरंग के० कल्लोलो छे, अने विलास वेलाइ के० विलासरूप जेमां जलभ्रमर छे, अने जुव्वण जलाए के० यौवनरूप जेमां जल छे, एवी नारीनईए के० नारीरूप नदीने विषे न बुढंति के० नथी बूडता, एवा जयंमि के० जगत्ले विषे केके के० कोण कोण पुरिसा के० पुरुष छे ? अर्थात् नारीरूप नदीने विषे नथी बूड्यो एवो कोइ पण पुरुष जगत्मां नथी. ॥ ३६ ॥ सोअसरी के० शोकरूप नदी एवी, डुरिअ के० कपट, तेनी दरी के० गुफा एवी, कवड के० कपटतानी कुडी के०

कुंभी एवी, किलेसकरी के० क्लेशनी करनारी एवी, वइर के० वैर, तेरूप विरोयए के० विश्वानर एटले अग्नि, तेने उपजाववा माटे अरणी के० अरणीकाष्ठ सरखी, एवी महिलीया के० स्त्री छे, ते फुरकखाणी के० दुःखनी खाण, अने सुरकपडिवरका के० सुखथी उपरांठी छे. ॥ ३७ ॥

अमुणिअमणपरिकम्मो सम्मं को नाम नासिउं तरइ ॥ वम्महसर-
पसरोहे दिठ्ठिछोहे मयछीणं ॥ ३८ ॥ परिहरसु तऊतासिं दिठ्ठिंदिठ्ठी
विसस्सव अहिस्स ॥ जं रमणि नयणवाणा चरित्तपाणेविणासंति ॥ ३९ ॥

व्याख्या– अमुणिअ मणपरिकम्मो के० नथी जाण्युं मननुं पराक्रम जेणे एवो को के० कोणपुरुष मयछीणं के० मृगाक्षिना दिठ्ठिछोहे के० दृष्टिक्षोन्ने करी वम्महसर के० कंदर्पनां जे बाण, पसरोहे के० पसरे; तेनाथी नासिउं तरइ के० नासवाने समर्थ थाय? अर्थात् कोइ समर्थ न थाय. ॥ ३८ ॥ एमाटे हे जीव! अहिस्स के० सर्पनी विसस्सवदिठ्ठि के० विषमय दृष्टि तेवी जेनी विषयदृष्टि छे, अने जं के० जे रमणि नयणवाणा के० स्त्रीनां नयनरूपी बाणो चरित्त के० चारित्ररूप पाणे के० प्राणने विणासंति के० नाश पमाडे छे, तेवी स्त्रीने परिहर के० परित्याग कर. ? ॥ ३९ ॥

सिद्धंत जलहिपारंगउविविजिइंदिउविसूरोवि ॥ दढचित्तोवि छलिज्जा-
इ जुवइ पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥४०॥ मणय नवणीय विलउ जह जायइ
जलणसंनिहाणंमि ॥ तह रमणिसंनिहाणे विद्दवइ मणो मुणीणंपि ॥४१॥

व्याख्या–दढचित्तो के० दृढ चित्त वालो एवो विसुरोवि के० विशेषे करी शूरो पुरुष जे सिद्धांतजलहिपारंगउ के० सिद्धांतसमुद्रने विशेषे करीने पार पहांचेलो एवो अने विजिइंदिउ के० इंद्रिउने जेणे जीती होय तेहने पण जुवइ के० जुवतिरूप पिसाईहिंखुड्डाहिं के० क्षुद्रणी एवी पिशाचणी छलिज्जइ के० छले छे.॥४०॥ जह के० जेम जलण के० अग्नि– तेना संनिहाणंमि के० सन्निध एटले समीपन्नागनेविषे मणय के० मीण अने नवणीय के० नवनीत एटले माखण, विलउजायइ के० उंगली जाय छे; तह के० तेम रमणिसंनिहाणे के० स्त्रीना सन्निधे एटले समीप न्नागे मुणीणंपि के० मुनीश्वरनुं पण मणो के० मन विद्दवइ के० विशेषे करी द्रवित थाय छे. एटले मन उंगली जाय छे. ॥ ४१ ॥

नीअंगमाहिं सुपउराहिं उप्पिछमंथरगईहिं॥ महिलाहिं निनग्गाइव
गिरवरगुरुआ विभिज्जंति ॥४२॥ विसयजलं मोहकलं विलासविब्बो
अजलयराइत्तं ॥ मयमयरंउत्तिन्ना तारुणमहन्नवं धीरा ॥ ४३ ॥

व्याख्या–नीअंगमाहिं के० नीची गतीए छे, तेमाटे सुपउराहिं के० पाणीसहित एवी, अने मंथरगईहिं के० मंथर गतिए छे माटे उप्पिछ के० जोवा योग्य एवी, महिलाहिं के० स्त्री ते निमग्गाइव के० नदीनीपरे गिरिवरगुरुआ के० मेरूपर्वत सरखा स्थिरमनवालाउने पण विभिज्जंति के० विशेषे करी न्नेदे छे. ॥ ४२ ॥ विसयजलं के० विषयरूप ते जल, मोहकलं के० मोहरूप कलन्नोग, अने विलास विब्बोअजलयराइत्तं के० हावन्नावरूपीआ जलचर जीवो तेणे आकीर्ण एटले न्नरेलो एवो अने मय के० मद– तेरूप मयरं के० मगर मछवालो एवो तारुणमहन्नवं के० तारुण एटले यौवनावस्थारूप महार्णव एटले महासमुद्रने धीरा के० जे धीरपुरुष ते उत्तिन्ना के० उतरेछे. अर्थात् एवा समुद्रने तरी पार उतरेछे. ॥ ४३ ॥

जइवि परिचत्तसंगो तव तणुअंगो तहावि परिवडइ ॥ मिहिला संसग्गीए कोसाजवणू सिमूणिव्वा ॥ ४४ ॥ सव्वग्गंथविमुक्को सीईभू उपसंतिचित्तोअ ॥ जं पावइ मूत्तिसुहं न चक्कवट्टीवि तं लहइ ॥ ४५ ॥

व्याख्या–जइवि के० यद्यपि परिचत्तसंगो के० समस्त प्रकारे बाह्य कुटुंबादिकना संगने परित्याग कर्यो छे जेणे अने तव के० तपेकरी तणुअंगो के० दुबलुं अंग जेणे कर्युंछे; तहावि के० तोपण मिहिलासंसग्गीए के० महिला जे स्त्री, तेना संसर्गे परिवडइ के० संसारमांहे पडेछे. कोनी पेरे? तो के–कोसा के० वेश्या, तेहना भुवननेविषे निवास करनार एवा जे सिंहगुफावासी मुनिवर तेनीपेठे जाणीलेवुं. ॥४४॥ सव्वग्गंथ के० सर्व ग्रंथथी विमुक्को के० विमुक्त, अर्थात् संसारना सर्व बंधनथी रहित एवो, अने जे चित्तोअ के० चित्तनेविषे उपसंति के० प्रशांतता पाम्यो अने जं के० जे पावइमुत्तिसुहं के० मोक्षनुं सुख पामे तं के० ते सुख चक्कवट्टीवि के० चक्रवर्त्ति पण न लहइ के० नथी लेतो. ॥ ४५ ॥

खेलंमि पडिअमप्पं जह न तरइ मच्छिआविमोएउ ॥ तह विसयखेलपडिअं न तरइ अप्पंपि कामंधो ॥ ४६ ॥ जं लहइ वीअराउ सुक्कं तं मुणइ सुच्चिअ न अन्नो ॥ न विगत्ता सूअरऊ जाणइ सुरलोइअंसुक्कं ॥४७॥

व्याख्या–जह के० जेम खेलंमि के० श्लेष्मनेविषे पडिअं के० पडेली एवी जे मच्छिआवि के० मक्षिका पण अप्पं के० पोताने न मोएऊतरइ के० मूकाववाने समर्थ थती नथी; तह के० तेम विसयखेल पडिअं के० विषयरूप श्लेष्ममांहे पड्यो एवो कामंधो के० कामे करी अंध थएलो पुरुष अप्पंपि के० पोताने पण नतरइ के० न मूकावी शके. ॥ ४७ ॥ जं के० जे सुखं के– सुखने वीअराउ के० वीतराग लहइ के० लहे, तं के० ते सुखने श्री वीतरागज जाणे. पण न अन्नो के० अन्य कोइ जाणे नही. जेम विगत्ता के० गर्ता एटले खाडामां रहेला कर्दमने विषे मग्न थएलो एवो जे सूअरऊ के० सूअर–भुंड ते सुरलोइअं सुक्कं के० स्वर्गलोकनां सुखने नजाणइ के० जाणे नहीं.

जं अज्जवि जीवाणं विसएसु दुहासवेसु पडिबंधो ॥ तं नज्जइ गुरुआणवि अलंघणिज्जो महामोहो ॥ ४८ ॥ जे कामंधा जीवा रमंति विसएसु ते विगयसंका ॥ जे पुणजिणवयणरया ते भीरु तेसु विरमंति ॥ ४९ ॥

व्याख्या–जं के० जे कारण माटे अज्जवि के० हजीसुधीपण, जीवाणं के० जीवोने विसएसुदुहासवेसु के० दुःखनेज आश्रव एटले श्रवनारा जे विषय तेने विषे प्रतिबंध छे. तं के० ते कारण माटे गुरुआणवि के० महोटाने पण महामोहो के० महामोह जे छे ते अलंघणिज्जो के० अलंघनीय छे एवुं, नज्जइ के० जाणिए छीए. ॥ ४८ ॥ जे के० जे कामंधा जीवा के० कामे करी अंध थएला जीवो, ते विगयसंका के० शंकारहित होता थका विसएसु के० विषयोने विषे रमंति के० रमे छे. जे के० पुण के० वली जिणवयणरया के० जिनवचनमां रक्त, तेभीरु के० संसारथी बीकण, तेसु के० ते विषयोथी विरमंति के० विरमे छे.॥४९॥

असुइमुत्तमलपवाहरूवयं वंतपित्तवसमज्जफोप्फसंमेअमंस बहुहड्डकरंडअं चम्ममित्तपच्छाइअं जुवइ अंगयं ॥ ५० ॥ मंसंइमंमुत्तपुरीसमीसं सिंघाणखेलाइ अनिझरंतं ॥ एअं अणिच्चं किमिआणवासं पासं नराणं मइबाहिराणं ॥ ५१ ॥

व्याख्या-असुइ के० अशुचि, मुत्त के० मुत्र अने मलपवाहरूवयं के० विष्टाप्रवाह तद्रूप अने वंत के० वमन पित्त के० पित वसा के० चरबी अने मज्ञा के० हाडकां मांहेलो गुको फोप्फ के० सोजो संमे के० संमेदा, मंस के० मांस बहुहड के० घणां हाडकांउनो करंरू के० करंडीउ ते चम्ममितं के० चर्ममात्रे करी एवुं पच्छाइ के० प्राछादीउं एटले आछादीउं एवुं, जुवइ के० स्त्रीनुं अंगयं के० अंग छे. ॥ ५० ॥ इमं के० ए मसं के० मांस मुत्त के० मुत्र अने पुरीस के० विष्टा तेणे करी मीसं के० मिश्रित अने सिंधाण के० नासिकानो मल खेलाइअ के० बडखा एउनुं निझरंतं के० निझरण एअं के० ए, अणिच्चं के० निरंतर अनित्य छे. वली किमिआण वासं के० करमीआनुं आवासस्थान, एवुं स्त्रीउनुं जे शरीर ते मइबाहिराणं नराणं के० मतिवाहिर अर्थात् बाह्यदृष्टि एवा पुरुषोने पासं के० पाश रूप छे. ॥ ५१ ॥

पासेण पंजरेणय वज्झंति चउप्पयाय पक्खीइ ॥ इयजुवइ पंजरेणं बद्धा पुरिसा किलिस्संति ॥ ५२ ॥ अहो मोहो महामल्लो जेण अम्मारिसा-विहु ॥ जाणंताविअणिव्वत्तं विरमंति न खणंपिहु ॥ ५३ ॥

व्याख्या-जेम पासेण के० पाशे करी अने पंजरेण के० पांजरेकरी चउप्पयाय पक्खीइ के० चार पगनां पंखीउने वझंति के० बांधे, तेम इय के० आ जुवइपंजरेण के० युवतिरूप पांजरे करी पुरिसाबद्धा के० बांधेला एवा पुरुषो ते किलिस्संति के० क्लेश पामे छे. ॥ ५२ ॥ अहो इति आश्चर्ये मोहो महामल्लो के० मोहरूप महामल्ल छे. जेण के० जेणे करी अम्मारिसाविहु के० अमारा सरखा पण अणिव्वत्तं के० नथी निवर्त्तता. जाणंतावि के० जाणतां छतां पण खणंपिहु के० क्षणमात्र पण न विरमंति के० नथी विरमता. अर्थात् मोहरूपी महामल्लने, अमे जाणीये छैए तो पण क्षणमात्र तजी शकता नथी. ॥ ५३ ॥

जुवईहिंसह कुणंतो संसग्गिं कुणइ सयलदुक्खेहिं ॥ नहि मुसगाणंसंगो होइ सुहो सह बिडालिहिं ॥ ५४ ॥ हरिहर चउराणण चंद सूरखंदा-इणो विजेदेवा ॥ नारिण किंकरत्तं कुणंतिधिद्धी विसय तिन्ना ॥ ५५ ॥

व्याख्या-जुवईहिंसह के० युवती सहवर्तमान संसग्गिंकुणंतो के० संसर्ग करतो थको सयलदुक्खेहिं संसग्गिं कुणइ के० समस्त दुःखोनो संसर्ग करे छे. ए माटे बिडालीसह के० बीलाडीनी साथे मुसगाणं के० मूषक एटले उंदरनो संगो के० संसर्ग अथवा संगत नहिहोइसुहो के० सुखदायक न थाय. ॥ ५४ ॥ हरि के० वासुदेव, हर के, महादेव चउराणण के० चतुरानन एवा ब्रह्मा, चंदसूर के० चंद्रसूर्य अने खंदाइणो के० षडानन एवा कार्तिकेयस्वामि आदे देइने विजेदेवा के० बीजा जे देवताउ ते पण नारिण किंकरत्तं कुणंति के० स्त्रीउनुं किंकरपणुं करे छे. ए माटे ते विसयतिन्ना के० विषयने विषे तृष्णा छे जेने, एवा पूर्वोक्त प्राणीउनी तृष्णाने धिद्धी के० धिक्कार छे! धिक्कार छे! ॥ ५५ ॥

सीअंच उण्हंच सहंति मूढा इत्थीसु सत्ता अविवेअवंता ॥ इलाइपुत्तव्व चयंति जाइं जीअंच नासंति अरावणव्व ॥ ५६ ॥ वुत्तूणविजीवाणं सुदुक्करायंति पावचरिआइं ॥ जयवं जासासासा पच्चा एसो हुइणमोते ॥ ५७ ॥

व्याख्या-मूढा के० मूर्ख एवा पुरुषो सीअं के० सीत च के० अने उण्हं के० उष्ण एवो ताप सहंति के० सहन करेछे, अने ते अविवेअवंता के० अविवेकवंत एवा होता थका, इत्थीसुसत्ता के० स्त्रीनेविषे

आसक्त ते इल्लाइपुत्तं के० इलाति पुत्रनी परे चयंति जाइ के० स्वजातिनो त्याग करेछे. अने तेर्ज रावणुव्व के० रावणनी परे जीअंचनासंति के० जीवितव्यनो नाश करे छे. तो पण ते स्त्री आदिकने नथी वांछता. ॥ ५६ ॥ वुत्तुंणवि के० बोलीने पण जीवाणं के० जीवोना जे सुदुक्करायंति पावचरिआइं के० अत्यंत दुष्कर एवां पाप चरित्र, जयवं के० जगवन् जासा के० जे हती ते ? सासा के० तेते पच्चाएसोहुइण मोते के० एज तने प्रत्यादेश छे. ॥ ५७ ॥

जललवतरलंजीअं अथिरालछीवि जंगुरोदेहो ॥ तुछाय काम जोगा निबंधणं दुक्खलरकाणं ॥ ५८ ॥ नागो जहा पंकजलावसन्नो दहुंथलं नाजिसमेइतीरं ॥ एवं जिआ कामगुणेसुगिद्धा सुधम्ममग्गे नरया हवंति ॥ ५९ ॥

व्याख्या–जललव के० जलबिंदु एटले जलना परपोटा समान तरल के० चपल एवुं जीअं के० जीवितव्य छे, अने लछी के० लक्ष्मी छे ते पण अथिरावि के० अस्थिरछे, अने जंगुरो देहो के० क्षणजंगुर एवो आ देह छे. कामजोगा के० कामजोग जे छे ते तुछाय के० तुछ एवा अने दुक्खलरकाणं निबंधणं के० लाखो गमे दुःखनां हेतु एवा छे. ॥ ५८ ॥ जहा के० जेम, नागो के० हाथी ते पंकजलावसन्नो के० कादवने जले बूड्यो थको दहुं के० देखेछे तो पण ते थलं के० स्थलरूपी तीरं के० तीरे नाजिसमेइ के० न जइ शके; एवं के० ए प्रमाणे जिआ के० जीवो कामगुणेसु के० कामसमूहनेविषे गिद्धा के० आसक्त थका सुधम्ममग्गे के० सुधर्मना मार्गनेविषे नरयाहवंति के० नरत्ता एटले सावधान न थइ शके. ॥ ५९ ॥

जहविठपुंजखुत्तो किमी सुहं मन्नए सयाकालं ॥ तह विसयासुइरत्तो जीवो विमुणइ सुहं मूढो ॥६०॥ मयरहरोव जलेहिं तह विहु दुप्पूर जइमे आया ॥ विसया मिसंमि गिद्धो जवे जवे वच्चइ न तत्तिं ॥ ६१ ॥

व्याख्या–जह के० जेम विठपुंजखित्तो के० विष्टाना ढगलामांहे खूतेलो किमी के० करमीर्ज, सयाकालं के० सदाकाल सुहंमन्नए के० सुख माने छे; तह के० तेम विसयासुइरत्तो के० विषयरूप अशुचिनेविषे रक्त थएलो एवो मूढो के० मूढ जीवो के० जीव ते विषयनेविषेज सुहंविमुणइ के० विशेषे करीने सुख माने छे. ॥ ६० ॥ मयरहर एटले मगरहर ते मगरने हरण करनार एवो जे समुद्र ते जेम जलेहिं के० पाणीएकरी दुप्पूरर्ज के० पूरवो दोहिलो छे. एटले दुःखे पूराय, अर्थात् समुद्रमां गमे तेटलुं पाणी नाखो तोपण ते तेथी तृप्ति पामे नही तेम, ए आया के० आत्मा, विसयामिसंमिगिद्धो के० विषयरूप आमिष एटले मांसनेविषे आसक्त थयो थको जवे जवे के० जवजवनेविषे तत्तिं के० तृप्ति प्रत्ये न वच्चइ के० न पामे. ॥६१॥

विसयविसट्टा जीवा उप्नडरूवाइएसु विविहेसु ॥ जवसय सहस्सदुलहं नमुणंतिगयंपि निअजम्मं ॥६२॥ चिठंति विसयविवसा मुत्तंलज्जंपिकेवि गयसंका ॥ न गणंति केवि मरणं विसयंकुस सल्लिया जीवा ॥ ६३ ॥

व्याख्या–विषयविसट्टाजीवा के० विषयरूप जे विष तेणे करी आर्त्त एटले पीडायमान् थएला एवा जीव, उप्नडरूवाइए के० उद्भटरूप आदिदेइ विविहेसु के० विविध प्रकारनां रूप ते जवसयसहस्स के० जवना शतसहस्रे करीने एटले लाखो गमे जवे करीने पण दुलहं के० दुर्लज एवो निअजम्मं के० मनुष्य जन्म ते गयंपि के० गयो थको पण न मुणंति के० न जाणे. ॥ ६२ ॥ विसयंकुससल्लियो जीवा के० वि-

पयरूप अंकुशे सास्या एवा जीवो, विषयविवसाचिठंति के० विषयने वश थया थका तिष्ठंति के० रहे छे. अने लज्जंपि के० लज्जाने पण मुत्तं के० मूके छे, केटलाएक जीवो गयासंका के० गएली छे शंका जेउनी एवा, अने केवि के० केटलाक मरणं न गणंति के० मरणने पण नथी गणता ॥ ६३ ॥

विसय विसेणं जीवा जिणधम्मं हारिऊण हा नरयं ॥ वच्चंतिजह चित्तय निवारिउंवंभदत्तनिवो ॥ ६४ ॥ धी धी ताण नराणं जे जिणवयणा मयंपिमुत्तूण ॥ चउगइ विडंवणकरं पियंति विसयासवं घोरं ॥ ६५ ॥

व्याख्या–विसयविसेणं के० विषयरूप जे विष तेणे करीने जीवा के० जीव जिणधम्महारिऊण के० जिनधर्म हारीने हा इति खेदे नरयं के० नरके जाय छे. जह के० जेम चित्तय के० चित्रसाधु एवा जे भाइ तेणे निवारिउं के० वार्यो एवो जे बंभदत्तनिवो के० ब्रह्मदत्तनृप चक्रवर्त्ति जेम संसारने विषे मनुष्य भव हार्यो तेम. ॥६४॥ धीधी के० धिक्कार छे! धिक्कार छे! ताणनराणं के० ते नरने, के जे के० जे नर जिणवयणामयंपि मुतूणं के० जिनवचनरूपी अमृतने मूकीने चउगइ विडंवणकरं के० चारे गतिनी जे विडंबनानो करनार एवो जे विसयासवंघोरं के० रौद्र एवो विषयासव के० विषयरूप मदिरा तेने पियंति के० पीए छे ॥ ६५ ॥

मरणेवि दीणवयणं माणधरा जे नरा न जंपंति ॥ ते विहुकुणंति लल्लिं वालाणं नेह गह गिहिला ॥ ६६ ॥ सक्कोविनेव सक्कइ माहप्पमडुप्फुरं जए जेसिं ॥ तेवि नरा नारीहिं कराविआ निअय दासत्तं ॥ ६७ ॥

व्याख्या–मरणेवि के० मरणकाल प्राप्त थयो छतां पण माणधरा जेनरा के० मानने धारण करनार जे पुरुष ते दीनवयणं न जंपंति के० दीनवचन न बोले, अने तेज पुरुष, वालाणं नेहगहगिहिला के० वाला जे स्त्रीउ तेनो जे नेहगह के० स्नेहरूपग्रह तेणे करीने गहिला के० घेहेला थया थका लल्लिंकुणंति के० लालन करे छे, ॥ ६६ ॥ जेसिं के० जेना माहप्पमडुप्फुरं के० माहात्म्य अने आडंबर तेने जगत्मां शक्रोपि एटले इंद्र पण खंडन नेवसक्कइ के० न करी शके. तेवी नरा के० तेवा पण पुरुषोने नारीहिं के० नारीए निअय के० पोताना दासत्तं के० दासपणा प्रत्ये कराविआ के० कराव्या ॥ ६७ ॥

जउ नंदणो महप्पा जिणभाया वयधरो चरमदेहो ॥ रहनेमी रायमई रायमइं कासि हीविसया ॥६८॥ मयण पवणेण जइ तारिसावि सुरसेलनिच्चला चलिआ ॥ ता पक्क पत्तसत्ताण इअर सत्ताण कावत्ता ॥ ६९ ॥

व्याख्या–जउनंदणो के० यादवनो नंदन एटले पुत्र, महप्पा जिणभाया के० महात्मा एवा जिन जे नेमिनाथ तेनो भाइ, वयधरो के० व्रतधारी अने चरमदेहो के० चरमशरीरी एवो जे रहनेमी, ते रायमई के० राजीमती उपर रायमइं के० रागने विषे छे मति जेनी एवो आसीत् के० होतो हवो. माटे हीविसया के० ही इति खेदे धिक्कार छे विषयने! ॥ ६८ ॥ मयणपवणेण के० मदनरूपी पवने करी जइ के० जो मेरुपर्वत सरखा निच्चलाचलिया के० निश्चल एवा चल्या तो पछे पक्कपत्तसत्ताण के० पाका पांदडां सरखां जे जीवनां सत्व छे एवा इअर के० इतर सत्ताण के० सत्व एवा जीवोनी कावत्ता के० शी वार्ता? अर्थात्

कामदेवरूपी पवने करी मेरुपर्वत सरखा धैर्यवंत पुरुषो चलायमान थया, तो पछी अल्पसत्ववाला एवा जीवोनी शी वार्ता? ॥ ६ए ॥

जिप्पंति सुहेणं चिअ हरि करि सप्पाइणो महाकूरा ॥ इक्कु विय डुज्जेओ कामो कय सिवसुह विरामो ॥ ७० ॥ विसमा विसय पवासा अणाइ जवजावणाइ जीवाणं ॥ अइडुजेतह आणिय इंदिआइं चंचलंचित्तं ॥ ७१ ॥

व्याख्या–हरि के० सिंह, करि के० हाथी अने सप्पाइणो के० सर्पादिक महाकूरा के० महाक्रूर एवां जंतु सुहेणं जिप्पंति के० सुखे करीने जीताए, पण कय सिवसुह विरामो के० कस्यो छे मोक्षसुखथी विराम जेणे एवो इक्कुच्चिय के० एकपण कामो के० कंदर्प, ते डुज्जेओ के० जीतवो दुर्लज छे.॥ ७० ॥ जीवाणं के० जीवने विसमा के० विषम एवा विषय के० विषयोनी पवासा के० पिपासा एटले तरस छे, अने अणाइ के० अनादिनी, जवजावणाइ के० संसारनी जावना छे. अने इंदिआइं के० इंद्रिओ छे ते अइडुज्जे के० अतिशय डुर्जय छे; तह के० तेमज चित्तं के० चित्त छे ते चंचलं के० चपल छे. ॥ ७१ ॥

कलमलअरइ असुक्की वाही दाहाइ विविह डुक्काइं ॥
मरणंपिअ विरहाइसु संपज्जइ कामतविआणं ॥ ७२ ॥
पंचिंदिय विसय पसंगरेसि मणवयण काय नवि संवरेसि ॥
तं वाहिसि कत्तिअ गलपएसि जंअठकम्म नविनिज्जारसि ॥ ७३ ॥

- - व्याख्या–कामतविआणं के० कामे करी तप्त थएला एवा जनोने, कलमल के० कलमल, तथा अरइ के० अरति उपजे, अने असुक्की के० जूख, वाही के० व्याधि, दाहाइ के० दाघ ज्वरादि प्रमुख विविहडुक्काइं के० विविध प्रकारनां डुःखो, मरणं के० मरण, अने पिअविरहाइ के० प्रियवियोगादिक संपज्जइ के० संपजे. ॥ ७२ ॥ हे जीव, पंचिंदिय विसय पसंगरेसि के० पांच इंद्रिओना विषय प्रसंगने माटे मणवयणकाय के० मन वचन अने काया, नविसंवरेसिं के० नथी संवरतो; अने जं के० जे अठकम्म के० आठ कर्मोने नवि निज्जारसि के० नथी निर्जरा पमाडतो तं के० ते तुं वाहिसिकत्तिअगलपएसि के० गलप्रदेशने ठामे कत्ति के० काती एटले कातर वाहे छे. ॥ ७३ ॥

किंतुमंधोसि किंवासि धत्तुरिओ अहव किंसंनिवाएण आऊरिओ ॥ अमय समुधम्मजं विसव अवमन्नसे विसय विसविसम अमियंव बहुमन्नसे ॥ ७४ ॥ तुझि तुहनाण विन्नाण गुणडंबरो जलण जालासु निवडंतु जिअ निप्परो ॥ पयइ वामेसु कामेसु जंरज्जसेजेहिंपुणपुण विनिरयानलेपच्चसे ॥ ७५ ॥

व्याख्या.–हे जीव! किंतुमंधोसि के० शुं तुं आंधलो छे? किंवासिधत्तुरिओ के० शुं तें धंतुरो पीधोछे? अहव के० अथवा तुं शुं संनिवाएणआऊरिओ के० सन्निपात रोगेकरी आकुरित के० परिपूर्ण छे? के जं के० जे माटे अमयसमुधम्म के० अमृतसमान धर्म छे, तेने विसव के० विषवत् अवमन्नसे के० मानेछे!! अने विसय विसविसम के० विषयरूप जे महा विषम विष, तेने अमियंवबहुमन्नसे के० अमृतवत् बहु माने छे! ॥ ७४ ॥ जिअ के० हे जीव! तुझि के० तुं तुहनाणविन्नाण गुणडंबरो के० तारुं ज्ञान तारुं वि-

ज्ञान अने गुणोनो आरुंबर ते जलण जालासु के० ज्वलन ज्वालानेविषे निव्वरो के० अत्यंतपणे निवडंतु के० पडो. जं के० जे कारण माटे पयइवामेसु के० प्रकृतिए करी वांका– विपरीत एवा जे कामेसु के० कामजोग तेनेविषे रज्जसे के० तुं राचे छे. माटे जेहिं के० जे कामजोगेकरीने तुं पुण पुण के० वली वली विशेषे करीने निरयानले के० नरकरूपी अग्निनेविषे पच्चसे के० पचेछे ॥ ७५ ॥

दहइ गोसीस सिरखंरू छारकए छगल गहणठ मेरावणं विक्कए ॥ कप्पतरुतोडि एरंरु सोवावए जुच्छि विसएहिं माणुअत्तणं हारए ॥ ७६ ॥ अधुवं जीविअंनच्चा सिद्धिमग्गं विआणिया ॥ विणि अट्टिज्ज जोगेसु आउं परिमिअमप्पणो ॥ ७७ ॥

व्याख्या–जुच्छि के० जे पुरुष विसएहिं के० विषये करीने मणुअत्तणंहारए के० मनुष्यपणुं हारे छे तो ते दहइगोसीससिरखंरूछारकए के० सूकी राखने माटे गोशीर्ष ते बावनां चंदन अने सिरखंरू एटले सुखरू तेने दहइ के० बाले छे, अने छगल गहणठ के० बोकडो लेवाने अर्थे मेरावणं विक्कए के० ऐरावतहाथीने वेचेछे. अने सो के० ते कप्पतरुतोडि के० कल्पवृक्षने तोडी एरंरुवावए के० एरंडाने वावेछे. ॥ ७६ ॥ जे उत्तम पुरुषो ते अधुवं के० अशाश्वतुं एवुं जे जीविअंनच्चा के० जीवितव्य जाणता थका, अने सिद्धिमग्ग के० मोक्षमार्गने पण विआणिया के० जाणता, अने अप्पणो के० पोतानुं परिमिअं के० परिमित एटले प्रमाणसहित आयुष्य जाणीने, अर्थात् आटलुंज आयुष्य छे; एवुं ते जाणता थका जोगेसु के० जोग थकी विणिअट्टिज्ज के० निवर्त्ते छे. ॥ ७७ ॥

सिवमग्गसंठिआणवि जह दुज्जेआ जिआण पणविसया ॥ तह अन्नं किंपि जए दुज्जेअं नत्थि सयलेवि ॥ ७८ ॥ सविडंकुब्भडरूवा दिठा मोहेइ जा मणं इत्थि ॥ आयहिअं चिंतंता दूरयरेणं परिहरंति ॥ ७९ ॥

व्याख्या– जह के० जेम सयले के० सर्वजगतनेविषे सिवमग्गसंठिआणवि के० मोक्षमार्गे जेओ रह्याछे' एवा जिआण के० जीवोने पण विसया के० पांच विषय जे छे ते दुर्जय छे; तह के० तेम अन्नंकिंपि के० अन्य कोइ पण नथी दुज्जेयं के० दुर्जय नथी. अर्थात् विषय जीतवा तेज दूर्जय छे, पण ते सिवाय बीजुं कांइ दूर्जय नथी ॥ ७८ ॥ सविडंकुब्भडरूवा के० सविटंक उद्भटरूप एवी इत्थि के० स्त्री, ते दिठ के० दीठी थकी मनने मोह पमाडे छे, तेओने आयहियं के० आत्महितने चिंतंता के० चिंतवता एवा जे पुरुष ते, दूयरेणं परिहरंति के० दूरथी परिहरे छे. ॥ ७९ ॥

सव्वं सुअंपिसीलं विन्नाणं तह तवंपि वेरग्गं ॥ वच्चइ खणेणसव्वं विसय विसेणं जईणंपि ॥ ८० ॥ रेजीव मय विगप्पिय निमेस सुहलालसो कहं मूढ ॥ सासयसुह मसमतमं हारिसि सिसि सोअरंचजसं ॥ ८१ ॥

व्याख्या– सव्वंसुअं के० सर्वश्रुत, सीलं के० सर्वशील, विन्नाणं के० सर्वविज्ञान तह के० तेमज वेरग्गं के० वैराग्य ते सव्वं के० सर्व जइणंपि के० यतिओने पण विसय विसेणं के० विषयरूप विषेकरीने खणेण वच्चइ के० क्षणमात्रमां जतां रहे छे. ॥ ८० ॥ रे जीव, सासयसुह मसमतमं के० शाश्वतां सुख, जेना समान जगतमां बीजां कोइ सुख नथी तेने, अने जेमां ससिसोअरंचजसं के० चंद्रमा सरखो उज्वल यश छे.

तेने हे मूढ, मयविगप्पिय के० पोतानी मतिए कल्प्यां एवा निमेसमुहलालसो के० निमेषमात्र सुखमां लंपट थइने कहंहारिसि के० केम हारेछे ! ॥ ७१ ॥

पज्जलिउ विसयअग्गी चरित्तसारं रुहिय कसिणंपि ॥ सम्मत्तं पिविराहिअ अणंत संसारिअं कुज्जा ॥ ७२ ॥ जीसण जव कंतारे विसमा जीवाण विसयतिण्हाउ ॥ जाए नडिआ चउदसपुव्वी वि रुलंति हु निगोए

व्याख्या–पज्जलिउ के० प्रज्वलित थएलो एवो जे विसयअग्गी के० विषयरूप अग्नि छे ते कसिणंपि के० समस्त एवा चरित्तसारं के० चारित्रना सारने रुहिय के० बाले छे. अने सम्मत्तं के० सम्यक्त्वने विराहिअ के० विराधीने अणंत संसारिअं के० अनंत संसारीपणाने कुज्जा के० करे छे. ॥ ७२ ॥ जीवाण के० जीवने जीसण के० जयंकर एवा जवकंतारे के० संसाररूपी अरण्यनेविषे विसमाविसय तिण्हाउ के० विषम एवी जे विषयरूप तृष्णा छे. जे तृष्णाए नडिआ के० नचावेला एवा चउदसपुव्वीवि के० चौद पूर्वधारी पण हु के० निश्चयें करीने निगोए के० निगोदनेविषे रुलंति के० जमे छे. ॥ ७३ ॥

हा विसमा हाविसमा विसया जीवाण जेहि पडिबद्धा ॥ हिंकंति जवसमुद्दे अणंतदुक्खाइ पावंता ॥ ७४ ॥ मा इंदजालचवला विसया जीवाण विज्जुतेअ समा ॥ खणदिठ्ठा खणनिठ्ठा तातेसिं को हु पडिबंधो ॥ ७५ ॥

व्याख्या–हा इति खेदे विसमा के० विषम वली हा इति खेदे विसमा के० विषम एवा विसया के० विषयो, ते जीवने विषमछे जेहि के० जे विषयोए करीने पडिबद्धा के० प्रतिबंध थएला एवा जीव अणंतदुःखाइ पावंता के० अनंत दुःख पामता थका जवसमुद्द के० संसार समुद्रनेविषे हिंकंति के० हिंडेछे. ॥ ७४ ॥ माइतिनिषेधे इंदजालचवला के० इंद्रजालनीपेरे चपल एवा जे विसया के० विषयो छे, ते जीवाण के० जीवने ते विषयो विज्जुतेयसमा के० विजलीना तेज समान खणदिठ्ठा के० क्षणमात्रमां देखाएला, पण पछी खणनिठ्ठा के० क्षणमात्रमां नाश पामवानुं छे शील जेनुं, एटले एमके– विजली जेम क्षणमां देखवामां आवे अने वली क्षणमां न दीठामां आवे, तेम ए विषयो पण क्षणमात्र देखवामां आवे अने क्षणमां न दीठामां आवे, ता के० तेमाटे तेसिं के० तेमनो हु के० निश्चे कोपडिबंधो के० शो प्रतिबंध करवो ? ॥ ७५ ॥

सत्तुविसं पिसाऊ वेआलो हुअवहोविपज्जलिउ ॥ तं नकुणइ जं कुविआ कुणंति रागाइणो देहे ॥७६॥ जोरागाईणवसे वसंमि सोसयलदुक्ख लरकाणं ॥ जस्स वसे रागाई तस्सवसे सयलसुक्खाइं ॥ ७७ ॥

व्याख्या–जं के० जेटलुं रागाइणो के० रागद्वेषादिक कुविआ के० कोप्या थका देहे के० देहनेविषे दुःखमलं कुणंति के० करेछे, तं के० तेटलुं दुःख सत्तू के० शत्रु, विसं के० विष, पिसाउ के० पिशाच, वेआलो के० वेताल अने पज्जलिउ हुअवहोवि के० प्रज्वलित थएलो अग्नि पण न कुणइ के० न करी शके. ॥ ७६ ॥ जो के० जे पुरुष रागाईणवसे के० रागादिकने वशछे, सो के० ते पुरुष सयलदुक्खलरकाणं के० दुःख समस्त लाखो गमे तेने वसंमि के० वश थइ रह्यो छे एम जाणवुं; अने जस्स के० जे पुरुषना वसे के० वशमां एटले स्वाधीनमां रागाई के० रागादिक छे, तस्सवसे के० ते पुरुषना वशमां सयलसुक्खाइं के० सघलां सुखछे एम जाणवुं ॥ ७७ ॥

केवल डुह निम्मविए पडिर्ज संसारसायरे जीवो ॥ जं अणुहवइ कि-
लेसं तं आसवहेउअं सव्वं ॥ ८८ ॥ ही संसारे विहिणा महिलारू
वेण मंडिअं जालं ॥ बझंति जड मूढा मणूआ तिरिया सुरा असुरा ॥८९॥

व्याख्या–केवल डुहनिम्मविए के० निःकेवल डुःखेकरीने नीपजावेलो एवो जे संसारसायरे के० संसाररूपी सागर– तेनेविषे जीवो के० जीव पडिर्ज के० पड्यो ठे; अने त्यां जे किलेसं अणुहवइ के० क्लेश अनुज्जवेठे, तं सव्वं के० ते सघलो क्लेश आसवहेउअं के० आश्रवठे हेतु जेनो एवो ठे. ॥ ८८ ॥ ही इति-खेदे अहो संसारे के० आ संसारनेविषे कर्म जे ठे, तेणे महिलारूवेण के० स्त्रीरूपे जालंमंडिअं के० जाल मांमीठे. जड के० जे जालनेविषे मूढ एवा मणुआ के० मनुष्यो, तिरिया के० तिर्यंच, सुरा के० देवो, अने असुरा के० असुरकुमार देवो बझंति के० बंधायठे ॥ ८९ ॥

विसमा विसयज्जुअंगा जेहिं डंसिआ जिआ ज्ञववणंमि ॥ कीसंति डुह-
ग्गीहिं चुलसीईजोणिलस्केसु ॥ ९० ॥ संसारचारगिह्मे विसयकुवाए-
हिंलुक्किआ जीवा ॥ हिअमहिअं अमुणंता अणुहवंति अणंतडुःस्काइं

व्याख्या–विसमा के० विषम एवा विषयज्जुअंगा के० विषयरूप ज्जुजंगो एटले सर्पो, जेहिं के० जेर्जए ज्ञववणंमि के० संसाररूप अरण्यनेविषे जिआ के० जीव, मंसिआ के० करड्या ठतां डुहग्गीहिं के० डुःखरूप अग्निए करीने चुलसीईजोणिलस्केसु के० चोरासी लाख जीवायोनिनेविषे कीसंति के० क्लेश पामेठे. ॥९०॥ संसारचार के० संसारनुं चालवुं, तडुप गिह्मे के० ग्रीष्मकाल तेनेविषे विषय के० विषयरूप कुवाय के० नठारो वायरो, तेणेकरी लुक्किआ के० लुकाया थका एवा जे जीवो, ते हिअमहिअं के० हितअहितने अमुणंता के० अजाणता थका अणंतडुःस्काइं के० अनंत डुःखोने अणुहवंति के० अनुज्जवे ठे,

हाहाडुरंतडुठा विसयतुरंगा कुसिस्किआ लोए ॥ ज्ञीसणज्ञवाडवीए
पाडंति जिआण मुद्धाणं ॥ ९२ ॥ विसय पिवासातत्तारत्तानारीसु
पंकिलसरंमि ॥ डुहिआ दीणा खीणा रुलंति जीवा ज्ञववणंमि ॥९३॥

व्याख्या–हाहा इति खेदे मुद्धाणं जिआण के० मुग्ध एवा जीवोने डुरंत के०जेनो अंत डुःखे करीने ठे, एवा डुठा के० डुष्ट जे विसयतुरंगा के० विषयरूप तुरंग, एटले घोडा ते कुसिस्किआ के० विपरीत शिखावेला एवा लोए के० लोकने विषे ज्ञीसणज्ञवाडवीए के० ज्ञयंकर एवी संसाररूपी अटवीमांहे पाडंति के० पाडे ठे. ॥ ९२ ॥ विसय पिवासा के० विषयरूप पिपासा एटले तृषा–तेणे करी तत्ता के० तप्त थएला एवा, अने नारीसुरत्ता के० स्त्रीनेविषे आसक्त एवा जीवा के० जीवो ज्ञववणंमि के० संसाररूपी वननेविषे स्त्रीरूप पंकिलसरंमि के० कादववाला सरोवरमां डुहिआ के० डुःखीआ, दीणा के० दीन, अने खीणा के० क्षीण एवा होता थका रुलंति के० ज्ञमे ठे. ॥ ९३ ॥

गुणकारि आइंधणिअं धिइरज्जु निअंति आइंतुह जीवा निअयाइंइंदि
आइं वल्लिनिअत्तातुरंगुव्व ॥ ९४ ॥ मणवयणकायजोगासुनिअत्ता तेवि
गुणकराहुंति ॥ अनिअत्ता पुण ज्ञंजति मत्तकरिणुव्व सीलवणं ॥ ९५ ॥

व्याख्या–हे जीव! तुह के० तने धणिअंधिइरज्जु के० अतिशे धृतिरूप जे रज्जु एटले दोरडुं तेणे करी निअंताइं के० वश थएला एवा निअयाइं इंदिआइं निअत्त के० पोताना इंद्रिउं छे ते गुणकारी छे. जेम तुरंगुव्व के० तुरंग एटले वश थएला एवा वांधेला घोमानी पेठे वह्नि के० वालवायोग्य छे. ॥ ए४ ॥ मण वयण काय के० मन वचन अने कायना जे योग छे, ते पण गाढ एवा निअत्ता के० नियंत्रिया थका एटले वश थया थका तेविगुणकराहुंति के० ते पण विशेषे करी गुणकारी थाय छे. अने अनिअत्ता के० न यंत्रिया थका पुण के० वली, मत्त करिणव्व के० मदोन्मत्त हस्तिनी पेठे सीलवणं के० शीलरूप वनने नंजंति के० नांगे छे. ॥ ए५ ॥

जह जह दोसा विरमइ जह जह विसएहिं होइ वेरग्गं॥ तह तह वि-
न्नायवं आसन्नं सेअ परम पयं ॥ ए६ ॥ डुकरमे जहिंएहिं कयंसमणेहिं
जुवणछेहिं ॥ नग्गं इंदियसिन्नं धिइपायारं विलग्गेहिं ॥ ए७ ॥

व्याख्या–जहजह के० जेम जेम दोसा विरमइ के० दोषो विरमे छे, अने जहजह के० जेम जेम विसएहिं होइ वैरग्गं के० विषयथी वैराग थाय छे; तह तह के० तेम तेम विन्नायव्वं के० जाणवुं के सेअ के० तेहने परमपयं आसन्नं के० परमपदनुं आसन्न एटले ढुंकडापणु थाय छे. ॥ ए६ ॥ एहिं डुकर मेकयं के० तेणे डुष्कर काम कर्युं. ते कोणे डुष्कर काम कर्युं? ते कहे छे. के जेहिंसमणेहिं के० जे श्रमणोए जुव्वणछेहिं के० जोवन अवस्थाने विषे इंदिअसिन्नं के० इंद्रियरूप सैन्यने नग्गं के० नांग्युं. ते पुरुष धिइपायारं के० धैर्यरूप पायार एटले प्राकार जे गढ–तेने विलग्गेहिं के० वलग्या जाणवा ॥ ए७ ॥

तेधन्ना ताणनमो दासोहं ताणसंजमधराणं ॥ अद्धछि पछिरीउ जाण
नहि अएखडकंति ॥ ए७ ॥ किंबहुणा जइवंछसि जीवतुमं सासयं सुहं
अरुहं ता पिअसु विसय विमुहो संवेगरसायणं निच्चं ॥ एए ॥

व्याख्या–जाण के० जे पुरुषने हिअए के० हृदयने विषे अद्धछि पछिरीउ के० अर्धपडियाली आंखे अर्थात् कटाक्ष नेत्र करी जोनारी स्त्री नखडकंति के० नथी खटकती; ते के० ते पुरुष धन्ना के० धन्य छे. ताण के० तेने हुं नमो के० नमस्कार करुं छुं ताण के० तेवा संजमधराणं के० संयम धारीनो दासोहं के० हुं दास छुं. ॥ए७॥ किंबहुणा के० वधारेशुं कहेवुं? हे जीव तुमं अरुअं सासयं सुहंजइवंछसि के० तुं निरोग एवुं शाश्वतुं मोक्षसुख जो वांछे छे ता के० तो विसयविमुहो के० विषयथी विमुख था, अने निच्च के० नित्य संवेग रसायणं पिअसु के० संवेग रसायणने पी एटले पान कर. ॥ एए ॥ इति इंद्रियपराजय शतकं संपूर्णम् ॥

॥ अथ श्रीअर्हदादिस्तवनम् ॥

मौनेनोर्वी व्यहृतपरितो वत्सराणां सहस्रं यो निर्माणश्चरणयुगलं नव्यमालोपकारी ॥ अर्हन्नुत्तारयतु हृदयात्स स्वकीयं कलानां यो निर्माणश्चरणयुगलं नव्यमालोपकारी ॥ १ ॥ नमस्यत्पौलोमीपतिमुकुटरत्नांशुकवरं नतानां दत्तश्रीधनयुवतिरत्नांशुकवरं ॥ त्रिलोकीजंतूनामभिलषितसंपादकमलं जिनस्य श्रीशांतेः स्तुतसरजसं पादकमलं ॥ २ ॥ अपुनर्भवमार्गलंभकक्रमकमलानलिनीप्रभापतेः ॥ शरणं समुपैमि नेमिनः क्रमकमलानलिनीतनुत्विषः ॥ ३ ॥ पार्श्वप्रभुर्जिनः कलिताऽपचयं विदधज्जगतः कलितापचयं ॥ फणिचक्रमणीरुचिरंजितखः प्रददातु सुखं रुचिरं जितखः ॥ ४ ॥ अगणयंतमुपप्लवमुच्चकै रहितसंगमकाऽमरनिर्मितं

नमत वीरजिनं मुनिसत्तमं रहितसंगमकामरसं मुदा ॥ ५ ॥ शिवरतो वरतोपवशात्ततो मघवताऽघवतामतिदूरगः ॥ अमदनो मदनोदनकोविदः शममलं मम लंभयताज्जिनः ॥ ६ ॥ अविकलं विकलंकधियां सुखं विदधतं दधतं जगदीशितां ॥ अकलहं कलहंसगतिं श्रये जिनवरं नवरंगतरंगितः ॥ ७ ॥ वेल्लत्कल्याणवल्लीविपिनघनमुचः स्वर्गगंगातरंग च्छायादायादरोचिःपटलधवलिताखंडदिङ्मंडलस्य ॥ नम्रामर्त्यालिमौलिप्रसृतपरिमलोद्गारमंदारमालाभ्यर्च्यश्रेयःप्रभस्य प्रभवतु भवतां भूतये पादपद्मः ॥ ८ ॥ इति श्रीअर्हदादिस्तवनं समाप्तम् ॥ ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वं भावतः स्तौमि महोदधिमगर्हितं ॥ उद्धरंतं जगद्दुःखमहोदधिमगर्हितं ॥ १ ॥ दृग्गोचरं भवान् येषां प्रियंगुरुचिरायते ॥ प्राप्नुवंति सुखं नाथ प्रियंगुरुचिरायते ॥ २ ॥ त्वां चतुःषष्टिरिंद्राणां तुष्टावामेयवैभवं ॥ समूलकाषं कषितुं तुष्टावामेयवैभवं ॥ ३ ॥ पवनीभवितुं कर्म वनदक्षेपणायते ॥ कोनांघ्रिकमले नम्राऽवनद क्षेपणायते ॥ ४ ॥ नवंघस्त्वं गतैर्मुक्ताविनतामरसाननः ॥ स्वप्नेऽपि स्वदते तेन विनतामरसाननः ॥ ५ ॥ भुवि स्तुतो येन भवानिंदीवरदलासितः ॥ स्वकीर्तिपूरस्तेनेंदुनिंदीवरद लासितः ॥ ६ ॥ अपि व्यामोहिताशेषसुरदानवमानवा ॥ न त्वामचुक्षुभन्नारी सुरदाऽनवमा नवा ॥ ७ ॥ फुल्लत्फणिफणारत्नरुचिराजितविग्रहे ॥ त्वयि प्रीतिः स्फुरतु मे रुचिराजितविग्रहे ॥ ८ ॥ नृपतिमुकुटप्रोद्घृष्टांघ्रि जगत्कमलाकर नृपतिमनघं स्तुत्वेति त्वां कृतांजलिरर्थये ॥ प्रशमजलधे मह्यं सद्यः प्रसह्य वितीर्यतां प्रशमनविधौ भावारीणां जिनप्रभविष्णुता ॥ ९ ॥ इति श्रीपार्श्वनाथस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ चतुर्विंशतिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

जिनर्षभ प्रीणितभव्यसार्थ समस्तदोषाजित तीर्थनाथ ॥ श्रीसंभवाखंडलवंद्य नंद्याः स्वामिन् प्रजानामभिदंदनस्त्वं ॥ १ ॥ सुखाय पुंसां सुमते मुखास्तमृगांकपद्मप्रभ गौरकांते ॥ सुपार्श्वनेतर्महसेनपुत्र त्रैलोक्यलोकस्तवनीय भूयाः ॥ २ ॥ विरोचनाभं सुविधिं जिनेंद्रं स्वभावतः शीतलमर्चयामि ॥ श्रेयांसमर्च्य दिविजव्रजेनासक्तं न संपत्सुनवासुपूज्यं ॥ ३ ॥ सुवर्णकांते विमलत्वमुच्चैरनंतविज्ञाननिविष्टविष्टप ॥ अर्हन्मणे धर्मपथप्रकाशने कुरुष्व शांतेहितमंगिनां पदं ॥ ४ ॥ निःसीमसूरतनयस्थितिमार्गदीप निर्मोहि शर्म सुदृशां प्रियमुक्तिदार ॥ निर्मृष्टगारुडरुचे निगृहीतमोह मल्लेश मोदित महाशय सुव्रतेन ॥ ५ ॥ अथोनमीनांकनिरासदक्ष संप्रीणिताशेषसमुद्रनेम ॥ शांतारवामेय गुणाभिराम श्रीवर्द्धमानैधि सुखश्रिये नः ॥ ६ ॥ निर्व्याजमेधितलमोहरणैकदक्ष सर्वज्ञराजिमहनीयपदे नयाढ्ये ॥ सर्वोदिते भव सरस्वतिपोतरूपे मिथ्यात्ववारिणि सदा मयि सुप्रसन्ने ॥ ७ ॥ इति चतुर्विंशतिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ श्रीयुगादिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

अस्तु श्रीनाभिभूर्देवो विपन्नासनकर्मठः ॥ पवित्रःपोषयेन्नाकं सुधर्माधिपतिःश्रिये ॥ १ ॥ जाड्यखंडनपांक्तित्यप्रौढो जगतिविश्रुतः ॥ हिनस्तुवस्तमःस्तोमं पावको नाभिनंदनः ॥ २ ॥ सूर्यानंदीमहोध्यासीसंयमिन्यायधीश्वरः ॥ समवर्तीजगन्नेता जीयादादिजिनेश्वरः ॥ ३ ॥ सनाकीनाहतोदद्यादपभो निर्ऋतिर्मुदं ॥ योदोपाचरण प्रीतिरनिकारेशिवेस्थितः ॥ ४ ॥ असंस्तुतोजकैर्विभ्रदपाशंसर्वदाशयं ॥ नाभेयःश्रेयसे भूयादपूर्वोभुवनेश्वरः ॥ ५ ॥ पायादनलसख्यातिर्वंधुरोहरिणाहतः ॥ अहिंसोल्लासमातन्वन् श्रीनाभेयो महाबलः ॥ ६ ॥ नसेवितःकिंपुरुषैः सर्ववित्तापवर्जितः ॥ भवद्वेपीचक्रपभः श्रीदो जयतिनूतनः ॥ ७ ॥ चंद्राभवदातदेह श्रीवृषभासनतत्परः ॥ शिवालयमितः पायादीशानः प्रथमोजिनः ॥ ८ ॥ क्षमाप्राग्भारधर्तारं यंश्रीमानश्रयतेहरिः ॥ बिभ्राणःकमलंशुभ्रंसोऽनंतःपातुनाभिभूः ॥ ९ ॥ स्वयंभूर्ब्रह्मलोकेशः शुक्लपक्षसमाश्रितः ॥ सकलं

कमलासीनः कुरुतामृपभ्रःसुखं ॥ १० ॥ एवमादिमुनेःस्तवनंयः पापठीतिशश्वतामपहाय ॥ विघ्नघातनविधौपटिमानं तस्यविभ्रतिदशापिदिगीशाः ॥ ११ ॥ इति श्रीजिनप्रभसूरिकृतं श्रीयुगादिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वजिनस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वःश्रेयसेभूयादलितालसमानरुक् ॥ अनंतासंसृतिर्येन दलितालसमानरुक् ॥ १ ॥ अज्ञानमेदुरध्वांतकारिणस्त्वद्गुणानलं ॥ अज्ञानमेदुरध्वांतभानोऽभिष्टोतुमीशगीः ॥ २ ॥ तथापिनुन्नोंऽतर्भक्तिरंहसामहितायते ॥ गुणलेशंस्तवीम्युच्चैरंहसामहितायते ॥ ३ ॥ अपारेकामरोगेण भ्रांतोस्मिभववारिधौ ॥ अपारेकामरागेणदर्शनेनविनातव ॥ ४ ॥ आप्येदानींदर्शनंते नरामरसभाजनं ॥ स्पृहयामिप्रभोराज्यं नरामरसभाजनं ॥ ५ ॥ नेन्द्राचमेऽप्सरोलोकं सकाममनसंप्रति ॥ रुचयेमुक्तिकांतापि सकाममनसंप्रति ॥ ६ ॥ पुण्योदयादक्षमया मुक्तत्वद्दर्शनेसति ॥ पुण्योदयादक्षमया स्वात्मायंपरिनिश्चितः ॥ ७ ॥ जिनास्यऽसारसंसार किंनेदानींवराकरे ॥ जिनास्यसारसंसारमध्ययद्वीक्षितंमया ॥ ८ ॥ धन्यास्तेप्रणतास्तुभ्यं वासवामेयशक्तये ॥ त्रातुंजगत्सर्वगुणावासवामेयशक्तये ॥ ९ ॥ कल्याणगिरिधीरेमे त्वयिचेत्परमेश्वर ॥ कल्याणगिरिधीरेमे करस्थाः सर्वसंपदः ॥१०॥ तवांगेलीनदृष्टित्वाद्दूरीकृततमालभे ॥ जीवन्मुक्तिदृशांकर्हिदूरीकृततमालभे ॥ ११ ॥ कमलायतनेत्राभिरक्षुब्धमनसस्तव ॥ कमलायतनेत्राऽभिरमेतांमद्दृशौमुखे ॥ १२ ॥ दृष्टेतवमुखेप्रीत्या रजनीश्वरकोमले ॥ ननिर्वाणपदेस्थास्तुरजनीश्वरकोऽमले ॥ १३ ॥ अक्षोभंगंभीरहितं तवाराध्यवचःप्रभो ॥ अक्षोऽभंगंभीरहितंनिष्कर्मालभतेपदं ॥ १४ ॥ पीत्वावाचोमृतंतेऽस्तकलिकामधुगर्हितं ॥ मेनेजनैःस्वर्गतरोः कलिकामधुगर्हितं ॥ १५ ॥ क्रमतामरसद्वंद्वसेवनेतवसादरं ॥ क्रमतामरसद्वंद्वमामकीनंमनःसदा ॥ १६ ॥ श्रियस्तवागमोदद्यान्विततानयशोभितः ॥ यस्तवैवविदोपत्वान्विततानयशोऽभितः ॥ १७ ॥ अलंतेपदराजीवान्यर्चनैकरताःप्रभो ॥ अलंतेपदराजीवामुक्तिदुर्गस्वयंग्रहे ॥१८॥ वशीचक्रेभवान्मुक्तिमहिलांछितविग्रहः ॥ स्वैर्गुणैस्त्रातराकालमहिलांछितविग्रहः ॥ १९ ॥ सदानमस्तपापायगत्याजितवतेगजं ॥ सदाभमस्तपापायमेघश्यामांगकायते ॥ २० ॥ यस्त्वामेकाग्रधीःस्तौति देवपद्मावतीनतं ॥ इष्टार्थलाभैरचिरादेवपद्माऽवतीनतं ॥ २१ ॥ सदानंदंतिनामोघमाप्यचाश्वीयमत्रके ॥ सदानंदंतिनामोघत्वद्भक्तिकृतनिश्चयाः ॥ २२ ॥ येनम्रास्त्वयिवंद्याःस्युर्मदनागविराजते ॥ तेषांचरूपर्द्धिरतिमदनागविराजते ॥ २३ ॥ अहीने नसदारेण सेव्यमानकृपानिधे ॥ अहीनेनसदारेणदूनंपाह्यांतरेणमां ॥ २४ ॥ इत्वांतरारींस्त्वदाज्ञाविद्यास्मरणभूपिताः ॥ जयलक्ष्मीवयंनाथविद्याःस्मरणभूषिताः ॥ २५ ॥ नमोहराजेनब्रह्मशक्रादीनपिजिष्णुना ॥ नमोहराजेनब्रह्मयोनयेविजितायते ॥ २६ ॥ यः स्यात्त्वत्पादपद्मार्चारुचिरंजितमानसः ॥ सर्वत्रलभतेसौख्यं रुचिरंजितमानसः ॥ २७ ॥ सर्वकषायमोहेलापतयेउद्यतस्तव ॥ सर्वकषायमोहेलाग्रासराहूपमंवचः ॥ २८ ॥ सरस्वतीपातुतवोपदेशामृतपूरिता ॥ यत्प्रभावाज्जनैर्मुक्तिपदेशाऽमृतपूरिता ॥ २९ ॥ कामदेहतमोहेऽलिनीलवर्णैनतस्त्वयि ॥ कामदेहतमोहेलितुल्येनाऽश्नुवतेश्रियं ॥ ३० ॥ स्वर्गायतियशोविश्वप्रकाशंतेऽमरीचयः ॥ यस्याग्रेनैवशीतांशोःप्रकाशं तेमरीचयः ॥ ३१ ॥ दर्पकोपरतायासच्छिदेमुनिगणायते ॥ दर्पकोऽपरतायासस्पृहयालुर्नकःखलु ॥ ३२ ॥ कल्याणानांपंचतयं मुद्यत्कुवलयद्युते ॥ कस्यनप्रीतयेजातमुद्यत्कुवलयद्युते ॥ ३३ ॥ कमलाद्भुतपस्त्यागश्रीभुजंगजिनेश्वर ॥ कमलाद्भुतपस्त्यागस्तिमिरार्कपुनीहिमां ॥ ३४ ॥ त्वदाननंजगन्नेत्रमुदारामघनोदकं ॥ निर्मिमीतांममप्रीतिमुदारामघनोदकं ॥ ३५ ॥ यैस्त्वंकृतेमनःकृत्वाप्रमदाभोगभागिनः ॥ भवेयुर्दिवितेदिव्यप्रमदाभोगभागिनः ॥ ३६ ॥ नाऽथवाऽरितमोहंसमुक्तिशर्मापिदुर्लभं ॥ नाथवारितमोहंसतेपामाकल्पमनां ॥ ३७ ॥ युग्मं ॥ आनंदतोयदव्रायजंतुजातंननामते॥ आनंदतोयदव्रायमुक्तिश्रीस्तत्ररागितां ॥३८॥ येनत्वदागमःस्वामिन्स्याद्वादेनोपराजितः ॥ निर्णीतः सतुतीर्थानां स्याद्वादेनोपराजितः ॥ ३९ ॥ स्मरामित्र-

स्यते जन्यसमूहायाऽजयप्रदं ॥ स्मराऽमित्रस्यतेजव्यश्रियांधामपदद्वयं ॥ ४० ॥ जन्यहृत्पद्मिनीवासक्षण-दानायकाननं ॥ त्वांपर्युपासतेधन्याःक्षणदानायकाननं ॥ ४१ ॥ जननव्यसनाधीरश्रीवामेयजवेजवे ॥ जन-नव्यसनाधीरजूयाःस्वामीत्वमेवमे ॥ ४२ ॥ त्वद्गुणस्तुतिरंजोदकांतेयमकहारिणी ॥ जव्यानवतुविज्ञानांकांतेय-मकहारिणी ॥ ४३ ॥ इतिप्रजोतेस्तवनंपठंतिये मुक्तिश्रियःप्रेत्यलुठंतितेहृदि ॥ जिनप्रजाऽचार्यमजाऽतिशा-यिनीजागर्तितेषामिहपंडितव्रजे ॥ ४४ ॥ इति श्रीपार्श्वजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीशांतिजिनस्तवनप्रारंजः ॥

श्रीशांतिनाथोजगवानष्टापदसमानरुक् ॥ विजगुणान्मथास्तोतानष्टापदसमानरुक् ॥ १ ॥ कल्याणकम-लोल्लासश्रीषेणजवतोर्जितं ॥ बोधिरत्नंजगन्नाथश्रीषेणजवतोऽर्जितं ॥ २ ॥ सुतानयोत्थाजगतीमहसारविरा-गतः ॥ त्वंयुग्मधर्मिमर्त्येषुमहसारविरागतः ॥ ३ ॥ सौधर्मेऽथजवान्सौख्याद्वैताढ्येसुरतामितः ॥ ततोऽजूत्खे-चरोर्वीजृत् वैताढ्येसुरतामितः ॥ ४ ॥ स्थित्वाऽथप्राणतेजज्ञेबलदेवोपराजितः ॥ यस्मादरिगणः स्थाम्नाब-लदेवोपराजितः ॥ ५ ॥ जूत्वाऽमंदमुदांपात्रमच्युताखंडलोजवान् ॥ वज्रायुधोऽजूद्दयायामच्युताखंडलोज-वान् ॥ ६ ॥ प्राप्यग्रैवेयकंपुण्यैरथोनवममुत्तमैः ॥ सेव्योनृपैरजूर्मेघरथोऽनवममुत्तमैः ॥ ७ ॥ सर्वार्थसि-द्धिमित्वाचविश्वसेनांगजूरजूः ॥ चक्रीगजपुरेऽघानांविश्वसेनांगजूरजूः ॥ ८ ॥ जीयात्तेजननीशास्तरचिरादेव-संस्तुता ॥ यांस्तोतुर्जायते मुक्तिरचिरादेवसंस्तुता ॥ ९ ॥ जन्मस्नात्रेजवानूहेहरिणांकेनजाविना ॥ तन्नाजौ-यन्न सोद्योतंहरिणांकेनजाविना ॥ १० ॥ राज्यंप्रजाविपन्त्राणहयानेकपराजितं ॥ अशाश्विरंपत्तिरथहयानेक-पराजितं ॥ ११ ॥ त्रातुंदुर्गतिजूजेदमहासीरसतःक्षमां ॥ शांतिं स्वीकृत्यषट्खंडामहासीरसतःक्षमां ॥ १२ ॥ जुक्त्वार्हत्यंक्रमात्तीर्थंनिर्मायजगतीहितं ॥ पदंप्रापप्रजोख्यातंनिर्मायजगतीहितं ॥१३॥ कल्याणपंचकंस्तोतुंजर-णीजूतमीशते ॥ केनामविश्वविश्वाजजरणीजूतमीशते ॥१४ ॥ त्वदन्योऽलंसतामुच्चैरंहः प्रमथनायकः ॥ परं-धत्तेऽधकध्वंसरंहःप्रमथनायकः ॥ १५ ॥ यत्त्वयायुधिजैत्रापिकंदर्पोऽपासितापदः ॥ तत्सतांहंसिगरुडकंद-र्पोपासिताऽपदः ॥ १६ ॥ चत्वारिंशद्धनूच्चस्त्वंपातान्मानतमोदिनः ॥ निधिर्ज्ञानस्यदुःखांधुपातान्मानतमो-दिनः ॥ १७ ॥ इमंस्पृशकृपांकृत्वाहृद्यकल्याणजाजनं ॥ दशालक्षसमायुस्त्वंहृद्यकल्याणजाजनं ॥ १८ ॥ कस्यदुःखंननाथत्वंशांतेधामनिधेहिनः ॥ तद्दुःखितान्मृगांकत्राकृशांतेधामनिधेहिनः ॥ १९ ॥ स्तुत्वात्वामि-तिमार्गयेमुहुरिदंश्रीनर्तकीनर्तने नाट्याचार्यजिनप्रजंजनमहा विघ्नांबुदाच्छादने ॥ धत्तांसंततमेवतावकगुणग्रामा-जिरामस्तवप्रज्ञापारमितामपारमहिमप्राग्जार मज्ञाराती ॥२०॥ इति श्रीजिनप्रजकृतं श्रीशांतिनाथस्तवनं समाप्तम्

॥ अथ परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धंसाधारणजिनस्तवनं ॥

॥ शार्दूलविक्रीडित छंद ॥ श्रीदेवेंद्रनरेंद्रमौलिमुकुटोद्घृष्टांघ्रियुग्मंजिनं नत्वाकुर्मिपरागशब्दविविधार्थोत्प-त्तिमाख्यांचयां ॥ पापंपिंढितदीयपुण्यवशतोयन्मामकीनंविजोऽजिध्यातीतफलापवर्जनसुधाविष्वाणकार-स्करः १

॥ वसंततिलका छंद ॥

वक्त्राब्जवायुजितपद्मपरागपूरं हृन्मंदिरस्थखपरागहतप्रचारं ॥ प्रोद्दीप्तकांचनपरागसवर्णवर्णं त्वज्ञापरा-गरसिकःस्तुतिमानयेत्वां ॥ २ ॥ देवापरागनिकृतिप्रततिप्रतानछेदेकुठारसुपरागसमांगगंगं ॥ त्वांसंश्रयाम्यनि-मिषाधिपचापराग संसारमुक्तजुविविस्तृतसंपराग ॥ ३ ॥ स्वामिन्नयत्वमनिशंसपरंपरागमादिप्रकाशकचिरंगत-पापराग ॥ यश्चाप्युवक्थक्रपिराजिषुपुष्परागवृत्तिंविघट्टितमणीबकचापराग ॥ ४ ॥पूर्वापरस्वरविपर्ययतःपराग त-त्त्वावबोधमिहरोजमनेपराऽग ॥ त्वंकिंपरागमयसेमयिमुक्तिदाने कृत्तापरागसिजितारिरथप्रसीद ॥ ५ ॥ तृष्णा-परागविरतंनिरतंक्रियायांलीलापरागतिचरंतमघंहरंतं॥विश्वापरागपतिशुद्धयशोजिरामंवंदेप्रियंवदपराऽगणनीय-शीलं ॥६॥ जूवाःपरागपुरुषेषुकृपांदधानो मायापरागवनितावधवैनतेयः ॥ यःकोपरागरहितस्त्वमसीनतेन सेवे-

न्नवंतमपरागमशैलवज्रं ॥७॥ ध्वस्तोपरागपरनागविनूषितांगं सूरापरागमसमीकृतकर्मधर्मं ॥ पुण्यापरागजनदत्तन्न्वंन्नजेयं देवाऽपरागणितलक्ष्णसंचयंत्वां ॥ ८ ॥ सेवापराऽगणितसौख्यकरंश्रयामि हृत्तापरागहरणंकरणंगुणानां ॥ प्रोद्यत्परागतिगतंशरणंजनानामिष्टार्थसाधनसुपर्वपरागकल्पं ॥ ए ॥ तेजोविराजितपरांगसमीपरागद्वेषच्छिदंधनहृयविपरागहीनं ॥ गेमेसतिष्ठुतपरागनमस्करोमि गेस्थेजयेकलितपापपरागमाशु ॥ १० ॥ गेस्थेजितेजननमृत्युजरापरागं मांदेहितच्छिवपदंविलसत्परागं ॥ रान्नेहतस्मरपरागपकौपरागरिक्तं परागणधरस्थितिकार्यकारिन् ॥ ११ ॥ पस्थांगदेवकृतचंदनसत्परागोयो घ्रापरागमगिरोस्तिनजंजपूकः ॥ गेयंविधायकृतडुःकृतसंपरागमीडेप्रतीतमपरागमन्निख्ययातं ॥१२॥ गेपाग्रगेजितपुनर्न्नवन्नापरागरास्थानकेतमुदितेन्नुवनेपराग ॥ गेशेकृतेनिहतमोहमहापराग गेस्थेपणेकुरुसुखंशमधीपराग ॥१३॥ गेऽर्थेपरागकरणोद्यमिनंनमामिगेसोस्थितेखलपरागन्नयप्रमुक्तम् ॥ गेन्नेकृतेऽर्पितपरागधराधवत्वंपेहेस्थितेशुचिपरागपवित्रकीर्तिं ॥१४॥ गेस्थेन्नवेसकलजंतुकृतापरागगेदेनिबर्हितकषायमहत्पराग॥गेशेविधेहिसुखमुज्झितडुःपरागगेवेसतित्रिजगदंगिकृपापराग॥१५॥ पेसौपरागसमधैर्यसुवर्यवीर्यपेसेपरागशिवन्नीरुमन्निष्टुवेत्वां ॥ येनीकृतेधनवधूप्रन्नुतापरागराम्नोदितेशुचिपरागरदालिकांते ॥ १६ ॥ रित्रांकृतेऽनुचित देहपरागलेपरित्रांगते जयपरागन्नवाधिकश्रीः ॥ उन्नेतिरःसुविहितेजनतापरागगेधेकृते गलितमोहमदापराग ॥ १७ ॥ उपजातयः ॥ परांगनायास्तुपवेपरागसंगेनमुक्तंमनसानतोऽस्मि ॥ पेवेकृतेदेवनमत्परागसंत्यक्तरक्तास्थिपरांगसंग ॥ १८ ॥ प्राप्तापरागाधन्नवाब्धितीरंवंदेपरागारविमुक्तचिंतं ॥ तृष्णापरागर्वरुपानिपूदनंवशापरागाद्ध्यंगुणोपपन्नं ॥ १९ ॥ दिव्यापरागर्जनतामतीतंसेवापराऽगरत्यमुखर्पिवंद्यं ॥ परागन्नस्तिच्छवितोऽधिकप्रन्नं परागजाविःकृतसत्क्रतिंश्रये ॥ २० ॥ परागतार्थप्रतिपादनात्प्रियं जनंपराऽगह्र्यवचःपरंपरं ॥ परागलक्ष्णधोरणीर्द्धं परागदाधिष्णमहंनवीमि ॥ २१ ॥ परागरुत्मत्स्थितिमूर्तिसेव्यं पराऽगरुद्रव्यसुधूपयोग्यं ॥ परागमाचारविचारणीयं पराऽगदंकारमहंन्नजामि ॥ २२ ॥ माद्यत्पराऽगम्यपदप्रधानदक्षंपराऽगर्वगुणंश्रयध्वं ॥ सुरूपरागोत्थविकारतर्जकंजराऽपराऽगत्वरन्नीतिवर्जितं ॥२३॥ पराऽगजावारिविशुद्धवंशःपरागरिष्टस्थितिन्नेददर्शी ॥ सेवापरारिनतचक्रमाब्जः कृपापराऽगालिदवाक्यजीयाः ॥ २४ ॥ योदीपरागांगिसमात्मबोधनो विलापरागादिविमुक्तचेताः ॥ निःस्वापराऽगाद्यतरस्वरूपः सुरापराऽगाह्यगुणःससेव्यः ॥ २५ ॥ अपूर्वराणांगपरागजातशीलंपराऽगंधवचःप्रकाशं ॥ परागतिप्राप्तपरागतिज्ञं स्तोष्येपरागोपगतिप्रतीतं ॥ २६ ॥ वंदेपरागर्न्नगतिव्यतीतं सदापरागाढतपःप्रवृत्तं ॥ क्रूराऽपरांगारकशोणपाणिंपरांगरीयःपदवींश्रयंतं ॥ २७ ॥

शार्दूलविक्रीडितछंद ॥ श्रीमद्वाचकचक्रवर्तिसुगुरुश्रीहर्पकल्लोलसच्छिष्यः पंडितमंडलीबहुमतःश्रीलक्ष्मिकल्लोलकः ॥ सैवेदंरचयांचकारसुपरागार्थाष्टयुक्तंशतं तेनाम्नोतुकृतीजनः शिवसुखंपुण्येनलब्धोदयं ॥ २८ ॥ इति परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धसाधारणजिनस्तवनं महोपाध्यायचक्रवर्तिश्रीहर्पकल्लोलगणिक्रमकमलमरालायमानेन पण्डितलक्ष्मीकल्लोलगणिना रचयांचक्रे ॥

॥ अथ श्रीमहावीरस्तवनप्रारंन्नः ॥

असमशमनिवासं वासवाचार्यवाचामविषयमहिमानं ज्ञानसंक्रांतविश्वं ॥ प्रणमदमरचूडारत्नघृष्टांघ्रिपीठं जिनवरवरद त्वां नौमि न्नक्तिप्रयुक्तः ॥ १ ॥ बालस्यापि ममोक्तं तव स्तुतावर्थमेष्यति बुधानां कन्याकर्तितसूत्रे न गौरवं मांत्रिकाः किमु वहेयुः ॥ २ ॥ योमिमीतेत्यवार्णोघपाथःपलैर्यःपरिछेत्तुमीष्टेनन्नःस्वांगुलैः ॥ योऽप्रियेगेनकल्पांतवातंजयेत् त्वद्गुणानामियत्तामसौवेत्तिचेत् ॥ ३ ॥ अन्निनुत्य न्नवंतमनंतगुणं स्तुतिकारगिराजिमतीचरितं ॥ यदियंगुणरेणुकणाक्ततनुं स्तवनीयमुपैतिनजातुपरं ॥ ४ ॥ नदृष्टेष्टबाधःपरैर्लंघ्यता- .उप० ।वार नकृत्योपदेशः ॥ तथापिश्रितारत्नसिथ्यात्वलीना नानिंवप्रियाःकिंद्विषंतीक्षुसुग्राः ॥ ५ ॥ न-

चितंजनोमृतरुचिर्लज्जतां वृषसंश्रयेण परमोच्चपदं ॥ प्रमदाश्रितेप्यहहतत्रलज्जां प्रवदंति न्नवदध्वमुचः ॥ ६ ॥ फलगोचरलक्ष्णैरुपेतं गदितं यन्नवता प्रमाणयुग्मं ॥ कृतयत्नशता अपीह दोपानलमुन्नावयितुंनवादिनोऽन्ये ॥ ७ ॥ संदेहान्युगपदपोहितुंनृतिर्यक् देवानांश्रुतिपुसुधारसंनिषेक्तुं ॥ त्वांहित्वाकलयितुमीश— —न्नाषातगौप्यं कश्चगिरैकयालमन्यः ॥ ८ ॥ नकेमनःशुद्धियुगाग्रयोजितप्रबोधचारित्रतुरंगमद्वयं ॥ रथंसमारुह्य तवेशशासनं समासदन्मुक्तिपुरीमविघ्नतः ॥ ९ ॥ योगेनकिं किमथतीर्थपरंपरान्निः किंदैवतैःकिमुतपोन्निरधीतिन्निःकिं ॥ मंत्राद्यरंजिनजिनेतिजपंतुसंतःपारत्रिकैहिकमुपेयमुपेतुकामाः ॥ १० ॥ त्वन्नामकामसामर्थ्योनध्यायध्यायतःसतः ॥ संपनीपद्यतेसद्यः संपत्कंपपराङ्मुखी ॥ ११ ॥ असत्परीणामपरश्वधेन मच्चित्तपेटांप्रसन्नंविन्निद्य॥ ज्ञानादिरत्नानिहरंतिचौरा रागादयस्तान्निगृहाणनाथ ॥ १२ ॥ त्वद्विधेप्यधिपतौशिवपुर्यां श्रूयतेनहिवहुर्जनवासः ॥ धिग्विधिःकुनृपतावपिमोहे वीक्ष्यतेन्नवपुरीजनपूर्णा ॥ १३ ॥ नाथवाधितुमनाथवत्सुधान्नोजिनोपिविवुधान्यमक्षमः ॥ मानवांस्तुतवपीतदेशनावाक्सुधान् वतदृशापिनास्पृशत् ॥ १४ ॥ युक्तिस्फूर्जत्तीक्ष्णधाराशयैयैश्चक्रे यौष्माकीणत्राणीकृपाणी ॥ तेपांन्नावारातिन्निर्युद्धकेलिं कुर्वाणानांस्यात्करस्थाजयश्रीः १५ ॥ प्रमथितमिथोविरोधाः सुहृदीन्नूयासतेंगिनोनिखिलाः ॥ त्वद्देशनाम्बुवमिता नयवादाश्चन्नवसमयं ॥ १६ ॥ इनकुतीर्थिककल्पितगर्हणा वचन न्नसमन्निरुज्ज्वलितेप्यहो ॥ तवयशोमुकुरेपरदैवतव्रजयशोनखलप्रतिविंवितं ॥ १७ ॥ रुंधन्नेधितमन्यतीर्थिकततेरौद्धत्यवंध्याचलंसच्चेतोजलपंकहृन्मधसुहृद्घातापिसंतापनं ॥ हेलाशोपितमोहराजमहिमांन्नोधिर्जिनत्वद्यशोगस्तिः सैपचरितहस्तिदशनच्छेदावदातच्छविः ॥ १८ ॥ शेपोहिर्यस्यमूलंकनकगिरिरिपिस्कंधबंधश्चतस्रः काष्ठाःशाखाःप्रशाखाविदिशउरुतलं व्योमजालंदलानां ॥ ताराः पुष्पाणिसिद्धास्पदमथशिखरंपुप्पदंतौफलश्रीछायाविश्रांतविश्वःस्फुरतितवयशःपादपःसोयमुच्चैः ॥ १९ ॥ ऊर्ध्वोर्ध्वमारोहतिहृन्नजोनृणां त्वन्नक्तिरागांशुपतिर्यथायथा॥ तथातथांहःपटलीबलीयसीछायेवदेवक्षयतिप्रतिक्षणं ॥ २० ॥ स्वजनकमनस्तापाधानोन्नवाघविपक्रिमव्यसनमपि हीहंतुंकामंनशक्तिमधुःपरे ॥ तवपुनरिनश्रीमोहोर्वीपतिं सवलंद्विधापरिदलयितुंकाष्ठाप्यैकालगन्नरणांगणे ॥२१॥ नदोपाणांस्वस्मिन्नधिपन्नवताऽदायि वसतिर्गुणानांनैवान्यैर्हरिहरविरंचिप्रन्नृतिन्निः ॥ शिवंतेपामुल्लासयितुमन्निसंधिस्तवन्नवं तदातातेन्यस्तेनतुकिमिववैशिष्ट्यमधिकं ॥ २२ ॥ आपत्कोटीविघटनपटुः संपदाकृष्टिमंत्रःश्रेयोवल्लीवनवनधरस्तत्त्वधीसौधदीपः ॥ विद्याकंदोरतिपतियशःक्षीरवद्भ्रप्रचारश्वेतोवृत्तिं ममरसयतुत्वत्पदाब्जप्रणामः ॥ २३ ॥ कपायतपनातपग्लपितमप्रशस्तक्रियानुचिंतनमलीमसं विपयतर्पपर्याकुलं ॥ न्नवद्गुणकदंबकस्तुतिसुधाहृदे मज्जनं जिनेशितरनुक्षणंसृजतुमामकीनंमनः ॥ २४ ॥ त्रिन्नुवनन्नवनान्नोगन्नावन्नासनगृहमणिसम नतजनतान्निमतार्थसार्थवितरणकल्पद्रुम विविधछंदोजातिरुचिरमितिसंस्तवमकरवमपवृजिनप्रन्नसूरिनिवहमहनीयमर्हंतवयत्कंठपीठसीमनिलुठतिसैपतस्य पुरुपस्य जिनकरतलमुपैति सकलेष्टफलसिद्धिरिद्धगुणतरुविपिन ॥ २५ ॥ इति श्रीमहावीरस्त०

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवनप्रारंन्नः ॥

कामेवामेयशक्तिर्न्नवतुतवगुणस्तोमलेशप्रशस्तौनस्याद्यस्यामधीशःसुरपतिसचिवस्यापिवाणीविलासः ॥ मानेवावार्द्धिवारांकलयतिकश्चमौढिमारूढधारांन्नक्तिव्यक्तिप्रयुक्त स्तदपिकिमपितेसंस्तवंप्रस्तवीमि ॥ १ ॥ संसारान्नोधिवेडानिविडजडमतिध्वांतविध्वंसहंसःश्यामाश्यामांगधामाशठकमठतपोधर्मनिर्माथपाथः ॥ स्फारस्फूर्जत्फणींद्रप्रगुणफणमणिज्योतिरुद्योतिताशाचक्रश्चक्रिध्वजत्वंजयतिजिनविजिद्दूव्यन्नावारिवार ॥ २ ॥ कम्रानम्रांगिचेतः शिखिकुलविलसत्तांडवाडंवरश्रीहेतुः प्रेंखन्नखालीरुचिररुचितडिद्दामनेत्रान्निरामः ॥ प्रीतिंफुल्लत्फणान्नाङ्मणिघृणिसुमनश्चापवित्रीकृतद्यौर्देया स्त्वंदेशनावाक्स्तनितसुखकरोमेघवन्मेऽघहंतः ॥ ३ ॥ न्निंदन्लोकप्रवाहप्रवलतर सरित्पुरमुच्चैर्वहंतंजंतूनांचित्तन्नूमौसजयतिजगतित्वद्वचोवारिकांतः॥मुक्त्वागाढगृही

तानपिविनतजनान्यत्प्रजावाज्ञयार्तोऽप्यस्तन्मध्यमेवप्रविशतिझटितिक्रूरमोहावहारः ॥ ४ ॥ लौहित्याज्ञावण्य-लक्ष्मीमधुरमधुरसंत्वन्मुखांजोरुहोत्थंपायंपायंजरेणप्रणतजवजृतांनेत्रपुष्पंधयाल्यः ॥ नूनंहर्षप्रकर्षोक्तनयन-पयःपूरदंज्ञेनदूरंमिथ्यादृक्कूलोचननाना मसुजगज्जगवन्सद्यएवोफिरंति ॥ ५ ॥ निस्पंदानंदकंदः कलिमलक-दलीकांस्वंमीकृतोयत्कक्षाकौक्षेयकस्यक्षपितजवशतंनेत्रपीयूपसत्रं ॥ श्रेयःश्रीवल्लिहल्लीसकमलयमरुङ्गाम्य-मारोग्यलक्ष्म्यादर्शःकंदर्पदर्पद्विजपतिपतनेदर्शनंतावकीनं ॥ ६ ॥ विद्याविद्याधरीणांमणिमयमुकुरः क्रूरवैरा-रिजैत्रोगात्रश्रीमैत्र्यपात्रीकृतरतिरमणःसच्चरित्रैः पवित्रः ॥ सङ्गोगाज्ञोगजागीशुजगिमजवनंश्रीजिनश्रीदसंपन्निः कंपःसंपनीपद्यतझ्हमनुजःसाधुनत्वाजिनत्वा ॥ ७ ॥ देव्यावाचोपिवाचामविषयदिविषन्मंदिरद्वारसेवा हेवाकी-सर्वनाकीश्वरमुकुटतटीघृष्टपादांबुजस्य ॥ नेताश्चैतन्यशून्यःसकलकलयितुर्मुक्तिमात्रस्यदाताजुक्तिंमुक्तिंचदातुः कथमिवजवतःकल्पवृक्षःसदृक्षः॥ ८ ॥ चंद्रःप्रत्युदकाशयंप्रतिफलत्येकोनचार्थक्रियाकारीत्येपनवास्तवस्तवपुन-र्वृत्तंजयत्यद्भुतं ॥ एकस्त्वंप्रतिमानसंवससियज्ञव्यात्मनामेकदासर्वेषामथचप्रयच्छसिफलंतेपांमनोवांछितं ॥ ए ॥ यौष्माकीणगुणस्तुतिं विकिरतीशुंडामिवांतर्गतप्रीतिंस्फीतिमतीमतीवसुरजिंदानांबुवाबिज्रती ॥ त्रैलोक्यैक-सुरडुमङ्कुमवनानीवोन्मदावासितायुष्मद्भक्तिरलंजनक्तिजविनामेनांसिहृद्धासिता ॥ १० ॥ आधारेस्थिरतोऽश्रि-तेखलुजवत्याधेयमापिस्थिरंसोयंज्ञानपथस्तथापिकिमपिस्वार्थैकनिष्ठोज़्वे ॥ अश्रांतंममचंचलेपिमनसिस्वामि-न्नवधानस्थितिंत्रैलोक्याधिपशक्तिजाजियदिवाकिंनोपपन्नंत्वयि ॥ ११ ॥ विश्वेशप्रसज्जंत्वदीययशसाव्यालु-प्यमाने प्रजासर्वस्वेजगदाक्रमैकपटुनानूनंद्विजानांपतिः ॥ शश्वींलांछनकैतवात्प्रतिनिशंकुक्षि प्रदेशेक्षिपन्-कोपाटोपवशादसावुदयतेबिज्रद्वपुर्लोहितं ॥ १२ ॥ वक्त्रेणत्वमपाहरःशशिधरस्याखंडमूर्तेःश्रियंव्याकोशास्यकु-शेशयस्यसुषमासर्वस्वमप्यग्रहीः ॥ यत्तुल्यव्यसनादपिस्मजहितौनैतौविरोधंमिथस्तेनाकारिसमानशीलविपदां-सांख्यप्रवादोमृषा ॥ १३ ॥ पुष्टांगीव्यवहारनिश्चयनयप्रोत्तुंगशृंगंशुजहानाद्यंघ्रिचतुष्टयंचविकसज्ज्ञानक्रियालो-चनं ॥ नित्यच्छेकविवेकपुच्छलतिकंस्याद्वादपर्युल्लसत्पीनोच्चैःककुदंकुतीर्थतृणजुक्सूतेवृषंगौस्तव ॥ १४ ॥ आकं-ठंकमठांबुदोजितपयःपूरेनिमग्नांगकस्योत्फुल्लंमुखपंकजंतवपपौयाकौतुकोत्कर्षतः॥ नागस्त्रैणविलोचनालिपटलींसं-ख्यायधुर्येवतांधन्यानांगणनाक्षणेनखलुसारेखान्यतःसर्पति ॥ १५ ॥ वंदारोः प्रियकोपितप्रणयिनीदृक्कोण-शोणत्विपःसांद्रस्निग्धसमुल्लसत्क्रमनखश्रेणीमयूखास्तव ॥ त्वद्वृत्तस्तुतिदूतिकाभिमुखितांपाणौचिकीर्षोः शिवश्री-रामांनवपद्मरागसहितंबभ्रंतिमौलौमम ॥ १६ ॥ एवंनृदेवमहितःसहितःप्रजावजूत्याप्रजूततमयाविनुतोमया-ऽयं ॥ पार्श्वःप्रजुर्विमलचिन्मयचित्तसौधमुत्तंसयत्ववृजिनप्रजसूरिवर्ण्यं ॥ १७ ॥ इति श्रीपा० स० ॥

॥ अथ श्रीऋषजादिजिनस्तवनप्रारंजः ॥

ऋषज नम्रसुरासुरशेखरप्रपतयालुपरागपिशंगितं ॥ क्रमसरोजमहंतव मौलिना जिनवहेनवहेमतनुद्युते ॥१॥ अपरवस्तुविलोकनलालसाविषनिषेधबुधांसुखमासुधां ॥ वपुषितेपिवताममचक्षुषी अजितजाजितजास्करकां-चन ॥ २ ॥ हरिहरादिसुरौघविलक्षणाद्भुतचरित्रचमत्कृतविष्टपं ॥ सुजनजोः पदपीठविलोलुठत्सुमनसंमन-संजवदैवतं ॥ ३ ॥ मदनडुर्दमदंतिदमेहरिस्तरुमृगांकितमूर्तिरुपाश्रितान् ॥ ङुतमहारजतद्युतिरग्रणीःशमवता-मवतादजिनंदनः ॥ ४ ॥ चरणलक्ष्मिकरग्रहणोत्सवेविरचितैरयनद्वितयोवधिं ॥ धृतसुखातिशयावसुवर्षणैर्वे-सुमतीसुमतीशकृतात्वया ॥ ५ ॥ स्मितजपाकुसुमोपमदीधितिंशरणमीशमुपैमिजगत्रयी ॥ कुमतकोककुला-मृतदीधितिमुदरविंदराविंधरनंदनं ॥ ६ ॥ सकललोकचमत्कृतिकारिणीं जिनसुपार्श्वजवद्गुणधोरणीं ॥ कडवनो-मतिमान्भुवनत्रयेकुमुदजामुदजावयडुच्चकैः ॥ ७ ॥ शुचियदंगरुचातुपराजितः शशधरोंकमिषाद्यमशिश्रयत् ॥ सपदिलोचनयोर्ममकल्पतांसमहसेमहसेनसुतोजिनः ॥ ८ ॥ सुविधितीर्थकरंकरुणाकरंकरणविष्किरपाशमु-पास्महे ॥ करणकांतिविराजितकार्तिकीहिमकरंमकरंदधतंध्वजं ॥ ए ॥ जयतिशीतलदेवसरस्वतीत्रिजगतीं

पुनतीकविसेविता ॥ मधुरिमातिशयेनतृणीकृताम्रृतरसातरसास्ततृपातव ॥ १० ॥ जिनवरोऽवतुगंरुकलां-छनःप्रथमविष्णुनतांघ्रिसरोरुहः ॥ प्रथितविष्णुनृपान्वयपुष्करांबरमणीरमणीयगुणांबुधिः ॥ ११ ॥ मुनिप-तिर्वसुपूज्यनृपात्मजूर्जयतिनिर्जितदुर्जयचित्तजूः ॥ सुजनकोककदंबकलोचनोत्सवरविर्वरविद्रुमविग्रहः ॥१२॥ सुकृतिनःकृतवर्मधरा धवान्वयनजस्तलजासनजास्करं ॥ श्रयतकांचनवारिरुहच्छदच्छविमलं विमलंजगदी-श्वरं ॥ १३ ॥ जपनसंततिमीशसमुत्सकं प्रणयतोचरितुंसकलाःश्रियः ॥ जगतितुज्यमनंतनमस्क्रियामकलये-कलयेद्धिनयेनयः ॥ १४ ॥ अवतुधर्मजिनेंद्रकुजावना रजनिनाशनसप्तहृयोदयः ॥ शममयःसमयस्तव सुव्र-ताततनयमांनयमांसलविस्तरः ॥ १५ ॥ हृदयनायकचक्रिजिनश्रियोर्द्विविधवैरिजयोर्जितविक्रमः ॥ जवज-यानिन्भिनसुजवन्मतानुगविशांगविशांतिविभोजवान् ॥ १६ ॥ किमिति तीव्रतपोव्रतशीलनैः किमुतयोगर-हस्यनिपेवणैः ॥ दलयितुंकुगतिंयदिवोरुचिर्वृजिनकुंजिनकुंथुरुपास्यतां ॥ १७ ॥ प्रणतवासवमौलिमणिप्रजा-पटलसंवलितांघ्रिनखत्विषां ॥ स्मरतजव्यजनाःस्मरकुंजराकुशमरंशमरंजितसज्जनं ॥ १८ ॥ अजिनुमःप्रजुमल्लि-मपाकृतस्मरशरप्रसरांशिशुतावधेः ॥ मरकतद्युतिदर्पविलोपनक्षमविजामविजाव्यगुणश्रियं ॥ १९ ॥ कम-ठलक्ष्मणिलक्ष्मिनिकेतने परहितव्रतशालिनिसुव्रते ॥ अविरसंममजक्तिरसःस्फुरत्वनवमेनचमेधतनुद्युतौ ॥२०॥ अलमृजुक्षुपदेनसृतंधनैर्युवतिजिः कृतमस्तुनृपश्रिया ॥ नरुचयेममसुक्तिपदं तवस्तवनमेनवमेजवतुप्रियं ॥२१॥ दनुजजिद्भुजवीर्यमदज्वरप्रशमनैकजिपग्वरदोर्बलं ॥ ममतनेमिजिनंजुवनत्रयीसुरतरुं रतरुद्धतरुद्विपं ॥ २२ ॥ शिवसुखस्यकथामपि वेदितानखलुसाजनताजिनकर्हिचित् ॥ सजतियाप्रजुपार्श्वकुवासनाशतवशा तवशा-सनलंघनं ॥ २३ ॥ चलनकोटिविघट्टनचंचलीकृतसुराचलवीरजगद्गुरो ॥ त्रिजुवनाऽशिवनाशविधौ जिन प्रजवते जवते जगवन्नमः ॥ २४ ॥ स्वरवतारजनिव्रतकेवलाक्षरपदाप्तिदिनानिपुनंतुनः ॥ जगवतांविदधं-तिजगत्रयीं मुदमितां दमितांतरविद्विषां ॥ २५ ॥ इतिजिनप्रजसूरिजिरीडिताः प्रणतिचंचुजनायजनाधिपाः ॥ दधतुशीलितसिद्धिवधूसुखांवुजरसाजरसारहितंपदं ॥ २६ ॥ जिनवराःकुनयालिमृणालिनीमुकुलनैकतुषार-मरीचयः ॥ विदधतःप्रणतंजतमाहतस्मरचयंरचयंतुमनांसिनः ॥ २७ ॥ जगवताऽजिहितार्थमधीयतां कुप-थमाथिकदर्थितमन्मथं ॥ श्रुतमुदात्तमुदात्तपुरस्सरःस्वरचितं रचितं गणधारिजिः ॥ २८ ॥ प्रथमकल्पपतिः प्रथितायतिःप्रवचनांवुजसौरजपट्पदः ॥ कुलिशशोजितपाणिरुपप्लवशमयतामयतामिहनम्रतां ॥ २९ ॥

श्री वर्द्धमानास्वमिन्योनमोनमः

अथ श्री संघयणीरत्न त्रैलोक्यदीपिकाख्यग्रंथ बालावबोध सहित प्रारज्यते.

प्रथम अर्थकर्त्तानुं मंगलाचरण.

श्रीपार्श्वनाथं फलवृद्धिकाख्यं गुरुं तथा श्रीजिनदत्तसूरिं ॥ वाग्देवतायाश्चरणौचनत्वातमाश्रये श्रीजि-नजद्रनाम्ना ॥ १ ॥ निर्मथ्यजैनागमवारिराशिं, प्रकाशितायैरियमप्रपंचा ॥ श्रीचंद्रसूरिन्प्रणिपत्यसम्यक्, क-रोमितांसंग्रहणींस्फुटार्थां ॥ २ ॥ युग्मं ॥ श्रीहर्षसार गुरुराजहितप्रसाद, माधायचेतसिचिदर्थकृतेममादं तस्मा-द्विशुद्धवचनोविगतावसादी, व्याख्यांस्फुटांशिवनिधानगणिर्वितेने ॥ ३ ॥

हवे प्रथम ग्रंथकर्त्ता दोढ गाथाए करी शिष्टाचार पालवाने अर्थे अने विघ्न निवारवा अर्थे मंगल करे छे. तथा अजिधेय, प्रयोजन, संबंध, अने अधिकारी ए चारनुं प्रतिपादन करे छे.

नमिउं अरिहंताई ठिइ जवणो गाहणाय पत्तेयं ॥
सुर नारयाण वुछं नर तिरियाणं विणाजवणं ॥ १ ॥
उववाय चवणविरहं संखं इग समइयं गमागमणे ॥

व्याख्या– अरिहंताइ के० अरिहंतादिक पांच परमेष्टीप्रत्ये नमिउं के० नमस्कार करी एटले नमस्कार-रूप मंगल थाउं. ए नमस्कारे करी ग्रंथकर्त्ता तथा ग्रंथना श्रोताने विघ्न न थाय. एम पांचे परमेष्टीने नमस्कार करीने, सुर के० देवता, अने नारयाण के० नारकी, ए बेउने प्रत्येके आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति जवण के० घर, अवगाहना के० शरीरनुं मान वुछं के० कहीशुं. एटले देव तथा नारकीनुं आयुष्य, जवन तथा शरीरनी अवगाहना कहीशुं. पण एटलुं विशेष जे नर के० मनुष्य, अने तिरियाणं के० तिर्यंच, ए बेउनां जुवन ते एकांत निश्चल शाश्वतां नथी, माटे विणाजवणं के० जुवनविना बाकीनां आयुष्य अने अवगाहना कहीशुं. वली एक देव उपन्या पछी बीजो देव केटला कालने आंतरे उपजे? ते उववायविरहं के० उपपातविरहकाल, वली एक देव चव्या पछी बीजो देव केटला कालने आंतरे चवे? ते चवण के० चवन-विरहकाल. तथा संखंइगसमइयं के० एक समये संख्याए गणतां केटला देव उपजे? ते एक समये उपपात संख्या वली एक समये संख्याए गणतां केटला देवो चवे ते एकसमय चवनसंख्या. वली देवो मरीने केटली गतिमां जाय? ते गमा के० गति. तथा केटली गतिना आव्या जीवो देवपणे उपजे? ते आगमणे के० आगति, एम ए ठ बोल जेम देवोने तेम नारकी, मनुष्य, तथा तिर्यंचने पण सरखा जाणवा. एटले नव नव द्वार–देव, तथा नारकीनां कहीशुं. अने जुवनविना आठ आठ द्वार मनुष्य, तथा तिर्यंचनां कहीशुं. ए रीते सर्व मली चो-त्रीश द्वार कहीशुं. अहीयां उपर गाथामां यकारनो चकार थाय ले, माटे च शब्द उजयान्वयी ठे, तेथी देव नारकी, मनुष्य, तिर्यंच–ए चारेनां वर्ण, चिन्ह लेश्यादिक पण कहीशुं. एटले अभिधेय कह्युं.

हवे ए ग्रंथकर्त्ताने ग्रंथ बांध्यानो बोध थयो ठे, तेनुं प्रगटीकरण ते ग्रंथकर्त्ताने अनंतर प्रयोजन थयुं. तथा एना अनुग्रह परंपराए मोक्षावाप्ति ते ग्रंथकर्त्ताने परंपर प्रयोजन, तेमज श्रोताने देवादिकनुं स्वरूप जाणवुं, ते अनंतर प्रयोजन अने एथी परंपराए मोक्षावाप्ति ते परंपर प्रयोजन. ए रीते ग्रंथ करवानुं प्रयोजन कह्युं.

हवे त्रीजो संबंध ते बे प्रकारे ठे. तेमां एक उपायोपेय लक्षण, बीजो गुरुपर्वक्रमलक्षण. तेमांहे ए संघयणी ग्रंथ ते उपाय, अने ए ग्रंथनुं तत्वज्ञान ते उपेय. ए उपायोपेयलक्षण समजवुं. हवे गुरुपर्वक्रमलक्षण ते, ए ग्रंथनो अर्थ श्रीवर्द्धमान स्वामीए वखाण्यो; तेवार पछी श्रीसुधर्मास्वामीए द्वादशांगीमां गुंथ्यो. त्यांथी श्यामाचार्यादिके पन्नवणा प्रमुख सूत्रोमां उद्धर्यो. वली तेमांथी श्रीजिनजद्रगणी क्षमाश्रमणे पांचसें गाथानी महोटी संघयणी करी; तेमां अवतार्यो, त्यहांथी संक्षेप रुचिवंत जीवोने अर्थे श्रीचंद्रसूरिए ते महोटी संघयणीनो अर्थ संक्षेपीने इहां बांध्यो. ए गुरुपर्वक्रमलक्षण जाणवुं. ए संबंध कह्यो.

हवे साधु, साधवी, श्रावक, अने श्राविका–ए चारे आ ग्रंथनां अधिकारी जाणवा. ए चोथुं अधिकारीपणुं कह्युं. ॥ १ ॥

अवतरण–जेवा अनुक्रमे द्वार कह्यां ठे, तेवाज अनुक्रमे पहेलां देवोनी स्थिति प्रमुख नव द्वार कहे ठे. तेमां प्रथम चार प्रकारना देवोमांथी जुवनपति देवोना आयुष्यनी जघन्य स्थिति अर्द्धगाथाए करी ग्रंथकार कहेठे.

दसवास सहस्साइं जवणवईणं जहन्नठिई ॥ २ ॥

व्याख्या–जवणवईणं के० जुवनपतिना दशे निकायना देवो, अने जुवनपतिनी देवीउ ए–बंनेनी सामान्यपणे दसवाससहस्साइं के० दशहजार वर्षनी जहन्नठिई के० जघन्य थकी आयुष्यनी स्थिति होय; पण तेथी उंठी न होय. ॥ २ ॥

अवतरण–भुवनपति देवोना आयुष्यनी उत्कृष्टी स्थिति बे गाथाए करी कहे छे.

चमर बलि सार महिअं ॥ तद्देवीणं तु तिन्नि चत्तारि ॥ पलियाइं सड्ढाइं ॥ सेसाणं नवनिकायाणं ॥ ३ ॥ दाहिणदिवड्ढ पलियं ॥ उत्तरउ हुंति डुन्नि देसूणा ॥ तद्देवी मद्ध पलियं॥देसूणं आउमुक्कोसं ॥४॥

व्याख्या–भुवनपति देवोना दश निकाय छे, ते मेरुना आठ रुचक प्रदेश छे, त्यांथी एक दक्षिणदिशिनो अने एक उत्तरदिशिनो. एवा अर्ध्दोअर्ध्द बे खंम करीए, ते बेउदिशिमां एकेकदिशिनेविषे एकेक निकायनो एकेक इंद्र छे. एम एकेक निकायना बेदिशिए बे इंद्र छे. तेमां पहेला निकायनेविषे जे दक्षिणदिशिरूप अर्ध्द तेनो अधिपति असुरकुमारनो राजा चमरेंद्र छे; तेनुं आयुष्य सार के० एक सागरोपमनुं उत्कृष्ट जाणवुं. अहीयां सारपदे सागरोपम कह्युं, ते पदनो एक देश होय, तोपण पदना समुदायनो उपचार करवो एवो नियम छे; माटे कह्युं. तथा बीजो उत्तरार्ध्दनो राजा बलिंद्र छे. तेनुं आयुष्य एक सागरोपम अहियं के० अधिक, एटले एक सागरोपम जाझेरुं उत्कृष्टथी जाणवुं. वली तद्देवीणं के० ते चमरेंद्रनी देवीनुं आयुष्य यथासंख्याये सड्ढाइतिन्निपलियाइं के० साढात्रण पल्योपमनुं जाणवुं. अने बलिंद्रनी देवीनुं आयुष्य सड्ढाइं-चत्तारिपलियाइं के० साढाचार पल्योपमनुं उत्कृष्ट जाणवुं. अने ए चमरेंद्र, तथा बलिंद्र, ए बे टालीने शेष जे नव निकाय छे ॥ ३ ॥ तेमां दाहिण के० दक्षिणदिशिना धरणेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनुं दिवड्ढपलियं के० दोढ पल्योपम तथा उत्तर दिशिना भूतानेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनुं डुन्निदेसूणा के० देशेऊणुं बे पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. अने तद्देवीमद्ध के० ते धरणेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनी देवीउनुं अर्ध्दपल्योमनुं आयुष्य, तथा भूतानेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनी देवीउनुं पलियं देसुण के० देशेउणुं एक पल्योपमनुं आउमुक्कोसं के० आयुष्य उत्कृष्टुं जाणवुं. अने ते जघन्यायुनी उपर ज्यांसुधी उत्कृष्टायु संपूर्ण थाय नहीं, त्यांसुधी सर्व मध्यमायु जाणवुं. ॥ ४ ॥ ए रीते भवनपति देव तथा देवीनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं आयुष्य कह्युं.

हवे व्यंतर देव अने देवीउनुं जघन्योत्कृष्टायु गाथाना त्रण पदे करी कहे छे.

वंतरियाण जहन्नं ॥ दस वास सहस्स पलिय मुक्कोसं ॥ देवीणं पलिअद्धं ॥

अर्थ–वंतरियाण के० व्यंतरदेव तथा देवीउनुं जहन्नं के० जघन्यायु दसवा ससहस्स के० दशहजार वर्षनुं होय, अने पलिय के० एक पल्योपमनुं देवोनुं, तथा पलियद्धं के० अर्ध्दपल्योपमनुं देवीउनुं, उक्कोसं के० उत्कृष्टायु होय. अहींयां कोइक अजाण एम कहे छे जे, व्यंतरनी देवीउनुं एक पल्योपमायु छे. ते जूठुं कहे छे. केमके श्रीपन्नवणासूत्रमध्ये कह्युं छे. वाणमंतरीणं भंते केवइयं कालं ठिई पन्नता गोयमा जहन्नेणं दस वास सहस्साइं उक्कोसेणं अद्धपलिउवमं ॥ ए वचने व्यंतरीक देवीनुं उत्कृष्टुं आयुष्य अर्ध्द पल्योपम छे. अने श्री, ह्री, धृति, कीर्त्ति, बुद्धि, अने लक्ष्मी–ए छ देवीउनुं आयुष्य एक पल्योपम छे, ते देवीउ भवनपतिनी छे. व्यंतरीकनी नथी. एम जाणवुं. ॥ ४ ॥

हवे चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, अने तारा–ए पांचजातना ज्योतिषना देवो तथा देवीउना आयुष्यनी जघन्योत्कृष्टी स्थिति बे गाथा अने एक पदेकरी कहेछे.

पलियं अहियं ससि रवीणं ॥ ५ ॥ लक्खेण सहस्सेणय ॥ वासाण गहाण पलिय मेएसिं ॥ ठिइं अद्धं देवीणं ॥ कमेण नक्खत्त ताराणं ॥ ६ ॥ पलिअद्धं चउभागो ॥ चउ अड भागाहिगाउ देवीणं ॥ चउ जुअले चउ भागो जहन्न मड भाग पंचमए ॥ ७ ॥

व्याख्या–ज्योतषिदेवोना बे जेदछे. एक चर अने बीजा स्थिर. तेमां अढी द्वीपमांहे जे ज्योतिषचक्रछे ते चर; अने अढी द्वीपथी बाहेर जे ज्योतिषचक्रछे ते स्थिर कहेवाय छे. त्यां जंबुद्वीप आदे देइने असंख्याता द्वीपसमुद्र मांहे जे ससि के० चंद्रमा अने चंद्रमाना विमानवासी देवोछे, तेमनुं उत्कृष्टायु पलियंअहियं के० एक पल्योपमउपरे लरकेण के० एकलाखवर्ष अधिक, तथा रवीणं के० सूर्य अने सूर्यना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु एक पल्योपमउपर सहस्सेणयवासाण के० एकहजार वर्ष अधिक छे. तथा गहाण के० ग्रह अने ग्रहना विमानवासी देवोनुं पलिय के० एक पल्योपमनुं उत्कृष्टायु होय. अने एएसिं के० ए पूर्वोक्त चंद्रमा, सूर्य तथा ग्रह तेमज चंद्रमा, सूर्य अने ग्रहनां विमानवासी देवोनुं जे आयुष्य कह्युं; तेथी तेमनी देवीणं के० देवीउना आयुष्यनी ठिई के० स्थिति ते अर्द्ध के० अर्द्ध जाणवी. एटले चंद्रमानी देवी तथा चंद्रमाना विमानवासी देवोनी देवीउंनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम अने पचाश हजार वर्ष उपर, तथा सूर्यनी देवी अने सूर्यना विमानवासी देवोनी देवीउंनुं उत्कृष्टायु अर्द्धपल्योपम अने पांचसे वर्ष उपर. तथा ग्रहनी देवी तथा ग्रहना विमानवासी देवोनी देवीउंनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम जाणवुं. एम ए त्रणे ज्योतषिनी देवीउना आयुष्यनी स्थिति ते देवताना पोताना आयुष्यथी अर्द्ध होयछे. हवे कमेणनरकत्ततारायं के० अनुक्रमे नक्षत्र तथा तारानुं उत्कृष्टायु कहेछे. ॥ ६ ॥

नक्षत्र तथा नक्षत्रना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु पलियद्ध के० अर्द्धपल्योपमनुं जाणवुं. तथा तेमनी देवीउंनुं चउजाग के० पल्योपमनो चोथोजाग आयु होय. अने तारा तथा ताराना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु चउजागाहिग के० पल्योपमनो चोथो जाग विशेषाधिक, एटले कांइक फाजेरुं, तथा तेमनी देवीणं के० देवीउंनुं उत्कृष्टायु अडजाग के० पल्योपमनो आठमोजाग अहिग के० कांइक विशेषाधिक फाजेरुं आउ के० आयु जाणवुं. एटले देवो तथा देवी मलीने पांचे ज्योतषिना युगलनुं उत्कृष्टायु कह्युं.

हवे जघन्यायु कहेछे. अहींयां जावार्थ एछे जे, चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र अने तारा– ए पांच जातना ज्योतषिमां चंद्रमा अने सूर्य ए बे इंद्रछे. बाकी त्रण विमानना धणीउंछे, तेथी तेमनुं जघन्य तथा मध्यमायु न होय किंतु उत्कृष्टज होय. ते मूकीने चउजुअले के० चार युगल ते– एकतो चंद्रमाना विमानवासीदेव अने विमानवासी देवीउ, पण चंद्रमा पोते नही; ए एक युगल. तथा सूर्यना विमानवासीदेव, अने देवीउ; ए बीजुं युगल. तथा ग्रहना विमानवासी देव अने देवीउ, ए त्रीजुं युगल. अने नक्षत्रना विमानवासी देव अने देवीउ, ए चोथुं युगल. एचारे युगलनुं जघन्यायु, पल्योपमनो चउजागो के० चोथो जाग होय, अने ताराना विमानवासी देव तथा देवीउ ए पंचमए के० पांचमा युगलनुं जघन्यायु पल्योपमनो अडजाग के० आठमोजाग जाणवुं. एटले ज्योतषि देव तथा देवीउंना आयुष्यनी जघन्योत्कृष्टस्थिति कही ॥

हवे वैमानिकदेवोनी उत्कृष्ट आयुस्थिति दोढ गाथाए करी कहेछे.

दोसाहि सत्त साहिय ॥ दस चउदस सतर अयर जा सुक्को ॥ इक्किक महिय मित्तो ॥ जा इगती सुवरि गेविज्जे ॥ ७ ॥ तित्तीसणुत्तरेसु ॥ सोहम्माइसु इमा ठिई जिठा ॥

व्याख्या–दोसाहिसत्त साहिय दस चउदस सतर अयर– एरीते जासुक्को के० यावत् शुक्र देवलोक सुधी उत्कृष्ट आयुस्थिति जाणवी; ते कहेछे. जेहनो घणा काले तरीने पार पामीए ते सागर कहीए. ते सागरेकरी जे काल मविजे तेने सागरोपम कहीए. त्यां सौधर्मदेवलोके छेहे तेरमे प्रतरे दो के० बे सागरोपमना

आयुष्यनी उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. अने बीजे ईशान देवलोके बे सागरोपम पल्योपमने असंख्यातमे जागे साहि के० साधिक एटले जाजेरा. त्रीजे सनत्कुमारे सत्त के० सात सागरोपम, चोथे महेंद्रदेवलोके सातसागरोपम पल्योपमने असंख्यातमे जागे साहिय के० साधिक ते जाजेरा. पांचमे ब्रह्मदेवलोके दस के० दश सागरोपम, उठे लांतक देवलोके चउदस के० चउद सागरोपम, सातमे शुक्रदेवलोके सत्तरअयर के० सत्तरसागरोपम. इत्तो के० ए पढी शुक्र देवलोकथी उपरना जे देवलोक ठे, त्यां इक्किकमहिय के० एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए ते जा के० यावत उवरिगेविज्जे के० उपरली नवमी ग्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपमनुं आयुष्य थाय, ते कही बतावेछे. आठमा सहस्रार देवलोके अढार सागरोपम, नवमा आनतदेवलोके उगणीश, दशमा प्राणतदेवलोके वीश,-अग्यारमा आरणदेवलोके एकवीश, बारमा अच्युत देवलोके बावीश सागरोपम, प्रथम हेठिम हेठिम ग्रैवेयके त्रेवीश, बीजे हेठिम मध्यम ग्रैवेयके चोवीश; त्रीजे हेठिमउवरिम ग्रैवेयके पचीश, चोथे मध्यम हेठिम ग्रैवेयके उवीश, पाचमे मध्यममध्यम ग्रैवेयके सत्यावीश, उठे मध्यमोवरिम ग्रैवेयके अठावीश, सातमे उवरिमहेठिम ग्रैवेयके उगणत्रीश, आठमे उवरिम मध्यम ग्रैवेयके त्रीश, नवमे उवरिमउवरिम ग्रैवेयके एकत्रीश सागरोपम उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति होय ॥ ७ ॥ एहथी आगल अणुत्तरेसु के० पांच अनुत्तरविमानोनेविषे एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए नही, किंतु अहीयां स्वजावे आयुष्यतित्तीस के० तेत्रीश सागरोपमनुं होय, एरीते सोहम्माइसु के० सौधर्मादिकथी मांमीने पंच अनुत्तर लगी इमा के० ए वैमानिक देवना आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति ते जिठा के० उत्कृष्टी कही.

हवे ए वैमानिक देवोना आयुष्यनी जघन्यस्थिति बे गाथावडे कहे ठे.

सोहम्मे ईसाणे ॥ जहन्न ठिई पलिय महिअं च ॥ ए ॥ दो साहि
सत्त दस चउदस ॥ सत्तर अयराइं जा सहस्सारो ॥ तप्परउ इक्किक्कं ॥
अहियं जाणुत्तरचउक्के॥१० ॥इगतीससागराइं सवठे पुणजहन्नठिइनहि

व्याख्या- सोहम्मे के० सौधर्मदेवलोके तेर प्रतरे प्रत्येके पलिय के० एक पल्योपमनी जहन्नठिई के० जघन्यस्थिति आयुष्यनी जाणवी. अने ईसाणे के० ईशानदेवलोके पल्योपमने असंख्यातमे जागे अहिअं के० अधिक एक पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. ॥ ए ॥ अहीयांथी आगल त्रीजा सनत्कुमारे बे सागरोपम जघन्यस्थिति, चोथा महेंद्रे बे सागरोपम जाजेरा, पांचमा ब्रह्मदेवलोके सात सागरोपम, उठा लांतके दश सागरोपम, सातमा महाशुक्रे चउद सागरोपम. एम जा के० यावत् आठमा सहस्सारो के० सहस्रार देवलोके सत्तरसागरोपम, पढे तप्परउ के० तेहनाउपर आनतादिक देवलोकनेविषे इक्किकअहियं के० एकेको सागरोपम वधारता जइए ते, जा के० यावत् णुत्तरचउके के० चार अनुत्तर विमाने एकत्रीश सागरोपमनी प्रत्येके जघन्यस्थिती थाय ते कहे ठे. आनते १७ प्राणते १ए आरणे २० अच्युते २१ एमज नवे ग्रैवेयके एकेक वधारतां नवमेग्रैवेयके त्रीश सागरोपम जघन्यायुष्यनी स्थिति थाय. तेवारपढी एक विजय, बीजो विजयांत, त्रीजो जयंत, चोथो अपराजित, ए अनूत्तरचतुष्के ॥ १० ॥ इगतीससागराइं के० एकत्रीश सागरोपम आयुष्यनी जघन्यस्थिति होय, अने पुण के० वली सव्वठेजहन्नठिइनहि के० सवार्थसिद्धनामा पांचमा अनुत्तरविमाने जघन्यायुनी स्थिति नथी. केमके अहीयां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमनीज स्थिति ठे. माटे.

हवे वैमानिक देवीउंनी जघन्य तथा उत्कृष्टायुस्थिति दोढगाथा वडे कहे छे.

परिगहिआणिय राणिय ॥ सोहम्मी साण देवीणं ॥ ११ ॥ पलियं अहियंच कमा ॥ ठिई जहन्ना इउंय उक्कोसा ॥ पलियाइं सत्त पन्नास ॥ तहय नव पंचवन्नाय ॥ १२ ॥

व्याख्या–वैमानिक देवीनी उत्पत्ति सौधर्म तथा ईशान ए बे देवलोकनेविषे होय छे. ते देवी बे प्रकारनी छे. एक परणेली कुलांगना सरखी ते परिगृहीता देवी कहीए. बीजी साधारण वेश्या सरखी ते अपरिगृहीतादेवी जाणवी. तेमांहे सौधर्म देवलोकनी परिगृहीता तथा अपरिगृहीता देवीनुं जहन्नाइउं के० जघन्यायुष्य पलियं के० एक पल्योपमनुं जाणवुं. अने बीजा ईशानदेवलोकनी देवीउंनुं जघन्यायु एक पल्योपम अहियं के० अधिक एटले एक पल्योपम जाजेरुं जाणवुं. हवे एनुं उक्कोसा के० उत्कृष्टुं आयु कहे छे. सौधर्मदेवलोके परिगृहीतादेवीनुं पलियाइंसत्त के०सात पल्योपमनुं, अने अपरिगृहीतादेवीनुं पन्नास के० पचाश पल्योपमनुं उत्कृष्टायु जाणवुं. तह के० तेमज ईशानदेवलोके परिगृहीतादेवीनुं नव के० नव पल्योपम अने अपरिगृहीतादेवीनुं, पंचवन्ना के० पंचावन पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. देवलोकना देवोनी जे जोग्य पतिव्रता देवीउं छे, तेहने परिगृहीता देवी कहीए. अने सौधर्मदेवलोके अपरिगृहीता देवीनां छ लाख विमान छे; ते वेश्यानी जाति छे. माटे एहने देववेश्या कहीए. तेमां पण जे त्रीजा देवलोकनी निश्राए छे, ते त्रीजे देवलोकेज जाय. तथा ईशान देवलोके अपरिगृहीता देवीनां चारलाख विमान छे, अहीयां पण जे चोथा देवलोकना देवताने जोग्य योग्य छे. ते चोथे देवलोकेज जाय; एम सर्वत्र जाणवुं. ॥ १२ ॥

एटले वैमानिक देवीउंनी आयुस्थिति कही. हवे देवीने अधिकारे असुरादिकनी इंद्राणी अग्रमहिषीनी संख्या एक गाथावडे कहे छे.

पण छ चउ चउ अठ य ॥ कमेण पत्तेय मग्ग महिसीउं ॥ असुर नागाइ वंतर ॥ जोईस कप्प डुगिंदाणं ॥ १३ ॥

व्याख्या–सर्व अंतेउरमांहे प्रधान पटराणी सरखी जे देवी तेने अग्रमहिषी कहीए. ते असुरा के० असुरकुमारना चमरेंद्र तथा बलिंद्र ए जवनपतिना पहेला निकायना बे दिशिना बे इंद्र छे. तेहने एकेकाने पण के० पांच पांच अग्गमहिसीउं के० अग्रमहिषी छे, तथा नागाइ के० नागकुमार आदे देइने बाकी जे जुवनपतिना नव निकाय छे, तेहना धरणेंद्र तथा जूतानेंद्र आदे देइने अढारे इंद्रने प्रत्येके छ के० छ छ अग्रमहिषी छे. तथा वंतर के० व्यंतर देवताना सोल निकायना काल महाकालादिक बत्रीश इंद्र छे. तेहने प्रत्येके चउ चउ के० चार चार अग्रमहिषी छे. अने जोईस के० ज्योतषीना इंद्र चंद्रमा तथा सूर्यने प्रत्येके चउ चउ के० चार चार अग्रमहिषी छे. तथा कप्पडुगिंदाणं के० सौधर्म अने ईशान ए बे कल्पना बे इंद्रने प्रत्येके अठ्य के०आठ आठ अग्रमहिषी छे. पहेला तथा बीजा देवलोकथी उपरला देवलोकने विषे देवीनुं उपजवुं नथी. तेथी त्यां परिगृहिता देवीउं पण नथी; किंतु ते देवलोकना इंद्र तथा देवोने जेवारे यथायोग्य विषय सेववानी वांछा थाय तेवारे तेने सौधर्म अने ईशान देवलोकनी अपरिगृहीता देवीउं यथायोग्यपणे उपजोगने अर्थे थाय. तेमाटे त्यां अग्रमहिषी संजवे नही ॥ १३ ॥

पूर्वे वैमानिक देवोनी आयुस्थिति समुच्चयथी कही देखाडी. हवे प्रतरे प्रतरे जघन्या उत्कृष्टी स्थिति कहेवाने अर्थे प्रथम ए देवलोकोनी प्रतर संख्या गाथावडे कहे छे.

दुसु तेरस दुसु बारस ॥ ठ प्पण चउ चउ डुगे डुगेय चउ॥
गेविज्ज णुत्तरे दस ॥ बिसठ्ठि पयरा उवरिलोए॥ १४ ॥

व्याख्या– प्रतर शब्दे जेम घरने उपराउपरी माल होय, तेम देवलोकमां उपरा उपरे प्रतर होय छे. तेमां दुसुतेरस के० सौधर्म, ईशान ए बे देवलोक मळ्या तेर प्रतर वलयाकारछे; तेमां पूर्वमहाविदेह अने पश्चिममहाविदेह. वचमां अर्द्ध वलयाकार खंमथकी अर्द्धोअर्द्ध खंम करीए. एक दक्षिणदिशि खंम, बीजो उत्तरदिशि खंम. तेमां दक्षिणदिशि खंम सौधर्मइंद्रनो, एटले ते दिशिना अर्द्ध वलयखंमना प्रतर सौधर्मइंद्रना छे; अने उत्तरदिशिना अर्द्धवलयखंमना प्रतर ईशानेंद्रना जाणवा. जो अर्द्धोअर्द्ध खंम करी प्रतर न कहीए तो तेर प्रतर सौधर्मेंद्रना, अने तेर ईशानेंद्रना मेलवतां छवीश प्रतर थइ जाय छे. ते आशंका निवारवाने अर्द्धो अर्द्ध खंम करीने प्रतरनी गणना करीए. एम बीजे पण वलयाकार देवलोक युगले एहज व्यवस्था करवी. तेमज दुसुबारस के० सनत्कुमारने माहेंद्रे पण मळ्या वलयाकार बार प्रतर छे. अहीयां पण अर्द्धोअर्द्ध करी दक्षिणदिशि सनत्कुमारेंद्रना अने उत्तरदिशि माहेंद्रना प्रतर करवा. ब्रह्मदेवलोके ठ के० ठ प्रतर छे, अने लांतके पण के० पांच प्रतर, तथा शुक्रदेवलोके चउ के० चार प्रतर छे, सहस्रारे चउ के० चार प्रतर, तथा आनत अने प्राणत ए डुगे के० बे देवलोके मळीने चउ के० चार प्रतर, तथा आरण्य अने अच्युत ए डुगेय के० बे देवलोके मळीने चउ के० चार प्रतर. एवं बावन प्रतर थया. तथा गेविज्जे के० नव ग्रैवेयके एकेको प्रतर गणतां नव प्रतर थाय. अने अणुत्तरे के० पांचे अनुत्तरविमाने एक प्रतर, एवं मळीने दस के० दश प्रतर, ते पूर्वोक्त बावन साथे मेळवतां बिसठ्ठिपयरा के० बासठ प्रतर ते उवरिलोए के० उपरला ऊर्ध्वलोकनेविषे छे. ॥ १४ ॥

हवे प्रतरे प्रतरे जूदुं जूदुं उत्कृष्ट तथा जघन्यायु जाणवाने अर्थे प्रथम सौधर्म देवलोके उपाय कहे छे.

सोहम्मुक्कोस ठिइ निय पयर विहत्त इछ संगुणिउं ॥
पयरुक्कोस ठिइउं ॥ सवछ जहन्नोपलियं ॥ १५ ॥

अर्थ– सोहम्मुक्कोसठिइ के० सौधर्म देवलोके जे उत्कृष्टिस्थिति बे सागरोपमनी छे, तेने नियपयरसं के० पोताना तेर प्रतर साथे विहत्त के० वेहेंचीए, पछी इछसंगुणिउं के० अहींयां पांचमा अथवा सातमा जे प्रतरनुं आयु काढवाने इच्छुं होय, ते प्रतरनी साथे गुणीए, तेवारे ते पयर के० प्रतरनी उक्कोसठिइ के० उत्कृष्टि स्थिति पामीए, ते आवी रीते जे सौधर्मदेवलोकना तेरमा प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी छे, ते एकेका सागरोपमना तेर तेर जाग करीए, तेवारे बे सागरोपमना तेरीआ छवीस जाग थाय, तेने तेरे जागे वेहेंचतां एक सागरोपमना तेरीआ बे जागनुं आयु पहेले प्रतरे होय. एमज बीजा प्रतरनुं आयु काढवुं होय, तेवारे तेने ते साथे गुणीए तो तेरीआ चार जाग आवे, तेम त्रीजे छजाग, चोथे आठ जाग, पांचमे दशजाग, छठ्ठे बार जाग, सातमे चउदजाग एटले एक सागरोपमना तेर जाग अने उपर तेरीउं एक जाग, आठमे एक सागरोपमने त्रण जाग, नवमे एक सागरोपम ने पांच जाग, दशमे एक सागरोपम ने सात जाग, अग्यारमे एक सागरोपम ने नवजाग, बारमे एक सागरोपम ने अग्यारजाग, अने तेरमे प्रतरे बे सागरोपम पूरुं आयु होय. एवीज रीते ईशान देवलोके पण प्रत्येक प्रतरनेविषे आयुष्य काढवानो उपाय करवो. मात्र एटलुं विशेष जे ए देवलोकना पहेले प्रतरे सागरोपमना तेरीआ बे जाग फाफेरा कहेवा. एम प्रत्येक प्रतरे फाफेरा केहेतां जवुं; तेवारे तेरमे प्रतरे बे सागरोपम साधिक आयुस्थिति थाय.

अने सव्वछजहन्नोपलियं के० सर्वत्र एटले सौधर्म देवलोकना तेरे प्रतरनेविषे जघन्य एक पल्योपमनीज

आयुस्थिति जाणवी, अने ईशान देवलोकना प्रत्येक प्रतरनेविषे जघन्यथी एक पल्योपम फाझेरी आयुस्थिति जाणवी. ए रीते सौधर्म तथा ईशान देवलोकना तेर प्रतर छे, तेनेविषे प्रत्येके जघन्योत्कृष्ट आयु समजवानो उपाय कह्यो. ॥ १५ ॥

हवे सनत्कुमारादिक उपरना देवलोकोना प्रत्येक प्रतरोनेविषे जघन्योत्कृष्ट आयुष्यनी स्थिति जाणवाने अर्थे उपाय कहे छे.

सुरकप्पठिइविसेसो ॥ सगपयरविहत्त इछ संगुणिउं ॥ हि-
छिल्लठिइ सहिउं ॥ इछिय पयरंमि उक्कोसा ॥ १६ ॥

अर्थ– सुरकप्प के० देवोना कल्प एटले बार देवलोक तेने कल्प कहीए. अने नव ग्रैवेयक, तथा पांच अनुत्तरविमान एने कल्पातीत कहीए. तेना उत्कृष्टा आयुष्यनी जे ठिइ के० स्थिति छे, तेनुं विसेसो के० विश्लेष करीए, एटले अधिकी स्थितिमांथी उंछी स्थिति काढीए. एम विश्लेष कर्या पछी जे वधे, तेने सुरकल्पस्थिति विश्लेष कहीए. पछी ते विश्लेष देवलोकना पोतपोताना पयर के० प्रतरे करी विहत्त के० वेहेंचीए. पछी इछसंगुणिउं के० अत्र ए स्थाने ते वांछीत प्रतर साथे सम्यक्प्रकारे गुणिए, ने जे आंक आवे तेने हिछिल्लठिइ के० हेठली उत्कृष्टि स्थिति तेणे सहिउं के० सहित करीए, तेवारे इछियपयरंमि के० इछित प्रतरनी उक्कोसा के० उत्कृष्टी स्थिति आवे.

तेनुं उदाहरण कहे छे. सौधर्मदेवलोकना तेरमे प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी छे. अने सनत्कुमारनुं उत्कृष्टायु सात सागरोपम छे; तेमांथी हेठली स्थितिना पूर्वोक्त सौधर्म देवलोकना बे सागरोपम बाद करीए तेवारे बाकी पांच सागरोपम रहे. ते पांच सागरोपमने सनत्कुमारना बार प्रतर छे, तेणेकरी वेहेंचीए-ते आवी रीते जे एक सागरोपमना बार बार भाग करीए, तो पांचे सागरोपमना बारीया साठ भाग थाय, तेहने बारे प्रतरे वेहेंचीये तेवारे एकेका प्रतरे सागरोपमना बारीया पांच पांच भाग आवे.

पछी हेठला सौधर्मदेवलोकनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनीछे ते तेहनी साथे भेलीए, तेवारे त्रीजा सनत्कुमार देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे बे सागरोपम अने एक सागरोपमना बारीया पांचभाग उपर एटली उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति थाय छे. तेमज बीजा प्रतरे बे सागरोपम ने उपर बारीया दश भाग कहेवा. त्रीजे प्रतरे त्रण सागरोपम ने उपर बारीया त्रण भाग कहेवा. ए रीते प्रतरे प्रतरे बारीया पांच पांच भाग वधारता जइए तवारे, छेल्ला बारमा प्रतरे संपूर्ण सात सागरोपमनुं उत्कृष्टायु थाय. एम माहेंद्रे साधिक स्थिति जाणवी. एहज रीते उपरना सर्व देवलोके प्रतरोना आयुष्यनी स्थिति काढवाने उपाय करवो ॥१६॥

हवे बारे देवलोकोना इंद्रोने रेहेवानां स्थानक कहे छे.

कप्पस्स अंतपयरे ॥ निय कप्प वडिंसया विमाणाउं ॥
इंद निवासा तेसिं ॥ चउदिसि लोगपालाणं ॥ १७ ॥

अर्थ–कप्पस्स के० कल्प जे देवलोक तेना अंतपयरे के० अंतनो प्रतर एटले सर्व देवलोकना छेल्ला प्रतरना मध्यभागनेविषे प्रत्येके नियकप्पवडिंसिआ के० निजकल्पवतंसक एटले पोतपोताना कल्पने नामे अवतंसकनामा विमान छे. एटले सौधर्मदेवलोकना उपरना तेरमा प्रतरनेविषे सुधर्मावतंसक नामा विमान छे; तेम ईशान देवलोकना तेरमा प्रतरनेविषे ईशानावतंसक नामा विमान छे. ए रीते सर्व देवलोके जाणवुं. पण एटलुं विशेष जे नवमा तथा दशमा ए बे देवलोकनो एक इंद्र छे, त्यां चोथा प्रतरे प्राणावतंसक नामा विमानछे. अने अग्यारमा तथा बारमा ए बे देवलोकनो पण एकज इंद्र छे. त्यांपण चोथे प्रतरे अच्युतावतंसक

नामा विमान छे. ए अवतंसकनामा विमानोनेविषे इंदनिवास के० इंद्रनो निवास छे, अने तेसिं के० ते विमानने चउदिसि के० चारेदिशिनेविषे चार विमानो जे छे, त्यां लोगपालाणं के० सोम, यम, वरुण ने वैश्रमण ए चार लोकपालोनो निवास छे. ॥ १७ ॥

हवे सौधर्मेंद्रना चार लोकपालोनुं उत्कृष्टायु कहे छे.

सोम जमाणंसतिभाग पलिय वरुणस्स दुन्नि देसूणा ॥
वेसमणे दो पलिया ॥ एस ठिइ लोगपालाणं ॥ १८ ॥

अर्थ– पूर्वदिशिनो लोकपाल सोम, अने दक्षिण दिशिनो लोकपाल यम–ए बेउनो सतिभाग लिय के० एक पल्योपमना त्रीजा भाग सहित एक पल्योपम आयुष्य छे. तथा त्रीजो पश्चिमदिशिनो वरुणनामा लोकपाल छे, तेहनुं आयुष्य दुन्निदेसूणा के० देशे ऊणा बे पल्योपम छे. वली उत्तरदिशिना वैश्रमण नामा चोथा लोकपालनुं आयुष्य दोपलिया के० बे पल्योपमनुं छे. एसठिइलोगपालाणं के० ए सौधर्मेंद्रना चारे लोकपालना आयुष्यनी स्थिति जाणवी ॥ १८ ॥ एटले देवताना आयुष्यनुं प्रथम द्वार संपूर्ण थयुं.

हवे देवगतिनेविषे भुवनसंबंधी बीजुं द्वार कहे छे.

असुरा नाग सुवन्ना ॥ विज्जु अग्गीय दीव उदहीअ ॥ दिसि
पवण थणिय दसविह ॥ भवणवई तेसु दु दु इंदा ॥ १९ ॥

अर्थ– देवताना चार निकायमां प्रथम भुवनपतिना निकायनां भुवन कहेवाने अर्थे पहेलां भुवनपतिनी दश जातोनां नाम कहे छे. जे नहीं सुर ते असुर. एटले वैमानिक नहीं ते असुरा के० एक असुरकुमारनिकाय, बीजा नाग के० नागकुमार, त्रीजा सुवन्ना के० सुपर्णकुमार, चोथा विज्जु के० विद्युत्कुमार, पांचमा अग्गीय के० अग्निकुमार, छठा दिव के० द्वीपकुमार, सातमा उदहिय के० उदधिकुमार, आठमा दिसि के० दिशिकुमार, नवमा पवण के० वायुकुमार, दशमा थणिय के० स्तनितकुमार, ए रीते दसविहभवणवई के० दशप्रकारना भुवनपतिदेवो, तेसु के० ते एकेका निकायनेविषे एक दक्षिणश्रेणीनो, अने एक उत्तरश्रेणीनो, ए रीते प्रत्येके दुदुइंदा के० बेबे इंद्र छे. अहींयां ए दशनिकायना देवोने कुमार एवुं विशेषण एटलामाटे दीधुं छे के० तेउ बालकनी परे क्रीडा करनारा छे ॥ १९ ॥

हवे पूर्वोक्त दशनिकायना इंद्रोनां नाम कहे छे.

चमरे बलीअ धरणे ॥ भूयाणंदेय वेणुदेवेय ॥ तत्तोय वेणुदाली
हरिकंते हरिस्सहे चेव ॥ २० ॥ अग्गिसिह अग्गिमाणव ॥ पुन्न
विसिठे तहेव जलकंते ॥ जलपह तह अमिअगई ॥ मिय वाहण
दाहिणुत्तरउ ॥ २१ ॥ वेलंबेय पभंजण ॥ घोस महाघोस एसि
मन्नयरो ॥ जंबुद्दीवं छत्तं ॥ मेरुं दंमं पहुकाउं ॥ २२ ॥

अर्थ– अहींयां "दाहिणुत्तरउ" ए पद दशे स्थानके जोडीए. केमके एकेक निकायना एक दक्षिण श्रेणीनो इंद्र, अने बीजो उत्तरश्रेणीनो इंद्र छे. तेमनां क्रमे करी नाम कहे छे. त्यां पहेला असुरकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनो चमरेंद्र असुरकुमार, अने उत्तरदिशिनो बलिंद्र असुरकुमार, बीजा नागकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनो धरणेंद्र अने उत्तरदिशिनो भूतानेंद्र. त्रीजा सुपर्णकुमारनिकाये दक्षिणदिशिनो वेणुदेवेंद्र,

अने उत्तरदिशिनो वेणुदालिंद्र, चोथा विद्युत्कुमारनिकाये हरिकंतेंद्र अने हरिसहेंद्र. चेव के० निश्चेथकी ॥ २० ॥ पांचमा अग्निकुमारनिकाये अग्निशिखेंद्र अने अग्निमाणवेंद्र, छठा द्वीपकुमारनिकाये दक्षिणे पूर्णेंद्र, अने उत्तरे विशिष्टेंद्र, सातमा उदधिकुमारनिकाये दक्षिणे जलकंतेंद्र, अने उत्तरे जलप्रभेंद्र, आठमा दिशिकुमार निकाये दक्षिणे अमितगतींद्र अने उत्तरे अमितवाहनेंद्र ॥ २१ ॥ नवमा वायुकुमारनिकाये दक्षिणे वेलंबेंद्र अने उत्तरे प्रभंजनेंद्र, दशमा स्तनितकुमारनिकाये दक्षिणे घोषेंद्र अने उत्तरे महाघोषेंद्र. एसिं के० ए वीशे इंद्र मांहेलो कोइ पण इंद्र जो पोतानी समर्थाई फोरवे तो जंबुद्वीपने छत्राकारे करे, अने मेरुपर्वतनो दंम काछ के० करवाने समर्थ छे एटले मेरुपर्वतने माबाहाथ उपरे धरे तोपण शरीरने कांइ प्रयास जणाय नहीं. एवा ए सर्वे इंद्रो पहु के० प्रभु एटले समर्थ छे. अर्थात् साधारण शक्ति छे ते कही. जे वस्तु पूर्वे कीधी छे ते हमणां करे छे, अने आगमिक काले करशे तेने शक्ति कहीए, अने जे शक्ति छे; परंतु कीधी नथी, करतो पण नथी, ने करशे पण नहीं, ते शक्तिविषयी कहीए. ए परमार्थ, वृत्तिथकी जाणजो. ॥ २२ ॥

हवे असुरकुमारादिक निकायोनी दक्षिणश्रेणिनी भुवनसंख्या देखाडे छे.

चउतीसा चउचत्ता ॥ अछत्तीसाय चत्त पंचएहं ॥ पन्ना
चत्ता कमसो ॥ लरका भवणाण दाहिणर्ड ॥ २३ ॥

अर्थ-पहेला असुरकुमार देवोनां चउतीसा के० चोत्रीशलाख भुवन, नागकुमारनां चउचत्ता के० चुमालीश लाख भुवन, अने सुपर्णकुमारनां अछत्तीसाय के० आडत्रीशलाख भुवन. एक विद्युत्कुमार, बीजो अग्निकुमार, त्रीजो द्वीपकुमार, चोथो उदधिकुमार, पांचमो दिशिकुमार, ए पंचएहं के० पांचे निकायनेविषे चत्त के० चालीश चालीश लाख भुवन छे. अने पवनकुमारनां पन्ना के० पचाश लाख भुवन छे. स्तनितकुमारनां चत्ता के० चालीश लाख भुवन छे. कमसो के० ए अनुक्रमे लरका के० लाखो दाहिणर्ड के० दक्षिणश्रेणिनेविषे भवणाण के० भुवनोनी संख्या कही.

हवे उत्तरश्रेणिनां भुवननी संख्या कहे छे.

चउ चउ लरक विहूणा ॥ तावइया चेव उत्तर दिसाए ॥
सव्वेवि सत्तकोडी ॥ बावत्तरि हुंति लरकाय ॥ २४ ॥

अर्थ- जे दक्षिणश्रेणिए दशे निकायना भुवननी संख्या पूर्वे कही, तेमांहे एकेकाने चउ चउ लरक विहूणा के० चार चार लाखे उंठां कर्यां थकां शेष जेटलां भुवन जे जे निकायनां रहे, तावइया के० तेटलां तेटलां चेव के० निश्चेथकी हुंति के० होय. उत्तरदिसाए के० उत्तरदिशिना निकायने भुवन होय. एम सर्व मली दक्षिण श्रेणिनां भुवन चार क्रोड ने छ लाख थाय. उत्तरश्रेणिनां भुवन त्रण क्रोड अने छासठ लाख थाय. ए रीते सव्वेवि के० सर्वेमलीने सयकोडी के० सातक्रोड अने बावत्तरिलरकाय के० बहोतेर लाख भुवन ते हुंति के० होय. ॥ २४ ॥

हवे ए पूर्वोक्त भुवन क्यांछे? ते स्थानक बतावे छे.

रयणाए हिठुवरिं ॥ जोयण सहस्सं विमुत्तु ते भवणा ॥
जंबुद्दीवसमा तह ॥ संख मसंखिज्ज वित्थारा ॥ २५ ॥

अर्थ-रयणाए के० रत्नप्रभा पृथ्वीनो एक लाखने एंसी हजार योजननो पिंम जाडपणे छे, तेमांहेथी हेठु-

वरिं के० हेठे ने उपर. एटले नीचे अने उपर, जोयण सहस्सविमुत्तु के० एक एक हजार जोजन मूकीने वचमांना एक लाख अठ्योतेर हजार योजनमांहे ते के० ते भुवनपति देवोनां भवण के० भुवन छे. ते भुवन न्हानामां न्हानां, ते पण जंबुद्दीवसमा के० जंबुद्दीप जेवडां महोटां छे. अने तह के० तेमज मध्यम ते संख के० संख्याताकोटी योजन प्रमाण छे. तथा उत्कृष्टा ते असंखिज्ज के० असंख्याता कोडाकोडी योजन प्रमाण विछारा के० विस्तारवंत छे. ॥ २५ ॥

अहीयां केटलाक आचार्य एम कहे छे जे, एक लाख एंसी हजार योजनना पिंम मांहेथी छत्तु हजार उंचा करीए, बाकी चोराशी हजार योजनमांहे यथायोग्यपणे भुवनपतिनां भुवन छे. भुवन शब्दे महामंरूप समान आवास ते नगर बाहेर वाटलाकारे छे, अने मध्यमांहे एटले मांहेलीकोरे चोखूणा छे, अंतरमध्य समचऊरस, तथा तले कमलनी कर्णिकाने आकारे जाणवा.

हवे जेणे करी घणा देवोमा पोतपोताना निकाय उलखवामां आवे एवा प्रत्येके असुरादिक दशे निकायना मुकुट अने सर्वाभरणनेविषे चिन्हो होयछे ते कहे छे.

चूडामणि फणि गरुडे ॥ वज्जो तह कलस सीह अस्सेय ॥
गय मयर वद्धमाणे ॥ असुराईणं मुणसु चिंधे ॥ २६ ॥

अर्थ– असुरकुमारना मुकुटनेविषे चूडामणिनुं चिन्ह, नागकुमारने सर्वाभरणनेविषे सर्प्पनी फणिनुं चिन्ह छे, सुपर्णकुमारने आभरणे गरुडनुं चिन्ह, विद्युत्कुमारने सर्वाभरणे वज्जो के० वज्रनुं चिन्ह छे, अग्निकुमारने आभरणे पूर्ण कलश चिन्ह, द्वीपकुमारने आभरणे सिंहचिन्ह छे, उदधिकुमारने आभरणनेविषे अस्सेय के० अश्वचिन्ह, दिशिकुमारने आभरणनेविषे हस्तिनुं चिन्ह, वायुकुमारने आभरणनेविषे मयर के० मगरनुं चिन्ह, स्तनितकुमारने आभरणनेविषे वद्धमाणे के० वर्द्धमान एटले सरावसंपूटनुं चिन्ह, ए असुराईणं के० असुरादिक दशे प्रकारना भुवनपतिनां चिंधे के० चिन्हो मुणसु के० जाणवां. अहीयां सिद्धांतमांहे चिन्होनां पाठांतर छे, ते विरोधता टालीने श्री पन्नवणाजी तथा उव्ववाइना पाठ प्रमाण करवा.

हवे ए असुरादिक दशे प्रकारना भुवनपतिना शरीरना वर्ण कहे छे.

असुरा काला नागु दहि पंडुरा तह सुवन्न दिसि थणिया ॥
कणगाभ विज्जु सिहि दीव अरुणा वाउ पियंगु निभा ॥ २७ ॥

अर्थ– असुराकाला के० असुरकुमारनां शरीर काले वर्णे होय, नागुदहि के० नागकुमार अने उदधिकुमार ए बेनां शरीर पंडुरा के० गौर वर्णे छे, तह के० तेमज सुवन्न के० सुपर्णकुमार, दिसि के० दिशिकुमार, अने थणिया के० स्तनितकुमार, ए त्रणनां शरीर कणगाभ के० कनकवर्णे एटले कसवटी उपर सोनानी रेखा समान एवे वर्णे छे. अने विज्ज के० विद्युत्कुमार सिहि के० अग्निकुमार, दीव के० द्वीपकुमार; ए त्रणनां शरीर अरुणा के० राते वर्णे छे, अने वाउ के० वायुकुमारनी पियंगु के० प्रियंगु वृक्षना वर्णनीपरे नीले वरणे निभा के० कांति छे. ॥ २७ ॥

हवे असुरकुमारादिकनां वस्त्रोनो वर्ण कहे छे.

असुराण वत्थ रत्ता ॥ नागोदहि विज्जु दीवसिहि नीला ॥
दिसि थणिय सुवन्नाणं ॥ धवला वाऊण संझरुई ॥ २८ ॥

अर्थ– असुराण के० असुरकुमारनां वत्थ के० वस्त्र ते रत्ता के० रातां छे, अने नागोदहि के० नागकुमार,

उदधि कुमार तथा विज्जु के० विद्युतकुमार, दीव के० द्वीपकुमार, सिहि के० अग्निकुमार, ए पांचेने नीलां के० नीलां वस्त्र छे. वली दिसि के० दिशिकुमार, थणिय के० स्तनितकुमार, सुवन्नाणं के० सुपर्णकुमार ए त्रणेनां वस्त्र ते धवला के० उज्वल छे. तथा वाउण के० वायुकुमारने संझरुई के० संध्याराग सदृश वस्त्र छे.॥२८॥

हवे ए भुवनपत्यादिक दशे निकायना इंद्रोना जे सामानिक देवो एटले इंद्र सरखी ऋद्धिना धणी, तेनी संख्या, तथा इंद्रोना शरीरनी रक्षा करनार एवा जे आत्मरक्षक देवो छे, तेनी संख्या कहे छे.

चउसठ्ठि सठ्ठि असुरे ॥ छच्च सहस्साइं धरणमाईणं ॥
सामाणिया इमेसिं ॥ चउग्गुणा आयरक्खाय ॥ २९ ॥

अर्थ–असुरे के० असुरकुमारनिकायना वे इंद्र छे; तेमांहे पहेला चमरेंद्रने चउसठ्ठि के० चोसठ हजार, अने बीजा बलिंद्रने सठ्ठि के० साठ हजार, अने बाकीना धरणमाईणं के० धरणेंद्र आदेदेइने जे भुवनपतिना अढार इंद्र छे; तेमांना एकेकाने प्रत्येके छच्चसहस्साइं के० छ छ हजार सामाणिया के० सामानिक देवो छे, अने ते एकेका इंद्रना सामानिक देवो थकी चउग्गुणा के० चारगुणा करीए तेटला एकेकाना आयरक्खाय के० अंगरक्षक देवो जाणवा ॥ २९ ॥ ए रीते ए दशे भुवनपतिनां नाम, दक्षिणेंद्र, उत्तरेंद्र, दक्षिणभुवनसंख्या, उत्तरभुवनसंख्या, चिन्ह ते लक्षण, देहवर्ण, वस्त्रवर्ण, दक्षिणसामानिकदेव, उत्तरसामानिक देव दक्षिण आत्मरक्षक देव, तथा उत्तरदिशि आत्मरक्षकदेव कह्या.

हवे व्यंतरदेवोनी वक्तव्यता कहेतो थको तेमां प्रथम व्यंतरदेवोनां भुवन कहे छे.

रयणाए पढम जोयण ॥ सहस्से हिठ्ठुवरि सय सय
विहूणे ॥ वंतरियाणं रम्मा ॥ भोमा नगरा असंखिज्जा ॥ ३० ॥

अर्थ– रयणाए के० रत्नप्रभा पृथ्वीना पिंड मांहेला पढम के० पहेला उपरना जोयणसहस्से के० हजार योजन जे मूक्या छे, तेमांथी हिठ्ठुवरिसयसय विहूणा के० हेठलना अने उपरना सो सो योजन मूकीए, एटले सो योजन नीचे मूकीए अने सो योजन उपर मूकीए, वचमांना आठसें योजन रह्या; तेमां वंतरिआणंरम्मा के० व्यंतरदेवोनां घर ते घणां रमणिक मनोहर जोवायोग्य छे. भोमा के० पृथ्वीकायसंबंधी नयरा के० नगर, ते असंखिज्जा के० असंख्याता छे. अने बीजा मनुष्यक्षेत्रथी बाहेर असंख्याते द्वीपसमुद्रे जे व्यंतरदेवोनां नगर छे; तेनी वक्तव्यता जीवाभिगमादि सूत्रथकी जाणवी ॥ ३० ॥

हवे व्यंतरोना घरना आकार कहे छे.

बाहिं वट्टा अंतो ॥ चउरंस अहोअ कण्णियायारा ॥ भव-
ण वईणं तह वंतराण ॥ इंद भवणाउ नायवा ॥ ३१ ॥

अर्थ– ते घरोनो बाहिं के० बाहेरनो भाग ते वट्टा के० वृताकारे छे, अने अंतो के० मांहेलीकोरे चउरंस के० चोखूणा छे. तथा अहो के० अधोभागे एटले हेठे कन्नियाकारा के० कमलनी कर्णिकाने आकारे छे, एवा आकारे भवणवईणं के० भुवनपति, तह के० तेमज वंतराण के० व्यंतरिक देवोनां भवणाउ के० भुवन ते नायव्वा के० जाणवां. ॥ ३१ ॥

तहिं देवा वंतरिया ॥ वर तरुणी गीय वाइय रवेणं ॥ निच्चं
सुहिया पमुइया ॥ गयंपि कालं नयाणंति ॥ ३२ ॥

अर्थ– तहिं के० ते भुवनोमांहे देवावंतरिया के० व्यंतरिक देवता जे छे, ते वर के० प्रधान एटले वली सोभाग्यवंति सुहामणी, अतिसुंदर, कुसुमलता समान छे सुगंध जेहनी, एवी देदीप्यपान तरुणी के० देवीउं, ते मनने प्रियकारी एहवा मधुर वचनेकरी गीय के० गीत गाय छे, तथा बत्रीशबद्ध नाटकनी रचनाए मृदंगादिक पटह भेर एहवां वाज्य के० वाजित्र वगाडे छे. तेहना रवेणं के० शब्दे करीने ते देवता निच्चंसुहिया के० निरंतर सुखीया छे. तथा पमुइया के० प्रमुदित एटले हर्षवान् थका पोताना आयुष्यनो गयंपिकालं के० जे गयो काल ते पण नयाणंति के० नथी जाणता. ॥ ३२ ॥

हवे ते व्यंतर देवोना नगरोनुं प्रमाण तथा निकायनां नाम कहे छे.

ते जंबुदीव भारह ॥ विदेह सम गुरु जहन्न मज्झिमगा ॥ वंतर पुण अठविहा ॥ पिसाय भूया तहा जरका ॥ ३३ ॥ रक्कस किंनर किंपुरिसा ॥ महोरगा अठ माय गंधवा ॥ दाहिण उत्तर भेया ॥ सोलस तेसिं इमे इंदा ॥ ३४ ॥

अर्थ– ते के० ते व्यंतरिक देवोनां नगर जे गुरु के० मोहोटां छे, ते जंबुदीव के० जंबुद्वीप जेटलां बराबर एक लाख योजन गोल, चूडीने आकारे छे. तथा जे जहन्न के० जघन्य छे, ते भारह के० भरतक्षेत्र जेवडां (५२६) योजन अने एक योजनना उगणीया छभाग उपर छे, अने जे मज्झिमगा के० मध्यम भुवन छे ते, विदेह के० महाविदेहक्षेत्रप्रमाण (३३६७४) योजन अने एक योजनना उगणीया चरभाग उपर एटलां महोटां छे. हवे ते नगर निवासी वंतर के० व्यंतरदेवोना पुण के० वली अठविहा के० आठ प्रकार छे. ते कहे छे. एक पिसाय के० पिशाच बीजा भूया के० भूत, तहा के० तेमज त्रीजा जरका के० जक्ष ॥३३॥ चोथा राक्षस, पांचमा किंनर, छठा किंपुरुष, सातमा महोरग, आठमा गंधर्व. हवे ए आठेना प्रतिभेद कहेछे.

त्यां स्वभावे प्रचुरपणे करीने स्वरूपवान तथा सोम्य छे दर्शन जेमनुं, तथा हस्त अने ग्रीवानेविषे रत्नमय आभूपण धारण करनारा एवा कुष्मांडा, पटका, जोषा, आन्हिका, काला, महाकाला, चोक्षा, अचोक्षा, तालपिशाचा, मुखरपिशाचा, अधस्तारका, देहा, महादेहा, तूदश्रीका, अने वनपिशाचा ए पन्नर प्रकारना पिशाच देवो छे.

तथा स्वरूपवंत सौम्य मुखवाला अने विविध प्रकारनुं छे विलेपन जेमने, एवा स्वरूपा, प्रतिरूपा, अतिरूपा, भूतोत्तमा, स्कंदिका, महास्कंदिका, महावेगा, प्रतिछन्ना अने आकाशगा ए नव प्रकारना भूतदेवो छे.

तथा स्वभावे गंभीर अने जेमनुं दर्शन प्रिय छे, तथा विशेषे करी मान तथा उन्माननुं जे प्रमाण– तेणे करी सहित. वली हाथ, अने पगनां तलिआं तथा नख, तालु, जीभ, होठ एटलां वानां जेमनां लाल छे, अने देदीप्यमान मुकुटना धरनार तथा नाना प्रकारनां आभूषणो छे जेमनां, एवा पूर्णभद्रा, माणिभद्रा, स्वेतभद्रा, हरिभद्रा, सुमनोभद्रा; व्यतिपाकभद्रा, सुभद्रा, सर्वतोभद्रा, मनुष्यपक्षा, धनाधिपतयो, धनाहारा, रूपयक्षा अने यक्षोत्तमा ए तेर भेद यक्षदेवोना छे.

तथा स्वभावे भयंकर अने जेमनुं दर्शन पण भयंकर तथा विकराल अने रक्त, तथा लांबा होठवाला; तपनीय आभूपणवाला नाना प्रकारनां विलेपन करनार, एवा भीमा, महाभीमा, विघ्ना, विनायका, जलराक्षसा, राक्षसराक्षसा, अने ब्रह्मराक्षसा ए सात प्रकारना राक्षस देवो छे.

तथा जेमनुं दर्शन सौम्य छे, तथा जेमना मुखने विषे अधिक रूप अने शोभा छे; तथा मस्तकनेविषे मुकुट छे आभूषण जेमने एवा किंनरा, किंपुरुषा, किंपुरुषोत्तमा, हृदयंगमा, रूपशालिनः, अनिंदिता, किंन-

रोत्तमा, मनोरमा, रतिप्रिया अने अने रतिश्रेष्ठा ए दश प्रकारना किन्नर देवो छे. तथा जेमना साथल अने भुजाउनेविषे अधिक रूप अने शोभा छे, तथा मुखनी अधिक कांती छे तथा नाना प्रकारनां आभरण तथा भूषण धारण करनारा एवा पुरुषा, सत्पुरुषा, महापुरुषा, पुरुषवृषभा, पुरुषोत्तमा, अतिपुरुषा, महादेवा, मरुता, मेरुप्रभा अने यशस्वंत–ए दश भेद किंपुरुष देवोना छे.

तथा जेमनो वेग अत्यंत छे, जेमनुं सौम्य दर्शन छे, अने जेउ महोटा शरीरवाला, वली स्कंध अने ग्रीवा ए बंने जेमनां विस्तारवंत अने पुष्ट छे, तथा विचित्र प्रकारनां आभरण अने भूषण छे जेमनां, एवा भुयंगा, भोगशालिन, महाकाया, अतिकाया, स्कंधसाखिनः, मनोरमा, महावेगा महेश्वक्षा, मेरुकांता अने भास्वंत ए दश प्रकारना महोरग देवो छे.

तथा प्रिय छे दर्शन जेमनुं, वली स्वरूपवंत भलो छे मुखाकार जेमनो, तथा भलो छे स्वर जेमनो, वली मस्तकनेविषे मुकुटने धारण करनारा, तथा हार छे भूषण जेमने एवा, हाहाः हुहु, तुंबुरव, नारदा, ऋषिवादका, भूतवादका, कादंबा, महाकादंबा, रैवता, विश्वावसव, गीतरति, अने गीतयश ए बार प्रकारना गंधर्व देवो छे, ए रीते आठ व्यंतर निकायना एकेका निकायनेविषे दाहिण उत्तर के० दक्षिण अने उत्तरश्रेणिना भेया के० भेदे करीने तेसिं के० तेना सोलसइंदा के० सोल इंद्रो छे; ते इमे के० ए आगली बे गाथाए करी कहे छे. ॥ ३४ ॥

कालेय महाकाले ॥ सुरूव पडिरूव पुन्न भद्देय ॥ तह चेव
माणिभद्दे ॥ भीमेय तहा महाभीमे ॥ ३५ ॥ किंनर किंपु-
रिसे सप्पुरिसा ॥ महापुरिस तहय अइकाए ॥ महाकाय
गीयरई ॥ गीयजसे दुन्नि दुन्नि कमा ॥ ३६ ॥

अर्थ– पहेला पिशाच नामा व्यंतरनिकायने दक्षिणदिशिए कालेंद्र अने उत्तर दिशिए महाकालेंद्र, ए अनुक्रमे भूतनिकायने स्वरूपेंद्र, प्रतिरूपेंद्र. जक्षनिकायने पूर्णभद्र तथा माणिभद्र, राक्षसनिकायने भीमेंद्र, महाभीमेंद्र॥ ३५ ॥ किंनरनिकायने किंनरेंद्र,किंपुरुषेंद्र तथा किंपुरिषनिकायने सत्पुरुषेंद्र अने महापुरुष, महोरगनिकायने अतिकाय, तथा महाकाय. गंधर्वने गीतरति अने गीतयश, ए रीते आठ निकायने दुन्नि दुन्निकमा के० बे बे इंद्र छे, ते अहींयां अनुक्रमे कहेवा. ॥ ३६ ॥

हवे ए पिशाचादिक आठनिकायना देवोनी ध्वजानेविषे चिन्ह होय छे ते कहे छे.

चिंधं कलंब सुलसे ॥ वड खट्टंगे असोग चंपयए ॥ ना-
गे तुंबरुअ भ्रए ॥ खट्टंग विवज्जिया रुरका ॥ ३७ ॥

अर्थ– पिशाचने कदंबवृक्षनुं चिन्ह, भूतने सुलसे के० सुलसवृक्षनुं चिन्ह, यक्षने वडवृक्षनुं चिन्ह, राक्षसने खट्टंगे के० तापस विशेष महावृत्तिना उपकरणनुं चिन्ह, किन्नरने अशोकवृक्षनुं चिन्ह, किंपुरुषने चपयए के० चंपकवृक्षनुं चिन्ह, महोरगने नागवृक्षनुं चिन्ह, गंधर्वने तुंबरुअ के० तुंबराना वृक्षनुं चिन्ह एमां खट्टंगविज्जिया के० एक खटांग वर्जिने बाकी सर्वेने रुरका के० वृक्षनां चिंधे के० चिन्ह जाणवां. ते चिन्ह व्यंतरदेवोनी भ्रए के० ध्वजानेविषे होय ॥ ३७ ॥

हवे ए व्यंतरदेवोना शरीरना वर्ण कहे छे.

जक्ख पिसाय महोरग ॥ गंधव्वा साम किंनरा नीला ॥ रक्ख-
स किंपुरिसाविय ॥ धवला ञूया पुणो काला ॥ ३८ ॥

अर्थ-एक जक्ख के० जक्ष, बीजा पिशाच, त्रीजा महोरग, चोथा गांधर्व ए चारनो वर्ण सामके० श्याम एटले किंचित् कृष्ण जाणवो. अने किंनरा के० किन्नर घणा श्याम पण नीला के० किंचित् नीलवर्णे जाणवा, अने राक्षस तथा किंपुरिसाविय के० किंपुरुष पण धवला के० उज्वल वर्णे छे, तथा ञूया के० ञूतनिकाय ना देवो ते पुणो के० वली काला के० श्यामवर्णे छे; एटले सर्वात्माए कृसवर्णे छे. ॥ ३८ ॥

हवे आठ जातना बीजा व्यंतर विशेष देवो छे ते कहे छे.

अणपन्नी पणपन्नी ॥ इसिवाई ञूयवाइए चेव ॥ कंदीय महा कंदी ॥ कोहंमे चेव पयए्य ॥ ३९ ॥ इय पढम जोयण सए ॥ रयणाए्अ-
ठवंतरा अवरे ॥ तेसु इह सोलसिंदा रुयग अहो दाहिणुत्तरउ ॥ ४० ॥

अर्थ- एक अणपन्नीनिकाय, बीजो पणपन्नीनिकाय, त्रीजो ऋषिवादीनिकाय, चोथो ञूतवादीनिकाय चेव के० निश्चे, पांचमो कंदितनिकाय, छठो महाकंदितनिकाय, सातमो कोहंमिकनिकाय, चेव के० निश्चे, आठमो पयए्य के० पतंगनिकाय. ॥ ३९ ॥ इय के० ए आठनिकाय ते रयणाए के० रत्नप्रज्ञापृथ्वीना पिंम-मांहेला पढमजोयणसव के० पहेला शो योजनमांहेला दशयोजन उपर, अने दशयोजन नीचे मूकी वचमाना एंसी योजनमांहे वसनारा अठ के० आठ जातना व्यंतर ते, पूर्वे जे आठ जातना व्यंतर कह्या तेथी अवरे के० जिन्न जाणवा. तेसु के० तेना रुअगअहो के० आठरुचक प्रदेशथकी दशयोजन अधो एटले नीचे जे एंशी योजन छे, तेमां रहेला दाहिणुत्तरउ के० दक्षिण अने उत्तरदिशीना जेदे करी सोलसिंदा के० सोल इंड्रो छे. तेमनां नामाइं के० नाम ते इय के० आगली गाथाए कहेशे.

संनिहिए सामाणे ॥ धाइ विहाए इसीय इसिवाले ॥ ईसर महे-
सरे विय ॥ हवइसुवच्छे विसालेय ॥ ४१ ॥ हासे हास रईविय ॥
सेएय जवे तहा महासेए ॥ पयगे पयगवईविय ॥ सोलस इंदाण नामाइं

अर्थ- एक संनिहितइंड्र, बीजो सामानइंड्र, त्रीजो धाताइंड्र, चोथो विधाताइंड्र, पांचमो ऋषीइंड्र, छठो ऋषीपालेंड्र, सातमो ईश्वरइंड्र, आठमो महेश्वरइंड्र, हवइ के० होय. नवमो सुवत्सइंड्र, दशमो विशालइंड्र ॥ ४१ ॥ अगीयारमो हास्यइंड्र, बारमो, हास्यरतिइंड्र, तेरमो श्वेतइंड्र, जवे के० होय. तहा के० तेमज चउदमो महाश्वेतइंड्र, पन्नरमो पतंगइंड्र, सोलमो पतंगपति इंड्र विय के० निश्चे. सोलसइंदा के० सोलइंड्रनां नामाइं के० नामो जाणवां ॥ ४२ ॥ ए सोल इंड्र वाणव्यंतरना कह्या. तेम पूर्वे सोलइंड्र व्यंतरना कह्या छे, सर्व मली बत्रीश इंड्र व्यंतरना थया. तथा जवनपतिना वीशइंड्र वली यद्यपि चंड्रमा, तथा सूर्य तो असंख्याता इंड्र छे. तथापि जातिनी अपेक्षाए चंड्र सूर्य बेज गणीए, माटे ज्योतिषीना बे इंड्र, अने वैमानिकना दश इंड्र मली चोसठ इंड्र गणतीमां छे.

हवे व्यंतर तथा ज्योतिषि ए वेउनी सरखी वक्तव्यता जाणी एना सामानिक देवो अने आत्मरक्षक देवो, ए वेनी संख्या कहे छे.

सामाणियाण चउरो ॥ सहस्स सोलसय आयरक्खा-
णं ॥ पत्तेयं सव्वेसिं ॥ वंतरवइ ससि रवीणंच ॥ ४३ ॥

अर्थ– सामाणियाण के० सामानिक देवो ते चउरोसहस्स के० चार हजार अने सोलसय के० सोल हजार आयरक्खाणं के० आत्मरक्षक देवो, ते सव्वेसिं के० सर्वनिकायनेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके वंतरवइ के० व्यंतरना पति जे बत्रीश इंद्र, तेने तथा ससिरवीणंच के० चंद्र अने सूर्य ए वे ज्योतिषीना इंद्रनी पण वक्तव्यता व्यंतरसरखीज छे; माटे ए सर्वने होय. एटले व्यंतरना नगरोनी वक्तव्यता कही. ॥ ४३ ॥

हवे बधा देवो केटला प्रकारना छे? ते कहे छे.

इंद सम तायतीसा ॥ परिसतिया रक्ख लोगपालाय ॥ अणिय
पइन्ना अभिउगा ॥ किब्बिसं दस भवण वेमाणी ॥ ४४ ॥

अर्थ– एक इंदसम के० इंद्र, अने सामानिक देवो, अने तायतीसा के० त्रायत्रिंशकदेवो, तथा परिसतिया के० त्रण पर्खदाना देवो, आयरक्ख के० अंगरक्षक देवो, लोगपालाय के० चार लोकपाल, अणिय के० अनीय ते कटकना देवो, पइन्ना के० प्रकीर्ण, प्रजाना देवो, अभिउग के० अभियोगीक ते किंकरदेवो, किव्विसं के० किलविषीक देवो, दस के० ए दश जातिना देवो ते भुवण के० भुवनपति, व्यंतर तथा वेमाणी के० वैमानिकमां छे. ॥ ४४ ॥

कटकना देवोना सात प्रकार कहे छे.

गंधव नट्ट हय गय ॥ रह भड अणियाणि सव इंदाणं ॥ वे-
माणियाण वसहा ॥ महिसाय अहोनिवासीणं ॥ ४५ ॥

अर्थ– एक गंधव्व के० गांधर्व देवो ते मृदंगाधर जाणवा, बीजुं नट्ट ते नाटक करनार, त्रीजुं हय ते घोडानुं, चोथुं गय ते हाथीनुं, पांचमुं रह के० रथनुं. छठुं भड के० पालानुं कटक. ए छ प्रकारना अणियाणि के० अनीक एटले कटक, ते सव्वइंदाणं के० सर्व इंद्रोने होय. अने वेमाणियाण के० एक वैमानिकने सातमुं वसहा के० वृषभनुं कटक होय. तथा अहोनिवासीणं के० अधोनिवासी जे भुवनपति तथा व्यंतर छे, तेने सातमुं कटक महिसाय के० महिषानुं होय ॥ ४५ ॥

हवे त्रायत्रिंशकादिक देवोनी संख्या प्रत्येक इंद्रनी कहे छे.

तित्तीस तायतीसा ॥ परिसतिआ लोगपाल चत्तारि ॥ अ-
णियाण सत्त सत्तय ॥ अणियाहिव सव इंदाणं ॥ ४६ ॥

अर्थ– तित्तीसं के० तेत्रीश देवो ते तायतीसा के० त्रायत्रिंशक एटले गुरुस्थानीया इंद्रसरखा, इंद्रने सदाइ पूजवा योग्य, सर्वने पूजनीक होय. तथा एक बाह्य, बीजी अभ्यंतर, त्रीजी मध्यम, ए रीते, सर्व मलीने परिस के० पर्खदा ते, तीया के० त्रण होय. तथा एक सोम, बीजो यम, त्रीजो वरुण चोथो कुबेर. ए रीते लोगपाल के० लोकपाल ते चत्तारि के० चार होय, अने अणियाण के० अनीक ते पूर्वोक्त गांधर्व प्रमुख

सत्तसत्तय के० सातसात जातनुं कटक ते सर्व इंद्रोने होय. ते अणियाहिव के० ए साते कटकना अधिपति सव्वइंदाणं के० सर्व इंद्रो होय ॥ ४६ ॥

नवरं वंतर जोइस ॥ इंदाण न हुंति लोगपालाउं ॥ तायत्ती-
स जिहाणा ॥ तियसाविय तेसिं नहु हुंति ॥ ४७ ॥

अर्थ– पण नवरं के० एटलुं विशेष जे वंतर के० व्यंतरना बत्रीश इंद्रोने, तथा जोइस के० ज्योतिषीना बे इंद्रोने, लोगपालाउं के० लोकपाल, नहुंति के० न होय. तथा तायत्तीस के० त्रायत्रिंशक छे अभिधान के० नाम जेनुं, एवा तिसयावि के० जे देवो ते पण तेसिं के० ते व्यंतर तथा ज्योतिषीना इंद्रोने नहुहुंति के० न होय.
हवे ज्योतिषी देवोनां विमानोनी वक्तव्यता कहे छे. ते ज्योतषि तिर्यक्लोकने विषे छे. ते तिर्यक्लोक मेरुमध्य रुचकथी नवसें योजन उपर, अने नवसें योजन नीचे मली अढारशे योजन प्रमाण छे. त्यां उंचा नवसें योजन जे तिर्यक्लोकना छे; तेमां केटलां योजन उंचां ज्योतिषिनां विमानो छे ? ते कहे छे.

समभूतलाउ अठहिं ॥ दसूण जोयणसएहिं आरप्न ॥ उ-
वरि दसूत्तर जोयण॥ सयंमि चिठंति जोइसिया ॥ ४८ ॥

अर्थ– मेरुपर्वतना मध्यभागे आठ रुचकप्रदेश ते समभूतल कहीए. त्यांथी अठहिं जोयण सएहिं के० आठसें योजन, ते दसूण के० दश योजने उंना, एटले सातसें ने नेवु योजन उंचा जइएं, त्याहांथी आरप्न के० आरंभीने उवरि के० उपरे जाडपणे दसूत्तरजोयणसयंमि के० एकशो दश योजनमांहे जोइसिया के० ज्योतिषी देवो, चिठंति के० रहे छे. ॥ ४८ ॥

ते ज्योतिषिदेवो एकसो दश योजनमां केवीरीते रह्या छे ? ते कहे छे.

तन्न रवी दस जोयण ॥ असीइ तडुवरि ससीय रिक्केसु ॥
अह नरणि साइ उवरिं ॥बहि मूलो भिंतरे अभिई॥ ४ए॥

अर्थ– तन्न के० त्यांथी एटले एकशो दश योजन मांहेला दसजोयण के० दश योजन ते, रवी के० सूर्य उंचो छे. य के० वली तडुवरि के० तेहना उपर ससी के० चंद्रमा ते असीइ के० एंशी योजन उंचो छे. वली ते थकी चार योजन उंचा रिक्केसु के० नक्षत्र छे. ते सर्व मली अठावीश नक्षत्र छे. तेमांहे एक नरणीनक्षत्र ते सर्व नक्षत्रथकी अह के० अधो एटले नीचे चाले छे. अने साइ के० स्वाति नक्षत्र ते सर्व नक्षत्रथकी उवरिं के० उपरे चाले छे. तथा मूलो के० मूलनक्षत्र सर्वथकी बहिं के० बाहिरने मंमले चाले छे, सर्व नक्षत्रने अभिंतरे के० वचाले अभिई के० अभिचित् नक्षत्र चाले छे.

तार रवि चंद रिक्का ॥ बुह सुक्का जीव मंगल सणिया ॥ सग
सय नउय दस असिइ ॥ चउ चउ कमसो तियाचउसु ॥ ५० ॥

अर्थ– समभूतलापृथ्वीथकी सगसय के० सातसें ने नउय के० नेवु योजन उपरे तार के० तारा छे. ते उपर दस के० दश योजन उंचो रवि के० सूर्य छे. तेथकी उपर एंसी योजन चंद्रमा छे. फरी ते थकी उपरे चउ के० चार योजन उंचा रिक्का के० नक्षत्र छे, तेथी चउ के० चार योजन उंचो बुह के० बुधनामा ग्रह छे तेथी उंचा तिया के० त्रण त्रण योजनने अंतरे चउसु के० बाकीना चार ग्रह, ते कमसो के० अनुक्रमे छे. एटले तेहथी त्रण योजन उंचो शुक्र छे, त्यांथी त्रण योजन उंचो बृहस्पति छे, त्यांथी त्रण योजन उंचो

मंगल छे, त्यांथी त्रण योजन उपरे शनीनो तारो छे, ए रीते समभूतलथकी सातसें नेवु योजन उपरे एकशोने दश योजनमांहे सर्व ज्योतिषचक्र चाले छे. सर्व मली समभूतलाथी उपर नवसें योजने शनिश्चर छे. अहींयां योजन प्रमाणांगुलें करी लेवा. ॥ ५० ॥

हवे मनुष्यक्षेत्रमां चरज्योतिषि मेरुपर्वतथकी केटला योजन दूरे चाले ? तथा मनुष्यलोकने छेहेडे अलोकथी उंरा केटली अवाधाए ज्योतिषी रहे ते कहे छे.

इक्कारस जोयण सय ॥ इगवीसि क्कार साहिया कमसो ॥
मेरु अलोगावाहिं ॥ जोइस चक्कं चरइ ठाइ ॥ ५१ ॥

अर्थ— अगीयारसोने एकवीश योजन तथा वली अगीयारसोने इक्कार के० अगीयार योजन साहिय के० साधिक, ते कमसो के० अनुक्रमे मेरुपर्वतथकी अलोगा वाहिं के० अलोकने अवाधाए ज्योतिषनुं चक्र ते चरइ के० चाले छे, अने ठाइ के० स्थिर रहे छे.

भावार्थ एम छे जे मेरुपर्वतथकी अगीयारसो एकवीश योजन छेटे ज्योतिषचक्र चाले छे. ते मनुष्यक्षेत्रमांहे चाले छे. अने लोकना छेहेडाथकी अगीयारसें ने अगीयार योजन चारे दिशाए मांहेलीकोरे अलोकनी अवाधाए एटले अंतरे ज्योतिषचक्र थिर रहे छे; एटले मनुष्यक्षेत्रमांहे चर छे; अने बाहिरना क्षेत्रोमांहे स्थिर छे. ॥ ५१ ॥

अद्धकविठ्ठागारा ॥ फलिहमया रम्म जोइस विमाणा ॥
वंतर नयरेहिंतो ॥ संखिज्ज गुणा इमे हुंति ॥ ५२ ॥

अर्थ— अद्धकविठ्ठागारा के० अर्द्ध कोठफलाकारे चंद्रादिक ज्योतिषिनां विमान होय. ते फलिहमया के० स्फटिक रत्नमय सामान्ये स्फटिकनां छे, रम्य के० रमणिक जोवा योग्य मनने आल्हादकारी एवां सर्व जोइस विमाणा के० ज्योतषिउनां विमानो छे; ते पूर्वे कह्यां जे वंतरनयरेहिंतो के० व्यंतरदेवोनां असंख्यातां नगरो, ते थकी संखिज्जगुणा के० संख्यात गुणा इमे के० ए प्रत्यक्ष देखाता जोतिषिनां विमानो छे.

अहींयां कोइ पूछे के अर्द्धा कोठफलाकारे ज्योतिषिउनां विमानो छे, तो उदय, अस्त, अने तिर्यक्परिभ्रमणकाले केम अर्द्धाकारे देखातां नथी ? माथाउपर आव्यां छतां वृताकारेज छे, एम देखाय छे, परंतु तिर्यक् परिभ्रमणकाले तेम न देखातां अर्द्धाकार केम देखाय छे ? ए प्रश्ननो उत्तर कहे छे. ज्योतिषिउनां विमान सर्वथा प्रकारे अर्द्ध कोठफलाकारे नथी, किंतु विमानोनी पीठ घडीबंध अर्द्ध कोठफलाकारे छे. ते उपर चंद्रादिक ज्योतिषिउनां प्रासाद छे. ते प्रासाद यद्यपि वर्तुलादिक कोइ पण प्रकारे रह्यां छतां पीठिका सहित प्राये वाटलाकार देखाय छे, वांको आकार पण दूर थकी वृत्ताकारे प्रतिभासे छे, तेमाटे दूरथकी सूर्य विमान वाटलुं देखाय छे एमां कांइ दोष नथी.

ताइ विमाणाइं पुण ॥ सव्वाइं हुंति फालिहमयाइं ॥ दग फालीहमया पुण ॥ लवणे जे जोइस विमाणा ॥ ५३ ॥

अर्थ—ताइ के० ते ज्योतिषीउनां विमाणाइं के० विमान ते पुण के० वली सव्वाइं के० सर्व फालिहमया के० स्फाटिकरत्नमय हुंति के० होय. अने पुण के० वली लवणे के० लवणसमुद्रने विषे जे जोइसविमाणा के० जे ज्योतषीनां विमान छे, ते दगफालीहमया के० उदूकस्फाटिक रत्नमय छे. केमके लवणसमुद्रनी शिखा दश हजार योजन पोहोली, अने सोल हजार योजन उंची छे. अने ज्योतिषीनां विमान तो नवसें योजन उंचाइमां छे,

ते सर्व शिखामांहे चाले छे. पण उदक स्फाटिकरत्नना प्रभावे करी पाणी फाटीने मोकलुं थई जाय छे, तेथी विमानोने त्यां पाणीमांहे फरवाने बाधा थती नथी. विमानमा पाणी भरातुं नथी. जे स्फाटिकने संयोगे तथाविध जगत् स्वभावे पाणी फाटी जाय, तेने उदकस्फाटिक कहीए. जे माटे सूर्यप्रज्ञप्ति निर्युक्तिकार कहे छे. ज्योतिषिउंनां सर्व विमानो सदा स्फाटिकमयछे. अने जे लवणसमुद्रमां विमानो छे, ते उदकस्फाटिकमय छे. जे कारण माटे लवणसमुद्रनी शिखामां चालतां थकां विमानोना तेजनो जे प्रकाश छे, तेनो अंतराय पाणीथी थतो नथी ॥ ५३ ॥

हवे चंद्रादि ज्योतिषीनां विमानोनुं प्रमाण कहे छे.

जोयणि गसठि भागा ॥ छप्पन्नऽडयाल गाउदु इग ऊं ॥
चंदाइ विमाणायाम ॥ विक्खडा अऊ मुच्चत्तं ॥ ५४ ॥

अर्थ– जोयणिगसठिभागा के० एक योजनना एकसठ भाग करीए, तेवा छपन्न के० छपन्न भागनुं चंद्रमानुं विमान लांबुं छे, अने अडयाल के० अडतालीश भागनुं सूर्यनुं विमान लांबुं छे. अने गाउदुग के० बे गाउनां ग्रहनां विमानो छे. तथा इग के० एक गाउनां नक्षत्रनां विमान छे. अद्ध के० अर्द्धगाउनां तारानां विमान छे. कोइक न्हानां पण छे. ए रीते चंदाइ के० चंद्रादिक पांच जातना ज्योतिषीनां विमाणा के० विमान, तेमनो आयाम के० लांबपणानो अने पोहोलपणानो ते विक्खडा के० विस्तार जाणवो. अने जेटलां लांबपणे छे तेथी अर्द्ध के० अर्धां उच्चत्तं के० उंचपणे सर्व पांचे ज्योतिषीउंनां विमान जाणवां. ए उत्कृष्टायुवाला तारानां विमानोनुं प्रमाण कह्युं; पण जघन्यायुवाला तारानां विमानोनुं प्रमाण लंबाइ पोहोलाइ पांचसें धनुष्य, अने उंचाइ अढीशें धनुष्य पण छे. ॥ ५४ ॥

हवे मनुष्यलोकनुं प्रमाण अने मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना स्थिर चंद्रादि पांचे ज्योतषीउंना विमानोनुं स्वरूप कहे छे.

पणयाल लक्ख जोयण ॥ नर खित्तं तक्षिमे सया भमिरा ॥
नरखित्ताउ बहिं पुण ॥ अऊपमाणा ठिया निच्चं ॥ ५५ ॥

अर्थ– ए पूर्वोक्त रीते पणयाललरकजोयण के० पिस्तालीशलाखयोजननुं नरखित्तं के० मनुष्यक्षेत्र छे. तक्षिने के० तेमांहे ए ज्योतिषि सर्व सयाभमिरा के० सदाकाल भ्रमणशील छे. अने नरखित्ताउवहिं के० मनुष्यक्षेत्रथी बाहेर जे पांचे जातना ज्योतिषी छे, तेमनां विमान पुण के० वली आगल जे मनुष्यक्षेत्रना ज्योतिषीनुं प्रमाण कह्युं छे, तेथकी अद्धपमाणा के० अर्द्ध प्रमाण छे. अने ते निच्चं के० नित्य ठिया के० स्थिर रह्यां छे. एटले मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रनुं विमान योजनना एकसठीआ छपन्न भागनुं छे; तो मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना चंद्रमानुं विमान अठावीश भागनुं छे. एम पांचे ज्योतिषीउंनां विमान लंबाइ पोहोलाइए अर्द्धप्रमाण जाणवां. तेमज उंचाइए पण अर्द्धप्रमाण जाणवां. ॥ ५५ ॥

हवे ए मनुष्यक्षेत्रमांहे ज्योतिषीउंनी शीघ्रशीघ्रतरगतिनुं तरतमपणुं कहेतो थको प्रथम मनुष्यक्षेत्रनुं लक्षण कहे छे. मनुष्यक्षेत्रने विंटी रहेलो सुवर्णमय सत्तरसें एकवीश योजन उंचो मानुषोत्तर पर्वत छे; त्यां सुधी मनुष्यनुं जन्म मरण थाय छे; पण तेथी बाहेर मनुष्यनुं जन्ममरण नथी. कदाचित् कोइ देवता पूर्व भवना वैरथी मनुष्यने उपाडी अढी द्वीपथी बाहेर मूके, अथवा गर्भिणीस्त्रीने मूके, परंतु त्यां जन्ममरण थयुं पण नथी, थातुं पण नथी, अने थशे पण नहीं. केमके वली एवुं कारण मले के जेथी संहरीने पाछो आणी आ मनुष्यक्षेत्रमां मूके, अने जंघाचारणादिक नंदीश्वर तथा रुचक द्वीपे यात्रा करवा जाय छे खरा, परंतु ते मनुष्यलोकमांहे पाछा आवीनेज मरे; तेमाटे मनुष्यक्षेत्र कहीएं. ते मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रमा सूर्य

आदे देइने ज्योतिषी देवता श्रेणिबंध छे. तेहनी चालवानी गति तथा एमनां विमानने वहणहार देवता केटला छे? इत्यादिकनुं स्वरूप कहे छे.

ससि रवि गह नरकत्ता ॥ ताराउ हुंति जहुत्तरं सिग्घा ॥ विवरीयाउ महड्ढिश्र ॥ विमाण वहगा कमेणेसिं ॥ ५६ ॥ सोलस सोलस अड चउ ॥ दो सुर सहस्सा पुरोय दाहिणउ ॥ पच्छिम उत्तर सीहा ॥ हत्थी वसहा हया कमसो ॥ ५७ ॥

अर्थ– चंद्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, तारा– ए अनुक्रमे शीघ्रतर जाणवा. तेमां प्रथम सर्वमां ससि के० चंद्रमाने चालवानी गति मंद छे. ते थकी सूर्य शीघ्रतर, ते थकी ग्रहने चालवानी गति उतावली, ते थकी नक्षत्र उतावला, ते थकी तारा शीघ्रतर, अने हु शब्दे पूर्वे कहेला एक बीजाथी उंचा रहेला ग्रहनो क्रम लहीए; ते आवी रीते. जे ग्रहमां वली बुधथकी शुक्रनी गति शीघ्र छे, अने शुक्रथकी मंगल, तथा मंगलथकी, बृहस्पति, बृहस्पति थकी शनिश्चरनी शीघ्र गति जाणवी. ए रीते जहुत्तरं के० यथोत्तरपणे एकेकथकी सिग्घा के० शीघ्रगतिवाला ते हुंति के० छे. हवे ए गतिनी रीत कही; तेथकी विवरीया के० विपरीतपणे ज्योतिषीउनुं महड्ढिश्र के० महर्द्धिकपणुं कहेवुं. आवी रीते जे, सर्वथकी अल्प ऋधिवंत तारा छे, ते थकी नक्षत्र महर्द्धिक, तेथकी ग्रह महर्द्धिक, तेथकी सूर्य महर्द्धिक, सूर्यथी चंद्रमा महर्द्धिक.

हवे एना वर्ण कहे छे. तारा पंचवर्णा छे, अने बीजा सर्व ज्योतिषि अग्निए तपावेला सोनाने वर्णे जाणवा. तथा ए चंद्रादिक पांचे ज्योतिषी ते जलां वस्त्र आभरणे अलंकृत मकुटे मंकित मस्तकवाला छे, तथा चंद्रमा अने चंद्रमाना विमानवासी देवोना मुकुटने अग्रभागे चंद्रमंफलाकारे चिन्ह जाणवां. एमज सूर्यने मुकुटे सूर्यमंफलाकारे चिन्ह होय. अने ग्रहने मुकुटे ग्रहाकारे चिन्ह, नक्षत्रने मुकुटे नक्षत्राकारे चिन्ह, ताराने मुकुटे ताराकारे चिन्ह, तेमज सर्व ज्योतिषीना पोतपोताना विमानवासी देवोना मुकुटनेविषे पण एवांज चिन्ह होय. ए चिन्हे करी पांचे ज्योतिषीने उलखीए.

हवे ए पांचे ज्योतिषीउना विमाणवहगा के० विमानना वहणहारा देवो ते, कमेणेसिं के० अनुक्रमे कहे छे ॥ ५६ ॥ प्रथम चंद्रमाना विमानवाहक सोलस सहस्स के० सोल हजार देवो, अने सूर्यना विमानवाहक सोल हजार देवो, अने ग्रहना विमानवाहक अरूसहस्स के० आठ हजार देवो, नक्षत्रना विमानवाहक चउसहस्स के० चार हजार देवो, तथा ताराना विमानवाहक दो सहस्सा के० बे हजार सुर के० देवो जाणवा. अहींयां भावार्थ तो ए छे जे जगत्स्वभावे चंद्रादिकनां विमान निरालंब आकाशनेविषे पोतानी मेले वहेतां रहे छे; पण आदेशकारी देवो पोतानी प्रभुता वधारवाने अर्थे अथवा पोता सरखा देवोमां बहुमान देखाडवाने अर्थे स्वभावे ते सेवकदेवता विमानतले सिंहादिकने रूपे, हेठा थका वहे छे, पण ए अभियोगीक देवोने विमानतले वहेतां विमाननो भार लागे नही. जेम कोइक उन्नत स्त्रीने घणा आभूषणनो भार लागे नही, तेम अभियोगीक देवोने पण तथाविध कर्मोदयथकी चालवानेविषे रति छे, माटे स्वस्वभावे वहेता विमानोने तले ए पण वहेता रहे.

ए पांचे ज्योतिषीनां विमानोना चलावनार देवो ते सरखा चोथे चोथे भागे चारे दिशिए जूदा जूदा रूपे होय ते कहे छे. प्रथम पुरोय के– पूर्वदिशाए सीहा के० सिंहने रूपे होय, अने दाहिणो के० दक्षिण दिशाए हत्थि के० हाथीने रूपे होय, तथा पच्छिम के० पश्चिम दिशाए वसहा के० वृषभने रूपे होय, अने उत्तर के० उत्तर दिशाए हया के० अश्वने रूपे होय. कमसो के० ए अनुकमे विमानवाहक जाणवा.

हवे ए सर्व ज्योतिपिंडमां अधिक ऋद्धिवंत चंद्रमा छे माटे चंद्रमानो परिवार कहे छे.

गह अठासी नक्कत्त ॥ अडवीसं तार कोडि कोडीणं ॥ छा-
सठि सहस्स नवसय ॥ पणहत्तरि एग ससि सिन्नं ॥ ५८ ॥

अर्थ- मंगलादिक ग्रह अठासी के० अठ्याशी छे, अने अभिचित प्रमुख नक्कत्त के० नक्षत्र ते अडवीसं के० अठावीश छे, अने छासठिसहस्स के० छासठ हजार, तथा नवसय के० नवसें ने पणहत्तरि के० पंच्चोतेर एटली कोडिकोडीणं के० कोडाकोडी तार के० तारा. एटले छासठ हजार कोडाकोडी नवसे कोडाकोडी अने पंच्चोतेर कोडाकोडी एटला तारानी संख्या. ए सर्व एग ससि के० एक चंद्रमानो सिन्नं के० सैन्य एटले परिवार जाणवो ॥ ५८ ॥

अहींयां शिष्य पूछे छे के, मनुष्यक्षेत्र तो पिस्तालीश लाख योजन छे, अने तारानी संख्या वधारे कहो छो; माटे एटला क्षेत्रमां समावेश न थाय, तो ए वातनो संभव केम थाय ? ए आशंका गुरु आगली गाथाए टाले छे.

कोडा कोडी सन्नं ॥ तरंतु मन्नंति खित्त थोवतया ॥.
केई अन्नेउस्से ॥ हंगुल माणेण ताराणं ॥ ५९ ॥

अर्थ-अहींयां बे मत छे. केइक आचार्य कोडाकोडी संज्ञातर कहेतां नामांतर छे. जेम वीशने पण कोडी कहीए, एटले कोडाकोडी केहेतां कोटी एवुंज नामांतर मन्नंति के० माने छे. कारणके खित्त के० मनुष्यक्षेत्रनी भूमि थोव के० थोडी छे, तया के० तेमाटे माने छे. वली केइअन्ने के० अन्य वली कोइक आचार्य ते प्रमाणांगुलने ठेकाणे उस्सहंगुलमाणेण के० उत्सेधांगुलने प्रमाणे ताराणं के० तारानां विमान कहे छे. एम करतां प्रमाणांगुल क्षेत्रमां उत्सेधांगुलनां विमान समाइ जाय. केमके विशेषणवति ग्रंथमां श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे एहज उत्तर दीधा छे. वली "नगपुढविविमाणाइ मिणसुपमाणं गुसेणंच" ए पाठ प्रायिक छे. क्यांक विघटे पण छे. अहींयां चारसें उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय छे. अने केटलाक ग्रंथोमां एक हजार उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय एम कह्युं छे. तेथी क्षेत्रना अल्पत्व माटे उत्सेधांगुलने माने ताराना विमाननुं प्रमाण माने छे. ॥ ५९ ॥

चंद्रना परिवारनी वक्तव्यताने प्रस्तावे तेनाज परिवारभूत ग्रहोनी अंतर्गत राहुनी वक्तव्यता जूदी कहे छे.

किण्हं राहु विमाणं ॥ निच्चं चंदेण होइ अविरहियं ॥
चउरंगुलमप्पत्तं ॥ हिठाचंदस्स तं चरइ ॥ ६० ॥

अर्थ- राहुविमाणं के० राहुनुं विमान ते किण्हं के० कालुं छे, अने निच्चं के० नित्यप्रत्ये चंदेण के० चंद्रमाना विमानथी होइ अविरहियं के० दूर थातुं नथी. पासेज छे. मात्र चउरंगुलं के० चार अंगुल अप्पत्तं के० अप्राप्त एटले चार अंगुल वेगलुं थकुं हिठाचंदस्स के० चंद्रमाना विमानथकी हेठुं थकुं तं के० ते राहुनुं विमान चरइ के० चाले छे.

अहींयां एक नित्यराहू ने बीजो पर्वराहु ए रीते राहु बे प्रकारना छे. तेमां पर्वराहु ते जघन्यथी छमासे चंद्रमा अने सूर्यने ग्रहण करे, एटले पोताना विमाने करी तेमना विमानने आवरे. उत्कृष्टुं चंद्रमाने बेतालीश महीने ग्रहण करे. अने सूर्यने अडतालीश वर्षे ग्रहण करे. तेमज राहुनीपरे केवारेक केतु पण ग्रहण करे

अने बीजुं नित्यराहुनुं विमान ते वर्णें कालुं छे, अने ते जगत्स्वभावे सर्वदा चंद्रमानी साथे चाले. चंद्रमाथकी चार अंगुल वेगलुं थकुं नीचुं चाले. तेमां अंधारा पक्षे चंद्रमंडलना पन्नर भाग करीएं, तेमांना एकेका भागने दिनप्रत्ये आवरे–ढांके. अने अजवाले पक्षे जे आवस्यो होय तेमांथी एकेको भाग पाछो मूके. एटले ए जे नित्यराहु छे ते सर्वकाल आवरे नहीं. पण चंद्रमाना त्रीश दीवसे करी त्रीश भाग करीएं ते एक पखवाडीये वहेंचीये, तेवारे दिनप्रत्ये बे बे भाग आवे. ते अंधारे पखवाडीए दररोज बे बे भाग आवरे–ढांके, अने अजुआले पखवाडीए दररोज बे बे भाग मूकतो जाय, तेवारे लोकमां चंद्रमंडलना तेजनी हाणी वृद्धिनो भास थाय. अहींयां कोइ पूछे जे चंद्रमानुं विमान महोटुं, अने राहुनुं विमान न्हानुं तो राहुथी चंद्रमा शीरीते ग्रहेवाय? तेहने उत्तर कहे छे के ग्रहोनुं विमान बे कोसनुं कह्युं छे ते प्रायिक छे; माटे प्रायिक शब्द निश्चेवाचक नथी; तेथी ए ग्रहोना विमाननुं जे प्रमाण कह्युं छे, ते थकी अधिकुं पण संभव थाय. तेथी सर्वात्माए चंद्रमाने राहु ढांके छे. अथवा केटलाएक आचार्य एम कहे छे जे राहुनुं विमान न्हानुं छतां कालुं छे, माटे जो कालुं थोडुं होय तोपण घणा उज्वलाने आच्छादन करी शके छे. ए प्रमाणे बेहु रीते प्रश्न करनारनी शंका टाली. जेम मसीना एक टीपाथी स्फाटिकनो कटको कालो देखाय, तेम राहुना योगे चंद्रमा कालो देखाय छे.

हवे जंबु द्वीपने विषे तथा बीजा पण मनुष्यक्षेत्रमां एक ताराथी बीजा ताराना विमानोनुं पर्वतादिकना व्याघाते जघन्योत्कृष्ट अंतर, अने व्याघातविना जघन्योत्कृष्ट अंतर केटलुं होय? ते कहे छे.

तारस्सय तारस्सय ॥ जंबुद्दीवंमि अंतरं गुरुयं ॥ बार-
स जोयण सहस्सा ॥ दुन्निसया चेव बायाला ॥ ६१ ॥

अर्थ–तारस्सतारस्सय के० एक ताराना विमानथकी बीजा ताराना विमानने जंबुद्दीवंमि के० आ जंबुद्वीपनेविषे गुरुयं के० उत्कृष्टुं जो अंतरं के० अंतर होय तो केटलुं होय? ते कहे छे. बारसजोयण सहस्सा के० बार हजार योजन उपरे दुन्निसया के० बसो चेव के० निश्चेथकी. वली बायाला के० बेतालीस उपर एटले (१२२४२) योजननुं अंतर होय. ते मेरुपर्वतने व्याघाते ए अंतर जाणवुं. जेम मेरु, पृथ्वीवि नीचे दश हजार योजन जाडो छे,तेम वली मेरु तथा ताराने एक बाजुए (११२१) योजननुं अंतर छे,तेवुंज बीजी बाजुए पण (११२१) योजननुं अंतर छे, माटे ए त्रणनी संख्या एकठी करीए, तेवारे एक ताराथी बीजा तारानुं उत्कृष्टुं अंतर (१२२४२) योजन थाय. ॥ ६१ ॥

हवे व्याघाते तथा निर्व्याघाते जघन्य तथा उत्कृष्टुं अंतर कहे छे.

निसढोय नीलवंतो ॥ चत्तारिसय उच्च पंच सय कूडा ॥ अद्धं उव-
रिं रिक्खा ॥ चरंति उभय ठ बाहाए ॥ ६२ ॥ छावठ्ठादुन्निसया ॥ ज-
हन्न मेयं तु होइ वाघाए ॥ निव्वाघाए गुरु लहु ॥ दोगाउय धणुसया पंच ॥

अर्थ– निसढोय के० निषध अने नीलवंत ए बे पर्वत ते चत्तारिसय के० चारसें योजन भूमीथकी उच्च के० उंचा छे. अने ते पर्वतनां पंचसय के० पांचसें योजनना उंचा, अने तेना अर्द्ध के० अर्द्ध एटले अढीसें योजन उवरि के० उपर पहोलां छे, अने नीचे पांचसे योजन तथा मध्ये पोणाचारसें योजन पहोलां छे, एवां नव नव कूडा के० कूट एटले शिखरो छे,एम सर्व मली भूमि थकी नवसें योजन उंचा थया. ते कूट एटले शिखरना उभय के० बे बाजुए अठ के० आठ आठ योजननी अबाहाए के० अबाधाए रिक्खा के० नक्षत्र चरंति के० विचरे छे. ॥ ६२ ॥

एटले अढीसें योजन शिखरनी पहोलाइ तथा वे वाजुना आठ आठ योजननी अवाधा मलीने ठावष्ठ दुन्निसया के० वसेंने ठासठ योजन, ते जहन्न के० जघन्य थकी एयं के० ए तारा ताराने, नक्षत्र नक्षत्रने मांहोमांहे वाघाए के० पर्वतादिकनी व्याघाते अंतर ठे. अने निवाघाए के० निर्व्याघाते तो गुरु के० उत्कृष्टुं अंतर दोगाउ के० वे गाउनुं, अने लहु के० जघन्य अंतर ते धणुसया पंच के० पांचसे धनुष्यनुं ठे. एहवुं सूरपन्नति तथा जीवाभिगम प्रमुख ग्रंथोमां कह्युं ठे, पण महोटी संघयणी तथा जंबुद्दीपपन्नतिमां ए व्याघातनिर्व्याघात कह्युं नथी. ॥ ६३ ॥

हवे मनुष्यक्षेत्रनी वाहेर घंटाकारे स्थिर रह्या जे चंद्र अने सूर्य– तेमनुं मांहोमांहे अंतर प्रमाण कहे ठे.

माणुस नगाउ वाहिं ॥ चंदा सूरस्स सूर चंदस्स ॥
जोयण सहस्स पन्नास ॥ णूणगा अंतरं दिठं ॥ ६४ ॥

अर्थ–जे मनुष्यक्षेत्रनी सीम एटले मर्यादाकारक माणुस के० मानुषोत्तर नामा नगाउ के० पर्वत तेने वाहिं के० वाहेरना जे चंदा के० चंद्रमा अने सूरस्स के० सूर्य ठे, ते सूर के० सूर्य अने चंदस्स के० चंद्रमाने एटले चंद्रमाथकी सूर्यने अने सूर्यथकी चंद्रमाने मांहोमांहे जोयणसहस्स पन्नास के० पचाश हजार योजननुं अणूणगा के० अन्यून एटले पूर्ण अंतरं के० अंतर ते दिठं के० श्री तीर्थंकर गणधरे दीठुं. ॥ ६४ ॥

हवे पूर्वनी गाथामां सूर्यथकी पचाश हजार योजन चंद्रमा, अने चंद्रमाथकी पचाश हजार योजन सूर्यनुं अंतर कह्युं. तेवारे एक सूर्यथकी वीजा सूर्यनुं अने एक चंद्रथकी वीजा चंद्रनुं अंतर केटलुं थाय? ते एक गाथाए करी कहे ठे.

ससि ससि रवि रवि साहिय ॥ जोयण लरकेण अंतरं होइ ॥
रवि अंतरिया ससिणो ॥ ससिअंतरिया रवि दित्ता ॥ ६५ ॥

अर्थ– ससि ससि के० चंद्र चंद्रनुं, अने रवि रवि के० सूर्य सूर्यनुं, साहिय के० साधिक जोयण लरकेण के० एक लाख योजन अंतर होइ के० अंतर होय.केमके रवि अंतरिया ससिणो के० सूर्यने अंतरे चंद्रमा ठे, अने ससिअंतरियारवि के० चंद्रमाने अंतरे सूर्य ठे;ते दित्ता के० दीप्तवंत भास्वर एटले तेजवंत ठे. एटले एक चंद्रमा अने वीजा चंद्रमाने एक लाख योजन उपर एकयोजनना एकसठीया अडतालीश भागे अधिक, तथा एक सूर्य अने वीजा सूर्यने वच्चे एक लाख योजन उपरे एकसठीया ठपन्न भागे अधिक अंतर ठे. कारण चंद्रमा अने चंद्रमा वच्चे सूर्यनुं विमान अधिक होय. अने सूर्य सूर्य वच्चे चंद्रमानु विमान अधिक होय, तेथी ते विमान जेटलुं महोटुं होय, तेटलुं अधिक अंतर जाणवुं. ॥ ६५ ॥

वहियाउ माणुसुत्तर ॥ चंदा सूरा अवठिउज्जोया ॥
चंदा अभीय जुत्ता ॥ सूरा पुण हुंति पुस्सेहिं ॥ ६६ ॥

अर्थ–माणुसुत्तर के० मानुषोत्तर पर्वतने वहियाउ के० वाहेरे चंदासूरा के० चंद्रमा अने सूर्य ठे; ते अवठि के० अवस्थित निश्चल ठे. अने सदैव सरखा उज्जोया के० उद्योत करे ठे, एटले सूर्य ते अत्यंत तपता नथी, अने चंद्रमा अत्यंत शीतलता करता नथी. तेमां चंदा के० चंद्रमा ते सदैव अभीयजुत्ता के० अभिजित नक्षत्रे युक्त ठे. अने पुण के० वली सूरा के० जेटला सूर्य ठे ते सर्व पुस्सेहिं के० पुष्य नक्षत्रे युक्त हुंति के० ठे. ॥६६॥

हवे दीपसमुद्रोनेविषे चंद्रादिकोनी संख्याने अर्थे प्रथम दीपसमुद्रोनां प्रमाण कहे छे.

उद्धार सागर दुगे ॥ सङ्के समएहिं तुल्ल दीवुदही ॥ दु-
गुणा दुगुण पवित्थर ॥ वलयागारा पढम वज्जं ॥ ६७ ॥

अर्थ– उद्धारसागर के० उद्धारसागरोपम दुगेसड्ढे के० अढी एटले अढीउद्धार सागरोपमना जेटला समएहिं के० समय होय, तेहने तुल्ल के० बराबर तावत्प्रमाण दीव के० दीप अने उदही के० समुद्र छे. तें एकेक थकी दुगणा दुगण के० बमणा बमणा एटले पहेला थकी बीजो बमणो, ते थकी त्रीजो बमणो एम पवित्थर के० विस्तारे कह्या छे. तेमांहे पढम के० पहेलो जंबुद्वीप ते थालीने आकारे छे, ते वज्जं के० वर्जीने बीजा सर्व दीप तथा समुद्र ते वलयागारा के० वलय एटले चूडीने आकारे छे. ॥ ६७ ॥ एज अर्थ विशेषपणे वखाणे छे.

पढमो जोयण लक्खं ॥ वट्टोतं वेढिउ ठिया सेसा ॥
पढमो जंबुद्दीवो ॥ सयंभुरमणोदही चरमो ॥ ६८ ॥

अर्थ– पढमो के० पहेलो जंबुद्वीप जोयणलक्खं के० एकलाख योजननो, ते वट्टो के० तेलना पूडा सरखो वाटलो छे, तं के० तेहने सेसा के० शेष सर्व दीप समुद्र ते वेढिउं के० वींटीने ठिया के० रह्या छे. ते जेम पढमो के० पहेलो जंबुद्दीवो के० जंबुद्वीप छे. तेम सर्व दीप समुद्रथी चरमो के० छेल्लो स्वयंभूरमण नामा उदही के० समुद्र छे.

वली केटलाक दीप अने समुद्रोनां नाम कहे छे.

जंबूधायइ पुक्खर ॥ वारुणिवर खीर घय खोय नंदिसरा ॥
अरुण रुणवाय कुंडल ॥ संख रुयग भुयग कुस कुंचा ॥ ६९ ॥

अर्थ– प्रथम जंबुद्वीप, बीजो धातकीखंडद्वीप, त्रीजो पुष्करवरद्वीप, चोथो वारुणीवरद्वीप, पांचमो क्षीरवरद्वीप, छठो घृतवरद्वीप, सातमो इक्षुवरद्वीप, आठमो नंदीश्वरद्वीप, नवमो अरुणद्वीप, अहींयां अरुणोपपात एवो ए शब्दनो बीजो अर्थ थाय छे; पण अहीयांथी एकेका दीपनां त्रण नाम कहेवा माटे अर्थमांहे, दशमो अरुणवरद्वीप कहेवो. अगीयारमो अरुणवरावभासद्वीप, ए त्रीजुं नाम कह्युं. एम बारमो कुंडलद्वीप, तेरमो कुंडलवरद्वीप, चउदमो कुंडलवरावभासद्वीप, पन्नरमो संखद्वीप, सोलमो संखवरद्वीप, सत्तरमो संखवरावभास, अढारमो रुचक, उंगणीशमो रुचकवर, वीशमो रुचकवरावभास, एकवीशमो भूयंग, बावीशमो भूयंगवर, त्रेवीशमो भूयंगवरावभास, चोवीशमो कुस, पचीशमो कुसवर, छवीशमो कुसवरावभास, सत्तावीशमो क्रौंच, अठावीशमो क्रौंचवर, उंगणत्रीशमो क्रौंचवरावभास.

ए समस्त दीप एकेके समुद्रे वींट्या छे, ते समुद्रोनां नाम कहे छे.

पढमे लवणो जलहि ॥ वीए कालोय पुक्खराईसु ॥ दी-
वेसु हुंति जलही ॥ दीव समाणेहिं नामेहिं ॥ ७० ॥

अर्थ–पढमे के० पहेले दीपे लवणो के० लवण नामा जलहि के० समुद्र छे. वीए के० बीजे दीपे कालोए के० कालोदधि नामा समुद्र छे. तेथकी आगल त्रीजे दीपे पुक्खराईसु के० पुष्करवरादिक दीवेसु के० दीपनेविषे

जे जलही के० समुद्र छे, ते दीवसमाणेहिं के० द्वीपने समान नामेहिं के० नामेज ते समुद्रोनां नाम हुंति के० छे. एटले आगल द्वीपद्वीपने नामे समुद्रनां नाम पण जाणवां. जेम वारुणीवर द्वीपे वारुणीवरसमुद्र, ए रीते सर्व द्वीप सरखेज नामे समुद्रे वींट्या छे. अने द्वीप तथा तेना समुद्रनुं नाम सर्व एकज छे, तथा जेवुं नाम तेहवो गुण छे. जेम जंबुवृक्षे करी जंबुद्वीप नाम छे, अने लवण सरखुं खारुं पाणी माटे लवणसमुद्र नाम छे. धावडी वृक्षे करी धातकीखंड नाम छे. ए रीते बीजा सर्व द्वीप समुद्रना अर्थ सहित नाम जाणवां. ॥ ७० ॥ अहींयां द्वीप समुद्रना अधिपति जे व्यंतरदेवता, तेहनुं एक पल्योपम आयुष्य जाणवुं.

हवे बीजा द्वीपसमुद्रनां केवां केवां नाम छे ? ते अतिदेशेकरी कहे छे.

आभरण वत्थ गंधे ॥ उप्पल तिलएय पउम निहि रयणे ॥
वासहर दह नईउ ॥ विजया वरकार कप्पिंदा ॥ ७१ ॥ कुरु
मंदर आवासा ॥ कूडा नरकत्त चंद सूराय ॥ अन्नेवि एव
माई ॥ पसत्थ वत्थूण जे नामा ॥ ७२ ॥ तन्नामा दीवुदही ॥
तिपडो यायार हुंति अरुणाई ॥ जंबूलवणाईया ॥ पत्तेय
ते असंखिज्जा ॥ ७३ ॥ ताणं तिम सूरवरा ॥ वभास जलही
परंतु इक्किक्का ॥ देवे नागे जक्खे ॥ भूएय सयंभुरमणेय ॥ ७४ ॥

अर्थ– आभरण के० हार प्रमुख जे अलंकार–तेनां जेटलां नाम छे, ते नामे द्वीप समुद्र छे. वत्थ के० वस्त्रोनां जेटलां नाम छे, ते नामे द्वीप समुद्र छे. गंध के० कूट प्रमुखने नामे, उप्पल ते कुमुद प्रमुख जे चंद्रविकासी कमलो तेमने नामे, तिलएय के० तिलकने नामे, एटले वृततिलक कलशतिलकादिकने नामे, अथवा तिलकादिक वृक्ष प्रमुखने नामे, पउम के० पद्म ते शतपत्र पुंडरिकादिक सूर्यविकाशी कमलने नामे, महा पद्मादि नवनिधिने नामे, कर्केतनादिक रत्नने नामे, अथवा चक्रवर्ति वासुदेवना रत्नने नामे, वासहर के० वर्षधर जे हिंमवंतादिक पर्वतने नामे, दह के० द्रहने नामे, गंगा प्रमुख नईउ के० नदीउने नामे, कच्छादिक विजयने नामे, वरकार के० माल्यवंतादिक वृक्षस्कारने नामे, एटले वखारादिक पर्वतने नामे, कप्प के० सौधर्मादिक देवलोकने नामे, इंदा के० शक्रेंद्रादिकने नामे. ॥ ७१ ॥ देवकुरु उत्तरकुरुने नाम, तिर्यक्लोकनेविषे मंदर के० मेरुने नामे, इंद्रादिकोना आवासने नामे, कूडा के० कूटपर्वतने नामे, नरकत्त के० कृतिकादिक नक्षत्रने नामे, चंद्रमा सूर्यनां जे नाम छे ते नामे, एम अन्नेवि के० अन्य पण एवमाई के० ए पूर्वोक्त आदे देइने प्रशस्त भली वस्तुउनां नाम जे जगत्मां छे. ॥ ७२ ॥ तन्नामा के० ते नामे दीवुदहि के० द्वीप अने समुद्रो छे, अने पूर्वे कह्या जे अरुणआदे करी त्रिप्रत्ययावतार हुंति के० छे. एटले ए अर्थ जे अरुणादिकथी मांडीने कौंचसीम त्रण त्रण नामे करी त्रिप्रत्ययावतार कह्या छे. तेमज वली बीजा आभरणादिकने नामे जे द्वीप समुद्रो कह्या, तेमां पण एक एकने त्रिप्रत्ययावतार करी देखाडे छे. जेम हारद्वीप हारसमुद्र, हारवरद्वीप, हारवरसमुद्र, हारवरावभासद्वीप, हारवरावभास समुद्र. एवीरीते नाम कहेवां. एम ते त्रिपत्ययावतार त्यांलगे करवा, ज्यांलगे देवद्वीप थकी पहेलो सूर्यवरावभास द्वीप सूर्यवरावभास समुद्र, अने जंबुद्वीपनामे द्वीप असंख्याता, तथा लवणसमुद्रनामे समुद्र पण असंख्याता. एम जंबुद्वीप तथा लवणसमुद्र आदेदेइने असंख्याता जे द्वीप अने समुद्र छे, पत्तेयते असंखिद्या के० ते प्रत्येके असंख्याता असंख्याता समजवा. ॥७३॥ एवा असंख्याताद्वीप समुद्र ताण के० तेनो अंतिम के० छेल्लो जे सूरवरावभास जलही के० सूर्यवरावभास

समुद्र छे, त्यांसीम त्रिप्रत्ययावतार करीए. तेवार पछी वली सर्व तिर्छा लोकने छेडे देवादिक पांच द्वीप अने ए द्वीपने नामेज देवादिक पांच समुद्र, ते प्रत्येके एकेका नामे छे, माटे एनो त्रिप्रत्ययावतार न थाय. अने ए असंख्याता पण नथी. किंतु पांच नाम, द्वीप समुद्रनां एकेकांज छे, एटले ए नामे बीजो कोइ द्वीप समुद्र नथी, ए नावार्थ छे. ए पांचनां नाम कहे छे. एक देवद्वीप ने देवसमुद्र, बीजो नागद्वीप ने नागसमुद्र, त्रीजो जद्द्वीप अने जद्दसमुद्र, चोथो नूतद्वीप अने नूतसमुद्र, पांचमो स्वयंनुरमणद्वीप ने स्वयंनुरमण समुद्र-ए पांचेनां नाम कह्यां. जेम आ जंबुद्वीपे जंबुवृक्ष छे, सर्व रत्नमय जगती छे, ते आठ योजन उंची छे. तेना विजय, विजयंत, जयंत ने अपराजित एवा चार नामे चार दरवाजाना देव छे. तेम बीजा जे असंख्याता जंबुनामे द्वीप छे, अने लवणनामे समुद्र छे, त्यां सर्वत्र एज स्थिति जाणवी. ते जंबुद्वीपे आ जंबुद्वीपना अणाढीआ देवनी राजधानी छे. तेमज लवणसमुद्रना देवतानी ते लवणसमुद्रे राजधानी छे. एम बीजा द्वीप समुद्रआश्री पण समजवुं. ॥ ७४ ॥

हवे समस्त समुद्रोनां पाणी तथा मत्स्योनुं विशेष स्वरूप कहे छे.

वारुणिवर खीरवरो ॥ घयवर लवणोय हुंति निन्नरसा ॥
कालोय पुक्करो दहि ॥ सयंनुरमणोय उदगरसा ॥ ७५ ॥
इक्कुरस सेस जलही ॥ लवणे कालोय चरिम बहु मछा ॥
पण सग दस जोयण सय ॥ तणु कमा थोव सेसेसु ॥७६॥

अर्थ- एक वारुणीवर समुद्रनुं पाणी मदिरा सरखुं, बीजा क्षीरसमुद्रनुं पाणी ते त्रण नाग गौदूध अने चोथो नाग मिश्री, ए रीते मिश्रिमिश्रत दूध सरखुं जाणवुं. त्रीजा घृतवरसमुद्रनुं पाणी गायना घृतथकी सुस्वादिष्ट, चोथा लवणसमुद्रनुं लवण सरखुं पाणी. ए चारे समुद्रनां पाणी ते निन्नरसा के० जूदा जूदा स्वादनां हुंति के० छे. एटले जेवुं नाम तेवो परिणामे पाणीनो स्वाद छे.

तथा एक कालोदधि, बीजो पुष्करवर, त्रीजो स्वयंनुरमण ए त्रण उदहि के० समुद्र, तेनां पाणी स्वानाविक उदगरसा के० मेघ जे वर्षाद तेना पाणी जेवा पालर पाणीनी माफक स्वादिष्ट छे. ॥ ७५ ॥ अने सेस के० बाकीना नंदीश्वरसमुद्र आदे देइने नूतसमुद्र पर्यंत सर्व समुद्रनां पाणी ते इक्कुरस के० शेलडीना रस जेवां स्वादिष्ट छे. अहींयां तज, एलची केसर अने मरी ए चार जणश सरखे नागे लेइने तेनी साथे त्रणनाग अवटायां जे इक्कुरस ते सरखुं पाणी जाणवुं.

लवण, कालोदधि, अने चरिम के० छेल्लो स्वयंनुरमण-ए त्रण समुद्रमां बहुमछा के० घणा जातना मछकछपादिक मात्स्यांनी जातिर्ड छे; तेना पणसय के० पांचसे अने सग के० सातसें दससय के० एक हजार जोयण के० योजननां तणु के० शरीर छे जेनां, एवा मछो छे. ते कमा के० अनुक्रमे आवी रीते केहेना. तेमां लवणसमुद्रमां उत्कृष्टा पांचसें योजनना शरीरवाला छे. कालोदधिमां उत्कृष्टा सातसें योजनना शरीरवाला छे. तथा स्वयंनुरमणमां हजार योजनना शरीवाला छे. ए जोयण उत्सेधांगुलना माने जाणवा. अने सेसेसु के० शेष बाकीना जे समुद्र छे, तेमां थोव के० थोंडा मछ छे. अने ते न्हाना पण छे. वली लवणसमुद्रमां सातकुलकोडीनी जाती छे, कालोदधिमां नवकुलकोडीनी जाती छे, अने स्वयंनुरमणमां साडीबार कुलकोडीनी जाती छे. ए परमार्थ श्रीजीवानिगमउपांगमां विस्तारपणे वखाण्यो छे. ए रीते सविस्तरपणे द्वीप समुद्रनो अधिकार कह्यो. ॥ ७६ ॥

हवे प्रति द्वीपे अने प्रति समुद्रे चंद्र सूर्यनी संख्या कहेछे.

दो ससि दो रवि पढमे ॥ दुगुणा लवणंमि धायई संमे ॥ बा-
रस ससि बारस रवि ॥ तप्पभिइ निदिठ ससिरविणो ॥७७॥
तिगुणा पुव्विल्ल जुया ॥ अणंतरा णंतरंमिखित्तंमि ॥ कालो
ए बायाला ॥ बिसत्तरी पुक्खरद्धंमि ॥ ७७ ॥

अर्थ–पढमे के० पहेला जंबु द्वीपनेविषे बे चंद्रमा अने बे सूर्य छे. तथा लवणसमुद्रनेविषे तेथी दुगुणा के० बमणा करीए, एटले चार चंद्रमा अने चार सूर्य होय. तथा धातकीखंडनेविषे बार चंद्रमा अने बार सूर्य तप्पभिइ के० तत्प्रभृति ते धातकीखंड प्रमुख तेहनेविषे निदिठ के० कह्या जे ससिरविणो के० चंद्रमा अने सूर्य तेहने ॥७६॥ तिगुणा के० त्रण गुणा करीए तेवारे छत्रीश थाय. तेनी साथे पुव्विल्लजुया के० पूर्वना बे जंबुद्वीपना अने चार लवणसमुद्रना मली छ चंद्र युक्त करीए तेवारे बेतालीश चंद्रमा, तेमज बेतालीश सूर्य ते कालोदधि समुद्रने विषे होय छे. एवीरीते आगला द्वीपसमुद्रोनेविषे एज करण करीए तेवारे ते द्वीपमां चंद्र सूर्यनी संख्या आवे. ते आवी रीते जे पूर्वोक्त बेतालीशने त्रिगुणा करतां एकसोने छवीश थाय. तेमां धातकी खंडना बार, लवणसमुद्रना चार, अने जंबुद्वीपना बे. ए रीते अढार मेलवतां एकसोने चुमालीश चंद्र अने एकसोने चुमालीश सूर्य ते पुष्करवर द्वीपनेविषे छे, पण तेमां अडधुं मनुष्यक्षेत्र छे. माटे बहोतेर सूर्य अने बहोतेर चंद्रमा अहींयां मनुष्यक्षेत्रनी गणतीमां गणवा. माटे उपला पाठमां बिसत्तरीपुक्खरद्धंमि एवुं कह्युं छे. अने पाछला अर्द्ध पुष्करवर द्वीपमां जे बहोतेर चंद्र अने बहुतेर सूर्य छे ते स्थिर छे, पण चर नथी. समश्रेणीमां नथी माटे गण्या नथी. ते पुष्करवरना एकसो चुमालीशने त्रिगुणा करतां चारसे बत्रीश थाय. तेमां पूर्वना बे जंबूद्वीपना, चार लवणसमुद्रना, बार धातकीखंडना, अने बेतालीश कालोदधिना मेलवतां चारसेने बाणु चंद्र तथा चारसेने बाणु सूर्य पुष्करवरसमुद्रे थाय छे.

एम आगला द्वीप समुद्रे अनुक्रमे चंद्रसूर्यनी संख्या करवानुं करण एज रीते जाणवुं. ते श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे महोटी संघयणीमां कह्युं छे. तथा ज्योतीष् करंडक पयन्नामध्ये अने चंदपन्नति तथा सूरपन्नति प्रमुखमांहे पण एज रीते कह्युं छे.

अने केटलाक आचार्य एम कहे छे जे मनुष्यक्षेत्रमांहेज ए प्रकार छे, पण मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना द्वीप समुद्रे तो पचाश हजार योजन आगल गया एक चंद्रमा, अने फरी बीजा पचाश हजार योजन आगल गया एक सूर्य. ए रीते एक लाख योजन मध्ये एक चंद्रमा तथा एक सूर्य होय. ए रीते गणीत करतां मानुषोत्तरपर्वतने बाहेर वाटलो परिधि आठ लाख योजनना आठ परिधि छे. त्यां पहेला परिधिए एकसो पिस्तालीश चंद्रमा अने एकसो पिस्तालीश सूर्य, अने बीजा परिधीए प्रत्येके चंद्रमा अने सूर्य छ छ वधारीएं तेवारे (१५१) चंद्र (१५१) सूर्य थाय. त्रीजा परिधीए सात चंद्र अने सात सूर्य वधारीएं तेवारे (१५७) चंद्र अने (१५७) सूर्य थाय, चोथी पंक्तिए छ वधारतां (१६४) थाय. पांचमीए छ वधारतां (१७०) थाय. छठीए सात वधारतां (१७७) थाय. सातमीए छ वधारतां (१८३) थाय. आठमीए छ वधारतां (१८९) थाय. ए सर्व मली उत्तरार्धना बाहेरला पुष्करार्द्धमध्ये (१३३७) प्रत्येक चंद्रमा तथा सूर्य होय. ए दिगंबरनो मत छे, माटे ते आपणने प्रमाण नहीं. एम बीजे मते पण (१२६४) प्रत्येक चंद्रमा अने सूर्य होय; परंतु महोटी संघयणीसूत्रनी वृत्तिमध्ये तथा क्षेत्रसमासनेविषे "तिगुणा पुव्विल्लजुया" एहज पक्ष मान्योछे. त्यां जे कह्युं, मनुष्यक्षेत्रमां चंद्रमा सूर्य सूइनी पेरे श्रेणी रह्या चार चरे छे. त्यां सूर्ये

सूर्यने परस्पर चंद्रे चंद्रने परस्पर एकेक लाख जोजन अंतर छे. ए रीते करतां जंबूद्वीपे तथा लवणसमुद्रे अंतर मले, परंतु धातकीखंडे चार लाख योजनमांहे एके दिशाए छ सूर्यनुं अंतर केम मले? अने कालोदधि समुद्र आठ लाख योजन छे, तेमां एकवीश सूर्य एक दिशाए लाख लाख योजनने अंतरे केम मले? एमज पुष्करार्द्धे पण आठ लाख योजनमां एकेदिशाए छत्रीश सूर्य केम संजवे? तथा वलयाकारे परिधिना लाखयोजन मानीए तो पूर्वनी रीते सूर्य तथा चंद्र घणा थाय. तेमाटे अहिं लेखक दोषे लाख योजन सूर्य सूर्यनुं मांहोमांहे अंतर लखाणुं. ते उपर पूर्वाचार्य गतानुगतिके जेम दीतुं तेम लख्युं, पण विचार्युं नहीं, माटे हमणां जेम विचारीए तेम मलतुं नथी. एम बीजा पण ग्रंथोमांहे घणा मत छे, ते गीतार्थे विचारी समजवा; परंतु समश्रेणीए लाख योजनने अंतरे मनुष्यलोकमांहे चंद्रमा सूर्य चार चरे छे, ए पाठ सर्वथा मलतो नथी माटे अनियत अंतरे समश्रेणीए पाठांतर. ते माटे अंतरना निश्चयविना समश्रेणीए चंद्रमा सूर्य चार चरे छे. ॥ ७३ ॥ ७८ ॥

हवे मनुष्यलोकमां चंद्रमा सूर्यनी पंक्तिसंख्या कहेछे.

दो ससि दोरवि पंती ॥ एगंतरिया छसठि संखाया ॥
मेरुं पयाहिणंता ॥ माणुस खित्ते परिअडंति ॥ ७ए ॥

अर्थ–दोससि के० वे चंद्रमा अने दोरवि के० वे सूर्यनी पंती के० पंक्ति ते श्रेणी छे; ते एगंतरिया के० एकेकने अंतरेछे. एक यथाक्रमे एक सूर्यनी पंक्तिने अंतरे एक पंक्ति चंद्रमानी एम चंद्र पंक्तिने अंतरे सूर्यनी छे. ए रीते चार पंक्ति छे. ते एकेकी चंद्र पंक्तिए छसठिसंखाया के० छासठ चंद्रमा छे, अने एकेकी सूर्य पंक्तिए छासठ सूर्य छे; ते चारे पंक्ति जंबूद्वीपना मेरुंपयाहिणंता के० मेरुपर्वतने प्रदक्षिणा देती थकी माणुसखित्ते के० मनुष्यक्षेत्रनेविषे परिअडंति के० परिभ्रमण करेछे. एटले फरती रहेछे. एटले जंबूद्वीपना मेरुथकी एक सूर्य दक्षिण दिशाए चार चरे, तेवारे बीजो सूर्य उत्तर दिशाए चार चरे. तेमज लवणसमुद्रनी एकेक दिशाए वेवे सूर्य चार चरे, धातकीना छ, कालोदधिना एकवीश, पुष्करार्द्धना छत्रीश. एम सर्व मली छासठ सूर्य दक्षिण दिशाए अने छासठ उत्तर दिशाए. ए वेउ समश्रेणी सूर्यनी मध्ये थके एकसो बत्रीश सूर्य, तेमज छासठ छासठ चंद्रमानी वे पंक्ति मध्ये थके एकसो बत्रीश चंद्रमा मनुष्यलोकमांहे चार चरे.

हवे ग्रहनी पंक्ति मनुष्यक्षेत्रमां कहेछे.

एवं गहाइणोविहु ॥ नवरं धुव पासवत्तिणो तारा ॥ तं
चिय पयाहिणंता ॥ तछेव सया परिभमंति ॥ ८० ॥

अर्थ–एवं के० ए पूर्वोक्त सूर्य चंद्रनी पंक्तिनी परेज गहाइणोविहु के० ग्रहादिक पण निश्चे जाणवा. एटले ग्रह तथा नक्षत्रनी पंक्तिउं जाणवी. ते आवीरीते के, एकेक चंद्रमानी पठवाडे अठाशी नक्षत्रनी एक पंक्ति. एवी छासठ छासठनी वे पंक्ति मली एकसोने बत्रीश पंक्ति, अठाशी अठाशी नक्षत्रोनी चंद्रमानी पाछल जाणवी. तेमज अठावीश ग्रहनी एक पंक्ति, एवी छाशठनी वे पंक्ति ते सर्व मेरु पांखलि फरे छे. नवरं के० एटलुं विशेष जे, श्रीठाणांगसूत्रनेविषे जंबु द्वीपे चार दिशाए चार ध्रुवतारा छे. धुवपासवत्तिणो तारा के० ए ध्रुव ताराना पार्श्ववर्त्ति जे तारा छे, एटले ध्रुवतारानी पासे जे बीजा सप्तरिसादिकना तारा छे, ते तंचिय पयाहिणंता के० ते ध्रुवतारानेज प्रदक्षिणा फरता वर्त्ते, तछेवसया परिभमंति के० त्यांज सदा परिभ्रमण करे.

अहींयां प्रस्तावागत अल्प वक्तव्यता जाणी एक वात कहे ठे के, चंद्रमा अने सूर्यनी साथे नक्षत्रोनी गति नियत ठे; परंतु मंडल सदा अनवस्थित ठे. केमके चंद्रमा नीचो अने नक्षत्र उंचां ठे; परंतु उपर नीचे करी संगातेज चार चरे ठे. अभ्यंतरचारि अभिजित नक्षत्र ते वाहेर न होय, अने वाहेरचारि मूल नक्षत्र ते अभ्यंतरचारि न होय. ते माटे नक्षत्रना मंडल ते चंद्र सूर्य अने ग्रह संगाते अनियतस्थिति योगीज होय.

हवे जंबूद्वीपनेविषे चंद्रसूर्यना मांडलानी वक्तव्यता कहे ठे.

पन्नरस चूलसीइसयं ॥ इहससि रविमंडलाइं तक्खित्तं ॥ जो-
यण पण सयदसहिय ॥ नागा अडयाल इगसठा ॥ ७१ ॥

अर्थ–मंडल एटले एक सूर्य दक्षिण दिशिथी चाली उत्तर दिशाए आवे, अने वीजो उत्तर दिशिथी चाली दक्षिण दिशाए आवे, एक अहोरात्रे अर्द्ध मंडलक्षेत्र दक्षिण दिशिनो सूर्य अने अर्द्ध मंडलक्षेत्र उत्तर दिशिनो सूर्य उल्लंघे. वेउ मल्या मंडलाकार थाय. तेमाटे एने मंडल कहीएं. मंडलनुं क्षेत्र जेटला क्षेत्रमां चंद्रमा सूर्य पोत पोतानां मंडल भ्रमण करे, ते क्षेत्र पांचसे दश योजन उपर एक योजनना एकसठीया अडतालीश नाग ठे, ते नीचे गाथाना अर्थमां लखे ठे.

पन्नरस के० पंदर मांडला चंद्रमाना ठे, अने चुलसीइसयं के० (१७४) मांडला सूर्यना ठे. इह के० ए ससि रवि मंडलाइ के० चंद्र सूर्यना मांडला तक्खित्तं के० तेहनुं क्षेत्र जंबू द्वीपनेविषे जेटलुं ठे तेटलुं कहे ठे. जोयणपणसय दसहिय के० पांचसें दश योजन अने उपर एक योजनना इगसठा के० एकसठीया नागा अडयाल के० अडतालीश नाग अधिक एटला क्षेत्रमां सर्व मांडला ठे. ॥ ७१ ॥

हवे एनुं गणतीए परिमाण करे ठे.

तिसि इगसठा चउरो ॥ इग इग सठस्स सत्त नइयस्स ॥
पणतीसं च डु जोयण ॥ ससि रविणो मंडलं तरयं ॥७२॥

अर्थ– एक योजनना इगसठा के० एकशठ नाग करीये, तेवा तिसि के० त्रीश नाग अने इग के० एक इगसठस्स के० एकसठीआ नागना सत्तनइयस्स के० सात नाग करीएं, तेवा चूरणीआ चउरो के० चार नाग, अने पणतीसंच जोयण के० पांत्रीश योजन उपर एटलुं ससि के० चंद्रमाने मांडले मांडले अंतर ठे. अने डुजोयण के० वे योजननुं रविणो के० सूर्यने मंडलं के० मंडला मंडलाने अंतरयं के० अंतर ठे.

तेहनी गणती आवी रीते ठे, जे सूर्यना एकसो चोराशी मांडलाना एकसो त्र्यासी अंतरा ठे, ते एकेका अंतरानुं परिमाण वे योजन ठे, तेहने एकसो त्राशी गुणा करीए, तेवारे सर्व मली त्रणसें ठाशठ जोजन आंतराना थाय. वली सूर्यना एकेका मंडलमां (विमाननुं) जाडपणुं जोजनना एकसठीया अडतालीश नागनुं ठे, तेने एकसो चोराशी मांडले गुणीये तेवारे (७७३२) नाग थाय. तेहने (६१) नाग दीजे तेवारे (१४४) योजन अने उपर एक योजनना एकसठीया अडतालीश नाग वधे, ते पूर्वोक्त आंतराना त्रणसें ठासठ योजनमां नेलीये तेवारे सर्व मली पांचसो दश योजन, अने एक योजनना एकसठीआ अडतालीश नाग उपर, एटलुं सूर्यने चार चरवानुं; एटले विचरवानुं क्षेत्र होय. ए सूर्यने विचरवाना क्षेत्रनी गणती कही, तथा चंद्रमा अने सूर्य ए वेउना मांडला मांडलानुं अंतर पण कहुं.

हवे चंद्रमाना मांडला पन्नर ठे, तेना आंतरा चउद ठे. ते एकेका मांडलानुं जाडपणुं योजनना एकसठी-आ ठपन्न नागनुं ठे. तेवारे सर्व मली (७४०) नाग थया, तेने एकसठे नाग आपीएं, तेवारे तेर योजन-

उपर एक योजनना एकसठीआ सडतालीश जाग वधे; तथा पन्नर मांडलाना चउद आंतराठे, ते एक मांडलाथी बीजा मांमलानुं अंतर पांत्रीश जोजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एक एकसठीआ जागना सात जाग करीएं तेवा चार जाग. एटलुं अंतरठे. तेवा चउद आंतराठे; तेमाटे आंतराना योजनने चउद गुणा करीएं तेवारे (४एउ) योजन उपर एकसठीओ एक जाग वध्यो, ते पूर्वोक्त पन्नरे मांमलाना जाडपणानो तेर योजन अने एकसठीया सडतालीस जाग थायठे. ए बन्ने साथे मेलवीए तेवारे पांचसो दश योजन अने एक योजनना एकसठीया अडतालीश जाग उपर थाय. एटलुं चंद्रमाना मंमलने विचरवानुं क्षेत्र जाणवुं. ॥ ७२ ॥

हवे ए चंद्र सूर्यना केटला मांमला जंबूद्वीपमां तथा केटला लवण समुद्रमां ठे ? ते कहेठे.

मंमल दसगं लवणे ॥ पणगं निसढंमि होइ चंदस्स ॥ मंमल अंतर माणं ॥ जाणपमाणं पुरा कहियं ॥ ७३ ॥
पणसठी निसढंमिय ॥ डुन्निय बाहा डुजोयणं तरिया ॥ इगुणवीसंतु सयं ॥ सूरस्सय मंमला लवणे ॥ ७४ ॥

अर्थ–प्रथम चंद्रमाना दश मांमला लवणसमुद्रमां ठे, अने पांच मांमला जंबूद्वीपमांहे निषधपर्वत उपर ठे. ए रीते पन्नर मांमला, तेना अंतरनुं माणं के० प्रमाण पांत्रीश योजन अने एकसठीआ त्रीश जाग अने चूर्णीआ चार जाग उपर, तथा जाणपमाणं के० विमाननुं प्रमाण ते जेम पुराकहियं के० पूर्वे उपन्न जागनुं कह्युं ठे, तेम जाणवुं. ॥ ७३ ॥ अने सूर्यना निषधपर्वत उपरे पांसठ मांमलाठे, तेमां डुन्निय के० बे मंमल बाहा के० निषध पर्वतने बाहेर हरिवर्षनी जीव्हाने अग्रजागे; ए रीते जंबूद्वीपमांहे सूर्यना पांसठ मांमला, ते महोटी संघयणीमांहे तथा ज्योतिष् करंमक पयन्नामां मंमलविचार प्रकरणमांहे "ज्ञासठीनिसिढंमिय तिन्निय बाहाए," एहवो पाठठे परंतु आंकने वर्त्तारे तो "तेसठियनिसढंमी" ए पाठ मलेठे; ते गीतार्थें विचारी जोवुं. अने (११ए) सूर्यना मंमल लवणसमुद्रमांहेठे. ते सर्व मंमलनुं परस्पर मांहेमांहे डुजोयणंतरिया के० बे योजननुं अंतरठे ॥ ७४ ॥

हवे जंबूद्वीपमांहे चंद्रमा तथा सूर्यनुं चारक्षेत्र केटला योजन ? अने लवण समुद्रमांहे केटला योजन ? ते प्रगट कहेठे.

ससि रविणो लवणंमिअ ॥ जोयण सय तिन्नि तीस अहियाइं ॥ असियं तु जोयण सयं ॥ जंबुद्दीवंमि पविसंति ॥ ७५ ॥

अर्थ–ससि के० चंद्रमा अने रविणो के० सूर्यनुं चार क्षेत्र लवणंमिअ के० लवणसमुद्रमांहे जोयणसयतिन्नि के० त्रणसो योजन अने तीश के० त्रीश उपर होय. अने पाठो वलतां असियंतुजोयणसयं के० एकसोने एंशी योजन ने एक योजनना एकसठीया अडतालीशजागे अहियाइं के० अधिक जंबुद्दीवंमि के० जंबूद्वीपमांहे पविसंति के० प्रवेश करी सर्व अन्यंतर मंमल करे. ए सर्व मली (५१०) योजन अने एकसठीया (४७) जाग उपर थया. ते जंबूद्वीपथकी नीकलीने (३३०) योजन लवणसमुद्रमांहे पेसे, पाठो वलतां (१७०) योजन जंबूद्वीपमांहे प्रवेश करी सर्व अन्यंतर मांमला करे.

अने नक्षत्र तारानुं एकज मंमल. जे नक्षत्र जे मंमले चार करे, ते नक्षत्र तेहज मंमले फरे पण दक्षिणाउत्तरायन होय नही. ॥ ७५ ॥

हवे द्वीपसमुद्रमांहे ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या जाणवामाटे उपाय कहेछे,

गह रिक्ख तार संखं ॥ जछेछसि नाउ मुदहि दीवेवा ॥ त-
स्ससिहि एग ससिणो ॥ गुणसंखं होइ सव्वगं ॥ ७६ ॥

अर्थ– गह के० ग्रहनी रिक्ख के० नक्षत्रनी, अने तार के० तारानी संखं के० संख्या ते जच्छ के० जे उदहि के० उदधि एटले समुद्रनेविषे वा के० अथवा दीवे के० द्वीपनेविषे नाउइछसि के० जाणवां इछीए एटले वांछीए, तस के० ते द्वीप समुद्रे जेटला ससिहि के० चंद्रमा होय तेटला मांडीने एगससिणो के० एक चंद्रमानो जेटला ग्रह, नक्षत्र, तारादिकनो परिवार छे, तेनीसाथे गुण के० गुणीए, तेवारे ग्रह, नक्षत्र, तथा तारानी संखं होइ सव्वगं के० सर्व संख्या आवे.

उदाहरण– जेम लवणसमुद्रमां चार चंद्रमा छे; ते एकेका चंद्रमाने अठाशी अठाशी ग्रहनो परिवार छे, तेहने चार गुणा करीए तो (३५२) ग्रह थाय, एमज अठावीश नक्षत्रने चार गुणा करीए तेवारे एकशोने वार नक्षत्र थाय. तेमज तारानी कोडाकोडी जेटली पूर्वे कहीछे, तेहने चारगुणा करीए, तेवारे बे लाख कोडाकोडी सडसठ हजार कोडाकोडी नवसें कोडा कोडी एटली तारानी संख्या होय. ए रीते सर्व द्वीपसमुद्रनेविषे उपाय करतां जवुं, तो ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या आवे. ए रीते सर्व ज्योतिषीनी वक्तव्यता विस्तारपणे कही. ॥ ७६ ॥

हवे वैमानिकनी वात कहेछे. तेमां प्रथम एनां विमान कहेछे.

वत्तीस ठावीसा ॥ बारस अड चउ विमाण लक्खाइं ॥ पन्ना-
स चत्त छ सहस्स ॥ कमेण सोहम्ममाईसु ॥ ७७ ॥ दुसुस-
य चउदुसुसय तिग ॥ मिगारसहियं सयं तिगेहिठा ॥ मज्झे
सत्तुत्तर सय ॥ मुवरि तिगे सय मुवरि पंच ॥ ७८ ॥

अर्थ– सौधर्मे बत्रीश लाख, ईशाने अठावीश लाख, सनत्कुमारे बार लाख, माहेंद्रे आठ लाख, ब्रह्मदेवलोके चार लाख विमाण के० विमान जाणवां. लक्खाइं के० लाखनी संख्याए. लांतके पचाश हजार विमान, शुक्र देवलोके चत्त के० चालीश हजार, सहस्रारे छ हजार, सहस्स के० हजारनी संख्याए कमेण के० ए अनुक्रमे सोहम्माइसु के० सौधर्मादि देवलोकनेविषे विमाननी संख्या जाणवी. ॥ ७७ ॥ आणत तथा प्राणत ए दुसु के० बे देवलोकनेविषे सयचउ के० चारसे विमान, अने आरण तथा अच्युत ए दुसु के० बे देवलोके मली सयतिगं के० त्रणसो विमान जाणवां. हेठला त्रण ग्रैवेयके इगारसहियं के० एकसो अगीयार विमान. मज्झे के० वचला त्रण ग्रैवेयके सत्तुत्तरसयं के० एकसो सात विमान, उवरितिगे के० उपरना ए त्रण ग्रैवेयके सय के० सो विमान छे. ने उवरि के० उपरे पांच अनुत्तरविमाने पंच के० पांच विमान छे. ॥ ७८ ॥

पूर्वोक्त विमानोनी एकंदर संख्या तथा विमानादिकनुं स्वरूप कहे छे.

चुलसीइ लक्ख सत्ताणवइ ॥ सहस्सा विमाण तेवीसं ॥
सव्वग्ग मुद्ध लोगंमि ॥ इंदया विसठि पयरेसु ॥ ७९ ॥

अर्थ– चुलसीइ लरक के० चौराशीलाख सत्ताणवइ सहस्सा के० सत्ताणुहजार अने तेवीसं के० त्रेवीश उपरे, एटला सव्वग्गं के० सर्वाग्र संख्याए छे. अने उड्ढलोगंमि के० ऊर्ध्वलोके जे वासठ प्रतर छे, तेहना मध्यन्नागनेविषे वासठे प्रतरे एकेकुं इंद्रक विमान छे. तेवारे वासठ प्रतरे वासठ इंद्रक विमान छे. ॥ ७ए ॥

चउदिसि चउपंतीउं ॥ वासट्ठि विमाणिया पढम पयरे ॥ उ-
वरि इक्किक्क हीणा ॥ अणुत्तरे जाव इक्किक्कं ॥ ए० ॥

अर्थ– ते एकेका इंद्रक विमानथकी चारदिशाए वासठ वासठ विमाननी चारश्रेणी छे. अहींयां जा-वार्थ ए छे जे पहेलुं उडुनामे इंद्रक विमान वाटलुं छे. तेहनी चारदिशाए चारपंक्ति वासठ वासठ विमाननी नीकली. वली बीजा प्रतरना बीजा इंद्रक विमानथी चारेदिशाए चारपंक्ति एकसठ एकसठ विमाननी नीकली. पछी ते उपरे प्रतरे प्रतरे चारे दिशिनी पंक्तिए पंक्तिए एकेकुं विमान हीणा के० घटाडतां, एम याव के० यावत् सर्वार्थसिद्धे वासठमे प्रतरे एकेका विमाननी चार पंक्ति जाणवी. एटले त्यां चार दिशाए चार पंक्ति छे, अने एकेकी पंक्तिए एकेकुं विमान छे. ॥ ए० ॥

इंदय वट्टा पंतिसु ॥ तो कमसो तंस चउरंसा वट्टा
विविहा पुप्फवकिन्ना ॥ तयंतरे मुत्तु पुव्वदिसिं ॥ए१॥

अर्थ– पंतिसु के० ते पंक्तिनेविषे इंदय के० इंद्रक विमान छे ते वट्टा के० वाटलुं छे. ने सर्वनी वचमां छे. तो के० तेवार पछी कमसो के० अनुक्रमे श्रेणीविषे पहेलां तंस के० त्रिखूणां विमान छे, ते पछी चउरं-सा के० चोखूणां छे, ते पछी वली वट्टा के० वाटलां छे. ए त्रण रीते पंक्तिगत विमान छे, अने नंदावर्त्त स्व-स्तिकादिक विविहा पुप्फविकन्ना के० विविध प्रकारना संस्थाने करी सहित पुष्पावकर्णा विमान छे, तयंतरि के० ते पूर्वोक्त चार पंक्तिउना अंतरनी वच्चे ए पुष्पावकिर्ण विमान छे, ते मुत्त पुवदिसि के० एक पूर्व दिशि मूकीने बाकीनी त्रण दिशिने विषे पुष्पावकिर्ण विमान छे. जेम रायणनां फूल छुटां विखेर्यां थकां जेम तेम त्रूटां विखरे, ते रीते पुष्पावकिर्ण विमान छुटां छे. ॥ ए१ ॥

हवे पहेला प्रतरनी एकेकी पंक्तिनां वासठ वासठ विमान चारे दिशाए कीया कीया स्थानके छे ? ते कहे छे.

एगं देवे दीवे ॥ डुवेय नागोदहीसु बोधव्वे ॥ चत्तारि जरकदीवे ॥
जूय समुदेसु अठेव ॥ ए२ ॥ सोलस सयंजुरमणे ॥ दीवेसु पइठिया-
य सुरजवणा ॥ इगतीसंच विमाणा ॥ सयंजुरमणे समुद्देय ॥ ए३ ॥

अर्थ–एगं के० पहेला प्रतरनुं पहेलुं पंक्तिविमान ते देवेदीवे के० देवद्वीपे छे, ते एकेकुं चारेदिशाएछे, अने डुवेयनागोदहीसु के० बे विमान नागसमुद्रनेविषे बोधव्वे के० जाणवां. तथा चत्तारिजरकदीवे के० चार विमान जक्षद्वीपने विषेछे. वली जूय समुद्देसुअठेव के० जूतसमुद्रनेविषे आठ विमानछे. ॥ ए ॥ अने सोल विमान स्वयंजुरमण नामा द्वीपनेविषे पइठियाय के० प्रतिष्ठित एटले रह्यांछे. सुरजवणा के० देवतानां जुवनछे. तथा इगतीसंचविमाणा के० एकत्रीश पंक्तिनां विमान ते स्वयंजु रमणसमुद्रनेविषेछे. ए सर्व जेलां करीए तेवारे एकदिशाए एक आवलि एटले पंक्तिमांहेला वासठ विमान होय. एम चारेदिशाए छे. ॥ए३॥

हवे चारे दिशाए बीजा प्रतरनां एकसठ विमानोनी समश्रेणी शी रीतेछे? ते कहेछे.

वंट्टं वट्टे स्सुवरिं ॥ तंसं तंसस्स उवरिमं होइ ॥
चउरंसे चउरंसं ॥ उद्धंतु विमाण सेढीए ॥ ९४ ॥

अर्थ–वंट्टंवट्टेस्सुवरिं के० वाटला उपरे वाटलुं विमानछे, अने तंसंतंसस्सउवरिमंहोइ के० त्रिखूणाउपरे त्रिखूणुं विमान होय, तथा चउरंसंचउरंसे के० चउखूणा उपर चउखूणुं विमानछे. एम उपराउपरे उद्धं-तुविमाणसेढीए के० ए ऊर्ध्वलोकने विषे विमाननी श्रेणीउं छे. ते छेडाथकी एकेक घटाडीए ते ज्यहां लगे बासठमे प्रतरे सर्वार्थसिद्धे इंद्रक विमानथकी चारे दिशाए एकेकुं त्रिखूणुंविमान देवद्वीप उपरे छे. त्यां ल-गेछे. सर्व प्रतरनेविषे चारे पंक्तिने मध्यजागे इंद्रकविमान वाटलांछे. त्यहां थकी चारे दिशाए विमाननी पंक्तिनेविषे अनुक्रमे त्रिखूणां चार विमान, पछी चोखूणां चार विमान, पछी वाटलाकारे चारे दिशिनां चार विमान, तेवारपछी वली त्रिखूणां, चउखूणां, वाटलां–एम करतां ज्यहां लगे श्रेणी पूरी थाय, त्यहांलगे अनुक्रमे कहेवुं.

जे वाटलां विमान ते वलयाकार होय. अने संघोडाने आकारे त्रिखूणां विमान छे; तथा नाटकना अ-खाडा सरखा आकारे चोखूणां विमान छे. ॥ ९४ ॥

सवे वट्ट विमाणा ॥ एग दुवारा हवंति नायवा ॥
तिन्निय तंसविमाणे ॥ चत्तारिय हुंति चउरंसे ॥ ९५ ॥

अर्थ–सव्वेवट्ट विमाणा के० सर्व वाटलां विमाननेविषे एगदुवाराहवंति के० एक एक बारणुं होय ते नायव्वा के० जाणवा योग्यछे. तथा तिन्नियतंसविमाणा के० त्रिखूणां विमाननेविषे त्रण त्रण दरवाजा होय अने चत्तारियहुंति चउरंसे के० चोखुणां विमाननेविषे चार चार दरवाजा होय. ॥ ९५ ॥

पागार परिक्खित्ता ॥ वट्टविमाणा हवंति सवेवि ॥
चउरंस विमाणाणं ॥ चउद्दिसिंवेइया होई ॥ ९६ ॥

अर्थ–पागार के० प्राकार ते गढ–तेणे करी परिक्खित्ता के० परिक्षिप्त एटले विंट्या थका वट्टविमाणा के० वाटलां विमान हवंति के० होय. सव्वेवि के० सर्वने, अने चउरंसविमाणाणं के० जे चतुरंस्र एटले चार खूणीआं विमानछे, तेहने चउद्दिसिं के० चारेदिशिए वेइया होइ के० वेदिका होय. जे कांगराविना गढ होय तेहने वेदिका कहीये. एटले समस्त वाटलां विमानने कांगरा सहित कोट होय. अने चोखूणीआं विमाननी चारे दिशाए कांगरा विना सादो कोटछे तेहने वेदिका कहीए.

जत्तो वट्ट विमाणा ॥ तत्तो तंसस्स वेइया होइ ॥
पागारो बोधवो ॥ अवसेसेहिं तु पासेसु ॥ ९७ ॥

अर्थ–जत्तोवट्टविमाणा के० जे दिशिए वाटलां विमान होय, तत्तो के० ते दिशाए तंसस्स के० त्रिखू-णीआं विमानने वेइयाहोइ के० वेदिका होय. अने अवसेसेहिं के० बाकी सर्व पासेसु के० बाजुनेविषे पागारो बोधव्वो के० प्राकार ते गढ जाणवो. त्रिखूणीयां विमाननी जे दिशाए वाटलां विमानछे, ते दिशाए कांगरा विनानो कोटछे, अने बीजी बेउ दिशाए कांगरा सहित कोट छे. ॥ ९७ ॥

आवलिय विमाणाणं ॥ अंतरं नियमसो असंखिज्जं
संखिज्जमसंखिज्जं ॥ जणियं पुप्फावकिन्नाणं ॥ ए८ ॥

अर्थ— आवलियविमाणाणं के० आवलिकागत जे वाटलां विमान छे, तेने विषे मांहोमांहे अंतरं के० अंतर नियमसो के० निश्चयथकी असंखिज्जं के० असंख्याता योजननुं छे. अने संखिज्जमसंखिज्जं के० संख्याता योजन तथा असंख्याता योजन पण पुप्फावकिन्नाणं के० पुष्पावकिर्ण विमान तेने अंतरो जणियं के० कह्युं छे. एटले एक पूर्वदिशि टालीने त्रण दिशिनां पुष्पावकिर्ण विमान छे, तेहने परस्पर अंतर केटलाएकने तो संख्याता योजननुं छे, अने केटलाएकने असंख्याता योजननुं छे.

अच्चंत सुरहि गंधा ॥ फासे नवणीय मउय सुहफासा ॥
निच्चुज्जोयारम्मा ॥ सयंपहा ते विरायंति ॥ एए ॥

अर्थ— हवे ते विमान अच्चंत के० अत्यंत सुरहिगंधा के० सुरभिगंधमय छे, तथा फासे के० स्पर्शे करी नवणीय के० माखणनीपरे मउय के० मृदु छे, एटले सुकुमाल छे. अने सुहफासा के० सुखकारी छे स्पर्श जेहनो, वली निच्चुज्जोया के० नित्यप्रते उद्योतवंत छे, रम्मा के० मनोहर छे, सयंपहा के० ते पोतानी प्रभा जे कांति तेणे करीने विरायंति के० विराजमान छे. ॥ एए ॥

जे दक्खिणेण इंदा ॥ दाहिणउ आवली मुणेयवा ॥ जे पुण
उत्तर इंदा ॥ उत्तरउ आवली मुणे तेसिं ॥ १०० ॥

अर्थ— जेदक्खिणेण इंदा के० जे दक्षिण दिशिए सौधर्मेंद्र तथा सनत्कुमारेंद्र छे, तेहनां दाहिणउ के० दक्षिणदिशिनी आवली के० विमाननी श्रेणीनां विमान ते मुणेयव्वा के० जाणवां. तथा जेपुण के० जे वली उत्तर के० उत्तर दिशिना ईशानेंद्र तथा माहेंद्र ते उत्तरउ के० उत्तरदिशिनां विमाननी आवली के० श्रेणी ते तेसिं के० तेमनी मुणे के० जाणवी. ॥ १०० ॥

पुवेण पच्छिमेणय ॥ सामन्ना आवली मुणेयवा ॥ जेपुण
वट्ट विमाणा ॥ मज्झिल्ला दाहिणल्लाणं ॥ १०१ ॥

अर्थ— पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिना विमाननी आवली के० श्रेणी ते सौधर्म तथा ईशान ए बे इंद्रने सामन्ना के० सामान्यपणे साधारण सरखी जाणवी. तथा जे पुण के० जे वली वट्टविमाणा के० वाटलां विमान मज्झिल्ल के० मध्यभागने विषे छे, ते दाहिणल्लाणं के० दक्षिणदिशिना सौधर्मेंद्रनां जाणवां. ॥ १०१ ॥

पुवेण पच्छिमेणय ॥ जेवट्टा तेवि दाहिणिल्लस्स ॥ तंस
चउरंसगा पुण ॥ सामन्ना हुंति दुण्हंपि ॥ १०२ ॥

अर्थ— पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनां विमाननी श्रेणीने विषे जे वट्टा के० जेटलां वाटलां विमान छे, ते विदाहिणिल्लस्स के० ते पण दक्षिणदिशिना सौधर्मेंद्रनां छे. अने जे तंस के० त्रिखूणीयां अने चउरंसगा के० चोखूणां विमान छे, ते पुण के० वली सामन्ना के० सामान्यपणे दुण्हंपि के० निश्चेथकी सौधर्म तथा ईशान बेउ इंद्रनां हुंति के० छे. एटले तेहना बेउ इंद्र अर्द्धो अर्द्ध धणी जाणवा. ॥ १०२ ॥

हवे प्रतिदेवलोके श्रेणीनां विमाननी संख्या आणवा माटे उपाय कहे छे.

पढमं तिम पयरावलि ॥ विमाण मुह ज्रूमि तस्समासर्द्धं ॥
पयर गुणमिठ कप्पे ॥ सव्वग्गं पुप्फकन्नियरे ॥ १०३ ॥

अर्थ– सौधर्म अने ईशानादिदेवलोक क्रमे पढमं के० पहेला प्रतरनी आवली के० पंक्तिनी विमानसंख्या मुह के० मुख कहीएं. अने अंतिम के० छेल्ला प्रतरनी आवलीना विमाननी संख्या ज्रूमि कहीएं. तस्स के० ते मुख अने ज्रूमिना विमानोने एकठां करीए तस के० तेने समास कहीएं. तेनुं अर्द्ध के० अर्द्ध करीएं. पछी इठ के० इष्ट जे वांछितदेवलोक, तेना जेटला पयर के० प्रतर होय, तेटले प्रतरे गुणं के० गुणीए ते वारे ते वांछित कप्प के० देवलोके अवलीका विमानोनी सव्वग्गं के० सर्व संख्या लाजे.

उदाहरण– जेम सौधर्म तथा ईशान ए बेउ देवलोकनेविषे मुख (२४७) विमान, अने बसे एक ज्रूमी ए बे एकठां करीएं तेवारे (४५०) थाय. एहनुं अर्द्ध करीएं तेवारे बसो पचीश थाय. तेने ए बेउ देवलोकना पोताना तेर प्रतरे गुणीएं तेवारे सौधर्म तथा ईशाननां विमाननी श्रेणीनी सर्वाग्र संख्या (२७२५) थाय.

हवे ए बेउ देवलोकनां सर्व मली साठलाख विमान छे; तेमांहेथी (२७२५) श्रेणीनां विमान काढीएं तेवारे (५७७७०७५) एटलां पुष्पावकिर्ण विमानो पछवाडे रहे. ए रीते आगला देवलोके पण विचारणा करवी. ए रीते मुख ज्रूमि तथा समासादि करणना उपाय जाणवा. ॥ १०३ ॥

हवे कीया देवलोके, कीया प्रतरे, केई पंक्तिए, केटलां त्रिखूणां विमान, केटलां चउखूणां, केटलां वाटलां विमान होय? तेनी संख्या करवासारुं उपाय कहे छे.

इगदिसि पंति विमाणा ॥ तिविज्ञत्ता तंस चउरंसा वट्टा॥
तंसेसु सेस मेगं ॥ खिवसेस डुगस्स इक्किक्कं ॥ १०४ ॥
तंसेसु चउरंसेसुय तो रासि तिगंपि चउगुणं काउ॥ वट्टे-
सु इंदयं खिव ॥ पयरधणं मीलियं कप्पे ॥ १०५ ॥

अर्थ–वांछया देवलोके वांछया प्रतरनी एक दिशिनी पंक्तिनां जेटलां विमान होय तेने तिविज्ञत्ता के० त्रण जागे वहेंचीएं, तेवारे अनुक्रमे तंस के० त्रिखूणा अने चउरंसा के० चारखूणां, तथा वट्टा के० वाटलां एवा त्रण जाग थाय. ए रीते करतां सेसमेगं के० शेष जो एक वधे तो तंस के० त्रिखूणांमांहे खिवसेस के० जेलीएं, अने जो डुगस्स के० बे वधे तो इक्किक्कं के० एकेको जेलीएं ॥ १०४ ॥ एटले एक त्रिखूणामांहे जेलीएं, अने बीजो चार खूणामांहे जेलीएं. तेवारे एक दिशिनां त्रिखूणां, चारखूणां, अने वाटलां विमाननी संख्या थाय. तो के० तेवार पछी ए रासितिगंपि के० त्रण राशी मांहेली एकेकी राशीने प्रत्येके चउगुणं काउ के० चारगुणी करीने पछी वट्टेसु के० वाटलां विमानमांहे इंदयंखिव के० एक इंद्रक विमान नाखीएं, तेवारे वांछित पयर के० प्रतरनेविषे धणं के० त्रिखूणां चोखूणां अने वाटलां विमान–तेउनी संख्या थाय. सर्व प्रतरनुं धन तेर आदि प्रतरनी विमान संख्याने एकठी मिलियं के० मेलवीएं तेवारे कप्पे के० सौधर्म ईशानादिक वांछीत देवलोके सर्व धन होय. सर्व विमानोनी संख्या थाय. ॥ १०५ ॥

उदाहरण–जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोकना पेहेला प्रतरे एकदिशिए बासठ विमान छे. ते त्रण जागे वहेंचीएं, तेवारे एकेका जागे वीश वीश आवे; बाकी बे वधे तेमांहेलो एक त्रिखूणामांहे जेलीएं, बीजो चौखूणामांहे जेलीएं तेवारे एकवीश त्रिखूणां थाय, एकवीश चोखूणां थाय अने वीश वाटलां थाय.

पछी ए त्रण राशीनां बासठ विमानने चौगुणां करीने वाटलांमांहे एक इंद्रक विमान जेलीएं, तेवारे

पहेला प्रतरनी चार दिशिनी चारे पंक्तिए मलीने चोराशी त्रिखूणां, तथा चोराशी चारखूणां अने एक्याशी वाटलां–सर्व मली बसेने उंगणपचाश थाय.

एमज बीजे प्रतरे एक दिशिए एकसठ विमाननी पंक्ति छे, तेना त्रण भाग करतां वीश वीश आवे, अने उपर एक वधे ते त्रिखूणामांहे भेलीएं पछी ए त्रणे राशीने चार गुणां करीएं, तेमांहे एक इंद्रकविमान वाटलामांहे भेलीएं, तेवारे बीजे प्रतरे चोराशी विमान त्रिखूणां, अने एंसी चारखूणां, तथा एक्याशी वाटलां मली (२४५) थयां, एम सर्व प्रतरे प्रतरे भावना करीएं; तेवारे तेरमा छेहा प्रतरे (२०१) थाय. ए सर्व तेर प्रतरना विमानोनी एकंदर संख्या (ए००) त्रिखूणां (ए७२) चौखूणां (ए६५) वाटलां मली (२ए२५) थाय.

बीजा देवलोके पण एज रीते भावना करवी. तथा सौधर्म अने ईशान ए बेउ मल्यां थकां वलयाकार छे. तेमांहे अर्द्ध सौधर्मेंद्रनां अने अर्द्ध ईशानेंद्रनां, एम एक वलयमांहे बे इंद्र छे. त्यां मध्यभागे तेर इंद्रक विमान छे. तेमांहे तेरमा प्रतरे सौधर्मेंद्रनुं सौधर्मावतंसकनामा इंद्रकविमान छे. त्याथी उत्तर दिशाए असंख्याती कोडाकोडी योजन जाइएं; त्यां ईशानेंद्रनुं इंद्रकविमान छे. पूर्वनी तथा पश्चिमनी श्रेणीमांहेलां जे वाटलां विमान छे ते सौधर्मेंद्रनां जाणवां. अने त्रिखूणां तथा चौखूणां विमान जेटलां छे, ते सर्व बेउ इंद्रनां अर्धो अर्द्ध जाणवां ते प्रथम कह्यां छे.

हवे सौधर्मेंद्रनां वाटलां, तथा त्रिखूणां, अने चौखूणां केटलां विमान छे? तथा ईशानेंद्रनां केटलां विमान छे? तथा पुष्पावकिर्ण केटलां विमान छे? ते जुदांजूदां प्रत्येके प्रत्येके महोटी संघयणीनी गाथाए करी कहे छे.

सत्त सय सत्तवीसा ॥ चत्तारि सयाय हुंति चउणउया ॥
चत्तारिय छासीया ॥ सोहम्मे हुंतिवट्टाइ ॥ १०६ ॥

अर्थ– सौधर्म देवलोके सातसें ने सत्तावीश वाटलां विमान छे, अने चारसें चोराणुं त्रिखूणां विमान, तथा चारसें छयाशी चउखूणां विमान. ए सर्व मली सत्तरसो ने सात विमान पंक्ति एटले श्रेणीनां छे. तथा (३१ए०२ए३) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान छे, ए रीते सर्व मली बत्रीशलाख विमान सौधर्मदेवलोके जाणवां.

एमेवयईसाणे ॥ नवरं वट्टाण होइ नाणत्तं ॥ दोसय
अडत्तीसा ॥ सेसा जह चेव सोहम्मे ॥ १०७ ॥

अर्थ– ईशानदेवलोके एटलुं विशेष जे वाटलां विमान बसो आडत्रीश छे, सेसा के० शेष एटले बाकी जहचेवसोहम्मे के० जेम सौधर्मेंद्रनां त्रिखूणां विमान (४ए४) तथा चोखूणां विमान (४०६) तेटलां ईशान देवलोकमां पण छे. ए सर्व मल्यां थकां बारसो अढार पंक्तिविमान ईशानदेवलोके छे. अने (२७ए०७०२) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान छे, सर्व मली अठावीश लाख विमान ईशानदेवलोक मध्ये छे. तथा सनत्कुमार अने माहेंद्र मली वलयरूप थाय त्यां पण सनत्कुमारे (५२२) वाटलां विमान (३५६) त्रिखूणां विमान अने (३४०) चोखुणां मली (१२२६) पंक्तिविमान अने (११ए०७७४) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान. सर्व मली बारलाख विमान छे. माहेंद्रे (१७०) वाटलां (३५६) त्रिखूणां (३४०) चौखूणां. एम सर्व मली (०७४) पंक्तिविमान, तथा (७एए१२६) पुष्पावतंसक विमान मली आठलाख विमान. एम बीजा सर्व देवलोकनां विमाननी संख्या यंत्रथी जाणवी. पंक्तिनां विमान विमानने मांहोमांहे असंख्याता योजननुं अंतर छे. अने पुप्पावकिर्ण विमाननुं मांहोमांहे संख्याता योजन, तथा कोइकनुं असंख्याता योजननुं अंतर छे. ॥ १०७ ॥

हवे लोकांतिक देव कीया देवलोके अने कीया विमाने वसे छे ? ते अहींयां प्रसंगागत कहे छे. आ जंबूद्वीपथकी तिरछा असंख्याता द्वीपसमुद्र उल्लंघीएं तेवारे अरुणवरनामा द्वीप आवे. ते द्वीपनी वेदिकाना छेडाथी अरुणवरनामा समुद्रनीमांहे बेतालीश हजार योजन जइएं, त्यां पाणीना उपरना तलीयाथी उंचो अप्कायमयमहांधकाररूप तमस्काय नीकल्यो छे, ते अगीयारसो योजन सुधी भींत सरखो थइने पछी तिरछो विस्तार पामतो पामतो सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, मांहेंद्र-ए चार देवलोकने आवरी उंचो ब्रह्म देवलोके अरिष्टनामा त्रीजे प्रतरे जई रह्यो, ए तमस्काय नीचे भींतने आकारे, शरावलाना तलीयाने आकारे छे, अने उपर, कूकडाना पांजराने आकारे, तेहनुं संस्थान छे. ते धुरथी संख्याता योजन उंचो छे. नीचे विस्तारे संख्याता योजन, त्यांथी आगल विस्तारे असंख्याता योजन प्रमाण, अहींयांथी असंख्यातमे द्वीपसमुद्रे ए तमस्काय उठ्यो, माटे ए तमस्कायनो परिधी असंख्याता योजन प्रमाण जाणवो.

ए तमस्कायनुं महत्वपणुं गीतार्थ एम कहे छे के, कोइक महर्द्धिक देवता त्रण चपटी वगाडीएं एटला वखतमां एकवीश वार जंबूद्वीपने प्रदक्षिणा करी आवे, तेहज देवता छ महीने तमस्कायने संख्याता योजन विस्तारे उल्लंघे, परंतु उपरे असंख्याता योजन विस्तारे तमस्कायनी जगतिने उल्लंघे नहीं.

हवे ए अरिष्टनामा पांचमा देवलोकनो त्रीजो प्रतर, त्यां अरिष्टविमानने चारे दिशिए सचित्त अचित्त पृथ्वीमय बे बे कृष्णराजी छे; ते देखाडे छे. तेमां उत्तरदिशिनी बे कृष्णराजी पूर्व पश्चिमदिशाए लांबी छे. अने दक्षिणदिशिनी बे कृष्णराजी पण पूर्वपश्चिमदिशाए लांबी. त्यां बेउ कृष्णराजीमांहे (१) पूर्वदिशिनी अभ्यंतर कृष्णराजी, ते दक्षिण दिशिनी बाहेरनी कृष्णराजीने फरसे. एमज (२) दक्षिणदिशिनी अभ्यंतर कृष्णराजी ते पश्चिमदिशिनी बाहेरनी कृष्णराजीने फरसे. तथा (३) पश्चिमनी अभ्यंतर कृष्णराजी ते उत्तरनी बाह्यकृष्णराजीने फरसे. अने (४) उत्तरनी अभ्यंतर कृष्णराजी पूर्वदिशिनी बाह्य कृष्णराजीने फरसे. ए रीते नाटकना अखाडाने आकारे चारे दिशिनी आठ कृष्णराजी छे, तेनी स्थापना करी छे. त्यां पीछगनी लेजो.

ए कृष्णराजीना खूणा कहे छे.

पुव्वापरा छलंसा ॥ तंसापुण दाहिणुत्तरा बज्झा ॥ अभिंतर चउरंसा ॥ सव्वाविय कण्हराइर्ड ॥ १०७ ॥

अर्थ- पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनी बाहेरनी कृष्णराजीना छलंसा के० छ खूणा छे. दक्षिण अने उत्तर दिशिनी बाहेरनी कृष्णराजी त्रिखूणी छे, अने मांहेली चारे कृष्णराजी चउखूणी छे. ए आठे कृष्णराजी जाडपणे संख्यातायोजन तथा लांबपणे अने पाखति फरति असंख्याता हजार योजन. ए कृष्णराजीनो विचार श्रीभगवतिसूत्रमां भगवाने वखाण्यो छे. ए आठे कृष्णराजीना आठ आंतरा छे; त्यां आठ विमान छे, ते कहे छे. ब्रह्मलोकनामा पांचमुं देवलोक, तेने समीपे वसे तेने लोकांतिक कहीएं. अथवा नवमुं रिष्टनामा कृष्णराजीना वचमांना मध्यभागनुं विमान ते विमानना देवता ते एकावतारी छे, माटे लोकशब्दे संसारने अंते थया. तेथी एनुं लोकांतिक एहवुं नाम कहीएं, अने बीजा आठ विमानना देवता एकांते एकावतारी न होय, पण नवमा विमानना देवता एकांते एकावतारीज होय. ॥ १०७ ॥

हवे उत्तर अने पूर्वनी अभ्यंतर कृष्णराजीना मध्यभागे अर्चि विमान छे, त्यां सारस्वत नामे लोकांतिक देवता वसे छे. तेने सातसो देवतानो परिवार छे. अभ्यंतर अने बाह्य पूर्वदिशिनी कृष्णराजीने मध्यभागे अर्चिमालिनामा विमान छे. त्यां आदित्य नामे देव वसे छे. तेनो सातसो देवतानो परिवार छे. अने पूर्व अने दक्षिणनी अभ्यंतर कृष्णराजीने मध्यभागे वैरोचन विमाने वन्हिनामे देवता वसे छे. तेने चउदसहस्र देवतानो परिवार छे. तथा अभ्यंतर अने बाह्य दक्षिणदिशिनी कृष्णराजीना मध्यभागे प्रभंकरविमाने वरुणनामे देव, तेने प-

ठदसहस्र देवतानो परिवार ठे. तथा दक्षिण अने पश्चिम अभ्यंतर कृष्णराजीना मध्यभागे चंद्राभविमाने गर्दतोय नामे देव, तेने सात सहस्र देवतानो परिवार ठे. अने पश्चिमदिशिनी अभ्यंतर अने बाह्य कृष्णराजीनी वचमां सूर्याभविमाने तुषितनामे देवता सात सहस्र देवताना परिवारे वसे ठे. वली पश्चिम अने उत्तरनी अभ्यंतर कृष्णराजीनी वचमां शुक्राभ विमाने अव्याबाध देवता नवसो देवताना परिवारे वसे ठे. अभ्यंतर बाह्य उत्तरदिशिनी कृष्णराजीनी वचमां सुप्रतिष्ठाभविमाने अग्नेयदेव वसे ठे. तेने नवसें देवनो परिवार ठे. अने ए समस्त कृष्णराजीना मध्यभागे रिष्टाभविमाने रिष्टाभनामे देव बीजा नवसें देवताना परिवारे वसे ठे. ए नवे विमाने देवतानुं आयुष्य आठ सागरोपम ठे. अने ए नवे विमान पांचमा देवलोकने ठेडे ठे. ए विमान थकी असंख्याता हजार योजन ठेटे लोकांतिक ठे. तेवार पठी अलोक ठे एटली वात संघयणीना मूलपाठ थकी अधिक वखाणी. ॥ १०८ ॥

हवे दश वैमानिक इंद्रोना सामानिक देवता तथा आत्मरक्षकदेवता कहे ठे.

चुलसी असिइ बावत्तरि ॥ सत्तरि सठीय पन्न चत्ताला ॥ तुल्लसुर तीस वीसा ॥ दससहस्स आय रक्ख चउगुणिया ॥ १०९ ॥

अर्थ– तुल्लसुर मध्यस्थपद दशे स्थानके जोडीएं. त्यां सौधर्मेंद्रना सामानिक देव चोराशी हजार जाणवा, ईशानेंद्रना एंसी हजार, सनत्कुमारेंद्रना बहोतेर हजार, माहेंद्रना सित्तेर हजार, ब्रह्मेंद्रना साठ हजार, लांतकेंद्रना पचाश हजार, महाशुक्रेंद्रना चालीश हजार, सहस्रारेंद्रना त्रीश हजार, आणत प्राणतेंद्रना वीश हजार, आरण अच्युतेंद्रना दश हजार. ए सामानिक देवथकी आयरक्ख के० आत्मरक्षक देव ते चउगुणिया के० प्रत्येक इंद्रना चार गुणा होय; तेवारे त्रण लाखने ठत्रीश हजार आत्मरक्षक देव सौधर्मेंद्रना जाणवा. एम सर्वत्र चोगुणा करवा. ॥ १०९ ॥

हवे ए सौधर्मादिक बार देवलोकना देवोनां चिन्ह कहे ठे.

कप्पेसुय मिय महिसो ॥ वराह सीहाय ठगल सालूरा ॥ हय गय भुयंग खग्गी ॥ वसहा विडिमाइं चिंधाइं ॥ ११० ॥

अर्थ– कप्पेसुय के० देवलोकनेविषे सौधर्म देवलोके मिय के० मृगनुं चिन्ह ठे. अने ईशाने महिसो के० पाडानुं चिन्ह ठे. सनत्कुमारे वराह के० सूअरनुं चिन्ह ठे. माहेंद्रे सीहाय के० सिंहनुं चिन्ह ठे. ब्रह्मदेवलोके ठगल के० बोकडानुं चिन्ह ठे. लांतके सालुरा के० देडकानुं चिन्ह ठे. शुक्रे हय के० घोडानुं चिन्ह ठे. सहस्रारे गय के० हाथीनुं चिन्ह ठे. आणते भुयंग के० सर्पनुं चिन्ह ठे, प्राणते खग्गी के० गेंडानुं चिन्ह ठे; आरणे वसहा के० वृषभनुं चिन्ह ठे, अच्युते विडिमाइं चिंधाइं के० मृग विशेष जाति आदे देईने चिन्ह जाणवां, केमके देशी नाममालामांहे विडिमशब्दे मृग कह्युं ठे, ए चिन्ह सर्व मुकुटनेविषे होय. ए चिन्हे करी देवताना देवलोक ठलखाए जे आ देवता अमुक देवलोकनो ठे. उववाइ प्रमुख सूत्रे तथा वृत्तिए दशे इंद्रनां चिन्ह कह्यां ठे, दशे इंद्र विमाने वेशी भगवंतने वांदवाने अर्थे आव्या वखाण्या ठे. अहींयां तत्व केवली जाणे. ॥ ११० ॥

हवे ए उपरनां विमान कोने आधारे रह्यां ठे ? ते कहे ठे.

ड्ड तिसु तिसु कप्पेसु ॥ घणुदहि घणवाय तडुभयं च कमा ॥ सुरभवण पइठाणं ॥ आगास पइठिया उवरिं ॥ १११ ॥

अर्थ- डुसु के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकने घणुदहि के० शीतकाले थीणु पाणी होय, तेवुं जगत् स्वभावे जाम्युं पाणी हाले चाले नहीं. तेवा पाणी उपरे रह्यां विमान वणसे नही, तेमाटे बे देवलोके घणोदधि आधार छे. अने त्रीजो चोथो तथा पांचमो ए तिसुकप्पेसु के० त्रण देवलोकनेविषे घणवाय के० घनवातनो आधार छे, घनवात ते थीणो वायु एटले जाम्यो वायु. ते पण स्वभावे हाले चाले नहीं. वली छठे सातमे अने आठमे ए, तिसुकप्पेसु के० त्रण देवलोकनेविषे तडुभयं के० घनोदधी अने घनवात ए बन्नेनो आधार छे. कमा के० ए अनुक्रमे आधार जाणवा. ए थकी आगलना देवलोकनेविषे जे सुरभवण-पइगणं के० देवनां विमान प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे. ते केवल आगासपइछिया उवारिं के० आकाशने आ-धारे प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे, ते आकाश पण थीणुं जाणवुं. ॥ १११ ॥

हवे जे पृथिवी उपर विमान रह्यां छे, ते पृथिवीनो पिंड अने पृथिवी उपर विमाननुं उंचपणुं त्रण गाथाए करी ग्रंथकार कहे छे.

सत्तावीस सयाइं ॥ पुढवी पिंमो विमाण उच्चत्तं ॥ पंचसया
कप्प डुगे ॥ पढमे तत्तोय इक्किकं ॥ ११२ ॥ हायइ पुढवीसु
सयं ॥ वढ्ढइ भवणेसु डु डु डु कप्पेसु ॥ चउगे नवगे पणगे ॥
तहेव जाणुत्तरे सुभवे ॥ ११३ ॥ इगवीस सया पुढवी ॥ वि-
माण मिक्कार सेवय सयाई ॥ बत्तीस जोयण सया ॥ मि-
लिया सवठ नायवा ॥ ११४ ॥

अर्थ- सत्तावीस सयाइं के० सत्तावीसो योजननो प्रमाणांगुले पुढवीपिंमो के० पृथ्वीनो पिंम जाडपणे, अने विमाणउच्चत्तं के० विमाननुं उंचपणु पंचसया के० पांचसें योजननुं, ते पढमे के० पहेला कप्पडुगे के० बे देवलोके छे. तत्तोय के० तेवार पछी इक्किकं के० एकेकसो योजन ॥ ११२ ॥ पुढवीसु के० पृथ्वीना द-लमांहेथी हायइ के० उंछा करता जइएं. अने भवणेसु के० विमाननने विषे. सयंवढ्ढइसु के० सोसो योजन वधारता जइएं. ए रीते डु के० त्रीजो अने चोथो ए बे, तथा वली डु के० पांचमो अने छठो ए बे, फरी डु के० सातमो अने आठमो ए बे अने चउ के० नवमो, दशमो, अगीयारमो अने बारमो ए चारेनी एक रीत. तथा नवगे के० नव ग्रैवेयक अने तहेव के० तेमज जा के० यावत् पणगे के० पांच अणुत्तरे सुभवे के० अनुत्तरविमाननेविषे होय ॥ ११३ ॥ इगवीससया के० एकवीशसो योजन पुढवी के० पृथ्वीनो पिंम होय, अने विमाणं के० विमान ते इक्कारसेवय सयाइ के० अगीयारसो योजन विमाननुं उंचपणुं होय. ए रीते पृथ्वी पिंम तथा विमाननुं उंचपणुं मिलिया के० मलीने सव्वत्र के० सर्वत्र ते बत्तीस जोयण सया के० बत्रीशसो योजन ते नायव्वा के० जाणवा. ॥ ११४ ॥ ते आवी रीते पहेले अने बीजे देवलोके (२७००) योजन पृथ्वीपिंम, अने (५००) योजन विमान उंचपणे त्रीजे अने चोथो देवलोके (२६००) योजन पृथ्वीपिंम, अने (६००) योजन विमाननी उंचाइ, पांचमे अने छठे देवलोके (२५००) योजन पृथ्वी-पिंम अने (७००) योजन विमाननुं उंचपणुं, सातमे अने आठमे देवलोके (२४००) योजन पृथ्वीपिंम अने (८००) योजन विमाननुं उंचपणुं. नवमे, दशमे, अगीयारमे अने बारमे ए चार देवलोके (२३००) योजन पृथ्वीपिंम अने (९००) योजन विमाननुं उंचपणुं. नवग्रैवेयके (२२००) योजन पृथ्वीपिंम अने (१०००) योजन विमाननुं उंचपणुं. पांच अनुत्तरविमाने (२१००) योजन पृथ्वीपिंम अने (११००)

योजन विमाननुं उंचपणुं. सर्व पृथ्वीपिंमना योजन तथा विमानना उंचपणाना योजन नेला करीएं तेवारे वत्रीसें योजन थाय.

हवे सौधर्मादिक विमानना वर्ण तथा त्यांना देवोना वर्ण कहे छे.

पण चउ ति दु वन्न विमाण ॥ सधय दुसु दुसुय जा सहस्सारो ॥
उवरि सिय नवण वंतर ॥ जोइसियाणं विविह वन्ना ॥ ११५ ॥

अर्थ– सहस्रारनामा आठमा देवलोक सुधी गणतां बे बे देवलोके अनुक्रमे पांच, चार, चार, अने बे वर्णनां विमान छे. ते आवी रीते जे सौधर्म तथा ईशान देवलोके सधय के० ध्वजा सहित पण के० पांचे वर्णनां विमान छे. अने सनतकुमार तथा माहेंद्र एक कालो वर्ण वर्जीने वाकी चउ के० चार वर्णनां विमान छे. ब्रह्म तथा लांतक ए बे देवलोके कालो तथा नीलो ए बे वर्ण वर्जीने वाकी ति के० त्रण वर्णनां विमान छे. तथा शुक्र अने सहस्रारे.कालो, नीलो, अने रातो ए त्रण वर्ण वर्जीने वाकी दुवण के० बे वर्णनां विमान छे. त्यांथी उपरना आणतादिक चार देवलोक तथा नव ग्रैवेयक अने पांच अनुत्तरविमान सुधी सिय के० श्वेत एटले धोला वर्णनां नवण के० विमान छे, जेवो विमाननो वर्ण तेवोज ध्वजानो वर्ण सर्वत्र जाणवो. वली जुवनपतिनां नवन, अने व्यंतरनां नगर तथा ज्योतपीना विमान ते विविहवण्णा के० विविध प्रकारना वर्णनां छे. एटले कोइ कालां, कोइ पीलां, कोइ रातां, कोइ नीलां, कोइ श्वेत वर्णनां जाणवा. ए रीते विमानिकने अधिकारे जुवनपति प्रमुखना नगरादिकना पण वर्ण कह्या. ॥ ११५ ॥

हवे सौधर्मादिक विमाननुं लांवपणुं, पहोलपणुं, विमान मांहेलो परिधि अने वाहेरनो परिधि मापवानो विधि कहे छे.

रविणो उदय छंतर ॥ चउणवइ सहस्स पणसय छवीसा ॥ वायाल सठि नागा ॥ कक्कड संकंति दियहंमि ॥ ११६ ॥ एयंमि पुणो गुणिए ॥ ति पंच सग नवय होइ कममाणं ॥ तिगुणंमिय दोलक्का ॥ तेसीइ सहस्स पंच सया ॥ ११७ ॥ असिई छसठि नागा ॥ जोयण चउ लक्क विसत्तरि सहस्सा ॥ छच्चसया तेत्तीसा ॥ तीस कलापंच गुणियंमि ॥ ११८ ॥ सत्त गुणे छ लक्का ॥ इगसठि सहस्स छसय छासीया ॥ चउपन्न कला तह नव ॥ गुणंमि अड लक्क सट्टाउ ॥११९॥ सत्त सया चत्ताला ॥ अठारस कलाय इय कमा चउरो ॥ चंमा चवला जयणा ॥ वेगाय तहा गई चउरो ॥ १२० ॥ इञ्च गई चउहिं ॥ जय णयरिं नाम केइ मन्नंति ॥ एहिं कमेहि मिमाहिं ॥ गईहिं चउरो सुरा कमसो ॥ १२१ ॥ विक्कंन आयामं ॥ परिहिं अप्निंतरंच वाहिरियं ॥ जुगवं मिणंति छम्मास ॥ जाव न तहा-

वि तेपारं ॥ १२२ ॥ पावंति विमाणाणं ॥ केसिंपिहु अहव
तिगुणयाईए ॥ कम चउगे पत्तेयं ॥ चंमाई गईउ जोइज्जा
॥ १२३ ॥ तिगुणेण कप्प चउगे ॥ पंच गुणेणंतु अठ सुमुणि-
ज्जा ॥ गेविज्जे सत्तगुणेणं ॥ नव गुणे णुत्तर चउके ॥ १२४ ॥

अर्थ- ए नव गाथाउं प्रकटार्थ छे, तथापि कांइक अर्थ लखीए छैए. रविणो के० सूर्यनो उदयछंतर के० उदय थईने अस्त थाय, तेवारे अंतर केटला योजननुं थाय ? ते कहे छे. चउणवइ सहस्स के० चोराणु हजार अने पणसय के० पांचसो, वली छवीसा के० छवीश उपरे, तथा बायालसठिभागा के० एक योजनना साठीआ बेतालीश जाग उपरे एटले (९४५२६) योजन अने साठीआ (४२) जाग एटलुं सूर्य एक, ककरू के० कर्क संकंति के० संक्रांतिना पहेला दिहंमि के० दिवसनेविषे चाले, तेवारे पूर्वोक्त योजननुं अंतर पडे. एटलुं सूर्यनुं तापक्षेत्र कहीएं. ॥ ११६ ॥

हवे एयंमि के० ए चालवानी गतिना जोजनने पुणो के० वली तिगुणीय के० त्रणगणुं करीएं. तथा पंच के० पांचगणुं करीएं, तथा सग के० सातगणुं करीएं, वली नवय के० नवगणुं करीएं, तेहनो जे जे आंक आवे ते कममाणं के० क्रममान होय, एटले एक पग उपाडी बीजो पग मूकीये, तेमांहे एटला योजन वैमानिक देवताने विषमान होय. तेहज कहे छे. ए सूर्यतापक्षेत्रने त्रिगणुं करीएं, तेवारे दोलरका के० बेलाख त्र्याशी हजार पांचसें ॥११७॥ ने एंसी योजन तेना उपर साठीआ छ जाग थाय. एटले (२८३५८०) योजन अने एक योजनना साठीआ छ जाग थाय. तथा पंचगुणियंमि के० पांचगणुं करतां चउलरक के० चार लाख बहोतेर हजार छसें ने तेत्रीश योजन अने एक योजनना साठीआ त्रीश जाग उपर थाय. ॥११८॥

तथा सत्तगुणे के० सातगणुं करतां (६६१६८६) योजन उपर साठीआ चोपन जाग आवे. अने तेमज नवगुणंमि के० नवगणुं करतां अडलरक सड्ढाउं के० साढा आठलाख ॥ ११९ ॥ उपर सातसें ने चालीश योजन, तथा एक योजनना साठीआ अढार जाग एटले (८५०७४०) उपर साठीआ अढार जाग थाय. इह के० ए प्रकारना क्षेत्रमाने करीने चउरो के० चार जेदे वैमानिक देवतानी कमा के० क्रम जे गति ते कहेवी. ते चउरो के० चार प्रकारे छे, तेनां नाम कहे छे. एक चंमा, बीजी चपला, त्रीजी जयणा अने चोथी वेगा. तहागइचउरो के० ते चारेगति एकेक थकी शीघ्रतर शीघ्रतम जाणवी ॥ १२० ॥ इत्थय के० अहींयां कोइक आचार्य चोथी वेगवतिनामा गतिने जयणयरि के० यवनंतरी एहवुं नाम माने छे. तेवार पछी एहंकमेहिं के० ए पूर्वोक्त चार क्रमे करीने चंमादिक चारे गतिये चार देवाता इमाहिं के० ए अनुक्रमे विमानोने मापे ॥ १२१ ॥ ते आवी रीते जे एक देवता त्रिगुणीक्रमे विमानना विरकंज के० पहोलपणाने चंमागतिएं करी मिणे एटले मापे, अने बीजो देवता पंचगुणेक्रमे चपलगतिए करी विमानना आयाम के० लांबपणाने मिणे एटले मापे. तथा त्रीजो देवता सातगुणेक्रमे यवनागतिए विमाननी अजिंतरं परिहिं के० मांहेला परिधीने मापे, अने च के० वली चोथो देवता नवगुणेक्रमे चोथी वेगवतिगतिए करीने विमाननी बाहिरियं के० बाहेरना परिधिने मापे. ए रीते जुगवं के० समकाले ए चारे देवता अनुक्रमे छमाससुधी निरंतर विमानने मापे; तोपण केटलाक विमाननो पार पामे नही. ॥ १२२ ॥

वली पक्षांतर कहे छे. जेम केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तेम केटलाएक देवता विमाननो पार पण पामे. पहेला चार देवलोके त्रिगुणेक्रमे चंमागतिए पहोलपणे, अने चपलागतिए लांबपणे त्रिगुणेक्रमे, यवनागतिए अज्यंतर परिधी त्रिगुणेक्रमे, तथा वेगवतिए बाहेरनी परिधी त्रिगुणेक्रमे कोइक देवता मापे

तो पार पामे, तथा ब्रह्मदेवलोकथी मांडीने अच्युत देवलोकसुधी आठ देवलोके पांचगुणेक्रमे चंडादिक चारे गतिए लांबा पहोला मध्यपरिधी अने बाहेर परिधी मवे तो पार पामे. ॥ १२३ ॥

अने सातगुणेक्रमे चंडादिकचारे गतिए नवग्रैवेयकना लांबपणादिक चारेनो पार पामे. तथा नवगुणेक्रमे एटले पूर्वे नवगुणानो आंक आव्यो छे, तेटला योजननुं एक रुगलुं जरता थका चारे देवता चंडादिक चारे गतिए करी अंतरहित छमास सुधी चाले. तेवारे पंचानुत्तरविमानमांहेला सर्वार्थसिद्धि विमान टालीने बाकीना चउक्के के० चार विमानना लांबपणादिकनो पार पामे. ॥ १२४॥

अहीयां कोइ प्रश्न पूछे के, जो ए क्रमे अने चंडादिक गतिए छ मास लगे पण केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तो दोढ राज प्रमाण सौधर्मदेवलोकथकी बे पहोर रात्रीमांहे देवता आवीने तीर्थंकरना जन्माभिषेकादिक कल्याणकनो महिमा करवा माटे मनुष्य लोकमां केम आवे छे? केमके विमाननी लंवाइथकी सौधर्मदेवलोक तो अत्यंत दूर छे.

तत्रोत्तरं- जेम पल्योपमनुं प्रमाण कल्पित छे, तेम ए क्रममान गतिनुं परिमाण पण कल्पित जाणवुं. जगवतिप्रमुख सिद्धांतमांहे ज्यां देवगतिनुं परिमाण लख्युं; ते सर्व कल्पित कही लोक समजाव्या, परंतु जवस्वजावथकी देवता अत्यंत शक्तिवंत तथा स्वजावे अत्यंत शीघ्रगतिवंत होय. एटले बीजुं एवुं दृष्टांत कोइ नथी के जे कहीने छद्मस्थ मनुष्यने समजाविएं; माटे पूर्वाचार्ये ए चार गतिए क्रममान कल्पीने देवलोकनी अत्यंत महोटाइ वखाणी: ए रीते सौधर्मादिक देवलोकनेविषे सामान्यपणे विमाननुं प्रमाण कह्युं.

हवे कांइक विशेष वखाणे छे.

पढम पयरंमि पढमे ॥ कप्पे उडु नाम इंदय विमाणं ॥
पणयाल लक्खजोयण ॥ लक्खं सव्वुवरिसव्वठ्ठं ॥ १२५ ॥

अर्थ- पहेला देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे उडुनामे मुख्य इंद्रकविमान छे, ते वृत्ताकारे थाल सरखुं पिस्तालीश लाख योजन प्रमाणे, अने सव्वुवरि के० सर्वना उपर छेल्ला बासठमा प्रतरे एक लाख योजननुं सर्वार्थ सिद्धनामे विमान वृत्ताकारे छे.

हवे बासठ प्रतरनेविषे मध्यजागे बासठ इंद्रकविमान छे, तेहनां नाम कहे छे.

उडु चंद रयण वग्गु ॥ वीरिय वरुणे तहेव आणंदे ॥ बंजे
कंचण रुइल्ले ॥ चंद अरुणेय वरुणेय ॥ १२६ ॥

अर्थ- पहेलुं उडुविमान, बीजुं चंद्रकविमान, त्रीजुं रतजविमान, चोथुं वल्गुविमान, पांचमुं वीर्यविमान, छठुं वरुणविमान, तहेव के० तेमज सातमुं आनंदविमान, आठमुं ब्रह्मविमान, नवमुं कांचनविमान, दशमुं रुचिप्रजविमान, अगीयारमुं चंद्रविमान, बारमुं अरुण, तेरमुं वरुण. ए तेर सौधर्म तथा ईशानदेवलोके छे.

वेरुलियरुयग रुइरे ॥ अंके फलिहे तहेव तवणिज्जे ॥ मे-
हे अग्घ हलिद्दे ॥ नलिणे तह लोहियक्खे य ॥ १२७ ॥

अर्थ- १४ मुं वैडुर्य, १५ मुं रुचक, १६ मुं रुचिर, १७ मुं अंक, १८ मुं स्फाटिक, तेमज १९ मुं तपनीय. २० मुं मेघ, २१ मुं अर्घ, २२ मुं हालिद्र, २३ मुं नलिन, तह के० तेमज २४ मुं लोहिताक्ष॥१२७॥

वइरे अंजण वरमाल ॥ रिठ देवेय सोम मंगलए ॥
वलजद्दे चक्क गया ॥ सोवछिय णंदियावत्ते ॥ १२७ ॥

अर्थ– २५ मुं वज्र, ए चार त्रीजे तथा चोथे देवलोके छे. अने २६ मुं अंजन, २७ मुं वरमाल, २८ मुं रिष्ट. २९ मुं देवे, ३० मुं सौम्य, ३१ मुं मंगल. ए छ विमान ब्रह्म नामा पांचमे देवलोके छे. ३२ मुं बलजद्र, ३३ मुं चक्र, ३४ मुं गदा, ३५ मुं स्वस्तिक, ३६ मुं नंदावर्त्तक, ए पांच प्रतरनां विमान छठ्ठे लांतकदेवलोके छे.॥१२७॥

आजंकरेय गिद्धी ॥ केऊ गरु लेय होइ बोधव्वे ॥ बंजे
बंज हिए पुण ॥ बंजुत्तर लंतए चेव ॥ १२९ ॥

अर्थ– ३७ मुं आजंकर, ३८ मुं गृधी, ३९ मुं केतु, ४० मुं गरुड. ए चार प्रतर महाशुक्रदेवलोके होइ के० होय, ते बोधवे के० जाणवा. ४१ मुं ब्रह्म, ४२ मुं ब्रह्महित, वली ४३ मुं ब्रह्मोत्तर, ४४ मुं लांतक. ए चार ते चेव के० निश्चे सहस्रार देवलोके जाणवां. ॥ १२९ ॥

महसुक्क सहस्सारे ॥ आणय तह पाणएय बोधव्वे ॥
पुप्फेलंकार आरण ॥ तहाविय अच्चुए चेव ॥ १३० ॥

अर्थ– ४५ मुं महाशुक्र, ४६ मुं सहस्रार ४७ आणत, तेम ४८ मुं प्राणत, ए चार प्रतर नवमे अने दशमे कल्पे छे. ते बोधव्वे के० जाणवां. ४९ मुं पुष्प, ५० मुं अलंकार, ५१ मुं आरण, तेमज ५२ मुं अच्चुत–ए चार चेव के० निश्चे आरण तथा अच्युत ए बे देवलोके छे. ॥ १३० ॥

सुदंसण सुपडिबद्धे ॥ मणोरमे चेव होइ पढम तिगे ॥
तत्तोय सव्वजद्दे ॥ विसालए सुमणे चेव ॥ १३१ ॥

अर्थ– ५३ मुं सुदर्शन, ५४ मुं सुप्रतिबद्ध, ५५ मुं मनोरम–ए त्रण प्रतरे जे इंद्रकविमान ते होइ के० होय. ग्रैवेयकना पढमतिगे के० पहेला त्रिकनेविषे तत्तोय के० तेवार पछी ५६ मुं सर्वतोजद्र, ५७ मुं विशाल, ५८ मुं सुमनस, चेव के० निश्चे ए त्रण विमान ग्रैवेयकने बीजे त्रिके होय. ॥ १३१ ॥

सोमणसे पीइकरे ॥ आइच्चे चेव होइ तइय तिगे ॥
सव्वठसिद्धि नामे ॥ इंदया एव बासठी ॥ १३२ ॥

अर्थ– ५९ मुं सोमनस, ६० मुं प्रीतिकर, ६१ मुं आदित्य–ए त्रण प्रतर निश्चेथकी तेमज ग्रैवेयकना त्रीजा त्रिकनेविषे होय. अने ६२ मुं पांच अनुतर विमाने सर्वार्थसिद्धी नामा एक इंद्रकविमान छे. इंदया एव के० ए इंद्रक विमाननां नाम बासठी के० बासठ कह्यां. ॥ १३२ ॥

पणयालीसं लक्खा ॥ सीमंतय माणुसं उडु सिवं च ॥
अपयठाणो सव्वठ ॥ जंबुद्दीवोइमं लक्खं ॥ १३३ ॥

अर्थ– पिस्तालीश लाख योजननो सीमंतय के० सीमंत नामे नरकावास छे. बीजुं माणुसं के० मनुष्यक्षेत्र छे. त्रीजुं उडु के० उडुविमान छे. चोथुं सिवंच के० सिद्धशिला. ए चार पदार्थ प्रत्येके पिस्तालीश लाख योज-

नना आयाम विष्कंने ठे. अने अपयठाणे के० सातमा नरकनो अपइठाणनामे नरकावास, वीजुं सव्वठ के० सर्वार्थसिद्ध विमान. त्रीजो जंबुद्दीवो के० जंबूद्वीप, इमं के० ए त्रण पदार्थ प्रत्येके लरकं के० लाख योजनना ठे. ॥ १३३ ॥ हवे ऊर्ध्वलोक अने अधोलोकनो विवरो कहे ठे.

अह नागासग पुढवीसु ॥ रज्जु इक्कि तहय सोहम्मे ॥
माहिंद लंत सहस्सार ॥ अच्चुय गेविज्ज लोगंते ॥१३४॥

अर्थ– हवे मेरुपर्वतनी मध्यवृत्तिमां गोस्तनाकारे रुचक प्रदेश ठे, त्यांथकी सात राज उंचो ऊर्ध्वलोक ठे, तथा सातराज नीचो अधोलोक ठे, ए रीते सर्व मली लोकाकाश चउदराज उंचपणे ठे, तेनो विवरो कहे ठे, अह के० अधोलोक ते रुचक प्रदेश थकी हेठे जे पृथ्वी ठे; तेहना सात नाग करीए, ते एकेको नाग एकेक राजप्रमाण ठे. एटले रत्नप्रना पृथ्वीनो उपरनो तलो आदे देईने यावत् शर्करप्रनानो उपरनो तलो आवे; तेटलो एक राज वचमां घनोदधि, घनवात, तनुवात, अने अवकाश ते सर्व एक राजमांहे ठे. एम साते नरके करी अधोलोके सात राजलोक थाय ठे.

तेमज रत्नप्रनाना उपरना तलानी उपरनी पीठिकाथी मांडीने सौधर्मदेवलोकना उपरना तेरमा प्रतर-सुधी एक राज लोक जाणवुं. तेवारपठी माहेंद्रदेवलोकने ठेडे, वीजो राज, तेवारपठी लंत के० लांतक देवलोकने ठेडे त्रीजो राज. तेवार पठी सहस्रारे चोथो राज, अच्चुतने अंते पांचमो राज, ग्रैवेयकने अंते ठठो राज, अने ठेल्ला लोगंते के० लोकांते सातमो राज, ए रीते एकेका नागे करी सात राज लोक उपर जाणवा. ॥ १३४ ॥ अहीयां कोइक– सोहम्मंमिदिवड्डा ॥ अड्ढाइज्जायरज्जुमाहिंदे ॥ पंचेवसहस्सारे ॥ ठ अच्चुए सत्त-लोगंते ॥ १ ॥ ए गाथा कहे ठे, ते मतांतर अप्रमाण जाणवी. केमके चउद पूर्वधर श्रीनद्रबाहुस्वामी श्री-आवश्यक सूत्रने विषे एहवी गाथा कहे ठे. ते आगल पांठमांज लखी ठे.

सम्मत्त चरण सहिया ॥ सव्वं लोगं फुसे निरवसेसं ॥ स-
त्तय चउदसनाए ॥ पंचय सुय देस विरईए ॥ १३५ ॥

अर्थ– सम्यक्चारित्र सहित जे केवली ते केवलीसमुद्घात अवस्थाए सर्व चउद राजलोक पोताना आत्मप्रदेशे करी फरशे. केमके धर्मास्तिकायना प्रदेश, अधर्मास्तिकायना प्रदेश, अने लोकाकाशना प्रदेश, तथा एक जीवसंबंधी प्रदेश–ए चारे मांहोमांहे वरावर ठे. तेमाटे जेवारे केवली केवलीसमुद्घात करे, ते-वारे एकेका लोकाकाश प्रदेशे एकेको पोताना जीवनो प्रदेश थापे, तेवारे सर्वलोकने फरशे.

वली सम्यक्चारित्र सहित उत्कृष्ट तपस्वी श्रुतज्ञान सहित ते जेवारे अनुत्तर विमाने ईलिकागतिए उ-पजे, तेवार लोकना चौदीया सात राज फरशे. वली सम्यक्दृष्टिश्रुत ज्ञानीए पूर्वे नरकायु वांध्युं होय, अने पठी सम्यक् चारित्र पाम्यो होय, ते जीव ठठी नरकपृथ्वीए ईलिकागतिए उपजे, तेवारे चौदीया पांच नाग फरशे. वली देशविरती ईलिकागतिए अच्युत देवलोके उपजे तेवारे चौदीया पांच नाग फरशे. नरकनुं जेणे पूर्वे आयु वांध्युं होय, ते देशविरतीपणुं न पामे. तेमाटे अधोलोकना चौदीया पांच नाग फरश आश्री विकल्प चिंतव्यो ते कारणे चूर्णिकार कहे ठे. जे देशविरर्ड हेग, नजववजाइतेण पंचउवरिं अच्चुयं जाव-तिन्नाणियमिति एटले लोकना चौदनाग करीए. त्यां रुचकथकी नवसें योजन उंचा, अने नवसें योजन नीचा. ए रीते अढारसें योजन प्रमाण तिरठो लोक, तेथकी उपरनो ऊर्ध्वलोक कांइक ऊणां सात राज ठे. तिर्यक्लोकथी नीचे अधोलोक. ए सात राजथी कांइक अधिक ठे. केमके रत्नप्रनापृथ्वीमांहे ज्यारे असं-

ख्याता योजननी कोडी जइएं, तेवारे चउद राजनो मध्यभाग होय. तेमाटे छठी नरकपृथ्वीमांहे पण असंख्याता योजन कोडी जइएं तेवारे पांच राज होय. एटले जे, देशविरती ईलिकागतीए बारमे देवलोके उपजे ते चौदीया पांच भाग फरशे. एम छतां जे एहवुं कहे के, देशविरति अच्चुते ईलिकागतीए जाय तो चौदीया छ भाग फरशे. एवी रीते जे कहे छे, ते मतांतरी जाणवा. केमके श्रुतज्ञानीए अंगीकार कर्युं नही. तेमाटे अप्रमाण जाणवुं, अहीयां तत्व केवली जाणे. ए रीते समस्त लोकनी उंची नीची व्यवस्था कही.

हवे अहींयां प्रसंगागत तिरछा लोकनी व्यवस्था कहे छे. तिर्यग्लोक मध्यभागे चार प्रदेश उपरना, अने चार प्रदेश नीचेना; ए रीते गोस्तनाकार आठ प्रदेशनो रुचक छे. हवे हेठला चार प्रदेशथकी लोकांत सीम मांडाने आकारे मांडो, एक राजप्रमाण, बीजो उपरना चार प्रदेशनो एक राज प्रमाण मांडो, अने चार प्रदेशथकी चार विदिशि एक प्रदेशथकी नीकली ते प्रदेशनी वच्चे क्रमे प्रदेश प्रदेश वर्द्धमान ते वधती वधती असंख्यात प्रदेशी चार दिशि नीकली.

ए बेउ प्रदेशना मांका एक राज प्रमाण, तेमांहे उपरना मांकाथकी ऊर्ध्व लोके प्रदेशे वधतां वधतां ब्रह्म नामा देवलोकमध्ये पांच राजनुं पोहोलपणुं थयुं. वली त्यांथी प्रदेशे हाणी करतां सिद्धशिलाना मस्तकउपरना छेल्ला प्रदेशनो मांडो ते पण एक राज प्रमाण छे, एमज हेठला चार प्रदेशथकी प्रदेश वृद्धीए वधता प्रथम नरकथकी लेइने सातमा नरक तले सातराज तिरछुं प्रमाण कांइक ऊणुं जाणवुं. एटले मोहोटा कुंडाने उंधुं करी ते उपर सरावसंपुट धरी राखीएं, ते आकारे लोक छे. अथवा वलोणुं वलोवतो उभो पुरुष कटिए हाथ दीधा होय, एहवे संस्थाने लोक जाणवो. ते पुरुषना पगतले सात राज पहोलाइ अने नाभी प्रदेशे एक राज पहोलाइ कोंणीए पांच राज पहोलाइ, अने शिरतले एक राज, प्रमाण जाणवुं. अहींयां पगतले जे सात राज कह्या; ते देशे ऊणा छे; परंतु थोडा ऊणा छे; माटे विवक्षा करी नथी. पूरा सात राज कह्या तेहनी स्थापनानो यंत्र नाख्यो छे, तेमांथी जोइ लेवुं. एटले देवतानां भुवनद्वारनो उपसंहार करतो अवगाहना द्वारनुं अभिसंधान करे छे. ॥ १३५ ॥ सुरेसुभवणदारसम्मतं.

हवे त्रीजुं देवना शरीरनी अवगाहनानुं द्वार कहे छे.

इणिंह उगाहणादारंभणइ

भवण वण जोइ सोहम्मी साणे सत्त हुंछ तणुमाणं ॥
छ छ छ चउक्के गेविज्ज णुत्तरे हाणि इक्किकं ॥ १३६ ॥

अर्थ– भवनपति तथा व्यंतर तथा ज्योतषी, सौधर्म देवलोक तथा ईशान देवलोक सुधी उत्सेधांगुल प्रमाण सत्तहुंछतणुमाणं के० सात हाथ शरीरनुं मान उत्कृष्टुं जाणवुं. तेवारपछी छु के० त्रीजो अने चोथो ए बे देवलोक, तथा बीजीवार छुशब्दे पांचमो तथा छठो देवलोक, तथा त्रीजीवार छुशब्दे सातमो तथा आठमो, अने चउक्के एटले चतुष्के के० नवमो, दशमो, अगीयारमो, अने बारमो, तथा गेविज्ज के० नव ग्रैवेयक, अणुत्तरे के० अनुत्तरविमाने ए छ ठेकाणे क्रमे करी हाणि इक्किकं के० एक एक हाथनी हाणी करता जइएं, तेवारे अनुत्तरविमाने एक हाथनुं शरीर थाय छे. एटले त्रीजा तथा चोथा देवलोके छ हाथ, ब्रह्म अने लांतके पांच हाथ, शुक्र अने सहस्रारे चार हाथ, आरणादिक चार देवलोके त्रण हाथ, ग्रैवेयके बे हाथ अने अनुत्तरविमाने एक हाथना शरीरनुं मान जाणवुं. ए रीते सामान्यपणे देवताना शरीरनुं मान कर्युं. ॥ १३६ ॥

हवे विशेषे सागरोपम आयुष्यनी वृद्धिए करी सनत्कुमारादिकनेविषे देहमान कहे छे.

कप्प डुग डु डु डु चउगे ॥ नवगे पणगेय जिठठिइ अय-
रा ॥ दो सत्त चउद ठारस ॥ बावीसिगतीसतित्तीसा ॥ १२७ ॥
विवरे ताणि कुणे ॥ इक्कारस गाउ पाडिए सेसा ॥ हत्थि का-
रस ञागा ॥ अयरे अयरे समहियंमि ॥ १२८ ॥ चय पुव्व
सरीराउ ॥ कमेण ईगुत्तराइ वुढ्ढीए ॥ एवं ठिई विसेसा ॥
सणंकुमाराइ तणुमाणं ॥ १२९ ॥

अर्थ– ए पूर्वोक्त रीते प्रथम कप्पडुग के॰ पहेला अने बीजा देवलोके तथा डु के॰ त्रीजा अने चोथा देवलोके तथा डु के॰ पांचमा अने छठा देवलोके, तथा डु के॰ सातमा अने आठमा देवलोके, अने चउगे के॰ चार ते नवमे, दशमे, अगीयारमे अने बारमे देवलोके, तथा नवगे के॰ नव ग्रैवेयके तथा पणगे के॰ पांच अनुत्तर विमाने एटले स्थानके आयुष्यनी जिठ के॰ उत्कृष्टी ठिइ के॰ स्थिति ते अनुक्रमे कहे छे. पहेला बे कल्पे अयरादो के॰ बे सागरोपम, बीजा बे देवलोके सत्त के॰ सात सागरोपम, त्रीजा बे देवलोके चउद के॰ चउद सागरोपम, चोथा बे देवलोके एटले सातमा अने आठमा देवलोके अढारस के॰ अढार सागरोपम तथा, नवमाथी बारमासुधीना चार देवलोके बावीस के॰ बावीश सागरोपम. तथा नव ग्रैवेयके इगतीस के॰ एकत्रीश सागरोपम, तथा पांच अनुत्तरविमानने विषे तित्तीसा के॰ तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्टी स्थिति छे. ॥ १२७ ॥

हवे अधिक स्थितिमांहेथी उंछी स्थिति काढीएं तेहने विवर एटले विश्लेष कहीएं. पछी बाकी रहे तेमांथी ताणिकूणे के॰ एकरूप उंछो करीए. ते वली इक्कारस गाउ पाडीए के॰ अगीयार हस्तगतञागमांहेथी पाडेलाने स्थानके जे सेसा के॰ बाकीरहेला हत्थिकारसञागा के॰ एक हाथना अगीयारीया ञाग तेने देवताना आयुष्यमांही अयरे अयरे समहियंमि के॰ एकएक सागरोपम सम अधिक थयुं थकुं. ॥ १२८ ॥

चयपुव्व शरीराउ के॰ पूर्वपूर्व शरीरप्रमाणमांहेथी कमेण के॰ अनुक्रमे करी एगुत्तराइवुढ्ढीए के॰ एकोत्तर वृद्धीए अगीयारीया ञाग उंछा करता जइएं, एवंठिई विसेसा के॰ ए रीते आयुष्यनी स्थिति विशेषे करी एटले सागरोपम वृद्धिरूपे करीने सणंकुमाराइ के॰ सनत्कुमार आदि देवताना तणुमाणं के॰ शरीरनुं प्रमाण थाय. ते आवी रीते जे पूर्वाचार्योंने देवताना शरीरनुं प्रमाण करवानुं कारण बीजुं कोइ उपनुं नहीं, तेवारे आयुष्यनुं मान विवरीने सागरोपम उपर देहमान कह्युं. ॥ १२९ ॥ यद्यपि ईशान तथा मांहेन्द्र देवलोके सागरोपम झाझेरां जे आयु छे ते झाझेरां अहीयां गणवां नहीं. सौधर्म तथा ईशाननुं सात हाथ देहमान कह्युं. हवे सनत्कुमारेन्द्रनुं शरीरमान कहे छे. विवरे एटले विवरण ते विश्लेष करीएं. अर्थात् अधिकी आयुस्थितिमांहेथकी उंछी स्थिति काढीएं. जेम सौधर्मादिक सात स्थानक जे कह्यां, तेनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमादि छे. तेनो विवरण करीएं, एटले विश्लेष करीएं; ते एम के महोटी स्थितिमांथी न्हानी स्थिति काढ्ये थके बाकी जे रहे तेमांथी एक उंछो करीएं; पछी एक हाथना अगीआर ञाग करीएं, ते ञागमांथी विश्लेष करतां एक उंछो करतां जे आंक उगर्यो छे; ते प्रमाणे हाथना शेष ञाग ते आदे देइ एकेक सागरोपमे वधते एकेक ञाग घटतो आंक मांडीएं. पूर्व शरीरमानथकी एकेक सागरोपमे वधतां

एकेक जाग अनुक्रमे चय के० घटाडीएं. एम स्थिति विशेष सागरोपम वधता सनत्कुमारादिकनेविषे देवना शरीरनुं मान थाय.

तेज उदाहरणे करी देखाडीएं ठिएं. जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोके उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी ठे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्रे सात सागरोपम ठे. हवे सात सागरोपममांहेंथी बे काढीएं, केमके बे सागरोपमवाला आयुष्यना देवताना शरीरनुं मान सात हाथ कह्युं ठे. ते बे सागरोपम काढतां बाकी पांच सागरोपम रहे, तेमांहेथी एक उंठो करीएं तेवारे चार रहे. हवे सौधर्म अने ईशान एबे देवलोकना देवतानुं सात हाथनुं शरीर ठे. तेमांहेथी ठ हाथ पूरा राखीएं, अने सातमा हाथना अगीयार जाग करीएं, ते मांहेला चार जाग काढी लइएं; बाकी सात जाग रहे ते पडता मूकीएं एटले सनत्कुमार, तथा माहेंद्र देवलोकना त्रण सागरोपमना आयुष्यवाला देवतानुं शरीरमान ठ हाथ पूरा अने एक हाथना अगीयार जाग करीएं, तेवा चार जाग उपर शरीरनुं मान जाणवुं. एम एकेको सागरोपम वधारतां अने एकेको जाग घटाडतां चार सागरोपमना आयुष्यवाला देवताने ठ हाथने अगीयारीया त्रण जाग देहमान, तथा पांच सागरोपमना आयुष्यवाला देवताने ठ हाथ ने अगीयारीआ बे जाग शरीरमान. तथा ठ सागरोपमवाला देवताने ठ हाथ ने अगीयारीउं एक जाग उपर. तथा सात सागरोपमवाला देवताने पूरा ठ हाथ शरीरनुं मान जाणवुं. एम आगलना सर्व देवलोकना शरीरनां देहमान ए रीतना हिसावथी जाणवां. ते सर्वना जूदा जूदा यंत्र करेला ठे ते उपरथी जोवुं सुलज पडशे.

बीजुं उदाहरण कहे ठे. जेम ब्रह्मदेवलोके तथा लांतके चउद सागरोपमनी आयुष्यनी उत्कृष्टी स्थिति ठे, तेमांहेथी सनत्कुमार तथा माहेंद्रना सात सागरोपमना सात आंक बाद करीएं. बाकी सात रहे, तेमांथी एक उंठो करीएं तेवारे बाकी ठ रहे. पठी एक हाथना अगीयारीया जाग मांहेला पांच पकता मूकी बाकी ठ जाग रहे ते, अने पांच हाथ उपर. एटलुं आठ सागरोपमवाला देवतानुं शरीरमान थयुं. ए रीते एकेको सागरोपमायु वधतां एकेको अगीआरीउं जाग शरीरना मानमांहेथी घटाडवो.

जवधारणिज्जा एसा ॥ उत्तर वीउव्वि जोयणा लक्खं ॥
गेविज्जणुत्तरेसु ॥ उत्तर वेउव्विया नत्थि ॥ १४० ॥

अर्थ– ए रीते जे देवना शरीरनुं मान पूर्वे कह्युं ते जवधारणीय शरीर कहीएं जे देवताना जवमां ज्यां सुधी देवता जीवे त्यां सुधी जे शरीर धारण करे तेहने जवधारणीय शरीर कहीएं. अने कोइक कार्य उपने थके जे विकूर्वणा करी शरीर नीपजावे ते वैक्रियशरीर उत्कृष्टुं लाख योजन प्रमाण करे. अने नव ग्रैवेयक तथा पांच अनुत्तरविमाननेविषे जवधारणीयज शरीर ठे, पण उत्तरवैक्रिय शरीर करवानी शक्ति ठतां परंतु कोइ काम पडतुं नथी, के जे थकी तेमना रहेवासी देवताने उत्तरवैक्रियशरीर करवुं पडे.॥१४०॥

हवे जवधारणीयशरीर, तथा उत्तरवैक्रियशरीरनी जघन्य अवगाहना कहे ठे.

साहाविय वेउव्विय ॥ तणू जहन्ना कमेण पारंजे ॥ अं-
गुल असंख जागो ॥ अंगुल संखिज्ज जागोय ॥ १४१ ॥

अर्थ– साहाविय के० स्वाजाविक ते जवधारणीय अने वेउव्विय के० उत्तरवैक्रिय ए बंने जे तणू के० शरीर ते जहन्ना के० जघन्यथकी कमेण के० अनुक्रमे पारंजे के० प्रारंजनी वेलाए जवधारणीय शरीरकरवा मांकतां अंगुल असंख जागो के० जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे जागे होय. अने उत्तरवैक्रिय करवा मांकतां जघन्यथी अंगुलसंखिज्ज जागोय के० अंगुलने संख्यातमे जागे होय. एटलो मांहोमांहे फेर

छे; ए जघन्य शरीर ते प्रारंभकालेज होय. अन्यथा न होय. ॥१४१॥ "सुरेसु उंगाहणादारं सम्मत्तं"– देवतानेविषे अवगाहना संबंधी त्रीजुं द्वार संपूर्ण थयुं.

(इण्हिंविरह कालोववाय उवट्टणाणं दारंजणइ) हवे देवने उत्पात विरहकालनुं अने चवनविरहकालनुं ए बे द्वार साथे कहे छे.

सामन्नेणं चउविह ॥ सुरेसु बारस मुहुत्तउक्कोसा ॥ उववाय विरह कालो ॥ अह नवणाईसु पत्तेयं ॥ १४२ ॥

अर्थ– सामन्नेणं के० सामान्यपणे चउविहसुरेसु के० चारे निकायना देवतानेविषे समुच्चय बार मुहूर्त्तनो उत्कृष्टो उपजवानो विरहकाल जाणवो.

अहींयां नावार्थ ए छे के चारे निकायना देवता निरंतर उपजे छे. ते उपजवामां केवारेक उत्कृष्टुं अंतर पडे, तो सामान्यपणे बार मुहूर्त्तनुं पडे. तेवारपछी अवश्य चारे निकायमांहेला कोइक निकायमां कोइक देवता नीपजे. एहनी शाख पंचसंग्रह ग्रंथ कहे छे के, गर्भजतिर्यंच, मनुष्य, देवता अने नारकी ए चारेने उपपात विरहकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्त्तनो होय. तथा समूर्छिम मनुष्यने उत्कृष्टो उपपात विरहकाल चोवीश मुहूर्त्तनो होय. विकलेंडीनुं अंतर मुहूर्त्त अने मन रहित जीवनुं अंतर मुहूर्त्त. ग्रंथप्रसंगे ए अर्थ लख्यो. अह के० अथ एटले हवे नवनपति प्रमुख चारे निकायना देवतानेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके विरहकाल कहीएं छिएं ॥ १४२ ॥

नवण वण जोइ सोहम्मी ॥ साणेसु मुहुत्त चउवीसं ॥ तो
नवदिण वीसमुहू ॥ बारस दिण दस मुहुत्ताय ॥ १४३ ॥
बावीस सढदियहा ॥ पणयाल असीइ दिण सयं तत्तो ॥
संखिज्जा ऽुसु मासा॥ ऽुसुवासा तिसु तिगेसु कमा ॥१४४॥
वासाण सया सहस्सा ॥ लरक तह चउसु विजय माईसु ॥
पलिया असंख नागो ॥ सव्वठे संखनागोय ॥ १४५ ॥

अर्थ– भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी तथा सोहम्मीसाणेसु के० सौधर्म अने ईशानवासी देवताने प्रत्येके चोवीश मुहूर्त्त उत्कृष्टो उपजवानो विरह काल छे. तो के० तेवार पछी निश्चें बीजो देवता उपजे, अने सनतकुमारे नव दिवस अने वीस मुहू के० वीश मुहूर्त्त तथा माहेंद्र देवलोके बार दिवस अने दसमुहुत्ताय के० दश मुहूर्त्त. ॥ १४३ ॥ ब्रह्मदेवलोके बावीस सढदियहा के० साढीबावीश दिवस, लांतके पणयाल के० पिस्तालीश दिवस, शुक्रे असीइ के० एंसी दिवस, तत्तो के० तेवार पछी सहस्रारे सयं के० सो दिवस, अने आणत तथा प्राणत ए ऽुसु के० बे देवलोके प्रत्येके संखिज्जामासा के० संख्याता मासनो उपजवानो विरह, एटले आणते मास दश अने प्राणते मास अगीयार, अने आरण तथा अच्युत ए ऽुसु के० बे देवलोके वासा के० संख्याता वर्षनो उपजवानो विरह जाणवो. पछी जरूर बीजो देवता उपजे ते ज्यांसुधी सो वर्ष पूरां न थाय, त्यांसुधी संख्यातां वर्ष गणवां. तथा नवे ग्रैवयकना त्रण त्रिक करवा. ते त्रण त्रिकनेविषे कमा के० अनुक्रमे उपजवानो विरहकाल कहे छे. ॥१४४॥ पहेला त्रिके वासाणसया के० संख्याता शतवर्ष एटले संख्यातां सेंकडो वर्ष, बीजा मध्यम त्रिके संख्यातां हजार वर्षनो उपजवानो विरहकाल. त्रीजा उपर-

ना त्रिके संख्यातां लाख वर्षनो उपजवानो विरहकाल, ज्यांसुधी संख्यातांवर्ष सहस्र पूरां न थाय त्यां-सुधी संख्यातां वर्ष शत गणवां, ज्यां सुधी लाख वर्ष पूरां न थाय त्यांसुधी संख्यातां वर्ष सहस्र गणवां, ज्यां सुधी क्रोड पूरां न थाय त्यां सुधी संख्यातां वर्ष लाख गणवां. तह के० तेम चउसु विजयमाईसु के० चार विजयादिक ते विजय, विजयंत, जयंत, ने अपराजित, ए चार विमाननेविषे पल्योपमनो अ-संख्यातमो भाग विरहकाल होय. अने सव्वठे के० सर्वार्थसिद्धी विमाननेविषे पल्योपमनो संखभागोय के० संख्यातमो भाग उपपात विरहकाल होय. पछी अवश्य बीजो देवता उपजे. एटले देवताने उपपात विरह-काल उत्कृष्टपणे कह्यो. ॥ १४५ ॥

हवे ए देवताउनो जघन्य विरहकाल देखाडी पछी चवन विरहकाल संक्षेपे देखाडे छे.

सवेसिंपि जहन्नो ॥ समउ ए मेव चवण विरहोवि ॥ इग
डु ति संख मसंखा ॥ इगसमए हुंतिय चवंति ॥ १४६ ॥

अर्थ– समस्त भुवनपति आदे देइ सर्वार्थसिद्ध पर्यंत देवतानां सर्व स्थानके अपि के० निश्चयथकी जह-न्नो के० जघन्यपणे समउ के० एक समये उपजवानो विरहकाल होय. एमेव के० एमज उपपातविरहनी-परे,चवणविरहो के० चवनविरह पण उत्कृष्ट तथा जघन्यपणे जाणवो. हवे उपपात अने चवन ते आश्री देवोनी सख्या कहे छे. इग के० एक डु के० बे अने ति के० त्रण. यावत् संख के० संख्याता तथा असंखा के० असंख्याता देवता ते इगसमए के० एक समयनेविषे हुंति के० होय. एटले उपजे. अने चवंति के० चवे. भुवनपतिथी मांडीने सहस्रार देवलोकसुधी जघन्यतो एक समयमांहे जो उपजे तो एक, बे, त्रण उपजे तथा चवे. अने उत्कृष्टा संख्याता अथवा असंख्याता उपजे तथा चवे. केमके सहस्रार देवलोक सुधी ति-र्यंच पण जाय छे. माटे असंख्याता उपजे अने चवे. अने ए आठमा देवलोकथी उपरना देवता एक सम-ये संख्याता उपजे, अने संख्याता चवे; पण असंख्याता नही. केमके त्यां मनुष्यज जाय छे. अने त्यां-नो देवता चवे ते पण मनुष्यज थाय छे. तेमाटे ते मनुष्य संख्याताज छे. माटे त्यां संख्याता उपजे अने चवे. ॥ १४६ ॥ एटले उपपात तथा चवन संख्याद्वार संपूर्ण थयुं.

हवे देवतानी गतिमांहे कोण कोण आवी उपजे ? ते आगति द्वार कहे छे.

नर पंचिंदिय तिरिया ॥ णुप्पत्ती सुरभवे पज्जुत्ताणं ॥
अज्झवसाय विसेसा ॥ तेसिं गइ तारतम्मंतु ॥ १४७ ॥

अर्थ– पज्जुत्ताणं के० पर्याप्ता नर के० मनुष्य तथा पर्याप्ता पंचेंद्रिय तिर्यंच, ए बेउ सुरभवे के० देव-तानी गतिमांहे उप्पत्ति के० उपजे. अने शेष देवता, नारकी, एकेंद्रिय, विगलेंद्रिय, वली अपर्याप्तापंचेंद्री, तिर्यंच, तथा मनुष्य, एटला मांहेलो कोइ जीव मरीने देवता थाय नहीं. हवे देवगतिए उपजवानुं विशे-षपणुं कहे छे; के एक भुवनपति, एक व्यंतर, एक ज्योतषी, एक वैमानिक तेमांहे पण वली एक ऋद्धिवंत, एक महर्द्धिक, एक अल्प ऋद्धिवंत, एक महोटा आयुष्यवालो, एक थोडा आयुष्यवालो–इत्यादिक विशे-षनुं कारण पोताना अज्झवसायविसेसा के० अध्यवसायना विशेषपणाथकी गतिनुं तारतम्यपणुं एटले भिन्न-भिन्नपणुं छे. अध्यवसाय शब्दे मनोव्यापार कहीएं. ते तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम–तेणे करी जूदी जूदी देव-तानी गति पामे. तीव्र अध्यवसायथकी उंची देवगती पामे. एम अध्यवसायना विशेषपणाथकी देवतानी गतिनुं तारतम्यपणुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

वली कोण कोण जीव देवतानीगति पामे ? ते कहे छे.

नर तिरि असंखजीवी ॥ सवे नियमेण जंति देवेसु ॥
निय आउय सम हीणा ॥ उएसु ईसाण अंतेसु ॥ १४८ ॥

अर्थ- असंख्याता आयुष्यवाला युगलीया, मनुष्य, तथा तिर्यंच होय. ते सव्वे के० सर्वे नियमेण के० निश्चयकी जंतिदेवेसु के० देवतानी गतिमांहेज अवतरे. पण बीजी गतिमांहे जाय नहीं. ते निय के० पोतानुं जेटलुं अहींयां युगलीकपणे आउय के० आयुष्य होय, तेटले सम के० सरखे आयुष्ये, अथवा तेहथी हीण के० उंछा आयुष्ये देवतामां उपजे, पण पधता आयुष्ये उपजे नहीं. ते उत्कृष्टपणे ईसाण अंतेसु के० ईशानदेवलोकना अंत पर्यंतना देवतामांहे उपजे. केमके युगलियाने उत्कृष्ट आयुष्य त्रण पल्योपमनुं होय, ते आयुष्य ईशानदेवलोकलगी छे तेमाटे.

हवे विवरीने लखुं छुं जे, पल्योपमने असंख्यातमे भागे असंख्याता आयुष्यवाला युगलीआ पंचेंद्री, तिर्यंच, पंखी, वली छप्पन्न अंतरद्वीपवाला तिर्यंच, मनुष्य युगलिया मरीने भुवनपति तथा व्यंतरनेविषे उपजे, पण ज्योतषी प्रमुखनेविषे उपजे नहीं. केमके ज्योतषीमांहे जघन्यथकी पल्योपमनो आठमो भाग आयुष्य छे, माटे. अने बीजा युगलिया यथायोग्यपणे पोतपोताना आयुष्य प्रमाणे अथवा उंछे आयुष्ये ईशान देवलोकसुधी उपजे, पण उएसु के० तेथी उंचो उपजवानु सर्वथा निषेध छे. ॥ १४८ ॥

जंति समुच्छिम तिरिया ॥ भवण वणेसु न जोइमाईसु ॥
जंतेसिं उववाउ ॥ पलिया संखंस आउसु ॥ १४९ ॥

अर्थ- समूर्छिम तिर्यंच मरीने उत्कृष्टपणे भुवनपति तथा वणेसु के० व्यंतरनेविषे जंतिय के० जाय. पण जोइमाईसु के०ज्योतषी आदिकनेविषे न के० न जाय. केमके जं के० जे तेसिं के० ते समूर्छिम तिर्यंच उत्कृष्टपणे पल्योपमना असंख्यातमा भागना आयुष्यवंत देवतापणेज उववाउ के० उपजे. पण वधारे आयुष्यपणे उपजे नहीं. अने तेटलुं आयुष्य तो भुवनपति तथा व्यंतरमांहेज छे; पण ज्योतषी प्रमुखमांहे नथी. ॥ १४९ ॥ अहींयां कोइ प्रश्न करे के पूर्वे एहवुं कह्युं जे, अध्यवसायविशेषे एटले मनपरिणामव्यापारविशेषे देवता थाय; तो समूर्छिम तिर्यंच मनरहित छे. माटे केवी रीते देवता थाय ? तेहने उत्तर आपवामाटे भगवतीसूत्रना वृत्तिकार श्रीअभयदेवसूरि एवुं समाधान करे छे के, संज्ञाविशेषरूप अध्यवसाए करी मनरहित समूर्छिम पण देवगति पामे.

हवे वली अध्यवसाय विशेषे गतिनुं तरतमपणुं कहे छे.

बालतवे पडिबद्धा ॥ उक्कड रोसा तवेण गारविया ॥
वेरेणय पडिबद्धा ॥ मरिउं असुरेसु जायंति ॥ १५० ॥

अर्थ- जेअरिहंतनी आज्ञारहित तत्वज्ञाने शून्य ते बाल एटले मिथ्यात्वी होय, तेहनुं जे पंचाग्नि प्रमुख तप ते तप घणा जीवोनुं घातकारी छे, तेवा तपनेविषे प्रतिबंध एटले आसक्त होय. वली तपस्वी थकां उक्कडरोसा के० उत्कृष्टरोषना धरनार होय, तथा वली तपस्या करीने अहंकार करे. वली तपस्वी थकां कृष्ण द्वैपायननीपरे कोइक जीवनी साथे वैरभाव करवानो प्रतिबन्ध करे. एहवा जीव मरी असुरेसु जायंति के० असुरकुमारभुवनपतिमांहे उपजे. ॥ १५० ॥

रज्जुगाह विस भक्खण ॥ जल जलण पवेस तण्ह छुह दुहर्ज
गिरिसिर पडणाउ मुया ॥ सुहन्नावा हुंति वंतरिया ॥ १५१ ॥

अर्थ- वली रज्जुगाह के० जे गले दोरडानो फांसो खाइ मरे, तथा विषभक्षण करी मरे, वली जल के० पाणीमांहे बूडीने मरे, तथा जलण के० अग्निमांहे प्रवेश करी मरे, तण्ह के० तृषाये करी मरे, तथा छुह के० क्षुधाये पीड्यो थको मरे, विरहादिक दुःखे करी मरे, गिरिसिर के० पर्वतना शिखर थकी पडीने मरे. एटलां स्थानके, अभ्यंतर रौद्र परिणामने अभावे, अने मंद शुभ परिणामे, शूलपाणी प्रमुखनीपरे जो शुभ परिणाम आवे तो मरीने व्यंतर देवतानी गति पामे. ॥ १५१ ॥

तावस जा जोइसिया ॥ चरग परिव्वाय बंभलोगो जा ॥ जा
सहस्सारो पंचिंदि ॥ तिरिय जा अच्चुर्ज सड्ढा ॥ १५२ ॥

अर्थ- वली कंद मूल फल आहारी वनवासी तावस के० तापस जाति मरीने भुवनपति आदे देइ जा के० यावत् उत्कृष्टुं जोइसिया के० ज्योतषीसुधी जाय. तथा चार पांच भेला थइ टोलुं मली भिक्षा मागे, तेहने चरक कहीएं. अने कपिलमति परिव्राजक ते त्रिदंडिया कहीएं. ते मरीने भुवनपति आदे देइ उत्कृष्टा ब्रह्म देवलोकसुधी जाय. गर्भज पर्याप्ता पंचेंद्री हाथी, बलद, प्रमुख तिर्यंच संबल कंबल सरखा सम्यक्त्व देशविरति सहित मरीने सहस्रार देवलोकसुधी जाय. देशविरति सड्ढा के० श्रावक मनुष्य मरीने बारमा अच्युतदेवलोकसुधी जाय. ॥ १५२ ॥

जइ लिंग मिछ दिठी ॥ गेविज्जा जाव जंति उक्कोसं ॥
पयमवि असद्दहंतो ॥ सुत्तछं मिछदिठीर्ज ॥ १५३ ॥

अर्थ-जे रजोहरणादिक साधुनो वेषधारी जतीना लिंगे मिथ्यादृष्टी होय, ते क्रियाना बले करी दशविध चक्रवालसामाचारीना प्रभावे मरीने अंगारमर्दकाचार्यनीपरे उत्कृष्टा नवमा ग्रैवेयक सुधी उपजे. ते मिथ्यात्वी कोने कहीयें? जे द्वादशांगी सूत्र सुधां सद्दहे, परंतु सूत्रोक्त एक पदने पण असद्दहतो रहे तो तेहने देशथकी मिथ्यात्वी कहीएं तथा वीतरागोक्त सूत्रथकी अने सूत्रना अर्थथकी पदमात्र पण सद्दहे नहीं तेने सर्वथकी मिथ्यात्वी कहीएं. ॥ १५३ ॥ तेमाटे सूत्रलक्षण कहे छे.

सुत्तं गणहर रइयं ॥ तहेव पत्तेय बुद्ध रइयंच ॥ सुय
केवलिणा रइयं ॥ अभिन्नदस पुव्विणा रइयं ॥ १५४ ॥

अर्थ- हवे सौधर्मस्वामि प्रमुख गणधरनां रचेलां जे आचारांगादिक सूत्र, तेमज नेमिराजा प्रमुख प्रत्येकबुद्धनां रच्यां नेमिप्रव्रज्यादिक, वली चउदपूर्वधर श्रुत केवली संय्यंभवसूरि प्रमुखनां रच्यां दशवैकालिकादिक सूत्र, वली अभिन्नदसपुव्विणारइयं के० संपूर्ण दशपूर्वधरनां जे रच्यां ए सर्वने सूत्र कहीएं.॥१५४॥

छउमछ संजयाणं ॥ उववा उक्कोसर्ज अ सवठे ॥ तेसिं
सढाणं पिय ॥ जहणर्ज होइ सोहम्मे ॥ १५५ ॥

अर्थ- छउमछ के० छद्मस्थ संजयाण के० संयत जे साधु तेनुं उपजवुं उत्कृष्टपणे सर्वार्थसिद्धविमानसुधी होय. तथा तेसिं के० तेज छद्मस्थ साधुने तथा सढ्ढाणं के० श्रावकने पण अपि के० निश्चे जहणर्ज

के० जघन्य थकी सौधर्म कल्पे उपजवुं थाय. पण तेमांहे एटलुं विशेष जे छद्मस्थ साधुने सौधर्म देवलोके पल्योपम पृथक्त्वायु होय. अने श्रावकने एक पल्योपमनुं आयुष्य होय. ॥ १५५ ॥

लंतंमि चउद पुविस्स तावसाईण वंतरेसु तहा ॥ एसिं
उववाय विहि ॥ निय किरिय ठियाण सव्वोवि ॥ १५६ ॥

अर्थ– चउदपूर्वी साधु जघन्यथकी लांतक देवलोके उपजे. तापस, संन्यासी शाक्यादिकने जघन्यथकी व्यंतरलेविषे उपजवुं होय. ए सव्वोवि के० सर्वने उपजवानो विधि ते जे निय के० पोतपोतानी क्रियाने-विषे ठियाण के० स्थित एटले सावधान रह्या होय तेवा सर्वने जाणवा. ॥ १५६ ॥

अहींयां श्री पन्नवणासूत्रमध्ये तापसने जघन्यथकी भुवनपतिमांहे उपजवुं कह्युं छे. ए उपपातविधी एटले उपजवानो मार्ग ते आप आपणा मार्गना आचारवंतने जाणवो. जेवारे पोतपोताना शास्त्रोक्त मार्गे चाले तेवारे ए ए स्थानके उपजे.

हवे संघयणविशेषे देवतानी गतिविशेष होय तेमाटे संघयणनुं स्वरूप कहे छे.

वज्जरिसहनारायं ॥ पढमं वीयं च रिसहनारायं ॥ ना-
रायमद्धनाराय ॥ कीलिया तहय छेवट्ठं ॥ १५७ ॥
ए ए छ स्संघयणा ॥ रिसहो पट्टोय कीलिया वज्जं ॥ उ-
भर्ज मक्कड वंधो ॥ नाराउ होइ विन्नेउ ॥ १५८ ॥

अर्थ– जे शरीरना हाडनो दृढ दृढतर वंध तेहने संघयण कहीएं. तेहना छ भेद छे. पहेलो वज्रऋषभनाराच, वीजो ऋषभनाराच, त्रीजो नाराच, चोथो अर्द्धनाराच, पांचमो किलिका, छठो छेवठो. एटले सेवार्त्त ॥ १५७ ॥ हवे एहनो अर्थ कहे छे. वे हाडनी संधी उपरें विंटणो जे पाटो ते ऋषभ कहीएं. तेउपरे खीलो ते कीलिका वज्जं के० वज्र समान कहीएं. अने जे हाडकानी वन्ने सांधने मर्कटाकारे जे वंध मांहोमाहे मिलित ते नाराच जाणवो. ए त्रणे मिल्यां थकां वज्रऋषभनाराच संघयण कहीएं.

अने कीलिकारहित ते वीजो ऋषभनाराच, केवल मर्कटवंध ते त्रीजो नाराच, एक पासे मर्कटवंध अने वीजे पासे कीलिका ते चोथो अर्द्धनाराच, ज्यां हाडनो वंध एकली कीलिकाएज होय ते पांचमो कीलिका, अने ज्यां वेउ हाडकांना छेडा लगारेक लाग्या होय, पण पूर्वना वज्रऋषभनाराचमांहेनो वंध कोइ होय नहीं, अने सेवा के० तेल चोपडवुं तथा विमाणनी वांछा करे. तेथी केटलोक काल रहे. पछी वणसे ते सेवार्त्त छठो संघयण कहीएं. टीकामां आम कह्युं छे जे आसपास स्पर्शरूप सेवामात्रे करीने व्याप्त एवां हाड निरंतर स्नेहाभ्यंगादिकोनुं वारंवार संघटननी अपेक्षा करे छे ते सेवाए हृत के० व्याप्त अथवा सेवाने पामेलुं ते सेवार्त. एवा पण कोइ ठेकाणे अर्थ छे. अने छेवठं एवो पण क्यांक क्यांक पाठ छे, त्यां छेदपृष्टं के० छेदकरी स्पष्ट एवो अर्थ जाणवो. ॥ १५८ ॥

हवे ए छए संघयण किया किया जीवमां लाभे? ते विगतथी कहे छे.

छ गप्भ तिरि नराणं ॥ समुछिम पणिंदि विगल छेवट्ठं ॥
सुरनेरइया एगिंदियाय ॥ सव्वेअसंघयणा ॥ १५९ ॥

अर्थ– गर्भज, तिर्यंच तथा मनुष्यने छए संघयण होय, वली समूर्छिम पंचेंद्रि तिर्यंच तथा समूर्छिम म-

नुष्यने एक ठेवठो संघयण होय. तथा विगल के० वेंडी, तेंडी, चौरेंडी–ए त्रणने विगलेंडी कहीएं, एहने पण ठेवठो संघयण होय. वली कम्मपयडीमांहे समूर्छिमपंचेंडीतिर्यंचने ठए संघयण कह्या ठे. अने सुर के० देवता तथा नेरइया के० नारकी तथा समस्त एकेंडी ए सर्वने असंघयणी कहीएं. एमां कोइ संघयणी नथी. केमके जे अस्थिनी रचना तेहने संघयण कहीएं, ते एमां नथी.

तोपण देवतामांहे अस्थिरूप संघयणविना जे शक्तिविशेष तेने पण उपचारे संघयण कहीएं. केमके देवतामांहे चक्रवर्ति करतां पण शक्ति घणी ठे. ते शक्तिना गुणे देवतामांहे पण वज्रऋषभनाराच संघयण कहीएं. हवे थोडीसी शक्ति एकेंडीमांहे पण ठे, ते गुणेकरी एकेंडीने पण कोइक ठेवठो संघयण कहे ठे. परंतु मूलगागे अस्थिरूप संघयण देवतामांहे नथी. ॥ १५९ ॥

हवे संघयणथकी गति कहे ठे.

ठेवठेणं उगम्मइ ॥ चउरो जाकप्प कीलियाईसु ॥ चउ-
सु डु डु कप्प वुढ्ढी ॥ पढमेणं जाव सिद्धीवि ॥ १६० ॥

अर्थ– ठेवठे संघयणे करी अध्यवसाय विशेषथकी भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने वैमानिकमांना यावत् चोथा देवलोकसुधी जाय. अने किलिकादिक विपरीतपणे अपूठा गणतां चारे संघयणे करी डुडु के० वेवे देवलोक चढतां चढतां उपजे. ते आवी रीते जे किलिकासंघयणे करी पांचमा अने ठठा देवलोकसुधी जाय. अर्द्धनाराच संघयणे करी शुक्र अने सहस्रार देवलोकसुधी जाय. अने नाराच संघयणे करी आणत अने प्राणत देवलोकसुधी जाय. अने ऋषभनाराचे करी आरण अने अच्युत देवलोकसुधी जाय. अने वज्रऋषभनाराच प्रथम संघयणे करी सर्वत्र भुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, वार देवलोक, नव ग्रैवेयक, अने पांच अनुत्तरविमाने जाय. अने यावत् सिद्धीवि के० मोक्षनेविषे पण जाय, एटले पहेला संघयणनो धणी अति उत्कृष्ट अध्यवसाये चढती पदवीना देवतामांहे उपजे, अने कोइक कर्म खपावी केवल पामी मोक्षे पण जाय.

हवे ज्यां संघयण त्यां संस्थान होय, संस्थान एटले शरीरनो आकार विशेष. ते संस्थान ठ प्रकारनं ठे, तेनां नाम कहे ठे.

समचउरंसे नग्गोह ॥ साइ वामणय खुज्ज हुंमेय ॥ जीवा-
ण ठ संठाणा ॥ सव्वत्थसु लक्खणं पढमं ॥ १६१ ॥ नाहीए
उवरि वीयं ॥ तइय महो पिठि उयर उरवज्जं ॥ सिर गीव
पाणि पाए ॥ सुलक्खणं तं चउत्थंतु ॥ १६२ ॥ विवरीयं पं-
चमगं ॥ सव्व अलक्खणं ज्ञवे ठठं ॥ गप्नय नर तिरिय
ठहा ॥ सुरासमा हुंमया सेसा ॥ १६३ ॥

अर्थ– पहेलुं समचउरंस, वीजुं न्यग्रोध परिमंमल, त्रीजुं सादि, चोथुं वामन, पांचमुं कुब्ज, ठठु हुंमक, ए रीते जीवनां ए ठ संस्थान होय. अने अजीवनां पांच संस्थान होय. एक परिमंमल, वीजुं वट्ट, त्रीजुं, त्रिंस, चोथुं चउरंस अने पांजमुं आयत. ए पांच संस्थान ते अजीवपुद्गलस्कंधनां होय.

पहेलां सर्व स्थानके सर्व अवयवनेविषे लक्षणोपेत पहेलुं संस्थान होय. समा के० लक्षणोपेत चारेदिशिना चार अस्र के० शरीरना खूणा ठे. ज्यां पद्मासन वेठा चारे दोरी सरखी होय ते समचउरंस संस्थान तीर्थंकरनी प्रतिमाने होय.

अने जे वडवृक्षनीपरे एटले जेम वडवृक्ष नीचे थोरुं हीन होय, अने उपर संपूर्ण पूरुं होय; तेम जे संस्थान नाहीए के० नाभिनेहेठे हीन होय; अने उपर लक्षणोपेत होय. ते बीयं के० बीजुं न्यग्रोध संस्थान जाणवुं.

त्रीजुं सादि के० आदि ते नाभिने अहो के० अधो एटले नाभिने नीचे लक्षणोपेत अने नाभिउपर हीन ते सादिसंस्थान जाणवुं.

चोथुं वामन के० पूठ, उदर अने उर के० हृदय ए हीनलक्षणे होय; एटलांने वज्जं के० वर्जकरीने एटले त्याग करीने बाकी मस्तक, ग्रीवा, पाणी के० हाथ, पाए के० पग एटलां सुलक्षणां होय ते वामन संस्थान जाणवुं. ॥ १६२ ॥

विवरीयं पंचमगं के० पांचमुं एथकी विपरीत एटले पूठ, उदर, अने हृदय ए सर्व लक्षणोपेत होय. अने मस्तक, ग्रीवा, हाथ, पग, लक्षणेहीन होय. ए रीते वामन संस्थानथकी जे विपरीत अंग होय ते कुब्ज संस्थान कहीए. छठुं समस्त शरीरना अवयवरूप अलक्षण एटले विपरीत लक्षण होय. ते हुंडक संस्थान कहीए ॥ १६३ ॥

हवे ए छ संस्थान ते किया किया जीवनेविषे होय ? ते जुदा जुदा विवरिने कहे छे.

गर्भजमनुष्य तथा गर्भजतिर्यंचमांहे छहा के० छए संस्थान होय, अने सुरा के० देवताने एक समा के० समचउरंस्र संस्थान होय, अने शेष थाकता नारकी, एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री तथा समूर्छिमपंचेंद्रीतिर्यंच. तथा समूर्छिममनुष्य ए सर्व हुंडया के० हुंडक संस्थानवाला होय. ॥ १६३ ॥

कम्मपयडीनेविषे समूर्छिमपंचेंद्रीतिर्यंचमांहे छए संस्थान वखाण्यां छे. एकेंद्रीमांहे हुंडकसंस्थान, तेमांहे पण पृथ्वी मसूरचंदा, अने अपकायनुं स्तिबुक बिंदुजेवुं संस्थान; तथा तेउकायनुं सूचीकलाप संस्थान, वायुकायनुं पताकाने आकारे संस्थान, अने वनस्पतीकाय विचित्र प्रकारनां संस्थानवंत होय. ए रीते कम्मपयडीमां वखाण्यां छे.

वायुकाय वैक्रियशरीर करे, तोपण पताका जेवां संस्थाने करे, अने पंचेंद्री तिर्यंच अने पंचेंद्री मनुष्य, तथा बारमा देवलोकना देवतासुधी जे उत्तर वैक्रियरूप करे; ते नानाप्रकारनुं संस्थान जाणवुं. अने मूलगुरुरूप समचउरंस्र जाणवुं. तथा नारकी जे उत्तरवैक्रियरूप करे ते पण हुंडकसंस्थाने जाणवुं. ए देवतानुं गतिद्वार संपूर्ण थयुं.

हवे देवता देवगति थकी चवीने क्यां क्यां उपजे ? ते आगति द्वार कहे छे.

जंति सुरा संखाउय ॥ गप्नय पज्जत्त मणुय तिरिएसु ॥
पज्जत्ते सुय बायर ॥ नूदग पत्तेय गवणेसु ॥ १६४ ॥

अर्थ– सामान्यपणे चारे निकायना सुरा के० देवता ते देवगतिथकी चवीने एक युगलियाविना बीजा गर्भज पर्याप्ता संखाउ के० संख्याता आयुष्यना धणी जे मनुष्य तथा तिर्यंच तेनेविषे जंति के० जाय. वली पज्जत्ते के० पर्याप्ता बायर के० बादर, पृथ्वीकाय, अप्पकाय, अने प्रत्येक वनपस्तीकाय ए त्रणमांहे देवता मरीने उपजे. अने शेष सूक्ष्मपृथ्वी, अप्प, साधारण वनस्पती, तथा अपर्याप्ता बादर, पृथ्वी, अप्प तथा प्रत्येक वनस्पति, तेउकाय, वायुकाय, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री, तथा युगलिया अने समूर्छिम अपर्याप्ता तिर्यंच, तथा समूर्छिम अपर्याप्ता मनुष्य, वली देवता, तथा नारकी–एटले स्थानके देवता चवीने उपजे नहीं.

वली आगतिनुं विशेषपणुं कहे छे.

तछवि सणंकुमारं ॥ प्पभिई एगिंदिएसु नोजंति ॥ आणय पमुहा चविउं ॥ मणुएसु चेव गछंति ॥ १६५ ॥

अर्थ— तन्नवि के० त्यां ते आगतिनेविषे पण सणंकुमारंप्पभिई के० सनत्कुमार आदे देइने सहस्रार देवलोक सुधीना देवता चवीने एकेंद्रीमांहे उपजे नही. पण शेष एटले बाकीना स्थानके गर्भजपर्याप्ता संख्याता आयुष्यना धणी एहवा सामान्य मनुष्य तथा तिर्यंच तेमांहे उपजे. वली आणत प्रमुख देवलोकथी मांडी अनुत्तरविमान सुधीना देवता चवीने गर्भज पर्याप्ता संख्याता आयुष्यवाला सामान्य मनुष्यमांहे उपजे. पण पृथ्व्यादिक एकेंद्रीमांहे न उपजे. तथा तिर्यंचमांहे पण उपजे नही. ॥ १६५ ॥

हवे जे देवताने जे रीते देवांगना साथे संजोग छे, अने जे देवताने सर्वथा संजोग नथी ते प्रकार कहे छे.

दो कप्प काय सेवी ॥ दो दो दो फरिस रूवसद्देहिं ॥ चउरोमणेणु वरिमा ॥ अप्प वियारा अणंत सुहा ॥ १६६ ॥

अर्थ— भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने दोकप्प के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकना देवता ते कायसेवी के० अति उत्कृष्ट पुरुष वेदने उदये मनुष्यनीपरे विषय सेवा करे. कायसेवाविना देवांगना पण तृप्ति पामे नहीं. मनुष्यनीपरे देवताने पण वीर्य होय. तेथी देवांगनाने बल तथा कांति अधिक होय. ए बात श्रीपन्नवणा उपांगमांहे कही छे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्र ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनाना स्तन, भुज- तेहनां आलिंगने करी कायस्पर्शेज संजोगसुख माने. वली ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनानुं रूप देखीनेज सुख पामे. तथा शुक्र अने सहस्रार देवलोकना देवता ते पोताने भोग योग्य जे देवांगना, तेहनां गीत, हास्य, विलास, भाषित, भूषण, नेपुर प्रमुखना शब्द सांभलीने कामसुख अनुभवे. तथा आणतादिक चारे देवलोकना देवता ते जे रमवा योग्य देवी मनमांहे चिंतवे तेवारे ते देवी पोताना स्थानके बेठी शृंगार करी भली बुरी कामचेष्टाने मनमांहे धरती भोगने माटे सावधान थाय, तेवारे ते देवता त्यांज रह्या थका मन संकल्पे पूर्ण सुख पामे. फरसादिक समस्त स्थानके कायसेवीनीपरे देवतानी शक्तिए करी देवांगनाना शरीरमांहे शुक्रना पुद्गल संचरे, तेथी देवांगनाने संजोगसुख उपजे. केमके देवताने शुक्रपुद्गल छे; तेणे करी देवांगनाने सर्व सुख उपजे. परंतु वैक्रिय पुद्गले गर्भ उपजे नहीं. अने जे चक्रवर्त्तिना वैक्रियशरीरना शुक्रपुद्गलथकी गर्भ उपजे छे, तेहनुं मूल शरीर औदारिक छे, तेथी वैक्रियपुद्गल उदारिकपणे परणमावे; तेथी गर्भ उपजे. वैक्रियपुद्गल उदारिकपणे जे परणमावे छे; ते भावार्थ श्रीरायपसेणीसूत्रनी टीकामांहे मलयगिरिआचार्ये वखाण्यो छे. तथा उपरना नवग्रैवेयक, अने पंचअनुत्तरविमानना देवता ते अप्रवीचारा एटले विषयसेवारहित पुरुषवेदथकी अत्यंत मंद मने करी पण स्त्रीने प्रार्थे नहीं.

कायसेवीथकी अनंतगणुं सुख स्पर्शसेवीने जाणवुं तेथकी रूपसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी शब्दसेवीने अनंतगणुंसुख, तेथकी वली मनसेवीने अनंतगणुंसुख, तेथकी अप्रवीचारीने अनंतगणुंसुख जाणवुं. हवे अहीयां कोइ पूछे के नवग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरविमानना देवता जो विषयसेवा रहित छे तो एहने ब्रह्मचारी केम न कहीये? तेहने उत्तर कहे छे जे, अविरति नाम कर्मोदयथकी देवताना भवस्वभावे करी चारित्र परिणामनो अभाव छे, अने अप्रवीचार सुखथकी उपशम सुख अनंतगणुं छे. क्यांक अप्रविचारने स्थाने अल्पविकार एवुं लख्युं छे. ॥ १६६ ॥

तेज सूत्रकार आगली गाथाए कहे छे.

जं च कामसुहं लोए ॥ जं च दिव्वं महासुहं ॥ वीयराग सुह स्सेय ॥ णंत भागंपि नग्घइ ॥ १६७ ॥

अर्थ- लोए के० लोकनेविषे जं के० जे कामसुहं के० कामसुख कायसेवारूप, तथा देवतासंबंधी जे महा के० परमसुरतसुख ते सर्व श्रीवीतराग एटले विशेषेकरी गया छे राग द्वेष जेहना, एवा श्रीवीतरागनुं जे प्रशमसुख तेहने अनंतमे भागे पण ए पूर्वोक्त सुख समर्थ नहीं. एटले वीतरागना सुखना अनंतमा भाग सरखुं पण न होय.

हवे देवीनुं उत्पतिस्थान कहे छे.

उववाउ देवीणं ॥ कप्प डुगं जा परो सहस्सारा ॥
गमणा गमणं नडी ॥ अच्चुय परउ सुराणंपि ॥ १६८ ॥

अर्थ- भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म, अने ईशान देवलोक सुधी यावत् देवीणं के० देवीउने उववाउ के० उपजवुं होय. उपरांत देवीउने उपजवुं होय नहीं. अने देवताना भोगने माटे उपरना देवलोकमांहे सौधर्म तथा ईशानदेवलोकनी अपरिगृहिता देवी उपरो के० उपर सहस्रार देवलोकसुधी जाय. अने सहस्रार देवलोकथी उपरना देवलोके देवीउनो गमणागमणं नडी के० जावुं आववुं नथी. कदाचित् आणतादिदेवलोक योग्य देवीने कायसेवानी वांछा उपजे, तो मनुष्यसाथे अथवा सौधर्म अने ईशान देवलोकना देवतासाथे कायसेवा पण करे, परंतु विषयसेवामाटे आणतादि देवलोकनेविषे जाय नहीं. तथा ते देवो पण आवे नहीं. कदाचित् बारमा देवलोकनो देवता मनसेवी मनुष्यलोकमां आवी मनुषणि स्त्रीसाथे कायसेवा करे, तो मरीने तेज स्त्रीने पेटे उपजे. तेमज देवीने पण कायसेवा होय. वली अच्चुत परउ सुराणंपि के० अच्चुत देवलोकथकी उपरांत देवतानुं पण गमनागमन नहीं. हेठला देवोने बारमा देवलोकथकी उपरांत जावानी शक्ति नथी. तथा उपरना देवताने अहींयां आववानुं प्रयोजन नथी. केमके ग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरना देवता ते. तीर्थंकरना कल्याणिकमहीमांहे पण शय्या थकी नीचे उतरे नहीं. किंतु शय्याएं बेठाज नमस्कारादिक भक्ति साचवे. अने संदेह उपजे तो मनवर्गणाए प्रश्न करे, ते केवली केवलज्ञाने जाणीने तेहनो मनोवर्गणाएं उत्तर आपे. तीर्थंकरनी मनोवर्गणा उत्तरसहित ते प्रश्न अवधिज्ञाने जाणीने देवता पोतानो संदेह टाले. परंतु अहीयां आवे नही. ॥ १६८ ॥

हवे किलविषिया देवतानां स्थानक कहे छे.

ति पलिय तिसार तेरस ॥ सारा कप्प डुग तइय लंत
अहो ॥ किब्बिसिय नहुंति उवरिं ॥ अच्चुय परउभिउगाई ॥ १६९ ॥

अर्थ- अशुभ कर्मना उदये करी देवतामांहे चंडाल सरखा, ते किलविषिया देवता कहीयें. ते सौधर्म तथा ईशानदेवलोकतले तिपलिय के० त्रण पल्योपमने आयुष्ये वसे छे. तेमज सनत्कुमारदेवलोकने तले तिसार के० त्रण सागरोपमने आयुष्ये वसे छे. एमज तेरस के० तेर सागरोपमने आयुष्ये छठे लंत के० लांतक देवलोकने अहो के० अधोभागे वसे छे. किब्बिसिय न हुंति उवरिं के० ए किल्विषिया देवता ते लांतकनामा छठा देवलोकथी उपरांत उपजे नहीं.

वली अच्चुय के० अच्चुत देवलोकथी परउ के० उपरांत अभिउगाइ के० अभियोगिकादिक देवता तथा आदिशब्दथी सामानिकादिक देवता पण न उपजे. किंतु ए नवग्रैवेयक, तथा पंचानुत्तरविमानवासी समस्त [illegible]ता ते स्वयमेवपणे इंद्र सरखा जाणवा. ॥ १६९ ॥

हवे सौधर्म तथा ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां केटलां विमान तथा केटलुं आयुष्य छे? तथा किया किया विमानवासी देवताने उपन्नोग योग्य होय? ए अर्थ विस्तारथी कहे छे.

अपरिग्गह देवीणं ॥ विमाणलक्का छ हुंति सोहम्मे ॥ पलि-
याइ समयाहिय ॥ ठिइ जासि जाव दसपलिया ॥ १७० ॥
ताउ सणंकुमारा ॥ एवं वठ्ठंति पलिय दसगेहिं ॥ जा बं-
न्न सुक्क आणय ॥ आरण देवाण पन्नासा ॥ १७१ ॥ ईसाणे
चउ लक्का ॥ साहिय पलियाइ समय अहिअ ठिइ ॥ जा
पनर पलिय जासिं ॥ ताउ माहिंद देवाणं ॥ १७२ ॥ एए-
ण कमेण नवे ॥ समयाहिय पलिय दसग वुढीए ॥ लंत
सहसार पाणय ॥ अच्चुय देवाण पण पन्ना ॥ १७३ ॥

अर्थ– केवल अपरिग्रहितादेवीनां बलाख विमान सौधर्मदेवलोके छे. तेमांहे जे वैमानमांहेली देवीउनुं एक पल्योपमनुं पूर्ण आयुष्य छे, ते देवी सौधर्मवासी देवताने नोग योग्य जाणवी. अने जे देवीने पलियाइ के० एक पल्योपमादिक एटले एक पल्योपम उपरे समयाहिय के० एक समय अधिक, अथवा बे समय, त्रण समय, संख्यातासमय, असंख्यातासमय, अधिक– एम जाव के० यावत् दश पल्योपमना आयुष्यवाली अपरिग्रहितादेवी ॥ १७० ॥ ते सर्व सणंकुमारा के० सनत्कुमारवासी देवताने उपन्नोग योग्य जाणवी. पण ते देवी तेथी उपरला देवलोकना देवताने वांछे नही. एमज फरी दश पल्योपमथी उपरांत एक समय, बे समय, त्रण समय, आदे दइने दसगेहिं के० दश पल्योपमसुधीनी बीजी वृद्धि करीएं, एटले वीश पल्योपमनुं आयुष्य ब्रह्मदेवलोकना देवताने नोगयोग्य देवीनुं जाणवुं.

वली तेवारपछी ए एमज समय आदे देइने दश पल्योपमनी वृद्धि सुधी एटले त्रीशपल्योपमना आयुष्यवाली देवीउ ते शुक्रदेवलोकना देवताने नोगयोग्य जाणवी. तेवारपछी वली समयादि वृद्धिए चालीश पल्योपमना आयुष्यवाली देवीउ ते आणतदेवलोकवासी देवताने नोगयोग्य होय. वली तेवारपछी समयादि वृद्धिए यावत् पचाश पल्योपमना आयुष्यवाली देवी ते आरण देवलोकना देवताने उपन्नोग योग्य होय.

हवे ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां चार लाख विमान छे; तेमांहे जे देवीउनुं एक पल्योपम साधिक आयुष्य छे; ते देवीउ ईशानदेवलोकना देवताने नोगयोग्य छे. तेवार पछी समयादि वृद्धिए यावत् पन्नर पल्योपमना आयुष्यनी देवीउ ते माहेंद्र देवलोकना देवताने नोगयोग्य होय. ॥ १७२ ॥ एहज क्रमे करी पूर्व रीते दश पल्योपम वधारतां योग्यपणे पचीश पल्योपमना आयुष्यनी देवीउ लांतक देवलोकना देवताने नोगयोग्य होय. तथा पांत्रीश पल्योपमना आयुष्यवाली देवी सहस्रार देवलोकना देवताने नोगयोग्य होय. अने पिस्तालीश पल्योपमना आयुष्यनी देवी ते प्राणत देवलोकना देवताने नोग योग्य होय. अने पंचावन पल्योपमना आयुष्यवाली देवी ते अच्चुतदेवलोकना देवताने नोगयोग्य होय.॥१७३॥

हवे देवने लेश्या दोढगाथाए करी कहे छे.

किन्हा नीला काऊ ॥ तेऊ पम्हाय सुक्क लेस्साउ ॥ नव
णवण पढम चउलेस ॥ जोइस कप्प डुगे तेऊ ॥ १७४ ॥
कप्पतिय पम्ह लेसा ॥ लंताइसु सुक्कलेस हुंति सुरा ॥

अर्थ– जेणे करी जीव कर्म साथे आश्लेष पामे तेने लेश्या कहीएं. ते लेश्याना वे भेद छे. एक द्रव्य-लेश्या तथा बीजी भावलेश्या. त्यां आत्माने कालां तथा पीलां द्रव्यरूप कर्म पुद्गल संयोग ते द्रव्यलेश्या, अने आत्माना शुभाशुभ परिणाम ते भावलेश्या. ए वात नारकीने अधिकारे प्रगटपणे वखाणशे. ते लेश्याना छ भेद छे. एक कृष्ण, बीजी नील, त्रीजी कापोत, चोथी तेजो, पांचमी पद्म, अने छठी शुक्ल– तेमां भवणवण के० भवनपति अने व्यंतरने कृष्ण, नील, कापोत अने तेजो ए पढम के० पहेली चउलेस के० चार लेश्या होय. त्यां परमाधामीने एक कृष्णलेश्याज होय, अने जोइस के० ज्योतषी तथा कप्प दुगे के० सौधर्म तथा ईशान ए वे देवलोकनेविषे एक तेऊ के० तेजोलेश्या होय. ॥ १७४ ॥

ते उपरांत कप्पतिय के० सनत्कुमार, माहेंद्र अने ब्रह्म–ए त्रण देवलोके एक पम्हलेसा के० पद्मलेश्या होय. तेवार पछी लंताइसु के० लांतक आदे देइने पंचानुत्तर सुधीना सुरा के० देवोने एकली शुक्ललेश्या होए. ए सर्व लेश्याओ अनुक्रमे निर्मल शुद्ध शुद्धतर जाणवी. भवनपति आदे देइ नव ग्रैवेयकसुधी भाव परावर्त्त करी भावलेश्या छए संभवे. अने पंचानुत्तरना देवो प्राये विशुद्ध द्रव्यलेश्यावंत होय; अने परित्तसंसारी होय. तेमाटे ते देवो भावतः विशुद्ध लेश्यावंत होय.

भवनपति, व्यंतर, अने ज्योतषिना शरीरनो वर्ण पूर्वे ए देवोना अधिकारे कह्यो छे. हवे वैमानिक देवोनो वर्ण कहे छे.

कणगाभ पउम केसर ॥ वन्ना दुसु तिसु उवरि धवला ॥ १७५ ॥

अर्थ– सौधर्म अने ईशान ए दुसु के० वे देवलोकना देवनां शरीर कणगाभ के० राता सुवर्ण जेवां कांतीवालां जाणवां. अने तिसु के० त्रीजो चोथो ने पांचमो ए त्रण देवलोके देवोनां शरीर ते पउम के० पद्म एटले कमलनो केसर जे पराग तेवा वर्णे छे. अने उवरिधवला के० लांतक आदे देइने उपरना देवलोकना देव ते, धवला एटले शुक्ल शुक्लतम वर्णे उत्तरोत्तर जाणवा. यद्यपि श्रीजीवाभिगमसूत्रमां बंभलोग लांतक देवा अल्लमधूय पुप्फवन्ना एवुं कह्युं छे, तथापि महुडानुं पाकुं फूल कांइक गौर होय, ते गौरमांहे गणीएं. अने महुडानुं काचुं फूल कांइक पांडुर होय, तेमाटे धवलमांहे गणीएं. तेथी अहींयां सिद्धांत विरोध नथी. ॥ १७५ ॥

हवे देवताने आहार तथा श्वासोश्वासनुं स्वरूप कहे छे.

दसवास सहस्साइं ॥ जहन्नमाउं धरंति जे देवा ॥ तेसिं
चउथा हारो ॥ सत्तहिं थोवेहिं ऊसासो ॥ १७६ ॥

अर्थ– जे भवनपति अने व्यंतर देवोमां दश हजार वर्षना जघन्यायुवाला देव होय; तेसिं के० ते देवने चउथाहारो के० चोथ पछी एटले एक अहोरात्रने आंतरे आहारनी इच्छा उपजे. ते इच्छा उपजता थका सर्व इंद्रियोने आल्हादकारी मनोज्ञ पुद्गले करी इच्छाए तृप्ति पामे, अने सत्तहिंथोवेहिं के० सात स्तोके श्वासोश्वास होय. शरीरमांहे वायु उंचो नीचो थधे–आवे ते साते स्तोके उंचो श्वास आवे, साते स्तोके नीचो श्वास आवे, एटला कालना वचमां निश्चल रहे; साते साते स्तोके श्वासोश्वास करे.

हवे पूर्वोक्त स्तोकनुं प्रमाण कहे छे.

आहि वाहि विमुक्कस्स ॥ नीसासूस्सास एगगो ॥ पाणु
सत्त इमो थोवो ॥ सोवि सत्तगुणो लवो ॥ १७७ ॥

लव सत्तहत्तरीए ॥ होइ मुहुत्तो इमंमि ऊसासा ॥ सग-
तीससयतिहुत्तर ॥ तीसगुणा ते अहोरत्ते ॥ १७८ ॥ लक्खंते-
रस सहसा ॥ नउयसयं अयर संखयादेवे ॥ पक्केहिं
ऊसासे ॥ वाससहस्सेहिं आहारो ॥ १७९ ॥

अर्थ- आहिवाहिविमुक्कस्स के० आधि ते मननी पीडा, अने व्याधि ते शरीरनी पीडा, तेथी विमुक्कस्स के० विशेषे करीने रहित, चिंता तथा श्रमथी रहित एवा मनुष्यनो एक निश्वास-उश्वास तेने प्राण कहीएं. पाणुसत्तइमो के० एवा साते प्राणे थोवो के० एक स्तोक कहीएं. सोविसत्तगुणोलवो के० एवा साते स्तोके एक लव होय. ॥ १७७ ॥ अहींयां सात प्राणने एक स्तोक कहीएं. तेने सातगुणा करीएं तेवारे उंगणपचाश प्राणे एक लव थाय छे.

लव सत्तहत्तरीए के० सित्तोतर लवे होइमुहुत्तो के० एक मुहूर्त होय. इमंमि के० ए एक मुहूर्तमांहे ऊसासा के० केटला श्वासोश्वास होय? ते कहेछे. पूर्वोक्त उंगणपचाशने सीत्तोतेर गुणा करीएं, तेवारे सगतीससयतहुत्तर के० साडत्रीशसेंने तहोतेर श्वासोश्वास होय. ते अहोरत्तेके० एक अहोरात्रमांहे त्रीश मुहूर्त थायछे, माटे तेने त्रीशगुणा करीएं; ॥ १७८ ॥ तेवारे एक लाख तेर हजार एकशोने नेवु श्वासोश्वास थाय. एने त्रीश गुणा करीएं, तेवारे तेत्रीश लाख पंचाणु हजारने सातसें श्वासोश्वास एक मानसा थायछे. तेने बारगुणा करतां चार क्रोड सात लाख अडतालीश हजारने चारसें श्वासोश्वास एक वर्षना थायछे. एमज सो वर्षनेविषे पण भावना करवी.

हवे अयरसंखयादेवेपक्केहिं के० जे देवतानुं जेटला सागरोपमनुं आयुष्य होय, ते देवताने तेटले पक्षे श्वासोश्वास होय, अने तेटले हजार वर्षे आहार होय. ते आवी रीते के, जे देवतानुं एक सागरोपमायु होय तेने एकपक्षे उश्वास होय, अने एक हजारवर्षे आहारनी इच्छा उपजे. जेम सर्वार्थसिद्धे तेत्रीश सागरोपमायु छे, तो तेत्रीश पक्षे श्वासोश्वास अने तेत्रीश हजारवर्षे आहारनी इच्छा उपजे. ॥ १७९ ॥

हवे जे देवोनुं दश हजार वर्ष उपरांत पण एक सागरोपमनुं पूर्णायु न होय तेना वचमां आहार अने उश्वासनुं कालमान कहेछे.

दस वास सहस्सुवरिं ॥ समयाई जाव सागरं ऊणं ॥ दि-
वस मुहुत्त पहुत्ता ॥ आहारूसास सेसाणं ॥ १८० ॥

अर्थ-जे देवतानुं दश हजार वर्ष उपरांत, समयाइ के० समयादिक एटले समय, आवली, मुहूर्त, दिवस, पक्ष, मास, संवत्सर, युग, एक बे आदि पल्योपम, एम जाव के० यावत् सागरंऊणं के० कांइक ऊणुं सागरोपमायु होय, ते देवताने दिवस पृथक्त्वे आहाराभिलाषा थाय, अने ते मुहूर्त पृथक्त्वे उसास करे. सिद्धांतभाषाए पृथक्त्व शब्दनो अर्थ बे आदे देइने नव सीम संख्यानुं मान कहीएं. अहींयां ए भावार्थ जे दश हजार वर्षथी उपरांत एक समयादि वृद्धिए अनुक्रमे दिवस पृथक्त्वे आहार, अने मुहूर्त पृथक्त्वे उसासने वधारता जइएं, ते त्यांसुधी वधारीएं के ज्यांसुधी पूर्ण सागरोपमायुप्रत्ये पक्षथकी उसास अने एक हजार वर्षथकी आहार थाय. ॥ १८० ॥

हवे सिद्धांतमांहे आहारना त्रण भेद छे ते कहेछे.

सरिरेण उयाहारो ॥ तयाइ फासेण लोम आहारो ॥ प-
क्खेवा हारो पुण ॥ कावलिउ होइ नायवो १८१ ॥

अर्थ–केवल शरीरे करी जे आहार ते उजाहारी. यद्यपि शरीर पांच छे. तथापि तेजस अने कार्मण शरीरे करी जीव उत्पत्ति देशे आवी पूर्व शरीर त्यागे. विग्रहगति अथवा अविग्रह गतिवालो जीव प्रथम समये औदारिक शरीर योग्य पुद्गलाहार करे. बीजा समय आदे देई कार्मणसाथे औदारिक मिश्रे आहार करे, ते ज्यांसुधी शरीर पूर्ण नीपजे, त्यांसुधी. ए पूर्वोक्त सर्व उजः कहेतां तेजस शरीर, तेणे करी जे आहार ते प्रथम उजाहार जाणवो.

अने तया के० तथा फासेण के० स्पर्शेंद्रिये करी जे आहार–जेम के तेल चोपडवाथकी मुखे चीकाश थाय. उनाले पाणीनी छांट लागवाथी शीतल पुद्गले तृषा मटे. ए बीजो लोम आहारो के० लोमाहार जाणवो.

अने पक्खेवाहारो के० प्रक्षेपाहार, ते पुण के० वली कावलिउहोइ के० कोलीआए करी मुख प्रक्षेपे जे आहार ते त्रीजो प्रक्षेपाहार जाणवो. ॥ १०१ ॥

हवे ए त्रणे आहार केइ केइ अवस्थानेविषे होय? ते कहे छे.

उयाहारा सव्वे ॥ अपजत्त पजत्त लोम आहारो ॥ सुर निरय इगिंदि विणा ॥ सेसा भवछा स पक्खेवा ॥ १०२ ॥

अर्थ– केवल तेजस शरीरे करी उत्पत्ति देशविषे आपणा शरीरयोग्य जे पुद्गल ते उज, तेना आहारी सव्वे के० सर्व जीव एकेंद्रि आदे देइने पंचेंद्रि पर्यंत अपर्याप्ताजीव ते उजा आहारी जाणवा. कोइ एम कहे छे के समस्त स्वयोग्य जेने जेटली पर्याप्ति कही छे, तेटली पर्याप्तिए अपर्याप्ता होय ते उजाहारी जाणवा. ते जूठुं कहे छे. कारण के, शरीर पर्याप्तियकी प्रारंभी जीव लोमाहारी लोमे करे, अंग प्रत्यंगे करी पुद्गलआकर्षी आहार करे; तेमाटे अहींयां शरीर पर्याप्ते अपर्याप्त होय ते जाणवुं. परंतु आहार पर्याप्ते अपर्याप्तो न जाणवो. केमके ते तो अणाहारी होय, अने शरीर पर्याप्ते पजत्त के० पर्याप्ता ते सर्वने लोमाहारो के० लोमाहार होय.

अने सुरनिरयइगिंदिविणा के० देवता, नारकी अने एकेंद्री ए त्रणविना सेसाभवछा के० शेष जे बाकी समस्त भवस्थ एटले संसारी जीव बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री, पंचेंद्री, तिर्यंच, मनुष्य, ते सपक्खेवा के० सप्रक्षेपा प्रक्षेप ते कवलाहारी होय. अने देवता, नारकी, तथा एकेंद्रीने कवलाहार नथी; किंतु पर्याप्ति पूर्ण कस्या पछी लोमाहारी होय. तेमां देवता ते मनकल्पित शुभ पुद्गल सर्व कायाए आहार करे. नारकीने अशुभपणे परिणमे; ते देवता नारकीना आहार पुद्गलने विशुद्ध, अवधिज्ञानी एवा पंचानुत्तरविमानवासी देवता देखे तथा जाणे, परंतु नारकी आदे देइ ग्रैवेयक सुधीना देवता अवधिज्ञाने आहार पुद्गल न देखे.

वली आहार विशेष कहे छे.

सच्चित्ता चित्तो भय ॥ रूवो आहार सव्व तिरियाणं ॥ सव्व नराणं च तहा ॥ सुरनेरइयाण अच्चित्तो ॥ १०३ ॥

अर्थ– सव्वतिरियाणं के० सर्व तिर्यंचने, अने सव्वनराणं के० सर्व मनुष्योने त्रिविधाहार होय. केवारेक सचित्त. केवारेक अचित्त, अने केवारेक उभयरूवो के० उभयरूप; एटले सचित्ताचित्त ते मिश्र आहार होय. च के० वली तहा के० तेमज सुरनेरइयाण के० देवता अने नारकीने अच्चितो के० सदा अचित्ताहार होय.

आभोगा णाभोगा ॥ सव्वेसिं होइ लोम आहारो ॥ निरयाणं अमणुन्नो ॥ परिणमइ सुराण समणुन्नो ॥ १०४ ॥

अर्थ— अपर्यासावस्थाएं सर्व जीवोने अजाणपणे आहार परिणमे. जेम वर्षाकाले शीतल पुद्गलने फरसवाथी घणुं मूत्र थवे, अने पर्यासावस्थाएं सर्व लोमाहारी जीवोने आजोग के० जाणतां अने अणाजोग के० अजाणतां एटले केवारेक जाणतां अने केवारेक अजाणतां आहार परिणमे, अने एकेंद्रीने तथा समूर्छिम मनुष्यने मनरहितपणे सर्वथा अजाणतांज आहार परिणमे, ते लोमाहार निरयाणं के० नारकीने अशुन कर्मोदये करी अमणुन्नो के० अमनोज्ञ एटले मनने असुहामणो परिणमइ के० परिणमे. तथा तेहज लोमाहार सुराण के० देवताने शुन कर्मोदये करी समणुन्नो के० मनोज्ञपणे सहित परिणमे. तेवार पछी तृप्तिपूर्वक परम संतोष थाय. ए कारणे देवताने आयुष्य उपर आहार कालमान छे; परंतु नारकीने आहारे कालमान न जाणवुं.॥ १०४॥

एज आहार प्रस्तावे नारकी तिर्यंच तथा मनुष्योने पण आहार कालमान कहे छे.

तह विगल नारयाणं ॥ अंतमुहुत्ता सहोइ उक्कोसो ॥ पं-
चिंदि तिरि नराणं ॥ साहाविउ छठ अठमउ ॥ १०५ ॥

अर्थ— तह के० तेमज विगल के० विकलेंद्री ते बेंद्री, तेंद्री अने चउरेंद्री, वली नारयाणं के० नारकीने एकवार आहार लीधा पछी वली आहारनी इछा उक्कोसो के० उत्कृष्टो अंतमुहुत्तासहोइ के० अंतर मुहूर्त्त उपरांत उपजे. अने एकेंद्री पृथ्वीकायादिकने आहारानिलाष सदा एटले निरंतर उपजे. अने पंचिंदितिरि के० पंचेंद्री तिर्यंचने साहाविउ के० स्वजावे ताप रोगादिकना अजावे उत्कृष्टो छठ के० बे अहोरात्रने अंतरे आहारानिलाष उपजे. अने नराणं के० मनुष्यने अठमउ के० त्रण अहोरात्रने अंतरे आहारानिलाष उपजे. ए बेउ उत्कृष्टो आहारांतर ते उत्तरकुरु, देवकुरु, तथा नरत अने ऐरवते सूषम सूषमाकाले त्रण पल्योपमायुवाला तिर्यंच मनुष्य आश्री जाणवो. ॥ १०५ ॥

हवे कीयो जीव आहारक अने कीयो जीव अनाहारक ? ते कहे छे.

विग्गह गइ मावन्ना ॥ केवलिणो समुहया अजोगी-
य ॥ सिद्धाय अणाहारा ॥ सेसा आहारगा जीवा ॥ १०६ ॥

अर्थ— विग्रहगतिवाला जीव जे समश्रेणी मूकीने विदिशाए देखाय; अथवा विदिशाए उपन्या, एटले विग्गहगइ मावन्ना के० विग्रहगतिने प्राप्त थएला जीव, तथा केवली समुद्घात करतां, अने अजोगीय के० सैलेशीकारण करतां अयोगी नामा चौदमे गुणठाणे थका वली आठ कर्म क्षय करी जे सिद्ध थया; ए सर्व जीव अणाहारा के० अणाहारक जाणवा. अने सेसा आहारगाजीवा के० शेष एटले बाकी बीजा संसारी जीव ते सर्व आहारक जाणवा. ॥ १०६ ॥

नावार्थ ए छे जे विग्रहगतिवाला उत्कृष्टपणे चार समय अणाहारी होय; अने आठ समय प्रमाण केवली समुद्घात छे; तेमां त्रीजे चोथे अने पांचमे समये केवल कार्मण काययोगी होय. ते त्यां त्रण समय अणाहारक जाणवा. अने चौदमे गुणठाणे सैलेशीकरणे अंतर मुहूर्त्तप्रमाण अणाहारक जाणवा. अने सादि अनंत मोक्षमांहे सिद्धना जीव अनंतकाल अणाहारक जाणवा.

हवे देवतानुं स्वरूप कहे छे.

केसट्ठि मंस नह रोम ॥ रुहिर वस चम्म मुत्त पुरिसेहिं
रहिया निम्मल देहा ॥ सुगंध नीसास गय लेवा ॥ १०७ ॥

अर्थ– सर्व देवता पूर्वभवनां उपजावेलां शुभकर्मना उदयथकी केश, अस्थि के० हाड, मंस के० मांस नख, रोम, रुधिर, वसा के० मांसनी चरबी, चामडी, मूत्र, पुरिष, (विष्ठा), एउए करी रहिया के० रहित एवुं निम्मल के० मलरहित शरीर होय. कपूर तथा कस्तुरीना सुगंध सरखो मुखनो निश्वास होय. तथा गतलेपा के० जाति लावण्यनी पेरे रज प्रश्वेदादिकना उपलेप रहित होय. ॥ १७७ ॥

अंतमुहुत्तेणंचिय ॥ पज्जत्ता तरुण पुरिस संकासा ॥ सवंग भूसणधरा ॥ अजरा निरुया समा देवा ॥ १७७ ॥

अर्थ– वली उत्पत्तिकाले अंतरमुहूर्त्तमांहे पर्याप्ति पूर्ण करया पछी अत्यंत तरुण पुरुष सरखा सवंग के० सर्वांगनेविषे भूषणना धरनार, अहींयां श्रीजीवाभिगमसूत्रना अभिप्राये कोइक कहे छे के, देवता आभरण तथा वस्त्रेकरी रहित छे, ते उत्पत्तिकालेज जाणवा. परंतु उपपात सभाए उपजे, अभिषेक सभाए स्नान करे, अलंकार सभाए अलंकार पेहेरे, व्यवसाय सभाए पुस्तक वांची धार्मिक पींछी प्रमुख पूजोपकरण व्यवसाय लीए, पछी सुधर्मा सभाए सिद्धायतननेविषे जिनप्रतिमाने पूजे. ए सर्व जूदां जूदां कृत्य करे तो तेने सदाकाल आभरण अने वस्त्ररहित केम कहिएं ? ते माटे जे एम कहे छे ते असंप्रदाय अर्थ जाणवो. मात्र उत्पत्ति वेलाएज आभरण तथा वस्त्ररहित होय. वली सदा यौवनवय प्राप्त, जरारहित, निरुया के० निरुज ते कास श्वासादिक रोगरहित, समा के० समचतुरंस्र संस्थानी देवा के० देव होय.

अणिमिस नयणा मण ॥ कज्ज साहणा पुप्फ दाम अमिलाणा ॥ चउरंगुलेण भूमिं ॥ न छिवंति सुराजिणाबिंति ॥ १७९ ॥

अर्थ– वली देवता स्वभावे अणिमिसनयणा के० अनिमिषनेत्र एटले देवशक्ति विशेषे आंख मीटकारे नहीं. मणकज्जसाहणा के० मनेकरी सर्व कार्य साधक होय, अने जेमना उरनेविषे पुष्पदाम के० फूलनी माला ते निरंतर अमिलाण के० अम्लान एटले कुमलाय नहीं एवी होय. वली जेउ मनुष्यलोकमांहे आव्या थका चउरंगुलेण भूमिं के० चार अंगुल भूमिकाथकी उंचा पग राखे; पण भूमिकाने नछिवंति के० फरसे नही. एवा सुरा के० देव जिणाबिंति के० श्रीतीर्थंकर अने केवलीए कह्या छे.

हवे जे कारणे देवता मनुष्यलोकमां आवे ते कारण कहे छे.

पंचसु जिणकल्लाणेसु ॥ चेव महरिसि तवाणुभावाउ ॥ जम्मंतर नेहेणय ॥ आगछंति सुरा इहयं ॥ १८० ॥

अर्थ– पंचसुजिणकल्लाणेसु के० श्रीतीर्थंकरना जन्मादिक पांच कल्याणकोने विषे तथा महरिसितवाणुभावाउ के० महोटा ऋषीश्वरना तपानुभावे एटले तपने प्रभावे, वली जम्मंतरनेहेणय के० जन्मांतरना स्नेहे करी जेम शालिभद्रना पिता आव्या तेम, अथवा रीश थकी संगमो देव जेम आव्यो तेम, ए कारणे आगछंतिसुरा इहयं के० देवता अहींया आवे, पण कारणविना आवे नही. ॥ १८० ॥

ते देव कारणविना शामाटे न आवे ? ते कहे छे.

संकंति दिव्वपेमा ॥ विसय पसत्ता समत्त कत्तवा ॥ अणहीण मणुयकज्जा ॥ नरभवमसुहं नइंति सुरा ॥ १८१ ॥

अर्थ– जेवारे देवता देवलोकनेविषे उपजे, तेवारे तत्काल रमणिक देवांगनाना अंगविषे दिव्य प्रेम पर-

स्पर संक्रंति के० संक्रमे एटले मले. वली विषय जे देवांगनाना स्पर्श, शब्द, रूप तेनेविषे अत्यंत पसत्ता के० प्रसक्त एटले विशेषे करीने आसक्त ते एक घडीपर्यंत पण मूकी शके नहीं. वली स्नान, वनविहार, नाटकविलोकन, प्रमुख देवकार्य पूर्ण थयाविना, वली देवताने मनुष्यसारुं कार्य कांइ नहीं के जेना आधिनपणे करी देवता मनुष्यलोकमां आवे. ते कारणे अशुन्न अने डुर्गंधमय एवा मनुष्यलोकनेविषे देवता न आवे. तेहज डुर्गंधपणुं कहे ले. ॥ १८१ ॥

चत्तारि पंच जोयण ॥ सयाइ गंधोय मणुय लोगस्स ॥
उद्धं वच्चइ जेणं ॥ नहुदेवा तेण आवंति ॥ १८२ ॥

अर्थ– जेणं के० जे कारणे चारसें पांचसें योजन सुधी मणुयलोगस्स के० मनुष्यलोकसंबंधी मृतकलेवर, मूत्र, पुरीषसंबंधी जे डुर्गंध ते उद्धंवच्चइ के० उंचे जाय. तेण के० ते कारणे मनुष्य लोकनेविषे नहुदेवा आवंति के० देवता न आवे. अहीयां नव योजनसुधी मूलगा गंध पुज्जल तेवार पली ते पुज्जले आगला पुज्जल वासीजे, वली ते पुज्जले आगलो पुज्जल वासीजे, एम अन्योन्य अनेरा अनेरा पुज्जल वासतां चारसें अथवा पांचसें योजनसुधी ऊंचो गंध जाय. जे काले श्रीअजीतनाथने वारे घणा मनुष्य होय, तेवारे कलेवर प्रमुख पण घणां होय. त्यां पांचसें योजन सुधी, तथा बीजी परे चारसें योजनसुधी गंध उंचो जाय. अथवा देवता अत्यंत शुन्नप्रकृतिवंत ले; तेने थोडुं डुःख ते पण घणुं थइ परिणमे; तेथी चारसें पांचसें योजन कह्या. नहीं तो मनुष्यने घ्राणेंडियनो विषय नव योजन सुधी ले, अने देवताने एकांते निश्चय नथी. ॥ १८२ ॥

हवे देवताने जव प्रत्ययिक अवधिज्ञाननुं विषयक्षेत्र कहेले.

दो कप्प पढम पुढविं ॥ दो दो दो बीय तइयगं चउत्थिं ॥
चउ उवरिम उहीए ॥ पासंति पंचमं पुढविं ॥ १८३ ॥

अर्थ–दोकप्प के० पहेला बे देवलोकना देव ते पढमपुढविं के० पेहेली नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अहीयां ए जावार्थ ले जे सौधर्म अने ईशानेंडना सामानिकादिक उत्कृष्टायुवाला जे देवो, ते रत्नप्रन्ना पृथ्वीना सर्व हेठला जागसुधी अवधिए करी देखे. पली ते उपरना दो के० बे सनत्कुमार ने माहेंडना देवता बीजी शर्कराप्रन्नाप्रते देखे. एमज ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवो ते त्रीजी वालुकाप्रन्नाप्रते देखे. अने शुक्र तथा सहस्रारना देव चोथी पंकप्रन्ना प्रते देखे. तथा चउउवरिम के० ए थकी उपरना आणत, प्राणत, आरण, अने अच्युत, ए चार देवलोकना देवता ते पासंतिपंचमंपुढविं के० पांचमी धूमप्रन्ना नामे नरकपृथ्वी सुधी देखे. पण एटलुं विशेष जे आणत ने प्राणत देवथकी आरण अने अच्युतवाला देव पांचमी पृथ्वीना प्रतरे विशुद्धतर घणा पर्यायवंत देखे. एम ज्यां ज्यां बे बे जोडला ले, त्यां पहेला थकी बीजो सुविशेष देखे. ॥ १८३ ॥

लट्ठि ल ग्गेविज्जा ॥ सत्तमीयरे अणुत्तर सुराऊ ॥ किंचूण
लोगनालिं ॥ असंखदीवुदहि तिरियंतु ॥ १८४ ॥

अर्थ–त्रण हेठलना, अने त्रण मध्यना एवं ल ग्रैवेयकना देव ते लठी तमप्रन्ना नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अने उपरना त्रण ग्रैवेयकना देवता ते सत्तमीयरे के० सातमी तमःतमप्रन्ना नामा नरकपृथ्वी सुधी देखे. अने पंचानुत्तरवासी देव ते किंचूणलोगनालिं के० कांइक ऊणी लोकनाली पंचा-

स्तिकायरूप चौद राज प्रमाण अवधिज्ञाने करी देखे. एतावता पंचानुत्तर ऊपर बार योजन सिद्धशिला छे. अने पंचानुत्तरना देव ऊंचुं पोताना विमाननी ध्वजा सुधी देखे. ते माटे कांइक ऊणी लोकनालीने देखे. तथा तिरियंतु के० तीर्छु सौधर्म अने ईशानादिकना देव असंख्याता दीवुदहि के० द्वीप अने समुद्रने देखे. ॥ १९४ ॥

बहुअरगं उवरि मगा ॥ उढंस विमाण चूलिय धयाइ ॥
ऊणद्ध सागरे संख ॥ जोयणा तप्पर मसंखा ॥ १९५ ॥

अर्थ–उवरिमगा के० ऊपर ऊपर देवलोकवासी देवता ते बहुअरगं के० बहुत्तरक असंख्याता असंख्याते भेदे करी बहुत्तर बहुतम तिर्छु अवधिज्ञाने करी देखे. तेने अवधिज्ञान पण विशुद्ध विशुद्धतर जाणवुं. अने समस्त देवता ते उढुंस विमाण चूलिय धयाइ के० उंचुं पोतपोताना विमाननी चूलिकानी ध्वजा सुधी देखे. ऊपरांत देखे नहीं. केमके देवताना भव स्वभावथकी उंचुं ध्वजासुधीज देखे. एटले वैमानिकने उत्कृष्टुं अवधिज्ञान कह्युं. अने जघन्य तो वैमानिकने अंगुलने असंख्यातमे भागे देखे, एटलुं अवधिज्ञान होय. अहीयां सिद्धांतमां सर्व जघन्य अवधिज्ञान मनुष्य अने तिर्यंचमांहे कह्युं छे. पण देवताने कह्युं नथी. तो अहीयां केम कह्युं ? ते भावार्थ श्रीआवश्यकनी पीठिकामध्ये देवताने ऊपपात काले परभवनुं अवधिज्ञान अंतरमुहूर्त्तसुधी होय. तेवार पछी देवभवसंबंधी अवधिज्ञान ऊपजे. एटले शंका निवृत्तिए पूर्वोक्त ऊपपातकाले अवधिज्ञान जेने ऊपजे एवो तो कोइक होय, ते अल्पपणा माटे सूत्रकारे लख्युं नहीं. एटले वैमानिकने उंचु नीचुं तिर्छु अवधिक्षेत्र कह्युं.

हवे गाथाना उत्तरार्धवडे शेष देवताने सामान्यपणे अवधिक्षेत्र कहे छे, भुवनपति, व्यंतर अने ज्योतषी देवो ऊणद्धसागरे के० ऊणेअर्द्धसागरोपमायुष्ये अवधिज्ञाने करी संखजोयण के० संख्याता योजनसुधी देखे. अने तेवार पछी ज्यारे तप्पर के० तेना ऊपर आयुष्य वधे; त्यारे असंख्याता योजनसुधी देखे. एम जेम जेम आयुवृद्धि थाय, तेम तेम असंख्यातामां पण वृद्धि थती जाय. ॥ १९५ ॥

पणवीस जोयण लहु ॥ नारय भवण वण जोइकप्पाणं ॥
गेविज्जणुत्तराणय ॥ जह संखं उहि आगारा ॥ १९६ ॥

अर्थ– अने भुवनपति तथा व्यंतर जे दश हजार वर्षना आयुष्यवाला, ते लहु के० जघन्यथकी अवधिक्षेत्र पणवीस जोयण के० पचीश योजन देखे. अहींयां फलितार्थ कहे छे. दशे भुवनपतिने जघन्य तो पचीश योजन अने उत्कृष्टुं असुर कुमारनिकायने असंख्याता द्वीप अने समुद्र देखे, एटलुं अवधिक्षेत्र होय. शेष नवनिकायने संख्याता योजन अवधिक्षेत्र, ज्योतषीने जघन्योत्कृष्ट संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले तेउ संख्याता द्वीपसमुद्र देखे. व्यंतरने जघन्य तो पचीश योजन, अने उत्कृष्टुं संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले संख्याता द्वीप अने समुद्र अवधिज्ञाने करी देखे.

हवे गाथानां पाछलां त्रण पदे करी नारकी, देवता, तिर्यंच, अने मनुष्यने अवधिज्ञानक्षेत्रनुं संस्थान कहे छे. एक नारय के० नारकी, बीजा भवण के० भुवनपति, त्रीजा वण के० व्यंतर, चोथा जोइ के० ज्योतषी, पांचमा कप्पाण के० बार देवलोकना देव, छठा गेविज्ज के० ग्रैवेयकना देव, सातमा अणुत्तराणय के० अनुत्तरविमानना देव, ए सातने जहसंखं के० यथासंख्याए एटले अनुक्रमे उहि के० अवधिज्ञाननो जे आगारा के० आकार एटले संस्थान होय ते कहे छे. ॥ १९६ ॥

तप्पागारे पल्लग ॥ पडहग जल्लरि मुहंग पुप्फ जवे ॥ ति-
रिय मणुएसु उहीॱ॥ नाणाविह संठिउ नणिउ ॥ १९७ ॥

अर्थ– नारकीनुं अवधिज्ञान तपागारे के० पाणी उपर तरवाना त्रापाने आकारे, जुवनपतिनुं अवधिज्ञान पल्लग के० पालाने आकारे, व्यंतरनुं अवधिज्ञान पडहग के० ढोलने आकारे, ज्योतषीनुं अवधिज्ञान जल्लरि के० जल्लरीने आकारे, बार देवलोकना देवोनुं अवधिज्ञान मुहंग के० मृदंगने आकारे, ग्रैवेयकना देवनुं अवधिज्ञान पुप्फ के० फूलेनरी चंगेरीने आकारे, अनुत्तरदेवोनुं अवधिज्ञान जवे के० कुमारी कन्यानो गलकंचुउ जेवो पेशवाद तूरकाणी पहिरणो पहेरे एने ऊर्ध्वसर कंचुक कहे डे. ए नामे मारवाड देशमां प्रसिद्ध डे. तेने आकारे जाणवुं, अने तिरियमणुएसुउही के० तिर्यंच तथा मनुष्यने अवधिज्ञान नाणाविह के० नाना प्रकारना संस्थाने संठिउ के० संस्थित, नणिउ के० कह्युं डे. जेम स्वयंनूरमण समुद्रमांहे मत्स सर्व आकारे डे; परंतु वलयाकार नथी. अने नर तथा तिर्यंचने अवधिज्ञान वलयाकार पण डे. ॥१९७॥

हवे नारकी, देवता, मनुष्य, अने तिर्यंच ए चारमांहे कोने केइ दिशाए अधिक अवधिज्ञान होय? ते कहेडे.

उद्धंनवण वणाणं ॥ बहुगो वेमाणियाण हो उही ॥ नारय जोइस तिरियं ॥ नर तिरियाणं अणेगविहो ॥ १९८ ॥

अर्थ– नवण के० जुवनपति तथा वणाणं के० व्यंतर, ए बेउने अवधिज्ञान उद्धं के० उंचुं बहुगो के० घणुं होय, अने तीर्छु तथा नीचुं थोडुं होय. तेमज विमाणियाण के० वैमानिकने अहो के० नीचुं उही डे० अवधिज्ञान घणुं होय. अने तीर्छु तथा उंचुं थोडुं होय. वली नारकी तथा ज्योतिषीने तिरियं के० तिर्छु अवधिज्ञान घणुं होय. अने उंचुं तथा नीचुं थोडुं होय, अने नर के० मनुष्य तथा तिरियाणं के० तिर्यंचने अणेगविहो के० अनेक प्रकारनुं अवधिज्ञान होय. एटले कोइने उंचुं घणुं होय, कोइने नीचुं घणुं होय, कोइने तिर्छु घणुं होय, एम नानाप्रकारे विचित्र जाणवुं. ॥ १९८ ॥

हवे ए देवोनुं द्वार पूर्ण करी नारकीनुं द्वार जोडतो कहे डे.

इयदेवाणं नणियं ॥ ठिइ पमुहं नारयाण वुडामि ॥ इग
तिन्नि सत्त दस सतर ॥ अयर बावीस तित्तीसा ॥ १९९ ॥
सत्तय पुढवी सुठिई ॥ जिठो वरिमाइ हिठ पुढवीए ॥
होइ कमेण कणिठा ॥ दसवास सहस्स पढमाए ॥ २०० ॥

अर्थ– इति पूर्वोक्त प्रकारे देवाणं के० देवतानां ठिइपमुहं के० स्थिति प्रमुख एटले स्थिति, जुवन, अवगाहना, ते शरीर प्रमाण उपपात विरहकाल, चवन विरहकाल एक समये उपपात संख्या, एक समये चवन सख्यां, गति अने आगतिरूप नव द्वार नणियं के० कह्यां. हवे एहज नव द्वार नारयाण के० नारकी साथे जोडीने वुडामि के० हुं कहीश. हवे यथोद्देश, निर्देश, एटले जे द्वारनो पहेलो उद्देश कीधो हतो, तेज द्वार अहींयां पण प्रथम कहे डे. त्यां साते नरकनी उत्कृष्टी अने जघन्यायुस्थिति अनुक्रमे कहे डे.

रत्नप्रना पृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम, एम बीजी शर्करप्रनानेविषे त्रण सागरोपम. त्रीजी वालुकाप्रनानेविषे सात सागरोपम, चोथी पंकप्रनानेविषे दश सागरोपम, पांचमी धूमप्रनानेविषे सतर सागरोपम, डठी तमप्रनानेविषे बावीश सागरोपम, सातमी तमतमप्रनानेविषे तेत्रीश सागरोपम, ॥ १९९ ॥ ए

सत्तयपुढवीसुठिई के० सात नरकपृथ्वीनेविषे आयुष्यनी स्थिति ते जिठ्ठा के० ज्येष्ठ एटले उत्कृष्टी कही. हवे उवरिमा के० उपरनी उत्कृष्टी स्थिति ते हिठ्ठ के० हेठला नरके जघन्य जाणवी. जेम रत्नप्रभानी उत्कृष्टी एक सागरोपमनी स्थिति ते शर्करप्रभाए जघन्यस्थिति जाणवी. एम उपरनी उपरनी उत्कृष्टीस्थिति ते हेठल हेठल अनुक्रमे कणिठ्ठा के० कनिष्ट एटले जघन्य जाणवी. जेम छठी तमप्रभानी बावीश सागरोपम उत्कृष्टी स्थिति ते सातमी तमतमप्रभानेविषे जघन्य जाणवी. अने पढमाए के० पहेली रत्नप्रभा पृथ्वीएं दश हजार वर्ष जघन्यस्थिति जाणवी. तथा जघन्य अने उत्कृष्टीनी वचमां जे आयुष्यनी स्थिति होय, ते मध्यम स्थिति जाणवी. सघला नरकनेविषे एहज व्यवहार जाणवो. ॥ २०० ॥

हवे रत्नप्रभा पृथ्वीना तेर प्रतर छे. बीजीना अगीयार, त्रीजीना नव, चोथीना सात, पांचमीना पांच, छठीना त्रण, सातमीनो एक, ए प्रतरसंख्या आगल कहेशे. हाल ते प्रतरो प्रते जघन्य तथा उत्कृष्टी आयुष्यस्थिति कहे छे.

नवइ सम सहस लक्खा ॥ पुव्वाणं कोडी अयर दस भाग ॥
इक्किक्क भाग वुड्ढी ॥ जाअयरं तेरसेपयरे ॥ २०१ ॥ इय
जिठ्ठ जहन्ना पुण ॥ दस वास सहस्स लक्ख पयर डुगे ॥
सेसेसु उवरि जिठ्ठा ॥ अहो कणिठ्ठाउ पइं पुढवी ॥ २०२ ॥

अर्थ- रत्नप्रभा पृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे नवइ सहस्स के० नेवु हजार समा के० वर्ष बीजा प्रतरनेविषे नेवु लाख वर्ष, त्रीजा प्रतरनेविषे एक पूर्व कोडी वर्ष, चोथा प्रतरनेविषे एक सागरोपमना दश भाग करीएं, तेवो एक भाग. तेवार पछी इक्किक्कभागवुड्ढी के० प्रतरे एकेको भाग वधारीएं तेवारे जाव के० यावत् तेरमा प्रतरनेविषे अयरं के० एक सागरोपमनी उत्कृष्टी आयुस्थिति थाय. एटले पांचमे प्रतरे बे भाग, छठे त्रण भाग, सातमे चार भाग, आठमे पांच भाग, नवमे छ भाग, दशमे सात भाग, अगीयारमे आठ भाग, बारमे नव भाग, अने तेरमे प्रतरे दश भाग एटले तेरमा प्रतरे सागरोपम पूर्ण. ॥ २०१ ॥ इयजिठ्ठ के० ए उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति कही.

हवे पुण के० वली जहन्न के० जघन्य स्थिति कहे छे. दसवास सहस्सलक्खपय बे डुगे के० प्रथम प्रतरनेविषे अनुक्रमे दश हजार वर्ष, बीजे प्रतरे दश लाख वर्ष, यद्यपि दश लाख सूत्र पाठमां न कह्यां, परंतु उत्कृष्टी स्थितिने अधिकारे नेवु सहस्र नेवु लाख उपर जोडी लाख कह्यां; तेने अनुसारे पाठमां दश शब्द कह्या विना पण दश लाख कहेतां दोष नथी. अने सेसेसुउवरिजिठ्ठा के० -हवे आगला त्रीजा प्रतर आदे देइने जे प्रतरो छे, तेउनेविषे उवरि के० उपरना प्रतरनी जे जिठ्ठा के० उत्कृष्टी स्थिति छे, तेज आगले अहोकणिठ्ठाउ के० अधो एटले नीचे नीचे प्रतरे कनिष्ठ एटले जघन्यस्थिति पइंपुढवी एटले प्रत्येक पृथ्वी प्रते जाणवी, एटले जघन्य स्थिति होय. ते स्पष्टार्थ यंत्र देखी समजजो. एटले रत्नप्रभा पृथ्वी विषे उत्कृष्टी स्थिति कही. अने सर्व पृथ्वीविषे प्रत्येक प्रतरे जघन्यस्थिति कही. ॥ २०२ ॥

हवे बीजी नरक पृथ्वी आदे देइ शेष पृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति कहेवाने अर्थे करण कहे छे.

उवरि खिइ ठिइ विसेसो ॥ सग पयर विहत्तु इच्छ संगुणिउ ॥
उवरिम खिइ ठिइ सहिउ ॥ इच्छिय पयरंमि उक्कोसा ॥ २०३ ॥

अर्थ- उवरि के० उपरनी खिइ के० क्षिति एटले पृथ्वी, तेनी जे उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति, तेने इच्छ

के० वांछित नरक पृथ्वीनी उत्कृष्टी स्थिति साथे विमेमो के० विश्लेष करीएं, एटले अधिक स्थितिमांथी उंछी स्थिति काढीएं. शेष रहे तेने पण उपचारथी विश्लेष कहीएं. ते विश्लेषनो आंक सगपयरविहत्तुइ के० अढींयां वांछी नरक पृथ्वीने मग एटले स्वस्व ते पोतपोताना प्रतरे वेहेंचियें. ते वेहेंचतां जे आंक आवे ते प्रतर संख्याए संगुणिउं के० गुणीएं. ते गुणे थके जे आंक आवे ते उवरिमखिइ के० उपरनी पृथ्वीनी उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति तेणे सहित करीएं, तेवारे इच्छियपयरंमिउक्कोसा के० वांछीत प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति थाय.

ते उदाहरणे देखाडे छे. जेम शर्कराप्रजानेविषे उत्कृष्टी स्थिति त्रण सागरोपम छे; अने रत्नप्रजानी उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम छेः तेनो विश्लेष करीएं त्यारे शेष वे सागरोपम रहे. ते वे सागरोपमने शर्कर-प्रजाना अगीआर प्रतरे जाग आपीएं; तेवारे एक जागमां एक सागरोपमना अगीआरीआ वे जाग आवे ते वेने वांछित प्रतर साथे गुणिएं. तेवारे प्रथम प्रतरे एकेन गुण्या वे जागज होय. तेने उपर वली रत्नप्रजा पृथ्वीनी उत्कृष्टीस्थिति एक सागरोपमनी छे, ते जेली करीएं, तेवारे प्रथम प्रतरे एक सागरोपम, अने उपर एक सागरोपमना अगीआरीआ वे जाग आवे. एटली शर्कराप्रजा पृथ्वीना प्रथम प्रतरे उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. ए रीते प्रत्येक प्रतरे वे वे जाग वधारीएं, त्यारे अगीआर जागे सागरोपम वंधाय. एम यावत् अगी-आरमे प्रतरे त्रण सागरोपम पूर्णायु थाय; अने पेहेला प्रतरनी उत्कृष्टि स्थिति ते वीजे प्रतरे जघन्य जाणवी. ए पण यंत्र देखी समजजो.

एमज त्रीजी नरकपृथ्वीए पण एहज करण जाणवुं. तो ए त्रीजी वालुप्रजा, चोथी पंकप्रजा; पांचमी धूमप्रजा,उठी तमःप्रजा, ए चारनी यंत्र स्थापना जोजो, अने सातमी तमतमा प्रजाए एकज प्रतर छे. त्यां पांच नरकवासा छे. त्यां काल, महाकाल. रौरव, महारौरव ए चार स्थानके जघन्य बावीश सागरोपमायु, अने उत्कृष्टुं तेत्रीश सागरोपमायु छे. अने पांचमो अपइठाणो नरकावासो छे, त्यां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमायु छे. एम साते नरकनेविषे ज्यांसुधी जीवे त्यांसुधी सदा वेदना वेदे. आंख मींची उघाडीएं एटलो वखत पण नारकीने सुख नथी. किंतु एकांत दुःखज वांध्युं छे; ते वेदे. हवे नारकीने एक क्षेत्र वेदना, बीजी अन्योन्य वेदना. अने त्रीजी परमाधामिकृत वेदना, ए त्रणे वेदना, किंचित् विवरीने कहेछे.

तेमां प्रथम क्षेत्रवेदना कहेछे. एक रत्नप्रजा, वीजी शर्करा, त्रीजी वालुका, एना नारकी शीतयोनि-याछे, अने योनि स्थानविना वीजी जे नरकजूमिका छे ते उष्ण छे, तेमाटे नारकी शीतयोनिया ते उष्ण वेदना वेदे छे. त्यां जेवा अग्निवर्ण खेरना अंगारा ते करतां पण अत्यंत नरकजूमिका उष्ण जाणवी.

एम वीजा पण नरकोनेविषे जावना जाणवी. पंकप्रजा नरके उपरना घणा नरकावासा तो उष्ण छे, अने नीचला थोडा नरकावासा थोडा शीत छे. धूमानें विषे नरकावासामां शीतल घणाछे, अने उष्ण थोडा छे. तथा उठी अने सातमीए एकांत शीतलजूमिका छे, अने नारकी एकांत उष्णयोनिया छे, परंतु नीचे नीचे नरके अनंतगुण तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम छे. ते नरकोमध्ये उष्णवेदना अने शीतवेदना जे छे तेनुं स्वरूप आगमवेदी एवुं कहेछे के, ग्रीष्मऋतुना अंते मध्यान्हसमये सूर्य प्राप्त थयो छतां, अने आकाश मेघरहित छतां अत्यंत दुष्ट पित्तप्रकोपे करी व्याकुल अने छत्ररहित चारे दिशिए प्रदीप्त थएली अग्नि-ज्वाला, तेणे करी व्याप्त एवा कोइ पुरुषने जेवी उष्णवेदना होय, तेकरतां पण उष्णवेदना नरकावासानेविषे रहेला नारकीने अनंतगुणी वेदना जाणवी.

अने शीतयोनिया नारकीने उष्णवेदना नरकावासाथी लेइ खेरना अंगारा मांहे नाखी धमे, तेवारे ते नारकी चंदन जेवी शीतलता पामी अत्यंत सुखी थयाछता ते अग्निमांहे निद्रा पामे. वली पोष तथा माघ महीनामां रात्रीने समये शीतलवायु वाय तेणे करी जेम हृदयादिक कांपे, तथा हिमाचलमांहे वस्त्ररहित बेठे थके उपरथी हिम पडतां जेवी शीतवेदना होय, तेथी अनंतगुणी शीतवेदना नरकावासामां होय. ते

शीतवेदना युक्त, नरकमांथी ते नारकीने बाहेर काढी पूर्वोक्त हिमाचलादिक शीतल स्थले जो स्थापन करीएं तो तेवारे ते निरुपम सुखी थया छता निद्रा प्रते पामे.

वली प्रक्षेप गाथा कहे छे.

बंधण गइ संठाणा ॥ नेया वणाय गंध रस फासा ॥ अगुरु
लहु सद्द दसहा ॥ असुहा ॥ विय पुग्गला निरए ॥ २०४ ॥

अर्थ–नरकनेविषे क्षेत्र स्वभावथकी एवा दश प्रकारना पुद्गलनो परिणाम दुखदायी होय ते जूदा जूदा वखाणे छे. प्रतिक्षणे जेजे आहारादिक नानाप्रकारना पुद्गलनुं जे बंधन ते प्रदीप्त अएला अग्नि करतां पण अत्यंत दारुण होय. बीजो गइ के० गति ते उंट सरखी होय, ते गति तप्तलोह सरखी धरती उपर पग धारण करवा करतां पण अत्यंत तीव्र छे. त्रीजुं संठाण ते अत्यंत तीव्र तीव्र हुंडक संस्थान ते पांख छेदन थयेलो पक्षी जेवो दुखी होय तेवो दुखदायक छे, जे दीठेथके पण माहा उद्वेगकारी होय. चोथुं भेया ते भींत प्रमुखना पुद्गल जे उडीने शरीरे लागे, ते शस्त्र–खड्गधारा सरखा लागे. पांचमुं ते नरकावासानो वर्ण सर्वत्र अंधकारमय, विष्टा, मूत्र, श्लेष्म, मल, लोही, वसा, परु अने मेद भर्युं तलीआनुं भाग छे, स्मशाननी, पेरे ठाम ठाम मांस, केश, हाड, नख, दांत, चर्म, पड्यांछे; एवो वर्ण होय. छठ्ठो गंधः ते कुतरां, शीयाल, सर्प, मंजार, नोलीआ प्रमुखनां मृतकलेवर पड्यां होय, तेना गंध करतां पण अत्यंत दुर्गंध होय. सातमो रस ते कडवी तुंबडी करतां पण अत्यंत कडवो स्वाद होय, आठमो फरस ते वींछीना कांटा सरखो अने कवचना रोम करतां पण तेनो खुंरो स्पर्श जाणवो. नवमो अगुरुलघु परिणाम ते पण अत्यंत दुःखनुं घर एवो जाणवो. दशमो शब्द ते अत्यंत विलापाक्रंद, दुःखकारी शब्दना पुद्गल होय. ए प्रकारे नारकीने पुद्गल परिणमे. भलो करतां खुंरो परिणमे. जेम वैमानिक देवताना हस्तस्पर्शे पण नारकी दुःख पामे. ॥ २०४ ॥

वली नारकीने दश प्रकारनी वेदना प्रक्षेप गाथाए करी कहे छे.

नरया दसविह वेयण ॥ सी उसिण खुह पिवास कंडूहिं ॥
परवस्सं जर दाहं ॥ भय सोगं चेव वेयंति ॥ २०५ ॥

अर्थ– शीतवेदना अने उष्णवेदना ए बे पूर्वे वखाणी छे, तेथीज जाणवी. त्रीजी खुह के० क्षुधा ते समस्त अढीद्वीपनां अन्न तथा घृत आपीएं तोपण नारकीना एक जीवने भूख मटे नहीं. चोथी तृषा ते समस्त समुद्र अने नदीनां पाणी पाइएं तोपण नारकीनुं गलुं अने तालु, तथा होठ सूकातां रहे नहीं; एवी तेने तृषा छे. पांचमी कंडूहिं ते छुरी करवते करी खणतां पण तेनी खसनी खंजवाल मटे नहीं. छठ्ठो नारकीना जीव सदा परवश रहे; सातमो अहींयां रहेनारा पुरुषो करतां पण अनंतगुणो ज्वर सदा सर्वदा होय. आठमो दाह ते शरीर, तापमय अने दाघज्वरमय होय. नवमो भय अने दशमो शोक ए बे–मनुष्य करतां त्यां अनंतगुणा होय. अने विभंगज्ञान पण सर्वत्र दुःखदायी छे. परमाधामि लोक ते पण बीजां शस्त्र जे भालां, तलवार, तीर, प्रमुख हथीयार ते देखाडीने महादुःख देनारा छे, तेणे करी सदा दुःखी होय; अने शोक करता रहे. ए क्षेत्र वेदना कही. ॥ २०५ ॥

हवे अन्योन्यकृतवेदना कहे छे. नारकीना बे भेद छे; एक मिथ्यादृष्टि, अने बीजा सम्यक्दृष्टि. त्यां जेम भील तथा वणझारा प्रमुखनो कुतरो बीजा कुतराने देखी क्रोधांध थको लडवा आवे; ते दांत अने नखे करी युद्ध करे; तेम मिथ्यात्वी नारकी जे होय, ते पण विभंगज्ञाने करी बीजा नारकीने दूरथकी आवतो देखी क्रोधे

करी अत्यंत रौद्र एवो नवुं वैक्रियरूप करे. अने पोतपोताना नरकावासनेविषे पृथ्वीनां स्वभावोत्पन्न हथीयार अथवा नवां विकूर्व्यां एवां त्रिशूल अने भालां प्रमुख अथवा हाथ, पग, दांत, अने नखे करी मांहोमांहे प्रहार करे; ते प्रहारे करी पीडा पामेला एवा तेउ लोहीना कादवमां आलोटता आक्रंद शब्द करे. अने जे सम्यक्दृष्टि नारकी होय; ते पोताना पूर्वभवकृत पापने स्मरण करी बीजा थकी उत्पन्न थएलुं दुःख सम्यक् प्रकारे सहन करे, पण बीजाने पीडा उपजावे नहीं. ए रीते अन्योन्यकृत वेदना कही.

हवे परमाधामिकृत वेदना कहे छे. नरकावासानी पहेली भींतनेविषे निःकुट आला छे, ते नारकीने उपजवानी योनि जाणवी. त्यां नारकी उपन्या पछी अंतर्मुहूर्त्ते आलो न्हानो अने शरीर मोहोटुं तेथी तेमां समाय नहीं; तेवारे नीचे पडे. ते जेवो नीचे पडे के तुरत ते जाणीने परमाधामि त्यां आवे. ते आवीने पूर्वकृत पापकर्मने अनुसारे कर्मोपचारीने दुःख आपे. ते दुख केवुं ? ते कहे छे. मद्यपानीने तप्तत्रपुउ पीवरावे, परस्त्रीसंगी जे होय, तेने अग्निमय लोहनी पुतलीनुं आलिंगन करावे; कूटशीमलाना वृक्ष उपर वेसाडे, लोढाना घणे करीने घात करे. वांसलाए करी छेदे, क्षत उपरे खार आपे; उष्णतेलमांहे तले, कुंत, भालामां शरीरने प्रोवे तथा भठीमांहे शेके. घाणीमांहे पीले, करवते करी वेहेरी नाखे, काक, घुअड, कुतरा अने सिंह प्रमुखने विकूर्विने कदर्थना करावे. वैतरणी नदीमांहे झबोले. असिपत्रवनमांहे प्रवेश करावे. तप्तवेलुमांहे दोडावे, एवी विविध प्रकारनी वेदना उत्पन्न करी नारकीने दुःख आपे. पछी वज्रमय कुंभीमांहे तीव्र तापे करी पचतां नारकी उत्कृष्टा पांचसें योजन उंचा उछले. त्यांथी तेउने पाछा पडतां वज्रमय चंचुए करी पक्षीउ तोमे, पछी कांइ अवशेष धरतीनी उपर पड्या थका वाघ चूंटे–खाय. एवा ते परमाधामि अधम, महापापीष्ट, क्रूरकर्मि, जेमने पंचाग्नि प्रमुख कष्ट क्रिया थकी उपन्युं एवुं जे क्रूरसुख एवा जे असुर, परमाधामि ते कदर्थ्यमान एवा नारकीने मांहोमांहे पाडा, कूकडा, अने मेंढानी पेरे जूझता देखी युद्धप्रेक्षक मनुष्यनी पेरे ते परमाधामि हर्ष पामे, अट्टहास करे, चेलोत्क्षेप करे; पडहग दादरी वजावे. जेम अहींयांना लोक नाटक देखी खुशी थाय तेवा परमाधामि; त्रणे जातनी कदर्थना नारकीने देखी खुशी थाय. घणुं शुं कहीए परंतु ए नारकीउने दुःख देवामां तथा दुःखी देखीने खुशी थवामां परमाधामीउने जेवी प्रीति छे, तेवी प्रीति अत्यंत रम्य वस्तुना अवलोकने करी पण नथी.

हवे ए त्रण वेदनामांहे कोण वेदना कीया नरके होय ? ते कहे छे.

सत्तसु खित्तज वियणा ॥ अन्नन्न कयावि पहरणे हिविणा ॥
पहरण कयावि पंचसु ॥ तिसु परमाहम्मिय कयावि ॥ २०६ ॥

अर्थ– साते नरकनेविषे क्षेत्रवदेना, ते स्वभावे क्षेत्रथकी वेदना होय. बीजी अन्योन्यकृत वेदना बे प्रकारे छे. एक शरीरथकी, अने बीजी प्रहरणथकी. तेमां पहरणे विणा के० प्रहरण विना मात्र शरीरे करी अन्योन्यकृत वेदना ते साते नरके छे. अने प्रहरणकृतवेदना पहेला पांच नरके छे. तेमज पहेला त्रण नरकने विषे परमाधामिकृत वेदना छे. छठा तथा सातमा नरकना नारकी राता कुंथुआ जेउनां वज्रमय मोढां अने जेउ गोबरना कीडा सरखा– तेउने विकूर्वीने अन्योन्य शरीरमांहे प्रवेश करावे, तेउ वेदना उदीरे अने शरीरमांहे प्रवेश करी खाय, क्यांएक अन्योन्यकृत वेदना छठी नरकपृथ्वी सुधी छे, एवुं कह्युं छे; ते परमार्थ नथी जाणता; शुं जाणीए तेमणे किया हेतुए कह्युं छे ? एटले सविस्तर नारकीनुं स्थितिद्वार कह्युं. ॥ २०६ ॥

हवे नारकीनुं भवनद्वार कहे छे.

रयणप्पह सक्करपह ॥ वालुयपह पंकपहय धूमपहा ॥
तमपहा तमतमपहा ॥ कमेण पुढवीण गोत्ताइं ॥ २०७ ॥

अर्थ– पहेली रत्नप्रभा पृथ्वीनो गोत्र, अर्थसहित नाम ते गोत्र कहिएं त्यां पहेले कांमे घणां रत्न छे, तेथी रत्नप्रभा गोत्र कहीएं. पहेलो खरकांम ते सोल हजार योजन प्रमाण, बीजो पंकबहुलकांम चोराशी हजार योजन प्रमाण, त्रीजो जलबहुलकांम एंसी हजार योजन प्रमाण छे, अने आगली छए पृथ्वी पृथ्वीकायमय जाणवी. बीजीएं शर्करा कांकरा घणा छे, त्रीजी वालुकप्रभाएं वेलु घणी छे, चोथी पंकप्रभाएं कादव घणो छे, पांचमी धूमप्रभाएं धूम्र घणो छे, छठी तमप्रभाएं अंधकार घणो छे, सातमी तमतमप्रभाएं अंधकारनुं बहुलपणुं घणुं छे, एटले सात नरकपृथ्वीनां गुणनिष्पन्न गोत्र कह्यां. ॥ २०७ ॥

हवे नरकनां नाम तथा संस्थान ते आकार कहे छे.

घम्मा वंसा सेला ॥ अंजण रिठा मघाय माघवई ॥
नामेहिं पुढवीउ ॥ छत्ताईछत्त संठाणा ॥ २०८ ॥

अर्थ– एक घमा, बीजी वंशा, त्रीजी शेला, चोथी अंजणा, पांचमी रिष्टा, छठी मघा, अने सातमी माघवती, ए साते नरकनां नाम कह्यां. नाम एटले जे अर्थविना पोतानी इच्छाए संज्ञा करीएं ते नाम जाणवुं. ए साते नरकपृथ्वी ते छत्ताईछत्त संठाणा एटले छत्रातिछत्र संस्थान, ते आवी रीते जे उपरनुं छत्र न्हानुं, तेने नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे अति मोहोटुं, एम नीचे नीचे अति मोहोटुं महाविस्तारवंत संस्थान जाणवुं. ॥ २०८ ॥

हवे पृथ्वीनो पिंम तथा पृथ्वीनो आश्रय कहे छे.

असीय बत्तिस अमवीस ॥ वीसा अढार सोल अडसहसा ॥
लरकुवरि पुढवि पिंमो ॥ घणुदहि घणवाय तणुवाया ॥ २०९ ॥
गयणंच पइठाणं ॥ वीस सहस्साइं घणुदही पिंमो ॥ घण-
तणु वायागासा ॥ असंख जोयण जुया पिंमो ॥ २१० ॥

अर्थ– प्रमाणांगुले एक लाख योजन, ते उपर अनुक्रमे एंसी बत्रीश, अठावीश, वीश, अढार, सोल ने आठ योजन– सहस के० ए पूर्वोक्त सर्वने सहस्र जोडीएं. ए रीते ए साते पृथ्वीने प्रत्येके पिंमनुं जाडपणुं जाणवुं. एटले रत्नप्रभानुं एक लाखने एंसी हजार, शर्करप्रभानुं एक लाखने बत्रीश हजार, वालुप्रभानुं एक लाख अठावीश हजार, पंकप्रभानुं एक लाख वीश हजार, धूमप्रभानुं एक लाख अढार हजार, तमप्रभानुं एक लाख सोल हजार, तमतमप्रभानुं एक लाख आठ हजार योजननुं पृथ्वीपिंड जाणवुं. ए साते पृथ्वीनुं जाडपणुं कह्युं. वली घनोदधी, घनवात, तनुवात. ॥ २०९ ॥ अने गयणंच के० आकाश– ए चारे एकेक पृथ्वीतले पइठाणं के० प्रतिष्ठान एटले आश्रय जाणवां. अहींयां घनोदधि अने घनवातनुं स्वरूप विमानोने अधिकारे वखाण्युं छे. अने तनुवात कोइ पण ठेकाणे वखाण्युं नथी; तनुवात अने आकाश ए बे प्रसिद्ध छे. त्यां घमा घनोदधि उपर, प्रतिष्ठित छे, अने घनोदधि घनवात उपर, प्रतिष्ठित छे, अने घनवात तनुवात उपर प्रतिष्ठित छे, तनुवात आकाश उपर प्रतिष्ठित जाणवो. आकाश कोइ उपर प्रतिष्ठित नथी.

एम शेष पृथ्वीने तले पण एवी रीते चारे जाणवा. परंतु एटलुं विशेष जे सातमी नरकपृथ्वीनी तले घनोदधी, घनवात, तनुवात, ते तले लोकाकाश वाहुल्य छे. हवे घनोदधी प्रमुख चारेने मध्यभागे पिंडस्थूलपणु कहे छे. घनोदधि मध्यभागे वीश हजार योजन जाडपणे छे, अने घनवात, तनुवात, ने आकाश ए त्रणे मध्यभागे जाडपणे असंख्याता योजन प्रमाण जुया के० युक्त जाणवा. तेमां घनवातथी असंख्यातगणो तनुवात, अने तनुवातथी असंख्यातगणुं आकाश जाणवुं. ॥ २१० ॥

न फुसंति अलोगं ॥ चउ दिसंपि पुढवीयवलय संघहिया

अर्थ–सात पृथ्वीनुं घनोदधी, घनवात, अने तनुवातसंबंधी वलय–तेणे पृथ्वी वीटाइथकी चारे दिशाए अलोकने न फुसंति के० फरसे नहीं. ते कहे छे; साते पृथ्वीउंने तले मध्यभागे घनोदधि वीश हजार योजन छे, अने घनवातादिक असंख्याता योजन छे. तेवार पछी प्रदेशे घटती घटती आप आपणी पृथ्वीने छेडे छेक थोडी थइ थकी वलयाकारे पृथ्वीने वींटी रहे छे. त्यां वलयनुं उंचपणुं आप आपणी पृथ्वीने अनुसारे जाणवुं, अने छेडे जाडपणुं कहे छे.

रयणाए वलयाणं ॥ छऊपंचम जोयणं सहुं ॥ २११ ॥
विक्खंभो घणउदही ॥ घण तणुवायाण होइ जह संखं ॥
सत्तिभाग गाऊयं ॥ गाऊयंच तह गाउय तिभागो ॥ २१२ ॥
पढम महीवलएसुं ॥ खिविज्ज एयं कमेण बीयाए ॥ दुति
चउपंच छगुणं ॥ तइयाइ सुतंपि खिवकमसो ॥ २१३ ॥

अर्थ– रत्नप्रभा पृथ्वीनो उपरनो समश्रेणि भाग, त्रण वलयनो छेडो, तेनो विष्कंभ एटले जाडपणुं ते यथासंख्याए कहे छे. घनोदधि छ योजन जाडो, घनवात साढाचार योजन जाडो, तनुवात दोढ योजन जाडो, ए त्रण मल्या थका पहेली नरकपृथ्वीथकी चारे दिशाए वार योजन अलोक छे. तेमांहे त्रण प्रक्षेप घालीए, ते यथासंख्याए कहे छे. रत्नप्रभानां त्रण वलयमां एक गाउ अने एक गाउनो त्रीजो भाग घनोदधि वलयमांहे नाखीएं, वीजो एक गाउ घनवातवलयमांहे नाखीएं, त्रीजो गाउनो त्रीजो भाग तनुवात वलयमांहे नाखीएं तेवारे वीजी शर्करप्रभानो वलय, विष्कंभ होय. ए सर्व मली वार योजन वे गाउ अने उपर एक गाउना त्रण भाग करीएं तेमांना वे भाग एटलो वीजी नरकपृथ्वीथकी चारे दिशाए अलोक छे. हवे वालुकानरकपृथ्वी आदे देइ पांचे नरकनां वलयमांहे– जे वीजी नरक पृथ्वीना वलयमां नाखेलुं तेने वे गुणो, त्रणगुणो, चारगुणो, पंचगुणो, ने छगुणो करी अनुक्रमे यथा संख्याए घालीएं, तेवारे वालुकादिकना वलयनो विष्कंभ होय; ते कहे छे.

एक छ योजनने वे गाउ, अने एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवा वे भाग उपर घनोदधिवलय, वीजुं पांच योजन घनवात वलय, त्रीजो एक योजन वे गाउ अने एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवा वे भाग तनुवात वलय, ए सर्व मली तेर योजन एक गाउ अने एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवो एक भाग उपर एटलुं वालुकाथकी चारे दिशाए अलोक छे.

पंकप्रभाए सात योजननो घनोदधि वलय, पांच योजनने एक गाउनुं घनवात वलय, एक योजनने त्रण गाउनुं तनुवात वलय, ए सर्व मली पंकप्रभाथकी चौद योजन चारे दिशिए अलोक छे.

धूमप्रभाए सात योजनने एक गाउ, अने उपर एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवो एक भाग घनो-

दधि वलय छे. तथा पांच योजनने बे गाउ घनवात वलय छे, अने एक योजनने त्रण गाउ तथा एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवो एक भाग उपर एटलुं तनुवात वलय. ए सर्व मली चौद योजनने बे गाउ तथा उपर एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवा बे भाग एटलो धूमप्रभाथकी चारे दिशिए अलोक छे.

तमप्रभाए सात योजनने बे गाउ, तथा एक गाउना त्रण भाग करीएं, तेवा बे भाग उपर एटलुं घनोदधि वलय छे. तथा पांच योजन अने त्रण गाउनुं घनवात वलय छे. वली एक योजन अने त्रण गाउ, तथा एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवा बे भाग उपर एटलुं तनुवात वलय छे. ए सर्व मली पंदर योजन एक गाउ अने एक गाउना त्रण भाग करीएं तेवो एक भाग उपर एटलुं तमप्रभा थकी चारे दिशाए अलोक छे.

तमतमप्रभाए आठ योजननुं घनोदधि वलय, छ योजननुं घनवात वलय, बे योजननुं तनुवात वलय, ए सर्व मली सोल योजन तमतमप्रभाथी चारे दिशाए अलोक छे.

अहींयां शिष्य प्रश्न करे छे के प्रथम कह्युं जे "वीस सहस्साइं घणुदहि पिंमो" ने हमणां "छऽधपंचम जोयणं सढ्ढं" तो ए ग्रंथमांहे आवी रीते विसंवाद केम ? तेनुं ग्रंथकार समाधान करे छे.

मझेच्चिय पुढविअहे ॥ घणुदहि पमुहाण पिंमपरिमाणं ॥
भणियंतओ कमेणं ॥ हायइ जा वलयपरिमाणं ॥ २१४ ॥

अर्थ– "वीससहस्साई घणुदहि पिंमो" ए पाठनो अर्थ. पुढवि अहे के० नरकपृथ्वीने हेठे मझेच्चिय के० मध्यभागे घणुदहिपमुहाण के० घनोदधि प्रमुखनो पिंमपरिमाणं के० पिंमपरिमाण ते भणियं के० कह्युं; तओ के० तेवार पछी कमेणं अनुक्रमे हायइ के० घटतां घटतां ते वलय "छऽध पंचम जोयणंसढ्ढं" इत्यादिक जावलयपरिमाणं के०, वलय परिमाण ते यावत् छेडे होय, ते कारणे वलय विरोध न होय.

हवे पृथ्वी पृथ्वी प्रत्ये नरकावासानी संख्या कहे छे.

तीस पणवीस पनरस ॥ दसतिन्नि पणूण एग लरकाइं ॥
पंचय नरया कमसो ॥ चुलसी लरकाइं सत्तसुवि ॥ २१५ ॥

अर्थ– नरकावासा ते नारकीनां स्थानक जाणवां. ते पेहेली नरकपृथ्वीएं त्रीश लाख नरकावासा छे. बीजीएं पचीश लाख, त्रीजीएं पन्नर लाख, चोथीएं दश लाख, पांचमीएं त्रण, लाख अने छठीएं पांचे ऊणा एकलाख, सातमीएं पांच अनुत्तर नरकमांहे सर्व अधोभागे नरकावासा ते पांच क्रमे भेला कस्या थका साते नरकना नरकावासा चोराशी लाख होय. ॥ २१५ ॥

हवे साते नरकना प्रतर एटले जेम घरनी एक भूमि, बे भूमि, त्रण भूमि प्रमुख होय तेनीपरे जे होय ते प्रतर कहेवाय छे. तेनी संख्या कहे छे.

तेरिक्कारस नव सग ॥ पण तिन्निग पयर सव्विगुणवन्ना ॥
सीमंताई अप्पइ ॥ ठाणंता इंदयामझे ॥ २१६ ॥

अर्थ– प्रथम नरकपृथ्वीएं तेर, बीजीएं अगीयार, त्रीजीएं नव के० नव. चोथीएं सात, पांचमीएं पण के० पांच, छठीएं तिन्नि के० त्रण, सातमीएं इग के० एक, ए सव्विगुणवन्ना के० सर्व मली उंगणपचाश पयर के० प्रतर जाणवा. त्यां सीमंताई के० सीमंत प्रतर ते आद्यमां जाणवो. अने अप्पइठाणंता के० अप्पइठाणो प्रतर ते अंतमां जाणवो. ए प्रकारे उंगणपचाशने मझे के० मध्यभागे इंद्रक एटले महोटा नरकावासा जाणवा. तेमनां नाम कहे छे. ॥ २१६ ॥

एक सीमंतो, बीजो रोरुउ, त्रीजो रंत्त, चोथो उजांत, पांचमो संभ्रांत, बछो असंभ्रांत, सातमो विभ्रांत, आठमो त्तक्त, नवमो शीत, दशमो वक्रांत, अगीआरमो अवक्रांत, बारमो विक्रांत अने तेरमो रोरुक ए तेर प्रतर प्रथम नरकना जाणवा. स्तनिक, स्तनक, मणक, चणक, घट्ट, संघट्ट, जिह्व, अवजिह्व, लोल, लोलावत्त, अने घणलोलुक ए अगीआर इंद्रक बीजा नरकना जाणवा. तप्त, तपिक, तपन, तापन, निदाघ, प्रज्वलित, उज्वलित, संज्वलित, अने संप्रज्वलित ए नव इंद्रक त्रीजा नरकना जाणवा. आर, तार, मार, वर्च, तम, खाडखड, अने खंमखड, ए सात इंद्रक चोथा नरकना जाणवा. खात, तमस, जस, अंध, अने तिमिस, ए पांच इंद्रक नरकना जाणवा. वाही, वादल, अने लल्लक, ए त्रण इंद्रक बछा नरकना जाणवा. अने अपइठाणो ए इंद्रक सातमा नरकनो जाणवो.

हवे ए इंद्रकथकी जेटली श्रेणि नीकली, अने ते एकेकी श्रेणीनेविषे जेटला नरकावासा छे; ते सर्वे कहे छे.

तेहिंतो दिसि विदिसिं ॥ विणिग्गया अठनिरय आवलिया ॥
पढमे पयरे दिसिगुण ॥ वन्नविदिसासुअडयाला ॥ २१७ ॥
बीयाइसु पयरेसु ॥ इग इग हीणाउ हुंति पंतीउ ॥ जा सत्त-
मि मइपयरे ॥ दिसि इक्किक्को विदिसि नत्थि ॥ २१८ ॥

अर्थ— तेहिंतो के० ते नरकमां इंद्रकथी चार दिशिने चार विदिशि ए रीते आवलि विनिर्गता के० विशेषे करी नीकली. त्यां प्रथम सीमंत प्रतरनेविषे प्रत्येक दिशिए उंगणपचाश, अने प्रत्येक विदिशिए अडतालीश नरकावासा होय. ॥ २१७ ॥ एम बीयाइसुपयरेसु के० बीजो प्रतर आदे देइने जे प्रतरो छे, तेनेविषे इगइगहीणाउ हुंतिपंतीउ के० एकेक हीन एटले उंगो करीएं तेवारे पंक्ति घटती घटती जासत्तमिमइपयरे के० यावत् सातमी नरकपृथ्वीए उंगणपचाशमे प्रतरे दिशिए एकेक अने विदिसिनत्थि के० विदिशिए एक पण नही. ॥ २१८ ॥

हवे प्रतर प्रतरप्रत्ये दिशि विदिशिनी आवलीना मध्या सर्व नरकावासानी संख्या जाणवा माटे करण कहेछे.

इठप्पयरेग दिसि ॥ संख अडगुणा चउविण सइगसंखा ॥
जह सीमंतय पयरे ॥ एगुणनउया सया तिन्नि ॥ २१९ ॥
अपयठाणे पंचउ ॥ पढमो मुहमंतिमो हवइ भूमी ॥ मुह-
भूमि समासद्धं ॥ पयरं गुणं होइ सव्वधणं ॥ २२० ॥

अर्थ—इठप्पयर के० वांछ्यो जे प्रतर तेनी एगदिसि संख के० एक दिशाए जे नरकवासानी संख्या, ते आवलीनी अपेक्षाए छे एटले आवली आठ छे, माटे अडगुणा के० आठगुणा करीएं, पछी विदिशिनी आवलीए एकेक उंगो छे, माटे चार विदिशिना चउविणा के० चारविना एटले चार उंगा एतावता चार काढीएं. पछी एक इंद्रक विमान तेणे स के० सहित करीएं, तेवारे इगसंखा के० एक प्रतरे नरकावासानी संख्या आवे. जह के० जेम पहेली रत्नप्रभापृथ्वीनेविषे पहेले सीमंत प्रतरे एक दिशिना नरकावासानी संख्या उंगणपचाश छे; तेने आठगुणी करीएं तेवारे त्रणसेंने बाणु थाय, तेमांथी चार जणा करतां त्रणसें अठयाशी थाय. तेमां एक इंद्रक भेलीएं, तेवारे एगुणनउयासयातिन्नि के० त्रणसें ने नेव्याशी थाय. ए रत्नप्रभाना प्रथम प्रतरे एटला आवलिकागत नरकावासा होय. एम बीजे प्रतरे पण ए प्रकार

करतां त्रणसें एक्याशी आवलिकागत नरकावासा होय. ॥ २१९ ॥ एम करतां छेल्ले ओगणपचाशमां अपइ-ठाणे प्रतरे एक दिशिए एक नरकावासो ते आठगुणो करीए, तेवारे आठ थाय. तेमां चार विदिशिना काढीएं, बाकी चार रहे तेनी साथे एक इंद्रक मेलवतां सातमा नरके आवलिकागत नरकावासा पांच थाय.

हवे एकेक पृथ्वीनेविषे आवलिकागत नरकावासा जाणवा माटे पाछली गाथानां पाछला त्रण पदे करी करणांतर कहे छे. पढमो के० पहेलो सीमंत नामे इंद्रक अवास-प्रतर तेना नरकावासाना समूह त्रणसें ने-व्याशी छे. तेने मुख कहीएं. अने अंतिम के० छेल्लो ओगणपचाशमो अपइठाणे प्रतर तेना पांच नरका-वासा हवइ के० होय; तेने भूमि कहीएं. एनो समास ते मुख तथा भूमिने एकठा करीएं तेवारे त्रणसेंने चो-राणुं थाय. तेनुं अर्द्ध करतां एकसोने सत्ताणुं थाय. तेने ओगणपचाश प्रतरे गुणतां नव हजार छसेंने त्रेपन थाय. एटला साते पृथ्वीना आवलिका प्रविष्ट नरकावासा जाणवा. शेष त्र्याशी लाख नेवु हजार त्रण-सेंने सडतालीश एटला पुष्पावकीर्ण जाणवा. ॥ २२० ॥ एहज वात सूत्रकार कहे छे.

छन्नवइसय तिवन्ना ॥ सत्तसुपुढवीसु आवली निरया ॥ से-
स तियासीलक्खा ॥ तिसय सियाला नवइ सहसा ॥ २२१ ॥

अर्थ—छन्नुसेंने त्रेपन एटला साते पृथ्वीना आवलिकागत नरकावासा होय. अने शेष त्र्याशी लाख नेवु हजार त्रणसेंने सडतालीश पुष्पावकीर्ण नरकावासा छे. ए बन्ने मल्याथका सर्व पृथ्वीना चोराशीलाख नरकावासा जाणवा.

प्रत्येक पृथ्वीए आवलिका प्रविष्ट नरकावासा, तथा पुष्पावकीर्ण, तथा समस्तनी संख्या जाणवाने अर्थे यंत्रस्थापना जोवी. छ नरकपृथ्वी सुधी मुख तथा भूमि छे, अने सातमी मुख तथा भूमी नथी. कारणके त्यां दिशिएज एकेक करी पांच छे, ते आवलिकाएज छे, पण पुष्पावकीर्ण कोइ नथी. ए समस्त नरकावासा ते मांहेलोकोरे वाटला, बाहेर चउरंस, हेठे छुरपलाने आकारे तीक्ष्ण आकरा जेना उपरथी पगे चालतां छुरपला जे शस्त्रविशेष तेना सरखो फरस होय. तेणे करी पगे चलाय तथा परम दुर्गंधमय सर्व पीठनी अपेक्षाए देवलोकनां आवलिकागत विमाननी परे वाटलां, त्रिखूणां, चोखुणां संस्थान जाणवां. अने पुष्पा-वकीर्णक अनेक संस्थाने जाणवां. तेमांहे समस्त इंद्रक नरकावासा जेछे ते वाटला छे. तेना आगल आव-लिकागत सर्व त्रिखूणा छे, ते आगले चोखूणा, ते आगले वाटलां ए प्रकारे आवलिना छेडा सुधी समस्त पृथ्वीमांहे वाटलादिकनी संख्या थाय, ते पूर्वोक्त देवलोकनी श्रेणिना वृत्तादिक संख्यानी परे जाणवा. ग्रंथ-गौरवना भयथी अहींयां लख्या नहीं.

हवे ए नरकावासानुं लांबपणुं पहोलपणुं अने उंचपणुं कहे छे.

तिसहस्सुच्चा सव्वे ॥ संखमसंखिज्ज विच्छडायामा ॥ पण-
याल लक्ख सीमं ॥ तउय लक्खं अपइठाणो ॥ २२२ ॥

अर्थ—समस्त पृथ्वीए एटले साते नरकसंबंधी जे नरकावासा छे, ते सव्वे के० सर्व तिसहस्सुच्चा के० त्रण हजार योजन उंचा छे. तेमां एक हजार योजननी पीठ, हजार योजन वचमां पहोलो, अने हजारनुं शिखर, ए त्रणे मली त्रण हजार योजन थाय. अने विच्छडायामा के० विस्तारे अने आयाम एटले लांबपणे तो सं-खमसंखिज्ज के० कोइक संख्याता योजन, कोइक असंख्याता योजन छे. पण तेमां सीमंतो नामे प्रथम इं-द्रक नारकावासो पणयाललक्ख के० पीस्तालीश लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे छे. अने छेल्लो

अपइगणो नामे इंडक नरकावासो ते एक लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे छे. एने फरता कालादिक चार नरकावासा जे छे ते लांबपणे तथा पहोलपले अने फरता परिधिए-ए त्रणे स्थानके असंख्याता योजननी कोडाकोडी जाणवी. ॥ २२२ ॥

हवे ए नरकावासा आखी प्रथ्वीमांहे छे, किंवा क्यांएक खाली जग्या पण छे ते कहे छे.

छसु हिठोवरि जोयण ॥ सहस्स बावन्न सङ्कचरिमाए ॥ पुढवीए नरय रहियं ॥ नरया सेसंमि सव्वासु ॥ २२३ ॥

अर्थ- पहेली छ नरकपृथ्वीए हेठे अने उपर प्रत्येके एक हजार योजन क्षेत्र नरकावासाथकी रहित जाणवुं. अने चरिमाए के० छेल्ली सातमी प्रथ्वीएं नीचे अने उपर प्रत्येके साढीबावन हजार योजन-एटले साढी बावन हजार योजन नीचे, अने साढीबावन हजार योजन उपर, एटलुं क्षेत्र प्रथ्वीमां नरकवासाथी रहित जाणवुं नरया सेसंमिसव्वासु के० बीजी समस्त प्रथ्वीनेविषे यथायोग्यपणे नरकावासा छे. एटले प्रतरमांहे नरकावासानी वात कही. ॥ २२३ ॥

हवे प्रतरमांहे अंतर एटले एक प्रतरथकी बीजो प्रतर केटले अंतरे छे? ते कहे छे.

बिसहस्सूणा पुढवी ॥ तिसहस गुणिएहिं नियय पयरेहिं ॥ ऊणा रुवुण निय पयर ॥ भाइया पञ्छंतरयं ॥ २२४ ॥

अर्थ- पहेली नरकप्रथ्वीना पिंडमांहेथी बे हजार योजन ऊणा करीएं, एटले एक हजार उपरथी अने एक हजार नीचेथी काढीएं, पछी जे पृथ्वीएं जेटला प्रतर होय, तेटले प्रतरे त्रण हजार गणो पृथ्वीपिंड ऊणा के० ऊणो करीएं, तेवार पछी नियय के० पोतपोताना प्रतरमांथी रुवुण के० एक रूप ऊणो करी बाकी जे आंक आवे ते आंतरारूप जाणवुं; तेणे करी भाग आपीएं, तेवारे पञ्छ डंतरयं के० एक प्रतरथी बीजा प्रतरनुं मांहोमांहे अंतरनुं प्रमाण होय. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २२४ ॥

हवे ते उदाहरणे करी स्पष्ट देखाडे छे. जेम रत्नप्रभा पृथ्वीनो पिंड एक लाख एंशी हजार योजन छे; तेमांहेथी बे हजार योजन काढीएं. बाकी एक लाख अठोतेर हजार रहे. पछी ए प्रथ्वीना तेर प्रतर छे, ते त्रण त्रण हजार योजन उंचा छे, माटे तेरेने त्रण हजारगुणा करीएं, तेवारे उंगणचालीश हजार योजन थाय. एटला एक लाख अठोतेर हजारमांथी काढीएं. बाकी एक लाखने उंगणचालीश हजार योजन रहे, तेने तेर प्रतरनी वचमांना बार अंतरा छे, माटे बारे भाग आपीएं, तेवारे एकेक आंतरे अगीआर हजार पांचसेने त्र्याशी योजन, अने उपर एकयोजनना त्रण भाग करीएं तेवो एक भाग, एटलुं प्रमाण रत्नप्रभानेविषे प्रतरे प्रतरे मांहोमांहे अंतर थाय. एज करण बीजी नरक पृथ्वीउनेविषे पण जाणवुं. पोतपोताना प्रतरे भाग दीधा थकी जे आवे ते प्रत्येके कहे छे.

बीजी नरक पृथ्वीएं अगीयार प्रतरना दश आंतरे भाग आपीएं तेवारे नव हजारने सातसें योजन एकेके आंतरे आवे, त्रीजी नरक पृथ्वीनेविषे आठ आंतरे भाग आपवाथी प्रत्येके बार हजार त्रणसें पंचोत्तेर योजन आवे, चोथी पृथ्वीएं छ आंतरे प्रत्येके सोल हजार एकसो छासठ योजन अने त्राहीयां बे भाग उपर एकेक अंतरे आवे, पांचमा नरके चार आंतरे प्रत्येक पचीश हजार बसेंने पचाश योजन एकेक अंतरे आवे, छठी नरके बे आंतरे प्रत्येके साढी बावन हजार योजन एकेक अंतरे होय, अने सातमे नरके एक प्रतर छे, माटे अंतरो नथी. एटले सविस्तरपणे नारकीनुं भवनद्वार कह्युं.

हवे नारकीनुं शरीरमान कहे छे.

पउणठ धणु छ अंगुल ॥ रयणा ए देहमाणमुक्कोसं ॥ से-
सासु दुगुण दुगुणं ॥ पण धणुसय जावचरमाए ॥ २२५ ॥

अर्थ– रत्नप्रजाएं नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान पोणाआठ धनुष्यने छ आंगुल होय, अने सेसासु दुगुण दुगुणं के० शेष एटले बाकीनी छए नरक पृथ्वीएं शरीरमान बमणु बमणुं यथाक्रमे करता जइएं, ते जाव चरमाए के० यावत् छेल्ली सातमी तरक पृथ्वीएं पांचसें योजन शरीरमान उत्कृष्टुं होय. ॥ २२५ ॥

ते विस्तारपणे उदाहरणे करी देखाडे छे. जेम रत्नप्रजाए सात धनुष्य त्रण हाथने छ आंगुल, तेने बमणुं करतां शर्करप्रजा नरके पन्नर धनुष्य बे हाथने बार आंगुल उपर देहमान थाय. तेनेज बमणुं करीएं तेवारे वालूकाए एकत्रीश धनुष्यने एक हाथ देहमान थाय, तेने बमणुं करतां पंकप्रजाएं बासठ धनुष्यने बे हाथ देहमान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे धूमप्रजाएं एकसोने पचीश धनुष्य देहमान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे तमप्रजाएं अढीसें धनुष्य देहमान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे तमतमप्रजाएं पांचसें धनुष्यनुं देहमान थाय. एटले साते नरकनेविषे सामान्यपणे उत्कृष्ट देहमान कह्युं.

हवे प्रतर प्रतरनेविषे जूडुं जूडुं देहमान कहे छे.

रयणाय पढम पयरे हबतियं देहमाण मणुपयरं ॥ छप्प-
संगुलसढ्ढा ॥ वुढ्ढीजा तेरसे पुन्नं ॥ २२६ ॥

अर्थ– चोवीश आंगुले एक हाथ, तेवा चार हाथे एक धनुष्य कहीएं. त्यां रत्नप्रजाने प्रथम प्रतरे उत्कृष्टुं देहमान हबतियं के० त्रण हाथनुं जाणवुं. तेवार पछी अणुपयरं के० प्रतर प्रतरप्रते पूर्व पूर्व प्रतरथकी देहमानमांहें जे वृद्धि करीएं; ते कहे छे. छपणंगुलसढ्ढा के० साढी छपन्न अंगुल एटले बे हाथने साढाआठ आंगुलनी वुढ्ढी के० वृद्धि करतां करतां जातेरसे के० यावत् तेरमे प्रतरे पूर्वोक्त देहमान पुण्णं के० पूर्ण थाय, ते कहे छे. रत्नप्रजाने पहेले प्रतरे त्रणहाथ, बीजे प्रतरे बे हाथने साढाआठ अंगुल वधारीएं, तेवारे एक धनुष्य कए हाथ ने साढा आठ अंगुल उपर थाय, त्रीजे प्रतरे एक धनुष्य त्रण हाथ ने सत्तर अंगुल, चोथे प्रतरे बे धनुष्य बे हाथ ने दोढ अंगुल, पांचमे प्रतरे त्रण धनुष्य ने दश अंगुल, छट्ठे प्रतरे त्रण धनुष्य बे हाथने साढा अढार अंगुल, सातमे प्रतरे चार धनुष्य एक हाथने त्रण अंगुल, आठमे प्रतरे चार धनुष्य त्रण हाथ ने साडा अगीआर अंगुल, नवमे प्रतरे पांच धनुष्य एक हाथने वीश अंगुल, दशमे प्रतरे छ धनुष्यने साढाचार अंगुल, अगीआरमे प्रतरे छ धनुष्य बे हाथने तेर अंगुल. बारमे प्रतरे सात धनुष्यने साढी एकवीश अंगुल, तेरमे प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ अंगुल उत्कृष्टुं देहमान थाय छे. एटले रत्नप्रजा नरके प्रतरे प्रतरे जूडुं जूडुं देहमान कह्युं. ॥ २२६ ॥

हवे शर्करादिकने विषे उत्कृष्टुं देहमान प्रतर प्रतरने विषे कहे छे.

जंदेह पमाण उवरि ॥ माए पुढवीइ अंतिमे पयरे ॥ तंचिय हि-
ठिम पुढवी ॥ पढमं पयरंमि बोधवं ॥ २२७ ॥ तंचेगूणग सग
पयर ॥ जइयं बीयाइ पयर वुढ्ढिजवे ॥ तिकर तिअंगुल करसत ॥
अंगूला सढ्ढि गुणवीसं ॥ २२८ ॥ पण धणु अंगुल वीसं ॥

पनरस धणु तिणि हथ सढाय ॥ बासठि धणुह सढा ॥
पण पुढवी पयर वुढ्ढि इमा ॥ २२९ ॥

अर्थ—उंदेहपमाण उवरिमाए पुढवीए अंतिमे पयरे— एटले जे जे उपर उपरनी रत्नप्रभादिक पृथ्वीने अंतिमपयरे के० छेल्ले प्रतरे उत्कृष्टुं शरीरप्रमाण छे. तंचियहिठिम पुढवी के० तेते हेठली हेठली शर्करादिक पृथ्वीनेविषे पढम पयरंमि बोधव्वं के० पहेले प्रतरे देहमान जाणवुं. ॥ २२७ ॥ फरी तंच के० ते शर्करादिक पृथ्वीने पहेले प्रतरे जे जे देहमान आवे. तेने एगूणग के० एक उणा सगपयर के० आपआपणे प्रतरे भइयं के० विभाग आपीएं. पछी जे आंक आवे ते शर्करादिक पृथ्वीना बीयाए पयर के० बीजा प्रतर आदे देइ प्रतरे प्रतरे वुढ्ढीजंय के० वृद्धि होय. ते वृद्धि बीजी पृथ्वी आदे देइ छठी पृथ्वीसुधी पांच पृथ्वीना बीजे प्रतरे आदे देइ अनुक्रमे जाणवी. त्यां शर्कराना प्रथम प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ अंगुल देहमान छे. तेमां तिकर तिअंगुल के० त्रण हाथ अने त्रण अंगुलनो प्रक्षेप करीएं त्रीजा नरके प्रथम प्रतरे पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल देहमान छे: तेमां कर सत्त अंगुला सढ्ढीगुणवीसं के० सात हाथने साडीओगणीश अंगुलनो प्रक्षेप करीएं ॥ २२८ ॥ चोथा नरकने पहेले प्रतरे एकत्रीश धनुष्यने एक हाथ देहमान छे; तेमांहे पांच धनुष्यने वीश अंगुल प्रक्षेप करीएं. पांचमा नरके पहेले प्रतरे साडी बासठ धनुष्य देहमान छे; तेमांहे पन्नर धनुष्यने अढी हाथ प्रक्षेप करीएं. छठा नरके पहेले प्रतरे एकसोने पचीश धनुष्य देहमान छे; तेमांहे बासठ धनुष्यने बे हाथ प्रक्षेप करीएं. पण पुढवी पयरवुढ्ढीइमा के० पांच पृथ्वीना प्रतरोनेविषे ए रीते वृद्धि करीएं. ॥ २२९ ॥

हवे सविस्तरपणे देखाडे छे. शर्कराने प्रथम प्रतरे सात धनुष्यने त्रण हाथ उपर छ अंगुल देहमान छे; ते सात धनुष्यना अठावीश हाथ थाय, तेनी साथे उपरना त्रण हाथ भेलतां एकत्रीश हाथ थाय. तेना अंगुल करवामाटे चोवीशे गुणिएं तेवारे सातसें चुमालीश अंगुल थाय. तेमां उपरना छ अंगुल भेलीएं तेवारे सर्व मली सातसेंने पचाश अंगुल थाय. तेने शर्कराना अगीआर प्रतरने एके उणा करी दशे भाग आपीएं तेवारे एकेके भागे पंचोतेर अंगुल आवे. तेना हाथ करवा माटे चोवीशे भाग आपीएं, तेवारे त्रण हाथने त्रण अंगुल एटलुं शर्करापृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे देहमाननी वृद्धि थाय; एम प्रत्येके बीजो प्रतर आदे देइ शेष दश प्रतरनेविषे एज रीते वृद्धि जाणवी. एम अनेरी नरकपृथ्वीनेविषे पण भावना जाणवी. ते सुखावबोधने माटे शर्करा, वालुका, पंका, धूमा अने तमप्रभा ए पांच पृथ्वीनी यंत्रस्थापना देखी लीजो. अने सातमा नरके एकज प्रतर छे. ते कारणे त्यां प्रतरगत वृद्धि न होय. एके प्रतरे पांचसेंज धनुष्य उत्कृष्ट देहमान थाय एटले सात नरकना प्रतर प्रतरनेविषे नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान कह्युं.

हवे नारकीनुं उत्तरवैक्रिय देहमान कहे छे.

इय साहाविय देहो ॥ उत्तर वेउव्विअय तदुगुणो ॥ दुविहो
वि जहन्नकमा ॥ अंगुल असंख संखंसो ॥ २३० ॥

अर्थ— इय के० इति पूर्वोक्त प्रकारे साते नरकनेविषे नारकीनो साहावियदेहो के० स्वाभाविक देह, एटले भवधारणीय शरीर कह्युं. त के० ते स्वाभाविक शरीरथी दुगुणो के० बमणुं उत्तरवेउव्विअ के० उत्तरवैक्रिय शरीर जाणवुं. जेम रत्नप्रभानेविषे पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल उत्तरवैक्रिय शरीर होय; अने सातमा नरके एक हजार धनुष्य उत्तरवैक्रिय शरीर होय. एटले बे प्रकारे उत्कृष्टुं देहमान कह्युं. हवे दुविहोविजहन्नकम्मा के० अनुक्रमे बे प्रकारे जघन्य देहमान पण कहे छे. एक भवधारणीय, अने बीजो उत्तरवैक्रिय ए बंने

शरीर जघन्यथकी साते नरकनेविषे अनुक्रमे अंगुलनो असंख्यातमो नाग, तथा संख्यातमो नाग होय. अहीयांनवधारणीय शरीर पहेलुं उत्पत्ति वेलाए शरीर पर्याप्ति करतां अंगुलने असंख्यातमे नागे होय. अने उत्तरवैक्रिय शरीर प्रारंनवेलाए प्रथम अंगुलने संख्यातमे नागे होय. ॥ २३० ॥ एटले नारकीनुं अवगाहनाद्वार कह्युं.

हवे उत्पातविरह तथा चवनविरहनुं द्वार कहे छे.

सत्तसु चउवीसमुहू ॥ सग पनर दिणेग दु चउ छम्मासा ॥
उववाय चवण विरहो ॥ उहे बारस मुहुत्त गुरू ॥ २३१ ॥
लहुउ दुहावि समउ ॥ संखापुण सुरसमा मुणेयवा ॥ संखा-
उ पजत्त पणिंदि ॥ तिरिनरा जंति निरएसु ॥ २३२ ॥

अर्थ– सत्तसु के० साते नरके नारकी प्राये निरंतर उपजे छे अने चवे छे. परंतु क्यारेक जो विरह पडे तो जघन्यथकी तो लहु के० साते नरके एक समय विरह पडे. अने प्रत्येके जूदो जूदो पण एक समयज विरह पडे. वली गुरु के० उत्कृष्टो साते नरकनेविषे नेलो विरहकाल पडे तो उंगे के० सामान्यपणे साते नरकमांहे कोइ उपजे नहीं अने कोइ चवे पण नहीं, तो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त विरह होय. तेवार पछी सात नरकमांहेथी कोइक नरके अवश्य कोइक उपजे. अथवा चवे.

हवे जूदो जूदो नरक नरकनेविषे उत्कृष्टो उपपात अने चवनविरहकाल गाथाना अर्थथी कहे छे. रत्नप्रनाएं चोवीश मुहूर्त्त, शर्कराएं सग के० सात दिवस, वालुकाए पन्नर दिवस, पंकप्रनाएं एक मास, धूमप्रनाएं बे मास, तमप्रनाएं चार मास अने तमतमप्रनाएं छ मास, ए उववाय चवणविरहो के० उपपात चवननो विरहकाल कह्यो.इहां जेनो जेटलो उपपात अने चवनविरहकाल कह्यो, तेटला कालथी उपरांत अवश्य ए नरकोनेविषे प्रत्येके कोइक जीव उपजेज. अने उहे बारसमुहूत्त तथा लहुउ दुहाविसमउ ए पदोनो अर्थ प्रथम लखाइ गयो छे.

हवे एक समये केटला चवे? अने केटला नारकी उपजे? ते पाछली गाथाना बीजा पदे करी कहे छे. संखापुणसुरसमामुणेयव्वा के० वली नारकीनी उपजवानी अने चवननी संख्या ते सुरसमा एटले देवता सरखी, जेम देवता एक समये एक, बे त्रण, संख्याता असंख्याता उपजे अने चवे, तेम नारकी पण मुणेयव्वा एटले जाणवा. एटले नारकीनुं उपपात चवन विरहद्वार कह्युं.

हवे कोण जीव नरके जाय? ते कहे तो थको गति द्वार पाछली गाथाना पाछला बे पदे करी कहे छे. संखाउ पजत्तपणिंदि के० संख्याता आयुष्यवाला पर्याप्ता पंचेंद्रि तिर्यंच, तथा पंचेंद्रि मनुष्य जो नरकायु बांधे तो नरके जाय. बीजा जीव नरकायु बांधे पण नही; अने नरके पण जाय नहीं. ॥ २३१ ॥ २३२ ॥

मिछादिठि महारंन ॥ परिग्गहो तिवकोह निस्सीलो ॥
नरयाउयनिबंधइ ॥ पावमई रुद्दपरिणामो ॥ २३३ ॥

अर्थ– जे माटे मिथ्यात्वी, माहरंनी, परिग्रही, तीव्रलोनी, निःशील, पापरूची, अने रौद्र परिणामि एवो जे जीव होय ते नरकायु बांधी नरके जाय. एटले सामान्यपणे नरकगति कही. ॥ २३३ ॥

हवे विशेषे जूदी जूदी नरकगति कहे छे.

असन्नि सरिसिव पक्खी ॥ ससीह उरगिं छि जंति जाछिं ॥
कमसो उक्कोसेणं ॥ सत्तम पुढवी मणुय मछा ॥ २३४ ॥

अर्थ– असंज्ञी मनुष्य अपर्याप्तो जे मरण पामे, अने अपर्याप्त नरकायु नइ बांधे तेमाटे असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंद्रि पर्याप्तो तिर्यंच जो नरकायु बांधे तो, पहेली नरके जाय. त्यां जघन्य दश हजार वर्ष, अने उत्कृष्ट पल्योपमनो असंख्यातमो भाग एटले आयुष्ये उपजे. उपरांत आयुष्ये उपजे नहीं. अने सरिसिव के० भुजपुरिसर्प, गोह, नोलियादिक, गर्भज प्रमुख पहेला नरक आदे देइ बीजा नरक सुधी उपजे. वली पक्की के० पक्षी जे मांसाहारी गृध्र, सींचाणा, समली अने नीलचास प्रमुख रौद्र अध्यवसायवाला पक्षी, ते त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय. अने सीह के० सिंह प्रमुख एवा हिंसक जीव जे चीतरा, कुतरा, बीलाडी, प्रमुख ते चोथी नरकपृथ्वीसुधी जाय. वली उरगिं के० उरपरिसर्प्प एटले काला, धोला, काबरा, प्रमुख सर्प्प ते पांचमा नरकसुधी जाय. अने त्थि के० स्त्रीवेदे नरकायु बांधे एवा जे स्त्रीरत्न प्रमुख ते यावत् छठ्ठा नरकसुधी जाय. अने मनुष्य तथा मच्छ जे जलचर जीव ए बेउ गर्भजपर्याप्ता ते उत्कृष्टथी सातमा नरक सुधी जाय. कमसो उक्कोसेणं के० ए अनुक्रमे पूर्वोक्त सर्व जीवोनी उत्कृष्टी गति कही. अने जघन्यथी रत्नप्रभाने पहेले प्रतरे जाय, एथकी उपरांत अने उत्कृष्टाथकी आगल जेवि चाले जाय, ते सर्व मध्यमगति जाणवी.

हवे केटलाएक तिर्यंचने प्राये गति कहे छे.

वाला दाढी पक्की ॥ जलयर नरगा गयाउ अइकूरा ॥ जं-
ति पुणो नरएसु ॥ बाहुल्लेणं नउण नियमो ॥ २३५ ॥

अर्थ– वाला के० व्याल ते सर्प्पादिक, अने दाढी के० दाढवाला सिंह प्रमुख, पक्की ते गृध्र प्रमुख, जलचर ते मत्स्यादिक, एटली जातिना जीव ते नरगागयाउ के० नरक थकी आव्या होय. अने फरी नरकेज जाय. अइकूरा के० अत्यंत क्रूर अध्यवसायवाला पंचेंद्रियना वधकारी जंतिपुणोनरएसु के० वली फरी नरके जाय. ए बाहुल्लेणं के० प्राये कहीएं, परंतु नउणनियमो के० पुनः निश्चे नहीं. केमके कोइक जीव नरक थकी आवी सम्यक्त्व पामी रुडे संघयणे मोक्ष पण पामे. ॥ २३५ ॥

हवे नारकीने संघयण अने लेश्या कहे छे.

दो पढम पुढवि गमणं ॥ छेवठे कीलियाइ संघयणे ॥
इक्किक्क पुढवि वुड्डी ॥ आइतिलेस्साउ नरएसुं ॥ २३६ ॥

अर्थ– छेवठ्ठ संघयणी दो के० बे नरक पृथ्वी सुधी गमणं के० जाय; उपरांत न जाय. पछी अपूठी गणनाए गणतां कीलिका संघयण आदे देइ एकेकी नरक पृथ्वीनी वृद्धि करीएं, जेम कीलिका संघयणी त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय, अर्द्धनाराचे चोथी सुधी जाय; नाराचे पांचमी सुधी जाय, ऋषभनाराचे छठी सुधी जाय, अने वज्रऋषभनाराच संघयणे सातमी सुधी जाय. ए उत्कृष्टी गती कही. अने जघन्य गति समस्त संघयणे रत्नप्रभासुधी. त्यां पण प्रथम प्रतरे जाय. ए जघन्य गति कही. अने पूर्वे उत्कृष्टी कही, तेनी वचमां जे जाय, तेने मध्यम गती कहीएं. हवे लेश्या कहे छे. आइतिलेस्साउनरएसु के० कृष्ण, नील, अने कापोत, ए आद्यनी त्रण लेश्या नरकनेविषे होय. ॥ २३६ ॥ हवे ए लेश्याउ विवरीने कहे छे.

दुसुकाऊ तइयाए ॥ काऊनीलाय नील पंकाए ॥ धू-
माय नील किण्हा ॥ दुसु किण्हा हुंति लेस्साउ ॥ २३७ ॥

अर्थ–दुसु के० पहेला बे नरके काउ के० कापोत लेश्या होय. पण एटलुं विशेष जे रत्नप्रभाथकी शर्करप्रभानेविषे अत्यंत मलीन लेश्या होय. तइयाए के० त्रीजा नरके केटलाक नारकीने कापोत लेश्या छे. एटले

पल्योपमने असंख्यातमे जागे अधिक त्रण पल्योपमना आयुष्यवालासुधीना नारकीने काऊ के० कापोत लेश्या छे. अने तेथी उपरांतना आयुष्यवालाने नीलाय के० नीललेश्या होय. अने नीलपंकाए के० पंकप्रजानेविषे केवल नील लेश्याज होय. धूमानेविषे केटलाक नारकीने नील लेश्या छे. एटले उत्कृष्टी पल्योपमने असंख्यातमे जागे अधिक दश सागरोपम सुधीना आयुष्यवाला नारकीने नील लेश्या होय. अने तेथी उपरांत आयुष्यवालाने केवल कृष्ण लेश्या होय. अने छठ्ठा तथा सातमा ए दुसु के० बे नरकनेविषे किण्हा के० एक कृष्ण लेश्या होय. पण एटलुं विशेष जे ए छठी सातमी नरकपृथ्वीएं परम कृष्ण लेश्या जाणवी. हुंतिलेस्साउ के० ए साते नरकनेविषे लेश्याउ होय ते कही. ॥ २२९ ॥

हवे शिष्य पूछे छे के, नारकीने शरीरवर्णरूप लेश्या छे? किंवा कृष्णादिक द्रव्य संयोग थकी परिणामरूप लेश्या छे? ते उपर सूत्रकार कहे छे.

सुर नारयाण ताउ ॥ दव्वल्लेसा अवठिया जणिया ॥ जाव-
परा वत्तीए ॥ पुण एसिं हुंति छ ल्लेस्सा ॥ २३० ॥

अर्थ– सुर के० सौधर्मादिक देवताने तेजो, पद्म, ने शुक्ल नामे ए त्रण लेश्याउ कही; अने नारयाण के० नारकीनेविषे कृष्ण, नील ने, कापोत नामे त्रण लेश्याउ कही. ते अवठिया के० अवस्थित कहीएं. ते क्षेत्र-संबंधी दव्वल्लेसा के० द्रव्यलेश्या आगमनेविषे जणिता के० कही छे. ते लेश्या द्रव्य अवस्थित जाणवां; पण बाह्य वर्णरूप न जाणवां; जेमाटे तेवी तेवी, द्रव्य, क्षेत्र, अने कालादि सामग्री पामीने जावपरावत्तीए के० परिणामनी परावर्त्ति एटले विपर्यासे करीने एसिं के० ए नारकीउने पुण के० वली प्रत्येके छ छ लेश्या हुंति के० संजवे. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २३० ॥

हवे परमार्थ कहे छे. तिर्यंच तथा मनुष्यने जवांतरे देवता नारकीने जवे उपजतां, अथवा शेष काले मूलगी लेश्याने त्यागे, नवी लेश्याने संयोगे ते लेश्या जाय अने नवी लेश्या थाय. जेम उज्वल वस्त्रे जेवो मजीठ प्रमुखनो रंग लागे, ते धोलो वर्ण गमावे अने राता प्रमुख रंगपणे परिणमे. ते माटे सिद्धांतमांहे लेश्यानो उत्कृष्टो काल अंतरमुहूर्त्त कह्यो छे. नहीकां मनुष्यने त्रण पल्योपमायु छे, त्यां एकज लेश्या होय. अंतरमुहूर्त्ते अंतरमुहूर्त्ते नवी नवी लेश्या न होय.

वली देवता नारकीनी मूलगी लेश्याने नवी लेश्याने संयोगे तेनो आकार मात्र जजे, पण तद्रूप एटले तेहज रूपपणे न थाय; जेम वैडुर्य नीलमणी, कालोमणी प्रमुख काले नीले सूत्रे प्रोयो थको ते सूत्र संयोगे अप्रगट योगे अप्रगटपणे कांइक तेनो आकार मात्र पामे. अने स्फटिक ते जासूसना फूल संयोगे प्रगट तेनुं प्रतिबिंब पामे; परंतु वस्त्रे तद्रूपपणुं न पामे; तेम कृष्णादिक लेश्या द्रव्यपणे नीलादिक लेश्याए समूह संयोग पामी केवारेक अप्रगट तदाकार मात्र होय. केवारेक प्रगट तेनुं प्रतिबिंब मात्र पामे; पण एम नहीं जे कृष्ण-लेश्याना वर्ण, गंध रस स्पर्शपणे परिणमीने नीलादि लेश्या द्रव्यरूप होय. एम न थाय.

तेम सातमा नरके मूलगी कृष्ण लेश्याने तेजो लेश्याना द्रव्यसंयोग मल्या थका तदाकार मात्र, तथा प्रतिबिंब मात्र होय. तेवारे नारकीने कृष्ण लेश्या थकाज तेजो लेश्यादि द्रव्यसंयोगे शुज परिणाम उपजे. जेम जासूस उपर रक्त स्फटिकनेविषे रक्तपणुं होय, तेम एवा परिणामे वर्त्ततां सम्यक्त्व प्राप्ति होय. एम करतां कांइ विरोध नथी.

अने एम पण नहीं जे तेजो लेश्यादिक परिणाम छतां कृष्णलेश्या न होय? अने सातमा नरके सदा कृष्ण-लेश्या छे, अने तेजोलेश्यादिक आकार मात्र प्रतिबिंब मात्रे करी केवारेक होय, अने ते उपनी थकी पण घणो काल रहे नहीं. अने जे नरके जे लेश्या छे ते अनेरी लेश्याने संयोगे पोतानुं स्वरूप छांके, एम पण न थाय.

तेमाटे सातमा नरके एकली कृष्ण लेश्याज जाणवी. ए कारणे संगमा देवने आकारमात्र कृष्ण लेश्या केवी, पण अवस्थित तो तेजोलेश्या जाणवी; अने ज्ञगवतिमांहे देवताने वर्ण जूदो कह्यो छे,अने लेश्यानो अधिकार पण जूदो कह्यो छे. वली "असुराकाला" इत्यादि बाह्य वर्ण कह्यो, अने ज्ञवणवणपढम चउलेस इत्यादिक लेश्यास्वरूप कह्युं, तो जाणीये छैएं जे वर्ण जूदो, अने लेश्या जूदी छे. घणुं शुं? तथा जे अहींयां द्रव्यलेश्या अवस्थित कही. जे देवता नारकीने जे लेश्या संज्ञवे ते पोतपोतानी ज्ञवस्थिति प्रमाण अवस्थित कालप्रमाण जाणवी. त्यां पाछला ज्ञवनो एक अंतरमुहूर्त्त, अने एक आगला ज्ञवनो अंतरमुहूर्त्त, ए बेउ अंतरमुहूर्त्त अधिक ज्ञवस्थिति सुधी लेश्या होय.

हवे ए लेश्यानुं स्वरूप कहे छे. मार्ग थकी परिज्ञ्रष्ट थया एवा छ पुरुष वनमां ज्ञमता ज्ञूख तृषाये पीड्या थका जंबुवृक्षने हेठे आव्या. ते मांहोमांहे फल खावानी वांछा करतां चित्तनेविषे चिंतन करवा लाग्या जे, ए वृक्षनां फल ग्रहण करीने क्षुधा तृषाने उपशमाविएं; एम विचारी एक पुरुष फलने अर्थे ते वृक्षने मूल थकी छेदवा लाग्यो; एटले बीजो पुरुष बोल्यो जे थडथी छेदो, त्रीजो बोल्यो जे माला छेदो, चोथो पुरुष न्हानी मालीउने छेदो एम बोल्यो, पांचमो पुरुष पाकां फलने तोडो एवुं बोल्यो, अने छठो पुरुष बोल्यो जे पृथ्वी उपर खरी पडेलां फल मध्येथी वीणी खाउं. जेम ए छ पुरुषना परिणाम जूदा जूदा तेम कृष्णादिकथी मांमी यावत् शुक्ल लेश्याना परिणाम पण जूदा जूदा जाणवा.

हवे लेश्याउनो वर्ण कहे छे. स्निग्ध मेघनी घटा सरखो, ज्ञेंसना सिंगडा, अरिष्टरत्न, नेत्रनी कीकी अने काला सुरमा सरखो कृष्णलेश्यानो वर्ण महाज्ञयंकर जाणवो. अशोक वृक्षना अंकुर सरखो,, नीलचास पक्षी सरखो, अने वैडुर्य रत्ननी कांति सरखो नील लेश्यानो वर्ण जाणवो. अलशीना फूल सरखो, जारसी अथवा कोकीलानी पांख सरखो, अने पारेवाना कंठ सरखो कापोतलेश्यानो वर्ण जाणवो. हींगलोकनो रंग, उगता सूर्यनी कांति, अने दीपक तथा पोपटनी चांच सरखो तेजोलेश्यानो वर्ण जाणवो. हरियालना मध्यरंग सरखो, हलदरना रंग सरखो,अने सेणाना फूल सरखो पद्मलेश्यानो वर्ण जाणवो. शंख, सुचकुंदनां फूल, दूध, पूर्ण चंद्रमा, मोतीना हार अने रूपा सरखो शुक्ल लेश्यानो वर्ण जाणवो.

हवे लेश्याना रस कहे छे. कडवा तुंबडानो रस, अने नींब इंद्रवारुणीनो रस, ए थकी अनंतगुणो कडवो रस कृष्ण लेश्यानो जाणवो. सुंठ, मरी, पीपर, अने गजपीपर, एनो जेवो तीखोरस थाय छे, ते करतां अनंतगुणो तीखो रस नील लेश्यानो जाणवो. काचुं आंबुं अने काचुं कोठफल ते थकी अनंतगुणो तुरो रस कापोत लेश्यानो जाणवो. पाका आंबाना फलनो रस, पाका कोठफलनो अथवा पाका बीजोरानो जेवो रस, ते करतां अनंतगुणो मीठो रस तेजो लेश्यानो जाणवो. प्रधान वारुणीनो रस, अने विविध प्रकारना अरग, मधु एना रसथकी अनंतगुणो रस पद्म लेश्यानो जाणवो. खजुर, द्राख, दूध, खांड, साकर एना रसथकी पण अनंतगुणो गह्यो रस शुक्ल लेश्यानो जाणवो.

हवे लेश्याउनो फरस कहे छे. कृष्ण, नील, ने कापोत ए त्रण लेश्यानो फरस अप्रशस्त एटले मध्यम जाणवो. गायनी जीज्ञनो फरस तथा करवतनो फरस, ते करतां पण अनंतगणो कर्कस फरस ते प्रथमनी त्रण लेश्यानो जाणवो. अने तेनो, पद्म तथा शुक्ल ए त्रण लेश्यानो प्रशस्त एटले रुडो फरस जाणवो. परवन अने माखणनो जेवो कोमल फरस होय, ते करतां पण अनंतगुणो फरस सुकुमाल जाणवो.

एटले नारकीनुं आ गतिद्वार कह्युं. हवे नारकी नरक थकी नीकलीने क्यां आवे ते कहे छे श्री पन्नवणा सूत्रमां कह्युं छे के, सातमा नरक थकी आव्यो जीव मत्स्य थाय. ए प्रायिक वचन छे, तेमाटे गर्ज्ञज पर्याप्तो तिर्यंच होय. एम जणाय छे, केमके श्रीपार्श्वनाथ चरित्रे कमठनो जीव सातमा नरक थकी आव्यो सिंह थयो देखाय छे. एटले जे उत्कृष्टायु ज्ञोगवी सातमा नरक थकी नीकले ते मत्स्य थाय; अने मध्यम

तथा जघन्यायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकले, ते गर्भज पर्याप्तो तिर्यंच थाय. ए संबंधी अर्थ अनुक्त कह्युं ने विचारी जोजो.

निरउ वट्टा गप्भय ॥ पजत्त संखाउ लद्धि एएसिं ॥ चक्कि हरि
जुअल अरिहा ॥ जिण जइ दिसि सम्म पुहवि कम्मा ॥ २३ए ॥

अर्थ—निरउव्वट्टा के० नरकथकी नीकल्या जीव अनंतर आगले भवे गप्भय के० गर्भज होय; पण समूर्छिम न होय. एतावता समूर्छिम तिर्यंच, तथा समूर्छिम मनुष्य तथा देवता अने नारकीमांहे पण न जाय; मात्र गर्भजपणे पजत्त के० पर्याप्ता होय; पण अपर्याप्ता न होय. वली संखाउ के० संख्याता वर्षने आयुष्ये उपजे, पण युगलियामां न उपजे. वली लद्धिएएसिं के० ए नारकीने जे जे नरक थकी नीकल्या थकां जे जे लब्धि एटले लाभ प्राप्ति होय, ते हवे अनुक्रमे कहे छे. पहेली रत्नप्रभा पृथ्वीथकी जो आव्या होय तो, चक्रवर्त्ति होय. पण शेष पृथ्वीना आव्या चक्रवर्त्ति न थाय. ए संभव मात्रे छे, परंतु चक्रवर्त्तिज थाय, एवो कांइ नियम नथी. एम बीजी नरक पृथ्वीनी मर्यादाथी उधस्या एटले बीजी नरकपृथ्वी सुधीना आव्या जीव ते हरिजुयल के० वासुदेव, बलदेव होय. एम सर्वत्र मार्यादा जाणवी. त्रीजी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या अरिहंत एटले तीर्थंकर होय. एटले जे पूर्वे नरकायु बांध्या पछी तीर्थंकर गोत्र उपार्जी श्रेणिकादिकनी पेरे नरके गया होय ते जीव तीर्थंकर थाय. अने चोथी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या जिन के० सामान्य केवली होय. पांचमी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या सर्वविरति यति होय. छठी नरक पृथ्वीसुधीना आव्या देशविरति एटले श्रावक होय. अने सातमी नरकपृथ्वी सुधीना आव्या सम के० सम्यक्त्व मात्र पामे; देशविरति प्रमुख कांइ पामे नहीं. ॥ २३ए ॥

हवे नारकी अवधिज्ञाने केटलुं क्षेत्र देखे? ते कहे छे.

रयणाए उंहि गाउअ ॥ चत्तारिअद्धुठ गुरु लहुकमेण ॥ प-
इ पुढवि गाउ यद्धं ॥ हायइ जा सत्तमि इगद्धं ॥ २४० ॥

अर्थ—रत्नप्रभा पृथ्वीएं नारकीउने उत्कृष्टुं उंहि के० अवधिक्षेत्र गाउअचत्तारि के० चारगाउ जाणवुं, अने जघन्यतो उठ के० साडात्रण गाउ अवधिज्ञाने देखे. गुरुलहुकमेणं के० ए उत्कृष्ट अने जघन्य अनुक्रमे कह्युं. हवे बीजी नरकपृथ्वी आदे देइ पइपुढविगाउयद्धंहायइ के० एकेकी पुढवी प्रत्ये अर्द्ध अर्द्ध गाउ घटाडीएं, ते जासत्तमि के० यावत् सातमा नरके इगद्धं के० उत्कृष्टुं एक गाउ, अने जघन्य अर्द्धो गाउ अवधिक्षेत्र होय, ए विवरीने लखे छे.

पहेला नरके अवधिक्षेत्र चार गाउ, बीजाए साडा त्रण गाउ, त्रीजाए त्रण गाउ, चोथाए अढी गाउ, पांचमाए बे गाउ, छठाए दोढ गाउ, अने सातमाए एक गाउ. ए उत्कृष्टुं अवधिक्षेत्र कह्युं, ए उत्कृष्टथी प्रत्येक नरकपृथ्वीएं, अर्द्ध गाउ उंछुं करीएं, ते जघन्य अवधिक्षेत्र जाणवुं. ॥ २४० ॥

अहींयां कोइ पूछे जे सातमा नरके ब्रह्मदत्त चक्रवर्त्ति " हाकुमती हाकुमती " पोकारे छे, ते केम मले? केमके अवधिक्षेत्र तो एक गाउनुं छे, ते सातराज केम देखे? तेनुं समाधान करे छे जे, सम्यक्दृष्टिने मतिज्ञानने वले जातिस्मरण ज्ञान छे; तेणे करी पूर्वभवनी वात जाणे. परंतु कुमतीने देखे नहीं. अने कुमती "ब्रह्मदत्त ब्रह्मदत्त" एवुं पोकारे छे; ते पण जाणे छे जे, पूर्वले भवे ब्रह्मदत्त महारो भर्त्तार हतो, ते अवस्था तो जाणे; परंतु नरकमांहे थकी अवधिज्ञाने करी देखे नहीं. एम जाणजो एटले नारकीनुं आगतिद्वार कह्युं. एटले सविस्तरपणे नवे द्वारे करी नारकीनी वक्तव्यता कही. इति नरयदारंसम्मत्तं ॥ ए नारकीनुं द्वार समाप्त थयुं.

मणुयदारं जणइ केतां हवे मनुष्यद्वार ते जुवनविना आठे प्रतिद्वारे करी कहीएं बैये. तेमां प्रथम स्थिति-द्वार अने अवगाहनाद्वार ए बे द्वार कहे बे.

गप्नर ति पलियाऊ॥ तिगाउ उक्कोस ते जहन्नेणं ॥ मुच्छि-
म डुहावि अंत मुहु ॥ अंगुल असंख जागतणू ॥ २४१ ॥

अर्थ–अहीयां मनुष्य बे प्रकारे बे. एक गर्जज अने बीजा गर्जविना जे उपन्या ते समुर्छिम. तेमां गर्जज मनुष्यनुं उत्कृष्टुं तिपलियाउ के० त्रण पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. अने तेनुं तिगाउ के० त्रण गाउनुं देहमान उत्कृष्टुं जाणवुं. अने जहन्नेणमुच्छिमडुहाविअंतमूहु के० गर्जज मनुष्यनुं जघन्यायु अंतरमुहूर्त जाणवुं. तथा समूर्छिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं अंतरमूहुर्त्तायु जाणवुं. तथा अंगुलासंखजागतणू के० गर्जज मनुष्यनुं देहमान जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे जागे जाणवुं. अने समूर्छिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं देहमान अंगुलनो असंख्यातमो जाग जाणवुं.

ए समूर्छिम मनुष्य ते अढीद्दीप समुद्रनेविषे गर्जज मनुष्यना उच्चार, ते वडिनीत, पासवण, ते लघु-नीत, खेल, ते श्लेष्मा, संघान, नासीकामल, वमन करेलुं पित्त, शुक्र, वीर्य, शोणित, लोही, मृत, कलेवर, स्त्री पुरुषने संयोगे नगरने खाले, बीजां सर्व अशुची स्थानक एटलां स्थानके समुर्छिम मनुष्य उपजे. ए समूर्छिम असंज्ञी मनरहित मिथ्यात्वी समस्त पर्याप्तिए अपर्याप्तो. केमके समूर्छिमने पांच पर्याप्ति बे, अने ए समूर्छिम मनुष्य आहार शरीर पर्याप्तिएं इंद्रियपर्याप्ति पूरण करी मरण पामे, ते कारणे समूर्छिम सर्व पर्याप्तिए अपर्याप्तो थको काल करे.

वली संख्याता आयुष्यवाला मनुष्यने वैक्रिय शरीर जघन्य आंगुलनो संख्यातमा जाग प्रमाण अने उत्कृष्टुं लाख योजन जाझेरुं होय. प्रमत्त यतिने आहारक लब्धिवंतने, आहारक शरीर होय. ते आहारक शरीर जघन्यथी देशे उणुं एक हाथ, अने उत्कृष्टुं एक हाथ पूर्ण होय. तेजस अने कार्मण ए बे शरीर सर्व संसारी जीवने औदारिक; वैक्रिय अने आहारक शरीरने संयोगे तद्रूपपणे परिणमे, एटले मनुष्यने आयुष्य अने अवगाहना कही. ॥ २४१ ॥

हवे उपपात उद्वर्त्तना विरहकाल कहे बे.

बारस मुहुत्त गप्ने ॥ इयरे चउवीस विरहउ क्कोसो ॥ जम्म
मरणे सुसमऊ ॥ जहस संखा सुरसमाणा ॥ २४२ ॥

अर्थ–गप्ने के० गर्जज मनुष्यने जन्मआश्री विरह, एटले अंतरकाल तथा मरणआश्री अंतरकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त होय, एटले गर्जज मनुष्य एक उपन्या पछी बीजो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्तने आंतरे उपजे. अने मरण पण एक मुवा पछी उत्कृष्टो आंतरो पडे तो बार मुहूर्त्त पछी अवश्य बीजो कोइ मरण पामे. तेम जन्म पण थाय, अने इयरेत्ति एटले इतर जे समूर्छिम मनुष्य बे, तेने उत्कृष्टो जन्म मरण संबंधी विरह पडे तो चो-वीस मुहूर्त्त सुधी पडे. अने जघन्य थकी गर्जज मनुष्यने तथा समूर्छिम मनुष्यने जन्ममरणनो विरहकाल एक समय जाणवो.

हवे एक समय गर्जज तथा समूर्छिम मनुष्य उपजे तो केटला उपजे? ते कहे बे. सूरसमाणा के० देव-तानीपेरे ते इगडुति संखमसंखा इगसमए हुंतिय चवंति के० एकसमये एक, बे, त्रण, संख्याता, असंख्याता उपजे तेम मरण पण पामे. त्यां गर्जज मनुष्य उत्कृष्टे काले उंगणत्रीश आंके संख्याता सुधी गणिएं. अने गर्जज समूर्छिम बेउ जेला गणिएं. तेवारे असंख्यातासुधी गणिएं. ॥ २४२ ॥

हवे कियो जीव मरीने मनुष्यगतिमांहे आवे ? ते गतिद्वार कहे छे.

सत्तमि महि नेरइए ॥ तेऊ वाऊ असंख नरतिरिए ॥
मुत्तूण सेस जीवा ॥ उप्पज्जंती नरज्ञवंमि ॥ २४३ ॥

अर्थ– सातमी नरकपृथ्वीना नारकी, तेउकाय, वाउकाय असंख्याता आयुष्यवाला युगलिया, एटले मनुष्य तथा तिर्यंच युगलिया. एटला मूत्तूणं के० मूकीने सेस जीवा के० शेष बीजा सर्व जीवो ते उप्पजंतिनरज्ञवंमि के० मनुष्यमांहे उपजे. ॥ २४३ ॥

वली अहींयां विशेष कहे छे.

सुर नेरइएहिं चिय ॥ हवंति हरि अरिह चक्कि बल देवा ॥
चउविहसुर चक्किबला ॥ वेमाणिय हुंति हरि अरिहा ॥ २४४ ॥

अर्थ– वासुदेव, अरिहंत, चक्रवर्ति, ने बलदेव–ए चारे सुरनेरइएहिंचिय के० देवता अने नारकीनी गतिमांथी आव्या होय; पण मनुष्य तथा तिर्यंचनी गतिथी आवेला न होय. वली चार निकायना देवगतिना आव्या पण चक्कि के० चक्रवर्त्ति अने बला के० बलदेव होय. अने वेमाणियहुंतिहरिअरिहा के० अरिहंत तथा वासुदेव ए बंने केवल वैमानिक देवगतिनाज आव्या होय. बीजी त्रण निकायना आव्या न होय.

हरिणो मणुस्स रयणाइ ॥ हुंति नाणुत्तरेहिं देवेहिं ॥ जह
संज्ञव मुववाउ ॥ हयगय एगिंदि रयणाणं ॥ २४५ ॥

अर्थ– वैमानिकमांहे विशेष देखाडे छे. हरिणो के० वासुदेव, तथा चक्रवर्त्तिना मणुस्सरयणाइं के० मनुष्य रत्न पांच, ते हुंतिनाणूत्तरेहिं देवेहिं के० पंचानुत्तरना देव चवीने न होय. अहींयां ए ज्ञावार्थ छे के वासुदेव, तो नारकी तथा वैमानिकथकी अव्या होय, तेमां जो वैमानिकथकी आव्या होय तो पंचानुत्तर देव टाली बीजा सर्व स्थानकथी आव्या वासुदेव थया होय. अने चक्रवर्त्तिनां चौद रत्न छे, तेमां चक्रादिक सात रत्न एकेंद्री छे; अने पुरोहित आदे देइ सात रत्न पंचेंद्री छे. तेमां हस्तिरत्न अने अश्वरत्न ए बे तिर्यंच छे. बाकीनां पांच मनुष्यरत्न छे. ते सातमी नरक, तेउकाय, वायुकाय, तिर्यंच अने मनुष्य एमांथी आव्या मनुष्यरत्न न होय; शेष स्थानकथी आव्या मनुष्यरत्न होय. पुरोहित, सेनापति, गाथापति, वार्द्धिक ते सुतार अने पांचमुं स्त्रीरत्न– ए पांच मनुष्यरत्न जो वैमानिकथी आव्यां होय तो अनुत्तरदेव वर्जीने बीजा देवता थकी आव्यां होय. एम जाणवुं.

वली हाथी तथा अश्व ए बे रत्न तथा एकेंद्रीय रत्ननी उत्पत्ति तो यथा संज्ञवे जाणवी. एटले ज्यांना आव्या तिर्यंच संज्ञवे ते समस्त स्थानकथकी आवेलां इहां रत्नपणे होय. अने नारकी तथा संख्याता आयुष्यवाला तिर्यंच अने मनुष्य तथा सहस्रांत देवलोक सुधीना देवता एटला स्थानकना आव्या अश्वरत्न तथा गजरत्न होय. वली संख्याता आयुवाला तिर्यंच अने मनुष्य तथा ईशानांत सुधीना देवता एटला स्थानकना आव्या एकेंद्री रत्न होय. ए यथा संज्ञव उपपात कहिएं.

हवे ए रत्नोनां नाम तथा प्रमाण कहे छे.

वामपमाणं चक्कं ॥ छत्तं दंमं डुहत्थयं चम्मं ॥ बत्ती-
संगुल खग्गो ॥ सुवन्न कांगिणि चउरंगुलिया ॥ २४६ ॥

चउरंगुलो दुअंगुलपिहुलोय मणी पुरोहि गय तुरया ॥
सेणावइ गाहावइ ॥ वड्ढ इथी चक्कि रयणाइं ॥ २४७ ॥

अर्थ— चक्र, छत्र, ने दंड ए त्रण रत्न ते वामपमाणं के० एक वाम प्रमाण जाणवां. वाम शब्दे बेउ बाहु लांबा पसार्या थका जे धनुष्य प्रमाण होय, तेने वाम कहे छे. अने दुहत्थयंचम्मं के० चर्मरत्न बे हाथ प्रमाण होय, तथा बत्तीसंगुलखग्गो के० खड्गरत्न बत्रीश आंगुल प्रमाण लांबुं होय. अने सुवण्णकागिणि चउरंगुलिया के० जात्यवंत सुवर्णमय कांगिणिरत्न ते चार आंगुल लांबुं होय. ॥ २४६ ॥ अने चउरंगुलो दुअंगुलपिहुलोयमणी के० चार अंगुल लांबुं, अने बे अंगुल पहोळुं मणीरत्न होय. ए साते एकेंद्री रत्न चक्रवर्त्तिने आत्मांगुल प्रमाण जाणवां. अने पूरोहित प्रमुख सात पंचेंद्री रत्न जे छे ते, जे काले जेवुं पुरुषना शरीरनुं प्रमाण होय ते काले ते पण तेवा प्रमाणनां होय.

हवे ए चौद रत्नना गुण कहे छे. चक्ररत्न वयरीनुं मस्तकछेदक. बीजुं छत्ररत्न ते चक्रवर्त्तिने हस्तस्पर्शे बार योजन सुधी विस्तार पामे. एवुं होतुं थकुं वैताढय पर्वतनी उत्तर दिशिए रेहेनारा जे म्लेछ तेना देवता मेघ वर्षावे, तेनो निरोध करवाने समर्थ थाय. त्रीजुं दंडरत्न ते विषम एटले जे वांकी भूमि होय, तेने समी करे. कामपडे थके हजार योजन अधोभागे धरती विदारे. चोथुं चर्मरत्न ते कार्य उपन्ये थके चक्रवर्त्तिना हस्तस्पर्शे करी बार योजन विस्तार पामे. एवुं होतुं थकुं प्रभातकाले बीज वाविएं अने संध्याकाले सर्व उपभोग करवाने योग्य एवा शालि प्रमुखने उत्पन्न करे छे. पांचमुं खड्गरत्न ते संग्रामनेविषे अत्यंत शक्तिवंत होय. छठुं कांगिणिरत्न ते वैताढय पर्वतनी गुफामांहे एकेकी भींते ठंगणपचास ठंगणपचाश मांडला करवा योग्य होय. सातमुं मणीरत्न ते अधोभागे रेहेनारुं जे चर्मरत्न अने ऊर्ध्वभागे रहेनारुं जे छत्ररत्न तेना छत्र तुंबा उपर राख्युं छतां तेवारे बार योजन सुधीमां ए मणिरत्न उद्योतकारी थाय. अने हस्तनेविषे अथवा मस्तके बांध्युं छतां समस्त रोग हरे.

आठमुं पुरोहितरत्न ते शांतिकर्म करनार होय. नवमुं अश्वरत्न तथा दशमुं गजरत्न ए बे महापराक्रमवंत होय. अगीआरमुं सेनापतिरत्न ते गंगासिंधुने पहेले पासे चार खंडनो जीतनार होय. बारमुं गृहपतिरत्न ते घरनां योग्य काम करे, एने गृहचिंतक कहेवुं. तेरमुं वार्द्धकीरत्न ते घर चणे. वैताढय पर्वतनी गुफामांहे उमग्गा अने निमग्गा नदीनां पुल बांधे. चौदमुं स्त्रीरत्न ते अत्यंत अद्भुत रूपवंत चक्रवर्त्तिना भोग योग्य होय, ए चौद रत्न ते प्रत्येके एकेक हजार यक्षोए अधिष्ठित होय. अने बे हजार यक्ष चक्रवर्त्तिने बेउ बाहे होय. एवंकारे सोल हजार यक्ष चक्रवर्त्तिनी सेवा करे. ते जघन्यथी जंबुद्वीपनेविषे चार चक्रवर्त्ति होय. तेवारे छपन्न रत्न होय. अने उत्कृष्टपदे अठावीश विजयना अने बे भरत तथा ऐरवतनां मली त्रीश चक्रवर्त्ति होय, तेवारे जंबुद्वीपे बारसें ने वीस रत्न होय. ॥ २४७ ॥

हवे वासुदेवनां सात रत्न कहे छे.

चक्कं धणुहं खग्गो ॥ मणी गया तहय होइ वणमाला ॥
संखो सत्त इमाइं ॥ रयणाइं वासुदेवस्स ॥ २४८ ॥

अर्थ—एक चक्र, बीजुं धनुष्य, त्रीजुं खड्ग, चोथुं मणी, पांचमुं गदा, तेमज छठुं वनमाला, सातमुं शंख, ए सात रत्न वासुदेवनां जाणवां ॥ २४८ ॥

हवे मनुष्य मरीने स्वजावे क्यां जाय? ते कहे ठे.

संख नरा चउसु गईसु ॥ जंति पंचसुवि पढम संघयणे ॥
इग डुतिजा अठसयं ॥ इगसमए जंति ते सिद्धिं ॥ २४ए ॥

अर्थ– संख्याता आयुष्यवाला मनुष्य, जे पुरुष, स्त्री तथा, नपुंसकरूप ते नरक तिर्यंच मनुष्य ने देवतारूप चारे गतिनेविषे वली जंति के० जाय. ए मनुष्य जे पढम संगयणे के० प्रथम संघयणे वर्त्तता होय ते पंचसुवि के० पांचमी गति जे मोक्ष ते प्रते पण जाय; तेमाटे मोक्षगतिनी संख्या कहे ठे, ते मनुष्य कर्मक्षये वर्त्ततां एक समये सामान्यपणे जघन्यथी तो एक, बे, त्रण, अने उत्कृष्टा जा के० यावत् अठसयं के० एकसोने आठ एटला एक समयनेविषे जंतिते सिद्धिं के० मोक्ष प्रते जाय. ॥ २४ए ॥

हवे त्रण वेद आश्री सिद्धगति विशेष कहे ठे.

वीसिहि दस नपुंसग ॥ पुरिस ठसयं तु एगसमएणं ॥
सिवइ गिहिअन्न सलिंग ॥ चउदस अठाहिय सयं च ॥ २५० ॥

अर्थ– एक समयनेविषे उत्कृष्टा स्त्रीवेदे वीश मोक्षे जाय, एक समये नपुंसकवेदी दस मोक्ष जाय, अने पुरुषवेदी एकसोने आठ एक समयनेविषे मोक्षे जाय, गृहिलिंगे एक समये चार मोक्षे जाय, अन्यलिंग एटले तापसादिकने लिंगे एक समये दस मोक्षे जाय, अने सलिंग ते स्वलिंगें एटले साधुलिंगें अठाहियसयं च के० एकसोने आठ एक समये मोक्षे जाय. ॥ २५० ॥

गुरुलहु मज्झिम दोचउ ॥ अठसयं उड्ढो तिरिय लोए ॥
चउ बावीसऽठसयं ॥ डुसमुद्दे तिन्नि सेसजले ॥ २५१ ॥

अर्थ– गुरु के० उत्कृष्टी अवगाहनाए एटले पांचसें धनुष्य प्रमाण शरीरवाला उत्कृष्टा एक समयनेविषे दो के० बे मोक्षे जाय. जघन्य अवगाहनाए एटले बे हाथप्रमाण शरीरवाला उत्कृष्टा एक समयनेविषे चउ के० चार मोक्षे जाय, अने मज्झिम के० मध्यम अवगाहनाए उत्कृष्टा एक समयनेविषे अठसयं के० एकसोने आठ मोक्षनेविषे जाय.

अहीयां शिष्य पूछे ठे के उत्कृष्ट पांचसें धनुष्य शरीर अने जघन्य बे हाथ शरीरवाला मोक्षयोग्य होय; तो नाभिकुलगरनी जार्या श्रीमरुदेवीस्वामिनी सवापांचसें धनुष्यना शरीरे मोक्षे केम गइ? वली जघन्यथी सात हाथ शरीर मोक्ष योग्य ठे, तो कूर्मापुत्र बे हाथना शरीरवाला केम मोक्षे गया? अहीयां गुरु उत्तर कहे ठे.

उत्कृष्टथी पांचसे धनुष्य, अने जघन्यथी सात हाथना शरीरवाला जे मोक्षे जाय. ए शरीरमान तीर्थंकर आश्री कह्युं ठे, परंतु सामान्य केवली आश्री कह्युं नथी. जे माटे श्रीजिनजद्रगणिक्षमाश्रमण कहे ठे के, जर्त्तारथकी स्त्री कांइक न्यून शरीरवाली होए ठे; वली वृद्ध माणस खुंधो होय अने हाथी उपर चड्यां थकां शरीर पण संकोच थयेलुं होय तेमाटे पांचसें धनुष्य शरीर श्रीमरुदेविजीनुं जाणवुं. अने सात हाथना शरीरवाला तीर्थंकर मोक्षे जाय, पण सामान्य केवली कूर्मापुत्र प्रमुख जघन्यथी बे हाथना शरीरवाला पण मोक्षे जाय. अने सिद्धांतमांहे पांचसें धनुष्य उत्कृष्ट अने सात हाथना शरीरवाला मोक्षे जाय, एवुं जे कह्युं ठे, ते प्रायिक कह्युं ठे. नहीतर अधिको उंठो पण होय.

जे माटे पांचसें धनुष्य पृथक्त्व अधिक त्यां पृथक्त्व शब्दे पचीस धनुष्य जाणवा, अने सिद्धप्राभृतिमांहे पांचसें आदे सोमांहे श्रीमरुदेवा गया ठे, अने सात हाथ ते पण अंगुल पृथक्त्व हीन जाणवा; ते हीन ठे, माटे बे हाथ गणिएं, एम करतां कांइ शंका नथी. वली ऊर्ध्व लोके एक समये उत्कृष्टा चार मोक्षे जाय, अधोलोके बावीस मोक्षे जाय, तिर्यक लोके एकसो ने आठ मोक्षे जाय, वली एक समये समुद्रमांथी बे मोक्षे जाय, शेष पाणी नदि तथा द्रहमांहेथी त्रण मोक्षे जाय.

अहीयां उर्ध्व लोक ते मेरुचूलिका तो नंदनवन जाणवुं, अने अधोलोक ते अधोग्रामविषे जाणवुं, तथा तिर्यक लोक तो लोक प्रसिद्ध ठे; त्यां लब्धी माफक समुद्रमांहे अथवा द्वीपे जइ काउसग्ग करी मोक्ष जाय, नदिमांहे गंगानदि उतरतां अन्निका सुत आचार्यनी पेरे मोक्षे जाय.॥ २५१ ॥

हवे चारे गतिमांहेथी आवेला केटला केटला मोक्षे जाय ते कहे ठे.

नरय तिरिया गयादस ॥ नरदेव गईउ वीसअठसयं ॥
दस रयणा सक्करवालुयाउ चउ पंक न्नू दगउं ॥ २५२ ॥
ठच्च वणस्सइ दसतिरि ॥ तिरिन्नि दस मणुय वीस नारीउं ॥
असुराइ वंतरा दस ॥ पण तद्देवीउ पत्तेयं ॥ २५३ ॥ जोइ
दस देवि वीसं ॥ विमाणियठसय वीसदेवीउं ॥

अर्थ– नरय के० नरकगतिथकी निकलीने मनुष्यगतिमां आव्या जो एक समये सीजे तो दश सीजे. एम तिर्यंच गतिथकी आव्या पण दश सीजे. अने मनुष्यगतिथकी आव्या वीश सीजे. देवगतिथकी आव्या अठसयं के० एकसोने आठ सीजे. वली ए गतिमांहे विशेष कहे ठे.

रत्नप्रभा शर्करा अने वालुकाथकी आव्या प्रत्येके दस दस सीजे. पंकप्रभाथकी आव्या चार सीजे. अने धूमादिकथकी आव्या सीजे नहीं. वली न्नू के० पृथ्वीकायथकी आव्या चार सीजे. दग के० अपकायथकी आव्या चार सीजे ॥ २५२ ॥

वनस्पतिकायथकी आव्या ठ सीजे, पंचेंद्री तिर्यंचथकी आव्या दश सीजे, तेमां तिर्यंचनी स्त्रीमांहेथकी आव्या पण दश सीजे. अने मनुष्य नरथकी आव्या दश सीजे, मनुष्य नारीथकी आव्या वीस सीजे.

असुरादिक दश निकायथकी आव्या दश सीजे, तेम समस्त व्यंतरगतिथकी आव्या दश सीजे असुर कुमार आदे देइने दशनिकायनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तेमज समस्त व्यंतरजातिनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तद्देवि के० ते असुरादिक तथा व्यंतरनी देवी ते प्रत्येके जूदी जूदी पांच जाणवी. ॥ २५३ ॥ अने ज्योतषी पुरुषथकी आव्या दश सीजे, ज्योतषी स्त्रीथकी आव्या वीश सीजे, वैमानिक देव थकी आव्या एकसो ने आठ सीजे, वैमानिक स्त्रीथकी आव्या वीश सीजे, इहां सर्वत्र एक समय जाणवो. सिद्धप्राभृतविषे देवगति मनुष्यगति तिर्यंचगति नरकगति प्रत्येके दश दश सीजे एम कह्युं ठे, ए तत्व केवली जाणे, अथवा बहुश्रुत जाणे, एटले गतिआश्री सिद्धि कही.

हवे वेद आश्री सिद्धि कहे ठे, तथा सिद्धगतिए उपपात विरहकाल कहे ठे.

तह पुवे एहिंतो ॥ पुरिसो होऊण अठ सयं ॥ २५४ ॥
सेसठ भंगएसु ॥ दस दस सिज्झंति एग समएणं ॥ विर-
हो ठमास गुरुउं लहु समउं चवण मिह नत्थि ॥ २५५ ॥

अर्थ– पुरुषवेदी देव मनुष्य तथा तिर्यंचथकी निकली कोइ पुरुष थाय कोइ स्त्री थाय कोइ नपुंसक थाय एमज स्त्रीवेदी पण देवी प्रमुखथकी निकली कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय कोइ नपुंसक थाय. एमज नपुंसक वेदी नारकी प्रमुखथकी नीकली कोइ नपुंसक थाय कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय. ए सर्व मली नव जांगा थाय, तेमां जे पुरुषवेदथकी आवी फरी पुरुष वेदी थइ सीजे तो उत्कृष्टा एक समयमांहे एकसो ने आठ सीजे ॥ २५४ ॥ अने शेष थाकता आठ जांगामां प्रत्येके एक समयमां जो सीजे तो दश दश सीजे, ते केवी रीते सीजे ते कहे छे. तेमां (१) केवल पुरुषवेदी वैमानिक देवोथी आवी पुरुष थइ सीजे तो एक समये एकसोने आठ सीजे (२) एम पुरुषवेदथकी स्त्री थइ सीजे तो दश सीजे (३) पुरुषथकी नपुंसक थइ सीजे तो दश सीजे (४) एम केवल स्त्रीवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो पण दश सीजे, (५) स्त्रीथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे. (६) स्त्रीथकी नपुंसक थइ सीजे तो पण दश सीजे (७) केवल नपुंसक वेदथकी आवी नपुंसक थइ सीजे तो पण दस सीजे· (८) नपुंसकथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे (९) नपुंसकथकी स्त्री थइ सीजे तोपण दश सीजे.

अने वैमानिक देवी ज्योतषि देवी अने मनुष्यनी स्त्री ए त्रण ठेकाणेथी स्त्री वेदी आवीने प्रत्येके वीश वीश सीजे त्यां ए विशेष छे. जे स्त्रीवेदथकी आवी मनुष्यपणे पुरुष थइ अथवा स्त्री थइ अथवा नपुंसक थइ सीजे तेवारे सर्व मल्या वीस सीजे. वली आठे जांगे पूर्वजवे पुरुष ते आ जवे पुरुष थइ सीजे तो एकसोने आठ सीजे, बीजी रीते आठे जांगे दश सीजे.

अने वली पूर्वे कह्युं जे वीश स्त्री एक समये सीजे, त्यां ए विशेष छे जे कोइ पुरुषवेदथकी आवी कोइ स्त्रीवेदथकी आवी कोइ नपुंसकवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो मिश्रित मली वीश सीजे, पण केवल पुरुषथी आवी केवल स्त्रीथी आवी केवल नपुंसकथी आवी वीश सीजे नहीं. इति जावार्थ.

इहां सिद्धपाहुडानुं विशेष लखिए छैएं. नंदनवने एक समये चार सीजे, पांकुकवने एकसमये बे सीजे, एकेकी विजये वीश वीश सीजे, एकेकी अकर्मजूमिए संहरण थकी दश दश सीजे, पन्नर कर्मजूमिए प्रत्येके एकसोने आठ आठ सीजे, वली उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणीने प्रत्येके त्रीजे चोथे आरे एक समये उत्कृष्टा एकसोने आठ मोदे जाय. अवसर्प्पिणीने पांचमे आरे पांच जरत पांच ऐरवतना वीश सीजे, वली उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणीने शेष थाकते आरे संहरण थकी दश दश सीजे, उत्सर्प्पिणीने पांचमे आरे युगलिया होय तेमाटे इहां सिद्धि नहोय, वीजुं विशेष सिद्धपाहुडा थकी जाणजो. केमके अति विस्तारे लखतां संक्षेप रुचीवालाने व्यामोह उपजे तेमाटे एटलुं लखी पूर्ण कर्युं.

हवे गाथाना पाछला बे पदे करी सिद्धगतिनो उपपात विरह काल कहे छे. विरहो छमास गुरुउं के० उत्कृष्टो मोक्ष जावानो छ महीनानो उपपात विरह जाणवो. अने लहुसमउं के० जघन्यथी तो एक समय जाणवो. तथा चवणमिहनत्री के० ए मोक्ष थकी पाछो चवन नथी, जेमाटे मोक्षना जीव सादिअनंत छे, एटले आदि छे पण अंत नथी. जे कर्मे संसारमांहे पाछा आवी उपजे ते कर्म सिद्धमांहे नथी. जेम बल्या वीजे अंकुरो न थाय तेम कर्मरूप वीज बल्या थकी संसाररूप अंकुरो फरी प्रगटे नहीं.

अड सग छ पंच चउ तिन्नि दुन्नि इक्कोय सिज्झमाणेसु ॥
बत्तीसाइसुसमया ॥ निरंतरं अंतरं उवरिं ॥ २५६ ॥
बत्तीसा अडयाला ॥ सठी बावत्तरी य बोधवा ॥ चुलसीई
छणवइ ॥ दुरहिय मठुत्तर सयंच ॥ २५७ ॥

अर्थ-आठ, सात, छ, पांच, चार, त्रण, बे ने एक समये सीजता बत्रीस आदे देइ निरंतर सीजे, अने जवारिं केº उपरांत अंतर पडे ए अक्षरार्थ कह्यो. हवे भावार्थ कहे छे. एक आदे देइ बत्रीस सीम निरंतर सीजे तो उत्कृष्टा आठ समय सुधी सीजे ते कहे छे. एक समये एक बे त्रण यावत् बत्रीस सीजे, बीजे समये पण एक बे त्रण यावत् बत्रीस सीजे, एम त्रीजे समये पण एक बे त्रण यावत् बत्रीस सीजे, ए रीते आठ समय सुधी निरंतर बत्रीस सुधी सीजे, अने आठ समय पछी एकादि समयनो अंतर पडे, अने जेवारे तेत्रीस आदे देइ अडतालीस सुधी एके समये सीजे तेवारे उत्कृष्टा सात समय सुधी निरंतर सीजे. पछी अंतर पडे अने जेवारे उंगणपचास आदे देइ यावत् साठसुधी निरंतर सीजे, तेवारे छ समयसुधी निरंतर सीजे. ते वार पछी अंतर पडे एम सर्वत्र जोडवो. अने जेवारे एकसठ आदे देइ बहुत्तरे सुधी सीजे, तेवारे पांच समय सुधी सीजे, उपरांत अंतर पडे. तथा जेवारे तहुत्तेर आदे देइ यावत् चोरासी सुधी सीजे त्यां निरंतर चार समय सुधी सीजे, उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे पचासी आदे देइ यावत् छन्नु सुधी सीजे त्यारे निरंतर त्रण समय सुधी सीजे. उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे सत्ताणु आदे देइ एकसोने बे सुधी सीजे तेवारे निरंतर बे समय सुधी सीजे. उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे एकसो त्रण आदे देइ यावत् एकसो आठ सुधी निरंतर सीजे तो एक समय सीजे, पण बीजे समये अवश्य अंतर पडे. ॥ २५६ ॥ २५७ ॥

हवे कोइक सांख्यादिक मतांतरी कहे छे के ज्यां आकाश त्यां सर्वत्र सिद्ध छे. परंतु सिद्धनुं क्षेत्र नहीं ते मत दूर करवाने अर्थे विशिष्ट सिद्धांतिनुं सिद्धनुं क्षेत्र कहे छे.

पणयाल लरकजोयण ॥ विरकंना सिद्धिसिल फलिह वि-
मला ॥ तडुवरि गजोयणंते ॥ लोगंतो तन्न सिद्धठिई ॥ २५८ ॥

अर्थ– सरवार्थसिद्धि विमाननी ध्वजाथी उपर बार योजन सिद्धसिला छे, ते वाटला अने लांबपणे तथा पहोलपणे पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण छे, ते सर्व धवला अर्जुन सुवर्णमय स्फटिकनी पेरे निर्मल सिद्धसिला एटले सिद्धनी भूमिका छे. एने कोइक ईषत् प्राग्भारा एवुं नाम पण कहे छे. ए सर्वार्थसिद्धविमान थकी बार योजन अलोक पण छे. ए परमार्थ केवली तथा बहुश्रुत जाणे. वली ए सिद्धसिला सर्वथा मध्यभागे आठ योजन जाडी छे. त्यां थकी चार दिशाएं अने चार विदिशाएं घटती घटती मक्षीना पांख जेवी पातली उत्तान छत्रने आकारे सिद्धसिलानी स्थापना छे, ते सिद्धसिलाने उपर एक योजनने आंतरे लोकांत छे. त्यां सिद्धोनी स्थिति एटले रेहेवानुं स्थान जाणवुं.

इहां भावार्थ आम छे जे योजननो उपरलो चोथो गाउ तेना उपरनो छठो भाग जे त्रणसे तेत्रीस धनुष्य अने उपर एक धनुष्यनो त्रीजो भाग एटला क्षेत्रमां सिद्ध रहे छे, त्यां पांचसे धनुष्यनी उत्कृष्टी अवगाहनायें जे सिद्ध होय तेनो त्रीजो भाग शरीरनी पहोलाण पूर्वे घटाडीएं एटली उत्कृष्टी सिद्धनी अवगाहना होय. अने जघन्य अवगाहना सात हाथनो त्रीजो भाग घटाडीएं तेवारे चार हाथने सोल अंगुल जघन्यथी सिद्धनी आवगाहना होय. इति मणुयदारं सम्मत्तं ॥ २५८ ॥

तिरियदारं भणइ एटले आठे प्रतिद्वारे करी मनुष्यनुं द्वार समाप्त थयुं. हवे तिर्यंच द्वार कहे छे. इहां तिर्यंचने पण एक भुवनद्वार वर्जीने बाकी आठ प्रतिद्वार कहेशे. इहां एकेंद्री बेंद्री तेंद्री चौरेंद्री ने पंचेंद्री ए पांच प्रकारे तिर्यंच जाणवा. तेमां पृथ्वी, अप, तेउ, वायु, ने वनस्पति रूप पांच प्रकार एकेंद्रीना जाणवा. अने तेनी साथे बेंद्री तेंद्री चौरेंद्री ने पांचेंद्री मली चार भेलतां नव भेद थाय. तेमां वली पंचेंद्रीना बे भेद छे. एक गर्भज बीजा संमूर्छिम. तेमां गर्भजनी अपेक्षाविना सामान्य पणे नव भेदे तिर्यंचनुं स्थितिद्वार कहे छे.

वावीस सगति दस वास ॥ सहस गिणिति दिण वेंदियाई सु ॥
वारस वासुण पण दिण ॥ छम्मास तिपलिय ठिइ जिठा ॥२५९॥

अर्थ– पृथ्वीकायनी स्थिति एटले आयुष्य ते उत्कृष्टथी वावीस हजार वर्ष. एम अपकायनी उत्कृष्टि स्थिति सात हजार वर्ष. वायुकायनी उत्कृष्टि स्थिति त्रण हजार वर्ष. वनस्पतिकायनी उत्कृष्टी स्थिति दश हजार वर्ष. अग्नीकायनी उत्कृष्टी स्थिति त्रण दिवसनी. वेंडीनी उत्कृष्टी स्थिति वार वर्षनी. तेंडीनी उत्कृष्टी स्थिति उंगण पचाश दिवशनी. चउरेंडीनी उत्कृष्टी स्थिति छ महीनानी. पंचेंडीनी उत्कृष्टी स्थिति त्रण पल्योपमनी. ए उत्कृष्टी स्थिति निरुपद्रव स्थानके रहेतां जाणवी. अने जघन्यतो सर्वने अंतर मुहूर्त स्थिति छे. ते वात आगल कहेशे. ए सामान्यपणे तिर्यंचनी स्थिति कही.॥ २५९ ॥

हवे प्रथम इहां पृथ्वीकायना जेद कहे छे.

सण्हाय सुद्ध वालुय ॥ मणोसिला सक्करायखर पुढवी ॥
इग वार चउद सोलस ॥ ठारस वावीस सम सहसा ॥ २६० ॥

अर्थ–सुहाली मारवाड देशनी पृथ्वीनी सुकुमाल माटी तेनुं उत्कृष्टायु एक हजार वर्ष, अने शुद्ध ते गोपीचंदन अथवा कुमार मृतिकानुं वार हजार वर्षनुं आयुष्य, वालुय के० नदिप्रमुखनी वेलुनुं चौद हजार वर्षायु, मणसिलनुं सोल हजार वर्षायु, अने सकराय के० शर्करा हरताल सुरमादिकनुं अढार हजार वर्षायु, अने खर पृथ्वी ते सिला पाषाण रत्नादिक प्रमुखनुं आयुष्य वावीस के० वावीस सम के० वर्ष सहसा के० हजार एटले वावीस हजार वर्षायु जाणवुं. ॥ २६० ॥

हवे पंचेंद्रि तिर्यंचना जेदनी स्थिति विशेष कहे छे.

गप्न जुय जलयरो जय ॥ गप्नोरग पुव्व कोडि उक्कोसा ॥
गप्नचउप्पय पक्खिसु ॥ तिपलिय पलिया असंखंसो ॥ २६१ ॥

अर्थ– गर्जज जुजपुरिसर्प्प गोह नोलियादिक तथा जलयर के० जलचर ते मत्स्यादिक ते उजय के० वे प्रकारे छे. एक गर्जज जलचर अने वीजा संमूर्छिम जलचर. तथा गप्नोरग के० गर्जज उरपरिसर्प एनुं उत्कृष्टायु एक पूर्व कोडी वर्षनुं जाणवुं. वली गप्नचउप्पय के० गर्जज चतुष्पद जे गाय, जेंस, उंट, घोडा, हाथी प्रमुख तेनुं उत्कृष्टायु त्रण पल्योपमनुं जाणवुं. वली गर्जज पंखी जे चली, चास, सारस, मोर प्रमुख तेनुं उत्कृष्टायु पल्योपमनुं असंख्यातमो जाग जाणवुं. हवे पूर्वनुं मान कहे छे.

पुव्वस्स उपरिमाणं ॥ सयरि खलु वास कोडिलरकाउ ॥
छप्पन्नं च सहस्सा ॥ वोधव्वा वास कोडीणं ॥ २६२ ॥

अर्थ–चोराशी लाख वर्ष एक पूर्वांग होय, ते पूर्वांगने पूर्वांग साथे गुणाकार करिएं तेवारे सय्यरि खलुवास कोडिलरकाउ के० सीतेर लाख कोडी वर्ष अने छप्पन्नं च सहस्सा के० छपन्न सहस्स कोडी वर्ष एटले (७०५६००००००००००) एटली संख्या वर्षे पूर्वनुं प्रमाण थाय. ॥ २६२ ॥

हवे संमूर्छिम पंचेंडी थलचर प्रमुखनी उत्कृष्टायु स्थिति कहे छे.

संम्मुछि पणिंदि थलख यर ॥ उरग जूयग जिठ ठिइ कमसो ॥
वास सहस्सा चुलसी ॥ विसत्तरि तिपत्र वायाला ॥ २६३ ॥

अर्थ— संमूर्छिम पंचेंद्री थलचर गवादिक ते गाय नेस प्रमुख. अने खयर के० खेचर ते पक्षी बगला प्रमुख उरग के० उरपरिसर्प्प ते अजगर प्रमुख. अने नुयग के० नूजपरिसर्प्प ते गोह नोलिया प्रमुख. जे संमूर्छिम जीवो छे तेनी जिठ ठिइ कमसो के० उत्कृष्टी आयुस्थिति अनुक्रमे चोरासी हजार वर्ष, बहुत्तेर हजार वर्ष, त्रेपन हजार वर्ष अने बेतालीस हजार वर्षनी जाणवी, ए अक्षरार्थ कह्यो. हवे नावार्थ कहे छे. संमूर्छिम पंचेंद्री गाय प्रमुखनुं उत्कृष्टायु चोरासी हजार वर्ष, संमूर्छिम पक्षीनुं बहुत्तेर हजार वर्ष, संमूर्छिम सर्प्प प्रमुखनुं त्रेपन हजार वर्ष, संमूर्छिम गोह नकुलनुं बेतालीस हजार वर्ष, एटले सर्व तिर्यंचनी उत्कृष्टी नवस्थिति कही.

हवे एनी कायस्थिति कहे छे.

एसा पुढवाईणं ॥ नवठिईसंपयंतु कायठिई ॥ चउ
एगिंदि सु णेया ॥ उसप्पिणीउं असंखिज्जा ॥ २६४ ॥

अर्थ— एसापुढवाईणं के० ए पूर्वे पृथ्व्यादिकना आयुष्यरूप नवस्थिति कही. हवे वली एज पृथ्व्यादिकनी कायस्थिति एटले जे पुनः पुनः मरण पामीने तेज कायमां उपजे तेने कायस्थिति कहीएं, ते कायस्थिति कहे छे. चउएगिंदिसु के० वनस्पति टालीने पृथ्वीकाय, अपकाय, तेउकाय अने वायुकाय ए चार एकेंद्रीमां प्रत्येके उत्कृष्टी कायस्थिति असंख्याति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी प्रमाण नेया के० जाणवी. अंहीयां ए नाव, जे पृथ्वीकायनो जीव मरण पामि पामिने फरी तेज कायमां उपजे, पण पोतानी कायने मूके नही, तो असंख्याति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी सुधी रहे. एमज अप्पकाय, तेउकाय अने वाउकाय पण जाणवा. दश कोडाकोडी सागरोपमे उत्सर्प्पिणी थाय. अने दश कोडाकोडी सागरोपमे अवसर्प्पिणी थाय. एवं वीश कोडाकोडी सागरोपमे कालचक्र थाय. ए कालमान नरत ऐरवतनी अपेक्षाएं जाणवुं. ए काले करी कायस्थिति कही. हवे क्षेत्रथकी कहे छे. असंख्याता लोक प्रमाण एटले जेटला चउदराजलोकना आकाश प्रदेश छे, तेटलीज संख्याये असंख्याता लोक कल्पवा. ते असंख्याता लोकनो एकेक प्रदेश समय समय काढतां असंख्याति उत्सर्प्पिणी अने अवसर्प्पिणी थाय. ॥ २६४ ॥

ताउ वणंमि अणंता ॥ संखिज्जा वास सहस विगलेसु ॥
पंचिंदि तिरि नरेसु ॥ सत्तठ नवाउ उक्कोसा ॥ २६५ ॥

अर्थ— ताउ के० तेहिज पूर्वोक्त जे उत्सर्प्पिणी अने अवसर्प्पिणी कही तेवी अनंति उत्सर्प्पिणी अने अनंति अवसर्प्पिणी वणंमि के० वनस्पतिनी कायस्थिति काले करी जाणवी. अने क्षेत्रथकी अनंता लोकाकाश प्रदेश प्रमाण असंख्याता पुजल परावर्त्त होय, एटले एक आवलिकाने असंख्यातमे नागे जेटला समय होय, तेटली संख्या प्रमाणे पुजलपरावर्त्तनी संख्या जाणवी.

ए कायस्थिति व्यवहारराशि जीवने संनवे, केमके व्यवहारराशिउं जीव मरण पामि निगोदमां जाय तो अनंति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी रहीने पठी वली व्यवहारराशिमां आवे; एटले अहींयां मरुदेवा साथे व्यनिचार नहीं, केमके मरुदेवा अनादि निगोदि छे, तेमने कायस्थितिनुं ए प्रमाण नहीं.

वली बेइंद्रियादिक विकलेंद्रीनें संख्याता वर्ष एटले बेंद्री, तेंद्री अने चउरेंद्रीने प्रत्येके संख्याता वर्ष सहस्र कायस्थिति जाणवी. वली पंचेद्रीय तिर्यंचने तथा मनुष्यने, कायस्थिति सात आठ नव जाणवी. ए-

टले संख्याते आयुष्ये सात नव करे, अने आठमे नवे युगलिर्ड होय. ए आठे नवें करी कालमान त्रण पल्योपम अने सात पूर्वकोटी उत्कृष्टी जाणवी. ए उत्कृष्टी कायस्थिति कही. ॥ २६५ ॥

हवे जघन्य नवस्थिति तथा कायस्थिति कहे छे.

सवेसिंपि जहन्ना ॥ अंतमुहुत्तं नवेय काएय ॥

अर्थ– समस्त पूर्वोक्त पृथिव्यादिकने जघन्य नवस्थिति अने कायस्थिति अंतरमुहूर्त्त प्रमाण जाणवी. अहींयां कायस्थितिने प्रस्तावे मनुष्यनी पण कायस्थिति कही, अने देवता नारकी मरण पामी फरी देवता नारकीमां न उपजे, तेमाटे देव तथा नारकीने कायस्थिति नहोय, एटले सविस्तर तिर्यंचनुं स्थिति द्वार कह्युं.

हवे ए तिर्यंचनुं अवगाहना द्वार कहे छे.

जोयण सहस्स महियं ॥ एगिंदियदेह मुक्कोसं ॥ २६६ ॥
बि ति चउरिंदि सरीरं ॥ बारस जोयण तिकोस चउकोसं ॥
जोयण सहस पणिंदिय ॥ उहे वुछं विसेसंतु ॥ २६७ ॥

अर्थ– सामान्यपणे एकेंद्रीयनुं शरीर जोयण सहस्समहियं के० एक हजार योजन फाफेरुं उत्कृष्टुं जाणवुं. ॥ २६६ ॥ वली बेंद्रीय जे शंखादिक तेनुं शरीर बार योजननुं जाणवुं. एम तेंद्री कीडी मकोडादिकनुं शरीर त्रण गाउनुं जाणवुं. अने चउरिंद्री भ्रमरादिकनुं शरीर चार गाउनुं जाणवुं. पंचेंद्रीनुं शरीर एक हजार योजननुं जाणवुं. ए शरीरमान उहे के० उंगे एटले सामान्ये वुछं के० कह्युं; हवे विसेसंतु के० विशेषे कहे छे. ॥ २६७ ॥

अंगुल असंख नागो ॥ सुहुमनिगोर्ड असंख गुणवाऊ ॥
तो अगणितर्ड आऊ ॥ तत्तो सुहुमा नवे पुढवी ॥ २६८ ॥
तो वायर वाउगणी ॥ आऊ पुढवी निगोय अणुकमसो ॥
पत्तेयवण सरीरं ॥ अहियं जोयणसहस्संतु ॥ २६९ ॥

अर्थ– वनस्पतिना बे नेद छे, एक प्रत्येक वनस्पति ने बीजी साधारण वनस्पति. साधारण शब्दे निगोद अनंतकाय कहिए, ते सूक्ष्मनिगोदिआनुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं नाग एटले प्रमाणे जाणवुं, ते थकी असंख्यातगणुं सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर जाणवुं. एटले असंख्याते सूक्ष्मनिगोदियाने शरीरे एक सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर होय, आगल पण गुणाकारे एज विधि जाणवो. ते थकी असंख्यात गुणो एक सूक्ष्म तेउकायनुं शरीर जाणवुं. ते थकी असंख्यातगणुं एक सूक्ष्म अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी असंख्यातगुणो एक सूक्ष्म पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं ॥ २६८ ॥ तेथकी असंख्यातगुणो एक बादर वायुकायनुं शरीर जाणवुं, तेथकी असंख्यातगुणो एक बादर अग्नीकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी असंख्यातगुणो एक बादर अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी पण असंख्यातगुणो एक बादर पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी पण असंख्यातगुणो एक बादर निगोदनुं शरीर जाणवुं. ए दशे मांहोमांहे असंख्यात गुणाधिक छे, परंतु एकेकुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं नाग जाणवुं. एम अनुक्रमे असंख्यातगुणो जाणवुं. अने प्रत्येक वनस्पतिनुं शरीर एक हजार योजन फाफेरुं छे. ॥ २६९ ॥

अहींयां शिष्य प्रश्न करे छे के एटलां सर्व शरीर उत्सेधांगुलें कह्यां, अने समुद्र तथा द्रह प्रमाणांगुले छे.

तो हजार योजन उंडा समुद्रमांहे पद्मनाल प्रमुख वनस्पतिना शरीर केम घटे ? माटे अत्यंत दीर्घ होय. हवे ए प्रश्ननो उत्तर गुरु कहे छे.

उस्सेहं गुलजोयण ॥ सहस्समाणे जलासए नेयं ॥ तं व-
ल्लि पउम पमुहं ॥ अउपरं पुढविरूवं तु ॥ २७० ॥

अर्थ– उत्सेधांगुले करी हजार योजन प्रमाण उंडुं जलासए के० जलाशय ते नेयं के० जाणवुं. त्यां रहेनारा जे वल्लि पउम पमुहं के० कमल प्रमुख छे ते वनस्पतिकाय जाणवां. तेनुं शरीर हजार योजन किंचित् अधिक जाणवुं, उपरांत जे पद्मद्रहना कमल ते पुढविरूवंतु के० पृथ्वी कायरूप जाणवा. जे कारण माटे पद्मद्रह हजार योजन उंडो छे, ए जावार्थ विशेषणवति ग्रंथमांहे श्रीजिनजद्रगणीक्षमाश्रमणे विशेषपणे वखाण्यो छे. ॥ २७० ॥

हवे बेइंडीयादिकनुं विशेष नाम ग्रहणपूर्वक उत्कृष्टुं देहमान कहे छे.

बारस जोयण संखो ॥ तिकोस गुम्मीय जोयणं जमरो ॥
मुछिम चउपय जुय ॥ उरग गाऊधणु जोयण पहुत्तं ॥२७१॥

अर्थ– शंख प्रमुख बेंडी जीवनुं बार योजननुं शरीर, गुम्मीय कनसिलाईया प्रमुख तेंडीनुं त्रण कोशनुं शरीर. जमरा प्रमुख चउरिंडीनुं एक योजननुं शरीर. संमूर्छिम चतुष्पद गाय प्रमुखनुं उत्कृष्टुं नव गाउनुं शरीर जाणवुं. संमूर्छिम जुजपुरिसर्प्प गोह नोलियादिकनुं नव धनुष्यनुं शरीर जाणवुं. संमूर्छिम उरपरिसर्प्प अजगरादिकनुं नव योजननुं शरीर जाणवुं. ॥ २७१ ॥

गप्न चउप्पय छग्गा ॥ उयाइ जुयगाउ गाउय पहुत्तं ॥ जो-
यण सहस्स मुरगा ॥ मज्ञा उनए विय सहस्सं ॥ २७२ ॥

अर्थ– गर्नज चतुष्पद हस्ति प्रमुखनुं छ कोशनुं शरीर जाणवुं. गर्नज जुजपरिसर्प्प गोह प्रमुखनुं नव गाऊनुं शरीर जाणवुं. गर्नज उरगा के० उरपरीसर्प्पनुं एक हजार योजननुं शरीर जाणवुं. अने मज्ञाउनएवि के० गर्नज अने संमूर्छिम ए उनय एटले बंने जातना मत्सोनुं शरीर एक हजार योजन प्रमाण जाणवुं.

पक्खि डुग धणुप्पहुतं ॥ सवाणंगुल असंखनाग लहू ॥

अर्थ– पक्षी जे गृध्रादिक ते संमूर्छिम तथा गर्नज ए डुग के० बे प्रकारना. तेनुं शरीर धणुप्पहुतं के० नव धनुष्यनुं जाणवुं. ए समस्त शरीरनुं उत्कृष्टुं प्रमाण सामान्य विशेषे कह्युं; हवे लहु के० जघन्यथी सव्वाणं के० सर्वनुं एटले एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरेंडी अने पंचेंडी तिर्यंचनुं शरीर ते अंगुल असंख नाग के० एक अंगुलनो असंख्यातमो नाग ते उपपात समये शरीरपर्याप्ति वेलायें होय.

हवे प्रसंगागत वैक्रिय अवगाहनानुं प्रमाण कहे छे. वैक्रिय शरीर बादर पर्याप्तो वायु कायनो जीव करे; अने कोइक पर्याप्तो संख्यातायुवालो गर्नज पंचेंडीय होय ते पण करे, तेमां वायु कायनो जीव तो जघन्य अने उत्कृष्टो अंगुलनुं असंख्यातमुं नाग करे, अने पंचेंडी तिर्यंच तो जघन्यथी अंगुलनुं असंख्यातमुं नाग करे, तथा उत्कृष्टो नवसें योजन सुधी करे. एटले तिर्यंचनुं अवगाहना द्वार कह्युं.

हवे उपपात विरह अने चवन विरह ए बे द्वार कहे छे, तेमां एकेंडी प्रति समये उपजे अने चवे छे; माटे एने ए द्वार संजवे नही; माटे बेंडी आदे देइ जीवोना उपपात चवननो विरहकाल कहे छे.

विरहो विगला सन्नीण जम्ममरणेसु अंतमूहु ॥ २७३ ॥
गप्रे मुहुत्त बारस ॥ गुरुउं लहु समय संखसुर तुल्ला ॥

अर्थ– बेंडी तेंडीने चौरेंडी ए त्रण विकलेंडी अने असन्नी के० संमूर्छिम पंचेंडी तिर्यंच, एनो जम्मम-रणेसु के० जन्म मरण आश्री विरहकाल प्रत्येके अंतमूहु. के० अंतरमूहुर्त्त गुरुउं के० उत्कृष्ट जाणवो, अने गप्रेसु के० गर्जज पंचेंडी तिर्यंचनो उपपात चवन विरह काल उत्कृष्ट मुहुत्तबारस के० बार मुहूर्त्तनो जाणवो. अने सर्वत्र लहु के० जघन्य विरहकाल समउ के० एक समयनो जाणवो. अने ए बेंडियादिक एक समये उपजे तो संखसुर तुल्ला के० संख्याये देवताने तुल जाणवा, एटले एक बे त्रण संख्याता असंख्याता सुधी उपजे तथा मरण पामे.

हवे एकेंडीने उपजवा मरवानी संख्या कहे छे.

अणुसमय मसंखिज्जा ॥ एगिंदिय हुंतिय चवंति ॥ २७४ ॥
वणकाइउं अणंता ॥ इक्किक्का उविजं निगोयाउं ॥ निच्चम
संखो जागो ॥ अणंत जीवो चयइ एइ ॥ २७५ ॥

अर्थ– अणुसमय के० प्रतिसमय एटले समय समय प्रत्ये एगिंदिय के० एकेंडी जीवो ते असंखिज्जा के० असंख्याता हुंतिय के० उपजे, अने चवंति के० चवे. ॥ २७४ ॥ अहींया एकेंडी ते पृथ्वी, अप्प, तेउ अने वाउ ए चार सामान्यपणे प्रति समय असंख्याता उपजे, अने असंख्याता चवे; पण एक समय सं-ख्याता उपजे नहीं, तेम संख्याता चवे पण नहीं; अवश्य असंख्याताज उपजे तथा चवे. अने वनस्पतिका-यना वनस्पतिमांहेथीज आवीने अनंता उपजे, अने अनंता चवे. तथा पृथिव्यादिक परस्थानकथकी वन-स्पतिमां आवी उपजे तेवारे असंख्याता उपजे.

हवे अनंता उपजवानो हेतु कहे छे, जे कारण माटे एकेका निगोदथी असंख्यातमो जाग अनंता जीव प्रमाण नित्य सदा सर्वदा आंतराविना चवे अने उपजे. अहींयां ए जावार्थ जे अनंत जीवात्मक एक सूक्ष्म अथवा बादरनिगोद तेना असंख्याता जाग करिएं, तेवो एक जाग अनंत जीव प्रमाण सदा त्यांथी निकले, अने तेवोज एक असंख्यातमो जाग सदा ते स्थानके उपजे, ते जाग पण अनंत जीवात्मक जाणवो. ए प्र-कारे एकेक निगोदे प्रति समये अनंता जीव उपजे अने अनंता चवे. तो सर्व निगोदनेविषे अनंता उपजता अने चवता केम न पामिएं ? ॥ २७५ ॥

हवे निगोद शब्दनो अर्थ करे छे, जे अनंता जीवनुं एक साधारण औदारिक शरीर स्तिबुकाकार पा-णीना परपोटा सरखो तेने निगोद कहिएं ते अनंताजीव एकवारे एकठा श्वासोश्वास करे, एकठा आहार करे, ते निगोद कहिएं. तेवा असंख्याता निगोदना समुदायने गोलो कहिएं तेवा गोला चउदराजमांहे असंख्याता छे.

गोलाय असंखिज्जा ॥ असंख निग्गोय उं हवइ गोलो ॥
इक्किक्कंमि निगोए ॥ अणंत जीवा मुणेयव्वा ॥ २७६ ॥

अर्थ–संसारमांहे असंख्याता गोला छे, ते असंख्याते निगोदे एक गोलो होय. ते एकेक निगोदे अनंता जीव जाणवा. ए निगोदिया जीवना बे जेद छे. एक संव्यवहारिया बीजा असंव्यवहारिया तेमां जे अ-नादि निगोद थकी निकली पृथ्वीकाय प्रमुखमांहे उपजे, तेने संव्यवहारियो जीव कहीएं. कदाचित् ते

जीव वली फरी पाछो निगोदमांहे जाय तोपण तेने संव्यवहारियोज कहिएं, अने जे जीव अनादि निगोद थकी निकल्याज नथी, अनादिकालथी सूक्ष्म निगोद तथा बादर निगोदमांहेज रहेछे, तेने असंव्यवहारिया कहिएं, तथा जेटला जीव मोक्षे जाय तेटला जीव निगोदमांथी निकली पृथ्वीकायादिकनेविषे आवी उपजे ए विशेषार्थ छे.

अछि अणंता जीवा ॥ जेहिं न पत्तो तसाइ परिणामो ॥
उप्पज्जंति चयंतिय ॥ पुणोवि तछेव तछेव ॥ २७७ ॥

अर्थ–अनंता जीव एवा छे के, जे जीवे त्रसादिक पर्याय पाम्युं नथी; जे पुणोवि के० फरी फरी त्यां निगोदना निगोदमांहेज उपजे छे ने चवे छे. एटले निगोदमांहेज उपजे अने निगोदमांहेज मरण पामे छे. त्यांना त्यांज रहे छे. ॥ २७७ ॥

सव्वोवि किसलउ खलु ॥ उग्गममाणो अणंतउ नणिउ ॥
सोचेव विवढ्ढंतो ॥ होइ परित्तो अणंतोवा ॥ २७८ ॥

अर्थ–सव्वोवि के० समस्त प्रत्येक वनस्पतिकाय अथवा साधारण वनस्पतिकाय प्रथम ऊगतो किसलयरूप तेने खलु इति निश्चे अनंतकाय कहीएं सो के० तेहज किसलय चेव के० निश्चे थकी वधतो वधतो अंतरमुहूर्त्त पछी कोइक परित्तो के० प्रत्येक शरीर होय. वा के० अने कोइक साधारण शरीर होय, जेवो कर्म बांध्यो होय जेवो बीज होय. तेवो शरीर नीपजे. ॥ २७८ ॥

हवे कया कर्मथी जीवने एकेंडीपणानी प्राप्ति थाय ते कहेछे.

जया मोहोदउ तिव्वो ॥ अन्नाणंखुमहप्नयं ॥
पेलवं वेयणीयंतु ॥ तया एगिंदिय त्तणं ॥ २७९ ॥

अर्थ–जया के० जवारे तिव्वो के० तीव्र एटले अत्यंत मोहोदय विषयाभिलाष मैथुन परिणाम होय, अथवा अत्यंत भैरव अज्ञानरूप महाभय जेणे करी सचेतन ते अचेतन थइ जाय. तथा पेलवं के० असार वेयणीयं के० असातावेदनी उदय आवी होय. तेवारे एवा परिणामे अथवा संज्ञाएं करी एकेंडीपणानुं कर्म बंधाय, तेथी जीव एकेंडी थाय, एटले तिर्यंचने उपपात विरहकाल चवन विरहकाल एक समय उपपात संख्या एक समय चवन संख्या ए चार द्वार कह्यां. ॥ २७९ ॥

हवे ए तिर्यंचमां कियो जीव जाय ते गति द्वार कहे छे.

तिरिएसुजंति संखा ॥ उतिरिनराजाउ कप्पदेवाउ ॥
पज्जत्तसंख गप्नय ॥ बायर नूदगपरित्तेसु ॥ २८० ॥
तो सहसारंत सुरा ॥ निरया पज्जत्त संख गप्नेसु ॥

अर्थ–एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चउरेंडी तथा संख्यातावर्षायुवाला पंचेंडी तिर्यंच अने संख्यातावर्षायुवाला मनुष्य एटला स्थानकना जीव मरण पामीने एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चउरेंडी ने पंचेंडी तिर्यंचमांहे उपजे. वली भुवनपती व्यंतर अने ज्योतषी तथा जाउकप्पदेवाउ के० यावत् सौधर्म अने ईशान ए बे कल्पविमानवासि देवता. ए मरण पामीने पज्जत्तसंखगप्नय के० पर्याप्ता संख्यातायुवाला गर्भज तिर्यंचमांहे उपजे.

वली बायरळूदग के० पर्याप्ता बादर, पृथ्वीकाय अने दग एटले अप्पकायमांहे पण उपजे. वली पर्याप्ता परित्तेसु के० प्रत्येक वनस्पतिमांहे पण उपजे ॥ २०० ॥ अने सनत्कुमारादिकथी मांमीने सहस्रारांत सुधीना देवता तथा नारकी, ए चवीने पर्याप्ता संख्यातायुष्क गर्नज तिर्यंचमां जाय, पण बीजी जातना तिर्यंचमांहे न जाय. एटले तिर्यंचनुं गतिद्वार कह्युं.

हवे तिर्यंचना नवथकी मरण पामीने क्यां जाय ? ते कहे ळे.

संखपणिंदिय तिरिया ॥ मरिउं चउसु विगइ सुजंति ॥ २०१ ॥
थावर विगला नियमा ॥ संखाउय तिरि नरेसु गछंति ॥
विगला लन्निज्ज विरइं ॥ सम्मंपि न तेउ वाउ चुया ॥ २०२ ॥

अर्थ– संखपणिंदिय तिरिया के० संख्याता आयुष्यवाला पंचेंद्रीय तिर्यंच मरिउं के० मरण पामीने एक मोक्षविना बाकीनी चारे गतिनेविषे जंति के० जाय. ॥ २०१ ॥ वली थावर ते एकेंद्री अने विकलेंद्री, ते मरण पामीने संख्यातायुष्यवाला तिर्यंच अने मनुष्यमांहे जाय; पण देवता, नारकी, अने असंख्यातायुष्यवाला तिर्यंच तथा असंख्यातायुष्यवाला जे युगलिया; मनुष्य तेमां न जाय. वली विकलेंद्री मरीने मनुष्यगति पामी सर्व सावद्य विरतिरूप चारित्र पामे, पण सीजे नही. अने तेउकाय, तथा वाउकाय मरण पामीने मनुष्य तो न थाय, पण कदाचित् पंचेंद्री तिर्यंच थाय तो सम्यक्त्व पण पामे नही; तो विरतिपणुं क्यांथी पांमे ? ए तेउकाय तथा वाउकायना नवनो ए स्वन्नाव ळे, जे मनुष्य न थाय, अने सम्यक्त्व पण न पामे. शेषथाकता संमूर्छिम गर्नजतिर्यंच, तथा संमूर्छिमगर्नजमनुष्य, तथा पृथ्वी, अप्प अने वनस्पति एटलां मरण पामीने मनुष्य थाय; अने मनुष्य थइने मरुदेवानी पेरे तेज नवे चारित्र पाली मोक्ष पण पामे. ॥ २०२ ॥

हवे तिर्यंचने अवसर जाणी मनुष्यने पण लेश्या कहे ळे.

पुढवी दग परित्तवणा ॥ बायर पज्जत्तहुंति चउलेसा ॥ गप्रय तिरिय नराणं ॥ ळल्लेस्सा तिन्नि सेसाणं ॥ २०३ ॥

अर्थ– पुढवि के० पृथ्वीकाय, दग के० अपकाय, परित्तवणा के० प्रत्येक वनस्पतिकाय ए सर्व बायर पज्जत्त के० बादर पर्याप्ता जाणवां, तेमां हुंतिचउलेसा के० चार लेश्या होय. केमके नवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म अने ईशानांत सुधीना देवता तेजोलेश्यावंत होय. ते पृथ्वी, अप्प, अने वनस्पतिमांहे उपजे. ते पर्याप्ता थया पळी अंतर्मुहूर्त्तसुधी केटलोएक काल तेजोलेश्यावंत होय; ते कारणे कृष्ण, नील, कापोत अने तेजो ए चार लेश्या एमां होय. अने गप्रय तिरियनराणं के० गर्नजतिर्यंच, तथा गर्नजमनुष्यने ळए लेश्या होय. केमके मनुष्य तथा तिर्यंचने अस्थिरलेश्या होय. अने तिन्नि सेसाणं के० शेष तेउकाय, वाउकाय, सूक्ष्म पृथ्वीकाय, सूक्ष्म अप्पकाय, साधारण अपर्याप्त बादर पृथ्वीकाय, अपर्याप्त बादर अप्पकाय, अपर्याप्त प्रत्येक वनस्पतिकाय, बेइंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री अने संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच तथा, संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य एटलाने कृष्ण, नील अने कापोत ए त्रण लेश्या होय. अने पृथ्वी, अप, तथा पर्याप्त बादर वनस्पतिमांहे देवताना उपजवा थकी केटलोएक काल तेजोलेश्या संनवे, पर्याप्तावस्थाएं तेजोलेश्या केम संनवे ? ते उपर हेतु कहे ळे. जल्लेसाए मरई, “ तल्लेसाए उववज्जइति ” एटले जे लेश्याथकां मरण पामे तेज लेश्या थकां उपजे. ॥ २०३ ॥ अहींयां क्षमाश्रमणकृत गाथा कहे ळे.

अंत मुहुत्तंमि गए ॥ अंत मुहुत्तंमि सेस ए चेव ॥ लेसा-
हिं परिणयाहिं ॥ जीवा वच्चंति परलोयं ॥ २०४ ॥

अर्थ– मनुष्य तथा तिर्यंच ते परभवनी लेश्या आव्या पछी अंतर्मुहूर्त्ते मरण पामे. एटले लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त गया पछी मरण पामे. अने देवता तथा नारकी पोतानी मूलगी लेश्यानुं मुहूर्त्त थाकतुं रहे तेवारे मरण पामीने परभवे जाय. त्यां उपन्या पछी ते मूलगी लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त भोगवे. तेमां पर्याप्तिनुं अंतर्मुहूर्त्त न्हानुं जाणवुं, अने लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त महोटुं जाणवुं. तेमाटे पर्याप्तावस्थाए पण परभवनी तेजोलेश्या संभवे. अहींयां अंतर्मुहूर्त्तना असंख्याता भेद छे. ॥ २०४ ॥

तिरि नर आगामि भवे ॥ लेस्साए अइगए सुरानिरया ॥
पुवभव लेस्ससेसे ॥ अंत मुहुत्ते मरणमिंति ॥ २०५ ॥

अर्थ– तिर्यंच तथा नर के० मनुष्य ते आगामिभवे के० आगला भवनी लेस्सा ए के० लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त गया पछी मरण पामे. वली सुरा निरया के० देव तथा नारकी ए पूर्वना भवनी लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त शेष थाकतुं रहे तेवारे मरण पामी परभवे उपजे, एतावता ए परमार्थ. जे तेजोलेश्यावंत देवता पृथ्वीकाय, अने अपकाय, तथा प्रत्येक वनस्पतिमांहे उपजता तेमने केटलोएक काल तेजोलेश्यानो सद्भाव होय.॥२०५॥

हवे मनुष्य तिर्यंचसंबंधी लेश्यानी स्थिति कहे छे.

अंतमुहुत्तठिइउ ॥ तिरिय नराणं हवंति लेस्साउ ॥
चरिमानराण पुण नव ॥ वासूणा पुव कोडीवि ॥ २०६ ॥

अर्थ– पृथ्वीकायादिक तिर्यंच अने नराणं के० संमूर्छिम तथा गर्भज मनुष्य एने जे जे लेश्या संभवे, ते ते लेश्याउनी ठिइउ के० स्थिति अंतमुहुत्त के० अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण जाणवी. एतावता पृथ्वीकायमांहे जे लेश्या छे, ते जघन्यथी तथा उत्कृष्टथी अंतर्मुहूर्त्त सुधी रही; ने वली संक्षाए करी फरी जाय, अने बीजी लेश्या थाय. अंतर्मुहूर्त्त उपरांत लेश्या रहे नही. एमज अप्पकाय प्रमुख तिर्यंचने तथा संमूर्छिम गर्भज मनुष्यने पण जाणवी. अने चरिमा के० छेल्ली शुक्कलेश्या ते मनुष्यने उत्कृष्टी नवे वरसे ऊणी एक पूर्वकोडी वर्षसुधी रहे. ते केवी रीते रहे ? ते कहे छे. गर्भकालना नव महीना रहित आठ वर्षमांहे चारित्र न होय. तेमाटे कोइक जीव नवमे वरसे चारित्र लेइ केवलज्ञान पामे, तेवारपछी नवे वरसे ऊणी एक पूर्वकोडी वर्षपर्यंत जीवतो रहे; त्यांसुधी केवलीने एकज शुक्कलेश्या होय. अने बीजा मनुष्यने शुक्कलेश्या अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण होय. एटले तिर्यंचने सविस्तरपणे गति अने आगति कही. ॥ २०६ ॥

तिरियाणवि ठिइपमुहं ॥ भणिय मसेसंपि संपई वुछं ॥
अभिहिय दारब्भहियं ॥ चउगइ जीवाण सामन्नं ॥ २०७ ॥

अर्थ– तिरियाणविठिइपमुहं के० धुरथकी मांडीने तिर्यंचनी स्थिति प्रमुख समस्त आठ प्रतिद्वारसहित तिर्यंचनुं द्वार भणियं के० कह्युं. अने संपईवुछं के० सांप्रत एटले हवे चारे गतिना द्वारमांहे केटलाएक बोल प्रथम कह्या, अने केटलाएक अधिक बोल छे ते पूर्वे कह्या नथी. माटे ते चारे गतिना जीवोने सामन्नं के० सामान्यपणे सरखा कहे छे. ॥ २०७ ॥

देवा असंख नर तिरि ॥ इत्थी पुंवेय गप्न नर तिरिया ॥
संखाउया तिवेया ॥ नपुंसगा नारया ईया ॥ २०० ॥

अर्थ- देवता अने असंख के॰ असंख्याता वर्षायुवाला युगलिया जे मनुष्य तथा तिर्यंच, तेमांहे पुरुष वेद अने स्त्री वेद ए बन्ने वेद होय. अने गप्ननरतिरिया संखाउया के॰ संख्याता आयुष्यना धणी गर्भज मनुष्य, तथा गर्भज तिर्यंच- एमांहे पुरुष, स्त्री ने नपुंसक ए तिवेया के॰ त्रण वेद होय. तथा नारयाईया के॰ नारकी आदे देइने एकेंडी, बेंडी, तेंडी अने चउरेंडी तथा संमुर्छिम मनुष्य अने संमूर्छिम तिर्यंच एटला वधा एकज नपुंसगा के॰ नपुंसकवेदी जाणवा. ॥ २०० ॥

हवे पूर्वोक्त वैमानादिक जे कह्यां छे ते जे अंगुले मापीए ते कहे छे.

आयंगुलेण वत्थुं ॥ सरीर मुस्सेह अंगुलेण तहा ॥
नगपुढवि विमाणाई ॥ मिणसु पमाणं गुलेणंतु ॥ २०९ ॥

अर्थ-आंगुलना त्रण नेद छे. एक आत्मांगुल, बीजुं उत्सेधांगुल, अने त्रीजुं प्रमाणांगुल. तेमां आत्मांगुले करी वत्थुं के॰ वस्तु जे धवलगृह, नूमिगृह, तहखाना, कूप, तलाव प्रमुखने मापीए, जे काले जेटलुं शरीरप्रमाण होय, तेहने अनुसारे घर, हाट, कूप अने तलाव प्रमुख पोत पोताने अंगुले मापीए. नरतचक्रवर्त्तिने वारे नरतने अंगुले मापीने लोको घर, हाट, कूप प्रमुख करता हता, अने श्रीमाहावीरस्वामिने वारे श्रीमाहावीरने आंगुले मापीने घर प्रमुख लोको करता हता, ए आत्मांगुल कह्युं. अने देवता प्रमुखनुं शरीर उत्सेधांगुले करी मापीए. तथा प्रमाणांगुले करी नग के॰ पर्वत तथा पुढवी के॰ सात नरकनी पृथ्वी अने विमाणाई के॰ सौधर्मादिक देवलोकनां विमानावतंसक; आदि शब्दथकी नवनपतिनां नुवन, नरकावासा अने द्वीप, समुद्र ए सर्व प्रमाणांगुले करी मापीए. ॥ २०९ ॥

हवे उत्सेधांगुलनुंस्वरूप कहे छे.

सत्थेणसुतिरकेणवि ॥ छित्तुं नित्तुं च जंकिर न सक्का ॥
तंपरमाणुं सिद्धा ॥ वयंति आई पमाणाणं ॥ २१० ॥

अर्थ-तिरकेणवि के॰ अत्यंत तीक्ष्ण खड्गादिक जे सत्थेण के॰ शस्त्र, तेणे करीने पण छित्तुं के॰ छेदीने जंकिरनसक्का के॰ जेना बे खंड करी शकीए नहीं. वली नित्तुं के॰ जेने विदारीने मांहे सछिद्र पण करी शकीए नहीं, तंपरमाणुं के॰ तेने परमाणु कहीए. ते अत्यंत लघु एम सिद्धा के॰ सिद्ध जे केवली नगवंत ते कहे छे. वली ते परमाणुने अंगुल हस्तादिना प्रमाण के॰ माननुं आदि एटले प्रथम कहीए. ए परमाणु थकी सर्व परिमाण करीए. ते परमाणुना बे नेद छे. एक सूक्ष्म परमाणु, बीजो व्यवहारिक बादर परमाणु. ते अनंता सूक्ष्म परमाणु विस्रसा परिणामे मली एकठा थाय. तो तेने व्यवहारिक परमाणु कहीए. ॥२१०॥

परमाणू तसरेणू ॥ रहरेणू वालअग्ग लिरकाय ॥ जूय जयो अठगुणो ॥ कमेण उस्सेह अंगुलयं ॥ २११ ॥ अंगुल छक्कं पाउ ॥ सोडुगुण विहत्थि सा डुगुण हत्थो ॥ चउहत्थं धणुड सहस ॥ कोसो ते जोयणं चउरो ॥ २१२ ॥

अर्थ- एवा आठ व्यवहार परमाणुए एक तसरेणु थाय, आठ तसरेणुए एक रथरेणु थाय, अने आठ रथरेणुए एक वालाग्र थाय, अने आठ वालाग्रे एक लिरका के० लीख थाय, तथा आठ लीखे एक युका थाय, आठ युकाए एक यव थाय, आठ यवे एक उत्सेध्धांगुल थाय. ॥ २ए१ ॥ अंगुलछक्कं के० एवा छ उत्सेध्धांगुले पाउ के० एक पग थाय, ते पगनो मध्यन्नाग तेने ऊगुण के० बमणु करीएं. एटले बे पगे विहत्थि के० एक वेंत थाय. सा के० तेने ऊगुण के० बमणु करीएं. तेवारे बे वेंत थाय, एटले एक हाथ थाय. एवा चउहत्थंधणुं के० चार हाथे एक धनुष्य थाय. एवा ऊसहसकोसो के० बे हजार धनुष्ये एक कोश थाय. ते जोयणं चउरो के० तेवा चार कोशे एक योजन थाय. ॥ २ए२ ॥

हवे प्रमाणांगुलनुं स्वरूप कहे छे.

चउसयगुणं पमाणं ॥ गुल मुस्सेहं गुलाउ बोधव्वं ॥ उस्सेहं गुल ऊगुणं ॥ वीरस्सायं गुलं न्नणियं ॥ २ए३ ॥

अर्थ- चारसें उत्सेध्धांगुले एक प्रमाणांगुल थाय. अने एक प्रमाणांगुले चारसें उत्सेध्धांगुल थाय. ते बोधव्वं के० जाणवुं. ए प्रमाणांगुले श्री ऋषन्नदेव न्नरतचक्रवर्त्तिनुं शरीर एकसो ने वीश आंगुल लांबुं. ते एकसो ने वीश अंगुलने चारसें गणुं करीएं, तेवारे अडतालीश हजार अंगुल होय. अहींयां छन्नु अंगुले एक धनुष्य थाय छे, माटे अडतालीश हजारने छन्नु न्नागे आपीएं, तेवारे पांचसें धनुष्य देहमान थाय.

हवे उस्सेहंगुलऊगुणं के० उत्सेध्धांगुलने बमणा करीएं, तेवारे वीरस्स के० श्रीमहावीर परमेश्वरनो एक आत्मांगुल थाय. एवा चोराशी अंगुल श्रीमहावीरनुं शरीर हतुं. तेने बमणु करीएं तेवारे एकसोने अडसठ अंगुल थाय. त्यां एक हाथमां चोवीश अंगुल होय; माटे एकसोने अडसठने चोवीशे न्नाग देतां सात हाथ श्रीमहावीरना शरीरनुं प्रमाण होय. ए कारणे बे उत्सेध्धांगुले श्रीमहावीरनो एक आत्मांगुल होय. एनो विस्तारार्थ अंगुलसित्तिरिग्रंथ थकी जाणजो. अहींयां ग्रंथविस्तारना न्नय थकी लख्युं नथी.

हवे चोराशीलक्ष जीवायोनिना न्नेद कहे छे.

पुढवाइसु पत्तेयं ॥ सग वणपत्तेय णंत दस चउद ॥ विगले ऊ ऊ सुर नारय ॥ तिरि चउ चउ चउदस नरेसु ॥ २ए४ ॥

अर्थ- पुढवाइसु के० पृथिव्यादिकनेविषे एटले पृथ्वी, अप, तेउ, अने वायु ए चारनेविषे प्रत्येके सग के० सात सात लाख योनि होय. अने वणपत्तेय के० प्रत्येक वनस्पतिने दस के० दशलाख योनि होय. तथा अणंत के० अनंतकायने चउद के० चौदलाख योनि होय. अने विगले के० विकलेंडी एटले बेंडी, तेंडी ने चौरेंडी मांहे ऊऊ के० प्रत्येके बे बे लाख योनि होय, तथा सुर के० देवता अने नारय के० नारकी, वली तिरि के० पंचेंडी तिर्यंच- एउमां प्रत्येके चउचउ के० चार चार लाख योनि होय, तथा चउदसनरेसु के० मनुष्यमांहे चौदलाख योनि होय, ए सर्व मली चोराशी लक्ष जीवायोनि होय. ॥ २ए४ ॥

हवे योनि शब्दनो अर्थ कहे छे. अहींयां चोराशी लाख संख्यानेविषे सामान्यपणे योनि जातिए करी एकेक जीवना निकाय, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श सरखो होय; ते एक जातियोनिमांहे ग्रहण करीएं, तेवा सर्व मली चोराशी लाख होय. जेम गोबरनुं छाणुं एक योनि कहीएं. ते छाणामांहे जूदा जूदा विंछी, कृमि, कीडा, प्रमुख जे घणा जीव होय ते सर्व जूदा जूदा कुल कहीएं. ॥

एक योनिमांहे घणां कुल होय ते कहे छे.

एगिंदिएसु पंचसु ॥ बार सगति सत्त अठवीसाय ॥
विगलेसु सत्त अड नव ॥ जल खह चउपय उरग भुयगे ॥
॥१९५॥ अद्धत्तेरस बारस ॥ दस दस नवगं नरामरे निर-
ए ॥ बारस छवीस पणविस ॥ हुंति कुल कोडि लरकाइं
॥ १९६ ॥ इगकोडि सत्त नवई ॥ लरका सद्धा कुलाण कोडीणं ॥

अर्थ– पृथ्वी, अप, तेउ, वाउ, ने वनस्पति ए पांचे एकेंद्रीने यथा संख्याए कमेण के० अनुक्रमे वारस के० बार लाख कुल कोडी सग के० सात लाख कुलकोडी, ति के० त्रण लाख कुलकोडी, सत्त के० सात लाख कुलकोडी अठ्वीसा के० अठावीश लाख कुलकोडी, एवे अनुक्रमे जाणवी; अने विगलेसु के० वि-कलेंद्री जे बेंद्री, तेंद्री, ने चउरिंद्री तेने अनुक्रमे सात लाख, आठ लाख, अने नव लाख कुलकोडी जाण-वी. अने जल के० एक जलचर, बीजा खह के० खेचर, त्रीजा चउपय के० चतुष्पद, चोथा उरग के० उरपरिसर्प्प, पांचमां भूयगे के० भुजपुरिसर्प्प, ए पांचेने अनुक्रमे साढाबार लाख ॥ १९५ ॥ बार लाख, दश लाख, दश लाख अने नव लाख कुलकोडी जाणवी. एमज नरामरेनिरए के० मनुष्य, देवता, अने नार-की ए त्रणेने अनुक्रमे बार लाख, छवीश लाख, अने पचीश लाख कुलकोडी जाणवी. ॥ १९६ ॥ ए सर्व एकठा करीएं त्यारे एक कोडाकोडी सत्ताणुलाख कोडी पचाश हजार कोडी एटली संख्या थाय. अं-कस्थापन (१९७५००००००००००) एटली जीवोने उपजवानी योनिमांहे कुलनी कोडी छे.

हवे बीजी प्रकारे योनी कहे छे.

संवुडजोणि सुरेगिंदि ॥ नारया वियड विगल गप्भ भया ॥ १९७ ॥

अर्थ– सुर के० चार निकायना देवता, अने एकेंद्री ते पृथिव्यादिक पांच, तथा नारया के० साते नर-कना नारकी ए सर्वेनी जोणि के० योनि जे उत्पत्ति स्थानक, ते संवुड के० संवृत्त एटले ढांकेली होय, स्पष्ट देखाय नही. त्यां देवतानी देवडुष्ये ढांकेली देवशयनीय होय, तेने विचाले देवो उपजे. अने एकें-द्रीयनी योनि जे पृथ्वी, पाणी तेपण स्पष्टपणे न जांणीए. नारकीने ढांकेला गोखने आकारे आला छे, त्यां नारकी उपजे, त्यांथी नीचे पडे. अने बिकलेंद्री ते बेंद्री, तेंद्री, ने चउरेंद्री, तथा संमूर्छिम पचेंद्री तिर्यंच, अने संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य ए पांचनी वियड के० विवृतयोनि एटले विशेषपणे उत्पत्तिस्थानक जे जला-शय सरोवर प्रमुख ते प्रगटयोनि देखाय छे, अने गर्भज पंचेंद्रीय तिर्यंच तथा मनुष्यने संवृत्त तथा विवृत्त ए बन्ने योनि होय. संवृत्त ते ढांकेली अने विवृत ते प्रगट. ए बे प्रकारे योनि होय. मनुष्य अने तिर्यंचनो गर्भ ते बाहेर पेट मोहोडुं देखाय, अने मांहे देखाय नही. तेमाटे एने संवृत्तविवृत्त योनि कहीएं. ॥ १९७ ॥

वली पण योनिभेद कहे छे.

अचित्त जोणि सुरनिरय ॥ मीस गप्भे तिभेय सेसाणं ॥
सी उसिण निरय सुर गप्भ ॥ मीसत्ते उसिण सेस तिहा ॥ १९८ ॥

अर्थ– सुर के० देवता अने निरय के० नारकीनी जोणि के० योनि जे उत्पतिस्थानक ते, अचित्त के० अचेत एटले निर्जीव जाणवुं. यद्यपि सूक्ष्म जीव सकललोकव्यापी छे, तो पण सूक्ष्म एकेंद्री जीवने प्र-

देशे ते क्षेत्र संबंध नथी; तेमाटे सर्वथा जीवप्रदेशरहित उत्पत्तिस्थानक जाणवुं. तथा गर्भज तिर्यंच, अने गर्भज मनुष्यने जे योनि छे ते मिश्र होय. एटले कांइ सचेत कांइ अचेत होय, तेमां जे शुक्रमिश्रित ऋतु, रुधिर, पुद्गल योनि संग्राह्य ते सचित्त जाणवी अने बीजी अचेत जाणवी. अने शेष जीव जे एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री, संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच, अने संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य, एटलानी योनि त्रण भेदे कही छे. त्यां जीवती गाय, भेंस प्रमुखने शरीरे कृमि प्रमुख उपजे ते सचित्त योनि जाणवी. सूका लाकडामांहे घुण प्रमुखनी योनि ते अचित्त जाणवी. कांइक सजीव कांइक अजीव ते अर्धसूकुं काष्ट तथा गायना शरीरमां क्षतादिकनेविषे घुणकृम्यादिक उपजे ते मिश्रयोनि जाणवी. वली नारकीनी योनि केटलाएकनी शीत तथा केटलाएकनी उष्ण जाणवी. पहेली त्रण नरकपृथ्वीए उष्ण वेदना छे, त्यां शीत योनि जाणवी, चोथी नरकपृथ्वीए उपरना नरकावासाए शीत योनि छे, अने नीचला नरकावासाए उष्ण योनि छे. पांचमी नरकपृथ्वीए घणा नरकवासामांहे उष्ण योनि अने थोडामां शीतयोनि छे. छठी तथा सातमी नरकपृथ्वीए शीत वेदनाछे, त्यां उष्णयोनि जाणवी, एटले शीत योनिवालाने उष्ण वेदना अत्यंत दुःसह थाय; तेमज उष्ण योनिवालाने शीत वेदना अत्यंत दुःसह थाय. अने देवता, तथा गर्भज तिर्यंच, अने गर्भज, मनुष्यने मिश्रयोनि होय. एटले कांइक शीत अने कांइक उष्ण एम उभय स्वभाव योनि होय. तथा तेउकायना जीवोने केवल उष्ण योनि होय. शेष जे पृथ्वीकाय, अपकाय, वाउकाय, वनस्पति अने संमूर्छिम तिर्यंच, तथा संमूर्छिम मनुष्य ए छएने त्रणे जातनी योनि होय. कोइने शीत अने कोइने उष्ण तथा कोइने मिश्र जाणवी. ॥ २९८ ॥

हवे एकला मनुष्यने योनि कहेछे.

हय गप्भ संखवत्ता ॥ जोणी कुम्मुन्नयाइ जायंति ॥ अरिह
हरि चक्कि रामा ॥ वंसी पत्ताइ सेस नरा ॥ २९९ ॥

अर्थ– मनुष्यनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानक ते बाह्य अभ्यंतर त्रिविध छे. एकसंखवत्ता के० शंखावर्त्त बीजी कुम्मुन्नयाइ के० कूर्मोन्नत त्रीजी वंसीपत्ताए के० वंसीपत्रा तेमां प्रथम संखवत्ता एटले शंख सरखो आवर्त्त होय ते हतगर्भा कहिएं, एमां उपनो जे गर्भ ते निश्चेथी नीपजे नही अत्यंत अग्नीने तापे गर्भ मरण पामे तेमाटे हयगप्भ के० हतगर्भा कहीएं, ते चक्रवर्त्तिनी स्त्रीरत्नने होय. बीजी कूर्म्म ते काचबाना पूठानी पेरे उन्नत एटले उंची होय ते कूर्म्मोन्नत कहिएं. ए योनि मांहे अरिहंत चक्रवर्त्ति हरि के० वासुदेव रामा के० बलदेव उपजे. त्रीजी वंसना पानडाना जोडा जेवी होय ते वंसीपत्रा कहिएं ए योनिमांहे सेसनरा के० शेष सामान्य मनुष्य उपजे. ॥ २९९ ॥

हवे आयुष्य संबंधी विशेष कहे छे.

आउस्सबंध कालो ॥ अबाह कालोय अंत समउय ॥ अपवत्तण णपवत्तण ॥ उवक्कम णुवकम्मा भणिया ॥ ३०० ॥

अर्थ– जेटले थाकते आयुष्ये परभवनुं आयुष्य बांधे ते आयुष्यनुं बंधकाल कहिएं. बीजो आयुष्य बांध्या पछी जेटलो काल गये थके आयुष्य उदय आवे तेना वचमांनो जे काल तेने अबाहकालो के० अबाधाकाल कहिएं. त्रीजो भोगवतो आयुष्य जे समये पूर्ण थाय तेने अंतसमउय के० अंत समय कहिएं. चोथुं जे आयुष्य घणा काले वेदवा योग्य छे ते आयुष्यने थोडा कालमां वेदिएं एटले सो वर्षनुं आयुष्य

अंतर मुहूर्तमांहे वेदिएं ते अपवर्त्तनकहिएं. पांचमुं जे आयुष्य जेटले काले वेदवानुं ठे ते आयुष्य तेटलेज काले वेदिएं पण उंठे काले न वेदिएं ते अनपवर्त्तन कहिएं. ठठुं जेणेकरी आयुष्य उंठुं करिएं उपक्रमीजे ते उपक्रम कारण समूह ते सोपक्रम कहिएं. सातमुं जेने कारण मळ्यां थकां पण आयुष्य घटे नही ते निरुपक्रम जाणवो. ॥ ३०० ॥

हवे ए साते द्वार अनुक्रमे विस्तारपणे वखाणे ठे.

वंधंति देव नारय ॥ असंख नरतिरि ठमास सेसाऊ ॥ पर-
न्नवि याऊ सेसा ॥ निरुवक्कम तिन्नाग सेसाऊ ॥ ३०१ ॥
सोवक्कमाउया पुण ॥ सेस निन्नागेअहव नवम न्नागे ॥
सत्तावीस इमेवा ॥ अंतमुहुत्तं तिमेत्तावि ॥ ३०२ ॥

अर्थ– देवता, नारकी, असंख्याता आयुष्यवाला तिर्यंच युगलिया तथा नर के० मनुष्य युगलिया ए सर्व ठ मास सेसाऊ के० ठ मास शेष आयुष्य थाकते परन्नवनुं आयुष्य वांधे अने सेसा के० शेष बीजा संख्यातायुष्यवाला तिर्यंच तथा मनुष्य, एकेंडी, बेंडी, तेंडी चौरेंडी अने पंचेंडी निरुपक्रमायुष्यवाला पोताना न्नोगवता आयुष्यने त्रीजे न्नागे थाकता निश्चयथकी परन्नवनुं आयुष्य वांधे. ॥ ३०१ ॥ अने सोपक्रमायुष्यवाला मनुष्य, तिर्यंच, एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरेंडी अने पंचेंडी ते पोताना आयुष्यने त्रीजे न्नागे थाकता परन्नवायु वांधे, अथवा नवमे न्नागे एटले त्रीजा न्नागना त्रीजे न्नागे, अथवा सत्तावीसमे न्नागे एटले नवमां न्नागना त्रीजे न्नागे, अथवा अंत मुहुत्तं के० ठहेले अंतर मुहूर्त्ते अवश्य परन्नवनुं आयुष्य वांधे. एटले वंधकालनुं प्रथम द्वार कह्युं. ॥ ३०२ ॥

हवे अवाधाकालादिकनुं बीजुं आदे देइने द्वार कहे ठे.

जइमे न्नागे वंधो ॥ आउस्स न्नवे अवाह कालोसो ॥ अं-
ते उज्जुगइ इग ॥ समय वक्क चउ पंच समयंता ॥३०३॥

अर्थ– जेइमे के० जे समे न्नागे एटले ठमास अथवा त्रीजे न्नागे अथवा अंतरमुहूर्त्त थाकतां परन्नवनुं आयुष्य वांध्यो ठे ते जीवने ते अवाधाकाल, एटले वंध थकी उदयनी विचाले जे काल ते बीजुं अवाधाकाल कहिएं. तथा अंते के० अंतसमय एटले आयुष्यनो जे ठेलो समय जेना पठी परन्नवनुं आयुष्य उदय आवे ते अंत समये परन्नवे जाता जीवने वे गति होय. तेमां एक ऋजुगति बीजी वक्रगति, तेमां जे उज्जुगइ के० ऋजुगति ठे ते इगसमय के० एक समय प्रमाण ठे, केमके समश्रेणीए रह्यो काल करी तेहिज समये उपजवाने स्थानके जइ उपजे तेने ऋजुगति कहिएं. अने वक्क चउ पंच समयंता के० बीजी वक्रगति ते वाहुल्यपणे चार समय तथा केवारेक क्यांएक पांच समयनी पण वक्रगति थाय ठे. ॥ ३०३ ॥

एहिज अर्थविस्तारे कहे ठे.

उज्जुगइ पढम समए ॥ परन्नवियं आउयं तहा हारो ॥
वक्काइ वीय समए ॥ परन्नवियाउं उदयमेइ ॥ ३०४ ॥

अर्थ– ऋजुगतिए प्रथम समए परन्नविक आयुष्य उदय आवे तहा के० तेमज पहेले समये परन्नवनो आहार पण उदय आवे. वक्रगतिएं बीजे समये, परन्नवायु आहारोदय आवे. ते एक समयनी वक्रगति

कहिएं. बीजी वक्राए त्रण समय लागे, त्रीजी वक्रायें चार समय लागे; चोथी वक्रायें पांच समय लागे, अहींयां सघले भांगे प्रथम समये अने अंत समये अहारक होय. अने विचाले एक समय, बे समय, अने त्रण समय अणाहारक होय. एक समये वक्रा केवीरीते होय ते कहे छे.

त्रसनाडीमांहे सातमी नरक तले मरण पामी, उर्द्ध लोकनी भावे तिणे दिशिएं उपजतां बे समय लागे, त्यां एक समयनी वक्रगति जाणवी.

हवे अधोलोकनी पूर्वदिशिथी एक समये त्रसनाडीमांहे आवे, बीजे समये उर्द्ध लोकनी पश्चिम दिशिने मुखे आवे. अने त्रीजे समये उत्पत्ति स्थानके जइ उपजे, इहां त्रण समय लागे. एमां बे समयनी वक्रगति जाणवी.

जेवारे अधोलोकनी विदिशिथी एक समए अधोलोकनी दिशिए आवे, बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये उंचो उर्द्धलोकनी दिशिने मुखे आवे, अने चोथे समये उत्पत्तिस्थानके आवी उपजे, इहां चार समय लागे, तेमां त्रण समयनी वक्रगति जाणवी.

अने जेवारे पहेले समये अधोलोकनी विदिशीथकी अधोलोकनी दिशिएं आवे, अने बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे. त्रीजे समये उर्द्धलोके आवे चोथे समये उर्द्धलोकनी नावें तिणिदिशि आवे अने पांचमे समये विदिशिएं जइ उपजे. अहींयां पांच समय लागे, एमां चार समयनी वक्रगति जाणवी. अहींयां जेटला समय वक्र तेटला समय अणाहारक जाणवा. ॥ ३०४ ॥

एहिज अर्थ सूत्रकार कहे छे.

इग दु ति चउ वक्कासु ॥ दुगाइ समएसु परभवाहारो ॥
दुग वक्काइ सु समया ॥ इग दोतिन्निय अणाहारा ॥ ३०५ ॥

अर्थ– एक समय, बे समय, त्रण समय, अने चार समयनी वक्रगतिएं बे आदि समये परभवनुं आहार करे. एटले एक समयनी वक्रगतिएं बीजे समये परभवाहार करे. बे समयनी वक्रगतिएं त्रीजे समये परभवाहार करे. त्रण समयनी वक्रगतिएं चोथे समये परभवाहार करे. चार समयनी वक्रगतिएं पांचमे समये परभवाहार करे, बे आदि वक्रादि गतिनेविषे एक, बे अने त्रण समय अणाहारक होय. इहां वात घणी विस्तारे छे. ते श्रीभगवतिसूत्रनी वृत्तिथी जोइ लेवुं. त्यां चार समय अणाहारक, अने पांचमे समये आहारक इति ए त्रीजो कह्यो. ॥ ३०५ ॥

बहुकालवेयणिज्जं ॥ कम्मं अप्पेण जमिह कालेणं ॥ वेइ-
ज्जइ जुगवं चिय ॥ उइन्न सव्वप्पए सग्गं ॥ ३०६ ॥ अपव-
त्तणिज्जमेयं ॥ आउं अहवा असेस कम्मंपि ॥ बंध समए-
वि बद्धं ॥ सिढिलं चिय तं जहा जोगं ॥ ३०७ ॥

अर्थ– बहुकालवेयणिज्जं के० जे आयुष्य घणाकाले वेदवा योग्य, ते आयुष्य थोडा कालमांहे आत्माना सर्व प्रदेशना अग्रभागे उइन्न के० उदय आणी वेइज्जइ जुगवंचिय के० युगपत् एटले समकाले वेदे अनुभवीने निर्जरे ते चोथुं आयुष्य कर्म अपवर्त्तन कहिएं. अथवा पक्षांतरे आयुष्यनी पेरे असेसकम्मंपि के० अशेष एटले समस्त बीजा कर्म पण आयुष्यनी पेरे घणे काले वेदवा योग्य कर्म तेने थोडे कालें वेदे ते अपवर्त्तन कहिएं. अहींयां शिष्य पूछे छे के जेवीरीते कर्म बांध्युं तेवीरीते वेदे नही. अने अन्यथापणे वेदे तो बांध्या अणबांध्यानुं शो विशेष ? ए प्रश्न उपर कारण कहे छे. बंधसमएवि के० बांधवाने समये पण ते-

वाज अध्यवसायादिक कारण मल्या के जे कारणे करी तेवोज सिढिलंचिय के० शिथिल एटले ढीलो वद्धं के० बंध बांध्यो छे. जे देशकालादिक कारण मलेथके अवश्य थोडाकालेज वेदे ते सोपक्रम कहिएं. ॥

हवे अनप्रवर्त्तन कहे छे.

जं पुण गाढ निकायण ॥ बंधेणं पुव्वमेव किल वद्धं ॥ तं
होइ अणपवत्तण ॥ जुग्गंकम वेयणिज्ज फलं ॥ ३०८ ॥

अर्थ– जंपुण के० जे वली आयुष्य अथवा शेष बीजा कर्मोनुं गाढनिकायण के० गाढ एटले निविड अत्यंत अवश्य वेद्यपणे जे बंध तेवा गाढे निकाचित् बंधे करी पुव्वमेव किलवद्धं के० प्रथमज निश्चेंकरी वद्धं के० बांध्यो छे तंहोइअणपवत्तण के० ते पांचमु अनप्रवर्त्तन कहिएं. ए कारणे अनुक्रमे परिपाटीयें जेहनो वेदवा योग्य फल छे. ते निरुपक्रम कहिएं. ॥ ३०८ ॥

हवे कोण जीव सोपक्रमी अने कोण जीव निरुपक्रमी ते कहे छे.

उत्तम चरम सरीरा ॥ सुर नेरइया असंख नरतिरिया ॥
हुंतिनिरुवक्कमाउ ॥ दुहावि सेसा मुणेयव्वा ॥ ३०९ ॥

अर्थ– उत्तम एटले चोवीश तिर्थंकर, बार चक्रवर्त्ति, नव वासुदेव, नव प्रतिवासुदेव अने नव वलदेव ए त्रिषष्टि शिलाका पुरुषने उत्तम कहिएं. ते नोपक्रमी जाणवा. वली चरम सरीरा के० जे तेहिज नवे मोक्षगामी होय. तेपण नोपक्रमी जाणवा. तथा सुर के० चारनिकायना देवता अने नेरइया के० साते नरकना नारकी वली असंख के० असंख्यातायुष्यवाला युगलिया नरतिरिया के० मनुष्य अने तिर्यंच एटला सर्व हुंतिनिरुवक्कमाउ के० निरुपक्रमायुष्यवाला नोपक्रमी जाणवा. अने शेष थाकता जीव ते दुहावि के० बेहुनेदे होय एटले कोइ सोपक्रमी अने कोइ निरुपक्रमी होय. ॥ ३०९ ॥

हवे सोपक्रम अने निरुपक्रमना कारण कहे छे.

जेणाउ मुवक्कमिज्जइ ॥ अप्पसमुत्थेण इयर गेणावि ॥
सोअज्झवसाणाई ॥ उव क्कमऽणुवक्कमो इयरो ॥ ३१० ॥

अर्थ– जेण अप्पसमुत्थेण के० आत्माथी उपने अध्यवशाए अथवा इयगेणावि के० इतर केणापि बाहेरले कारणे एटले विष, अग्नी, शस्त्र, पाणी प्रमुख कारणे आयुष्य उपक्रमीए एटले घणाकाल वेद्य होय तेने अल्पकाल वेद्यपणे पमाडीएं ते अपवर्त्तन हेतुक अध्यवसाएं करी उपक्रम एटले उपवर्त्तन सोपक्रमायु कहीएं, अने अणुवक्कमोइयरो के० ए थकी इतर एटले विपरीतपणे अनुपवर्त्तन ते अनुपक्रमायु जाणवो.

इहां उपक्रमना सात प्रकार कहे छे.

अद्यवसाण निमित्ते ॥ आहारे वेयणा पराघाए ॥ फासे
आणा पाणू ॥ सत्तविहं झिज्जए आउं ॥ ३११ ॥

अर्थ– सत्तविहं के० ए सात प्रकारे आयुष्य झिज्जए के० क्षय पामे, ते सात प्रकार कहे छे. एक अज्झव- [illegible] के० अध्यवसाय ते राग, स्नेह अने भयरूप मननो विकल्प जाणवो. अने जेने मन न होय तेने सं- [illegible] कहेवो. त्यां रागे करी क्षय ते एम जे कोइक परवनेविषे पाणीनी पावनारी स्त्री, तरुण पुरुष देखी

अनुरागे करी जोती थकी तेनी प्राप्ति न थइ छतां मरण पामी. स्नेहेकरी क्षय ते जेम कोइक सार्थवाहीने परदेश थकी तेनो पति सार्थवाह आव्यो, तेवारे कोइ मित्रे स्नेह परीक्षा निमित्ते, सार्थवाहनो मरण कह्यो छतां, स्त्री मरण पामि. स्त्रीने मरणे सार्थवाह पण मरण पाम्यो, तथा जय थकी श्रीकृष्णने देखी सोमिल मरण पाम्यो. बीजुं निमित्त ते दंम चावक हथीयार दोरडादिके मरण पामे. त्रीजो अत्यंत सरस आहार ते घणो खावा थकी मरण पामे. चोथुं वेदना सद्यघाती सूलादिकनी वेदना थकी मरण पामे. पांचमुं पराघात ते खाडामां पड्या थकां मरण पामे. छठुं फासे ते सर्प्प अग्नी अने विष प्रमुखना फरसथी मरण पामे. सातमुं आणापाणु के० स्वास उसास न्यूनाधिक वहेता अथवा स्वासोश्वास रुंधन कर्या थकां मरण पामे. ए साते कारणे सोपक्रमायुष्य घटे छे. एटले उंबुं थाय छे. अने निरुपक्रम जे निकाचित् ते घटे नही तेमज ए उपक्रम स्कंधकाचार्यना शिष्यसरखा केटलाएक चरम शरीरीने संजवे छे. तथा श्रीकृष्णनुं बाह्य उपक्रमे आयुष्य पूर्ण थयुं परंतु अंतरंग विचारतां निरुपक्रम एटलुंज आयुष्य हतुं तेमाटे सोपक्रम नहतुं. ॥ ३११ ॥

हवे सर्व जीवने पर्याप्ति कहे छे.

आहार सरीरिंदिय ॥ पज्जत्ती आणपाण जासमणे ॥ चउ
पंच पंच छप्पिय ॥ इग विगला सन्नि सन्नीणं ॥ ३१२ ॥

अर्थ– आहार प्रमुखना पुद्गल ग्रहण परिणमनहेतु जे आत्मानी शक्ति विशेष तेने पर्याप्ति कहिएं. त्यां प्रथम आहार पर्याप्ति, बीजी शरीर पर्याप्ति, त्रीजी इंद्रिय पर्याप्ति, इहां ए त्रणनी वचाले जे पर्याप्ति शब्द कह्यो तेनो हेतु एम छे के जे कोइ जीव अपर्याप्तो मरण पामे, तोपण ए त्रण पर्याप्ति पूरण करी मरण पामे, पण ए त्रण पर्याप्ति पुरी कर्या विना कोइ मरण पामेज नही. तेमाटे अहींयां इंद्रियपदनी साथे पर्याप्ति शब्द जोड्यो छे. चोथी श्वासोश्वास पर्याप्ति, पांचमी जाषा पर्याप्ति, छठी मनःपर्याप्ति, ए समस्त पर्याप्ति उपजवाने पहेले समये जे जीवने जेटली पर्याप्ति करवानी छे, ते जीव तेटली पर्याप्ति समकाले करवा मांमे, पछी अनुक्रमे पहेली आहार पर्याप्ति, तेपछी शरीर पर्याप्ति, एम सर्व पर्याप्ति यथायोग्यपणे करे. त्यां आहार पर्याप्ति प्रथम समयेज करे, अने बीजी समस्त पर्याप्ति ते प्रत्येक असंख्यात समय प्रमाण अंतर मुहूर्त्ते करे. वैक्रिय शरीर अने आहारक शरीरवाला जीवने, एक शरीर पर्याप्ति अंतरमुहूर्त्ते होए, अने बीजी समस्त पर्याप्ति एकेके समये होय. एवं सर्व मली अंतरमुहूर्त्त प्रमाण पर्याप्तिकाल जाणवो.

अहींयां एकेंद्रीने चार पर्याप्ति होय, अने विकलेंद्रीने जाषा सहित पांच पर्याप्ति होय, तथा असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच तथा मनुष्यने एक मन विना पांच पर्याप्ति होय, त्यां संमूर्छिम मत्स जे समुद्रमांहे आहार निमित्ते मुख उघाडे छे, ते आहार संज्ञा जाणवी, पण मन समजवुं नही केमके असंज्ञीने पांच पर्याप्ति कही छे परंतु संमूर्छिम मनुष्यने त्रण पर्याप्ति संजवे. श्रीपन्नवणामां एम कह्युं छे. यतः सवाहिं पज्जत्तगा ए वचन थकी कदाचित् चार पर्याप्ति संजवे, परंतु जाषा पर्याप्ति तो सर्वथा सजवेज नही. वली संज्ञी पंचेंद्री गर्जज तिर्यंच तथा मनुष्य तथा देव अने नारकीने मन सहित छ पर्याप्ति जाणवी. जे पोताने योग्य पर्याप्ति पूरण कर्याविना अपर्याप्तो मरण पामे, ते आद्यनी त्रण पर्याप्ति पुरी करी परजवायुनुं बंधकरी अंतर मुहूर्त अवाधाकाल जीवीने मरण पामे. ॥ ३१२ ॥

हवे पर्याप्तिनुं लक्षण कहे छे.

आहारसरीरिंदिय ॥ ऊसास वउ मणोजिनिवत्ती ॥ हो-
इजउ दलियाउ ॥ करणं पइसाउ पज्जत्ती ॥ ३१३ ॥

अर्थ– आहार, शरीर, इंद्रिय, उश्वास, वचन अने मन एनी निष्पत्ति के० निष्पति होइजउंदलियाऊ के० जे पुजल थकी होय ढे, ते पुजलने आहारादिकनी निष्पतिप्रत्ये जे करण एटले जीव संबंधिउं शक्तिविशेष ते पर्याप्ति कहीएं. ॥ ३१३ ॥

हवे जीवने दश प्राण स्वरूप वखाणे ढे.

पण इंदिय तिबलू सा ॥ साऊ दस पाण चउ ढ सग अठ ॥
इग ङ ति चउरिंदीणं ॥ असन्नि सन्नीण नव दसय ॥ ३१४ ॥

अर्थ– स्पर्शन, रसन, घ्राण, चक्षु, अने श्रोतरूप पांच इंडीउं, अने मनोबल, वचनबल अने कायबलरूप त्रण बल, नवमो श्वासोश्वास, अने दशमुं आयुष्य ए सर्वमली दश प्राण होय, जेने धारण कस्यां थकी प्राणी कहिएं. अने जेनाथी विढोड्यां थका जीव मरण पाम्यो एम कहिएं.

ते एकेंडीने चार प्राण, बेंडीने ढ प्राण, तेंडीने सात प्राण, चौरेंडीने आठ प्राण, असंज्ञी संमूर्ढिमने नव प्राण, त्यां संमूर्ढिम पंचेंडी तिर्यचने नव प्राण, यद्यपि संमूर्ढिम मनुष्य पण असंज्ञी मांहे ढे. परंतु प्राण आश्री संमूर्ढिम मनुष्यने सात अथवा आठ प्राण होय, अने संज्ञी गर्नज पंचेंडी तिर्यंच तथा मनुष्य वली देवता अने नारकीने दश प्राण पूरा होय.

हवे ए ग्रंथ ज्यांथी उद्धरी जेनाणी कीधो ते स्वरूप कहे ढे.

संखित्ता संघयणी ॥ गुरुतर संघयणि मऊ एसा ॥ सि-
रि सिरि चंद मुणिंदेण ॥ निम्मिया अप्प पढणठा ॥ ३१५ ॥

अर्थ– प्रथम श्रीजिननडगणि क्षमाश्रमणे बुद्धिरूप मंथे समस्त सिद्धांत मथन करी संक्षिप्त संग्रहणी कीधी, ते संघयणी मूलगाथा तथा अनेरी प्रक्षेप गाथाए करी वधति वधति चारसे गाथा पांचसे गाथा प्रमाण गुरुतर एटले महोटी थइ. ते मोटी संघयणीने प्रमादी जीव नणतो थको आलस करे, तेमाटे ते गुरुतर संघयणीना मऊ के० मध्ये थकी अर्थ उद्धरीने हरसोरागढना शृंगार श्री श्रीचंद्र सूरिएं एसा के० ए पूर्वे वखाणी एवी जे संग्रहणी ते शास्त्रांतरना अर्थ एकठा करीने संखित्ता के० संक्षेपे थोडा सूत्रमांहे संग्रहीने तेनो घणो अर्थ समजाय एवी नवी करी ढे.

अने जे मूल संघयणी ढे. ते सूत्रे महोटी ढे. तेनो विस्तार पामेलो सर्व अर्थ ग्रहण करनारना मनमां तुरत संग्रह कस्यो जाय नही तेमाटे अप्पढणठा के० पोताने नणवाने अर्थे एटले पोतानुं अहंकार मूकी शिष्य नणवाने हेते न कह्युं पण पोताने हेते ए संग्रहणीनी निम्मया के० निर्मित एटले रचना कीधी. महोटी संघयणी नणतां घणो काल लागे, अने ए संक्षेप संग्रहणी नणतां गुणतां वखत थोडो लागे, अने कार्य घणो सरे, ए प्रयोजने शिष्य नणता थका पण पोताने पुन्य थाय अने अप्पपढणठा एवुं पण पाठ कह्युं.

संखित्तयरीउइमा ॥ सरीर मोगोहणाय संघयणा ॥ सन्ना
संठाण कसाय लेसिंदिय ङ समुग्घाया ॥ ३१६ ॥ दिठी
दंसण नाणे ॥ जोगु वउंगो ववाय चवण ठिई ॥ पज्जति
किमाहारे ॥ सन्निगई रागई वेए ॥ ३१७ ॥

अर्थ– संखित्तयरीउइमा के० संक्षिप्ततर एटले अति संक्षेप संग्रहणी ए चोवीस शरीरादिक द्वारे करी

कहे छे. तेमां एक औदारिकादिक शरीर पांच, बीजुं अवगाहना ते शरीरनुं प्रमाण एटले देवता नारकी मनुष्य अने तिर्यंचनुं पूर्वोक्त देहमान, त्रीजुं वज्रऋषभनाराचादिक छ संघयण, चोथुं आहार संज्ञादिक चार संज्ञा, पांचमुं समचौरंसादिक छ भेदे जीवनुं संस्थान, तथा परिमंमल वृत्त त्रिरंस चउरंस ने आयत ते दीर्घरूप पांच भेदे अजीवनुं संस्थान, छट्ठुं क्रोधादिक चार कषाय, सातमुं कृष्णादि द्रव्य संबंधि आत्मानो शुभाशुभ परिणाम जे लेश्या ते जंबुफल खादक छ पुरुषना दृष्टांते करी छ भेदे जाणवुं, आठमुं कर्णादिक पांचे प्रकारे इंडी. नवमुं समुद्घात बे भेदे, तेमां वेदना, कषाय, मरण, वैक्रिय, तेजस आहारक ने केवली ए सात जीवसमुद्घात कहियें, अने अजीवसमुद्घात ते अचित्तमहास्कंध केवलीसमुद्घातनी पेरे आठे समए लोके व्यापे, ए बे प्रकारना समुद्घातना बे द्वार जाणवा, अगीआरमुं मिथ्यादृष्टी, सम्यक्दृष्टी ने मिश्रदृष्टी ए त्रण दृष्टी, बारमुं चक्षु, अचक्षु, अवधि ने केवल ए चार प्रकारे दर्शन, तेरमुं मत्यादिक पांच प्रकारे ज्ञान, चउदमुं योग वीर्य उत्साह पन्नर भेदे होय, पनरमुं बार प्रकारनो उपयोग, सोलमुं उपपात ते उपजवुं, सत्तरमुं चवन ते चववुं, अढारमुं आयुष्यनी स्थति, उंगणीशमुं छ प्रकारनी पर्याप्ति, वीशमुं किमाहारे के० जीव केवी रीते आहार करे, एकवीशमुं दीर्घकालादिक त्रण संज्ञाउ, बावीशमुं गति, त्रेवीशमुं आगति, चोवीशमुं पुरुष, स्त्री ने नपुंसकरूप त्रण वेद, एम चोवीश द्वाररूप संक्षिप्ततर संग्रहणी वखाणी.

मलहारि हेम सूरीण ॥ सीस लेसेण विरइयं सम्मं ॥ " पागंतरे " ॥ सीसलेसेण सूरिणारहियं ॥ संघयणि रयण मेयं ॥ नंदउजा वीरजिण तिठं ॥ ३१० ॥

अर्थ– मलधारीगच्छीय श्रीहेमचंद्रसूरि तेना शिष्यमांहे लव लेशसमान एवा श्रीचंद्रसूरि तेणे संघयणी रयणमेयं के० आ ग्रंथ जे संघयणरूप रत्न ते रहियं के० रच्युं. अथवा हेमचंद्रसूरिना शिष्ये लव लेश एटले संक्षेप मात्रे सम्मं के० सम्यक्प्रकारे रच्युं. एम पण बीजो अर्थ थाय छे. ए ग्रंथ ज्यांसुधी श्रीमहावीर भगवंतनुं तीर्थ छे त्यांसुधी नंदो एटले साधु साधवी श्रावक श्राविका भणता समृद्धि पामो ए प्रांत मंगल छे. इहां केटलोक गाथार्थ थकी समजजो, केटलोएक यंत्र थकी समजजो, केटलोएक केटलोएक गुणाकार भागाकारे करी समजजो, गुरुमुखे जेणे जेवो संघयणीनो अर्थ लीधो होय तेणे तेवो ए उपरथी संभारवो. ए सर्व धर्मध्याननुं आलंबन भेद छे, चित्त स्थिर करण कर्मक्षय हेतु छे तेमाटे भव्यजीव शुभप्रकृति बांधे. ॥३१०॥

इति श्रीचंदसूरि रचित श्रीलघुसंग्रहणी सूत्र बालावबोधसहित समाप्तः

श्रीपार्श्वनाथाय नमः

अथ श्री रत्नशेखरसूरिकृत लघुक्षेत्रसमासप्रकरण बालावबोधसहित प्रारंभ.

वीरं जयसेहरपय ॥ पइठियं पणमिऊण सुगुरुं च ॥
मंदुत्ति समरणठा ॥ खित्तवियाराणु मुछामि ॥ १ ॥

अर्थ– ग्रंथकर्त्ता श्रीरत्नशेखराचार्य एम कहे छे के हुं वीरं के० श्रीवर्द्धमानस्वामिने, ते केवाछे तोके जयसेहरपयपइठियं के० जगतनुं शेखर एटले लोकनुं अग्र एवुं जे पद एटले स्थानक त्यां प्रतिष्ठित छे, अथवा बीजो अर्थ जगत्शेखरसूरि तेनां पदनेविषे प्रतिष्ठित एवा श्रीवज्रसेनसूरिने एटले श्रीवीरपरमात्मा तथा गु-

रु जे श्रीवज्रसेनसूरि ते प्रत्ये पणमिऊण के० प्रणाम करीने एटले नमस्कार करीने खित्तवियाराणु के० क्षेत्रवि-चारना अणु एटले लेश प्रत्ये मंदुत्ति के० हुं मंदमति एटले मूर्ख छुं एमाटे ससरणठा के० पोताने संभारवाने अर्थे उच्छामि के० कहीश. पण पंडित पुरुषोने माटे नही. ॥ १ ॥

तेमां प्रथमतिर्छाक्षेत्रनेविषे द्वीपसमुद्रनुं सामान्यपणे मान कहे छे.

तिरिएगरज्जुखित्ते ॥ असंखदीवो दहीउ ते सवे ॥ उ-
द्धार पलिय पणविस ॥ कोडाकोडी समयतुल्ला ॥ २ ॥

अर्थ– तिरि के० तिर्छो जे एगरज्जुखित्ते के० एकराज क्षेत्र छे, तेनेविषे सवे के० सर्व असंखदीवोदहीउ के० असंख्याता द्वीपसमुद्र छे. ते के० ते असंख्यातानुं प्रमाण कहे छे.–उद्धारपलियपणविसकोडाकोडी के० पचीस कोडाकोडी उद्धार पल्योपमना समयतुल्ला के० जेटला समय थाय, तेनेतुल्य एटले तेटला द्वीपसमुद्र छे.

हवे स्थूल उद्धार पल्योपम विचार विशेष संप्रदायोक्त प्रथम स्थूलाणुनी कल्पना कहे छे.

कुरु सग दिणावि अंगुल ॥ रोमे सगवार विहिय अडखं-
डे ॥ बावन्नसयं सहसा ॥ सगनवई वीस लखाणू ॥ ३ ॥

अर्थ– कुरु के देवकुरु अने उत्तरकुरु–तेनो उपन्यो जे सगदिणावि के० सात दिवसनो घेटो तेहनोअंगुल के० उत्सेधांगुल प्रमाण जे रोम, तेहना सगवार के० सातवार अडखंडे के० आठ आठ खंड करीएं, तेवारे वीसलखाणू के० वीश लाख अणु, सगनवईसहस्स के० सत्ताणुहजार, सयं के० एकसो अने उपर बावन्न के० बावन–एटला रोमना खंड थाय. ते आवीरीते. प्रथम आठ बीजीवार आठने आठे गुणतां चोसठ थाय, त्रीजीवार चोसठने आठे गुणतां पांचशेनेबार थाय, चोथीवार पांचसे बारने आठे गुणतां चार हजार ने छनुं थाय, पांचमीवारे चार हजार छनुंने आठे गुणतां बत्रीश हजार सातसेने अडशठ थाय, छठीवारे तेने आठे गुणतां बे लाख बासठ हजार एकसोने चुमालीश थाय, सातमीवार ए आंकने आठे गुणतां वीश लाख सताणुहजार एकसोने बावन एटली संख्या थाय. ए प्रमाणे पूर्वे जे रोमना खंड कह्या, तेमनुं जे पल्य–तेने विषे संख्यातपणुं देखाड्युं. ॥ ३ ॥

हवे असंख्यातपणुं देखाडवाने माटे सूक्ष्म खंडनी कल्पना कहे छे.

ते थूला पल्ले विहु ॥ संखिज्जाचेवहुंति सवेवि ॥
ते इक्किक असंखे ॥ सुहुमे खंडे पकप्पेह ॥ ४ ॥

अर्थ– ते थूल के ते पूर्वे कह्या जे थूल एटले महोटा रोमना खंड–तेणे करी जेनुं चार कोश प्रमाण छे, एवो समवृत्त जे पल्लेविहु के० कुउ ते प्रत्योथको–तेनेविषे सवेवि के० सर्व पण चेव के० निश्चये करीने संखिज्जा के० संख्याताज हुंति के० होय. ते युक्ति कहे छे. जेवारे शुचिगुणीएं तेवारे उत्सेधांगुल प्रमाण रोमना खंड सर्व मलीने वीश लाख सत्ताणु हजार एकसोने बावन थाय. अने चोवीश उत्सेधांगुले एक हाथ थाय. तेमाटे एने चोवीश गुणाकरिएं तेवारे ५०३३१६४८ पांच कोटी त्रण लाख एकत्रीश हजार छसें ने अडतालीश थाय. अने चार हाथे एक धनुष्य थाय, तेमाटे ए राशीने वली चार गुणी करतां २०१३२६५९२ वीश कोटि तेर लाख छवीश हजार पांचसें ने बाणुं थाय. तेवा बे हजार धनुष्य एक कोशमां थाय छे, माटे एने बे सहस्र साथे गुणतां ४,०२,६५,३१,८४००० एटला रोम खंड थाय. ते वली चारकोशे एक योजन थाय, तेमाटे ए आंकने चारनीसाथे गुणतां १,६१०,६१,२७३,६००० एटले एक लाख एकसठ हजार अने

एकसठ एटली कोटि अने सत्तावीश लाख त्रीश हजार उपर एटला रोमखंम सुचिगुणतां थाय. वली एक योजन प्रतरनी वांछाए समचउरंस करतां ए राशीने एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे १५५४,०७३३०५३, ६५४०५६७,६०००००० पच्चीशें ने चोराणुं कोडाकोडी कोडी, तथा सातलाख तेत्रीशहजार आठसें त्रेपन एटली कोडाकोडी अने पांसठ लाख चालीश हजार पांचशें अगणोत्तर कोडी तेना उपर साठ लाख, एटला रोमखंम चउरंस प्रतर योजनमां थाय. पछी जेवारे ए योजननुं घन करीएं तेवारे ए आंक एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे ४१७०७४७६३,२५०७१५७,४२७७०४५,४४२५६००,००००००० एटले एकतालीश कोटि इकोत्तेर लाख चार हजार सातसें त्रेसठ कोडाकोडी, कोडाकोडी, तथा पचीश लाख अठाशी हजार एकसोने अठावन कोडाकोडी, कोडी, तथा बेतालीश लाख सित्तोत्तर हजार आठसें पिस्तालीश एटली कोडाकोडी, अने चुमालीश लाख पचीश हजार छसें एटली कोडी ए चउरंसघन योजन करीएं, तो तेमां एटला रोमखंम थाय. हवे चउरंसघन पल्यनुं जेवारे वाटलुं पल्य करीएं तो ए चउरंस घनयोजननो आंक उंगणीश आंके गुणीएं त्यारे ७७३०२७०५०१७१७५०१०१२७७०६३४००६४००००००००० एटला आंक थाय. वली ए आंकने चोवीश भागे वेहेंचतां ३३०७६२१०४,२४६५६२५,४२१७७६०,७७५३६००, ००००००० तेत्रीश कोडी सात लाख बासठ हजार एकसोने चार कोडाकोडी कोडाकोडी, चोवीशलाख पांसठहजार छसें ने पचीश एटली कोडाकोडी, कोडी, तथा बेतालीश लाख उंगणीश हजार नवसेंने साठ एटसी कोडाकोडी, तथा सत्ताणु लाख त्रेपन हजार ने छसें कोडी एटली वाटला घनयोजन पल्योपमने-विषे सर्व स्थूल रोमखंमनी संख्या होय. तेमाटे ए संख्याता कह्या. हवे असंख्याता करवामाटे कहे छे. ते के० ते पूर्वोक्त रोमखंम तेना इक्किक के० एकेका खंमना असंखे के० असंख्याता खंम मनसाथे कल्पिएं; तेवारे असंख्याता सूक्ष्मरोमाणु थाय. ॥ ४ ॥

हवे असंख्याता सूक्ष्मरोमखंमने पल्योपमपणुं कहे छे.

सुहुमाणु निचियउस्से ॥ हंगुल चउकोस पल्लि घणवट्टे ॥
पइसमय मणुग्गह, निठियंमि उद्धार पल्लि उति ॥ ५ ॥

अर्थ– सुहुम के० सूक्ष्म, अणु के० परमाणु–तेणे करी निचिय के० भरेलो एवो उस्सेहंगुल के० उत्सेधांगुलने प्रमाणे करी चउकोस के० चार कोशनो पल्लि के० पल्योपम ते घण के० निविड वट्टे के० वर्तुल एटले गोळाकार एवो जे पल्योपम तेने पइसमय के० प्रतिसमये एकेक रोमाणुने अनुग्रह के० ग्रहण करीने निठियंमि के० निष्ठांगत ते निर्लेप करे छते एटले खाली करे छते उद्धारपलिउत्ति के० एक उद्धार पल्योपम थाय. इति उच्यते. एने पल्लनी उपमाए कह्यो माटे पल्योपम कहीएं. अहींयां पल्योपम छ प्रकारना छे. एक उद्धारसूक्ष्म, बीजुं उद्धारबादर, त्रीजुं अद्धासूक्ष्म, चोथुं अद्धाबादर, पांचमुं क्षेत्रसूक्ष्म, अने छहुं क्षेत्रबादर ए, छ भेद पल्योपमना छे. परंतु अहींयां द्वीपसमुद्रना मानने अर्थे उद्धार पल्योपम लेवुं. इति. ॥ ५ ॥

हवे केटलाक द्वीपसमुद्रनां नाम चार गाथाए करी कहे छे.

पढमो जंबू बीउ ॥ धायइ संमोय पुक्खरो तइउ ॥
वारुणिवरो चउत्थो ॥ खीरवरो पंचमो दीवो ॥ ६ ॥

अर्थ–पढमो के० प्रथम जंबू के० जंबुद्वीप छे, बीउ के० बीजो धाइयसंडो के० धातकीखंड छे, य के० वली तइउ के० त्रीजो पुक्खरो के० पुष्करवर द्वीप छे, चउत्थो के० चोथो वारुणिवरो के० वारुणीवर द्वीप छे, पंचमो के० पांचमो खीरवरो के० क्षीरवर दीवो के० द्वीप छे. ॥ ६ ॥

घयवरदीवो बठो ॥ इक्खुरसो ॥ सत्तमोय अठमर्ज ॥
नंदीसरोय अरुणो ॥ नवमो इच्चाइअ संखिज्जा ॥ ३ ॥

अर्थ–बठो घयवर के० घृतवर द्वीप छे, सत्तमो के० सातमो अने य के० वली अठमर्ज के० आठमो इखुरसो के० इक्षुरस अने नंदीसरो के० नंदीश्वर द्वीप छे. एटले सातमो इक्षुरस अने आठमो नंदीश्वर द्वीप छे. य के० वली, नवमो के० नवमो अरुणो के० अरुण द्वीप छे. इच्चाइ के० इत्यादिक असंखिज्जा के० असंख्याता द्वीपो छे. ॥ ३ ॥

सुपसत्थवत्थुनामा ॥ तिपडोयारा तहा रुणाईया ॥
इगनामेविअसंखा ॥ जावय सूरावभा सुत्ति ॥ ८ ॥

अर्थ–सुपसत्थवत्थुनामा के० सुप्रशस्त वस्तुना नामे द्वीपसमुद्रो छे. यदाह जे कारण माटे श्री संग्रहणी मध्ये आभरण वत्थगंधे इत्यादि गाथार्ज कहेलीर्ज छे. ते गाथार्ज लखे छे. आभरणवत्थगंधे ॥ उप्पलतिलयय-पउमनिहिरयणे ॥ वासहर दहनईर्ज ॥ विजया वरकारकप्पिंदा ॥ १ ॥ कुरुमंदरआवासा ॥ कूडानरकत्तचं-दसूराय ॥ अन्नेविएवमाई ॥ पसत्थ वत्थुण जेनामा ॥ २ ॥ तन्नामादीवुदही इत्यादि तहा के० तथा तिपडो-यारा के० त्रिप्रत्यावतारा एवा अरुणाईया के० अरुणादि द्वीप छे. यथा अरुणः अरुणवर, अने अरुणवराव-भास ए प्रकारे एकेका नामे करी पण त्रण त्रण नामो छे; तेवा इगनामेवि के० एकेकानामे करी पण असंखा के० असंख्याता द्वीपो छे. जेम एक जंबुद्वीप छे, ते प्रकारे बीजा असंख्याता जंबुद्वीपो छे. तथा समुद्रो छे. एटले सुरवरावभास द्वीप तथा सुरवरावभास समुद्रथकी फरी जंबुद्वीप अने लवणसमुद्र आदे देइ असं-ख्याता द्वीप अने समुद्रो छे. ते सुरावभाससुधी जाणवा. पछी वली जंबुद्वीप धुरथी मांमीने सुरावभाससुधी असंख्याता द्वीप समुद्र छे. एम असंख्यातिवार करता असंख्याता छे. तथा एकेका नामनुं जे बाहुल्यपणुं एटले त्रिप्रत्यावतारपणुं छे, ते जाव के० यावत् एटले ज्यांसुधी य के० वली छेला सुरावभासुत्ति के० सुरा-वभास द्वीप तथा सुरावभास समुद्र छे, ते त्रिप्रत्यावतारे सुरवरावभास द्वीप अने सुरवरावभास समुद्र छे. त्यांसुधीज छे; परंतु आगल नथी. ॥ ८ ॥

तत्तो देवे नागे ॥ जक्खे भूए सयंभुरमणे य ॥
एए पंच वि दीवा ॥ इगेगनामा मुणेयव्वा ॥ ए ॥

अर्थ–तत्तो के० ततः त्रिप्रत्यावतार गणतां छेल्लो जे सुरवरावभास द्वीप छे, ते पछी देवे के० देव द्वीप छे, ते पछी नागे के० नाग द्वीप तथा जक्खे के० यक्ष द्वीप, भूए के० भूत द्वीप. य के० वली सयंभुरमणे के० स्वयंभूरमण द्वीप एए के० ए पंचवि के० पांचे पण दीवा के० द्वीपो छे. तथा पाच समुद्रो छे, ते इगे-गनामा के० जेमनुं एकेक नाम छे. एवा मुणेयव्वा के० जाणवा योग्य छे. ॥ ए ॥

हवे केटलाएक समुद्रनां नामो कहे छे.

पढमे लवणो बीये ॥ कालोदहि सेसएसु सव्वेसु ॥
दीवसम नामया जा ॥ सयंभुरमणोदही चरमो ॥ १० ॥

अर्थ–पढमे के० प्रथम जंबुद्वीपने विषे लवणो के० लवणोदधि छे. बीए के० बीजो जे धातकी खंम

द्वीप तेने विषे कालोदहि के० कालोदधि नामे समुद्र छे. सेसएसु के० बाकी रह्या जे सव्वेसु के० सर्व समुद्र ते दीवसम नामया के० द्वीप सरखां जेमनां नाम छे एवा छे. यथा पुष्करवर द्वीप, त्यां पुष्करवर समुद्र इत्यादि. जा के० यावत् चरमो के० छेल्लो सयंभुरमणोदहि के० स्वयंभुरमण समुद्र छे त्यांसुधी जाणवा. ॥ १० ॥

हवे एक गाथाए करी समुद्रोना पाणीनो रस कहे छे.

बीउ तइउ चरमो ॥ उदगरसा पढम चउथ पंचमगा ॥
छठोवि सनामरसा ॥ इक्खुरसा सेस जलनिहिणो ॥ ११ ॥

अर्थ–बीउ के० बीजो कालोदधि, तइउ के० त्रीजो पुष्करवर समुद्र, चरमो के० छेल्लो स्वयंभुरमण समुद्र, ए त्रण समुद्र उदगरसा के० पाणी सदृश छे रस जेमनो एवा छे. पढम के० पहेलो लवणसमुद्र, चउथ के० चोथो वारुणीवर समुद्र, पंचमगा के० पांचमो खीरवर समुद्र, छठोवि के० छठ्ठो घृतवरसमुद्र पण–ए चार समुद्र सनामरसा के० पोताना नाम सदृश जेमनो रस छे एवा छे. अने इक्खुरसा के० इक्षु जे शेलडी ते सदृश छे रस जेमनो एवा सेसजलनिहिणो के० शेष एटले बाकीना जलनिधि एटले समुद्रो छे. ॥ ११ ॥

हवे द्वीप समुद्रसंबंधी विस्तारनुं प्रमाण एक गाथाए करी कहे छे.

जंबूदीव पमाणं ॥ गुलजोयण लरक वट्ट विरकंभो ॥
लवणाईया सेसा ॥ वलयाभा दुगुण दुगुणाय ॥ १२ ॥

अर्थ– जंबूदीव के० प्रथम जंबुद्वीप छे, ते पमाणंगुल के० प्रमाणांगुले करी लरक जोयण के० लाख योजननो वट्ट के० वर्तुल एटले गोलाकारे विरकंभो के० पहोलो छे. य के० वली सेसा के० शेष एटले बाकी रह्या जे लवणाईया के० लवणादि समुद्र तथा द्वीप ते दुगुणदुगुणा के० एक बीजा करतां बमणो बमणो जेमनो विस्तार छे, एवा छे. ॥ १२ ॥

अथ जगतीनुं स्वरूप छ गाथाए करी कहे छे.

वयरामइहिं निय निय ॥ दीवोदहि मज्झिगणिय मूलाहिं ॥
अठुच्चाहिं बारस ॥ चउमूले उवरि रुंदाहिं ॥ १३ ॥ विछार दुग
विसेसो ॥ उस्सेहि विभत्तु खउचउ होइ ॥ इय चूलागिरि कूडा,
इ तुल्ल विरकंभ करणाहिं ॥ १४ ॥ गाउदुगुच्चाइ तयठ भाग
रुंदाइ पउमवेईए ॥ देसूणदु जोयणवर ॥ वणाहि परिमंडिय
सिराहिं ॥ १५ ॥ वेइसमेण महया ॥ गवरक कडएण संपरि-
त्ताहिं ॥ अठारसूण चउसय, त्त परिहिदारं तराहिंच ॥ १६ ॥
अठुच्च चउसविछर ॥ दुपास सक्कोस कुड्डदाराहिं ॥ पुव्वाइ मह-
ढ्ढियदे, वदार विजयाइ नामाहिं ॥ १७ ॥ नाणामणि मय दे-

हृवि ॥ कवाड परिघाइ दारसोहाहिं ॥ जगईहिं ते सवे ॥ दी-
वोदहिणो परिक्खित्ता ॥ १७ ॥

अर्थ–ए पूर्वोक्त सर्व द्वीपसमुद्र ते आगल कहीशुं एवी जगतीउए करी विंटेला छे. ए अर्थनो संबंध अढारमी गाथाए जाणवो. ते जगती केवी छे? ते कहे छे. वयरामहिं के० वज्रमय छे. अने नियनिय के० पोतपोताना दीवोदहि के० द्वीप समुद्रनां प्रमाण– तेमना मज्झि के० मध्यने विषे गणिय के० गण्युं छे मूलाहिं के० मूल जेमनुं. एटले बार योजन प्रमाण जगतिनुं मूल विस्तारे छे. ते लाख योजनना जंबूद्वीप-मांहेनुं छे. ए प्रमाणे सर्व ठेकाणे जाणवुं. वली जगति केवीयो छे ? अठ के० आठ योजननी उच्च के० उंची छे. वली केवीयो छे? बारस के० बार योजन छे, मूले के० मूलने विषे रुंदाहिं एटले विस्तार जेमनो अने चउ के० चार योजन उवरि के० उपर छे रुंदाहिं के० विस्तार जेमनो. एटले उपर सांकडी छे.॥१३॥ वली जगतीयो केवी छे? ते कहे छे. विछारजुग के० मूल तथा उपरनो ए बे जे विस्तार, तेनो विसेसो के० विश्लेष करीएं एटले अधिकामांहेथी उंडो काढीएं बाकी जे रहे ते जगतिना उंचपणाना आंकनी साथे विभत्तु के० वेचीएं जे भागे आवे तेटलुं चढतां खउ के० क्षय एटले घटे, अने उतरतां चउ के० चय एटले वधे, ते एमके जगती मूल विस्तारे बार योजननी छे; तेमध्येथी चार योजन उपरनुं काढीएं तो बाकी आठ रहे. ते आठ योजनने उंचपणाना आठ संगाते वहेंचीएं तेवारे भाग एक आवे. ते एक योजन मूलथी उपर चढतां एक योजन जइएं तेवारे एक योजन विस्तारमांहे घटे; एटले बार योजनना मूल विस्तारमांथी एक योजन घटे, एम क्रमे घटतो घटतो उपर जातां छेडे चार योजन विस्तार थाय. अने एक योजन जग-तीना शिखर उपरथी उतरीएं, तेवारे एक योजन वधे. एटले उपरनो चार योजन विस्तार छे, तेमां एक वधे तेवारे पांच योजन विस्तार थाय, एम अनुक्रमे वधतां वधतां नीचे आवतां तलीए बार योजन विस्तार थाय छे. अने ज्यां भाग न पामीएं त्यां मूलगी वहेंचवानी राशीना तेम अंश करीएं के जेम पूरा भाग आवे. वली जगतीउ केवी छे? इय के० इति चूला के० मेरुनी चूलिका अने गिरि के० मेरुपर्वतना कूट के० शिखर, तेमनी पेठे छे, विस्कंभकरणाहिं के० विष्कंभ कर्ण जेमनो, एटले जेम चूलिकानुं मूलविष्कंभ बार योजन छे, अने उपर विष्कंभ चार योजन छे, ते चार योजन बारमांहेथी काढीएं, तेवारे आठ उगरे. अने चूलिका चालीश योजन उंची छे; ते आठने चालीश भागे वेंहेंचतां भाग न आवे तो आठना तेवी रीते अंश करीएं, के जेम चालीश भागे वहेंचतां भाग पहोंचे. तेमाटे आठने पांचवार गुणीएं तेवारे चाली-श थाय. तेने चालीशे भाग देतां योजननो पांचमो भाग एक आवे ते चूलिकाना मूलथी चढतां एक यो-जन जइएं तेवारे एक योजननो पांचमो भाग नीचे विस्तारमांथी घटे. अने उपरथी एक योजन उतरीएं ते-वारे एक योजननो पांचमो भाग उपरना विस्तारथी विष्कंभमांहे वधे. वली गिरि के० मेरुपर्वत प्रमुख प-र्वतोनो मूलविष्कंभ दश सहस्र नेवु योजन अने एक योजनना अगीयार भाग करीएं ते मांहेला दशभाग एटलो मूले विस्तार छे. अने उपरनो विष्कंभ एक हजार योजन छे; ते मूलविष्कंभमांथी काढीएं तेवारे न-वसहस्रने नेवु अने उपर अगीयारीया दश भाग वधे, ते उंचपणाना एक लाख योजनसाथे वेंहेंचतां भाग न आवे, तेमाटे भाग पामवा सारुं नव हजार नेवुने अगीयारगणा करीएं, तेवारे नवाणु हजार नवसेंने नेवु थाय, तेमां मूलगा अगीयारीया दश भाग भेलतां एकलाख भाग थाय. ते उंचपणाना लाख योजननी साथे वेंचीएं तेवारे योजननो अगीयारीयो एक भाग आवे, तो जेवारे एक योजन चढतां थाय. तेवारे योजननो अगीयारीउ एक भाग नीचेना मूल विस्तारमांहेथी घटे. अने उपरथी उतरतां उपरना विस्तारमांहे वधे.

वली यमकपर्वत, कांचनगिरि तथा कूटने पण एमज जाणवुं. जेम बल एवे नामे कूटनो मूल विस्तार एक सहस्र योजन छे, अने उपर विस्तार पांचसें योजन छे–ते काढतां पांचसें योजन उगरे अने उंचपणुं तो सहस्र योजन छे. माटे जाग न आवे ते माटे पांचसें ने बमणा करीएं तो एक हजार थाय. ते सहस्र योजन साथे वेहेंचतां योजननो अर्द्धजाग आवे. ते चढतां घटे अने उतरतां वधे. एम समस्त ठेकाणे जाणवुं. ॥१४॥

वली जगतीयो केवी छे ? ते कहेछे–गाउडुगुचाइ के० बे गाउनी उंची, अने तयष्ट जाग के० ते उंचपणानो आठमो जाग छे. रुंदाइ के० विस्तार जेनो. देसूण के० देशे उणा डुजोयण के० बे योजन वर के० प्रधान एवा बंने बाजुए छे वणाहि के० वन जेने विषे एवी, पउमवेइए के० पद्मवरवेदिका, तेणे करी परि के० समस्त प्रकारे विंटाणी थकी मंमिय के० शोजित छे, सिराहिं के० मस्तक जेमनां एवी, ॥ १५ ॥

वली जगतीयो केवीछे ?–वेईसमेण के० वेदिका सदृश अने महया के० मोटा एवा गवरक के० गोखला तेमना कडएण के० वलय–तेणे करी संपरित्ताहिं के० आसमंतात् वेष्टिताजिः एटले चारे तरफ वींटेलीउं छे. वली जगतीउं केवी छे ? अडारसूण के० अढार योजन उणो जे परिहि के० परिधि छे, ते चउजत्त के० चार जागे वहेंचतां जेटला योजन आवे तेटला योजननुं दारंतराहिं के० एकेका विजयादि द्वारनुं अंतर छे. जे जगतिनेविषे एवीउं छे. जेम जंबुद्वीपनो परिधि विखंजवगादहगुण एणी गाथाए करतां त्रण लाख सोल हजार बसें सत्तावीश योजन अने त्रण कोश, अने उपर धनुष्य एकसो अठावीश अने तेर अंगुल थाय छे. तेमांथी अढार काढीएं. पछी चारे जागे वहेंचीएं त्यारे उंगणाएंशी हजार बावन योजन एक कोश, पंदरसें बत्रीश धनुप, त्रण अंगुल अने त्रण जव एटलुं एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. एम लवणसमुद्र संबंधी परिधि, (१५८११३९) योजन छे, एमांथी अढार उणा करी चार जागे वेचतां ३९५२८० योजन अने उपर एक कोश, एटलुं अंतर आवे. ते लवणसमुद्रनी जगतीना एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. धातकीखंडनो परिधि, एकतालीश लाख दश हजार नवसें एकसठ योजन छे. तेमांथी अढार काढीने बाकीना चारे जागे वहेंचतां १०२७७३५ योजन अने त्रण कोश एटलुं एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. कालोदधि संबंधी परिधि–९१७०६०५ योजन छे, तेमांथी अढार काढीएं बाकीनाने चार जागे वहेंचतां २२९२६४६ योजन अने त्रण कोस उपर एटलुं एकेका बारणानुं अंतर छे. एम सर्वत्र जाणवुं. ॥ १६ ॥

वली जगतीउं केवीउं छे? अडुंच्च के० आठ योजन उंचा, चउसु के० चार योजन विछर के० विस्तारवंत अने डुपास के० बेपासे सकोस के० एकेका कोस सहित एवी कुड्ड के० बारसांखनी जींत छे; जेमनेविषे एवा दाराइं के० दरवाजा जे जगतिउने विषे छे एवीउं छे. वली जगतीउं केवी छे? पुवाइ के० पूर्वादि चार दिशिउंने विषे जे महिड्ढि के० महर्द्धिक देव के० देवता तेना दार के० दरवाजा, तेमनां नामे नाम छे; ते नाम विजायाइं के० विजयादि चार अनुत्तर विमाननां नामे छे, जे जगतीउंने विषे एवी छे. ॥ १७ ॥

वली जगतीउं केवी छे ? नाणा के० अनेक प्रकारनां जे मणिमय के० मणिरत्नो तेहनी देहली के० उंबरो तथा कवाड के० कमाड अने परिघा के० जोगल–तेणे करीने दरवाजानी सोहाहिं के० शोजा छे, जगइहिं के० जे जगतिउंनेविषे. एवी जगतीउंए तेसवे के० जे पूर्वे कह्या ते सर्व दीवोदहिणो के० द्वीप समुद्र परिखित्ता के० वींट्या छे. ॥ १८ ॥

हवे एक गाथाए करी वेदिकाना बे बाजुना वननुं रमणिकपणुं देखाडे छे.

वरतिण तोरण कय ठ, चवाविपासाय सेल सिलवट्टे ॥
वेइवणे वरमंमव ॥ गिहासणेसू रमंति सुरा ॥ १९ ॥

अर्थ– वर के० पंचेन्द्रियोने पुष्ठ करवानेविषे तत्पर एवा, तिण के० तृण नडादिक एवे नामे वनस्पति तोरण के० बाहेर दरवाजाने शोभाकारक तोरण, झय के० ध्वजा, छत्त के० छत्र, वावि के० वापि, पासाय के० प्रासाद एटले देवोने रमवानां घर, सेल के० रमवाना पर्वत, अने सिलवट्टे के० विस्तीर्ण एवा पाषाणो छे जेनेविषे एवुं जे वेइवणे के० वेदिकाना बेहु बाजुनुं वन–तेने विषे वर के० मनने गमे एवा मंरूव के० द्राक्षादिना जे मांरूवा तेनेविषे, तथा गिह के० केलीप्रमुखना जे घर तेनेविषे, वली आसणेसु के० ज्ञला बेसवायोग्य सिंहासनादि तेनेविषे, सुरा के० देवता ते रमंति के० रमे छे, क्रीडा करे छे.

हवे अधिकारी देव अने देवीउंनी उत्पत्ति कहे छे.

इह अहिगारो जेसिं ॥ सुराण देवीण ताण मुप्पत्ति ॥
नियदीवोदहि नामे ॥ अस्संखइमे सनयरीसु ॥ २० ॥

अर्थ– इह के० ए जंबूद्दिप, लवणसमुद्र, धातकीखंड, तथा पुष्करार्द्ध–ए सर्व मली पिस्तालीश लाख योजननो वृत्त विस्तारवालो मनुष्य क्षेत्र छे, तेनेविषे जे सिंसुराण देवीण के० जे दवता देवीउंनो अहिगारो के० अधिकार छे, ताण सुराण देवीण के० ते देवता तथा देवीउंनी उप्पत्ति के० उत्पत्ति एटले जे उपजवुं छे, ते असंखइमे के० अहींयांथी असंख्यातमो नियदीवोदहिनामे के० पोतपोताने नामे जे द्दीप अने समुद्र छे; तेमांहे बार हजार योजन गया पछी असंख्यातमीउं सनयरीसु के० स्वनगरीउंने विषे एटले जे पोताने नामे नगरी छे तेनेविषे उत्पत्ति छे ॥ २० ॥

हवे जंबुद्दीपना कुलगिरि तथा क्षेत्रनो विचार कहे छे.

जंबुद्दीवो छहिंकुल ॥ गिरीहिं सत्तहिं तहेव वासेहिं ॥
पुवावरदीहेहिं ॥ परिछिन्नो तेइमे कमसो ॥ २१ ॥

अर्थ– जंबुद्दीवो के० जंबूद्वीप छे ते पुवावरदीहेहिं के० पूर्व अने पश्चिमे दीर्घ एटले लांबा एवा छहिं कुलगिरीहिं के० छ कुलगिरि पर्वत, तेमज सत्तहिंवासेहिं के० सात वर्ष एटले क्षेत्र तेणे करी परिछिन्नो के० वेचाएलो छे, एटले विभाग करेला छे, तेइमे के० ते आ क्षेत्रो तथा कुलगिरीउं कमसो के० अनुक्रमे करी तेमनां नाम कहीये छिये. ॥ २१ ॥

प्रथम छ कुलगिरिनां नाम एकगाथाए करी कहे छे.

हिमवं सिहरी महहिम ॥ रुप्पी निसढो य नीलवंतो य ॥
बाहिरउ दुदु गिरिणो ॥ उनउ वि सवेइया सवे ॥ २२ ॥

अर्थ– प्रथम दक्षिणथी धुर मांकीने हिमवं के० हिमवंत पर्वत छे, अने उत्तर दिशिमां सिहरी के० शिखरी पर्वत छे. वली दक्षिणदिशाए महहिमवं के० महाहिमवंत छे. अने उत्तर दिशिमां रुप्पी के० रुपिपर्वत छे. वली दक्षिण दिशाए निसढो के० निषध छे. अने उत्तर दिशाए नीलवंतो के० नीलवंत छे. ए छ कुलगिरि पर्वतो छे. दक्षिण तथा उत्तर दिशाए बाहिरउ के० बाहेरथी दुदुगिरिणो के० बेपासे बेबे पर्वत मरला छे. तेमाटे बंबे एकठा कह्या. वली सवे के० ए सर्व पर्वतो केवा छे तोके उनउवि के० बे पासे पण सवेइया के० वेदिका सहित छे. ते वेदिका तो जगतीना शिखर उपर जे प्रमाणे कहेली छे तेम सर्वत्र छेकाणे जाणवी. ॥ २२ ॥

हवे एक गाथाए करी सातवर्ष एटले क्षेत्रनां नामो कहे छे.

जरहेरवयत्तिडुगं ॥ डुगंच हेमवयरण वयरूवं ॥ हरिवा-
स रम्मय दुगं ॥ मज्झि विदेहुत्ति सगवासा ॥ २३ ॥

अर्थ– जरहे के० प्रथम जरतक्षेत्र दक्षिणदिशिमां बाहेर तरफ छे, तथा उत्तर दिशिमां एरवइ के० ऐरवतक्षेत्र छे. इति डुगं के० ए धिक छे ते सरखो छे. वली हेमवय रणवयरूवंडुगं के० हेमवंत ने ए रणवंतरूपं धिक छे एटले ए वेनुं जोडलुं छे ते सरखुं छे. एटले हिमवंत पर्वत छे ते दक्षिण तरफ छे. अने ऐरवत उत्तरदिशिमां छे. तथा हरिवासरम्मयडुगं के० हरीवर्ष अने रम्यकवर्ष धिकं एटले ए वेनुं जोडलुं सरखुं छे. अनुक्रमे ए वे दक्षिण अने उत्तरनेविषे पूर्वनीपेठे जाणवा. अने मज्झि के० मध्यजागे विदेहुत्ति के० सातमो माहाविदेह क्षेत्र छे. सगवासा के० ए सात क्षेत्र कह्यां. ॥ २३ ॥

हवे एक गाथाए करी, सात क्षेत्रमध्ये छ कुलगिरि तथा सातमा महाविदेह क्षेत्रने मध्यजागे मेरुपर्वत छे, ए सात गिरिनुं सामान्य प्रकारे स्वरूप कहे छे.

दो दीहाचउवट्टा ॥ वेयड्ढा खित्त छक्क मज्झंमि ॥ मेरू
विदेह मज्झे ॥ पमाण मित्तो कुलगिरीणं ॥ २४ ॥

अर्थ– दोवेयड्ढादीहा के० वे दीर्घ एटले लांवा वैताढ्य, ते जरत, तथा ऐरवत ए वाहेरना वे क्षेत्रमां छे. अने चउ के० चार, वट्टा के० वृत्त एटले गोलाकार वेयड्ढा के० वैताढ्य–ते हिमवंत, एरणवंत, हरिवर्ष अने रम्यक् ए चार क्षेत्रमां चार वृत्त वैताढ्य छे. ए छ वैताढ्य छे ते खित्तछक्कमज्झंमि के० छ क्षेत्रमां छे. अने विदेहमज्झे के० माहाविदेहनामध्ये वचमां मेरू के० मेरु पर्वत छे. इत्तो के० अहीथांथी आगल कुलगिरिणंपमाणं के० कुलगिरिनुं प्रमाण कहे छे. ॥ २४ ॥

हवे एकगाथाए करी कुलगिरिनुं उच्चत्वादि प्रमाण कहे छे.

इग दो चउ सय उच्चा ॥ कणगमया कणगरायया कमसो ॥
तवणिज्ज सुवेरु लिया ॥ वहि मज्झब्भिंतरा दोदो ॥ २५ ॥

अर्थ– वहिय के० वाहेरना हिमवंत अने शिखरी ए वे पर्वत इगसयउच्चा के० एकसो योजन उंचा छे. अने मज्झ के० वचमांना महाहिमवंत अने रुक्मी ए वे पर्वत दोसयउच्चा के० वसें योजन उंचा छे. मांहेना निषध अने नीलवंत ए वे पर्वत चउसयउच्चा के० चारसे योजन उंचा छे. वली पर्वत केवा छे? वहि के० वाहेरना वे पर्वत कणगमया के० सुवर्णवर्णमयी छे. मज्झ के० मध्यना वे पर्वत, तेमांहे महाहिमवंत कणग के० सुवर्णनो छे, अने बीजो रुक्मी छे ते रायया के० रुपानो छे. अब्भिंतरा के० मांहेनो जे निषध पर्वत छे. ते तवणिज्ज के० तपावेला सुवर्णना वर्ण जेवा रक्तवर्ण सुवर्णनो छे, अने नीलवंत पर्वत ते सुवेरुलिया के० सद्वैडुर्यवर्ण एटले वैडुर्य रत्ननो अने नीले वर्णे छे. ॥ २५ ॥

हवे ए कुलगिरिउं संबंधी पहोलपणुं जाणवाने अर्थे करण कहे छे.

दुग अड दुतीस अंका ॥ लक्खगुणा कमिण नउय सय जइ-
या ॥ मूलो वरिसमरूवं ॥ विछारं विंति जुयलतिगे ॥ २६ ॥

अर्थ– डुगअंका के० बे आंक, अडअंका के० आठ आंक, डुतीसअंका के० बत्रीश आंक– ए आंक जूदी जूदी राशीएं कमिण के० अनुक्रमे करी लरकगुणा के० लाखगुणा करीएं त्यारे प्रथमराशी बे लाख बीजी राशी आठ लाख, त्रीजी राशी बत्रीश लाख एटला थाय. तेवार पछी एकेकी राशी नउयसय के० एकसो नेवु नइया के० नागे वहेंचीएं, ते वेचतां जेटला नाग आवे, तेटला योगेन मूले के० मूलनेविषे अने उवरि के० उपर जुयलतिगे के० त्रणे युगलनेविषे समरूवंविछारं के० सरखा रूपे विस्तार प्रते पामे; ए रीते विंति के० पंक्तिपुरुषो कहे ढे. ते केम? तो के–प्रथम राशीना बे आंक ढे, ते लाखगुणा करीएं तेवारे बे लाख थाय, ते एकसोने नेवु नागे वेंहेचतां एक हजार बावन योजन अने उपर बार कला लाने; एटलो हिमवंत तथा शिखरिनो विस्तार ढे. एम जाणवुं. एम सर्वत्र जाणवुं. हवे एकसो नेवु नागे दीए ढे तेहनुं कारण कहे ढे. नरत अने ऐरवत थकी माहाविदेह सुधी क्षेत्र तथा कुलगिरि जे ढे ते बमणा बमणा ढे. तेमाटे बमणा आंक मांडीएं, तेनो सरवालो गणतां एकसोने नेवु थाय. ते मूलगी राशी अने नागनी राशिथी एक शून्य टाली वेहेंचीएं तो यथोक्त परिमाण लाने, एटले मूलगी राशी बे लाख ढे, तेमां एक शून्य टालवाथी वीश हजार थाय, अने नागनी राशी एकसोने नेवुं ढे, तेमांथी एक शून्य टालवाथी उंगणीशनो आंक रहे, ते पूर्वोक्त वीस हजारने ए उंगणीशनो नाग आपीएं तेवारे यथोक्त प्रमाण थाय. एम सघले ठेकाणे जाणवुं. ॥ २६ ॥

तेहज पामेलो पर्वतोना विस्तारनो आंक बे गाथाएं करी कहे ढे.

बावणहिअ सहसो ॥ बारकला बाहिराण विछारो ॥ मज्ज्ञि
मगाण दसुत्तर ॥ बायालसया दस कला य ॥ २७ ॥

अर्थ–बावणहिअ के० बावन योजने करी अधिक सहसो के० एक हजार बारकला के० बार कला एटले एक हजार बावन योजन अने उपर बार कला एटलो बाहिराण के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरि पर्वतनो प्रत्येके विछारो के० विस्तार ढे. तथा मज्झमगाणं के० मध्य एटले वचेना जे महा हिमवंत अने रुक्मी पर्वत ढे. तेमनो प्रत्येके विछारो के० विस्तार बायालसया के० बेतालीसें दसुत्तर के० दश योजन अने उपर दसकला के० दश कला अर्थात् ४२१० योजन उपर १० कला ढे. ॥ २७ ॥

अप्रिंतराण डुकला ॥ सोल सहस्सड सया सबायाला ॥
चउ चत्त सहस दोसय ॥ दसुत्तरा दस कला सबे ॥ २८ ॥

अर्थ– अप्रिंतराण के० माहेला बे पर्वत जे निषध तथा नीलवंत, तेमनो प्रत्येके विछारो के० विस्तार सोलसहस्स के० सोल सहस्र अने सबायाला के० बेतालीश योजनसहित, अडसया के० आठसें योजन अने उपर डुकला के० बे कला एटले सोल हजार आठसें बेतालीश योजन अने उपर बे कला ढे. हवे ढ कुलगिरिनो सामान्यपणे एकठो विस्तार कहे ढे. चउचत्तसहस के० चुमालीश हजार दोसय के० बसें दसुत्तरा के० दश योजन उपर दसकला के० दस कला ढे. एटले चुमालीश हजार बसें दश योजन उपर दश कला. एटलो सबे के० सर्वयुगल त्रिकनो विस्तार ढे. ॥ २८ ॥

हवे एक गाथाएं करी सात क्षेत्रनो विस्तार जाणवाने अर्थे करण कहे ढे.

इग चउ सोलस अंका ॥ पुबुत्त विहीइ खित्त जुयलतिगे ॥
विछारं विंति तहा ॥ चउसठिंको विदेहस्स ॥ २९ ॥

अर्थ– इग के० एक, चउ के० चार सोलस के० सोल अंका के० आंकने पुवत्तविहीइ के० पूर्वोक्त विधिएं करी लाखगुणा करीएं. पछी एकसो नेवु जागे वहेंचीएं तो खीत्त जुयल तिगे के० क्षेत्रजुगलत्रिकने विषे विछरं के० विस्तारप्रते विंति के० ज्ञानीपुरुषो कहे छे. तहा के० तेमज चउसट्ठिंको के० चोसठ आंकने लाखगुणा करीएं. तेने एकसोने नेवु जागे वेचतां जेटलो आंक आवे तेटलो विदेहस्स के० माहाविदेहने विषे विछारं के० विस्तार थाय, तेप्रते कहे छे. ॥ २९ ॥

हवे जाग वहेंचतां जे सात क्षेत्रनुं प्रमाण थाय ते वे गाथाएं कहे छे.

पंचसया छवीसा ॥ छच्चकला पढम खित्त जुयलंमि ॥
वीए इग वीस सया ॥ पणुत्तरा पंच य कला य ॥ ३० ॥

अर्थ– पंचसया के० पांचसें अने छवीसा के० छवीश एटले पांचसेंने छवीश योजन अने उपर छच्चकला के० छ कला एटलुं प्रमाण पढमखित्तजुयलंमि के० पेहेलुं जे क्षेत्रनुं युगल जरत तथा ऐरवत–तेने विषे प्रत्येके जाणवुं. वली वीएं के० वीजुं क्षेत्रनुं युगल जे हेमवंत तथा एरणवंत– तेहनो प्रत्येके विस्तार इगवीससया के० एकवीशसें पणुत्तरा के० पांच योजन उपर एटले वे हजार एकसो ने पांच योजन अने उपर पंचकलाय के० पांच कला एटलुं विस्तारनुं प्रमाण छे. ॥ ३० ॥

चुलसीसय इगवीसा ॥ इक्ककला तइयगे विदेहि पुणो ॥
तित्तीस लहस छस्सय ॥ चुलसीया तह कला चउरो ॥ ३१ ॥

अर्थ– चुलसीसय के० आठ सहस्र अने चारसें इगवीसा के० एकवीश योजन उपर इक्ककला के० एक कला एटलो तइयगे के० त्रीजो युगल एटले हरिवर्ष तथा रम्यक् क्षेत्रनो प्रत्येके विस्तार छे. पुणो के० वली विदेहि के० माहाविदेहनेविषे तित्तीससहस के० तेत्रीश हजार छस्सय के० छसें चुलसीया के० चोराशी योजन तह के० तथा कला चउरो के० चार कला एटलो सातमुं जे महाविदेह क्षेत्र छे, तेनो विस्तार छे. ३१

हवे एक गाथाएं करी ए साते क्षेत्रनो एकठो विस्तार कहे छे.

पण पन्न सहस सग सय ॥ गुण नउया नवकला सयलवा-
सा ॥ गिरिखित्तंक समासे ॥ जोयण लक्कं हवइ पुण्णं ॥ ३२ ॥

अर्थ– पणपन्नसहस के० पंचावन सहस्र सगसय के० सातसें गुणनउया के० नेव्यासी योजन एटले ५५७८९ योजन उपर नव कला के० नवकला. एटलुं सयलवासा के० ए सघला साते क्षेत्रनुं एकवुं प्रमाण कह्युं. गिरिखित्तंक समासे के० पूर्वोक्त पर्वत छ तथा क्षेत्र सातना जे आंक ते समासे एटले एकठा कस्या छतां पुण्णं के० संपूर्ण जोयणलक्कं के० लाख योजन हवइ के० थाय. ॥ ३२ ॥

हवे एक गाथाएं करी मध्यजागनेविषे जरत तथा ऐरवतनुं अर्द्ध प्रमाण कहे छे.

पणास सुद्ध बाहिर ॥ खित्ते दलयंमि दु सय अडतीसा ॥
तिन्नि य कला य एसो ॥ खंरु चउकस्स विरकंजो ॥ ३३ ॥

अर्थ– बाहिर के० बाहेरना जे जरत तथा एरवत ए वे खित्ते के० क्षेत्र, तेमनुं प्रमाण पांचसें छवीस योजन अने छ कला छे–ते मध्येथी पणास के० पचाश योजन वैताढ्यना सुद्ध के० शोधीएं, एटले काढीएं तेवारे चारसें छहोतेर योजन अने उपर छ कला बाकी रहे. तेनुं दलयंमि के० अर्द्ध कस्ये छते दुसय के०

वसें अडतीसा के० आडत्रीश योजन उपर तिन्निय के० त्रण कलाय के० कला एटलुं एसो के० ए खंम च-उक्कस्स के० खंम चतुष्क एटले वे खंम मध्य जरतना अने वे खंम मध्य ऐरवतना ए चार खंडनुं विक्खंजो के० विष्कंज एटले पहोलपणुं छे. ॥ ३३ ॥

हवे एक गाथाएं करी छकुलगिरि उपर जे द्रह छे, तेनुं प्रमाण कहे छे.

गिरि उवरि सवेइदहा ॥ गिरिउच्चत्ताउ दसगुणा दीहा ॥
दीहत्ति अद्धरुंदा ॥ सवे दस जोयणुवेहा ॥ ३४ ॥

अर्थ- गिरिउवरि के० पर्वत उपर सवेइदहा के० वेदिका सहित द्रह छे. पण ते द्रह केवा छे? गिरिउच्चत्ताउ के० पर्वतना उंचपणाथी दसगुणादीहा के० दशगणा दीर्घ एटले लांबा छे अने दीहत्ति के० दीर्घपणा थकी अद्धरुंदा के० अर्द्ध विस्तारे एटले पहोला छे. सवे के० सर्व द्रह दसजोयण के० दश योजन उवेहा के० उंमा छे. ते केम-वाहेरना वे कुलगिरि एकसो योजन उंचा छे; ते पर्वतने दश गुणा करतां सहस्र योजन थाय; तेमाटे ते द्रह सहस्र योजन लांबा छे. अने लांबपणानुं अर्द्ध पांचसें योजननुं पहोलपणुं छे. अने दश योजन उंमा एम समस्त द्रहनुं मान पर्वतने अनुमाने छे, एम जाणवुं. ॥ ३४ ॥

हवे ते द्रहनां नामो कहे छे.

बहि पउम पुंमरीआ ॥ मझे ते चेव हुंति महपुवा ॥
ते गिछिकेसरीआ ॥ अप्रिंतरिया कमेणेसु ॥ ३५ ॥

अर्थ- बहि के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरी-ए वे पर्वत उपर पउम के० पद्मद्रह, अने पुंमरीआ के० पुंमरीक नामे द्रहो छे. मझे के० मध्यना महाहिमवंत, अने रुक्मि-ए वे पर्वत उपर चेव के० निश्चयपणे ते के० ते पहेला वे द्रहनां जे नाम कह्यां ते नामने पाछल? महापुवा के० महा शब्द पूर्वे छे जेमने एवा एटले महापद्म तथा महापुंडरीक एवा नामे वे द्रहो छे. अने अप्रिंतरिआ के० मांहेला निषध तथा नीलवंत ए वे पर्वत उपर कमेणेसु के० अनुक्रमे तेगिछिकेसरीआ के० तिगिछि अने केशरी ए नामे ए वे द्रहो छे. ॥ ३५ ॥

हवे ते द्रहमां जे देवीउं वास करे छे तेनां नामो कहे छे.

सिरि लछी हिरि बुद्धी ॥ धी कित्तीनामियाउ देवीउं ॥
जवणवईउं पलिउं ॥ वमाउ वरकमल निलयाउं ॥ ३६ ॥

अर्थ- सिरि के० श्री, लछी के० लक्ष्मी, हिरि के० ह्री, बुद्धी के० बुद्धी, धी के० धी, कित्ति के० कीर्त्ति ए छे नामियाउ के० नाम जेमनां एवीउं जे देवीउं के० देवीउं, ते वसे छे. पण ते देवीउं केवीउं छे?-जवणवईउं के० जवनपति निकायनी उपनी छे. वली केवीयो छे?-पलिउंवमाउ के० पल्योपमनुं छे आयुष्य जेमनुं, तथा वरकमलनिलयाउं के० प्रधान जे कमल-तेनेविषे छे निलय के० वसवानुं स्थान जेमनुं. वली ए देवीउं अपरिग्रहिता छे. तेमां हिमवंत पर्वत उपर जे पद्मद्रह छे, तेमां श्री देवी वसे छे, तथा शिखरी पर्वत उपर जे पुंमरीक द्रह छे तेमां लक्ष्मी देवी वसे छे, महा हिमवंत उपर जे महापद्म द्रह छे. तेमांहे ह्री नामे देवी वसे छे, रुक्मी पर्वत उपर जे महा पुंमरीक द्रह छे तेमांहे बुद्धी नामे देवी वसे छे, निषध उ-

पर जे तिगिछि द्रह छे, तेमांहे धी एवे नामे देवी वसे छे. नीलवंतपर्वत उपर जे केसरी द्रह छे, तेमांहे कीर्त्ति नामे देवी वसे छे. ए छ देवीउंना नाम कह्यां. ॥ ३६ ॥

हवे देवीउंने वसवाना कमलनुं प्रमाण कहे छे.

जलुवरि कोसदुगुच्चं ॥ दह विछर पणसयं सविछारं ॥
बाहिल्लि विछरद्धं ॥ कमलं देवीण मूलिल्लं ॥ ३७ ॥

अर्थ– ते श्री, लक्ष्मी प्रमुख सर्व देवीनां कमल जलुवरि के० पाणी उपर कोस दुगं के० बे कोस उच्चं के० उंचां छे, अने दहविछर के० द्रहनो जे विस्तार तेनो पणसयंस के० पांचसेंमो भाग विछारं के० एटलो विस्तार छे. यथा पद्म अने पुंडरीकद्रहमांहे कमलनो विस्तार एक योजन छे, महापद्म अने महापुंडरीक द्रहमांहे बे योजन कमलनो विस्तार छे, तिगिछि अने केसरी द्रहमांहे चार योजन कमलनो विस्तार जाणवो. बाहिल्लि के० कमलनुं जे जाडपणुं छे, ते विछरद्धं के० विस्तारथी अर्ध प्रमाण छे, एटले अर्द्ध योजन, एक योजन, अने बे योजन, ए अनुक्रमे कमलनुं जाडपणुं जाणवुं. एवी रीते मूलगा देवीना कमलनो विस्तार तथा जाडपणुं कह्युं.॥ ३७ ॥

हवे कमलनो वर्ण कहे छे.

मूले कंदे नाले ॥ तं वयरारिठ वेरुलियरूवं ॥ जंबू-
णय मज्झ तवणि, ज्ज बहिदलं रत्त केसरयं ॥ ३८ ॥

अर्थ– मूले के० मूलनेविषे, कंदे के० कंदनेविषे, नाले के० नालनेविषे तं के० ते कमल, वयर के० वज्ररत्नमय, अरिठ के० अरिष्टरत्नमय, अने वेरुलियरूवं के० वैडुर्यरत्नरूपनुं अनुक्रमे छे. वज्ररत्न उज्वल वर्णे, अरिष्टरत्न श्यामवर्णे अने वैडुर्यरत्न नीलवर्णे छे. वली ते कमल केवां छे? जंबूणय के० रक्तवर्ण सोनुं तेहनां मज्झ के० मांहेलां दल के० पत्र छे, अने बहि के० बाहेरनां दल के० पत्र ते तवणिज्ज के० तपावेला स्वर्णनां जेवा पीतवर्णे छे; वली रत्त के० रातां छे; केसरयं के० कमलमांहेला तंतु जेहनेविषे एवां ते कमल छे. ३८

हवे कमल मध्येनी कर्णिका, अने श्रीदेवीने वसवानुं भवन तेहनुं प्रमाण कहे छे.

कमलद्ध पाय पिहु लु, च्च कणगमय कणिगोवरिं भवणं ॥
अद्धेग कोस पिहु दी, ह चउदसय चाल धणुहुच्चं ॥ ३९ ॥

अर्थ– कमलद्ध के० कमलनो जे विस्तार एक योजन, बे योजन, तथा चार योजन तेहनुं अर्द्ध पिहुल के० पोहलपणुं, कमलोनी कर्णिकाउंने विषे छे. अने पाय के० कमलना विस्तारनो जे चोथो भाग ते एम के पा योजन, अर्द्ध योजन, अने एक योजन–एटलुं प्रमाण अनुक्रमे कमलोनी कणगमय के० कनकमयकर्णिकाउं–तेमनुं उच्चं के० उंचपणुं छे, ते कणिग के० कर्णिकाने उवरिं के० उपर श्री देवीनुं भवणं के० भवन छे. पण ते भवन केवुं छे? अद्ध के० अडधो कोस के० गाउ पिहु के० पहोलुं छे; अने एगकोस के० एक कोस दीह के० दीर्घ एटले लांबुं छे. वली ते भवन केवुं छे? तो के चउदस के० चौदसेंने उपर चाल के० चालीश धणु के० धनुष्य छे, उच्चं के० उंचपणुं जे भवननुं एवुं छे. ॥ ३९ ॥

पछिम दिसि विणुधणु पण ॥ सउच्च ढाइज सयप्पिहु पवेसं ॥
दारतिगं इह भवणे ॥ मझे दहदेवि सयणिज्जं ॥ ४० ॥

३६

अर्थ- पछिम के० पश्चिम दिशिने वर्जीने इहन्नवणे के० आ श्रीदेवीना ज्ञवननेविषे उत्तर, तथा पूर्व, तथा दक्षिण, ए त्रण दिशिमां धणु पणसय के० पांचसें धनुष्यना उच्च के० उंचा अने अढाइ सय धणु के० अढीसें धनुष्यना पिहु के० पहोलपणानुं पवेस के० प्रवेश एटले मांहे पेसतां अढीसें धनुष्यनुं पहोलपणुं ठे. जेमनुं एवा दारतिगं के० त्रण दरवाजा त्रण दिशिनेविषे जाणवा. ए मूल कमल त्रण इहनां कह्यां. तथा ते ज्ञवनना मझे के० मध्य जागे दह देविसयणिज्जं के० इहदेवीउं जे श्री अने लक्ष्मी प्रमुख तेना सुवा योग्य स्थान ठे. ॥ ४० ॥

हवे परिवारनां कमल कहे ठे.

तंमूल कमल मद्ध, प्पमाण कमलाण अडहियसएणं ॥
परिखित्तं तप्नवणे, सु जूसणाईणि देवीणं ॥ ४१ ॥

अर्थ- तंमूलकमलमद्ध के० ते प्रथम कह्युं जे मूलकमल तेथी अर्द्धे प्रमाणे जे अडहिय के० आठे अधिक एवा सएणं के० सो-एटले एकसो ने आठ कमलो तेणे करीने ते मूलकमल जे ते परिक्खित्तं के० विंटेलुं ठे. ते जेम गढे करीने नगरी विंटायली होय ठे तेम जाणवुं, तप्नवणेसु के० ते कमलनां ज्ञवनोनेविषे देवीणं के० देवीउंनां सु के० जला जूसणाईणि के० आजरणादि वस्तु रहे ठे. ॥ ४१ ॥

मूलपउमाउ पुविं ॥ महयरियाणं चउण्ह चउ पउमा ॥
अवराइसत्त पउमा ॥ अणियाहिवईण सत्तण्हं ॥ ४२ ॥

अर्थ-मूलपउमाउ के० मूलकमलथी पुविं के० पूर्वदिशिएं महयरियाणं के० महर्द्धिक जे मोटी चउण्हं के० चार देवीउं तेमने सर्वने वसवाना चउ के० चार पउमा के० कमल ठे. अने अवराइ के० पश्चिम दिशिमां अणियाहिवईण के० अनिकाधिपति तेना एटले अनिक जे कटक इण एटले तेना अधिप एटले स्वामि सत्ताण्हं के० सात ठे, तेमने वसवा योग्य सत्त के० सात पउमा के० कमलो ठे. ॥ ४२ ॥

वायवाइसु तिसु सुरि ॥ सामन्न सुराण चउ सहस पउमा ॥
अठ दस बार सहसा ॥ अग्गेयाइसु ति परिसाणं ॥ ४३ ॥

अर्थ- मूलगा कमलथी वायवाइसु के० वायव्यादि जे तिसु के० त्रण ते केइ? ते कहे ठे. वायव्य कोंण, तथा उत्तरदिशि अने ईशान कोंण-ए त्रणे दिशाउंनेविषे सुरि के० देवीसंबंधी जे सामन्नसुराण के० सामानिक देवता, तेमनां चउसहस के० चार सहस्र पउमा के० कमल ठे. तथा अग्गेयाइसु के० अग्निकोंणे अठ के० आठ सहस्र, दक्षिण दिशिएं दस के० दश सहस्र, तथा नैर्ऋत्यकोंणे बारसहस के० बार सहस्र कमल ठे. ए सर्व कमल ठे ते अनुक्रमे तिपरिसाणं के० आदि, मध्य, अने अंत ए त्रण परखदा तेनेविषे बेसवायोग्य जे देवताउं तेना ठे. ॥ ४३ ॥

इय बीय परिक्खेवो ॥ तइए चउसुवि दिसासु देवीणं ॥
चउ चउ पउमसहस्सा ॥ सोल सहस्सा य रक्खाणं ॥ ४४ ॥

अर्थ- इयबीय परिक्खेवो के० इतिद्वितीय परिक्षेपःकथितः एटले ए दिशि विदिशिना जे कमल कह्यां ते मूलगाकमलनो बीजो परिक्षेप एटले वलय जाणवुं- हवे तइए के० त्रीजा वलयनेविषे चउसुवि

के० चार एवीयो पण दिसासु के० जे दिशाउं छे, ते दिशाउंनेविषे देवीएं के० श्री, लक्ष्मी प्रमुख देवीउंनां सोल सहस्सायरक्खाएं के० सोल सहस्र आत्मरक्षक देवता छे, तेमने वसवाना चउचउपउमसहस्सा के० चार चार सहस्र कमल एकेकी दिशिएं छे. ॥ ४४ ॥

अभिउंगाइ तिवलए ॥ डुतीस चत्ताऽडयाल लक्खाइं ॥
इग कोडि वीस लक्खा ॥ पन्नाससहस्स वीससयं ॥ ४५ ॥

अर्थ– अभिउंगाइ के० कह्या कार्यना करणहार एवा देवताउंनां जे कमल छे. ते कमल तिवलय के० त्रण वलय–एटले चोथो, पांचमो, तथा छठो ए त्रण वलयनेविषे छे ते कहे छे, चोथा वलयनेविषे डुतीसलक्खा के० बत्रीश लाख कमल छे, तथा पांचमा वलयनेविषे चत्तालक्खा के० चालीश लाख कमल छे, तथा छठा वलयनेविषे अडयाललक्खा के० अडतालीश लाख कमल छे एम अनुक्रमे छे. हवे ए सर्व कमलनी संख्या एकठी कहे छे. इगकोडि के० एक कोडी, वीसलक्खा के० वीश लाख पन्नाससहस्स के० पचाश हजार ने वीससयं के० एकसोने वीस. ए सर्व कमल जंबूवृक्षनीपेठे पृथ्वीकायना पुद्गलनां जाणवां. ए सर्व कमलना आकारे छे, माटे एने कमल कहीने वखाण्यां छे. ए जेम पद्मद्रहादिकनेविषे कमलनो परिवार वखाण्यो छे, तेम बीजा द्रहनेविषे पण एमज परिवार जाणवो. ॥ ४५ ॥

हवे द्रहना बारणां वखाणे छे.

पुव्वावर मेरुमुहं ॥ डुसु दार तिगंपि सदिसि दहमाणा ॥
असीइ नाग पमाणं ॥ सतोरणं निग्ग नईयं ॥ ४६ ॥

अर्थ–डुसु के० हिमवंत तथा शिखरी ए बे पर्वतो उपर पद्म तथा पुंडरीक ए बे द्रहनेविषे पुव्वावरमेरुमुहं के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि, तथा एक मेरुपर्वतने सन्मुख दारतिगंपि के० ए त्रण द्वार छे, ते बारणा पण सदिसिदहमाणा के० स्वस्वदिशिद्रहना मानथी, असीइनागपमाणं के० एंशीमे नाग प्रमाणे छे. ते केम ? तो के–द्रहनो जे विस्तार पांचसें योजन पूर्व अने पश्चिमदिशिएं छे ते एंसीमे नागे वहेंचीएं तेवारे सवा छ योजन आवे; तेमाटे पूर्व अने पश्चिमनां बारणां द्रहनेविषे सवा छ योजन पहोलां छे. अने मेरुसन्मुख हजार योजन द्रह छे ते एंसी नागे वहेंचीएं तेवारे साढाबार योजन नागे आवे, तेमाटे मेरुसंमुख द्रहना बारणां साढाबार योजन पहोलां छे एम जाणवुं. वली ते द्वार केवां छे ?–सतोरणं के० तोरणसहित छे. वली केवां छे ?–निग्गायनईयं के० नीकली छे नदी जे बारणांथी एवां छे. ॥ ४६ ॥

जामुत्तर दारडुगं सेसेसु दहेसु ताण मेरुमुहा ॥ सदिसि दहा सिय नागा ॥ तयद्ध माणा य बाहिरिया ॥ ४७ ॥

अर्थ– सेसेसु के० शेष बीजा चार द्रहनेविषे जामुत्तर के० दक्षिण अने उत्तर दिशाए दारडुगं के० बेबे बारणां छे. ताण के० तेमना मध्ये जे मेरुमुहा के० मेरु सामां बारणां छे ते बारणां सदिसिदाहासियनागा के० स्वदिशिद्रहना एंसीमे नागे छे. जेम महापद्म तथा माहा पुंडरीक ए बे द्रह मेरुदिशि संमुख बे सहस्र योजन छे, तेमना लांबपणाने एंसीनागे वेहेंचतां पचीश योजन आवे, तो जे मेरु सन्मुख बारणुं छे, ते पचीश योजननुं छे. अने बाहिरिया के० बाहेरनां दक्षिण तथा उत्तर सन्मुख जे बारणां छे ते तयद्धमाणाय के– मांहेला मेरुसन्मुख बारणाथी अर्द्धमाने एटले साढाबार योजन प्रमाणे छे. वली ए रीते तिगिछि

तथा केशरी द्रह मेरुदिशि लांबा चार हजार योजन छे, ते एंसी जागे वहेंचतां पचाश योजन प्रमाणे मेरु सन्मुखनुं बारणुं छे, अने दक्षिण तथा उत्तरनां जे बारणां छे, ते मांहेला बारणाथी अर्द्ध एटले पचीश योजन प्रमाणना छे. पण एटलुं विशेष छे के ते सर्व द्रहनां बारणां जे छे, ते तोरण तथा नदीएं सहित छे एम जाणवुं. ॥ ४७ ॥

हवे ते बारणांथी जे नदी नीकली छे तेहनां नाम कहे छे.

गंगा सिंधूरत्ता ॥ रत्तवई बाहिरं नइचउक्कं ॥ बहि
दह पुव्वा वरदा, र विछरं वहइ गिरि सिहरे ॥४८॥

अर्थ– गंगासिंधू के० भरत क्षेत्रनेविषे गंगानदी तथा सिंधूनदी छे; अने ऐरवत क्षेत्रनेविषे रत्तारत्तवई के० रक्तानदी तथा रक्तवती नदी छे. ए बाहिरं के० बाहेर रहेलीउं जे नइचक्कं के० चार नदीउं छे ते बहिदह के० बाहेरना जे पद्मद्रह तथा पुंडरीकनामे जे द्रह छे, तेमांहेथी पुव्वावरदारविछरं के० पूर्वपश्चिमनां जे द्वार छे, तेनो जे विस्तार छे, ते प्रमाणे सवा छ योजन पहोलपणे गिरिसिहरे के० हिमवंत तथा शिखरी पर्वतना शिखरथी वहइ के० वहे छे. एटले उतरे छे. इतिगाथार्थ. ॥ ४८ ॥

हवे नदीनी गति बे गाथाए करी कहे छे.

पंचसय गंतु नियगा ॥ वत्तणकूडाउ बहिमुहंवलइ ॥ पण
सय तेवीसेहिं ॥ साहियतिकलाहिंसिहराउ ॥ ४९ ॥

अर्थ– पूर्वोक्त जे चार नदी छे, ते द्रहना बारणाथी पंचसय के० पांचसें योजन सुधी पर्वतना शिखर उपर बारणां सनमुख पूर्व पश्चिमदिशिएं गंतु के० जइने पछी नियगावत्तणकूडाउ के० निजकावर्त्तन कूटथी एटले पोतपोतना वर्त्तन कूटथी बहिमुहं के० बाहेरना भरत अने ऐरवत क्षेत्रने सन्मुख वलइ के० वले. ते आवी रीते जे गंगानदी ते द्रहना बारणाथी पांचसें योजन सुधी पर्वत उपरे बारणासामी जाय, त्यां गंगावर्त्त ए नामे पर्वतनुं जे कूट ते थकी बाहेरनुं जे भरतक्षेत्र छे तेने सन्मुख वले. ए रीते सिंधूनदी पण सिंधू आवर्त्तन कूटथी भरतदिशि वले, तथा रक्तानदी पांचसें योजन बारणा सन्मुख जइने पछी रक्तावर्त्तन कूटथी ऐरवतदिशि वले, एम रक्तवती नदी रक्तवत्यावर्त्तन कूटथी ऐरवत दिशि वले, तो ए नदी-भरत तथा ऐरवत सामी वले, तेवारे पर्वतना मध्यभागथी बाहेर आवतां पर्वत उपर केटला योजन चाले? ते कहे छे. पणसयतेवीसेहिं के० पांचसें त्रेवीश योजन अने साहियतिकलाहिं के० साधिक एटले जाझेरी त्रण कला त्यहांलगे पर्वत उपर चाले. ते केम ? सवा छ योजन नदीनुं मुख छे ते, पर्वतनो जे विस्तार एक सहस्र अने बावन योजन, अने कला बार–तेमांहेथी काढीएं, तेवारे एक सहस्र अने छेतालीश योजन रहे. अने उपरना एक कोसनी पोणी पांचकला ते उपरनी बार कला मांहेथी काढीएं, तेवारे सवासात कला रहे. तेनुं अर्द्ध पांचसें त्रेवीश योजन अने शाढी त्रणकला जाझेरी लाभे त्यहांलगी पर्वतना शिखर उपर नदी वहे. ॥४९॥

निवडइ मगरमुहोवम ॥ वयरामय जिप्भियाहि वयरतले॥
नियगे निवाय कुंडे ॥ मुत्तावलि समप्पवाहेण ॥ ५० ॥

अर्थ– शिखरना छेडाथी मगरमुहोवम के० मगरमछना मुखने उपमाये तेने आकारे, तथा वयरामय के० वज्र रत्नमय एवी जे जिप्भियाहि के० जीभी एनो जीभ सरखो आकार छे, माटे जीभी कहीएं.–परनाल

ते मध्ये थइने वयरतले के० वज्रमय छे तल जेहने विषे, एहवो जे नियगे निवायकुंमे के० नदीना पोतपोताने नामे जे निपात कुंम, एटले आप आपणे नामे जे निपातकुंम, तेने विषे मुत्तावलि समप्पवाहेण के० मोतीनी तूटेली सेर तेने सदृश प्रवाहे करी अविछिन्न धाराए करी निवडइ के० पडे. एटले गंगानदी ते गंगानिपात कुंमने विषे पडे छे, अने सिंधू नदी सिंधूनिपात कुंमने विषे पडे छे. एम नदिने नामे निपातकुंम जाणवा. ॥ ५० ॥

हवे जीप्ती वखाणे छे.

दहदार विछराउ ॥ विछर पणास जाग जड्डाउ ॥

जड्डत्ताउ चउगुण ॥ दीहाउ सव्व जिप्रीउ ॥ ५१ ॥

अर्थ– द्रहनां बारणानो विस्तार सवा छ योजन छे; तेम नदीप्रवाहमांहे जीप्तीनो विस्तार पण सवा छ योजन छे. तेमाटे सरखो विस्तार छे. अने दहदारविछराउ के० द्रहनां बारणानो जे पहोलपणे विस्तार ते विछर के० विस्तारना पणासजागजड्डाउ के० पचाशमे जागे जीप्ती जाडी छे. अने ते जड्डत्ताउ के० जाडपणाथी चउगुण के० चोगुणी सवजिप्रीउ के० सर्व जीप्तीउ दीहाउ के० दीर्घ एटले लांबी छे. एम सर्व द्रहोनी जीप्तीनुं प्रमाण जाणवुं. जेम बाहेरना बे पर्वतनेविषे सवा छ योजन जीप्ती पहोली छे, अने मध्यना बे पर्वतनी जीप्ती पचीश योजन मांहेली दिशिनी जीप्ती पहोली छे. अने बाहेरनी दिशिनी जीप्ती साढाबार योजन प्रमाणे छे,अने अन्यंतर गिरिनी जीप्ती माहाविदेह क्षेत्रमांहेली पचाश योजन प्रमाणे छे. अने बाहेरनी जे जीप्ती छे ते पचीश योजन प्रमाण पहोली छे. ए सर्व जीप्तीउनुं जाडपणुं छे; ते पोतपोताना विस्तारने पचाशमे जागे जाडी छे. अने जाडपणाथी चोगणुं लांबपणुं छे. ॥ ५१ ॥

हवे ते कुंम वच्चे जे द्वीप छे तेनुं प्रमाण कहे छे.

कुंमंतो अडजोयण ॥ पिहुलो जलउवरि कोस डुग मुच्चो ॥

वेइ जुउ नइ देवी ॥ दीवो दहदेवि सम जवणो ॥ ५२ ॥

अर्थ–कुंडंतो के० कुंडवच्चे अडजोयण के० आठ योजन पिहुलो के० पोहलो पाणी छे. अने जलोवरि के० ते पाणी उपर कोसडुगमुच्चो के० बे कोस उंचो, अने वेइजुउ के० वेदिकायुक्त एटले वेदिकाए सहित एवो जे नइदेवीदीवो के० नदीनी देवीने वसवानो द्वीप छे; पण ते द्वीप केवो छे? दहदेविसमजवणो के० द्रहनी जे श्री, लक्ष्मी प्रमुख देवी तेहना सरखां छे जवन जे द्वीपनेविषे एवो छे. ॥ ५२ ॥

हवे कुंमोनुं प्रमाण कहे छे.

जोयण सठि पिहुत्ता ॥ सवाय उप्पिहुल वेइति डुवारा ॥

एए दसुंम कुंमा ॥ एवं अन्नेवि नवरं ते ॥ ५३ ॥

अर्थ– जोयणसठिपिहुत्ता के० ते कुंम साठ योजन पहोला छे. वली केवा छे? सवाय उप्पिहुलवेइतिडुवारा के० सवा छ योजन पहोलां वेदिकानां त्रण बारणां छे जे कुंमनेविषे. एएकुंमा के० ए पहेला कह्या जे कुंम ते दसुंम के० दश योजन उंमा छे. एवं के० ए प्रकारे अन्नेवि के० बीजा पण कुंम छे. पण ते के० तेहनुं नवरं के० एटलुं विशेष छे ते कहे छे. ॥ ५३ ॥

एसिं विख़ार तिगं ॥ पडुच्च समडुगुण चउगुणठ गुणा ॥
चउसठि सोल चउदो ॥ कुंमा सवेवि इह नवई ॥ ५४ ॥

अर्थ– एसिंविख़ारतिगं के० ए कुंमना त्रण विस्तार पमुच्च के० आश्रीने–ते त्रण विस्तार किया ? कुंडनुं पहोळपणुं अने द्वीपनुं पहोळपणुं तथा वेदिकानुं पहोळपणुं ए त्रण विस्तार ते माहाविदेह क्षेत्रमांहे बत्रीश विजयनी नदीना जे चोसठ कुंड, तेमांहे जे द्वीप–तेहनी वेदीका, तेहनो विस्तार ते सम के० जरत अने ऐरवतना कुंड सरखो ठे. ते केम? विदेहना विजयमांहे चउसठि के० जे चोसठ कुंड ठे, ते साठ योजन पहोळा ठे. ते मध्ये द्वीप आठ योजन ठे, त्यहां वेदिकानां बारणांनो विस्तार सवा ठ योजन जाणवो. अने हेमवंत क्षेत्रनी बे नदी, ऐरण्यवत क्षेत्रनी बे नदी, वळी बत्रीश विजयनी बार अंतर नदी–एम सोळ नदीना जे सोल के० सोळ कुंड, तेहना द्वीप तेहनां वेदिका द्वार, तेहनो विस्तार पहेलानाथी डुगुण के० बमणो जाणवो. ते केम? तोके–पहेला कुंडनो विस्तार साठ योजन ठे, तेने बमणा करीएं तो एकसो वीश योजन थाय; तो ए सोळ नदीना कुंड एकसोवीस योजन पहोळा ठे, पहेलाना द्वीप आठ योजन पहोळा ठे, ते बमणा करतां सोळ थाय तोते कुंडना द्वीप सोळ योजन पहोळा ठे. अने वेदिका द्वारनो विस्तार पहेलां सवा ठ योजन कह्यो ठे, तेथी बमणो करिएं तेवारे साढाबार योजन थाय, तो सोळ कुंडना द्वीपनी वेदीकाना बारणानो विस्तार पण साढाबार योजन ठे. वळी हरिवर्षक्षेत्रनी बे नदी, अने रम्यक् बे नदी–ए चार नदीना चउ के० चार कुंम, तेहना त्रण विस्तार पमुच्च के० आश्रीने चउगुण के० चोगुणो जाणवो. ते केम? तोके पहेला कुंड साठ योजन पहोळा ठे, तो साठने चोगुणा करतां बसें चाळीश योजन ए कुंडनो विस्तार ठे. आठने चोगणा करतां बत्रीश योजन द्वीपनो विस्तार ठे. सवाठने चोगुणा करतां पचीश योजन एटलो वेदिका द्वारनो विस्तार ठे. तथा माहाविदेहनी बे नदीना दो के० बे कुंड, तेहना त्रण विस्तार ने पमुच्च के० आश्रीने आठगुणो जाणवो. ते कहे ठे. पहेला कुंमनो विस्तार साठ योजन ठे, ते साठने जेवारे आठगणा करीएं तेवारे चारसें एंसी योजन कुंमनो विस्तार थाय. पहेलाना द्वीपनो विस्तार आठ योजन, तेने आठगुणा करतां चोसठ थाय. तो माहाविदेहना कुंममांहे द्वीप चोसठ योजनना ठे. वेदिकानां द्वार सवाठ योजन ठे, तेने आठवार गुणतां पचाश थाय; तो विदेहना कुंमनी वेदिकानां बारणां पचाश योजन पहोळां ठे, सवेवि के० एम सर्व एकठा गणीएं तो इह के० आ जंबुद्वीपमांहे नवइ के० नेवु कुंमा के० कुंम थाय. ॥ ५४ ॥

हवे बे गाथाएं करी, बाहेरनी जे चार नदी ठे, तेमनी गति कहे ठे.

एयंच नइ चउक्कं ॥ कुंमाउ बहिडुवार परिवूढं ॥
सगसहस्सनइ समेयं ॥ वेयड्ढ गिरिप्प जिंदेई ॥ ५५ ॥

अर्थ– एयंच नइ चउक्कं के० ए चार नदी जे गंगा, सिंधू, रक्ता, अने रक्तवती ते कुंमाउ के० पोतपोताना निपातकुंमथी बहिडुवार परिवूढं के० बाहेरना जरत अने ऐरवतने सन्मुख बारणे नीकले. ते केम? तोके–गंगा अने सिंधु ए बे दक्षिणने बारणे जरत सामी नीकले ठे, अने रक्ता तथा रक्तवती ए बे उत्तरने बारणे उत्तरना ऐरवत दिशि नीकले ठे, पण ते चार नदीउं केवी ठे ? सगसहस्सनइसमेयं के० सात सहस्र सामान्य नदीउंए सहित ठे. एटले गंगाप्रमुख नदी कुंमथी जेवारे वैताढ्य लगी आवे, तेवारे तेमने सात सहस्र नदीउं मळे ठे. तेमाटे एवी नदीउंना परिवारवाळी थइ थकी वेयड्ढगिरिप्पजिंदेई के० वैताढ्य पर्वतने पण जेदे ठे. अर्थात् वैताढ्यनी वच्चे थईने नीकले ठे. ॥ ५५ ॥

तत्तो बाहिर खित्त, द्ध मज्झाउ वलइ पुव अवर मुहं ॥ नइ
सत्त सहस्स सहियं ॥ जगइ तलेणंउदहि मेइ ॥ ५६ ॥

अर्थ– तत्तो के० ते वैताढ्य पर्वत नेदीने नीकळ्या पछी बाहिरखित्तद्ध के० बाहेरना जे क्षेत्र नरत तथा ऐरवत तेमना अर्द्धनागना मज्झाउ के० वचमांथी पुवअवरमुहं के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि समुद्र संन्मुख वलइ के० वळे. नरतक्षेत्र माहे गंगानदी पूर्व दिशाए जाय, अने सिंधुनदी पश्चिमदिशिएं जाय. तथा ऐरवत मांहे रक्तानदी पूर्वदिशिएं जाय. अने रक्तवती नदी पश्चिम दिशिएं जाय. पण ते चार नदीउ केवी छे ? वैताढ्य पर्वतने नेदीने नीकळ्या पछी वळी नइसत्तसहस्ससहियं के० बीजीउ जे सात सहस्रनदीउ, तेउएं करी सहित छे. एटले चौदसहस्र नदीने परिवारे परवरी थकी जेम वैताढ्यने नेदी नीकळी छे तेनीपरे जगइतलेणं के० जगतीने पण नेदीने उदहिमेइ के० समुद्रमांहे जाय छे. ॥ ५६ ॥

हवे एक गाथाए करी नदीनो विस्तार तथा उंडपणुं कहे छे.

धुरि कुंड दुवार समा ॥ पज्जंते दस गुणाय पिहुलत्ते ॥
सवछ महनईउ ॥ विछर पणाउनागुंडा ॥ ५७ ॥

अर्थ– सर्व नदीउ जे छे, ते धुरि के० पहेला नीकळतां कुंडदुवारसमा के० कुंडनाद्वार सरखो जेमनो विस्तार छे एवीउ छे. अने पज्जंते के० छेडे एटले अंतने विषे प्रथमना विस्तारथी दसगुणायपिहुलत्ते के० दशगुणी विस्तारपणे छे. ते केम ? तो के–नरत तथा ऐरवतनी चार नदीउ छे, ते प्रथम सवाछ योजन विस्तार छे, तेने दशगुण करतां साढीबासठ योजन थाय. तो छेडे एटले समुद्रमांहे नळे तेवारे साढीबासठ योजन थाय. तथा बत्रीश विजयनी नदीउ चोसठ छे. तेहनो पण एज आदिअंतनो विस्तार छे. तेहना जे चोसठ कुंड छे, ते बाहेरना कुंडसरखा छे; तेमाटे सरखो विस्तार कह्यो. वळी हेमवंत तथा एरण्यवंतनी चार नदी, अने विजयनी बार अंतरनदी; एवं सोळ नदीउनो आदिविस्तार साढाबार योजन छे. तेने दशगणो करतां एकसोपचीश योजन थाय; तो छेडे एकसो पचीश योजननो विस्तार जाणवो. वळी हरिवर्ष तथा रम्यक्क्षेत्रमांहे जे चार नदीउ छे तेहनो विस्तार पचीश योजन धुरे छे. तेने दशगणुं करीएं तो बसें पचाश थाय; तो ते चार नदी छे ते अंतनेविषे बसें पचाश योजन विस्तारपणे छे. अने विदेहक्षेत्रे जे बे नदी छे, तेहनो प्रथम विस्तार, पचाश योजननो छे, ते दशगुण करतां पांचसे योजन थाय; तो छेडे पांचसे योजन ते नदी पहोळी जाणवी. सवछ के० सघळे जे महनईउ के० महानदीउ एटले मोटी नदी छे, ते विछर पणासनागुंडा के० विस्तारथी पचासमे नागे उंडी छे. जेम गंगानदीनो आदि विस्तार सवा छ योजन छे, तेने पचाशे नाग देतां योजननो आठमो नाग आवे, तो प्रथम नीकळतां योजनने आठमे नागे उंडी छे, अने छेडे साढी बासठ योजन विस्तार छे, तेने पचाशे नाग देतां सवायोजन आवे, तेमाटे छेडे सवा योजन उंडी नदी जाणवी. एम समस्त नदी छे. ए नरत तथा ऐरवत क्षेत्रनी नदीनी गती कही. ॥ ५७ ॥

हवे पांच क्षेत्रनी नदीनी गति कहे छे.

पण खित्त महनईउ ॥ सदार दिसि दह विसुद्ध गिरि अद्धं ॥
गंतूण सजिप्रीहिं ॥ नियनिय कुंडेसु निवमंति ॥ ॥ ५८ ॥

अर्थ– पणखित्तमहनईउ के० पांच क्षेत्रनी जे महानदीउ छे ते सदारदिसिदहविसुद्धगिरिअद्धं के० पोतपोताना बारणानी दिशि द्रहनो जे विस्तार छे, ते काढतां जे पर्वतना विस्तारनुं अर्द्ध थाय तेटला योजन नदी

पर्वतना शिखर उपर वहे. ते केम? तो के-हेमवंत अने शिखरीनो विस्तार एक सहस्र बावन योजन अने बार कला छे. तेमांहेथी द्रहनो विस्तार पांचसें योजन काढीएं तेवारे पांचसें बावन योजन अने बार कला रहे; तेनुं अर्द्ध बसें छहोतेर योजन अने छ कला थाय. तो पोताना द्रहद्वारना मुखथी शिखर उपर बसें छोतेर योजन अने छकला वहे छे. अने महाहिमवंत तथा रुक्मीने विषे चार नदी एक हजार छसेंने पांच योजन अने पांच कला पर्वतना शिखर उपर चाले. वली निषध तथा नीलवंत संबंधी चार नदीउ सात हजार चारसें एकवीश योजनने एक कला पर्वतना शिखर उपर चाले. द्रहनो विस्तार पर्वतना विस्तारमांहेथी काढी अर्द्ध करीएं तेवारे एवुं पूर्वोक्त मान लाभे; तेवार पछी पर्वतना विस्तार छेडे गंतूण के० जइने सजिभ्भीहिं के० स्व एटले पोतानी जीभ्भी उपर थइने नियनियकुंमेसुनिवडंति के० पोतपोताना निपातकुंमने विषे ते नदीउ पडे छे. ॥ ५८ ॥

निय जिभ्भिय पिहुलत्ता ॥ पण वीसंसेण मुत्तमझगिरिं ॥
जाममुहा पुवुदहिं ॥ इयरा अवरोय हिमु विंति ॥५९॥

अर्थ- निजिभ्भियपिहुलत्ता के० पोतपोतानी जीभ्भीना पहोलपणाने पणवीसंसेण के० पचीशमे भागे मझगिरिमुत्त के० मध्यगिरि जे वृत वैताढ्य तथा मेरुने मूकीने जाममुहा के० जे नदीनुं मुख दक्षिणसामुं छे, पुवुदहिं के० ते नदी पूर्व समुद्रदिशि वले. इयरा के० इतर एटले जे नदी उत्तरमुख छे, ते अवरोयहिमुविंति के० पश्चिमसमुद्रदिशि वले. एटले हेमवंत तथा एरण्यवंतनी नदी वृत वैताढ्यने बे कोस वेगलो मूकी पूर्व तथा पश्चिमदिशिएं वले. वली हरिवर्ष तथा रम्यक्नी नदी चार कोश वृत वैताढ्यने वेगलो मूकीने पूर्वपश्चिम दिशिएं वले. तथा माहाविदेहनी नदी मेरुपर्वतने आठ कोस वेगलो मूकी पूर्व पश्चिमदिशिएं वले.

हेमवइ रोहियंसा ॥ रोहीया गंगदुगुण परीवारा ॥
एरणवय सुवण्ण ॥ रुप्पकूलाउ ताणसमा ॥ ६० ॥

अर्थ- हेमवइ के० हेमवंत क्षेत्रमांहे रोहियंसा के० रोहितांशा तथा रोहीया के० रोहिता एवे नामे बे नदी छे, ते गंगदुगुणपरिवारा के० गंगानदी करतां जेमनो बमणो परिवार छे. एटले अछावीश हजार नदीउंना परिवारे परिवरी एवी जाणवी. अने एरणवय के० एरण्यवत क्षेत्रमांहे सुवण्णरुप्पकुलाउ के० सुवर्णकुला अने रुप्पकुला एवे नामे बे नदी छे. ते ताणसमा के० ते रोहितांशा सरखो जेमनो परिवार छे, एटले रोहितांशा नदीनी परे अछावीश हजार नदीउंए परिवरी छे. ॥ ६० ॥

हरिवासे हरिकंता ॥ हरिसलिला गंगचउगुण नईआ ॥
एसिसमा रम्मवए ॥ नरकंता नारिकंता य ॥ ६१ ॥

अर्थ- हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्रनेविषे हरिकंता अने हरिसलिला नामे बे नदी छे. ते नदी केवीउं छे ? गंगचउगुणनईआ के० गंगानदीथी चोगणो छे परिवार जेमनो एवीउं छे. एटले छप्पन हजार नदीउंए परिवरी छे. तथा एसीसमा के० ए पूर्वोक्त नदी सदृश रम्यए के० रम्यक्क्षेत्रनेविषे नरकंता अने नारीकंता ए नामे बे नदीउं छे, तेपण एटलीज नदिए परिवरी छे, एटले छप्पन हजार नदीएं परिवरी छे.

सीउंया सीयाउं ॥ महा विदेहम्मि तासु पत्तेयं ॥ निवडइ
पणलक्ख दुत्ती, स सहस अमतीस नइ सलिलं ॥ ६२ ॥

अर्थ– सीउंया के० सीतोदा तथा सीयाउ के० सीता ए बे नदी छे ते, महाविदेहम्मि के० महाविदेह क्षेत्रनेविषे छे. तासु के० ते सीतोदा अने सीता नदीउंनी मध्ये पत्तेयं के० प्रत्येके एटले एकेकी नदीमांहे पणलरक छत्तीस सहस अडतीस नइसलिलं के० पांच लाख बत्रीश हजार ने आडत्रीश नदीउं संबंधी जे पाणी छे, ते निवडइ के० पडे छे. ॥ ६२ ॥

हवे सीतोदामांहे जे नदी जले छे ते कहे छे.

कुरु नइ चुलसी सहसा ॥ छच्चेवंतर नईउ पइविजयं ॥
दो दो महा नईउं ॥ चउ दस सहसाउ पत्तेयं ॥ ६३ ॥

अर्थ– कुरु के० कुरुक्षेत्रनेविषे चुलसी सहसा के० चोराशी हजार नदीउं छे. वली छच्चेवंतर नईउ के० छ अंतर नदी छे. वली पइविजयं के० प्रतिविजये एटले एकेकी विजये दो दो महा नईउं के० गंगा, सिंधु प्रमुख बे बे महानदीउं छे, तो सोल विजयमांहे बत्रीश महोटी नदीउं छे. ते पत्तेयं के० प्रत्येक नदीनो परिवार चउदस सहसाउ के० चौद हजार नदीउंनो जाणवो. ते चौद हजार ने बत्रीश विजये बत्रीशवार गुणतां चार लाख अडतालीश हजार थाय. तेनीसाथे पाछली कुरुक्षेत्रादिकनी चोराशी हजार ने आडत्रीश नदीउं एकठी करीएं तेवारे पांच लाख बत्रीश हजार ने आडत्रीश नदीउंनुं पाणी सीतोदा नदीमांहे जले छे. सीतामांहे पण एटली नदीउंनुं पाणी जले छे. तेमाटे बमणी करीएं तेवारे दश लाख चोसठ हजार ने छोतेर एटली नदीउं माहविदेह क्षेत्रमांहे जाणवी. ॥ ६३ ॥

हवे जंबूद्वीपनी सर्व नदीउंनी संख्या कहे छे.

अडसयरि महानइउं ॥ बारस अंतरनईउं सेसाउं ॥ परि-
यर नईउं चउ दस ॥ लरका छप्पण सहसा य ॥ ६४ ॥

अर्थ– बत्रीश विजयनी चोसठ नदी, तथा सीतोदा अने सीता ए बे नदी तथा गंगा प्रमुख बार नदी, ए सर्व एकठी करतां अडसयरी महानइउं के० अठोतेर महानदीउं एटले महोटी नदीउं जाणवी. अने बत्रीश विजयनी बारस अंतर नईउं के० बार अंत्तर नदीउं ए मुलगी नदी छे. सेसाउं के० बाकी बीजी परियर नइउं के० परिवारनी नदीउं चउदस लरका छप्पन्न सहस्साय के० चौद लाख ने छप्पन हजार जाणवी. इति गाथार्थ. ॥ ६४ ॥

हवे छ कुलगिरिना कूट एटले शिखर तेमना संबंधी विचार कहे छे.

एगारड नवकूडा ॥ कुलगिरि जुयलत्तिगे वि पत्तेयं ॥ इय
छप्पन्ना चउ चउ ॥ वरकारेसुत्ति चउसठी ॥ ६५ ॥

अर्थ– कुलगिरिजुयलत्तिगे के० कुलगिरिना त्रण युगलनेविषे एगारडनवकूडा के० अगीयार, आठ, नव एम अनुक्रमे कूट जाणवा. ते केम? हिमवंत अने शिखरी पर्वतनेविषे एकेक पर्वते अगीयार कूट छे. तथा महाहिमवंत अने रुक्मी पर्वतनेविषे एकेक पर्वते आठ आठ कूट छे. निषध तथा नीलवंतनेविषे एकेक पर्वते नव नव कूट छे. हवे ते कूटनां अनुक्रमे नाम लखे छे. प्रथम हिमवंतना अगीयार कूट छे ते, पूर्वदिशिथी धुरे मांमी जाणवा. पूर्वदिशिए पहेलो सिद्धकूट, हिमवंतकूट, भरतकूट, इलादेवीकूट, गंगावर्त्तनकूट, श्रीकूट, रोहितांशाकूट, सिद्धावर्त्तनकूट, सुरादेवीकूट, हैमवंतकूट, अने वैश्रमणकूट,–हवे शिखरीना अगीयार

कूट छे तेपण पूर्वदिशिएं-प्रथम सिद्धकूट, शिखरीकूट, ऐरण्यवंतकूट, सुवर्णकूलाकूट, श्रीदेवीकूट, रक्तावर्त्तन-कूट, लक्ष्मीकूट, रक्तवत्यावर्त्तनकूट, गंधावतीकूट ऐरवतकूट, अने तिगिच्छिकूट-ए अगीआर कूट, शिखरी प-र्वतने विषे छे.-हवे महा हिमवंतना आठ कूट कहे छे. पूर्वदिशिएं पहेलो सिद्धकूट, महा हिमवंतकूट, हेम-वंतकूट, रोहितांशकूट, ह्रीकूट, हरिकांताकूट, हरीवर्षकूट अने वैडूर्यकूट, ए आठ कूट, महा हिमवंतना जाणवा. हवे रुक्मीना आठ कूट कहे छे. प्रथम पूर्व दिशिएं सिद्धकूट, रुक्मीकूट, रम्यक्कूट, नरकांताकूट, बुद्धिकूट, रुप्पकुलाकूट, ऐरण्यवतकूट, मणिकांचनकूट,-ए आठ कूट रुक्मी पर्वत उपर छे. हवे निषधना नव कूट कहे छे. प्रथम पूर्वदिशि सिद्धकूट, निषधकूट, हरिवर्षकूट, पूर्वविदेहकूट, ह्रीकूट, धृतिकूट, सीतोदा-कूट अपरविदेहकूट, अने रुचककूट, ए निषध पर्वतना नव कूट जाणवा. हवे नीलवंतना नव कूट कहे छे. प्रथम पूर्वदिशिएं सिद्धकूट, नीलवंतकूट, पूर्वविदेहकूट सीताकूट, कीर्तिकूट नारीकांतकूट, अपरविदेहकूट, र-म्यक्कूट, अने उपदर्शनकूट ए नीलवंत पर्वतना नव कूट जाणवा. ए छकुलगिरिना सर्व मली छप्पन कूट-तेहनां नाम कह्यां ते जाणवां. चउचउवरकारेसुत्ति के० सोल वक्षस्कार पर्वतने विषे एकेके वक्षस्कारे चार चार कूट छे. तो सोलने चारे गुणतां चोसठ कूट थाय; तेमाटे सोल वृक्षस्कारना चोसठ कूट जाणवा. तेहनां नाम बे पासे बेबे विजयने नामे बेकूट, त्रीजो वक्षस्कारकूट चोथो महानदीनीदिशिए सिद्धकूट, ए चार नामे सोल वृक्षस्कारना चोसठ कूट जाणवा. ॥ ६५ ॥

सोमणसि गंधमायणि ॥ सग सग विज्जुपन्निमालवंति
पुणो ॥ अठ्ठ सयलतीसं ॥ अड नंदणि अठ करिकूडा ॥ ६६ ॥

अर्थ-सोमणसिगंधमायणि के० सोमनस अने गंधमादन ए नामे जे गजदंतगिरि तेमने विषे सगसग के० सात सात कूट छे. तेहनां नाम कहे छे. पहेला मेरुनी दिशीथी सिद्धकूट, तेवारपछी निषधपर्वतनी स-न्मुख सोमणसकूट, मंगलावतीकूट, देवकुरुकूट, विमलकूट, कांचनकूट, अने विशिष्टकूट. ए सात कूट सोमनस उपर छे. तथा गंधमादन नामे गजदंत गिरिनेविषे जे सात कूट छे ते कहे छेः-मेरुदिशिए सिद्धकूट, तेवार पछी अनुक्रमे नीलवंत सन्मुख गंधमादनकूट, गंधकूट, उत्तराकूट, स्फाटिककूट, लोहिताक्षकूट, अने आनंदकूट. ए सात कूट गंधमादन उपरे छे. पुणो के० वली विज्जुपन्निमालवंति के० विद्युत्प्रभ तथा मालवंत ए बे गजदंतगिरिनेविषे अठ्ठ के० आठ आठ कूट छे. तेउ मध्ये जे प्रमथ विद्युत्प्रभ छे तेहना आठ कूटनां नाम कहे छे. मेरुदिशिएं सिद्धकूट, त्यारपछी अनुक्रमे निषध सन्मुख विद्युत्प्रभकूट, देव-कुरुकूट, ब्रह्मकूट, कनककूट, स्वस्तिककूट, सीतोदाकूट, अने स्वयंजलकूट, अहींयां नवमो हरिकूट छे ते स-हस्रांककूटमांहे गणशे. अहींयां तो आठ गण्या छे. बीजो मालवंत गजदंतगिरिनेविषे आठ कूट छे, तेहनां नाम कहे छे. मेरुदिशिएं सिद्धकूट, त्यारपछी अनुक्रमे नीलवंत पर्वत सन्मुख मालवंतकूट छे, उत्तरकुरुकूट, कच्छकूट, सागरकूट, रजतकूट, सीताकूट, अने पूर्णभद्रकूट. अहींयां पण नवमो हरिसहकूट छे; ते सहस्रां-कमां गणशे. ए प्रमाणे गजदंतगिरि चार, तेमना सयल के० सर्व मलीने तीसं के० त्रीश कूट छे. अने बे अधिक छे ते सहस्रांकमां गणशे. तथा नंदणि के० नंदनवननेविषे अड के० आठ कूट छे. ते ईशाण कोणना प्रासाद अने पूर्वदिशिना जिनभवन वच्चे छे. तेहनां नाम कहे छे. नंदनकूट, त्यांथी दक्षिणावर्त्त फरतां मंदर-कूट, निषधकूट, हैमवंतकूट, रजतकूट, रुचककूट, सागरचित्रकूट, अने वज्रकूट. अहींयां पण नवमुं ईशान-कोणे बलकूट छे, ते सहस्रांकमांहे गणशे. अने अठकरिकूडा के० मेरुपर्वतनी पासे समभूतल उपर जे भद्र-शाल वन छे, त्यां सीता नदीनी उत्तरदिशिने कांठे प्रथम पद्मोत्तर कूट, त्यांथी दक्षिणावर्त्त फरतां नील-

वंतकूट, सुहस्तिकूट, अंजनगिरिकूट, कुमुदकूट, पलासकूट, अवतंसकूट, अने रोचनगिरिकूट, ए आठ कूट हाथीने आकारे छे; तेमाटे ए आठ करिकूट एवे नामे जाणवा. ॥ ६६ ॥

हवे ए कूट एटले शिखर-तेहनुं उंचपणुं अने स्वरूप कहे छे.

इय पणसउच्च छास, ठि सउ कुमा तेसु दीहर गिरीणं ॥
पुव नइमेरु दिसिअं, त सिद्ध कूडेसु जिणजवणा ॥ ६७ ॥

अर्थ- इय के० ए प्रकारे पणसउच्च के० पांचसें योजनना उंचा एहवा जे छासठिसउकुमा के० एकसो छासठ कूट छे. तेसुदीहरगिरीणं के० तेमांहे जे दीर्घ एटले लांबा पर्वत जे छ कुलगिरि तथा वक्षस्कार अने गजदंतगिरि- एहनेविषे सिद्ध कूट क्यां छे ? ते कहे छे. पुवनइमेरुदिसि अंतसिद्धकूडेसु के० छ कुलगिरिना पूर्वदिशिना छेडाए जे सिद्धकूट छे. तथा वक्षस्कार पर्वतनेविषे नदी दिशिना छेडाए जे सिद्धकूट छे, अने गजदंतगिरिना जे मेरुदिशिना छेडाए सिद्धकूट छे तेहने उपरे जिणजवणा के० जिनजवनो छे. एम जाणवुं.

हवे ते जिनजवनोनां मान कहे छे.

ते सिरिगिहाउ दोसय ॥ गुणप्पमाणा तहेव तिडुवारा ॥
नवरं अडवीसाहिय ॥ सयगुण दारप्पमाणमिह ॥ ६८ ॥

अर्थ- ते के० ते जिनजवनो छे ते, सिरिगिहाउ के० श्री देवीना घरथी दोसय गुणप्पमाणा के० बसें गुणां अधिकां लांबपणे, पहोलपणे, तथा उंचपणे जाणवां. ते केम ? तो के-श्रीदेवीनुं घर एक कोश लांबुं छे, ते बसेंवार गणतां पचाश योजन थाय; तो जिनजवनो पण पचाश योजन लांबां छे. श्रीदेवीनुं घर अर्द्ध कोश पहोलुं छे. तेने बसें वार गुणतां पचीश योजन थाय तो जिनजवनो पण पचीश योजननां विस्तारवंत छे. एटले पहोलां छे. श्रीदेवीनुं घर चौदसें चालीश धनुष्य उंचुं छे तेने बसेंवार गुणीएं तेवारे छत्रीश योजन थाय, तो जिनजवनो छे ते पण छत्रीश योजन उंचां छे. तहेव के० तेमज श्रीदेवीनां जवननी पेठे तिडुवारा के० त्रण बारणे सहित छे. पण नवरं के० एटलुं विशेष छे जे अडवीसाहिय के० श्रीदेवीना जवनना बारणाथी उंचपणुं, पहोलपणुं अने बारणानो प्रवेश तेथी एकसोने अठावीस गणुं अधिक श्रीतीर्थंकरना जवनना बारणानुं प्रमाण छे, ते यंत्रथी जाणवुं.

बीजा जे पांचसें योजनना उंचा कूट छे त्यां प्रासादना मान कहे छे.

पणरीसं कोससयं ॥ समचउरसविछडा डुगुणमुच्चा ॥
पासाया कुडेसु ॥ पणसयउच्चेसु सेसेसु ॥ ६९ ॥

अर्थ- सेसेसुकूडेसु के० सिद्धकूटविना शेष एटले बाकी जे कूट छे, तेहनेविषे पासाया के० अधिष्ठायक देवताउने वसवानां प्रासाद एटले घर छे. पण ते कूट केवा छे ? पणसयउच्चेसु के० पांचसें योजन उंचां छे. ते कूटनेविषे प्रासाद केवां छे ? तो के- पणवीसंकोससयं के० एकसो पचीश कोश समचउरस के० समचउरंस संस्थाने छे. एटले चारे तरफ सरखा मूलनेविषे छे, विछडा के० विस्तार जेनो. अने विस्तारथी डुगुणमुच्चा के० बमणां उंचां छे. एटले अढीसें कोस उंचां अने एकसो पचीश कोश पहोलां छे. एवां देवतानां प्रासाद छे. ॥ ६९ ॥

हवे सहस्रांक कूट कहे छे.

वल हरिसह हरिकुमा ॥ नंदणवणि मालवंति विज्जुपन्ने ॥
ईसाणुत्तरदाहिण, दिसासु सहसुच्च कणगमया ॥ ३० ॥

अर्थ– बल के० बलकूट, तथा हरिसह के० हरिसहकूट, हरिसहकूडा के० हरिकूट. ए नामे त्रण कूट छे ते, अनुक्रमे नंदणवणि के० नंदनवननेविषे इसाण के० ईशानकोंण छे, त्यां वलकूट छे. अने हरिसहकूट छे ते मालवंति के० मालवंतनामे जे गजदंतगिरि, तेहनेविषे उत्तर के० उत्तरदिशिएं जाणवो. तथा हरिकूट छे ते विज्जुपन्ने के० विद्युत्प्रभ नामे जे गजदंतगिरि तेनेविषे दाहिणदिसासु के० दक्षिणदिशाने विषे जाणवो. पण ए त्रण कूट छे ते केवा छे? तो के सहसुच्च के० हजार योजन उंचा छे. माटे एने सहस्रांक कहीएं. अने कणगमया के० सुवर्णमय छे. ॥ ३० ॥

हवे वैताढ्यना कूट कहे छे.

वेयड्ढेसुवि नवनव ॥ कुडा पणवीस कोस उच्चाते ॥ सव्वे
तिसय छ्रुत्तर ॥ एसुवि पुव्वंति जिणकुमा ॥ ३१ ॥

अर्थ–वेयड्ढेसुवि के० भरत अने ऐरवतना जे वे वैताढ्य छे. अने बत्रीश विजयना बत्रीश वैताढ्य छे. एवं चोत्रीश दीर्घ वैताढ्यनेविषे नवनव कूडा के० नवनव कूट जाणवा. ते सव्वे के० ते सर्व कूटो जे छे ते, पणवीस कोसउच्चा के० पचीश कोश उंचा छे. वली ते सर्व कूट एकग गणतां तिसयछ्रुत्तर के० त्रणसें ने छ थाय. एसुवि के० ए कूटोनेविषे पण जिणकूडा के० जे जिनकूट छे, एटले सिद्धकूट छे. ते पुव्वंति के० पूर्वदिशिने छेडे छे. इति गाथार्थ. ॥ ३१ ॥

हवे ते वैताढ्यना सिद्धकूट उपर जिनभवननुं मान कहे छे.

ताणुवरि चेइहारा ॥ दहदेवीभवणतुल्ल परिमाणा ॥
सेसेसु य पासाया ॥ अद्धेगकोसं पिहुच्चते ॥ ३२ ॥

अर्थ– ताणुवरी के० ते वैताढ्यना सिद्धकूट उपर जे चेइहरा के० चैत्यग्रह एटले जिनभवन छे; ते केवा छे? तोके–दहदेवीभवणतुल्लपरिमाणा के० द्रहदेवी जे श्री तथा लक्ष्मी प्रमुख– तेमनां जे भवन छे, ते सरखुं छे परिमाण जेमनुं एवां जिनभवन छे. सेसेसु के० वैताढ्यना बीजा सर्व कूट उपरे जे पासाया के० देवतानां प्रासाद छे, ते केवां छे? अद्धेगकोसंपिहुच्चत्ते के० अर्द्धकोश पहोलां छे, अने एक कोश उंचां एहवां देवताउनां भवन छे. इतिगाथार्थ. ॥ ३२ ॥

हवे ए सर्व कूटनो विस्तार कहे छे.

गिरिकरिकुमा उच्च, त्तणाउ सम अद्धमूलुवरि रुंदा ॥
रयणमया नवरि विय, ड्ढ मज्झिमा ति त्ति कणगरुवा ॥ ३३ ॥

अर्थ– गिरि के० सर्व पर्वतोना कूट अने करिकूडा के० भद्रशालना वननेविषे जे करी एटले हाथीने आकारे आठ कूट छे. ते कूट उच्चत्तणाउ के० उंचपणाएं सम के० सरखा, मूल के० मूलनेविषे रुंदा के० विस्तार एटले पहोलां छे. अर्थात् जेटला योजन उंचपणे छे तेटलाज योजन मूलनेविषे पहोलां छे. अने उ-

च्चपणाउ के० ते उंचपणाथी अद्ध के० अर्द्ध उवरि के० उपर शिखरनेविषे रुंदा के० विस्तारे ढे. एटले पहोलपणे ढे. ते केम? जे कूट सहस्र योजन उंचां ढे, ते मूलनेविषे सहस्र योजन पहोलां ढे. अने सहस्रनुं अर्द्ध पांचसें योजन उपर शिखरने विषे पहोलां ढे. वली जे कूट पांचसें योजन उंचां ढे. ते मूलनेविषे पांचसें योजन पहोलां ढे. अने पांचसें योजननुं अर्द्ध अढीसें योजन शिखर उपर पहोलां ढे. वली जे कूट पचीश कोश उंचां ढे, ते मूलनेविषे पचीश पहोलां ढे, अने पचीशनुं अर्द्ध साढाबार कोश शिखर उपरे पहोलां ढे. अने ए सर्व कूटनी चढतां उतरतांनी जे हानी वृद्धि ते जगतीनी पेठे कही ढे, तेम जाणवी. वली ते कूट केवां ढे? रयणमया के० ते सर्व कूट रत्नमय ढे. पण नवरि के० एटलुं विशेष ढे के, जे वैताढ्यपर्वतोना नवनव कूट जे ढे तेमांहे मज्जिमातिन्नि के० वचला त्रण त्रण कूट जे ढे ते कणगरुवा के० तपाव्या सुवर्णमय ढे. अने सहस्रांक नामे जे त्रण कूट ढे ते तो कनकमयी ढे; एम प्रथमज कहेलां ढे. इति गाताथ॥७३॥

हवे जंबूवृक्षनी पीठिकानेविषे आठ कूट ढे ते तरुकूट केवाय ढे ते कहे ढे.

जंबूणयरययमया ॥ जगइसमा जंबुसामलीकूमा ॥
अठ्ठ तेसु दहदे, वि गिहसमा चारुचेइहरा ॥ ७४ ॥

अर्थ– जंबू के० जंबूवृक्ष अने सामली के० शीमलानुं वृक्ष, तेहनेविषे जंबूणय के० जंबूनद ते रक्तकनक अने रयय के० रुपुं तेहना कूट अनुक्रमे जाणवा. पण ते कूट केवा ढे? तोके जगइसमा के० जगतीनी पेठे बार योजन मूले विस्तार अने चार योजन शिखर उपर विस्तार, तथा आठ योजन उंचा जगती सरखा ढे. तेसु के० ते जंबु तथा शीमलाना कूटनेविषे दहदेविगिहसमा के० द्रहनी देवीना नवन सरखां एटले एक कोश लांबा, अने अर्द्ध कोश पहोलां, तथा चौदसें चालीश धनुष्य उचां, एवा प्रत्येके अठ्ठ के० आठ आठ चारुचेइहरा के० मनोहर चैत्य घर ढे, एटले ते एकेकाकूट उपर आठ आठ जिनजवन ढे. इति गाथार्थ॥ ७४ ॥

हवे चोत्रीश रुपन कूट कहे ढे.

तेसिसमो सहकूमा ॥ चउतीसं चुल्लकुंम जुयलंतो ॥
जंबूण एसु तेसु य ॥ वेयड्ढे सुव पासाया ॥ ७५ ॥

अर्थ– तेसिसमा के० ते जंबू अने शीमलाना कूट सरखा चउतीसंरिसहकूडा के० चोत्रीश रुषनकूट जंबू द्वीपमांहे ढे. ते रुषनकूट कोण स्थानके ढे? तो के चुल्लकुंडजुयलंतो–चुल्ल के० नाना एटले साठ योजनना जे पहोला कुंड ढे, ते बे कुंड वच्चे ढे, एटले गंगा सिंधु तथा रक्ता अने रक्तवती एहना बेउ कुंड वचे जरत तथा ऐरवत, तथा बत्रीश विजयमांहे मली चोत्रीश रुषन कूट ढे. जंबूणएसु के० जंबुनद जे रक्त सुवर्ण मयी एवां जे तेसु के० ते रुषनकूट, तेमने विषे वेयड्ढेसुव के० वैताढ्यनाकूटनी पेठे पासाया के० प्रासाद एटले देवजवन जाणवां; अहींआं वैताढ्य सरखां कह्यां माटे एक कोश उंचां अने अर्द्ध कोश पहोलां ढे एम जाणवुं. ॥ ७६ ॥

हवे सर्व कूटनी एकठी संख्या कहे ढे.

पंचसए पणवीसे ॥ कूमा सवेवि जंबुदीवंमि ॥ ते
पत्तेयं वरवण, जुयाहिं वेइहिं परिक्खित्ता ॥ ७६ ॥

अर्थ– पंचसएपणवीसे के० पांचसें पचीश कूट सर्व मलीने जंबुदीवंमि के० जंबुद्दीपने विषे ढे. ते कूट

केवा छे? तो के- पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके वरवण जुयाहिं एटले प्रधान जे वण के० वन तेणे करी जुयाहिं के० सहित जे वेइहिं के० वेदिका तेणे ए परिखित्ता के० विंटेला छे. ॥ इति गाथार्थ ॥ ७६ ॥

हवे जंबूद्वीपमांहे, जे कूट उपरे जिनभवन छे ते कूट कहे छे.

छसयरि कुंडेसु तहा ॥ चूलाचउवणतरूसु जिणभव-
णा ॥ भणिया जंबूदीवे ॥ सदेवया सेसठाणेसु ॥७७॥

अर्थ- जंबूदीवे के० जंबूद्वीपने विषे छ कुलगिरिना छ कूट चार गजदंताना चार कूट, सोल वृक्षस्कारना सोल कूट, चोत्रीश वैताढ्य पर्वतना चोत्रीश कूट, तथा जंबूवृक्ष अने शीमला वृक्षना सोल एजे छसयरिकूरु सु के० जे छोतेर कूट छे, तेमने विषे जिणभवणा के० जिनभवन भणिया के० कह्या छे. तहा के० तेमज चूला के० मेरु पवर्तनी चूलिकाने विषे तथा मेरुपर्वतना चउवण के० चार वनने विषे तथा तरूसु के० जंबू तथा शीमलाना वृक्ष उपर एटले स्थानके जिनभवन कह्यां छे. ए जिनभवननेविषे पांचसें धनुष्य प्रमाणे रत्नमय ऋषभ, चंद्रानन, वर्द्धमान अने वारिषेण ए चार नामे जिनप्रतिमा छे. सेसठाणेसु के० शेष बीजा कूटनेविषे जे छे स के० ते देवया के० देवतानां भवन जाणवां. त्यां आप आपणे कूटने नामे देवतानां स्थानक छे.

हवे बीजा कूटोनेविषे जिनभवननुं विसंवाद एटले छे किंवा नथी तेनो विचार कहे छे.

करि कुरु कुंभ नइदह ॥ कुरु कंचण जमल सम वियह्रेसु ॥
जिणभवण विसंवाओ ॥ जो तं जाणंति गीयह्ना ॥ ७८ ॥

अर्थ- करिकूरु के० करिकूट तथा कुंरु के० कुंरु छे तेमां तथा नइ के० नदी अने दह के० द्रह तथा कुरु के कुरुक्षेत्रने विषे जे कंचण के० वसें कंचनगिरि छे, तेहने विषे तथा सीतोदा अते सीताना द्रहनी पासे जे जमग नामे चार पर्वत छे त्यां, तथा समवियह्रेसु के० वृत वैताढ्य एटलां स्थानकनेविषे जिणभव-णविसंवाओ के० जिनभवननो विसंवाद छे. एटले संदेह छे. जोतं जाणंति गीयह्ना के०तेहना निश्चयनी वार्ता गीतार्थ ज्ञानवंत जाणे. ॥ इति गाथार्थ ॥ ७८ ॥

हवे चार गाथाए करी वैताढ्यनुं स्वरूप कहे छे.

पुव्वावरजलहिंता ॥ दसुच्च दसपिहुल मेहलचउक्का ॥
पणवीसुच्चा पन्ना, स तीस दस जोयण पिहुत्ता ॥ ७९ ॥

अर्थ- पुव्वावरजलहिंता के० जंबुद्वीपने विषे भरत ऐरवतना जे बे दीर्घ वैताढ्य छे, ते पूर्व समुद्र अने पश्चिम समुद्रलगी दीर्घ एटले लांबा जाणवा. पण ते वैताढ्य केवा छे? दसुच्च के० समभूतल थकी दश योजननी उंची अने दस पिहुल के० दश योजन पहोली एवी बे पासानी थइने मेहलचउक्का के० चार मे-खला छे जे वैताढ्यनेविषे एटले एकेकी वैताढ्ये चार मेखला, ते दक्षण अने उत्तर एकेकी दिशाए बे बे मेखला छे. तथा ए वैताढ्य छे ते पणवीसुच्चा के० पचीश योजन उंचा छे. वली ते वैताढ्य केवा छे? पचास त्रीस अने दश एटला योजन पहोला छे; एटले समभूतलथी मांफी दश योजन उंचे जइए त्यहांलगे पणास के० पचाश योजन पहोलाइ ए प्रथम मेखला त्यहांथी उपरे दश योजन उंचपणालगी ते वैता-ढ्य छे ते तीसजोयणपिहुत्ता के० त्रीश योजन पहोलाइएं बीजी मेखला छे. त्यहां बीजी मेखला उपरथी पांच योजन लगी दसजोयण पिहुत्ता के० दश योजन पहोला छे. एटले उंचपणाना पचीश योजन पूर्ण थया. ॥ ७९ ॥

वेईहिं परिखित्ता ॥ सखयरपुर पन्नसठिसेणिडुगा ॥
सदिसिंदलोगपालो ॥ वन्नोगउवरिल्लमेहलया ॥ ८० ॥

अर्थ– वली वैताढ्य केवा छे ? पचाश, तथा त्रीश, तथा दश योजननो छे विस्तार जेमनो एवा वैताढ्यना वे पासानेविषे वेईहिंपरिखित्ता के० छ वेदिका तेणीएं सहित छे. एटले प्रथम पासानी वे मेखलानेविषे वे वे वेदिका छे. अने उपरनी जे वे मेखला छे. तेहनेविषे एकेकी वेदिका छे. एम छ वेदिका जाणवी. ते वली वैताढ्य केवा छे ? सखयरपुरपन्नसठिसेणिडुगा के० खेचर जे विद्याधर– तेना जे नगर पचाश अने साठनी एवी जे वे श्रेणि, तेणीएं सहित छे. एटले दक्षिणदिशिए देशनी राजधानीए सहित पचास विद्याधरोना पुर एटले नगरनी श्रेणि छे, अने उत्तर दिशिएं पण देशनी राजधानीए सहित साठ विद्याधरना नगरनी श्रेणि छे. वली केवा छे ? सदिसिंदलोगपालोव न्नोग उवरिल्ल मेहलया के० सदिसि एटले स्वदिशि ते पोतानी दिशिना इंद्रना जे लोकपाल एटले सौधर्मेंद्रना जे लोकपाल तेमने रमवा योग्य छे उपरनी बे मेखला जे वैताढ्यनेविषे एवा छे, एटले पहेली मेखलाए विद्याधर अने उपरनी वे मेखलाए लोकपाल छे.

डु डु खंडविहिय नरहे, रवया डु डु गुरु गुहा य रुप्पम
या ॥ दोदीहा वेयढा ॥ तहा डुतीसं च विजयेसु ॥ ८१ ॥

अर्थ– वली वैताढ्य केवा छे? डुडुखंडविहिय नरहे रवया के० बेवे खंड कस्या छे. नरत अने ऐरवतना जेणे. नरत अने ऐरवत वच्चे पड्या माटे खंड कीधा छे. च के० वली केवा छे? डुडुगुरुगुहा के० वे वे मोहोटी गुफा जेमनेविषे छे. वली केवा छे? रुप्पमया के० केवल रुपाना छे. एवा दोदीहा के० वे दीर्घ वेयढा के० वैताढ्य छे. ते क्यां छे? तोके नरत तथा ऐरवत क्षेत्रमांहे छे. च के० वली तहा के० तेमज विजयेसु के० बत्रीश विजयनेविषे डुतीसं के० बत्रीश वैताढ्य जाणवा. ॥ ८१ ॥

नवरंते विजयंता ॥ सखयर पणपन्नपुरडुसेणीया ॥
एवं खयर पुराइं ॥ सग तीस सयाइं चालाइं ॥ ८२ ॥

अर्थ– नवरंते विजयंता के० ते बत्रीश विजयना बत्रीश वैताढ्यनेविषे एटलुं विशेष छे जे, विजय विजय लगी छेडा छे, पण समुद्र लगी छेडा नथी. वली केवा छे? सखयरपणपन्नपुरडुसेणीया के० खेचर जे विद्याधर, तेना पंचावन नगरनी बे पासे जे वे श्रेणि, तेणीएं सहित छे. एटले दक्षिण दिशाएं पंचावन नगर अने उत्तर दिशाएं पण पंचावन नगर ते देशनी राजधानी सहित छे. एवं के० एणे प्रकारे खयरपुराइं के० विद्याधरनां नगर सर्व एकठां गणीएं तेवारे सगतीस सयाइंचालाइं के० त्रण सहस्र अने सातसे चालीश थाय. इतिगाथार्थ ॥ ८२ ॥

ते चोत्रीश वैताढ्यनेविषे वे वे गुफा छे तेहनुं स्वरूप कहे छे.

गिरिविछर दीहाउ ॥ अडुच्च चउ पिहुपवेसदाराउ ॥
बारस पिहुलाउ अडु, च्च याउ वेयढडुगुहाउ ॥ ८३ ॥

अर्थ– वेयढडुगुहाउ के० वैताढ्य पर्वतनेविषे वे बे गुफा छे. ते गुफा केवी छे? गिरिविछरदीहाउ के० गिरि जे वैताढ्यपर्वत तेनुं जे विस्तार छे ते सरखी पचाश योजन दीर्घ एटले लांबी छे; वली ते गुफा

केवी छे अमुच्च के० आठ योजन उंचा छे अने चउपिहु के० चार योजन पहोला अने चार योजन पवेस के० प्रवेश एवा दक्षण अने उत्तरने सन्मुख दाराउं के० बे बारणा तेणे करी सहीत छे. वली गुफाउं केवी छे. बारसपिहुलाउ के० बार बार योजन मांहेली कोरे पहोली छे तथा अमुच्चयाउ के० आठ योजन उंची एवी बे बे गुफा ते गंगा, सिंधु, रक्ता, अने रक्तवतीने विचाले जे चोत्रीश वैताढ्य छे तेने विषे छे. ॥७३॥

ते गुफाने विचाले बे नदिउं छे ते वखाणे छे.

तम्मज्ञि डुजोयण अं, तराउ ति ति विछराउ डुनईउं ॥
उम्मग्ग निमग्गाउं ॥ कडगाउ महानइ गयाउं ॥ ७४ ॥

अर्थ– तम्मझ डुजोयण अंतराउं के० ते गुफा लांबपणे पचास योजननी छे, ते गुफानामझ एटले विचेंना डुजोयण एटले पचीसमुं तथा छवीसमुं ए बे योजननुं आंतरुं छे जे बे नदी विचे एहवी बे नदी छे जे गुफानेविषे, वली ते बे नदी केहवी छे? तिति के० त्रण त्रण योजनने विस्तारे छे. वली केहवी छे उम्मग्गा निमग्गा एहवां छे नाम जेमनां, वली नदी केहवी छे कडगाउं के० पर्वतमाहेला जे मोटा पाषाण तेमांहेथी निकलीने महानइघाउं के० महामोटीनदी जे गंगा सिंधू प्रमुख छे तेमांहे गमन करनारी छे. ॥ ७४ ॥

इह पइभित्तिगुणव, न्नमंडले लिहइ चक्कि डुडु समुहे ॥
पण सय धणुहपमाणे बारेगडजोयणुज्जोए ॥ ७५ ॥

अर्थ– इह के० ए गुफामांहे पइभित्ति के० प्रतिभितीएं एटले बन्ने बाजुनी भितीने विषे चक्कि के० चक्रवर्त्ति जे छे ते गुणवन्न मंरूले के० उंगणपचास मांडलाप्रते लिहइ के० लिखे छे, पण ते मांडला केहेवा छे डुडु समुहे के० बेबे साहमा सूर्यमंडल सरखा काकीणि रत्नें करी अजुआलुं करवा माटे चक्रवर्त्तिएं कीधा छे. वली मंडल केहेवा छे? तोके पणसयधणुहपमाणे के० उत्सेधांगुले करी पांचसे धनुष्यनुं छे प्रमाण जेमनुं; वली मंडल केहेवा छे के बारेगडजोयणुज्जोए के० बार योजन, एक योजन अने अम एटले आठ योजन ए रीते अनुक्रमे प्रकाशना करनार छे; ते केमके प्रमाणांगुले करी गुफा बार योजन पोहोली छे, तथा एकेका मंडलना वचमां एकेक योजननुं आंतरुं छे, तथा मांडलाथी हेठे तथा उपरे सर्व थइने गुफा आठ योजन उंची छे, तेमाटे पोहोलपणे बार योजन प्रकाश करे छे. अने मंडलने आंतरे एकेक योजन प्रकाश करे छे, तथा वली उंचपणे आठ योजन प्रकाश करे छे एम जाणवुं. तथा बन्ने पासें योजनने आंतरे गोमुत्रिकाने आकारे मांडला करतां एक भींते चउवीश मंडल थाए, अने बीजी भींतें पचीश मंरूल थाए, एम चक्रवर्त्ती बन्नेपासे मली उंगणपचास मंडल करे छे एम जंबु द्वीपपन्नत्तीमांहे वखाण्यो छे. केटलाक आचार्य एम कहे छे जे एकेकि भींतें उंगणपचाश मांडला करेछे तेवारे बन्ने बाजु एकठां गणतां अठाणु मंडल थाए ते विरुद्धार्थ देखाय छे.७५

हवे ते गुफानां नाम कहे छे.

सा तिमिसगुहा जीए ॥ चक्की पविसेइ मज्ञखंड तो ॥
उसहं अंकिय सो जी, ए वलइ सा खंडगपवाया ॥ ७६ ॥

अर्थ– सा के० ते सिंधूनदीने पासें तमिसगुहा के० तमिस्रा नामे गुंफा छे, ते जीए के० जे तमिस्रा गुफामांहे थइने चक्की के० चक्रवर्त्ति जे छे ते दक्षणमध्यखंमथी मज्ञखंडतो के० उत्तरभरतना मध्यखंड मांहे पविसेइ के० प्रवेश करे छे, त्यां मध्यखंमने साधी पाछो वलतां उसहं के० ऋषभकूटप्रते अंकिय के० पोतानुं

नाम लखिने जीए के० जे बीजी गंगानदीपासे गुफा छे तेनेविषे वलइ के० मध्यदक्षिण भरतमांहे पाछो वले एटले आवे, साखंडगपवाया के० ते खंडक प्रपाता नामे गुफा कहिएं ॥ ७६ ॥

हवे गुफा उघाडी रहेवानी स्थिति कहे छे.

कयमालनट्टमालय ॥ सुराउ वढ्ढइ निबद्धसलिलाउं ॥
जा चक्की ता चिठ्ठइ ॥ ताउं उग्घडियदाराउं ॥ ७७ ॥

अर्थ– ते गुफा केहेवी छे कयमालनट्टमालयसुराउ के० कृतमाल अने नाट्यमाल नामे बे अधिष्ठायक देवता रखवाला छे जेहनेविषे, एटले तमिस्रागुफानो रखवालो कृतमाल नामे देवता छे. अने खंडकप्रपाता गुफानो रखवालो नाट्यमाल नामे देवता छे, वली ते गुफा केहवी छे? चक्रवर्त्तिनो जे वढ्ढइ के० सूत्रधार तेने निबद्ध के० बांध्यो छे, पांखनी रचनाएं करी सलिलाउं के० पाणी जेमनो. वली ते गुफा कहेवी छे. जाचक्की के० ज्यांसुधी चक्रवर्ति जीवे ता के० त्यांसुधी ताउं के० ते गुफाउं छे. तेउग्घडियदाराउं के० उघाडेला छे, कमाड जेमना एहवी थकी चिठंति के० रहे छे. इति गाथार्थ. ॥ ७७ ॥

हवे दक्षिणभरतमांहे अयोध्यानगरीनो परिमाण कहे छे.

वहिखंडंतो बारस ॥ दीहानव विछ्छा अउज्झपुरी ॥
सालवणावेयढ्ढा ॥ चउदहि यसयं चिगारकला ॥ ७८ ॥

अर्थ– वहिखंडंतो के० दक्षिणार्द्ध भरतना मध्यखंडनी वचमां बारसदीहाहा के० बार योजन दीर्घ एटले लांबी अने नवविछ्छडा के० नव योजन पोहोली एहवी अउझपुरी के० अयोध्या नामे पुरी एटले नगरी सा के० ते अयोध्यानगरी जे छे ते लवणावेयढ्ढा के० लवणसमुद्र अने वैताढ्यथी चउदहियसयं चिगारकला के० एकसो चउद योजन अने उपर अगीआर कलाने आंतरे जाणवी. ते केमके दक्षिणार्द्ध भरतना मध्यखंडनो विस्तार वसें आडत्रीस योजन अने त्रण कला छे. ते मध्येथी अयोध्यानगरीनो विस्तार नव योजन काढीएं तेवारे वसेंने उंगणत्रीस योजन अने उपर कला त्रण रहे छे. तेहनुं अर्द्ध एकसो चउद योजन तथा एक योजन उगर्यो तेहनी उंगणीश कला करिएं तेनी साथे मूलगी त्रण कला भेलतां बावीश कला थाए, तेहनुं अर्द्ध अगीआर कला थाय, एटले एकसो चौद योजन अने उपर अगीआर कला छे, तेटली लवणसमुद्र अने वैताढ्यने अंतरे अयोध्यानगरी वेगली जाणवी. इति गाथार्थ. ॥ ७८ ॥

हवे मगधादि तीर्थ कहे छे.

चक्किवसनइपवेसे ॥ तित्थदुगं मागहो पभासो य ॥
ताणंतो वरदामो ॥ इह सवे बिदुत्तर सयंति ॥ ७९ ॥

अर्थ– चक्किवसनइपवेसे के० चक्रवर्त्ति ने वसवर्त्ति एवी क्षेत्रनी जे नदी एटले भरत, ऐरवत अने बत्रीश विजय एवं चक्रवर्त्तिनां चोत्रीस क्षेत्र छे. तेहनी जे गंगासिंधू, रक्ता अने रक्तवती जे नदीउं छे, एहने समुद्रमांहे प्रवेश करतां तथा बत्रीश विजयनेविषे सीतोदा नदी तथा सीता नदीमांहे प्रवेश करतां तिछदुगं के० बे तीर्थ जाणवा. तीर्थ एटले जे स्थानकनेविषे नदी समुद्रमांहे तथा सीतोदा सीतामां प्रवेश करे ते स्थानक विशेष नदी सागर संगम उत्तम स्थानक कहीएं. ते तीर्थना नाम एक पूर्वदिशिएं मागहो के० मागध, बीजुं पश्चिम दिशिएं पभासो के० प्रभास ए बे नाम तीर्थनां छे; ताणंतर के० ते मागध तथा प्रभास ए बे तीर्थना

वचमा एक वरदामो के० वरदाम एवे नामे तीर्थ छे. ए रीते इह के० आ जंबुद्वीपनेविषे जे चोत्रीश क्षेत्र छे तेमांहे एकेक क्षेत्रे त्रण त्रण तीर्थ गणतां सबे के० सर्वे विडुत्तरसयंति के० एकसो ने बे तीर्थ थाए, माटे आ जंबूद्वीपनेविषे सर्व मळीने एकसोने बे तीर्थ जाणवां.

हवे भरत तथा एरवतमांहे कालचक्रनुं स्वरूप कहे छे.

भरहेरवए छ छ अर ॥ मयवसप्पिणि उसप्पिणीरूवं ॥
परिभमइ कालचक्कं ॥ डुवालसारं सयावि कमा ॥ ए० ॥

अर्थ– भरहेरवए के० भरत तथा ऐरवत क्षेत्रमांहे छछअरमयावसप्पिणीउसप्पिणीरूवं के० छआरें करी अवसर्प्पिणी अने छआरें करी उत्सर्प्पिणी ते रूप डुवालसारंकालचक्कं के० बार आरानुं कालचक्र छे. ते सयावि के० सदाकाल अनादिअनंतपणे पण परिभमइकमा के० अनुक्रमे भ्रमण पामे छे. ॥ ए० ॥

हवे ए बार आरानां नाम कहे छे.

सुसमसुसमा य सुसमा ॥ सुसमडुसमा य डुसमसुसमा य ॥
डुसमाय डुसमडुसमा ॥ कमुक्कमा डुसुवि अरछक्कं ॥ ए१ ॥

अर्थ– प्रमथ आरो सुसमसुसमा के० सुखम सुखमा, य के० वळी बीजो आरो सुसमा के० सुखमा, त्रीजो आरो सुसमडुसमा के० सुखमडुखमा य के० वळी चोथो आरो डुसमसुसमा के० डुखमसुखमा य के० वळी पांचमो आरो डुसमा के० डुखमा छठो आरो डुसमडुसमा के० डुखम ए अरछक्कं के० ए ब आरा छे ते अवसर्प्पिणिकालनेविषे कमं के० अनुक्रमे एटले प्रथम सुखमसुखमाथी गणीएं, अने उत्सर्प्पिणी कालें उक्कमा के० अवला एटले डुखमडुखमाथी धुरमांक्षी गणीएं, एम बारआरा चडता पडता जाणवा, चक्रनी पेठे फिरतां आवे माटे कालचक्र कहीएं. अवसर्प्पिणी ते घटतो काल होए अने उत्सर्प्पिणी ते चडतो काल होए. ॥ ए१ ॥

हवे सागरोपमनुं मान कहेछे.

पुव्वुत्त पल्लिसमसय ॥ अणुगहणा निठिए हवइ पलिउं ॥
दसकोडिकोडि पलिए ॥ हिं सागरो होइ कालस्स ॥ए२॥

अर्थ–पुव्वुत्तपल्लि के० पूर्वोक्त पल्य एटले प्रथम कह्युं जे असंख्यात रोम अणुए भर्यो जे योजन प्रमाणे पल्य तेमांहेथी समसय के० सोसोवरसें अणुगहणानि छिए के० एकेक सूक्ष्म खंम काढतां जेटले कालें ते पल्य खाली थाए तेटले काले पलिउं के० पल्योपमनुं कालस्स के० कालमान हवइ के० थाए. दस कोडिकोडि पलिएहिं के० एहवा दस कोडाकोडि पल्योपमेकरी सागरोहोइ के० एक सागरोपम कालनुं मान थाए. सागर एटले समुद्र तेहनी पेठे जेनुं पारपामवुं डुर्लभ होय तेणे करी सरखापणुं छे माटे सागरोपम कहीएं. इति गाथार्थ ॥ ए२ ॥

हवे छ आरानुं प्रमाण कहेछे.

सागरचउतिडु कोडा, कोडिमिए अरतिगे नराण कमा ॥
आऊ तिडुइग पलिया ॥ तिडुइगकोसा तणुच्चत्तं ॥ ए३ ॥

अर्थ– सागरचउतिदुकोडाकोडिमिए के० पहिलो आरो चार कोडाकोडी सागरनो अने बीजो आरो त्रण कोडाकोडी सागर प्रमाणें छे, त्रीजो आरो बे कोडाकोडि सागर प्रमाणे जाणवो; अरतिगे के० ए त्रण आराने विषे कमा के० अनुक्रमे करी नराण के० मनुष्योना आउ के० आयुष्य कहेछे. तिदुइगपलिया के० प्रथम आरे त्रण पल्योपमनुं तथा बीजे आरे बे पल्योपमनुं त्रीजे आरे एक पल्योपमनुं ए मनुष्यनुं आयुष्य जाणवुं. हवे शरीरनुं मान कहेछे. तिदुइगकोसातणुच्चत्तं के० प्रथम आराने विषे त्रण कोस उंचां मनुष्यनां शरीर होए. अने बीजे आरे बे कोस त्रीजे आरे एक कोश ए शरीरनुं उंचपणुं जाणवुं. ॥ ९३ ॥

हवे त्रण आराने विषे आहारनुं प्रमाण कहेछे.

तिदुइग दिणेहि तूअरि ॥ वयरामल मित्त मेसिमाहारो ॥
पिठकरंमा दोसय ॥ उप्पन्ना तद्दलं च दलं ॥ ९४ ॥

अर्थ– तिदुइगदिणेहितूअरिवयरामलमित्तमेसिमाहारोएसि के० ए मनुष्योने आहारो के० जे आहारनी इच्छा थाएछे ते कहेछे. प्रथम आरानेविषे चोथे दिवसे तुअरि प्रमाणे आहारनी वांछा थाय. अने बीजे आरे त्रीजे दिवसे बोर प्रमाणे आहारनी वांछा होए. तथा त्रीजे आरे एकांतरे आमला प्रमाणे आहारनी वांछा होए. हवे शरीरने विषे पांसलीनी संख्या कहेछे. प्रथम आरामांहे पिठकरंमा दोसय उपन्ना के० बसेंने उपन्न पिठकरंम एटले पांसली होए. अने बीजे आरे तद्दलं के० ते पूर्वोक्त पांसलीनुं अर्द्ध एटले एकसोने अठावीस पांसली होए. च के० तथा त्रीजे आरे दलं के० ते पूर्वोक्तनुं अर्द्ध एटले चोसठ पांसलीनी संख्या जाणवी. ॥ ९४ ॥

हवे त्रण आराने विषे अपत्य पालना कहेछे.

गुणवणदिणे तह पनर ॥ पन्नरअहिया अवच्चपालणया ॥
अवि सयलजिया जुयला ॥ सुमणसरूवा सुरगईया ॥ ९५ ॥

अर्थ– गुणवणदिणे के० प्रथम आरानेविषे युगलने प्रसव्या पछी उंगणपचास दिवससुधी ते अपच्चपालणया के० अपत्य एटले छोरु युगल तेहनी प्रतिपालना करे. तह के० तथा प्रकारे बीजे आरे पनरपन्नरअहिया के० पंदर पंदरदिवस अधिक प्रतिपालना जाणवी. ते आवीरीते के, बीजे आरे चोसठ दिवस अपत्यपालना होए. अने त्रीजे आरे उंगणाएंसी दिवससुधी अपत्यपालना जाणवी. तेवारपछी ते युगलनां मातपिता मरण पामे. ए त्रण आरानेविषे अवि के० अपि इति निश्चये सयलजियाजुयला के० समस्त पंचेंद्री जीव ते युगलिया जाणवा. पण ते युगलिक केहवा छे, तो के सुमणसरूवा के० भलुं छे मन जेमने एटले अल्प कषाय छे, तथा सरूवा एटले रूपवंत छे, तथा समचउरंस संस्थान छे तेमाटे सुंदराकार छे. वली ते युगलिक केहवा छे तो के, सुरगईया के० देवताने विषे छे, उपजवुं जेमनुं एटले युगलिया मनुष्य तथा तिर्यंच ते सर्व पोताना आयुष्यथी उंछे आयुष्य प्रमाणे अथवा पोताना आयुष्य प्रमाणेज देवतामांहे जइ उपजे.

हवे ए त्रण आरानेविषे युगलियाने कल्पवृक्ष जे वांछित आपे छे ते बे गाथाएं कहे छे.

तेसि मत्तंग भिंगा ॥ तुडियंगा जोइ दीव चित्तंगा ॥ चित्तरसा मणियंगा ॥
गेहागारा अणियणक्खा ॥९६॥ पाणं भायण पिछण ॥ रविपह दीवपह कुसुम
माहारो ॥ भूसण गिह वच्छासण ॥ कप्पदुमा दसविहा दिंति ॥ ९७ ॥

अर्थ– तेसि के० ते युगलियानेविषे मत्तंग प्रमुख दश जातिना कल्पवृक्ष छे; ते पानक प्रमुख दश प्रकारना वांछित पदार्थ आपे छे ते आवीरीते. अहींयां बे गाथानो अर्थ एकठो सांकळीने कहे छे– मत्तंग के० मत्तंग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते पाणं के० द्राक्ष खारेक प्रमुखना रस सरखा मीठारस आपे, यथा ॥ सरस सुगंध मनोहर विसिठ्ठवलविरिय कंतिचयहेऊ ॥ मत्तरसंगडुमेसुउपज्जइ विविहमज्जरसो इति, बीजो भिंगा के० भृंगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते भायणं के० भाजन ते थाली तथा वाटली तथा घरु अने कलश प्रमुख आपे– यथा ॥ भिंगालथालवट्टय कच्चोलय वद्धमाणमाईणि ॥ कंचणरयणमयाइं, जायंतियभायणंगेसु ॥ इति, त्रीजो तुडियंगा के० तुर्यांगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते पिछण के० महावाजित्रसहित बत्रीस बद्धनाटक देखाडे छे यथा ॥ सजलघणगुहिरकलरव, चउब्भेय विभत्तपवरआउजं ॥ जुयलंमियनराणंतुडियंगनरापमाणंति ॥ चोथो जोइ के० ज्योतिरंगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते रात्रिनेविषे पण रविपह के० सूर्यनीपेरे प्रकाश करे छे. यथा ॥ जोईडुम्मणमुवरि ॥ ससिसूराजह वच्चमाणावि ॥ ताणपहावोपहया ॥ निययंछायं विमुंचंति. तथा पांचमो दीव के० दीपांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते घरनेविषे दीवपह के० दीवानीपरे अजुआलुं करे छे यथा ॥ ससिसूरसरिसतेया ॥ निच्चंचियजगजगंतिवहुविडवा ॥ विविहायदीवियंगा ॥ नासंति तमंधयारंति ॥१॥ तथा छठो चित्तंगा के० चित्रांगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते कुसुम के० पंचवर्ण अने सुगंधिक फूल सहस्रदल कमल माल प्रमुख आपे यथा ॥ वर वउलतिलयचंपय ॥ आसोगपुन्नागनागमाईणं ॥ कुसुमाइवहुविहाइं ॥ कुसुमंगडुमप्पमाणंति ॥ तथा सातमो चित्तरसा के० चित्ररसा नामे जे कल्पवृक्ष छे ते आहार कहियें मनोवांछित मिष्टान्न षड्रस भोजन आपे यथा ॥ अन्नसयखज्जगजुउं ॥ चउसठीतहयवंजणवियप्पो उप्पज्जइआहारो ॥ भोयणरुक्खेसुरसकलिउं ॥ तथा आठमो मणियंगा के० मणितांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते भूसणं के० भूषण, तथा आभरण, मुकुट, मुद्रिका, हार, तथा कुंडल अने नेउर प्रमुख आपे यथा ॥ वरहारकडयकुंडल ॥ मउडालंकारनेउराईणं ॥ नियमंपिभूसणाइ ॥ आभरणडुमेसुजायंति ॥ तथा नवमो गेहागारा के० गेहाकार नामे जे कल्पवृक्ष छे ते गिह के घर सप्तभूमिना पंचभूमिना तथा त्रिभूमिना मनोहर आवास आपे यथा ॥ वहुरयणविनिम्मीया ॥ भवणडुमाअट्ठभूमियादिवा ॥ सयणासणसन्निहिया तेएणनिदाहरा विसरिसा ॥ तथा दसमो अणियरका के० अनितांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते वच्छा के० भला वस्त्र तथा देवडुष्यचीर वरपटकूलादि आसन बेसवा योग्य तथा भद्रासन तथा शय्या प्रमुख आपे यथा ॥ खोमडुगल्लयवालय चीणीसुयपट्टमाइआयंच ॥ वच्छाइवहुमिहाइं वच्छंगडुमापणाणंति ॥ १० ॥ एयारिसेसुभोग ॥ डुमेसुभुंजंतिजहमहुणाइं ॥ सव्वंगसुंदराइं ॥ वुढीनेहाणुरागाइं ॥ ११ ॥ नयपच्छिवानभिच्चा ॥ नयखुज्जानेयवामणापंगूतयमू यावहिरंधा नडुक्खियानेवदारिद्दा ॥ १२ ॥ समचउरंसंठाणा वलियपलिय विवज्जियायनीरोगा चउसट्ठिलरकणधरा मणुयादेवाइवसुरूवा ॥ १३ ॥ ताणंचियमहिलाउ वियसियवरकमलपत्तनयणाउ सव्वंगसुंदरीउ कोमलससि वयणसोहाउ ॥ १४ ॥ भुंजंतिविसयसुरकं जे पुरिसातहभोगभूमिसू कालंचिअइयदीहं तंदाणफलं मुणेयवं ॥१५॥ दसविहाकप्पडुमा के० ए दश जातिना जे कल्पवृक्ष छे ते ए पूर्वोक्त वांछित दश पदार्थ युगलियाने पूरे छे. इति गाथार्थ. ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

हवे सर्व आरानेविषे सामान्यपणे तिर्यंचनां पण आयुष्य कहे छे.

मणुआउसमगयाई ॥ चयाइ हउरंस जाइ अठंसा ॥
गोम इसुट्टखराई ॥ पणंस साणाइ दसमंसा ॥ ९८ ॥

अर्थ– मणुआउसमगयाई के० मनुष्यना आयुष्य सरखा गज, हाथी सिंह अने अष्टापदप्रमुखना आ-

युष्य होए. अने मनुष्यना आयुष्यनो चउरंस के० चोथो जाग हयाइ के० घोडा अने वेसर प्रमुखनां आयुष्य जाणवा. तथा अजाइ के० बागी अने गाडर तथा सीयाल प्रमुखनुं केटलुं आयुष्य होए? तो के मनुष्यना आयुष्यना अठंसा के० आठमे जागे तेमना आयुष्य जाणवा. गोमहिसुट्टखराइ के० गाय, जेंस उंट अने गर्दज प्रमुख तेमनुं आयुष्य ते मनुष्यना आउष्यनुं पणंस के० पांचमे जागे जाणवुं. तथा साणाइ के० स्वान जे कूतरा प्रमुख तेना आयुष्य ते मनुष्यना आयुष्यने दस मंसा के० दसमे जागे ठे. इति गाथार्थ. ए७

इच्चाइ तिरबाण वि ॥ पायं सवार एसु सारिबं ॥
तइयारसेसि कुलगर ॥ नयजिणधम्माइउप्पत्ती ॥ एए ॥

अर्थ– इच्चाइतिरबाणविपायं सवारएसु सारिबं के० ए तिर्यंचना आयुष्य प्रमुख प्राएं सर्व आरानेविषे. ए प्रकारे सरखा होए. तथा तइयारसेसकुलगरनयजिणधम्माइउप्पत्ती–हवे त्रीजा आराने अंते नवकुलकरनी नय एटले नीती ते राजनीति अने सर्व संसार व्यहार तथा जिण धम्माइ के० जिनधर्म आदि शब्दथी बादर अग्निकाय तथा ज्ञान विज्ञान प्रमुख सर्वनी उत्पत्ती थाए इति गाथार्थ. ॥ एए ॥

कालडुगे तिचउत्था ॥ रगेसु एगूणनवइपरकेसु ॥ सेसग
एसुय सिज्जं ॥ ति हुंति पढमंतिमजिणिंदा ॥ १०० ॥

अर्थ–कालडुगे के० बे काल ते अवसर्पिणी तथा उत्सर्पिणीना तिचउत्थारगेसु के० त्रीजा अने चोथा आरानेविषे एगूणनवइपरकेसु के० नेव्यासी पखवाडा पाठला अवसर्पिणी कालना जेवारे सेस के० रहे तेवारेपढमंतिमजिणिंदा के० पेहेला तथा अंतिम एटले चोवीसमा तीर्थंकर जे ठे ते सिज्झंति के० सिद्धिपद पामे. अने उत्सर्पिणी कालना त्रीजा तथा चोथा आराना नेव्यासी पखवाडा जेवारे गएसु के० जाए तेवारे पेहेला तथा ठेला जे चोवीशमां तीर्थंकर ते हुंति के० उपजे.

हवे चोथा आरानुं स्वरूप कहे ठे.

बायाल सहस वरसू ॥ णिगकोडाकोडि अयरमाणाए ॥
तुरिए नराउपुवा ॥ णकोडितणुकोसचउरंसं ॥ १०१ ॥

अर्थ–बायाल सहस वरिसूणिगकोडाकोडि अयरमाणाए के० बेतालीस सहस्रवरसें उणुं एक कोडाकोडि सागरोपमनुं प्रमाण ठे जे आराने विषे एवो जे तुरिए के० चोथो आरो तेहने विषे नराउ के० मनुष्यनुं आयुष्य ठे ते पुवाणकोडि के० पूर्वकोडि वर्षनुं जाणवुं अने तणु के० शरीरनुं मान ठे ते कोसचउरंसं के० कोसनो चोथो जाग एटले पांचसें धनुष्य प्रमाणे जाणवुं. इति गाथार्थ॥१०१॥

हवे पांचमां आरानुं स्वरूप कहे ठे.

वरिसेगवीससहस, प्पमाण पंचमरए सगकरुच्चा ॥
तीसहियसया उ नरा ॥ तयंतधम्माइयाणंतो ॥ १०२ ॥

अर्थ– वरिसेगवीससहसप्पमाणपंचमरए के० एकवीस सहस्र वरसनुं प्रमाण पांचमा आरानुं ठे ते पांचमा आरानेविषे सगकरुच्चा के० सात हाथ उंचा नरा के० मनुष्य होय उ के० तुपुनःतीसहियसया के०

त्रीसें अधिक सो एटले एकसोने त्रीस वरसना आयुष्य मनुष्यना होए तथा तयंतधम्माइयाणंतो के० ते पांचमा आराने अंते जिनधर्मादि पदार्थनुं पण अंत एटले नाश थशे व्यवहार आचार नीति जाति सर्वनुं अंत आवशे ए वात सिद्धांतमां कही छे. एटला वोल विछेद जशे ते कहे छे. यथा ॥ सुयसूरि संघधम्मो ॥ पुवन्हेछिजिही अगणि सायं ॥ निवविमलवाहणो सुह, ममंति तद्धम्म मझन्हे ॥ १ ॥ दुप्पसहो समणाणं फग्गुसिरिहोइ साहुणीणंच सड्ढो नाइल नामा सच्चसिरि सावियाणंच ॥ २ ॥ पुव्वाए संझाए वोछेर्छहोइचरणधम्मस्स मझन्नेरायाणं अवसराणे जायतेयस्स इति गाथार्थ. ॥ १०२ ॥

तेवारपछी शुं थशे ते कहे छे.

खारग्गिविसाईहिं ॥ हाहाभूया कयाइ पुहवीए ॥ खग-
बीयवियड्ढाइसु ॥ नाराइवीयं बिलाईसु ॥ १०३ ॥

अर्थ– खारग्गिविसाईहिं के० लवणादिखार तथा अग्नी अने विष ते कालकूटादि तेनी वृष्टि तेणेकरी हाहाभूयाकयाइपुहवीए के० पृथ्वि जे छे ते हाहाकार करशे, तथा खगवीय के० पक्षी जाति प्रमुखनां जे बीज छे ते वियड्ढाइसु के० वैताढ्य प्रमुख पर्वतने विषे रहेशे, तथा नराइवीयं के० मनुष्य तथा तिर्यंचनां बीज छे ते सर्व बिलाईसु के० बिलादि स्थानेविषे रहेशे. इति गाथार्थ ॥ १०३ ॥

हवे ते बिल वखाणे छे.

बहुमछचक्कवहनइ ॥ चउक्कपासेसु नव नव बिलाइं ॥
वेयड्ढोभयपासे ॥ चउयालसयं बिलाणेवं ॥ १०४ ॥

अर्थ– वेयड्ढोभयपासे के० वैताढ्यना बे पासानेविषे बहुमछचक्कवहनइचउक्कपासेसु के० घणा छे माछलां ज्यां वली चक्क के० शकट जे गाडुं तेनुं चक्र तेहनी धारा सरखो छे, वह के० प्रवाह जेहनो एहवी जे गंगा अने सिंधू तथा रक्ता अने रक्तवती नामे जे नइ के० नदी तेहना बे तटनेविषे नवनवबिलाइं के० नव नव बिल ते गुफासरखा जाणवा. एटले दक्षिणभरतमांहे बे नदीना तट चार छे. अने उत्तरभरतमांहे बे नदीना तट चार छे, ते सर्व मलीने आठ तट छे, ते एकेकतटे नव नव बिल गणिएं, तेवारे बहुत्तर बिल थाय. एम ऐरवतनेविषे पण बहुत्तर बिल छे, ते सर्व एकठा करीएं तो जंबूद्वीपनेविषे चउयालसयंबिलाणेवं के० एकसोने चुमालीस बिल जाणवा.॥ १०४ ॥

हवे छठा आराने विषे मनुष्यादिकनुं जे स्वरूप छे ते बे गाथाए करी कहे छे.

पंचमसमछठारे ॥ दुकरुच्चा वीसवरिस आउनरा ॥
मछासिणो कुरूवा ॥ कूरा बिलवासि कुगइगमा ॥ १०५ ॥

अर्थ–पंचमसमछठारे के० एकवीस सहस्र वरस प्रमाणे पांचमा आरासरखो जे छठो आरो छे. तेहने विषे दुकरुच्चा के० बे हाथ उंचा शरीर अने वीसवरिस आउनरा के० वीश वरस छे आयुष्य जेमनुं एहवा मनुष्य होए. पण ते मनुष्य केहेवा होय ते कहे छे. मछासिणो के० मछनो छे आहार जेमने तथा कुरूवा के० कुत्सित एटले माठुं छे, रूप जेमनुं एवा छे. वली केहेवा छे, कुरा के० निर्दय छे परिणाम जेमनां वली केहेवा छे. बिलवासि के० बिलनेविषे रहेनारा छे. छे. कुगइगमा के० नरक तिर्यंचरूप दुर्गतिनेविषे गमन एटले जावुं छे, जेमनुं एवा छे. ॥ १०५ ॥

वली पण छठा आराना मनुष्यनुं स्वरूप कहे छे.

निल्लज्जा निवसणा ॥ खरवयणा पियसुयाइ ठिइरहिया ॥
थीउं छवरिसगप्रा ॥ अइदुहप्पसवा बहुसुया य ॥ १०६ ॥

अर्थ- निल्लज्जा के० निर्लज्जा एटले लज्जारहित छे, तथा निवसणा के० वस्त्ररहित छे, एटले पशुनीपेठे नग्न फिरे छे. तथा खरवयणा के० कठोरवचनना बोलनार छे. तथा पियसुयाइठिइरहिया के० पितापुत्रनी जे स्थिति तेणे करी रहीत छे, एटले आ पिता, ए पुत्र, ए स्त्री, ए बहिन, इत्यादि व्यवहार नथी. एटले तिर्यंचनी पेरे विवेक रहित छे. तथा छठा आरानेविषे थीउंछवरिसगप्रा के० स्त्री छे ते छ वरसनी गर्भ धारण करे छे. अइदुहप्पसवा के० पण अतिदुःखे प्रसव करे छे. य के० वली ते स्त्री छे ते बहुसुया के० घणा छे सुत के० छोरु जेने एहवी स्त्रीयो छे. ॥ १०६ ॥

इय अरछक्केण वस ॥ प्पिणित्ति उस्सप्पिणी वि विवरीया ॥
वीसंसागरकोडा, कोडीउं कालचक्कंमि ॥ १०७ ॥

अर्थ- इयअरछक्केण के० ए पूर्वोक्त छ आरा तेणे करी अवसप्पिणित्ति के० अवसर्प्पिणी काल होए अने तेने विवरीया के० विपरित ते अवला गणीएं तेवारे उस्सप्पिणीवि के० उत्सर्प्पिणीकाल पण थाए. त्यां अवस र्प्पिणी ते प्रथम आराथी घटतो काल होए अने उत्सर्प्पिणी ते प्रथम आराथी चढतो काल होए, माटे अवसर्प्पिणी तथा उत्सर्प्पिणीना बार आराना कालचक्कंमि के० कालचक्रनेविषे वीसंसागरकोडाकोडीउं के० वीस कोडाकोडि सागरोपम थाए. इतिगाथार्थ. ॥ १०७ ॥

हवे चार क्षेत्रनेविषे चार आरानुं सरखापणुं कहे छे.

कुरुदुगि हरिरम्मयदुगि ॥ हेमवएरन्नवइदुगि विदेहे ॥
कमसो सया वसप्पिणि ॥ अरयचउक्काइसमकालो ॥ १०८ ॥

अर्थ-कुरुदुगि के० देवकुरु तथा उत्तरकुरु ए बे क्षेत्रनेविषे तथा हरिरम्मयदुगि के० हरिवर्ष तथा रम्यक ए बे क्षेत्रनेविषे तथा हेमवएरन्नवइदुगि के० हेमवत तथा एरण्यवत ए बे क्षेत्रनेविषे तथा विदेहे के० पूर्वविदेह अने पश्चिमविदेह क्षेत्रनेविषे ए चार क्षेत्रना युगलनेविषे कमसो के० अनुक्रमे करी सया के० सदाकाले अवसर्प्पिणिअरयचउक्काइसमकालो के० अवसर्प्पिणिकालना चार आरानो प्रथम काल जाणवो. ते केम? अवसर्प्पिणी कालनो पेहेलो आरो सुखमसुखमा तेहना धुरनुं जेहवो काल होए तेहवो काल सदैव देवकुरु अने उत्तरकुरु ए बे कुरुक्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ दोसुविकुरुसुमणुआ इपल्लपरमाउणोतिकोसुच्चा ॥ पिठकरंडसयाइं दोछप्पन्नाइमणुआणं ॥ १ ॥ सुसमसुसमाणुभावं अणुभवमाणाणवच्चगोवणया अउणापन्नदिणाइ अट्ठमभत्तस्सआहारो ॥ २ ॥ एम बीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हरिवर्ष तथा रम्यक ए बे क्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ हरिवासरम्मएसु ॥ आउपमाणंसरीरमुस्सेहो पलिउवमाणिदुन्निउ दुन्नीकोसुस्सियाभणिया ॥ ३ ॥ छट्ठस्सयआहारो चउसट्ठिदिणाणुपालणातेसिं पिठिकरंडाणसयं अट्ठावीसयमुणेयव्वं ॥ ४ ॥ वली त्रीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हेमवंत तथा एरण्यवतमांहे होए. यथा ॥ गाउयमुच्चापलिउवमाउणो वज्जरिसहसंघयणो हेमवएरन्नवए अहंमिदनरा मिहुणवासी ॥ ५ ॥ चउसट्ठिपिंडयाणि मणुआणीतेसिमाहारो भत्तस्सयचउत्थस्सय अउणासिदिणाणवच्चपालणया ॥ ६ ॥

तथा चोथा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो महाविदेहक्षेत्रनेविषे सदा जाणवो. यथा ॥ पंचसुजरहेरवएसु तहयविदेहेसु पंचदशसंखा ॥ जणियाजकम्मजूमीसुतीसपुणजोगजूमीसु ॥ ७ ॥ हेमवयंहरिवासं उत्तरकुरुतहयदेवकुरुनामा रम्मयएरणवयं एयाउजोगजूमीउ. ॥ १०८ ॥

हवे चार वैताढ्यनुं स्वरूप बे गाथाए करी कहेछे.

हेमवएरणवए ॥ हरिवासे रम्मए य रयणमया ॥ सद्दा
वइ वियडावइ ॥ गंधावइ मालवंतक्का ॥ १०९ ॥ चउ
वट्टवियड्डा सा, इ अरुण पउम प्पजास सुरवासा ॥ मू-
लुवरि पिहुत्ते तह ॥ उच्चत्ते जोयणं सहसं ॥ ११० ॥

अर्थ-हेमवएरणवए के० हेमवंत अने ऐरण्यवत तथा हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्र य के० वली रम्मए के० रम्यकक्षेत्र ए चार क्षेत्रनेविषे रयणमया के० सर्वरत्नमय एहवा सद्दावइ के० शब्दापाती तथा वियडावइ के० विकटापाती अने गंधावइ के० गंधापाती तथा मालवंतक्का के० माल्यवंत ए नामे चउवट्टवियड्डा के० चार वृतवैताढ्य अनुक्रमे जाणवा. ए वृतवैताढ्य केहेवा छे. तोके साइ के० स्वाति तथा अरुण के० अरुण तथा पउम के० पद्म तथा प्रजास एहवानामे देवताना आवास छे, जेमनेविषे एवा छे. तेमां शब्दापाति वैताढ्यनेविषे स्वातिदेव वसेछे. तथा विकटापाती वैताढ्यनेविषे अरुणदेव अने गंधापाति वैताढ्यनेविषे पद्मदेव तथा मालवंत वैताढ्यतनेविषे प्रजासदेव वसेछे. एम अनुक्रमे जाणवा. हवे ए वृतवैताढ्यनो परिमाण कहेछे. मूलुवरि के० मूलनेविषे तथा उपर जे शिखर छे तेहनेविषे जोयणंसहस्संपिहुत्ते के० सहस्र योजन पहोला छे, तह के० तथा प्रकारे उच्चत्ते के० उंचपणे पण सहस्र योजन जाणवा. इति गाथार्थ. ॥ १०९ ॥ ११० ॥

हवे जंबूद्वीपना मध्यनेविषे जे मेरुपर्वत छे, ते मेरुनुं स्वरूप कहे छे.

मेरू वट्टो सहस्स॥ कंदो लक्कूसिउ सहसउवरिं ॥ दसगु-
णजुवि तं सनवइ ॥ दसिगारंसं पिहुल मूले ॥ १११ ॥

अर्थ-मेरुवट्टो के० मेरुपर्वत छे ते कनकमय वाटलो जाणवो. तथा सहस्सकंदो के० सहस्र योजननो कंद एटले मूल सहस्र योजन पृथ्वीमांहे छे, तथा लक्कुसिउ के० लाख योजन उंचो छे. अहींआ ए जावार्थ छे जे सहस्र योजननो कंदछे अने उपर नवाणु सहस्र योजननुं उंचपणुं छे. एरीते कंदसहित लाख योजन उंचो छे. तथा सहसउवरिं के० उपर एटले शिखरनेविषे सहस्र योजन पिहुल के० विस्तीर्ण छे, तं के० ते सहस्र योजनने दसगुण के० दशवार गुणतां दस सहस्र, थाए, तो दस सहस्र योजन जुवि के० पृथ्वीने विषे पिहुल के० पोहोलोछे. वली मेरु केहेवोछे तंसनवइ के० ते दससहस्र योजनने नेवुएं सहित करी उपरे दसिगारंसं, के० योजनना अगीआर जाग करिए तेवा दस जाग एटले दस सहस्र नेवु योजन अने उपर एक योजनना अगीआर जागमांहेला दसजाग एटलो मूलथी हेठे कंदनेविषे पोहोलोछे ॥ १११ ॥

हवे मेरुना त्रण कंड एटले जाग तेहनुं स्वरूप कहेछे.

पुढवुवल वयर सक्कर ॥ मयकंदो उवरि जाव सोमणसं ॥
फलिहंक रयय कंचण ॥ मउय जंबूणउ सेसो ॥ ११२ ॥

अर्थ– पुढवुंवलवयरसक्करमयकंदो के० पृथ्वी एटले माटी अने उपल एटले पाषाण तथा वयर के० वज्ररत्न तथा सक्कर के० कांकरा ए चार पदार्थनो मेरुनो कंद जाणवो. एटले एक सहस्र योजननो पहेलो भाग थयो. तथा उवरि के० पृथ्वी थकी उपर जावसोमणस के० यावत् सोमनसनामा वन सुधी फलिहंक रयय कंचणमउय के० स्फाटिक रत्न तथा अंकरत्न तथा रूपुं तथा कांचन एहनो मेरु छे. ते त्रिसठ सहस्र योजन प्रमाणछे, ए बीजो भाग जाणवो. सेसो के० शेष त्यांथी उपर छत्रीश सहस्र योजन जे छे ते जंबूणउ के० जंबूनद एटले रक्तवर्णकनकनो त्रीजो भाग जाणवो. ए मेरुना त्रण भाग कह्या. इति गाथार्थ. ११२

तदुवरि चालीसुच्चा ॥ वट्टा मूलुवरि बार चउ पिहुला ॥
वेरुलिया वरचूला ॥ सिरिभवणपमाण चेइहरा ॥ ११३ ॥

अर्थ– तदुवरि के० ते लाख योजन प्रमाणना उंचा मेरुपर्वत उपरे चालीसुच्चा के० चालीस योजननी उंची अने वट्टा के० वर्तुल तथा मूलुवरिबारचउपिहुला के० मूलनेविषे बार योजन पोहोली अने उपर चार योजन पोहोली तथा वेरुलिया के० वैडुर्य नामे जे नीलारत्न तेनी वर के० प्रधान चूला के० चूलिकाछे. ते वली चूलीका केहवीछे, सिरिभवणपमाणचेइहरा के० श्रीदेवीना भवन सरखा चैत्यग्रह एटले जिनभवन तेणेकरि महाशोभितछे. इति गाथार्थ. ॥ ११३ ॥

हवे मेरु उपरे चूलिकाना मूलने विषे पंडकवन वखाणे छे.

चूलातलाउ चउसय ॥ चउणउए वलयरूव विक्खंभं ॥
बहुजल कुंड पंडग, वणं च सिहरे सवेइयं ॥ ११४ ॥

अर्थ– चूलातलाउ के० चूलीकाना तलाथकी सिहरे के० मेरु शिखरनेविषे चउसयचउणउएवलयरूव-विक्खंभं के० चारसें चोराणुं योजन परिमाण वलयनुं विष्कंभ छे जेहनुं, तथा बहुजलकुंड के० घणु छे पाणि जेहनेविषे एहवे कुंडे करी सहित एहवुं पंडगवणं के० पंडक नामे वन छे. वली ते वन केहवुं छे, तो के सवेइयं के० वेदिकाए करी सहित छे. इति गाथार्थ. ॥ ११४ ॥

ते पंडक वनने विषे जिनभवननी अने प्रासादनी स्थिति कहे छे.

पन्नास जोयणेहिं ॥ चूलाउ चउदिसासु जिणभवणा ॥
विदिसि सक्कीसाणं ॥ चउवाविजुया य पासाया ॥ ११५ ॥

अर्थ–चूलाउ के० चूला थकी चउदिसासु के० चार दिशिने विषे पन्नास जोयणे हिं के० पचास योजन, वेगला जिणभवणा के० चार जिनभवन छे. तथा सविदिसिसक्कीसाणं के० पोतपोतानी विदिसिनेविषे सौधर्मेंद्र तथा ईशानेंद्र छे. तेमना पासाया के० प्रासाद छे. पण ते प्रासाद केहेवा छे तो के प्रत्येक प्रासाद चउवाविजुया के० चार वावडिए युक्त एटले सहित छे. ॥ १०५ ॥

हवे ते जिनभवन तथा प्रासादनां प्रमाण कहे छे.

कुलगिरिचेइहराणं ॥ पासायाणं चिमे समठ गुणा ॥
पणवीस रुंद दुगुणा ॥ यामाउ इमाउ वावीउ ॥ ११६ ॥

अर्थ– कुलगिरिचेइहराणंसम के० कुलगिरिना जिनभवन सरखा पंडगवनमांहे चैत्य जाणवा, जेम कुल-

गिरिना चैत्य छे, ते पचास योजन लांबा अने पचीस योजन पोहोला छे अने छत्रीस योजन उंचा छे तेम मेरुना पंडगवनने विषे पण एहवा चैत्य जाणवा. च के० वली इमे पासाया के० आ मेरुना प्रासाद जे छे ते अठगुणा के० कुलगिरिना प्रासादथी आठगुणा मोटा जाणवा. ते केमके कुलगिरिना प्रासाद एकसो पचीस कोश समचउरंस लांबा पोहोलां छे, अने वसेंने पचाश कोस उंचा छे. तो एकसो पचीस कोशने आठगुणा करिए तेवारे एक सहस्र कोश थाए, तेहना वसेंने पचाश योजन थाय एटला ए लांबा पोहाला छे. हवे उंचपणाना बसेंने पचास कोश छे तेहने आठगुणा करिए तो बे सहस्र कोस थाए, तेहना योजन करिए तो पांचसें योजन थाय एटला उंचा ए प्रासाद जाणवा. एहवा चार प्रासाद विदिशिने विषे छे. हवे वावडी वखाणे छे. पणवीस रुंदडगुण के० पचीस योजन पोहोली अने तेथी बमणी पचास योजन लांबी एहवी चार वावडी जाणवी. इशान कूणथी दक्षिणावर्त्त चार चार वावडीनां जे नाम छे ते कहे छे. पुंफा, पुंफप्रभा, रक्ता अने रक्तवती ए चार वावडी छे ते ईशान कूणे छे. अने क्षीररसा, इक्षुरसा, अमृतरसा, अने वारुणीरसा ए चार वावडी छे ते अग्निकूणे जाणवी. तथा शंखोत्तरा, शंखा, शंखावर्त्ता अने बलाहका ए चार वावडी. नैर्ऋत्य कूणे छे. तथा पुष्पोत्तरा, पुष्पवती, सुपुष्पा अने पुष्पमालिनी ए चार वावडी छे ते वायु कूणे जाणवी. ए सोल वावडीना नाम जाणवा. ए विदिशिना चार प्रासादनी चारे दिशे एकेकी वावडी छे, ए रीते सोल वावडीयो छे. इति गाथार्थ ॥ ११६ ॥

हवे जिनभवन बाहेर जे चार शिला छे ते वखाणे छे.

जिणहर बहिदिससि जोयण ॥ पणसय दीहद्धपिहुल चउ उच्चा ॥
अद्धससिसमा चउरो ॥ सियकणग सिला सवेइया ॥ ११७ ॥

अर्थ-जिणहरबहिदिसिजोयणपणसयदीहद्धपिहुल चउउच्चा के० जिनभवननी बाहेरनी दिशिने विषे पांचसें योजननी दीर्घ एटले लांबी अने अढीसें योजन पोहोली तथा चार योजन उंची अने अद्धससिसमा के० अर्द्ध चंद्रमाने आकारे एवी चउरो के० चार शिला छे. वली केहवी छे ? सियकणगसिला के० स्वेत कनकनी शिला छे, तथा सवेईया के० मनोहर वेदिकासहित छे. ॥ ११७ ॥

हवे पूर्वोक्त जे शिला तेहने उपर जे सिंहासन छे तेहनुं प्रमाण कहे छे.

सिलमाणठ सहस्सं ॥ समाण सीहासणेहिं दोहि जुया ॥
सिलपंडु कंबलार ॥ त्त कंबलापुव पछिमउ ॥ ११८ ॥

अर्थ-सिलमाण के० सिलानुं मान जे उंचपणुं तथा लांबपणुं तथा पहोलपणुं तेने अठसहस्संसमाण के० आठ सहस्रभागे वेचतां जे भाग आवे ते प्रमाणे एकेकी सिला उपर सीहासणेहिंदोहिं के० बेबे सिंहासन छे तेणे करी जुया के० युक्त एहवी पंडुकंबलारत्तकंबला के० पंडुकंबला तथा रक्तकंबला एहवे नामे बे सिल के० सिला छे. तेमां पुव के० पूर्वदिशिनेविषे पंडुकंबला नामे सिला छे, तथा पछिमउ के० पश्चिम दिशिनेविषे रक्तकंबला नामे सिला छे. इति अक्षरार्थ. हवे विस्तारार्थ कहे छे. ते सिलानुं लांबपणुं पांचसें योजन छे, तेने आठ सहस्र भागें वेचतां पांचसें धनुष्य आवे तो सिंहासन पांचसें धनुष्य लांबा छे, तथा सिलानुं पोहोलपणुं अढीसें योजन छे ते आठ सहस्र भागे वेचतां अढीसें धनुष्य लाभे तो सिंहासन अढीसें धनुष्य पोहोला छे, तथा सिला चार योजन उंची छे, तो चार योजनने आठसहस्र भागे वेचतां चार धनुष्य लाभे तो सिंहासन चार धनुष्य उंचा छे. एहवा बे सिंहासन एकेकी सिलाउपरे छे. इति गाथार्थ. ॥ ११८ ॥

जासुत्तराउ ताउ ॥ इगेगसिंहासणाउ अइपुवं ॥ चउसु-
वि तास नियासण, दिसिज्ञवजिणमज्जणं होइ ॥ ११ए ॥

अर्थ– ते सिलानेविषे जासुत्तराउताउ के० दक्षिण अने उत्तर दिशे इगेगसिंहासणाउ के० एकेक सिंहासन जाणवुं. तेना नाम ते शिलाना नामनेविषे अइपुवं के० अतिशब्द छे ते पूर्वे जोडवुं ते केम? दक्षिण दिशे अतिपांडुकंबला नामे शिला छे, अने उत्तरदिशे अतिरक्तकंबला नामे शिला छे. ए बे शिलाउपरे एकेकुं सिंहासन छे. तासुचउसुवि के० ते चार शिलानेविषे नियासणदिसि ज्ञवजिणमज्जणं एटले नियासण के० निजासन ते आपआपणा सन्मुख जे दिसि छे. तेनेविषे ज्ञव के० उत्पन्न थया एवा जे जिण के० तीर्थंकर माहाराज तेमनुं मज्जणं के० स्नात्रमहोछव होइ के० थाए. पूर्व अने पश्चिम दिशिनी जे शिला छे ते दक्षिण तथा उत्तरदिशि लांबी छे, अने पूर्व तथा पश्चिमदिशि पोहोली छे. तथा दक्षिण अने उत्तरदिशिनी जे शिला छे ते पूर्व तथा पश्चिमदिशि लांबी छे. अने दक्षिण तथा उत्तरदिशि पोहोली छे. तथा चंद्रमानी आकृतिनुं जे वक्रपणुं छे ते माहेली दिशिनेविषे लेखविएं. अहींयां पूर्वपश्चिम महाविदेहक्षेत्रनेविषे समकाले चार तीर्थंकर उपजे तेहना समकाले महोत्सव थवा माटे पूर्व अने पश्चिमना चार सिंहासन छे. ते कह्यां. तथा ज्ञरत अने ऐरवतनेविषे समकाले बे तीर्थंकर जन्म पामे. तेमाटे दक्षिण तथा उत्तरदिशिनेविषे बे सिंहासन छे ते कह्यां. इति गाथार्थ. ॥ ११ए ॥

हवे शिखरथी हेठल सोमनस वन वखाणे छे.

सिहरा छत्तीसेहिं ॥ सहसेहिं मेहलाइ पंच सए ॥ पिहुलं
सोमणसवणं ॥ सिलविणु पंडगवण सरिछा ॥ १२० ॥

अर्थ– सिहरा के० मेरुना शिखरथी छत्तीसेहिंसहसेहिं के० छत्रीस सहस्र योजन हेठल आविएं तेवारे पंचसए के० पांचसें योजन पिहुल के० पोहोली एहवी मेहलाइ के० मेखला छे ते मेखला वलयने आकारे छे, ते मेखलानेविषे सोमणसवणं के० सोमनस नामे वन छे, पण ते वन कहेवुं छे, तोके–सिलविणुपंडगवणसरिछं के० चारशिलाविना पंडकवन सदृश छे एटले पंडकवननीपेठे चारदिशिनेविषे चार जिनज्ञवन छे, अने विदिनेविषे चार प्रासाद छे, ते चार प्रासाद जे छे ते एकेका प्रासादनेकेडे चार चार वावडी छे. पण जिनज्ञवन आगल चार शिला नथी. हवे ते पूर्वोक्त वावडीनां नाम कहे छे. सुमना, सौमनसा, सौमनस्या, अने मनोरमा, ए चार वावडि ईशान कूणे छे, तथा उत्तरकुरा, देवकूरा, वारिषेणा अने सरस्वती ए चार वावडी अग्निकूणे छे. तथा विशाला, मणिज्ञद्रा, अज्ञयसेना अने रोहिणी ए चार वावडी नैर्ऋत्य कुणे छे. तथा ज्ञद्रोत्तरा, ज्ञद्रा, सुज्ञद्रा अने ज्ञद्रवती ए चार वावडी वायुकूणे छे. ए सोल वावडीयोना नामनुं आंतरुं सोमनसवनने विषे जाणवुं. अपर सर्व पंडकवननी पेठे छे. ॥ १२० ॥

हवे जिहां सोमनसवन छे. तिहां मेरुनुं पोहोलपणुं कहे छे.

तब्बाहिरि विरकंज्ञो ॥ बायालसयाहि इगसयरि जुयाइं ॥
अठ्ठ गारसज्ञागा ॥ मझे तं चेव सहसूणं ॥ १२१ ॥

अर्थ– तब्बाहिरिविरकंज्ञो के० ते सोमनसवनसंबंधी जे बाहेरना बे छेडा एटले पूर्व पश्चिम अथवा दक्षिणउत्तर दिशिनुं मध्यअंतरनेविषे मेरुनुं विष्कंज्ञ छे ते कहे छे. बायालसयाहिइगसयरिजुयाइं अठ्ठ गारसज्ञागा

के० चार सहस्र वसेंने बहुत्तर उपर अगीआरिआ आठ भाग एटलो विष्कंभ जाणवो. तेहनुं परिधि तेर सहस्र पांचसेंने अगीआर योजन उपर अगिआरीआ छ भाग एटलो बाहिरनो परिधि होय. मज्झेतं चेवस हसूणं के० सोमनसवनने विषे मांहेली परिधि अंतर एक सहस्र योजन उणुं जाणवुं. केमके ते सोमनसवननुं पोहोलपणुं जे छे तेमांथी पांचपांचसें योजन बे पासना जेवारे काढिएं तेवारे मांहेनुं विष्कंभ त्रणसहस्र वसेने बहुत्तेर योजन उपर अगीआरीआ आठ भाग होय. तेहनुं परिधि दशसहस्र त्रणसेने ओगणपचाश योजन उपर अगीआरिआ बे भाग जाणवुं. हवे विष्कंभ जाणवानी परे कहे छे. मेरुनो मध्यविस्तार जिहांवांछिएं ते स्थानके मूलथी जेटला योजन उंचुं होए तेटला योजन अगीआर भागें वेंचतां जे भाग आवे ते मूलगा-विस्तार मांहेथी काढतां जे उगरे तेटलो विष्कंभ जाणवो. ते आवी रीते जे समभूतलथी त्रेसठ सहस्र योजन उंचुं सोमनसवन छे, तेने अगीआर भागे वेंचतां पांच सहस्र सातसेंने सत्तावीस योजन अने उपर त्रण कला आवे ते मूलनुं विस्तार दश सहस्र योजन छे, तेमांथी काढीएं ते आवी रीते के प्रथम सहस्र मांहेथी एक योजन लेइ तेहना अगीआर भाग करी तेमांथी त्रण कला काढीएं तेवारे दशसहस्रमांहे नव-सहस्र नवसे नवाणु योजन अने उपर अगीआरिआ आठ भाग रहे तेमांहेथी पूर्वला सत्तावन्नसे सत्तावीश योजन काढीएं तेवारे चार सहस्र वसे बहुत्तेर योजन अने उपर अगीआरीआ आठ भाग रहे तेटलुं मे-रुनुं विष्कंभ सोमनसवननी बाहेरनी परिधिनेविषे जाणवुं. एम नंदनवननेविषे पण करण जाणवो.॥१२१॥

हवे नंदनवन वखाणे छे.

तत्तो सढढुसठी ॥ सहसेहिं नंदणंपि तह चेव ॥ नवरं
भवण पासायं ॥ तरछदिसि कुमरिकुडावि ॥ १२२ ॥

अर्थ– तत्तो के० ते सोमनस वनथी हेठल सड्ढुसठीसहसेहिं के० साडावासठ सहस्र योजन नीचे नंदनवन जाणवुं. नंदणं पितहचेव के० ते नंदनवन पण तेमज एटले सोमनसवननी पेठे तेना सहश चेव के० निश्चे जाणवुं. नवरं के० एटलुं विशेष छे. जे भवण पासायंतरछ के० जिनभवन अने प्रासाद तेहना आठ आंतरानेविषे दिसिकुमरिकूडावि के० दिक्कुमारिकाना आठ कूट छे ते कूट पांचसें योजन उंचा जाणवा. अने नवमुं बल कूट छे ते सहस्र योजन उंचुं छे माटे सहस्रांक मध्ये गण्युं छे. ते कूटनुं स्थान विशेष सिद्धांतथी जाणवुं. ए दिक्कुमारिका समभूतलथी एक सहस्र योजन उंची छे अने कूट उपरे भवनमांहे वसे छे. तेमाटे उर्द्ध लोकवासिनी कहिएं तेहनां नाम कहे छे. मेघंकरी, मेघवती, सुमेघा, मेघमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, वलाका अने वारिषेणा, ए आठ कुमारीका जाणवी. तिहां जे वावडी छे तेनां नाम कहे छे नंदोत्तरा, नंदा, सुनंदा अने नंदवर्द्धनी ए चार वावडी इशान कूणे छे. तथा नंदिषेणा, अमोघा, गोस्तूपा अने सुदर्शना ए चार वावडी अग्नि कूणे छे. तथा भद्रा, विशाला, कुमुदा अने पुंडरकीणी ए चार वावडी नैर्ऋत्य-कूणे छे. तथा विजया, वैजयंती, जयंती अने अपराजिता ए चार वावडी वायु कूणे छे. ॥ १२२ ॥

सोमनसवननीपेठे नंदनवन प्रदेशनेविषे गिरिविस्तार कहे छे.

नवसहस नवसयाइं ॥ चउपन्ना छच्चिगारभागाय ॥ नं-
दणवहिविरकंभो ॥ सहसूणो होइमझंमि ॥१२३॥

अर्थ– नवसहस के० नव सहस्र अने नवसयाइं के० नवसें चउपन्ना के० चोपन्न योजन उपरे छच्चिगार भागा के० अगीआरिआ छ भाग एटलो नंदणवहिविरकंभो के० नंदनवननेविषे बाहिरनी दिशिनुं विष्कंभ

जाणवो. अने तेहनुं परिधि एकत्रीस सहस्र चारसें अने उगणएंसि योजन ए बाहिरनुं परिधि छे. तथा नंदनवनने मज्झमि के० मांहेनुं परिधिनुं विष्कंभ ते पूर्वोक्त विष्कंभथी सहसूणो के० एक सहस्र योजने उंणो जाणवो, एटले आठ सहस्र नवसेंने चोपन्न योजन उपरे अगीआरीआ छ भाग जाणवो. तथा तेहनुं परिधि अठावीस सहस्र त्रणसेंने सोल योजन उपर अगीआरिआ आठ भाग ए मांहेनो परिधि जाणवो. ॥१२३॥

हवे भद्रशाल वन वखाणे छे.

तदहो पंच सएहिं ॥ महियलि तह चेव भद्दसालवणं ॥
नवरंमिह दिग्गयच्चिय ॥ कूमा वण विछरंतुइमं ॥ १२४ ॥

अर्थ– तदहो के० ते नंदनवनथी हेवुं पंचसएहिं के० पांचसें योजन महियलि के० समभूतल पृथ्वीनेविषे तहचेव के० तेमज एटले नंदनवननी पेठेज भद्दसालवणं के० भद्रसालनामे वन जाणवुं. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे इह के० आ भद्रशाल वननेविषे जे जिनभवन अने प्रासादना जे आठ आंतरा छे तेनेविषे हाथीने आकारे आठ करिकूट छे, ते दिग्गज के० दिग्गजकूट कहेवाय छे. ए भद्रशाल वनने विषे मेरुनी चारदिशि ते सीतोदा तथा सीतानें प्रवाहे रुंधी छे. तेमाटे नदीना तट उपरे जिनभवन छे, अने गजदंतगिरिनीपासे प्रासाद छे. अने जिनभवन तथा प्रासादने वच्चे दिग्गजकूट एटले आठ करिकूट छे. हवे तिहां जे वावडी छे तेमनां नाम कहे छे, पद्मा, पद्माभा, कुमुदा अने कुमुदाभा ए चार वावडी इशान कूणे छे. तथा उत्पलभौमा, नलिना, उत्पलोज्वला अने उत्पला ए चार वावडी अग्नि कूणे छे. तथा भृंगा, भृंगिनी, जलप्रभा अने वज्रा ए चार वावडी नैरुत्य कूणे छे. तथा श्रीकांता, श्रीमाता, श्रीमंदा अने श्रीनिलया ए चार वावडी वायुकूणे जाणवी. तथा वणविछरंतुइमं के० ए भद्रशाल वननुं जे चारदिशि विस्तार छे, ते आगली गाथाए कहे छे. ॥ १२४ ॥

बावीससहस्साइं ॥ मेरूउ पुव्वउ य पछिमउ ॥ तं
चाउसीविहत्तं ॥ वणमाणं दाहिणुत्तरउ ॥ १२५ ॥

अर्थ– मेरुउ के० मेरुपर्वत थकी पुव्वउयपछिमउ के० पूर्व अने पश्चिमदिशे भद्रशाल वननी बाहिरनी दिशिनुं विष्कंभ बावीस सहस्साइं के० बावीस सहस्र योजन होय. तंचाउसीविहत्तं के० ते बावीस सहस्र योजनने अठ्यासी भागे वेचतां बसेंने पचास योजन लाभे तो एटलो दाहिणुत्तरउ के० दक्षिण अने उत्तर दिशिनेविषे वणमाणं के० भद्रशाल नामे जे वन छे, तेना विस्तारनुं प्रमाण जाणवुं. ॥ १२५ ॥

हवे गजदंत गिरि वखाणे छे.

छवीससहस चउसय ॥ पणहत्तरि गंतु कुरुनइपवाया ॥
उभउ वि निग्गया गय ॥ दंता मेरुम्मुहा चउरो ॥ १२६ ॥

अर्थ–कुरुनइपवाया के० कुरुक्षेत्रनी जे नदी सीतोदा तथा सीता तेहनुं प्रपात के० पडवा नीकलवानुं स्थानक जे जीभी तिहांथी गंतु के० जइने छवीस सहस चउसयपणहत्तरि के० छवीस सहस्र चारसेंने पंचोत्तेर योजन उभउवि के० बे पासे मेरुम्मुहा के० मेरुपर्वत साहामां चउरो के० चार गयदंता के० गजदंत गिरि छे. ते निषध तथा नीलवंत पर्वतमांहेथी निग्गया के० नीकल्या छे, ते गजदंता हाथीना दांतने आकारे देखाए छे माटे एने गजदंत गिरि कहिएं. ॥ १२६ ॥

हवे गजदंत गिरिनी स्थिति तथा वर्ण अने नाम कहे छे.

अग्गेयाइसु पयाहि, णेण दिसासु सियरत्तपियनीला ॥
जसोमणस विज्जुपह ॥ गंधमायण मालवंतक्का ॥ १२७ ॥

अर्थ-अग्गेयाइसु के० अग्नि कूणथी आदि एटले धुरमांडीने पयाहिणेण के० प्रदक्षिणावर्त्त गणतां दिसासु के० चार दिशीने विषे अनुक्रमे चार गजदंत गिरी छे. तेमां सिय के० उज्वलवर्णे गजदंतगिरि अग्निकूणे छे, अने नैर्ऋत कूणे रत्त के० रक्तवर्णो गजदंत गिरि छे, तथा वायुकूणे पिय के० पीत एटले पीले वर्णे गजदंतगिरि छे, तथा इशान कूणे नीला के० नीलवर्णो गजदंतगिरि छे, हवे अनुक्रमे अग्निकूणथी उज्वला गजदंतगिरि प्रमुख चार गजदंताना नाम कहे छे. पेहेलो अग्निकूणे सोमनस, बीजो नैर्ऋत्य कूणे विद्युत्प्रज्ञ, त्रीजो वायुकूणे गंधमायण के० गंधमादन तथा चोथो इशानकूणे मालवंतक्का के० माल्यवंत नामे गजदंतगिरि जाणवो. ॥ १२७ ॥

हवे अधो लोके दिक्कुमारिका ज्यां रहे छे ते स्थानक कहे छे.

अहलोगवासिणीउ ॥ दिसाकुमारीउ अठ एएसिं ॥
गयदंतगिरिवराणं ॥ हिठा चिठंति जवणेसु ॥ १२८ ॥

अर्थ-अहलोगवासिणीउ के० अधोलोकने विषे वसनारी जे अठदिसाकुमारीउ के० आठ दिक्कुमारिका छे ते एएसिंगयदंत गिरिवराणं के० ए गजदंतगिरिना नीचे जे जवणेसु के० जवन छे ते जवनने विषे चिठंति के० ते दिक्कुमारिका रहे छे. ए रहेवाना स्थानकनुं सामान्यपणुं कह्युं. हवे विशेषपणे तेमणे रहेवाना जे स्थानक छे, ते ज्ञानवंत गुरुना वचनथी जाणवां. तथा जोगंकरा, जोगवती, सुजोगा, जोगमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, पुष्पमाला अने अनंदिता ए तेमनां नाम जाणवां. ॥ १२८ ॥

हवे गजदंतगिरिनुं उंचपणुं तथा पहोलपणुं कहे छे.

धुरि अंते चउ पणसय ॥ उच्चत्ति पिहुत्ति पणसयाऽसिसमा ॥
दीहत्ति इमे छकला ॥ डुसयनवुत्तरसहसतीसं ॥ १२९ ॥

अर्थ-इमे के० ए चार जगदंत गिरि ते धुरि के० ज्यां कुलगिरि थकी नीकल्या छे. त्यां नीलवंत-निषधनीपरें चउसय के० चारसें योजन उच्चत्ति के० उंचा छे, तथा अंते के० अंतने विषे मेरुने ज्यां मल्या छे, त्यां पणसय के० पांचसें योजन उंच्च के० उंचा छे, अने मूलने विषे पणसयपिहुत्ति के० पांचसें योजन पोहोला छे, अने अंते के० छेडे तो असिसमा के० तरवारनी धारनी पेठे अंगुलने असंख्यातमे जागें पोहोला छे; तेमाटे असि एटले जे तरवार ते सदृश छे. तथा ते गजदंतगिरिनुं लांबपणुं सहसतीसं के० त्रीस हजार अने डुसय के० बसेंने नवुत्तर के० नव योजन अने उपर छ कला के० छ कला एटलुं छे, ए चार गजदंतगिरिनुं दीर्घपणुं कह्युं तथा ते बे गजदंतगिरि लांबपणे जेवारे एकठा करीएं तेवारे कुरुक्षेत्र धनुष्यने आकारे छे, ते धनुष्यनुं पृष्ट कहिए बाहेरनुं पुंठनुं जाग अर्द्धचंद्राकारनुं थाए, तेहना योजन साठ सहस्र चारसेंने अढार तथा उपर कला बार एटले कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ठ थाए, सीतोदा तथा सीतानदीनी पचास योजन प्रमाण पोहोली जे जीजी छे, ते थकी छवीससहस्र चारसेंने पंचोतेर योजन बे पासे वेगला गजदंतगिरि छे, ते बे पासे एटला वेगला छे, माटे छवीस सहस्र चारसेंने पचोतेर योजन छे. तेने बमणा

करी जीवानो विस्तार पचास योजनमांहे भेलता त्रेपन्न सहस्र योजन कुरुक्षेत्रनी जीवा थाए. जीवा एटले धनुष्यनी पणछ तेसरिखी माटे जीवा कहिएं. इति गाथार्थ ॥ १२ए ॥

हवे कुरुक्षेत्रना मध्यभागनुं पहोलपणुं कहे छे, मध्यभागना पोहोलपणाने इखु कहिएं. ते केम के इखु एटले तीर तेनुं जे ठाम तेने इखु कहिएं ते कहे छे.

ताणं तो देवुत्तर ॥ कुराउ चंदऊसंठियाउ डुवे ॥
दससहस विसुऊमहा ॥ विदेहदलमाणपिहुलाउं ॥ १३० ॥

अर्थ– तांणंतोदेव के० ते गजदंत गिरिमध्ये मेरुपर्वत थकी दक्षिणदिशिनेविषे देवकुरुक्षेत्र छे, अने मेरुथी उत्तरदिशिनेविषे उत्तरकुराउं के० उत्तरकुरुक्षेत्र छे, डुवे के० ए बे युगलियाना क्षेत्र छे, ते चंदऊसंठियाउं के० अर्द्धचंद्रमाने आकारे रह्यां छे, अने दशसहसविसुद्ध के० दश सहस्र योजनें रहित जे महाविदेह क्षेत्रनुं पिहुलाउं के० विस्तार तेनो दलमाण एटले अर्द्ध करतां जेटला योजन थाए तेटला योजन कुरुक्षेत्रना मध्यभागनुं पोहोलपणुं जाणवुं. ते केम ? तोके महाविदेह क्षेत्रनो विस्तार तेत्रीस सहस्र छसेंने चोरासी योजन अने उपर चार कला छे; तेमांहेथी मेरुनुं विष्कंभ दश सहस्र योजन काढिएं तेवारे तेवीस सहस्र छसेंने चोरासी योजन अने उपर चार कला उगरे; तेहनुं अर्द्ध अगीआर सहस्र आठसेंने बेतालीस योजन उपर कला बे एटलो विष्कंभ कुरुक्षेत्रना मध्यभागनेविषे जाणवो. ॥ १३० ॥

हवे कुरुक्षेत्रना गिरि कहे छे.

नइपुवावरकुले ॥ कणगमया बल समा गिरी दो दो ॥
उत्तरकुराउ जमगा ॥ विचित्तचित्ता य इयरीए ॥ १३१ ॥

अर्थ– नइपुवावरकूले के० नदी जे सीतोदा तथा शीता तेमना पूर्व अने पश्चिमदिशें जे बे तट तेहनेविषे कणगमया के० कनकमयी एहवा तथा बलसमा के० बलकूट छे ते समा एटले सरखा सहस्र योजन उंचपणुं छे अने सहस्र योजन मूलें विस्तार तथा पांचसें योजन उपर शिखरनेविषे विस्तार छे जेमनो एहवा गिरिदोदो के० बे बे पर्वत छे. ते उत्तर कुराउ के० उत्तर कुरुक्षेत्रने विषे जमगा के० जमक एवेनामें बे पर्वत छे, अने विचित्तचित्तायइयरीए के० देवकुरुक्षेत्रने विषे शीतोदा नदीना पूर्वदिशिना तटने विषे विचित्रनामे कनकगिरि छे, अने पश्चिम दिशिना तटने विषे चित्रनामे कनक पर्वत छे. ॥ १३१ ॥

हवे कुरुक्षेत्रनी नदीना ऊह वखाणे छे.

नइवह दीहा पण पण ॥ हरया डुडुदारया इमे कमसो ॥
निसहो तह देवकुरू ॥ सूरो सुलसो य विज्जुपहो ॥ १३२ ॥

अर्थ–नइवहदीहा के० नदीना प्रवाहने विषे दीर्घ एटले लांबपणुं छे जेमनुं एहवा पण पण के० पांच पांच हरया के० ऊह एकेका कुरुक्षेत्रने विषे छे, वली ते ऊह केहेवा छे डुडुदारया के० दक्षिण अने उत्तर दिशे बे बे छे बारणा जेमने विषे एहवा पांच ऊह छे, तेना नाम छे ते इमे के० आ कमसो के० अनुक्रमे कहे छे. एक निसहो के० निषध तह के० तथा बीजो देवकुरू, त्रीजो सूरा के० सूरः, य के० वली चोथो सुलसो के० सुलस अने पांचमो विज्जुपहो के० विद्युत्प्रभ ए पांच ऊह देवकुरुक्षेत्रमांहे शीतोदानदीना जाणवा. इति गाथार्थ ॥ १३२ ॥

हवे शीता नदीना पांच ड्रहनां नाम कहे छे.

तह नीलवंत उत्तर, कुरुचंदे रवय मालवंतो त्ति ॥
पउमदहसमा नवरं ॥ एएसु सुरा दहसनामा ॥१३३॥

अर्थ— तह के० तेमज नीलवंत, उत्तर कुरु, चंदे के० चंद्र एरवय के० एरवत अने मालवंतोत्ति के० मालवंत इति ए पांच उत्तर कुरुक्षेत्रमांहे शीतानदीना ड्रह जाणवा. ए ड्रहनां नाम विध्रुड्रह कहिएं. ए सर्व ड्रह छे ते पउम दहसमा के० पद्मड्रह सरखा सहस्र योजन लांबा अने पांचशे योजन पोहोला अने दस योजन ऊंमा जाणवा. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे एएसु के० ए ड्रहने विषे जे सुरा के० अधिष्ठायक देव छे ते दहस नामा के० पोतपोताना ड्रहने नामे तेमनां नाम छे. ॥ १३३ ॥

हवे कुलगिरि, जमलपर्वत, पांचड्रह अने मेरु एहना सात आंतरा कहे छे.

अडसय चउतिस जोय ॥ णाइं तह सेगसत्तनागाउ ॥
इक्का रसयकलाउ ॥ गिरिजमलदहाण मंतरयं ॥ १३४ ॥

अर्थ— अडसय के० आठसें अने चउतिस जोयणाइं के० चोत्रीस योजन तह के० तथा प्रकारे सेगसत्त नागाउ छे० एक कलाना सात नाग करीएं, एहवे एक नाग सहित इक्कारसयकलाउ के० अगीआर कला एटलुं कुलगिरि, जमलपर्वत, पांच ड्रह तथा मेरुनो प्रत्येके अंतर जाणवो. ते केम देवकुरुनुं विस्तार अगीआर सहस्र आठसें बेतालीश योजन अने बे कला छे; ते मांहेथी यमलपर्वत अने पांच ड्रह तेणे रुंधेला जे छ सहस्र योजन छे ते काढिएं तेवारे अठावनसें बेतालीस योजन अने कला बे वधे; ते सात नागे वेचतां आठसे चोत्रीस योजन आवे, शेष चार उगरे ते उंगणीसवार गणीएं तेवारे ह्नुत्तेर कला थाए. तेनीसाथे मूलगी बे कला एकठी करतां अठोत्तर कला थाए. ते वली सात नागे वेचता उंगणीसी अगीआर कला आवे वली एक कला उगरे तेहना सात नाग करिए तेहनुं सातड्यो एक नाग अने अगीआर कला एटलुं कुलगिरि तथा जमलपर्वत तथा ड्रह पांच तथा मेरुनुं अंतर जाणवुं. ॥ १३४ ॥

हवे कांचनगिरिनी स्थिति वखाणे छे.

दहपुवावर दस जो ॥ यणेहिं दस दस वियड्ढकूमाणं ॥
सोलसगुणप्पमाणा ॥ कंचणगिरिणो डुसय सवे ॥ १३५ ॥

अर्थ— दहपुवावरदसजोयणेहिं के० ड्रहथकी पूर्व अने पश्चिमदिशे दस योजननी वेगलाइएं एकेकड्रहना बंने पासानेविषे दसदसकंचणगिरिणो के० दस दस कंचनगिरि जाणवा. ते कंचनगिरि केहेवा छे? तोके वियड्ढकूमाणं के० वैताढ्यनाकूटथी सोलसगुणप्पमाणं के० सोलगुणा मोटा छे, एहवा कंचनगिरि जंबूद्वीपने विषे सवे के० सर्वे डुसय के० बसें जाणवा. ते केम? देवकुरू तथा उत्तरकुरुना दश ड्रह छे ते एकेक ड्रहने बे पासे दश दश गुणतां वीश थाय. ते वीशने दशवार गुणतां बसें पूरा थाय. वैताढ्यना कूटथी कंचनगिरि जे छे ते सोलगुणा मोटा छे ते यंत्रथी जाणवा.

हवे जंबूवृक्ष वखाणे छे.

उत्तरकुरुपुवड्ढे ॥ जंबूणय जंबूपीढमंतेसु ॥ कोसडु
गुच्चं कमि व ॥ ढमाण चउवीसगुण मज्झे ॥ १३६ ॥

अर्थ– उत्तरकुरुपुवद्धे के० उत्तरकुरुक्षेत्रना पूर्वदिशिना अर्द्धनेविषे जंबुणय के० रक्तवर्ण कनकनुं जंबूपीढ के० जंबूवृक्षनुं पीठ जाणवुं. ते पीठ केहवुं छे? तोके– अंतेसु के० छेडानेविषे कोसद्गुच्चं के० बे कोस समभूतलथी उंचुं छे. तिहांथी कमि के० अनुक्रमें वढ्ढमाण के० वधतु वधतुं मझ्झे के० मध्यजागे चउवीसगुणं के० चउवीसगुणुं छे; एटले मध्यजागे बार योजन उंचुं ए उंधा एटले उलटा सरावने आकारे पीठ जाणवुं. इति गाथार्थ. ॥ १३६ ॥

वली तेहज पीठ वखाणे छे.

पणसयवट्टपिहुत्तं ॥ तं परिखित्तं च पउमवेईए ॥
गाउ दुगे गुच्चपिहु ॥ त्त चारुचउदारकलियाए ॥ १३७ ॥

अर्थ– ते पीठ केहवुं छे? तोके–पणसयवट्टपिहुत्तं के० पांचसें योजन वर्तुल तथा पोहोलुं छे. तं के० ते पीठ छे ते सर्व पउमवेईए के० पद्मवरनामे जे वेदिका छे, तेणिएं परिखित्तं के० विंट्युं छे. ते वेदिका केहवी छे गाउद्गुगेगुच्च के० बे कोश उंचा अने एक कोश पोहोला एहवा चारु के० मनोहर जे चउदार के० चार बारणा तेणे करी कलियाए के० सहित छे. ॥ १३७ ॥ इति गाथार्थ.

तंमज्झे अम्कविछर ॥ चउच्च मणिपीढियाइ जंबूतरू ॥
मूले कंदे खंधे ॥ वरवयरारिछवेरुलिउं ॥ १३८ ॥

अर्थ– तंमझ्झे के० ते पीठिकाना मध्यजागे अडविछर के० आठ योजन छे विस्तार जेनो एटले पहोली छे, तथा चउच्च के० चार योजन उंची एहवी जे मणि पीढियाइ के० मणिमयपीठिका तेहनेविषे जंबूतरु के० जंबूवृक्ष छे. ते जंबूवृक्षनी मूले के० मूलनेविषे जे जटा छे ते वरवयर के० प्रधान जे वज्ररत्न ते मयी छे. तथा कंदे के० मूलथी उपर जे कंद ते अरिछ के० श्यामवर्णरत्न तेहनुं छे. तथा खंधे के० जंबूवृक्षनी जे डाल ते वेरुलिउं के० वैरुर्यरत्न एटले नीलवर्ण रत्न तेहनी छे. ॥ १३८ ॥

तस्स य साह पसाहा ॥ दलाय विंटाय पल्लवा कमसो ॥
सोवन्नजायरूवा ॥ वेरुलितवणिज्जजंबूणया ॥ १३९ ॥

अर्थ– तस्स के० ते जंबूवृक्षनी साह के० शाखा एटले मोटी माल अने पसाहा के० प्रशाखा एटले लघुशाखा ते न्हानी माल तथा दला के० पत्र य के० वली विंटा के० वीट ते पत्रना मूल य के० वली पल्लव के० नवांकूरा ते नवा उगतां पत्र ए कमसो के० अनुक्रमें सोवन्न के० सुवर्ण तथा जायरूवा के० जातरूप ते कांइक धवलवर्ण कनक, तथा वेरुलिय के० वैरुर्यरत्न तथा तवणिज्ज के० तपनीय एटले तपावेलुं सुवर्ण तथा जंबूणया के० रक्तसुवर्णना जाणवा. एटले जंबूवृक्षनी मोटी शाखा छे ते पीलावर्णनुं कनक ते संबंधी छे, तथा जे लघु शाखा छे ते पूर्वे जातरूप कह्युं जे कांइक धोलुं कनक तेहनी छे, तथा जंबूवृक्षना जे पत्र छे वैरुर्यरत्नना एटले नीलारत्नना छे, तथा पत्रना विंट छे ते पूर्वोक्त तपनीयसुवर्ण सरखा महातेजवंत छे, तथा जे पल्लव छे ते जंबूनद एटले रक्तसुवर्ण तेहना छे. ॥ १३९ ॥

सो रययमयपवालो ॥ रायवविडिमो य रयणपुप्फफलो ॥
कोसद्गुगं उव्वेहो ॥ थुडसाहा विडिमविक्खंजो ॥ १४० ॥

अर्थ- सो के० ते जंबूवृक्ष केहवुं छे रययमयपवालो के० रूपामयी छे नवां प्रवाल एटले पत्र जेहनेविषे. वली केहवुं छे. राययवक्मिो के० रूपानी वक्मि एटले मध्यन्नागनी वचेनी मोटी छे माल जेहनी. वली केहवुं छे. रयणपुप्फफलो के० सर्व फलफूल रत्नमय छे जेहना. वली जंबूवृक्ष केहवुं छे कोसदुगंउव्वेहो के० वे कोश न्नूमिमध्ये उंरूपणे जामो छे तथा थुरु के० थरूनेविषे तथा साहा के० मोटी शाखानेविषे तथा विडिम के० मध्यन्नागे जे मूल शाखा छे, तेहनेविषे वे कोशनुं विरकंन्नो के० पोहोलपणुं जाणवुं. ॥ १४० ॥ इति गाथार्थ.

थुडसाहविडिमदीह, त्ति गाउए अठ पनर चउवीसं ॥ सा-
हा सिरिसमन्नवणा ॥ तम्माण सचेइयं विडिमं ॥ १४१ ॥

अर्थ- थुडसाहविडिम के० ते जंबूवृक्षनुं थड तथा शाखा तथा वडिम एटले मूलगी उंची माली जे मध्यन्नागनी मोटी डाल ते लांवपणे अनुक्रमे गाउएअठ दिहत्ति के० आठ कोश थडनी डाल लांवी छे तथा शाखा एटले चार दिशे चार मोटी जे डाल जे थडनी शाखा थकी नीकली छे त्यां थकी पन्नर के० पन्नर कोश लांवी छे तथा वडिम के० मध्यन्नागनी मूलगी लांवी डाल उंची छे ते चउवीस के० चोवीश कोश लांवी छे. ए चार दिशिनी चार शाखानेविषे सिरिसमन्नवणा के० श्रीदेवीना न्नवनसरखा चार न्नवन जाणवा. तथा तम्माणसचेइयंवडिमं के० ते श्रीदेवीना न्नवन सदृश जे पाचमी वडिमं के० मोटी चोवीश कोशनी डाल छे ते उपर जिनन्नवन जाणवुं. ॥ १४१ ॥

पुव्विल्लि सिज्ज तिसु आ ॥ सणाणि न्नवणेसु णाढियसुरस्स ॥
सा जंबू वारसवे ॥ इयाहिं कमसो परिक्खित्ता ॥ १४२ ॥

अर्थ- पुव्विल्लिसिज्ज के० पूर्वदिशीनी शाखाना न्नवननेविषे जंबूद्वीपनो अनाद्दित नामे जे अधिष्टायक देव तेने सुवानीसिज्जा छे, तथा तिसुन्नवणेसु के० शेष जे त्रण न्नवन छे तेनेविषे आसणाणि के० वेसवायोग्य सिंहासन छे, ते कोना छे तो के अणाढियसुरस्स के० अनाहत छे नाम जेनुं एहवो जे जंबूद्वीपनो अधिष्टायक देव छे, तेना छे, तथा सा के० ते जंबूवृक्षनी जे पीठीका छे, ते वारसवेइयाहिं के० वार वेदिकाए करी कमसो के० अनुक्रमे परिक्खित्ता के० वींटेली छे. ॥ १४२ ॥

दहपउमाणं जंवि, त्थरं तु तमिहावि जंबूरुक्काणं ॥
नवरं महयरियाणं ॥ ठाणे इह अग्गमहिसीउ ॥ १४३ ॥

अर्थ- दहपउमाणं के० पद्मद्रहना कमलनुं जे परिवार तथा जंवित्थरं के० जे पद्मद्रहनो विस्तार पूर्वे कह्यो छे. तमिहावि के० तेम अहींआं पण जंबूरुक्काणं के० जंबूवृक्षनो जे परिवार तेपण तेमज जाणवो. एटले अहीआं पण वीजा लघु जंबूवृक्षनो परिवार जाणवो. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे तिहां जे चार महत्तरिका देवी कही छे ते महयरियाणंठाणे के० तेमहत्तरिकाने स्थानके इह के० अहीआं अग्गमहिसिउ के० अग्रमहिषी जाणवी. ॥ १४३ ॥ इति गाथार्थ.

कोस दुसएहिं जंबू ॥ चउदिसिं पुव्वसालसमन्नवणा ॥
विदिसासु सेस तिसमा ॥ चउवाविजुया य पासाया ॥१४४॥

अर्थ- जंबू के० जंबूवृक्षने चउदिसिं के० चारदिशे कोसदुसएहिं के० वसें कोशे पुव्वसालसमन्नवणा के०

पूर्वदिशिनी शाखा सरखा भवन जाणवा. एटले ए भावार्थ जे भवन जे चैत्यगृह छे ते चार दिशिनेविषे जंबूवृक्षथकी वसें कोशें दूर छे तथा विदिसासु के० विदिशिनेविषे सेसतिसमा के० बीजी त्रण डालनेविषे जेवा भवन छे तेवा विदिशिनेविषे चउवाविजुया के० चार वावडियें सहित पासाया के० चार प्रासाद जाणवा. ॥१४४॥

ताणंतरेसु अड जिण, कुमा तह सुरकुराइ अवरद्धे ॥
राय यपीढे सामलि ॥ रुक्खो एमेव गरुलस्स ॥ १४५ ॥

अर्थ– ताणंतरेसु के० ते जिनभवन तथा प्रासादना आठ अंतरनेविषे अडजिणकूडा के० जिनभवने सहित आठ कूट जाणवा. पण ते कूट केहवा छे? तो के बार योजन मूलें विस्तार छे अने चार योजन शिखरे विस्तार छे तथा आठ योजन ऊंचा एवा आठ कूट छे. ते तरुकूट कह्या छे. तह के० तथा प्रकारे सुरकुराइ के० देवकुरुक्षेत्रना अवरद्धे के० पश्चिमदिशिना अर्द्धनेविषे रायययपीढे के० रूपानीपीठिकानी ऊपर सामलिरुक्खो के० शाल्मलीवृक्ष छे ते गरुलस्स के० गरुलदेवताने वसवायोग्य जाणवो. एवमेव के० एहनो पण विस्तार एज जंबूवृक्षनी पेठे जाणवो.॥ १४५ ॥

हवे महाविदेहमांहे बत्रीस विजय वखाणे छे.

बत्तीस सोल बारस ॥ विजया वक्खार अंतरनईओ ॥
मेरुवणाओ पुव्वा ॥ वरासुकुलगिरिमह नयंता ॥ १४६ ॥

अर्थ– बत्तीस के० बत्रीस तथा सोल के० सोल अने बारस के० बार ए सर्व अनुक्रमे विजया के विजय तथा वक्खार के० वक्षस्कार पर्वत अने अंतरनईओ के० अंतरनदी जाणवी. एटले बत्रीस विजय तथा सोल वक्षस्कार पर्वत अने बार अंतरनदी जाणवी. ते मेरुवणाओ के० मेरुना भद्रशालवन थकी पुव्वावरासु के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनेविषे कुलगिरिमहनयंता के० प्रथम बे विजय पछी बे वक्षस्कारपर्वत वली बे विजय तेवार पछी बे अंतरनदी वली बे विजय एम अनुक्रमे एकेकीदिशे सोलविजय तथा आठ वक्षस्कार पर्वत तथा छ अंतरनदी थाय. ते बेपासाना एकठा करियें त्यारे बत्रीस विजय तथा सोल वक्षस्कार पर्वत अने बार अंतर नदी थाय. ॥ १४६ ॥ इति गाथार्थ.

हवे बत्रीस विजयना पोहोलपणानुं प्रमाण कहे छे.

विजयाण पिहुत्ति सग, ठ भाग बारुत्तरा दुवीससया ॥
सेलाणं पंचसए ॥ सवेइ नइ पन्नवीससयं ॥ १४७ ॥

अर्थ–दुवीससया के० बावीससें अने बारुत्तरा के० बार योजन ऊपर एक योजनना अट्ठ के० आठ भाग करियें तेहवा सग के० सात भाग एटलुं विजयाणपिहुत्ति के० एकेका विजयनुं पोहोलपणुं जाणवुं. तथा सेलाणं के० वक्षस्कार पर्वत जे छे ते पंचसए के० पांचसें योजन पोहोला छे. तथा सवेइनइपन्नवीससयं के० सर्व जे अंतरनदी छे ते एकसोने पचीस योजन पोहोली छे. हवे ए विजयादिनुं पोहोलपणुं जाणवानो उपाय लखे छे. चउपन्न सहस्रयोजन भूमि, मेरु अने भद्रशालवने रुंधी छे, तथा चार सहस्र योजन भूमी, वक्षस्कारपर्वतोए रुंधी छे, तथा सातसेंने पचास योजन भूमिना अंतरनदीए रुंध्या छे, तथा पांच सहस्र आठसें चुमालीस योजन भूमी, बे वन मुखे रुंधीछे. ए सर्व योजन एकठा करियें तेवारे चोसठ सहस्र अने पांचसें चोराणु योजन थाय. ए एक लक्ष योजन प्रमाण जे जंबू द्वीप छे, तेमांहेंथी काढीयें.

तेवारे पांत्रीश सहस्र चारसें ने छ योजन उगरे. हवे अहींआ विजयनुं परिमाण वांढीएं छैएं तेमाटे उगरथा जे पांत्रीस सहस्र अने चारसें छ योजन ते सोल विजय छे माटे सोल जागे वेहेंचीएं तेवारे बावीससें अने बार योजन लाजे अने उपर चउद योजन उगरे, तेना प्रत्येक योजनना आठ जाग करिएं तेवारे एकसोने बार जाग थाएं. ते सोल जागे वेचतां आठीआ सात जाग लाजे एटले एकेक विजयनुं परिमाण बावीससें ने बार योजन उपर आठीआ सात जाग एटलुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

हवे विजयादिकनुं लांबपणुं कहे छे.

सोलससहस्स पण सय ॥ बाणउया तह य दो कलाउ
य ॥ एएसिं सवेसिं ॥ आयामो वणमुहाणं च ॥ १४८ ॥

अर्थ– सोलससहस्स के० सोल सहस्र अने पणसय के० पाचसेंने बाणउया के० बाणु योजन तहय के० तेमज दोकलाउय के० बेकला उपर एटलुं एएसिंसवेसिं के० ए सर्व विजय तथा वक्षस्कार तथा अंतर नदी जे छे ते सर्वनुं आयामो के० लांबपणुं जाणवुं. च के० वली शीतोदा तथा शीताने अंते पूर्व तथा पश्चिम दिशे जे वणमुहाणं के० चार वनमुख छे, तेहनुं पण एटलुं लांबपणुं जाणवुं. ॥ १४८ ॥

हवे वक्षस्कारनुं उंचपणुं कहे छे.

गयदंत गिरिवुच्चा ॥ वरकारा ताणमंतरनईणं ॥ वि-
जयाणंच जिहाणा, इमालवंता पयाहिणउ ॥ १४९ ॥

अर्थ– ते वक्षस्कार पर्वत गयदंतगिरिवुच्चा के० गजदंत गिरिनी पेरे उंचा छे, जेम गजदंतगिरि कुलगिरिने समीपे चारसें योजन उंचा छे छेहेडे मेरुपर्वतनी पाशे पांचसें योजन उंचा छे, तेम ए वक्षस्कार पण कुलगिरिने समीपे चारसें योजन उंचा छे, अने छेहेडे शीतोदा तथा शीताने समीपे पांचसें योजन उंचा छे. हवे वरकाराताणमं तरनईणंविजयाणंच के० सोल वक्षस्कार पर्वतना तथा बार अंतरनदिना अने बत्रीस विजयना अजिहाणाइ के० नाम कहे छे. ते सर्व मालवंता के० माल्यवंत नामे जे गजदंतगिरि छे, ते थकी पयाहिणउ के० दक्षिणावर्त्ते जाणवा. ॥ १४९ ॥

हवे अहींआं प्रथम सोल वक्षस्कारनां नाम कहे छे.

चित्ते य बंजकूडे ॥ नलिणी कूडे य एगसेले य ॥
तिउडे वेसमणे वि य ॥ अंजण मायंजणे चेव ॥ १५० ॥
अंकावइ पम्हावइ ॥ आसीविस तह सुहावहे चंदे ॥
सूरे नागे देवे ॥ सोलस वरकारगिरिनामा ॥ १५१ ॥

अर्थ– एक चित्र, बीजुं ब्रह्मकूट, त्रीजुं नलिनीकूट, चोथुं एकशेल कूट, य के० वली पांचमुं त्रिकूट, छठुं वैश्रमण, अहींआ विय ए शब्द पादपूरणार्थे छे. सातमुं अंजन, आठमुं मातंजन, चेव पदपूरणार्थे छे. १५० नवमुं अंकापाति, दशमुं पद्मापाति अगीआरमुं आशीविष, तह के० तथा बारमुं सुखावह, तेरमुं चंद्र, चउदमुं सूर, पंदरमुं नाग, अने सोलमुं देव, ए सोल वक्षस्कार गिरिनां नाम जाणवां. ॥ १५१ ॥

हवे बार अंतर नदीनां नाम कहे छे.

गाहावइ दाहावइ ॥ वेगवई तत्त मत्त उम्मत्ता ॥ खीरोय ॥
सीय सोया ॥ तह अंतो वाहिणी चेव ॥ १५२ ॥
उम्मी मालिणि गंत्री, रमालिणी फेणमालिणी चेव ॥
सवत्रवि दस जोयण ॥ उंडा कुंरुप्पवाएया ॥ १५३ ॥

अर्थ-ग्राहवति, ऋहवति, वेगवति, तप्ता, मत्ता, उन्मत्ता, खीरोदा, शीतस्रोता, तथा अंतर्वाहिणी, चेव पदपूरणार्थे छे ॥ १५२ ॥ उन्मीमालिनी, गंत्रीरमालिनी, फेनमालिनी चेव पदपूर्णार्थ जाणवुं. एवा नामे बार अंतर नदी जाणवी. ते धुरे तथा छेहेडे सवत्रवि के० सर्व नदिउं पण दस जोयण उंडा के० दश योजन प्रमाण उंडा जे कुंरुप्रवा के० नीलवंतने नीचे छ कुंड छे. तथा निषेधने नीचे पण छ कुंड छे, ते थकी उद्भव एटले निकली एवी एया के० ए बार अंतर नदी ते कुंमने नामेज जाणवी. जेम ग्राहवंत कुंड थकी ग्राहवती नदी निकली. ए रीते नदीने नामे कुंडनां नाम जाणवां, अहींआं नदीनी देवीनो द्वीप प्रमुख जे विशेष प्रकार छे ते सर्व रोहितांशाने परिमाणे जाणवो. ॥ १५३ ॥

हवे बत्रीश विजयनां नाम चार अनुष्टुप् छंदे करी कहे छे.

कछो सुकछ य महा, कछो कछावई तहा ॥ आवत्तो मं-
गलावत्तो ॥ पुक्कलो पुक्कलावई ॥ १५४ ॥ वछो सुवछो य
महा, वछो वछावई विया ॥ रम्मो य रम्मउ चेव ॥ रम-
णी मंगलावई ॥ १५५ ॥ पम्हो सुपम्हो य महा, पम्हो प-
म्हावई तहा ॥ संखो नलिण नामा य ॥ कुमुदो नलिणाव-
ई ॥ १५६ ॥ वप्पोसुवप्पो य महा, वप्पो वप्पावई विय ॥
वग्गू तहा सुवग्गू य ॥ गंधिलो गंधिलावइ ॥ १५७ ॥

अर्थ- एक कछ, बीजो सुकछ, त्रीजो महाकछ, चोथो कछावर्त तथा प्रकारे पांचमो आवर्त्त, छठो मंगलावर्त्त, सातमो पुष्कल, आठमो पुष्कलावति, ॥ १५४ ॥ नवमो वछ, दशमो सुवछ, अगीआरमो महा-वत्स, बारमो वछावर्त्त, विय शब्द पदपूर्णार्थ छे. तेरमो रम्य, चौदमो रम्यक, चेव के निश्चे पंदरमो रम-णि, सोलमो मंगलावती, ॥ १५५ ॥ सत्तरमो पद्म अढारमो सुपद्म, उगणीशमो महापद्म वीशमो पद्मावती तो के० तेवार पछी एकवीशमो शंख, बावीशमो नलिन एवे नामे विजय छे. त्रेवीशमो कुमुद, चोवीशमो नलिनावती, ॥ १५६ ॥ पचीशमो वप्र, छवीशमो सुवप्र, सत्तावीशमो महावप्र अठ्ठावीशमो वप्रावती, विय शब्द पद पूरणार्थे छे. उगणत्रीशमो वल्गु, तहा के० तथा प्रकारे त्रीशमो सुवल्गु, एकत्रीशमो गंधिल अने बत्रीशमो गंधिलावति ॥ १५७ ॥

हवे वली गाथा छंद कहे छे.

एए पुव्वावर गय, वियड्ढ दलियत्तिनई दिसिदलेसु ॥
नरऊपुरीसमाउ ॥ इमेहिं नामेहिं नयरीउ ॥ १५८ ॥

अर्थ–एएपुव्वावरगय के० ए कच्छादिक बत्रीश विजय जे छे ते पूर्व अने पश्चिम दिशि गत जे वियड्ढ के० लांबा वैताढ्य पर्वत तेणे भरत तथा ऐरवतनी पेरे विजयना दलियत्ति के० अर्द्ध कीधां छे एटले एकेकी विजयना बे बे खंम कीधा छे, वली एकेका विजयने विषे बे बे नदी छे तेणे करी छ खंम कीधां छे. नईदिसि के० नदीदिशि दक्षणार्द्ध विजयने विषे भरद्ध पुरीसमाउ जे० दक्षण भरतनी अयोध्या नगरी सरखी इमेहि नामे हिनयरीउ के० ए आगली गाथामां केशे एवानामे बत्रीस नगरीउ छे. ॥ १५८ ॥

हवे ए बत्रीस नगरीउनां नाम अनुक्रमे कहे छे.

खेमा खेमपुरा वीय ॥ रिठा रिठावइ य नायवा ॥ खग्गी मंजूसा विय ॥ उसहपुरी पुंडरीगिणी य ॥ १५९ ॥ सुसीमा कुंडला चेव ॥ ऽवराइय पहंकरा ॥ अंकावइ पम्हा वइ ॥ सुन्ना रयणसंचया ॥ १६० ॥ आसपुरा सींहपुरा महापुरा तह य चेव विजयपुरा ॥ अवराइया य अवरा ॥ असोग तह य वीयसोगा य ॥ १६१ ॥ विजयाय वेजयंति ॥ जयंति अपराजिया य बोधवा ॥ चक्कपुरा खग्गपुरा ॥ होइ अवज्ञा अउज्ञाय ॥ १६२ ॥

अर्थ–क्षेमा, क्षेमपुरा, विय के० वली अरिष्टा, अरिष्टवती, नायवा के० जाणवी. खड्गी, मंजूषा, विय के० निश्चे ऋषभपुरी, पुंडरिगिणी, चेव शब्द पदपूरणार्थे छे. ए आठ नगरीना नाम कह्यां. ॥ १५९ ॥ सुसीमा, कुंमला, चेव पदपूर्णार्थे छे अपरावती, प्रभंकरा, अंकावती, पद्मावती, शुभा, रत्नसंचया, ॥१६०॥ अश्वपुरा, सिंहपुरा, महापुरा, चेव शब्द पदपूर्णार्थे छे तहय के० तथा प्रकारे विजयपुरा, अपिराजिता, अपरा, अशोका, तथा प्रकारे वीतशोका ॥ १६१ ॥ चेव पदपूर्णार्थे छे. विजया, चेव पद पूर्णार्थे छे, वैजयंति, जयंती, अपराजिता, ते बोधवा के० जाणवी. चक्रपुरी, खड्गपुरी, होइ के० होए अवध्या अने बत्रीसमी अयोध्या नगरी जाणवी. ए बत्रीस नगरी ते नदीनी दिशिए जे विजयनुं अर्द्ध छे, ते मांहे जाणवी. ॥ १६२ ॥

हवे विजयनी नदी कहे छे.

कुंरुप्रवा उगंगा ॥ सिंधूउ कछपम्हपमुहेसु ॥ अठठ- एसु विजए, सु सेसेसु रत्त रत्तवई ॥ १६३ ॥

अर्थ– निषध तथा नीलवंतने समीपें जे कुंम के० कुंम ते थकी उद्भव के० नीकली जे गंगासिंधूउ के० गंगा, सिंधु, नामे जे नदी ते कछपम्हपमुहेसु अठठएसु विजएसु के० कछादिक आठ विजयने विषे अने पद्मादिक आठ विजयनेविषे गंगा अने सिंधू ए बे बे नदी जाणवी. अने सेसेसु के० शेष बीजा जे वछादिक आठ विजय अने वप्रादिक आठ विजय तेनेविषे रत्तरत्तवई के० रक्ता अने रक्तवती नामा बे बे नदी छे ते सर्व नदीउ वैताढ्य प्रते भेदीने शीतोदा तथा शीता मांहे प्रवेश करे छे. ए कछादिक विजयथी दक्षिणावर्त्त गणीएं. ॥ १६३ ॥

हवे माहाविदेह क्षेत्रने विषे पूर्व तथा पश्चिमदिशिएं शीतोदा तथा शीतानदी जगतीने नेदीने ज्यां समुद्रमांहे मळे छे. त्यां जगती मांहेनी दिशिशीतोदा शीताने बन्ने बाजु चार वनमुख छे तेहनुं परिमाण कहे छे.

अविव रिकऊण जगई ॥ सवेइवणमुहचउक्कपिहुलत्तं ॥ गुणतीससय डुवीसा ॥ नइंति गिरिअंति एगकला ॥ १६४ ॥

अर्थ– अविवरिकऊणजगई के० जगतीनी विवक्षाविना एटले जगतीरहीत अने सवेइ के० वेदिका सहित जे वणमुहचउक्क के० चार वनमुख छे. पिहुलत्तं के० तेनुं पहोळपणुं गुणतीससयडुवीसा के० उंगणत्रीशसेंने बावीस योजननुं नइंति के० शीतोदा तथा शीतानदीने समीपे जाणवुं. अने पछी संकोचता संकोचता गिरि अंतिएगकला के० निषध तथा नीलवंतने पाशे विनमुखनुं विस्तार एक कळा जाणवो. हवे कुलगिरि थकी नदी दिशि जातां वांछीत स्थानकनेविषे वनमुखनो विस्तार जाणवानो विधि कहे छे. निषध तथा नीलवंतने समीपे वनमुखनो विस्तार एक कळा छे, तो नदीने समीपे निषध तथा नीलवंत थकी सोळ हजार पांचसेंने बाणु योजन उपर बे कला जइए तेवारे वनमुखनो विस्तार जाणवो. माटे ए पूर्वोक्त सोळ हजार पांचसें ने बाणु योजननी कळा करीएं ते कळा त्रण लाख पंदर हजार बसें ने पचाश थाय, अने ते नदीने समीपे वनमुखनो विस्तार उंगणत्रीससेंने बावीश योजन छे तेनी साथे गुणीएं तेवारे बाणु कोडी अगीआर लाख साठ हजारने पांचसें उपर थाय, तेने ते क्षेत्रनो विस्तार त्रण लाख पंदर हजार बसें ने पचाशसाथे जाग आपीएं तेवारे उंगणत्रीशसें ने बावीश योजन वनमुखनो विस्तार थाय ते जाणवो. ए प्रकारे ज्यां वांछिएं त्यां वनमुखनो विस्तार लाव्जे. ॥ १६४ ॥

हवे विजयादिकनो विस्तार एकठो करतां लाख योजन पूर्ण थाय ते कहे छे.

पणतीससहस चउसय ॥ छक्कुत्तरा सयलविजयविरकंजो ॥ वणमुह डुग विरकंजो ॥ अडवन्नसया य चउआला ॥१६५॥

अर्थ– पणतीससहस चउसयछक्कुत्तरा के० पांत्रीस हजार चारसेंने छ योजन एटला सयलविजयविरकंजो के० सर्वविजयनो विष्कंज जाणवो. अने वणमुहडुगविरकंजो के० बे वनमुखनुं विष्कंज ते अडवन्नसयाय चउआला के० अठावनसें ने चुमाळीश योजन छे. ॥ १६५ ॥

सगसय पन्नासा नइ ॥ पिहुत्ति चउवस सहस मेरुवणे ॥ गिरिविछर चउसहसा ॥ सवसमासो हवइ लरकं ॥ १६६ ॥

अर्थ– सगसयपन्नासा के० सातसेंने पचास योजन नइपिहुत्ति के० अंतरनदीनुं पहोळपणुं छे, अने चउवणसहसमेरुवणे के० चोपन हजार योजन मेरु अने जद्रशाल वन छे, ते केमके जद्रशाल वन जे छे, ते मेरुथकी पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि बावीश बावीश हजार योजन छे, तेमाटे बे बाजुना चुमाळीश हजार योजन थया, अने मेरुनो मध्य विस्तार दश हजार योजन छे. ए एकठा करतां चोपन्न हजार योजन पूरण थाय; तथा गिरिविछरचउसहसा के० गिरि जे वक्षस्कार पर्वत तेनो विस्तार चार हजार योजन छे. सव के० ए सर्वनो विस्तार तेने समास के० एकठो करिएं तेवारे हवइलरकं के० लाख योजन पूर्ण थाय छे. ॥ १६६ ॥

हवे अधोलोकमांहे गाम वखाणे छे.

जोयण सयदसगंते ॥ समधरणीउ अहो अहो गामा ॥
बायालीससहस्सेहिं ॥ गंतुं मेरुस्स पच्छिमउ ॥ १६७ ॥

अर्थ– समधरणीउ के० मेरुना समजूतलनी अपेक्षाए मात्राएं मात्राएं जूमी अहो अहो के० नीची नीची थती जाय छे. ते मेरुस्सपच्छिमउ के० मेरुपर्वत थकी पश्चिम दिशिनेविषे बायालीससहस्सेहिंगंतुं के० बेतालीश हजार योजन जूमिनेविषे गया पछी त्यां जोयणसयदसगंते एक हजार योजन जूमी समजूतलथी ऊंडी छे. त्यां अहोगाम के० अधोगामी माणस वसे छे. समजूतलथी नवसें योजन हेठा अने नवसें योजन ऊंचा त्यां सुधी तिर्छो लोक कहिएं, तथा नवसेंथी ऊंचुं ते ऊर्ध्वलोक कहिएं, अने नवसेंथी नीचुं ते अधोलोक कहिएं.॥१६७॥

हवे तीर्थंकर तथा चक्रवर्त्ति प्रमुख क्यां ऊपजे ते कहे छे.

चउ इगतीसं च जिणा ॥ जहन्नमुक्कोसउ य हुंति कमा ॥
हरिचक्किबला चउरो ॥ तीसं पत्तेय मिहदीवे ॥ १६८ ॥

अर्थ– इहदीवे के० आ जंबूद्वीपने विषे जहन्नं के० जघन्य तो चउ के० चार तीर्थंकर समकाले होए. च के० वली उक्कोसउ के० उत्कृष्टतो चउत्तीसं के० चोत्रीस तीर्थंकर समकाले हुंति के० होए. एम कमा के० ए अनुक्रमे जाणवा. बत्रीश विजयना बत्रीश अने जरत तथा ऐरवतना बे मलीने चोत्रीश समकाले होए. अने हरिचक्किबला के० वासुदेव, चक्रवर्त्ति अने बलदेव ए त्रण पुरुष जघन्यतो समकाले पत्तेय के० प्रत्येके चउरो के० चार चार होए. अने उत्कृष्टा तीसं के० त्रीश होए. जेवारे चक्रवर्त्ति होए, तेवारे वासुदेव न होए, अने जेवारे वासुदेव होए तेवारे चक्रवर्त्ति न होए. तेमाटे त्रीश समकाले होए. पण चोत्रीश न होए, बत्रीश विजय तथा जरत अने ऐरवत ए चोत्रीश क्षेत्र ऊपजवाना जाणवा. ॥ १६८ ॥

हवे चंद्रमा अने सूर्यनुं चारक्षेत्र कहे छे.

ससिदुग रविदुग चारो ॥ इह दीवे तेसिं चारखित्तंतु ॥ पण-
सय दसुत्तराइं ॥ इग सठिजागा य अडयाला ॥ १६९ ॥

अर्थ– इहदीवे के० आ जंबूद्वीपने विषे ससिदुगरविदुग के० बे चंद्रमा अने बे सूर्य तेनुं चार के० चालवुं तेसिं के० ते चंद्रमा सूर्यनुं चार के० चार क्षेत्र एटले दक्षण अने उत्तरदिशिनुं जे गमनागमन तेहनुं खित्तंतु के० क्षेत्र ते पणसय दसुत्तराइं इगसठिजागायअडयाला के० पांचसें दश योजन ऊपर एक योजनना एकसठीआ अडतालीश जाग जाणवुं. ॥ १६९ ॥

हवे चंद्रमा अने सूर्यनामंडलनी संख्या अने प्रमाण कहे छे.

पन्नरस चुलसीइसयं ॥ छपन्न डयालजागमाणाइं ॥
ससि सूर मंडलाइं ॥ तयं तराणि गिगहीणाइं ॥ १७० ॥

अर्थ– पनरस के० चंद्रमाना पंदर मांडलां छे, अने चुलसीइसयं के० सूर्यना एकसोने चोरासी मांडलां छे; ते मंडल केवां छे ? तोके एक योजनना एकसठ जाग करिएं तेवा छपन्न के० छपन्न जाग प्रमाण चंद्रना मांडलां छे, अने अडयाल के० अडतालीश जाग प्रमाण सूर्यना मांडलां छे. ए चंद्र सूर्यना विमाने रोधन

करेली जे क्षेत्रजूमी तेने मंडल कहीएं, अने तयंतराणिगिग हीणाइं के० ते मंकलना आंतरा एके के उंगा जाणवा, एटले चंद्रमाना मांडलां पंदर छे, तेना चउद अंतरा थाय. अने सूर्यना मांडलां एकसोने चोरासी छे, तेना अंतरा एकसोने त्र्यासी थाय.

हवे चंद्रमाना एक मंडलने बीजामंडलनी वचमां अंतर कहे छे.

पण तीस जोयणेजा, ग तीस चउरो जाग सगजाया ॥
अंतरमाणं ससिणो ॥ रविणो पुण जोयणे दुन्नि ॥ १७१ ॥

अर्थ– पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग. वली एकशठीआ एक जागना सात जाग करिएं तेवा चार जाग अधिक, एटलुं अंतरमाणं ससिणो के० चंद्रमाना एक मंकलथी बीजा मंडलनी वचमां अंतरनुं प्रमाण जाणवुं. ते जाणवानी परे लखीएं छे के, मंकलमिइ परिमाणगुणिज्जाइ ॥ तसुइगसट्ठिहिंजागु हरिज्जाइ ॥ लब्ध मूल रासिहिं सोहिज्जाइ ॥ सेसएगजणंतरन्निज्जाइ ॥ १ ॥ जेपुण उप्परि थक्कइकेइ ॥ तेपुण इगसट्ठी द्विगुणेइ ॥ अंतर हरिपुण विजेइथक्कइ ॥ सत्तगुणविपरूजाग रहिंतहि ॥ २ ॥ ए रीते मंडलनुं अंतर जाणीएं. ते केम? चंद्रमंकल पंदर छे, ते एकेकानुं परिमाण जे एकसठीआ छपन्न जाग तेनी साथे गुणतां आठसें चालीश जाग थाय, तेने एकसठजागे हरतां तेर योजन उपर एकसठीआ सडतालीश जाग थाय, ते मूलगी जे चारना क्षेत्रनी राशि पांचसें दश योजन उपर एकसठीआ अडतालीस जागनी छे, तेमांहेथी बाद करतां बाकी चारसें सताणुं योजन उपर एक जाग रहे, तेने चउद आंतरे वेचीएं तेवारे पांत्रीस योजन आवे, उपर सात योजन रहे तेना एकसठीआ चारसेंने सत्तावीश जाग थाय, तेनी साथे प्रथमनो उगर्यो एक जाग जेलीएं तेवारे चारसेंने अठावीश जाग थाय, तेने चउद जागे वेहेंचतां त्रीश जाग आवे उपर आठ वधे, ते एकेकाना सात जाग कल्पीएं तेवारे सात ने आठे गुणतां छपन्न थाय, तेने चउदे जाग देतां चार जाग लाजे, ए रीते चंद्रमाना मंकलनो आंतरो पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एकसठीआ एक जागना सात जाग करीएं तेवा चार जाग, अधिक थाय.

हवे सूर्यमंकलनुं अंतर कहे छे. सूर्यमंकल एकसोने चोरासी छे ते एकेकनुं परिमाण एकसठीआ अरुतालीश जागनुं छे; अने चार क्षेत्रनुं परिमाण पांचसें दश योजन उपर एकसठीआ अडतालीश जाग छे, तेमांथी एकसोने चोरासी मंडलना परिमाणना एकसठीआ आठ हजार आठसेंने बत्रीश जाग थाय, तेना योजन एकसो चुमालीस उपर एकसठीआ अडतालीश जाग आवे, ते बाद करतां त्रणसें ने छासठ योजन रहे छे, तेने एकसोने त्र्यासी अंतरे वेचतां बे योजन आवे, तो एक सूर्यमंकल अने बीजा सूर्यमंकलनी वचमां अंतर बे योजन छे. ॥ १७१ ॥

चंद्रमा तथा सूर्य जंबूद्वीपमांहे तथा लवणसमुद्रमांहे केटला योजन आवे ते कहे छे.

दीवंतो असिय सए ॥ पण पणसट्ठी य मंकला तेसिं ॥ ती-
सहिय तिसय लवणे ॥ दसगुणवीसं सयं कमसो ॥ १७२ ॥

अर्थ– दीवंतो असियसए के० जंबू द्वीपमांहे एकसोने एंसी योजन प्रमाण क्षेत्रने विषे पणपणसट्ठीयमंडलातेसिं के० पांच मंडल चंद्रमाना छे, अने पांसठ मंडल सूर्यना छे, अने तीसहियतिसयलवणे के० लवण समुद्रमांहे त्रणसेंने त्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रनेविषे दसएगुणवीसंसयं कमसो के० दश चंद्रमाना छे, अने एकसोने उंगणीस मंडल सूर्यना छे, एटले एकसोने एंसी योजन चंद्रमा अने सूर्य जंबूद्वीपमांहे आवे, अने लवणसमुद्रमांहे त्रणसेंने त्रीश योजन चंद्रमा अने सूर्य जाए. ॥ १७२ ॥

हवे चंद्रमानुं मंडल अने सूर्यनुं जे मंडल छे तेनो परस्पर अंतर कहे छे.

ससि ससि रवि रवि अंतरि ॥ मज्झेइगलक्ख तिसयसाहूणो ॥
साहिय दुसयरि पणचय ॥ बहिलक्खो छसय साठहिंडे ॥ १७३ ॥

अर्थ– मज्झे के० सर्व मांडलांमाना मध्यना मंडलनेविषे रहेला जे ससिससि रवि रवि के० बे चंद्रमंडल अने बे सूर्यमंडल तेनुं अंतरि के० परस्पर जे अंतर छे, ते तिसयसाहूणो के० त्रणसेंने साठेऊणा एवा इगलक्ख के० एक लाख योजन जाणवा. एटले नवाणु हजार छसोने चालीस योजननुं सूर्यमंडल अने चंद्रमंडलनुं मांहोमांहे अंतर जाणवुं. तदनंतर चंद्रमंडलोना प्रतिमंडलने विषे साहिय दुसयरि पणचय के० बहुत्तेर योजन साधिक एटले बहुत्तेर योजन अने एक योजनना एकसठ भाग करिएं तेवा बावन्न भाग उपर एवी अंतर वृद्धि छे, अने सूर्यमंडलोमां प्रतिमंडलनेविषे पण के० पांच योजन अने एक योजनना एकसठ भाग करिएं तेवा पांत्रीस भाग उपर, एटली अंतर चय एटले वृद्धि छे, तेमज बहि के० बाह्य मंडलोने विषे रहेला जे बे चंद्रमंडल अने बे सूर्यमंडल तेनुं परस्पर अंतर लक्खोछसय साठहिंडे के० एक लक्ष छसेंने साठ योजननुं वचमां अंतर जाणवुं. ॥ १७३ ॥

हवे चंद्रमाना प्रत्येक मंडलने विषे मूहुर्त्त गति कहे छे.

साहियपणसहस तिहु, त्तराइ ससिणो मुहुत्तगइ मज्झे ॥
बावन्नहिया सा बहि ॥ पइमंडल पउणचउवुड्ढी ॥ १७४ ॥

अर्थ– ससिणो के० चंद्रमा जेवारे निषध पर्वतने माथे मज्झे के० सर्वाभ्यंतर मंडले उगे तेवारे एक मूहुर्त्तमांहे साहिय पण साहिसतिहुत्तराइ के० साधिक पांच हजारने तहुत्तेर योजन चाले, एटले पांच हजार तहुत्तेर योजन, अने उपर एक योजनना तेरहजार सातसोने पचीश भाग करीएं तेवा सीतोतेरसोने चुमालीश भाग उपर एटली मूहुर्त्तगति करे. त्यार पछी जेवारे बीजे त्रीजे मांडले जाय तेवारे पइ मंडल पउणचउवुड्ढी के० प्रतिमंडले पोणाचार योजननी वृद्धि करीएं. एम मंडल प्रते मूहुर्त्त दीठ पोणाचार योजन वधारतां जेवारे पंदर मंडल सुधी सा के० ते मूहूर्तगतिए जेवारे चंद्रमा बहि के० लवण समुद्रमांहे सर्व बाह्य मांडले उगे तेवारे बावनहिया के० बावन योजन अधिक करिएं तेवारे एकेक मूहुर्त्ते पांच हजार एकसोने पचीस योजन उपर एक योजनना तेर हजार सातसेंने पचीश भाग करिएं तेवा छ हजार नवसेंने नेवु भाग अधिक जाणवी, एटली बाहेरने मंडले चंद्रमा एक मूहूर्त्तमांहे गति करे. ॥ १७४ ॥

जा ससिणो सा रविणो ॥ अडसयरिसएण सीसएण हि-
या ॥ किंचूणाणं अठा, रसठिभागाणमिह वुड्ढी ॥ १७५ ॥

अर्थ– जाससिणो के० जे चंद्रमानी मांहेला मांडलानी मुहूर्त्तगति, पाच हजारने तहुत्तेर योजन झाजेरी कही सा के० तेज सर्वाभ्यंतर मांडले रविणो के० सूर्यनी गति छे, परंतु तेमांहे अडसयरिसएण के० एकसोने अढोतेर योजन सहीत करिएं, एटली अधिक सूर्यनी माहेले मंडले मुहूर्त्त गती जाणवी. एटले जेवारे पांच हजार तहोतेरमांहे एकसोने अढोतेर भेलीएं तेवारे पांच हजार बसेंने एकावन्न योजन, अने एक योजनना साठ भाग करिएं तेवा ओगणत्रीस भाग झाजेरी सूर्यनी गति जाणवी. अने चंद्रमानी बाहेरने मंडले जे मुहूर्त्तगति एकावनसेंने पचीस योजन कही छे, तेमांहे असीसएणहिया के० एकसोने एंसी योजननी वृद्धि करिएं तेवारे त्रेपन-

सेंने पांच योजन अने साठीआ पंदर जाग एटली वाहेरने मांडले सूर्यनी मुहूर्त्तगती जाणवी. किंचूणाणं-अठारसठिजागाएमिहवुड्ढी के० कांइक ऊणा साठीआ अढार जाग एटला मांहेना मंडलथी वाहेरने मंडले आवतां प्रत्येक मंडले सूर्यनी इह एटले ए मुहूर्त्तगतीमांहे वृद्धि जाणवी. ॥ १७५ ॥

हवे सूर्य उदय पामे त्यांथी केटले योजने अस्त थाय ते कहे छे.

मझे उदय श्रंतरि ॥ चउणवइसहस्स पणसय छवीसा ॥
वायालसठिजागा ॥ दिणं च अठारसमुहुत्तं ॥ १७६ ॥

अर्थ– मझेउदय के० सूर्य जेवारे मांहेने मंडले उदय पामे तेवारे चोराणु हजार पांचसें ने छवीस योजन उपर साठीआ बेतालीश जाग एटला योजनने श्रंतरि के० आंतरे वेगलो सूर्य आथमे तेवारे दिणंचअठार-समुहूत्तं के० दिवस अढार मुहूर्तनो होय. ॥ १७६ ॥

हवे मांहेथी वाहेर मंडले अवतां केटलो दिवस घटे ते कहे छे.

पइमंडल दिणहाणी ॥ दुण्ह मुहुत्तेगसठिजागाणं ॥ श्रं-
ते वारमुहुत्तं ॥ दिणंनिसा तस्स विवरीया ॥ १७७ ॥

अर्थ– सूर्यने मांहेना मंडल थकी वाहेर आवतां पइमंडल के० एकेका मंडलप्रते मुहूत्तेगसठिजागाणं के० एक मुहूर्त्तना एकसठ जाग करिएं एवा दुण्ह के० वे जाग दिणहाणी के० अढारमुहूर्त्तना दिवसमांहेथी दिन प्रते घटे, एम घटाडतां श्रंते के० छेहले एकसोने चोरासीमे मंमले जेवारे सूर्य आवे तेवारे वारमुहुत्तं-दिणं के० दिवस वार मुहूर्त्तनो होए, अने निसा के० रात्री ते तस्सविवरीया ते दिवस थकी विपरीत जा-णवी. ते केम? जेवारे दिवस वार मूहूर्तनो होए तेवारे रात्री अढार मुहूर्त्तनी कर्कसंक्रांतीथी मकरसंक्रांती सुधी जाणवी, अने जेवारे मांहेना मंडलथी सूर्य वाहेर आवे तेवारे दिवसमांहे मुहूर्तना एकसठीआ वे जाग घटे, अने जेवारे मकरसंक्रांतीथकी धुरमांडीने वाहेरना मंडलथी मांहे आवे तेवारे मुहूर्त्तना एकसठीआ वे जाग दिवसमांहे वधे; एम रात्रीनेविषे घटे ते विपरीत जाणवुं. ॥ १७७ ॥

हवे सूर्य वाहेर मांडले आवे तेवारे उदय अस्तलुं श्रंतर कहे छे.

उदयछंतरि वाहिं ॥ सहसा तेसठि छ सय तेसठि ॥ तह
इगससिपरिवारो ॥ रिस्कड वीसाडसीइ गहा ॥ १७८ ॥

अर्थ– उदयछंतरिवाहिं सहसा तेसठि छसय तेसठि के० सूर्य जेवारे वाहेरने एकसोने चोरासीमें मांमले आवे तेवारे त्रेसठ हजार छसेंने त्रेसठ योजन वेगलो अस्त थाय, कर्कसंक्रांतिथी धुर मांडीने मकरसं-क्रांति सुधी एकसोने अमसठ योजन प्रतिमंडले ओछी गति करे. तह के० तथा प्रकारे एक चंद्रमाने परिवारे रिस्कडवीस के० अजिजित प्रमुख अठावीस नक्षत्र तथा अंगारक प्रमुख अडसीइगहा के० अठा-सी ग्रहो जाणवा. ॥ १७८ ॥

हवे एक चंद्रमानी पळवाडे तारानी संख्या कहे छे.

छासठिसहस नवसय ॥ पणहत्तरि तारकोडिकोमीणं ॥
सस्संत्तरेणमुस्से, हंगुलमाणेण वा हुंति ॥ १७९ ॥

अर्थ– छासठ हजार नवसेंने पंचोतेर कोडाकोडी एटला तारा, एक चंद्रमानी पढवाडे जाणवा. ए ताराना बाहुल्यपणा थकी क्षेत्र थोडुं छे, माटे केइक आचार्य कोडाकोडीने सयंतरेण के० संज्ञांतर एटले कोडीनुं बीजुं नाम कहे छे, वा के० अथवा मुस्सेहंगुलमाणेणहुंति के० उत्सेधांगुले जेवारे ताराना विमान लेखवीएं तेवारे कोडाकोडीनो संजव होय. पछी निश्चेनी वात ज्ञानवंत जाणे. ॥ १७ए ॥

हवे ग्रहादिकनी संख्या जाणवानुं करण कहे छे.

गहरिक्कतारगाणं ॥ संखं ससिसंखसंगुणं काउं ॥ इछिय
दीवुदहिंमि य ॥ गहाइमाणं वियाणिज्जा ॥ १७० ॥

अर्थ– गहरिक्कतारगाणं संखं के० ग्रह नक्षत्र अने तारा ए त्रणनी संख्या, एक चंद्रमा आश्री जे कही ते, जे द्वीप समुद्रनेविषे जेटला ससिसंख के० चंद्रमानी संख्या होए संगुणं काउ के० तेटला चंद्रमानी साथे गुणाकार करिएं, एम करतां जे ग्रहादिकनी संख्या आवे तेटलो परिवार जाणवो. ए रीते इछियदीवुदहिंमिय के० वांछित द्वीप समुद्रनेविषे ए गहाइमाणं वियाणिज्जा के० ग्रहादिकनुं प्रमाण जाणीएं. ते यंत्र थकी जाणवुं.

हवे लवण समुद्र प्रमुखने विषे चंद्र सूर्यनी संख्या कहे छे.

चउ चउ बारस बारस॥ लवणे तह धाइयंमि ससिसूरा ॥
परउदहिदीवेसु य ॥ तिगुणा पुव्विल्लसंजुत्ता ॥ १७१ ॥

अर्थ– लवणसमुद्रने विषे चार चंद्रमा अने चार सूर्य जाणवा. तथा प्रकारे धातकीखंडने विषे बार चंद्रमा अने बार सूर्य जाणवा. परउदहिदीवेसु के० तेवार पछी कालोद समुद्र तथा पुष्करवर द्वीप प्रमुखने विषे पूर्वे जे कह्या छे तेणे सहीत त्रिगुणा जाणवा, ते केमके धातकीखंडने विषे बार चंद्र तथा बार सूर्य कह्या छे, तेने त्रिगुणा करिएं तेवारे छत्रीश थाय; तेमांहे पहेला जंबूद्वीपना बे अने लवणा समुद्रना चार एवं छ जेलीएं तेवारे बेतालीश सूर्य अने बेतालीश चंद्र कालोद समुद्रने विषे थाय, हवे ए बेतालीशने त्रिगुणा करिएं तेवारे एकसोने छवीश थाय, तेनी साथे पूर्वोक्त बे, चार अने बार एवं अढार जेलीएं तेवारे एकसोने चुमालीस चंद्र अने एकसोने चुमालीस सूर्य, पुष्करवर द्वीपने विषे छे, तेनुं अर्द्ध एटले बहुत्तेर सूर्य अने बहुत्तेर चंद्र पुष्करार्द्धनेविषे जाणवा. ॥ १७१ ॥

नरखित्तं जा समसे, णिचारिणो सिग्घसिग्घतरगइणो ॥
दिठिपहमिंति खित्ता, णुमाणउ ते नराणजहा ॥ १७२ ॥

अर्थ– ते चंद्र सूर्य नरखित्तं के० नरक्षेत्र जे अढी द्वीप छे त्यांसुधी जासमसेणिचारिणो के० यावत् समश्रेणीएं चाले छे. संघयणीमांहे पण एमज कह्युं छे. दोससि दोरविपंती ॥ एगंतरिया छसठि संखाय ॥ मेरुपया हिणंता ॥ माणुसखित्तंपरिअडंति ॥ १ ॥ वली ते चंद्र सूर्य केहेवा छे ? सिग्घसिग्घतरगइणो के० शीघ्र शीघ्रतर गति छे जेमनी एवा छे, एटले चंद्रमा थकी सूर्यनी गति उतावली छे. सूर्य थकी ग्रहनी गति उतावली छे, ग्रहथकी नक्षत्रनी गति उतावली छे, ते के० ते चंद्र सूर्यादिकना खित्ताणुमाणाउ के० क्षेत्रना अनुमान एटले प्रमाण थकी केटलां वेगलां नराणदिठि पहमिंति के० मनुष्यनी दृष्टी गोचरनेविषे आवे ते कहे छे.

पणसय सत्तत्तीसा ॥ चउत्तीस सहस्स लस्क इगवीसा ॥
पुक्खरदीवद्धनरा ॥ पुव्वेण वरेण पिछंति ॥ १७३ ॥

अर्थ– एकवीश लाख चोत्रीश हजार पांचसेंने साडत्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रथी पुस्करदीवद्धनरा के० पुष्करार्द्ध द्वीपना मनुष्य ते पुवेणवरेणपिछंति के० पूर्वदिशि उदय पामता अने अवरेण एटले पश्चिमदिशि अस्त पामता एवा सूर्य चंद्रमा प्रत्ये देखे छे, एटले त्यां तेटला क्षेत्रना वेगळा विस्तारथकी देखे छे. ॥१७३॥

हवे मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनो विचार कहे छे.

नरखित्तवहिं ससिरवि ॥ संखाकरणंतरेहि वा होई ॥ तह
तह य जोइसिया ॥ अचलद्धपमाणसुविमाणा ॥ १७४ ॥

अर्थ– नरखित्तवहिंससिरविसंखा के० मनुष्यक्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनी संख्या प्रथम कही छे, तेमज होए. वा के० अथवा करणंतरेहिहोइ के० बीजो करण एटले उपाय तेणे करी पण होए. ते उपाय शास्त्रांतरथकी जाणवो. पण संघयणी प्रमुख ग्रंथने विषे एज करण विधि आदर्युं छे. तह के० तथा प्रकारे तह के० ते मनुष्य क्षेत्रथी बाहेर जे जोइसिया के० ज्योतषी चंद्र सूर्यादिक छे, ते अचल एटले स्थिर जाणवा. अने मनुष्य क्षेत्रना चंद्र सूर्यना विमानथी अर्द्ध पमाणसुविमाणा के० तेमना विमान अर्द्ध प्रमाणे एवा रुडा मनोहर विमान जाणवा. ॥ १७४ ॥

हवे लक्ष योजन प्रमाण जंबूद्वीपनो परिधि कहे छे.

जंबूपरिहि तिलक्खा ॥ सोलसहस दुसय पउणअडवीसा ॥
धणुअडवीस सयंगुल ॥ तेरससड्ढासमहिया य ॥ १७५ ॥

अर्थ– इह के० आ जंबूद्वीपनेविषे वलयाकारे परिधि, ते फरता त्रण लाख सोल हजार बसेंने सत्तावीश योजन त्रण कोश अने एकसोने अठावीस धनुष्य उपर साडातेर अंगुल समहियाय के० समअधिक एटले किंचित् अधिक जाणवो. ॥ १७५ ॥

हवे जंबूद्वीपनुं गणित पद कहे छे.

सगसय नउया कोडी ॥ लक्खा छप्पन्न चउणवइ सहस्सा ॥
सड्ढसयं पउणडुको, ससढवासठिकरगणियं ॥ १७६ ॥

अर्थ–सातसें नेवु कोडी छपन्न लाख चोराणु हजार अने सड्ढसयं के० एकसोने पचाश एटला योजन उपर पोणावे कोश अने सड्ढवासठिकर के० साडावासठ हाथ एटलुं द्वीपनुं गणियं के० गणितपद थाय. गणित एटले लाख योजननुं जे वृत्तविष्कंभ प्रमाण जंबू द्वीप छे, तेना जेवारे एक योजन प्रमाण समचउरंस खंड करिएं, तेवारे तेने गणितपद कहिएं. ते खंडनी संख्या ७९०५६९४१५० योजन अने पोणा बे कोश उपर साढावासठ हाथ जाणवी. ॥ १७६ ॥

हवे परिधि प्रमुख आठ बोल कहे छे.

वट्टपरिहिं च गणियं ॥ अंतिमखंडाइ उसुजियं च धणुं ॥
बाहं पयरं च घणं ॥ गणियव्वममेहि करणेहिं ॥ १७७ ॥

अर्थ– एक वट्ट के० वाटला क्षेत्रनुं परिहिंच के० परिधि, बीजुं वृत्तक्षेत्रना जे समचउरंस योजन प्रमाण खंड करिएं ते गणितपद, त्रीजुं, अंतिम के० छेहेला खंडादिकनुं उसु के० इखु एटले बाण, करिएं. चोथुं

जिवं के० जीवा ते धनुष्यने आकारे भरत वैताढ्य प्रमुखनी पणछ, पांचमुं धणु के० ते अर्द्ध चंद्रमाने आकारे भरत प्रमुख जे क्षेत्र छे तेनुं पुठनुं भाग, तेने धनुपृष्ट कहे छे. छठुं बाहं के० वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा क्षेत्रना छेहेलानुं जे परिमाण ते, करखुं ते बाह जाणवी. सातमुं पयरं के० प्रतर एटले लांवपण, तथा पहोलपणुं ज्यां सरखुं होय ते, आठमुं घन के० लांवपणे पहोलपणे अने जाडपणे जे सरखुं होय ते, घन कहेवाय छे. ए आठ बोल ते एएहिं के० आगल कहे छे जे करणेहिं के० उपाय ते विधिएं करी गणियव के० गुणो वत्तारो करो जेम सर्व परिधि प्रमुख जे आठ बोल छे ते जाणवामां आवे. ॥ १०७ ॥

हवे प्रथम परिधि जाणवानो विधि, अर्द्ध गाथाएं करी कहे छे.

विक्खंभवग्गदहगुण ॥ मूलं वट्टस्स परिरउ होइ ॥ विक्खंभपाय गुणिउ ॥ परिरउ तस्स गणीयपयं ॥ १०८ ॥

अर्थ– विक्खंभ के० वाटला क्षेत्रनो जे मध्य विस्तार तेने विष्कंभ कहिएं, ते प्रथम जेटला योजननो विस्तार होए तेटला योजन मांडीएं तेनो वग्ग के० वर्ग करिएं, ते आवी रीते के, जेटला आंक मांड्या होए तेने तेटलागुणा करिएं तेने वर्ग कहिएं. जेम नवने नवगुणा करिएं तेवारे एक्यासी थाय, ते वर्ग कहेवाय छे एम जाणवुं. ते वर्ग कस्या पछी तेने दशगुण के० दशगुणा करिएं. एटले ते वर्गना आंकने आगले एक शुन्य आपीएं तेवारे ते दशगुणा थाय. ते दशगुणा कस्या पछी ते आंकनुं मूल शोधीएं. ते आवी रीते के, छेहेला आंक थकी विषम सम करतां धुरना आंकसुधी आवीएं, जो धुरने आंके विषम आवे तो एकलो धुरनुं आंक तेने वर्गने आंके शोधीएं, अने जो सम आवे तो धुरना बे आंक वर्गने आंके शोधीएं; एम करतां जे आंक लाभे ते बमणो करी उपली पंक्तिना एकेका आंकने रासी मांडीएं, वली उपला आंकनी राशी साथे जेम सर्व नीचेना आंकनो भाग पहोचे तेम वेहेंचीएं, पछी जे आंक लाभे तेना वर्गमां एक उपरनी श्रेणीनो अधिक आंक लेइने काढीएं, ए रीते उपरनी श्रेणीना छेहेडाना आंकसुधी वेहेंचीएं. एम वर्गमूल करतां जे नीचेनी श्रेणीनेविषे आंक आवे तेनो अर्द्ध करिएं, तेटलो वाटला क्षेत्रनो परिधि जाणवो. वली वर्ग मूल करतां जे उगरे तेना जो कोश करवा होय तो चारवार गुणीएं, अने जो धनुष्य करवा होए तो बे हजारवार गुणीएं, तथा अंगुल करिएं तो एक धनुष्यना छन्नुं अंगुल करी गुणीएं. एम जेरीते भाग पहोचतो होय तेवा प्रकारे गुणाकार करी पहेलाना छेद भाग पामीएं, पछी अनुक्रमे कोश, धनुष्य, अंगुलप्रमुख जे योजन उपर आवे, ते यंत्रथी जाणवुं. ए रीते कमल, द्वीप, चूलिका, कूट, कांचनगिरि, कुंरु अने मेरुप्रमुखनो परिधि जाणवो.

हवे पाछली गाथाना अर्द्धखंडे गणित पद एटले योजन प्रमाण समचउरंस करवानो विधि कहे छे. विक्खंभपायगुणिउ के० विष्कंभनो जे चोथो भाग तेनीसाथे जेवारे परिधिनी संख्याए गुणीए तेवारे तस्सगणियपयं के० तेनुं गणित पद थाय, ते एक जंबू द्वीप आश्री देखाडे छे.

जेम जंबूद्वीपनुं परिधि त्रणलाख सोलहजार बसेंने सत्तावीश योजन छे, ते, विष्कंभना एकलाख योजनना चोथो भाग जे पचीश हजार योजन, तेनी साथे गुणिएं तेवारे सातसें नेवु कोडी छपन्न लाखने पचोत्तेर हजार थाय. वली परिधिने विषे त्रण कोश छे ते, पचीश हजार साथे गुणतां पंचोत्तेर हजार कोश थाय. वली परिधिना धनुष्य एकसोने अठावीश छे ते, पचीश हजार साथे गुणतां बत्रीश लाख धनुष्य थाय. वली परिधिना साडातेर अंगुलने, पचीस हजार साथे गुणीएं तेवारे त्रण लाख साडीसाडत्रीस हजार अंगुल थाय. ए सर्व आंकनी राशी जुदी जुदी मांडीएं, पछी पूर्वोक्त पंचोतेर हजार कोशने चारभागे वेहेंचतां ओगणीश हजार योजन थाय. पछी धनुष्यना बत्रीस लाख आंकने आठ हजार भागे वेहेंचता चारसें योजन

थाय. ए वधा एकठा करीएं तेवारे सातसें नेवु कोडी छपन्न लाख चोराणु हजार एकसोने पचाश योजन थाय. तेवार पछी त्रण लाखने साडीसाडत्रीस हजार अंगुलना आंक छे, तेने छन्नुभागे वेहेंचतां पांत्रीससोने पन्नर धनुष्य थाय. तेना कोश करीएं तो पोणा बे कोश थाय. उपर पंदर धनुष्यने साठ अंगुल वधे तो पंदर धनुष्यना साठ हाथ थाय, अने साठ अंगुलना अढी हाथ थाय. ए वधा मली साडी बासठ हाथ थाय. ए सर्व मली सातसें नेवुकोडी छपन्न लाख चोराणु हजार एकसोने पचाश योजन उपर पोणाबे कोश अने साडी-बासठ हाथ एटलुं जंबूद्वीपनुं गणित पद थाय छे, ते सूत्रनी गाथामां प्रथम कह्युं छे तेथी जाणवुं. ॥१०८॥

हवे इखु अने जीवानुं करण एक गाथामांहे कहे छे.

उंगाहु उसूसु च्चि य ॥ उगणीसगुणो उसूकला होई ॥ विउ-
सुपिहुत्ते चउगुण ॥ इसुगुणिए मूलमिह जीवा ॥ १०९ ॥

अर्थ— उंगाहुउसूसुच्चिय के० आ जंबूद्वीपनेविषे एक देश जे भरत क्षेत्र ते चढावेला धनुष्यने आकारे छे, त्यां बाणना ठामनी वचेनुं जे विष्कंभ तेने इषु कहीएं, ते इखुना योजनने उगणीसगुणोउसूकलाहोइ के० उंगणीशवार गुणीएं तेवारे कलानुं इखु थाय. तो दक्षिण भरतनुं इखु बसें आडत्रीस योजन उपर त्रण कला छे तेने उंगणीसे गुणतां चार हजार पांचसेंने पचीश कला थाय, एटलुं कलानुं इखु जाणवुं. हवे जीवानुं करण कहे छे. जेवारे जीवा करिएं तेवारे विउसुपिहुत्ते के० विगत एटले गयुं छे इखु एटले बाणनुं पहोलपणुं ज्यांथी एटले कलारूप वृत्त क्षेत्र १९०००००० तेमांथी इखुकला (४५२५) काढीएं बाकी रहे (१८९९५४७५) तेने चउगुण के० चारगुणा करिएं पछी इसुगुणिए मूलमिहजीवा के० इखुकला साथे गुणीने तेनुं मूल शोधतां जे आंक आवे ते जीवा जाणवी. दक्षिण भरतादिकनेविषे जीवा करवानो ए विधि जाणवो. ए जीवानुं मान यंत्र थकी जाणवुं. ॥ १०९ ॥

हवे भरत वैताढ्य प्रमुखनुं धनुःपृष्ट कहे छे.

उसुवग्गि छगुणजीवा ॥ वग्ग जुए मूल होइ धणुपिठं ॥
धणुडुगविसेस सेसं ॥ दलियं बाहाडुगं होई ॥ ११० ॥

अर्थ—उसुवग्गि के० इखुनो वर्ग करी तथा छगुण जीवा के० छगुणो जीवानो वर्ग करी वग्गजुए के० ए बे वर्गयुक्त एटले भेलीने पछी तेनुं मूल के० मूल शोधतां जे आंक आवे ते होइ धणु पिठं के० धनुपृष्ट थाय. एम दक्षिण भरतादिकनुं धनुपृष्ट जाणवुं. एरीते सर्व क्षेत्रनुं पर्वतादिकनुं धनुपृष्ट लाभे ते धनुपृष्ट यंत्रथी जाणवुं. हवे बाहा करण कहे छे, धणुडुगविसेससेसं के० बे धनुष्यनुं विश्लेष करिएं, दक्षिण भरत अने वैताढ्य ए बे धनुष्य कहिएं, तेमां जे न्हानुं धनुष्य होय ते मोहोटा धनुष्यमांहेथी काढीएं, जे बाकी रहे तेनुं दलियंबाहाडुगंहोई के० तेनुं अर्द्ध करिएं एटले वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा हेमवंत प्रमुख क्षेत्रनी बे बाहा होए. बाहा एटले पर्वत क्षेत्रना छेडानो विस्तार. तेनुं प्रमाण यंत्रथकी जाणवुं. ॥ ११० ॥

हवे छेहेलो खंड जे भरत तेहना प्रतर करवानो विधि कहे छे.

अंतिमखंडस्सुसुणा ॥ जीवं संगुणिय चउहि भइऊ णं ॥
लद्धंमि वग्गिए दस, गुणंमि मूलं हवइ पयरो ॥ १११ ॥

अर्थ- अंतिम खंडेसुसुणा के० उहेलो खंड जे जरत खंम तेना इखु साथे जीवंसंगुणिय के० जीवा गुणिएं पढी तेने चउहिजइक्कणं के० चार जागे वेचतां जे लर्द्धमि के० लाजे एटले जे जाग आवे, तेनो वग्गिए के० वर्ग करिएं, ते वर्गने दसगुणंमिमूलं के० दशगुणो करी मूल शोधीएं तेनो जे आंक आवे, ते हवइपयरो के० प्रतर जाणवो. ते प्रतरने वली उंगणीश जागे वेहेंचतां जे आंक आवे ते कला जाणवी. वीजी शेप रहे ते प्रतिकला जाणवी. वली उंगणीश जागें वेहेंचतां योजन थाय, अने जे शेप रहे ते कला जाणवी. ते यंत्रथी जाणजो. एम समचउरंस जरतक्षेत्र प्रमुख करवानो विधि जाणवो. ॥ १९१ ॥

हवे वैताढ्य प्रमुखना प्रतर कहे छे.

जीवा वग्गेण डुगे ॥ मिलिए दलिए य होइ जं मूलं ॥
वेयड्ढाईण तयं ॥ सपिहुत्तगुणं हवइ पयरो ॥ १९२ ॥

अर्थ- जीवावग्गेण के० न्हानी जीवानुवर्ग अने महोटी जीवानुवर्ग ए डुगे के० वे मिलिए के० एकठा करी पढी तेनुं दलिएय के० अर्द्ध करिएं, पढी तेनुं मूल शोधीएं, होइजंमूलं के० ते मूलनो जे आंक आवे ते मूल सपिहुत्तगुणं के० पोताना विस्तार साथे गुणीएं. तयं के० तेवारे वेयड्ढाईण के० वैताढ्यादिक पर्वतनुं हवइपयरो के० प्रतर होए. ते सर्व पर्वतादिकना प्रतर यंत्रथी जाणवा. ॥ १९२ ॥

एयं च पयरगुणियं ॥ संववहारेण देसियं तेण ॥ किंचूणं होइ फलं ॥ अइहंपि हवइ सुहुमगणणा ॥ १९३ ॥

अर्थ- एयंचपयरगुणियं के० ए प्रतरनुं गणित दक्षिण जरतादिक क्षेत्र तथा गिरिनुं गणितपद ते संववहारेण के० संव्यवहारे देसियं के० देखाड्युं छे, तेण के० ते कारण माटे किंचूणंहोइफलं के० कांइक उणुं फल होए, अ के० तथा इहंपि के० ए सर्व प्रतर एकठाकरी वमणा करिएं तेवारे सातसेंने उंगणाएंसी कोडी, अढार लाख, सीतोतेर हजार, चारसेंने छप्पन्न होए. ते सगसय नउयाकोडी ए गाथाएं जोतां अंतर पडे छे, अने जो शेप जाग उगरे तेना वली जाग करीने गणिएं तो हवइसुहुमगणणा के० सुक्ष्म गणना थाय, तो ते सुक्ष्मगणनानी पेरे पूर्ण पण थाय ते करणनुं विशेप जाणवुं. ॥ १९३ ॥

हवे घनगणित कहे छे.

पयरो सोस्सेहगुणो ॥ होइ घणोपरिरयाइ सव्वं वा ॥
करण गणणालसेहिं ॥ जंतगलहियाउ दठव्वं ॥ १९४ ॥
॥ इति जंबूद्दिवाहिगारोपढमो समत्तो ॥

अर्थ- जे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं पयरो के० प्रतर गणित छे, सो के० तेने जेवारे वैताढ्य प्रमुख पर्वतना उस्सेहगुणो के० उंचपणानी साथे गुणीएं तेवारे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं होइ घणो के० घनगणित थाय, ते वैताढ्य प्रमुखना प्रतर जेवारे उंचपणा साथे गणीएं तेवारे जाणीएं. ए परिरयाइ के० परिध्यादिक आठनो वखारो कह्यो. वा के० अथवा ए सव्वं के० सर्व परिधि प्रमुखनुं जे करण गणण के० करणनोविधि साथे गणवाने जे मनुष्य आलसेहिं के० आलशयंत होय ते मनुष्ये पूर्वाचार्ये जे जंतग के० यंत्र लहियाउ के० लख्या छे, त्यांथकी दिठव्व के० देखवुं, एटले यंत्र उपरथीज जोवुं, चिंतववुं. ॥ १९४ ॥

हवे ए जीवाप्रमुख गणितनी संग्रह गाथा कहे छे.

जोयणसहस्सनवगं ॥ सत्ते वसया हवंतिअडयाला ॥ वारसयकला सकला ॥ दाहिणभरहद्ध जीवाउ ॥ १ ॥ दसचेवसहस्साइं ॥ जीवासत्तयसया इवीसाइं ॥ वारकलायकूणा ॥ वेयड्ढ गिरिस्सविन्नेया ॥ २ ॥ चउदस यसहस्साइं ॥ सयाइचत्तारिएग सयराइं ॥ भरहवुत्तरजीवा ॥ बच्चकलाऊणियाकिंचि ॥ ३ ॥ चोवीस सहस्साइं ॥ नवसय याजोयणाए वत्तीसे ॥ चुल्लहिमवंतजीवा ॥ आयामेणं कलद्धंच ॥ ४ ॥ सततीससहस्साइं ॥ छच्चसया जोयणाए चउसयरा ॥ हेमव यवासजीवा ॥ किंचूणा सोलसकलाय ॥ ५ ॥ तेपन्न सहस्साइं ॥ नवसय्या जोयणाणइगतीसा ॥ जीवामहाहिमवए ॥ अछकला छक्कलाउय ॥ ६ ॥ एगुत्तरानवसया ॥ तेवत्तरिमेव जोयणसहस्सा ॥ जीवासत्तरकला ॥ अद्धकला चेवहरिवासे ॥ ७ ॥ चउणवइ सहसाइं ॥ छप्पन्नहि यंसयंकला दोय ॥ जीवानि सहेसापुण ॥ लरकंजीवाविदे हद्धे ॥ ८ ॥ जीवासंग्रहगाथा ॥ नवचेवसहस्साइं ॥ छावछाइय सयाइ सत्तेय ॥ सविसे सकलाचेगा दाहिणभरहद्ध धणुपीठं ॥ ९ ॥ दसचेवसहस्साइ ॥ सत्ते वसयाहवंतितेयाला ॥ धणुपीठं वेयड्ढे ॥ कलायपन्नर सहवंति ॥ १० ॥ सोलसचेव कलाउ ॥ अहियाउहुंतिअद्धभागेणं ॥ वाहावेयड्ढसय ॥ अछावीसा सयाचउरो ॥ ११ ॥ चउदसय सहस्साइं ॥ पंचेवसयाइ अछवीसाइं ॥ इक्कारसयकलाउ ॥ धणुपीठं उत्तर द्धस्सं ॥ १२ ॥ भरहद्धुत्तर वाहा ॥ अठारसहुंति जोयणसयाइं ॥ वाणवइजोयणाणिय ॥ अद्धकला सत्तरकलाय ॥ १३ ॥ धणुहिमवेकलचउरो ॥ पणवीस सहस्सदुसयती सहिया ॥ वाहा सोलद्धकला ॥ तेवन्न सयाय पन्नहिया ॥ १४ ॥ अडतीस सहस्स सगसय ॥ चत्तधणुदसकलाय हेमवए ॥ वाहासत्तछिसए ॥ पणपन्नेत्तिन्नियकलाउ ॥ १५ ॥ धणुमहहिमवेदसकल ॥ दोसय तेणउसहस्ससगवन्ना ॥ वाहावाणउयसए ॥ छहत्तरेनवकलद्धंच ॥ १६ ॥ चुलसी सहसासोलस धणुहरिवासे कलाचउक्कंच ॥ वाहातेरस सहसा ॥ तिसयइगसछि छकलासद्धा ॥ १७ ॥ तिसहधणुनकलेगलख ॥ सहसचोवीसतिसय छायाला ॥ वाहापन्नछिसयं ॥ सहसावीसासदुकलद्ध ॥ १८ ॥ सोलस सहस्सअछुसय ॥ तेसीया सद्धतेरसकलाय ॥ वाहाविदेहमझ्झे ॥ धनुपीठं परिरयस्सद्धं ॥ १९ ॥ इतिधनुपृष्ट वाहासंग्रहगाथा ॥ लरकछारसयणती, ससहस्स चउस्सया यपणसीया ॥ वारकलाछछिकला ॥ दाहिण भरहद्धपयरमिमं ॥ २० ॥ सत्तहियातिन्निसया ॥ वारसहस्सायपंचलरकाय ॥ वारसकलायपयरं ॥ वेयड्ढगिरिस्सधरणितले ॥ २१ ॥ योयण तीसं वासे ॥ पढमाए मेहलाय पयरमिमं ॥ लरकतिगतिसयरिसया ॥ चुलसीइक्कार सकलाउ ॥ २२ ॥ दस जोयण विरकंभे ॥ बीयाएमेहलयपयरमिमं ॥ लरकोचउवीससया इगसछाद सकलाउय ॥ २३ ॥ असीया अछसया ॥ वत्तीस सहस्सतीसलरकाय ॥ कलवारविकलिगारस ॥ उत्तरभरहद्धपयरमिमं ॥ २४ ॥ दोकोडिचउदलरका ॥ सहसाछपन्ननवसगसयरा ॥ अछकला दसविकला ॥ पयरमिमं चुंल्लहिमवंते ॥ २५ ॥ हेमवएछकोडी ॥ वावत्तरिलख सहसतेवन्ना ॥ पणयालसयंपयरे ॥ पंचकलाअछविकलाय ॥ ॥ २६ ॥ गुणवीसकोडि अडव, न्न लरक अडसछि सहस सयमेगं ॥ छासीयंद सयकला ॥ पणायकला पयरमिहहिमवे ॥ २७ ॥ चउपन्नंकोडीउ ॥ लरकासीयालतिसयरि सहस्सा ॥ अछसयसतरिसत्तय कलाउपयरंतुहरिवासे ॥ २८ ॥ वायालं कोडिसयं ॥ लरकाचउपन्न सहसवासछी ॥ पणसयगुणडुत्तरकल ॥ अछारसनिसहपयरमिमं ॥ २९ ॥ तेसछिं कोडिसयं ॥ लरकासगवन्नसहस गुणयाला ॥ तिसयदुत्तर दसकल पन्नरसकलाविदेहद्ध ॥ ३० ॥ ॥ इतिप्रतरसंग्रहगाथा ॥ ॥ दसजोयणुंसएपुण तेवीस सहस्स लरकइगवन्ना ॥ जोयणछावत्तरि छ, कलाय वेयड्ढघणगणियं ॥ ३१ ॥ अछसयापणयाला ॥ तीसंलरकाति हत्तरीसहसा ॥ पंनरस कलायघणो ॥ दस्सुसए होइ वीयम्मि ॥ ३२ ॥ सत्तहिया तिन्निसया वारस सहसाय पंचलरकाय ॥ अवराय वार सकला ॥ पणुस्सए होइघणगिरियं ॥ ३३ ॥ सत्तासीइगलरका ॥ उणतीसहियाय विणवइसयाइं ॥ अउणत्तीसइभागा ॥ चउदसवेयड्ढ घणगणियं ॥ ३४ ॥ हिमवंति दुसय चउदस, कोडीछप्पन्नलरकसगनउई ॥

सहसा चउयालसयं ॥ सोलसकलबार विकलघणं ॥ ३५ ॥ गुणयाल सयासत्तर ॥ कोडी छत्तीस लरकसग-तीसा ॥ सहसातिसय अछुत्तर ॥ बारविकलघणमहाहिमवे ॥ ३६ ॥ छगवन्नसहस्सअछ, एकोडि छासठि-रकसगवीसं, सहसानव सयएगु, एसीहिनिसहस्सघण गणियं ॥ ३७ ॥ इतिघनसंग्रहगाथा ॥ ॥ इति श्रील-घुक्षेत्र समास वार्त्तिके जंबूद्वीपाधिकारः प्रथमः समाप्तः ॥ ॐनमो विश्वना थाय तत्वदर्शिने ॥

हवे बीजो लवण समुद्रनो अधिकार वखाणे छे.

बीउं लवण समुद्दा हिगारो जस्सइ ॥ मूलगाथा ॥ गोतिछं
लवणोजय ॥ जोयण पणनवइ सहसजा तछ ॥ समन्नू-
तलाउ सगसय ॥ जलवुद्दी सहसमो गाढो ॥ १९५ ॥

अर्थ— लवणोजय के० जगती थकी बाहेर लवण समुद्रना उजय एटले बन्ने पासाथी जेवारे वचमां शि-खानी सन्मुख जोयण पण नवइसहसजा के० ज्यांसुधी पंचाणु हजार योजन लवण समुद्रमांहे आविएं त्यांसुधी तछ के० ते लवण समुद्रमांहे गोतिछं के० गोतीर्थ सरखो छे, एटले जेम गाय पाणी पीवाने तला-वमां प्रवेश करे तेवारे पाछली बाजु उंची होय, अने आगली बाजु नीची होए तेने गोतीर्थ कहीएं. तेम लवलसमुद्रमांहे पण बे पासाथी नीकलीने वचमां आवतां पंचाणु हजार योजन सुधी पाछली जूमी उंची अने आगली जूमी नीची छे, समन्नूतलथकी एटले धातकीखंडनी दिशिथी, अने जंबूद्वीपनी जगती-थकी लवणसमुद्रमांहे दिग्मालजणी जतां थोडी थोडी जलवृद्धि थतां पंचाणु हजार योजन ज्यां थाय छे, त्यां सन्नूतलथकी सातसें योजन पाणीनी उंची वृद्धि छे, अने हजार योजन पाणी उंडुं छे. ॥ १९५ ॥

हवे ए लवण समुद्रनेविषे जलवृद्धि जाणवानुं करण कहे छे.

तेरासिएण मस्त्रि,ल्ल रासिणा संगुणिज्ज अंतिमगं ॥
तं पढमरासिजइयं ॥ उवेहं मुणसु लवणजले ॥ १९६ ॥

अर्थ—तेरासिएण के० पहेली त्रण राशी थापीएं. एक धातकीखंडनी राशि पंचाणु हजार योजननी, अने जंबूद्वीपनी दिशिथी जे पंचाणुं हजार योजन लवण समुद्रमां जइए ए बीजी राशि, तथा वचमां एक हजार योजननी मध्यराशि जे कहिएं. ए त्रीजी राशी, एम त्रण आंकनी श्रेणी मांमीएं,पछी मस्त्रिल्लरासिणा संगुणि ज्ज अंतिमगं के० वचमानीआंकनी जे श्रेणी ते छेहेली श्रेणीसाथे गुणीएं, पछी तंपढमरासिजइयं के० तेने पेहेली श्रेणीना आंक साथे वेहेंचीएं. एरीते उवेहंमुणसुलवणजले के० लवणसमुद्रनेविषे जलवृद्धिप्रते मुणसु एटले जाणजो. ए गाथानो स्पष्ट अर्थ नवगुणहत्तरि जोयण, ए आगल वसें ने दशमी गाथा आवशे तेने विषे विशेषेथी कहेशे. अहीआं मात्र सूत्रार्थ जाणवो. ॥ १९६ ॥

हवे लवण समुद्रनी शिखा वखाणे छे.

हिठुवरि सहसदसगं ॥ पिहुलामूलाउ सतरसहसुच्चा ॥
लवणसिहा सा तउवरि ॥ गाउदुगं वहइ उवेलं ॥ १९७ ॥

अर्थ— हिठुवरि के० हेठे तथा उपर सहसदसगंपिहुला के० हजार योजन पहोली, अने मूलाउ के० मूलथकी सत्तरसहसुच्चा के० सत्तर हजार योजन उंची छे, एवी लवणसिहा के० लवणसमुद्रनी शिखा

जाणवी. सा के० ते शिखा जे छे, तडुवरि के० ते सत्तरसहस्र योजन उपरे गाउडुगंवड्डइडुवेलं के० वेगाउ उंची एवी वेल ते वेवार एक अहोरात्रमांहे वधे. ॥ १७७ ॥

हवे पातालकलशा वखाणे छे.

बहुमझे चउदिसि चउ ॥ पायाला वयरकलस संगणा ॥
जोयणसहस्स जड्डा ॥ तद्दसगुणहिठुवरि रुंदा ॥ १७८ ॥

अर्थ– लवणसमुद्रनेविषे बहुमझे के० घणुंवचमां पाणीनी मेखलाए चउदिशि चउपायाला के० चार-दिशिनेविषे चार पाताला छे. ते पाताला केहेवा छे ? वयरकलस के० वज्रमय जे कलश तेने संगणा के० आकारे छे. वली केहेवा छे ? जोयणसहस्सजड्डा के० एक हजार योजननी ते कलशानी ठीकरी जाडी छे, तथा तद्दसगुणहिठुवरिरुंदा के० ते जाडपणा थकी दशगणा एटले दशहजार योजन हेठल तथा उपर रुंदीएं छे एटले पहोला छे. ॥ १७८ ॥

वली पातालकलश केहेवा छे. ते कहे छे.

लरकं च मझि पिहुला ॥ जोयणलरकं च नूमिमो गाढा ॥
पुव्वाइसु वडवामुह ॥ केजुव जूवे सर निहाणा ॥ १७९ ॥

अर्थ– लरकंचमझि पिहुला के० लाख योजननुं पेट पहोलुं छे, वली जोयणलरकंच नूमिमोगाढा के० लाख योजन नूमिकामांहे अवगाढ एटले उंडा छे, वली पुव्वाइसु के० पूर्वदिशि थकी धुरमांडीने दक्षिणावर्त्त गणतां एक वडवामुख बीजो के जुव के० केयूर्प त्रीजो, जूवे के० यूप चोथो, इसर के० ईश्वर अनिहाणा के० एवे नामे चार पातालकलशो जाणवा. ॥ १७९ ॥

हवे न्हानापातालकलश वखाणे छे.

अन्ने लहुपायाला ॥ सगसहसा अडसया सचुलसीया ॥
पुव्वुत्त सयंसपमा, णा तत्र तत्रप्पएसेसु ॥ २०० ॥

अर्थ– अन्ने के० बीजा लहुपायाला के० न्हाना पाताल कलशा ते सगसहसा अडसयासचुलसीया के० सात हजार आठसो ने चोराशी छे, ते केहेवा छे? तो के पुव्वुत्त के० पूर्वे वखाण्या छे, जे चार महोटा पाताल कलशा ते थकी सयंसपमाणा के० सोमां अंसे जेमनुं प्रमाण छे एहवा छे, एटले सोमे नागे छे, अर्थात तेनी दश योजननी ठीकरी जाडी छे, तथा एकसो योजन प्रत्येक हेठे तथा उपर पहोला छे. अने एक हजार योजन नूमिमांहे उंडा छे, एवा न्हाना कलश ते जे स्थानके महोटा कलशे नूमीका रुंधी नथी; तेवा जलमेखलाना तत्र तत्रप्पएसेसु के० तेते प्रदेशे ए कलश छे, एटले ठामठामने विषे छे. ते केमके समुद्रमांहे दश हजार योजन विस्तार जे पाणी छे, तेहनी मांहेली परिधि आणीएं. ते आवी रीते के–जंबूदीप थकी पंचाणु हजार योजन जातां बे लाखने नेवु हजार योजन विष्कंन छे, तेनो वर्ग करीएं तेवारे आठ हजार चारसेंने दश कोडी थाय. तेने दशगुणा करीएं तेवारे चोरासी हजारने एकसो कोडी थाय. तेनुं मूल शोधीएं तेवारे नव लाख सत्तर हजारने उपर साठ लन्यमान थाय. तेमांहेथी चार कलशे चालीस हजार योजन रुंध्या छे, ते बादकरतां बाकी आठ लाख सीतोत्तेर हजारने उपर साठ रहे छे. तेने चारनागे वेहेंचीएं तेवारे बे लाख उंगणीस हजार बसोने पांसठ एकनागे आवे; तो एक महोटो पूर्वदिशिनो पातालकलश अने

बीजो दक्षिणदिशिनो पातालकलश ते बेहुनुं एटलुं अंतर जाणवुं. हवे त्यां एकेका अंतरे एकेक श्रेणीनेविषे वसेंने पन्नर कलश होयं ते कलशोयं बे लाख पन्नर हजार योजन रुंध्या छे. अने बाकीना चार हजार बसोने पांसठ योजन जे रह्या ते कलशनी ठीकरीने जाडपणे रुंध्या छे, एम प्रथम न्हाना कलशनी श्रेणीनेविषे वसें पन्नर कलश, बीजीनेविषे वसेंने सोल एम एकेको कलश वधारतां वधी नवश्रेणी छे, तो नवमी श्रेणीनेविषे वसेंने त्रेवीश कलश छे. एरीते एकआंतरानेविषे न्हाना कलश एक हजार नवसेंने एकोत्तेर थाय. तेवा चारेदिशिना एकठा करतां सात हजार आठसोने चोराशी न्हांना कलश थाय. इति ॥ २०० ॥

हवे चार पाताल कलशना देवता कहे छे.

कालो य महाकालो ॥ वेलंब पभंजणोय चउसु सुरा ॥
पलिउवमाउणो तह ॥ सेसेसु सुरा तयद्धाऊ ॥ २०१ ॥

अर्थ– चार महोटा पाताल कलशने विषे पूर्वदिशिथी अनुक्रमे दक्षिणावर्त्त जोतां एक काल, बीजो महाकाल त्रीजो वेलंब अने चोथो प्रभंजन एवे नामे चउसुसुराके० चार देवता अधिष्ठायक जाणवा. पण ते देवता केहेवा छे, तो के पलिउवमाउणो के० एक पल्योपमनुं आयुष्य धरे छे एवा छे. तह के० तथा सेसेसुसुरा के० शेष बीजा न्हाना जे कलश छे तेनेविषे जे देवता अधिष्ठायक छे. तेमनुं आयुष्य तयद्धाऊ के० ते पूर्वोक्त देवताना आयुष्य थकी अर्द्ध छे एटले अर्द्ध पल्योपमनुंछे. ॥ २०१ ॥

सवे सिमहो भागे ॥ वाऊ मझिल्लयंमि जलवाऊ ॥ के-
वल जलमुवरिल्ले ॥ भाग डुगे तब सासुवे ॥ २०२ ॥

अर्थ– सवेसिमहोभागेवाऊ के० सर्व महोटा पाताल कलशाना अधो भागें एटले नीचे वायु छे, अने मझिल्लयंमिजलवाऊ के० मध्य एटले वचला भागें वायु अने जल ए बंने मिश्र छे. तथा केवल जल मुवरिल्ले के० उपरले भागे केवल पाणीज छे. तो एकेका त्रीजा भागने विषे तेत्रीश हजार त्रणसेंने तेत्रीश योजन उपर एक योजननो त्रीजो भाग होए. एवा भागडुगेतबसासुवे के० नीचेना भागनेविषे अने वचला भागनेविषे श्वासनी परे वायु छे, ते आगली गाथाएं वखाणे छे. ॥ २०२ ॥

बहवे उयारवाया ॥ मुछंति खुहंति डुसिवाराउ ॥ एग
अहोरत्तंतो ॥ तया तया वेल परिवुड्ढी ॥ २०३ ॥

अर्थ– एवा बे भागना वायुनेविषे बीजा बहवे के० घणा उयार के० उदार एटले महोटा वाया के० वायरा ते मुछंति के० मले छे, ते मलीने पाणीने खुहंति के० क्षोभ पमाडे छे. जेम माणसना पेटमांहे वायुनी वृद्धि थवाथी क्षोभ पमाडे, शब्द करे तेम पातालकलश ते एग अहोरत्तंतो के० एक अहोरात्र मांहे डुसिवाराउ के० बे वखत क्षोभ पमाडे छे,तयातयावेलपरिवुड्ढी के० ते तेवारे पाणीना वेलनी वृद्धि थाय छे; एटले जेवारे वायुना जोरथकी कलशा उभराय छे तेवारे समुद्रनुं पाणी वधे छे, एवो अनादिकालनो सहेजथी चाल छे. जे एक अहोरात्रमांहे बे वार पाणीनी वेल वधे एम जाणवुं.॥ २०३ ॥

हवे समुद्रमांहे वेलंधर देवता छे ते वखाणे छे.

बायालसठि डुसयरि ॥ सहसा नागाण मझवरि बाहिं ॥
वेलं धरंति कमसो ॥ चउहत्तरुलक्कु ते सवे ॥ २०४ ॥

अर्थ– बायाल के० बेतालीश हजार नागाण के० नागकुमार देवताने मज्ञा के० मांहे पेसती वेलं के० वेल प्रते धरंति के० धरी राखे ठे, एटले निवारे ठे. वली सहि के० साठ हजार नागकुमार देवता ते लवणसमुद्रनी शिखाने उवरि के० उपरना बे कोश उपरांत जे वेल वधे ठे, ते प्रते वारे ठे. अने दुसरिसहसा के० बहुंतेर हजार नागकुमार देवता ते बाहिं के० बाहेरनी वेलि जे धातकीखंममां प्रवेश करे ठे, ते वेलिने निवारे ठे, अर्थात् धरी राखे ठे, ए रीते नागकुमारना देवो कमसो के० अनुक्रमे पाणीनीवेलि प्रते धरी राखे ठे. माटे ए देवोने वेलंधर कहिएं. तेसद्ये के० ते सर्व देवता एकठा गणिएं तेवारे चउहत्तरुलरकु के० एकलाखने चमोत्तेर हजारनी संख्या थाय ठे. ॥ २०४ ॥

हवे वेलंधरनां स्थानक तथा तेना अधिपति कहे ठे.

वायालसहस्सेहिं ॥ पुव्वेसाणाइदिसि विदिसि लवणे ॥
वेलंधराणुवेलं ॥ धरराईणं गिरिसु वासा ॥ २०५ ॥

अर्थ– लवणे के० लवण समुद्रमांहे पुव्वेसाणाइदिसिविदिसि के० पूर्वादि चार दिशि अने इशानादिक चार विदिशिनेविषे वायालसहस्सेहिं के० बेतालीश हजार योजन गयाथी एटले जंबूद्वीपनी जगतिनी वेदिका थकी बेतालीश हजार योजन लवण समुद्रमांहे पूर्वप्रमुख चार दिशिनेविषे वेलंधर के० वेलंधर नामे जे देवता तेने वसवा योग्य पर्वतनेविषे आवास जाणवा. अने इशानप्रमुख चार विदिशिनेविषे लवणसमुद्रमांहे बेतालीस हजार योजने अणुवेलंधर के० अनुवेलंधर नामे जे राईणं के० अधिपति एवा चार देवताने रमवाना गिरिसु के० पर्वतनेविषे वासा के० आवास जाणवा. ॥ २०५ ॥

हवे आवास पर्वतनां नाम कहे ठे.

गोथूभे दगभासे ॥ संखे दगसीमनामि दिसि सेले ॥
गोथूभो सिवदेवो ॥ संखो य मणोसिलो राया ॥ २०६ ॥

अर्थ– पूर्वदिशि गोथुभनामे आवास पर्वत ठे, अने दक्षिणदिशि दगभासनामे आवास पर्वत ठे, पश्चिमदिशि संखनामे आवास पर्वत ठे, अने उत्तरदिशि दससीम नामे आवास पर्वत ठे. ए रीते दिसिसेले के० ए चार दिशिना पर्वतनेविषे अनुक्रमे एक गोथुभ, बीजो शिवदेव, त्रीजो शंख, अने चोथो मणोसिल एवे नामे वेलंधर देवताना राया के० राजा एवा नागकुमार देवो रहे ठे, एटले जे दिशाउनेविषे रहे तेने वेलंधर कहीएं, अने जे विदिशाउनेविषे रहे तेने अनुवेलंधर कहिएं. ॥ २०६ ॥

कक्कोडे विज्जुपहे ॥ केलासरुणप्पहे विदिसि सेले ॥
कक्कोडग कद्दमर्ज ॥ केलास रुणप्पहो सामी ॥ २०७ ॥

अर्थ– हवे इशान प्रमुख चारविदिशिने विषे कर्कोटक, विद्युत्प्रभ, कैलाश अने अरुणप्रभ एवे नामे जे चार आवास पर्वत ठे, तेने विषे अनुक्रमे कर्कोटक, कर्दम, कैलाश अने अरुणप्पहो के० विद्युत्प्रभ एवे नामे चार अनुवेलंधर नागकुमार देवताना सामी के० स्वामि जाणवा. जे विदिशिनेविषे रहे तेने अनुवेलंधर कहिएं.

हवे ए पर्वतना मान अने वरण कहे ठे.

एए गिरिणो सव्वे ॥ बावीसहिया य दससया मूले ॥ चउसय चउवीसहिया ॥ विछिन्ना हुंति सिहरतले ॥ २०८ ॥

अर्थ–एएगिरिणोसवे के० ए सर्व वेलंधर, अने अनुवेलंधर नामे जे आवास पर्वत छे. ते वावीसहियाय दसस-यामूले के० एक हजार ने बावीश योजन मूलनेविषे पोहोला जाणवा. अने चउसय चउवीसहिया के० चारसें ने चोवीश योजन सिहर तले के० शिखरस्थले एटले शिखरनेविषे विछिणा के० विस्तारेपोहोला हुंति के० छे. २०८

सतरससय इगवीसे ॥ उच्चत्ते ते सवेइया सवे ॥ कणगं-
करययफालिह, दिसासु विदिसासु रयणमया ॥ २०९ ॥

अर्थ–वली ते पर्वत केहेवा छे? तोके एक हजार सातसेंने एकवीश योजन उच्चत्ते के० उंचा छे, वली ते सवे के० ते आठ पर्वत कहेवा छे, सवेइया के० वेदिकाना वनखंड तेणे करीने सहित छे, वली कणगंकरयय फालिह के० कनक, अंकरत्न, रूपुं, अने स्फाटिकरत्न एनी पूर्वदिशिथी अनुक्रमे गोथूभादिक चार पर्वत छे. अने विदिसासुरयणमया के० विदिशिनेविषे जे कर्कोटादिक चार पर्वत छे, ते रत्नमय जाणवा. ॥ २०९ ॥

हवे ए आठ पर्वत पाणी उपरे केटला देखाय छे कहे छे.

नवगुणहत्तरि जोयण ॥ बहिजलुवरि चत्त पण नवइ भाया ॥
एए मझे नवसय ॥ तेसठा भागसगसयरी ॥ २१० ॥

अर्थ– ए आठ पर्वत बहि के० जंबूद्वीपनी दिशिएं नवगुणहत्तरिजोयण के० नवसेंने उगणोतेर योजन उपर एक योजनना, पणनवइभाया के० पंचाणु भाग करिएं, तेवा चत्त के० चालीश भाग अधिक एटला योजन जंबूद्वीपनी दिशिएं जलुवरि के० पाणी उपर देखाय छे. तथा, एए के० ए पर्वत मझे के० मांहेली लवण समुद्रनी शिखानी दिशिथी जोतां नवसयतेसठा के० नवसेंने त्रेसठ योजन उपर एक योजनना पंचाणु भाग करिएं तेवा सीत्तोतेर भाग एटला पाणी उपर पर्वतो देखाय छे ते जाणवा.

लवण समुद्र मध्ये पंचाणुं हजार योजन जतां सातसें योजननी जलवृद्धि छे. तो बेतालीश हजार यो-जन जइएं त्यां वेलंधर पर्वत छे, ते स्थानके केटली जलवृद्धि होए. ते जाणवानी रीति बतावे छे. अहींआं प्रथम श्रेणी पंचाणुं हजारनी; बीजी सातसेंनी, अने त्रीजी श्रेणी बेतालीस हजारनी, एवी आंकनी त्रण श्रेणी मांडीएं. ए त्रण आंकनी राशि मांड्या पछी ते रासीएणमजिल्लए गाथाना विधिएं गणीएं, ते आवी रीते के वचमांनी जे सातसेंनी श्रेणी तेने छेली बेतालीश हजारनी श्रेणीएं गुणीएं तेवारे बे क्रोडने चोराणुं लाख थाय, पछी पेहेली श्रेणी जे पंचाणुं हजारनी छे, तेनी साथे भाग वेहेंचीएं तेवारे त्रणसेंने नव योजन उपर एक योजनना पंचाणुं भाग करीएं, तेवारे पीस्तालीस भाग आवे, ए रीते संभूतले जंबूद्वीपे जोतां बेतालीश हजार योजने एटली जलवृद्धि होए.

अने पंचाणुं हजार योजने एक हजार योजन लवण समुद्र उंडो छे, तो बेतालीस हजार योजने केटलो उंडो छे? तेनुं गणीत आवीरीते करवुं के बेतालीश हजार योजनने हजारना आंके गुणीएं तेवारे चार को-डीने वीश लाख थाय. तेने पंचाणुं हजार भागे वेहेंचीएं तेवारे चारसेंने बेतालीश योजन उपर एक योज-नना पंचाणुं भाग करीएं तेवा दश भाग आवे, एटलो समुद्र उंडो छे, पछी जलवृद्धि तथा उंडपणुं ए बे एकठां करिएं तेवारे सातसेंने एकावन्न योजन उपर एक योजनना पंचाणुं भाग करिएं तेवा पंचावन्न भाग थाय, ते सतरसेंने एकवीश योजन वेलंधर पर्वततुं उंचपणुं छे, तेमांहेथी बाद करीएं तेवारे नवसें उगणो-तेर योजन, अने उपर पंचाणुंआ चालीस भाग रहे. एटलो जंबूद्वीपथी जतां वेलंधर पर्वत पाणीथी उंचा छे.

हवे त्यां पर्वतनो विस्तार केटलो छे, ते आणवानो विधि केहे छे. जलवृद्धि अने उंडपणुं ए बे सातसें ए-

कावन्न योजन उपर पंचाणुआ पंचावन्न भाग छे, ते सर्वना पंचाणुआ भाग करीएं तेवारे एकोत्तेर हजारने चारसें भाग थाय, पछी त्रिभागवणविसे सो ए करण गाथाएं करतां पर्वतनो मूल विस्तार एक हजारने बावीश योजन छे, अने शिखर विस्तार चारसेंने चोवीश योजन छे, ते अधिका मांहेथी ओछुं काढतां बाकी पांचसेंने अठाणुं रहे ते पर्वतनुं सत्तरसेंने एकवीश योजन उंचपणुं छे, तेनी साथे भाग वेहेंचतां भाग पोहोचे नही, ते माटे एकोत्तेर हजारने चारसें एटली जलवृद्धि, तथा उंडपणानां पंचाणुआ भाग छे, तेने पांचसेंने अठाणुं साथे गणीएं तेवारे चार क्रोड छवीश लाख सत्ताणुं हजारने बसें थाय, तेने पर्वतना उंचपणानां सत्तरसेंने एकवीश योजन साथे भाग वेहेंचीएं तेवारे चोवीश हजार आठसेंने नव आवे, शेष नवसेंने अगीआर वधे, तेमाटे ते चोवीश हजार आठसेंने नव जे छे तेमांहे एक भेलीएं, पछी पंचाणुं भागे वेहेंचीएं तेवारे बसेंने एकसठ योजन उपर पंचाणुंआ पंदर भाग आवे. हवे पर्वतनो मूल विस्तार एक हजारने बावीश योजन छे. तेमांहेथी जेवारे ए बसें एकसठ योजन, अने पंचाणुआ पन्नर भाग काढीएं, तेवारे सातसोने साठ योजन उपर पंचाणुआ एंसी भाग रहे, एटलो पर्वतनो विस्तार जाणवो.

हवे माहेली दिशिएं जलनी वृद्धि आणवाने अर्थे ए पर्वतना विस्तारनो आंक जे सातसें साठ योजन उपर पंचाणुआ एंसी भाग छे, तेने पंचाणुए गुणीएं तेवारे बहुंत्तेर हजार बसेंने एंसी एटला पंचाणुआ भाग थाय. पछी एक पंचाणुं हजारनी बीजी सातसेंनी, अने त्रीजी बहुंतेर हजार बसेंने एंसीनी, एवी आंकनी त्रण राशी मांमीएं तेमां वचेनी जे सातसेंनी श्रेणी छे. तेनी साथे जेवारे छेहेली श्रेणी गुणीएं तेवारे पांच क्रोड पांच लाखने छन्नु हजार एटलां प्रतिभंग थाय. पछी जे पहेली राशि पंचाणुं हजारनी छे, तेना प्रतिभंग करवामाटे तेने पंचाणुंए गुणीएं तेवारे नेवु लाखने पचीश हजार थाय. एटला प्रतिभंगे उपरना प्रतिभंगनी राशी वेहेंचीएं तेवारे योजन पांच आवे, शेप पांच हजार चारसेंने एकोत्तेर वधे. तेने पंचाणुं भागे वेहेंचतां सत्तावन्न कला आवे, शेप छपन्न उगरे, तेमाटे एक भेळीएं तेवारे कला अठावन्न थाय; एटले पांच योजन उपर अठावन्न कला एटली मांहेली दिशिएं जलवृद्धी छे, ते जलथकी पर्वतनुं उंचपणुं नवसें ओगणोत्तेर योजनने उपर पंचाणुंआ चालीश भाग छे, तेमांहेथी पांच योजनने अठावन्न भाग बाद करीएं तेवारे नवसें त्रेसठ योजन उपर पंचाणुंआ सीतोतेर भाग; एटलो लवण समुद्रनी शिखादिशिथी जोतां वेलंधर पर्वत उंचा छे. तथा ए आठ पर्वतना मूलने विषे त्रण हजार बसेंने बत्रीश योजननो परिधि छे, अने शिखरने विषे तेरसेंने चौद योजननो परिधि छे, हवे मांहोमांहे ते पर्वतनो आंतरो आणवानो विधि कहे छे.

जंबुद्वीपनी जगतीथकी बेतालीश हजार पांचसेंने अगीआर योजन लवण समुद्रमांहे गया पछी पर्वतना विष्कंभनुं मध्य छे, त्यां समुद्रनुं वृत्तविष्कंभ एक लाख पंचासी हजारने बावीश योजन छे, तेनो परिधि पांच लाख पंचासी हजार ने एकाणुं योजन थाय, तेमांहेथी आठ वेलंधरनुं विष्कंभ आठ हजार एकसोने छहुंत्तेर योजन बाद करिएं तेवारे पांच लाख छहुतेर हजार नवसेंने पन्नर योजन बाकी रहे; तेने आठ भागे वेहेंचीएं तेवारें बहुंतेर हजार एकसोने चउद योजन उपर एक योजनना तेर भाग करिएं, तेवा आठ भाग एटलुं वेलंधर पर्वतने वचे अंतर जाणवुं. ॥ २१० ॥

हवे छपन्न अंतरद्वीपनी स्थिति केहे छे.

हिमवंतंता विदिसी ॥ साणाइगयासु चउसु दाढासु ॥
सग सग अंतरदीवा पढमचउक्कं च जगईउ ॥ २११ ॥

अर्थ– हिमवंतंता के० हेमवंत पर्वतना अंत एटले बन्ने छेडानेविषे समुद्रमांहे बे बे दाढा विदिशिनेविषे

नीकली छे, हवे ते इसाणाइगयासु के० इशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चउसु दाढासु के० चार दाढा प्राप्त थया छतां ते प्रत्येक दाढानेविषे सगसग अंतरदीवा के० सात सात अंतरद्वीप छे, ते अंतरद्वीपमांहे पढमचउक्कं के० पेहेला जे चार अंतरद्वीप छे ते जगईउ के० जगती थकी केटले दूर छे, ते कहे छे. ॥ २११ ॥

जोयणतिसएहिं तउ ॥ सयसयवुढ्ढी य छसु चउक्केसु ॥
अन्नुन्न जगइअंतरि ॥ अंतरसमविछरा सवे ॥ २१२ ॥

अर्थ– पेहेला चार अंतरद्वीप जगतीथकी त्रणसें योजन दूर छे, अने तउ के० ते द्वीपनो विस्तार पण त्रणसें योजन छे. पछी छसुचउक्केसु के० छ चतुष्कनेविषे प्रत्येके अन्नुन्न के० एक द्वीप अने बीजा द्वीपनी वच्चे जगतीवच्चे, अने द्वीपना विस्तारनेविषे सयसयवुढ्ढी के० सो सो योजननी वृद्धि जाणवी. एटले जे द्वीपने जगइअंतरि के० जेटलो जगती थकी आंतरो छे, ते द्वीपनो अंतरसमविछरासवे के० ते अंतरसमान तेटलो विस्तार पण जाणवो. एटले पेहेला चार अंतरद्वीप जगती थकी त्रणसें योजन छे, तो तेनो विस्तार पण त्रणसे योजन प्रमाणे जाणवो, बीजुं चतुष्क जगती थकी चारसें योजन दूर छे, तो तेनो विस्तार पण चारसें योजन छे, एम सर्वनेविषे एकसो योजननी वृध्दि करतां सातमुं अंतरद्वीपनुं चतुष्क जगती थकी नवसें योजन दूर छे, तेहनो विस्तार पण नवसें योजन प्रमाण छे. ते यंत्रथी जाणवो. ॥ २१२ ॥

हवे ए अंतरद्वीप पाणी उपर केटला उंचा छे ते कहे छे.

पढमचउक्कुच्चबहिं ॥ अढ्ढाइ य जोयणइ य वीसंसो ॥
सयरिं सवुढ्ढिपुरउ ॥ मझदिसिं सवि कोसडुगं ॥ २१३ ॥

अर्थ– अंतर द्वीपनुं पढमचउक्क के० पेहेलुं चतुष्क ते बहिं के० बाहेर जंबू द्वीपनी दिशाए अढ्ढाइय-जोयणइयवीसंसो के० अढी योजन उपर वीश अंस एटले पंचाणुआ वीश भाग एटलुं पाणीथी उपर उंचुं जाणवुं. उरउ के० बीजा अंतरद्वीपना चतुष्कनेविषे पंचाणुआ सयरिसवुढ्ढि के० सीत्तेर भागनी वृध्दि जाणवी, एटले बीजुं चतुष्क अढी योजन उपर पंचाणुंआ नेवु भाग पाणीथी उंचुं जाणवुं, अने मझदिसिं के० लवण समुद्रनी शिखानी दिशिए कोसडुगं के० बे कोश प्रमाण सव के० सर्व द्वीपनो प्रकाश जाणवो. ते यंत्रमांहे लख्युं छे. ॥ २१३ ॥

हवे अंतरद्वीपनां नाम कहे छे.

सवे सवेइयंता ॥ पढमचउक्कंमि तेसि नामाइं ॥
एगोरुय आभासिय ॥ वेसाणिय चेव लांगूले ॥ २१४ ॥

अर्थ– सवेसवेइयंता के० सर्व अंतरद्वीप वेदिकावनखंडे करी मंडित जाणवा. अंतरद्वीपना पढमचउक्कंमि के० पेहेला चतुष्कनेविषे ईशानकूणथी दक्षिणावर्त्त गणतां तेसिनामाइं के० ते द्वीपनां जे नाम छे, ते कहे छे. एगोरुय के० एक रुचक बीजुं आभाशिक, त्रीजुं वैषाणीक, चोथुं लांगुलीक ए चार नाम अनुक्रमे जाणवां. ॥ २१४ ॥

बीयचउक्के हयगय ॥ गो सक्कुलि पुवकस्रनामाणो ॥
आयंस मिंढग अउ ॥ गोपुवमुहा य तइयंमि ॥ २१५ ॥

अर्थ– बीयचउक्के के० अंतरद्वीपना बीजा चतुष्कनेविषे हय, गय, गो, अने शक्कुली ए चार शब्दने प्रत्येके कण के० कर्ण शब्द जोडीएं, तेवारे जे नाम थाय ते नामे द्वीप जाणवा. एटले हयकर्ण, गजकर्ण, गोकर्ण, अने शत्कुलीकर्ण एवां नाम जाणवां. हवे तइयंमि के० त्रीजा चतुष्कनेविषे आदर्श, मिंढक, अयः, गो ए चार शब्दने प्रत्येके पुवमुहाय के छे० पूर्वे मुख शब्द जोडीएं, तेवारे आदर्शमुख, मेंढमुख, अयोमुख अने गोमुख एवे नामे चार द्वीप छे. ॥ २१५ ॥

हय गय हरि वग्घ मुहा ॥ चउत्थए आसकन्न हरिकन्नो ॥
अकन्न कन्न प्पावर, ण दीव पंचमचउक्कंमि ॥ २१६ ॥

अर्थ– चउत्थए के० चोथा चतुष्कनेविषे हय, गय, हरी अने व्याघ्र ए चार नामने आगल प्रत्येके मुहा के० मुख शब्द जोडीएं तेवारे हयमुख, गजमुख अने व्याघ्रमुख एवा चार नामे चार द्वीप छे, अने अश्वकर्ण, सिंहकर्ण, अकर्ण अने कर्णप्रावरण एवे नामे दीव पंचमचउक्कंमि के० पांचमा चतुष्कने विषे अंतरद्वीप जाणवा ॥ २१६ ॥

उक्कमुहो मेहमुहो ॥ विज्जुमुहो विज्जुदंत छठंमि ॥
सत्तमगे दंतंता ॥ घण लठ्ठ निगूढ सुद्धाय ॥ २१७ ॥

अर्थ– उल्कामुख, मेघमुख, विद्युन्मुख अने विद्युद्दंत एवे नामे छठा चतुष्कना अंतरद्वीप छे, हवे सातमा चतुष्कनेविषे दंतंता के० दंत शब्द चारेना अंतने विषे जोडीएं तेवारे घनदंत, लष्टदंत, गूढदंत अने सिद्धदंत एवां चार नाम जाणवां. ए अठावीश अंतरद्वीपनां नाम कह्यां. ॥ २१७ ॥

हवे अंतरद्वीपनो परिधि कहे छे. पेहेला चतुष्कनेविषे नवसेंने ओगणपचास योजननो परिधि छे, पछीना चतुष्कनेविषे त्रणसोने सोल योजननी वृद्धि करीएं. यथा ॥ सोलुत्तरतिसयजुय ॥ सपढमपरिहिंवरावरचउक्कं पढमेनवगुणवन्न ॥ साबीएबारपणसठी ॥ १ ॥ तइएपनरिक्कारसि ॥ चउत्थएपुणअढारसगणउआ ॥ जोयण-बावीससया ॥ तेरहियापंचमचउक्कं ॥ २ ॥ पणवीसइगुणतीसा ॥ छठेचरमेड वीसपणयाला ॥ परिहीअंतर-दीवा सत्तचउक्काणनायवा ॥ ३ ॥ ॥ २१७ ॥

एमेव य सिहरिंमि वि ॥ अडवीसं सवि हुंति उप्पन्ना ॥
एएसु जुअलरूवा ॥ पलिआसंखंसआउ नरा ॥ २१८ ॥

अर्थ– एमेव के० ए पूर्वोक्त प्रकारे जे य के० वली सिहरिंमिवि के० शिखरी पर्वतनेविषे पण ईशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चार दाढा छे,तो एकेकी दाढाएं सात सात अंतर द्वीपछे, तेवारे चारे दाढाना अडवीसं के० अठावीश थाय. ए रीते हेमवंत तथा शिखरीना एकठा गणतां सविहुंतिउप्पन्ना के० सर्व मलीने छपन्न अंतरद्वीप जाणवा. एएसु के० ए सर्व छपन्न अंतर द्वीपोनेविषे जुअलरूवा के० युगलरूप एवा नरा के० मनुष्य जाणवा. अने पलिआसंखंसआउ के० पल्योपमना असंख्यातमे भागे तेनुं आयुष्य जाणवुं, एवा युगलीआ त्यां वास करे छे. ॥ २१८ ॥

जोयणदस मंसतणू ॥ पिट्ठिकरंडाणमेसि चउसठी ॥ अ-
सणं च चउत्था उं ॥ गुणसीदिण वच्चपालणया ॥ २१९ ॥

अर्थ-तेयुगलीआना तणू के० शरीर ते जोयणदसमंस के० एक योजनने दशमे जागे ठे, एटले आठसें धनुष्यनां उंचां शरीर ठे, वली एसि के० ए युगलीआना शरीरनेविषे पिट्ठिकरंडाणचउसठी के० चोसठ पांसली ठे. च के० वली ते युगलीआने असणं के० आहारनी इच्छा चउत्थाउ के० एकांतरे उपजे ठे. अने ए गुणसीदिणवच्चपालणया के० उंगणाएंसी दिवश लगे अपत्य पालना करे ठे. ॥ २१९ ॥

पच्छिमदिसि सुठिय लव, णसामिणो गोयमुत्ति इगुदीवो ॥
उनउ वि जंबूलवणे ॥ डुडु रविदीवा य तेसिं च ॥ २२० ॥

अर्थ-मेरुपर्वतथकी पच्छिमदिसि के० पश्चिम दिशिने विषे जगतीथकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे सुठियलवणसामिणो के० सूस्थित एवे नामे जे लवणसमुद्रनो स्वामी देव ठे, तेनो गोयमुत्तिइगुदीवो के० गौतम एवे नामे एक द्वीप ठे, ते गौतमद्वीपना उनउवि के० बन्नेबाजु जंबूलवणेडुडुरवि के० जंबूद्वीपना बे सूर्य अने लवणसमुद्रना बे सूर्य तेसिं के० तेना दीवाय के० बे बे द्वीप जाणवा. एटले वच्चमां गौतमद्वीप ठे, अने बन्ने पासे बे बे सूर्यद्वीप ठे. ॥ २२० ॥

जगइ परुप्परि अंतरि ॥ तह विच्छर बारजोयणसहस्सा ॥
एमेव य पुव्वदिसि ॥ चंदचउक्कस्स चउ दीवा ॥ २२१ ॥

अर्थ- जगइ के० जगतीथकी द्वीपनुं वेगलाइपणुं अने परुप्परि अंतरि के० द्वीपनुं परस्पर एटले मांहो मांहे अंतर तह के० तथा द्वीपनो विच्छर के० विस्तार ते बारजोयणसहस्सा के० बार हजार योजन जाणवो. य के० वली एमेव के० एप्रकारेज पुव्वदिसि के० पूर्वदिशिनेविषे जगती थकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे बे चंद्रमा जंबूद्वीपना अने बे चंद्रमा लवणसमुद्रना ए रीते चंदचउक्कस्स चउदीवा के० चार चंद्रमाना चार द्वीप ठे. ॥ २२१ ॥

एवंचिय बाहिरउ ॥ दीवा अठठ पुव्वपच्छिमउ ॥ डुडु
लवणे ठठ धायइ, संड ससीणं रवीणंच ॥ २२२ ॥

अर्थ- एवंचिय के० ए प्रकारे बाहिरउ के० बाहेर थकी धातकी खंडनेविषे तथा मंदर पर्वत थकी पूर्वपश्चिमदिशे लवणसमुद्रनी जगती थकी बार हजार योजन लवण समुद्रमांहे शिखानीदिशि फरे, ते बे चंद्रमा लवण समुद्रना, अने ठ चंद्रमा धातकी खंडना, ए रीते आठ चंद्रमाना द्वीप पूर्वदिशिएं ठे, तथा बे सूर्य लवणसमुद्रना, अने ठ सूर्य धातकीखंडना एवं आठ सूर्यना द्वीप पश्चिम दिशे ठे. ॥ २२२ ॥

ए चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप पाणी उपर केटला ठे ते कहे ठे.

एए दीवा जलुवरि ॥ बहि जोयण सढ्ढअठसीइ तहा ॥
जागावि य चालीसा ॥ मवें पुण कोस डुगमेव ॥ २२३ ॥

अर्थ- एएदीवा के० ए पूर्वे कह्या जे चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप ते जलुवरि के० पाणी उपर बहि के०

जंबूद्वीप धातकीखंडनी दिशिथी जोतां जोयणसड्ढअडसीइ के० साडा अठासी योजन तहा के० तथा प्रकारे भागाबियचालीसा के० उपरे पंचाणुआ चालीश भाग एटला पाणीथी उपर छे, ते जाणवाने अर्थे प्रथमनी पेरे आंकनी त्रण राशि मांडीएं. एक पंचाणु हजार, बीजी सातसें अने त्रीजी चोवीश हजार सुलभपणामाटे बिंदु टालीने बचेनी राशि छेहेली राशिसाथे गणतां सोल हजारने आठसो थाय, तेने पेहेलीराशिना पंचाणु हजार छे, तेना बिंदु टालतां पंचाणुभागे वेहेंचीएं तेवारे एकसो छव्वीस योजन उपर पंचाणुआ एंसी भाग आवे. एटली लवणसमुद्रनी शिखादिशि जलवृद्धि छे, तेनुं अर्द्ध अठासी योजन थाय छे. तेनी साथे पाणी थकी बाहेरनी उंचाइना बे कोश भेलीएं तेवारे साडीअठासी योजन उपर पंचाणुआ चालीश भाग, एटला जंबूद्वीप तथा धातकी खंडनी दिशिथी जोतां पाणी उपर द्वीप छे. पुण के० वली मझे के० मांहेनी लवण-शिखानी दिशिथकी जोतां कोस दुगमेव के० बन्ने बाजुए बे कोश पाणी थकी सर्व द्वीप उंचा छे. हवे द्वीपनो परिधि कहे छे. उक्तंच– सगतीससहस्सनवसया, इयालपरिहिंजलाउकोसबहिं ॥ उच्चा अंतोजोयण, अडसी पणनउअचत्तंसा ॥ १ ॥ २२३ ॥

हवे ते चंद्रसूर्यद्वीपमांहे प्रासादनां प्रमाण कहे छे.

कुलगिरिपासायसमा ॥ पासाया एसु नियनिय पहूणं ॥
तह लवणे जोइसिया ॥ दगफालिह उड्ढलेसागा ॥ २२४ ॥
इति श्रीलवणसमुद्राधिकारो द्वितीयः समाप्तः ॥

अर्थ– एसु के० ए चंद्रसूर्यद्वीपने विषे कुलगिरिपासायसमा के० कुलगिरिना प्रासाद सरखा साडाबा-सठ योजन उंचा, अने तेनुं अर्द्ध सवाएकत्रीश योजन पहोला, एवा रमवा योग्य नियनियपहूणं के० पोतपोताना प्रभु एटले स्वामी जे सुस्थितदेव तथा चंद्र सूर्य तेमना एवा पासाया के० प्रासाद छे, तथा ए सर्व चंद्र सूर्य प्रमुख जे ज्योतषीउनां विमान छे ते स्फाटिक रत्ननां छे. तह के० तथा लवणे के० लवण समुद्रने विषे जे जोइसिया के० ज्योतषी छे तेनां विमान दगफालिह के० दगफाटन जे स्फाटिकरत्न तेनां छे, ते वि-माननने संयोगे लवण समुद्रनां पाणी फाटे छे, ए रत्ननो जातिगुण छे. वली ते रत्ननी कान्ति उड्ढलेसागा के० उंची लवण शिखानेविषे पण प्रकाश करे छे. लवण समुद्रने विषे चार चंद्रमा, चार सूर्य, त्रणसेंने बावन ग्रह, एकसोने बार नक्षत्र, अने बे लाख सडसठ हजार ने नवसें एटली तारानी कोडाकोडी जाणवी. लवण-समुद्रनो परिधि पन्नर लाख एक्यासी हजार एकसोने उंगणचालीश योजन जाणवो. समुद्रनी जगतिना चार बारनुं अंतर, त्रण लाख पंचाणु हजार बसेंने सवाएंसी योजन छे. हवे लवण समुद्रनुं प्रतर घन करवानी गाथा लखे छे ॥ दससहस्सरहियमिच्चर ॥ अद्धंदससहस्ससंजुअंतेण ॥ गणियायमज्झपरिही ॥ पयरोलवणस्सि-मोहोइ ॥ १ ॥ नवनवइकोडिसया ॥ एकसठीकोडीसत्तरसलक्खा ॥ पन्नरससहसायइमो ॥ घणोसबेसत्तरसह-स्सगुणो ॥ २ ॥ सोसोलकोडिकोडी ॥ तिणवइलक्खीगुणचत्तसहसाया ॥ नवसयकोडीपन्नर ॥ कोडीप-न्नासलक्खाय ॥ ३ ॥ ॥ २२४ ॥

इतिवाचनाचार्यश्रीसहजरत्नविरचिते क्षेत्रसमासवार्त्तिके लवणोदाधिकारः समाप्तः

हवे धातकीखंड नामा बीजा द्वीपनो अधिकार वखाणे छे.

जामुत्तरदीहेणं ॥ दससयसमपिहुल पणसयउच्चेण ॥
उसुयार गिरिदुगेणं ॥ धायइसंडो दुह विहत्तो ॥ २२५ ॥

अर्थ– लवण समुद्रनी जगती थकी बाहेर वलयने आकारे चार लाख योजन पहोलो एवो बीजो धातकीखंड नामे द्वीप छे, ते धायइसंडो के० धातकीखंड केहेवो छे ? तो के उसुयारगिरिदुगेणं के० इखुकार नामे जे बे पर्वत तेणे दुहविहत्तो के० बे ज्ञागे वेहेंच्या छे, एटले एक पूर्व धातकीखंम, अने बीजो पश्चिमधातकीखंड ए बे ज्ञाग जाणवा. हवे ते इखुकार पर्वत केहेवा छे ? तो के जाम के० दक्षिणदिशे, अने उत्तर के० उत्तरदिशिए, दीहेणं के० दीर्घ एटले लांबा छे. वली दशसय के० दशसो एटले एक हजार योजन समपिहुल के० मूलनेविषे, अने शिखरनेविषे, सरखा पोहोला छे. तथा पणसयउच्चेण के० पांचसें योजन उंचा छे. लवण समुद्रनी जगतीना दक्षिण उत्तरदिशिना वैजयंत, अपराजित एवे नामे जे बारणां छे. तेमांथी इखु एटले बाणने आकारे चार लाख योजन धातकीखंडना विस्तार सुधी लांबा निकल्या छे, एवा ते पर्वतो छे.

हवे बे खंडने विषे कुलगिरि क्षेत्र वखाणे छे.

खंडदुगे छ छ गिरिणो ॥ सग सग वासा य अर विवररूवा ॥
धुरि अंति समा गिरिणो ॥ वासा पुणपिहुलपिहुलयरा ॥ २२६ ॥

अर्थ– खंडदुगे के० धातकीखंमना पूर्व अने पश्चिम दिशाना एकेका खंडनेविषे छछगिरिणो के० छ छ कुलगिरि जाणवा, अने सगसगवासाय के० सात सात क्षेत्र जाणवां. ते कुलगिरिक्षेत्र केवां छे ? तो के अरविवररूवा के० इखुकार कुलगिरि ते आरा सरखां छे, अने क्षेत्र ते आराना विवर एटले जे आंतरा होय तेना सरखां छे. जेम गाडीनां पइमांने विषे, वचेनी नाज्ञि थकी आराना आंतरा होए; तेम जंबू द्वीप अने लवण समुद्र छे, ते नाज्ञि सरखा छे. अने धातकी खंडमांहे जे इखुकार तथा कुलगिरि प्रमुख पर्वत छे ते आरा सरखा छे, अने क्षेत्र ते तेना आंतरा सरखा छे. वली गिरिणो के० ते कुलगिरि इखुकार केहेवा छे? तो के धुरि के० मूलनेविषे अने अंति के० छेहेमाने विषे समा के० सरखा पहोला छे. पुण के० वली वासा के० क्षेत्र जे छे, ते लवण समुद्र थकी मांडीने पिहुलपिहुलयरा के० पिहुल पिहुलतर छे. ॥ २२६ ॥

हवे धातकीखंममांहे जे पदार्थ जंबूद्वीप मांहेला पदार्थ सरखा छे ते कहे छे.

दहकुंडुमत्तममे, रुमुस्सयं विछरं वियढाणं ॥
वट्टगिरीणंच सुमे, रुवज्जमिह जाण पुव्वसमं ॥ २२७ ॥

अर्थ–धातकीखंमनेविषे जे द्रह, कुंमनुं उंमत के० उंमपणुं तथा मेरुपर्वत टालीने कुलगिरि, गयदंतगिरि, वक्षस्कार, यमलगिरि, कांचनगिरि अने वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं मुस्सयं के० उंचपणुं, तथा च के० वली सुमेरुवज्ज के० सुमेरुपर्वत वर्जिने वैताढ्यनो विछरं के० विस्तार अने वट्टगिरिणं के० बीजा वैताढ्य प्रमुख वृत्तपर्वतनो विस्तार ते सर्वे पुव्वसमंजाण के० पहेलाना सरखो जाणवो. एटले जंबूद्वीपनी पेरे जाणवो. ॥ २२७ ॥

हवे धातकीखंमनेविषे बे मेरु छे ते वखाणे छे.

मेरुदुगंपि तहच्चिय ॥ नवरं सोमणसहिठुवरि देसे ॥
सग अडसहस्सऊण, तिसहस पणसीइ उच्चत्ते ॥ २२८ ॥

अर्थ–धातकीखंमना जे मेरुदुगंपि के० बे मेरुपर्वत छे, ते तहच्चिय के० जंबुद्वीपना मेरु सरखा जाणवा. पण नवरं के० एटलुं विशेष छे के, जे सोमणसहिठुवरिदेसेसगअडसहस्सऊणत्ति के० सोमनस वन थकी

हेठे सात हजार योजन, अने सोमनस वन थकी उपरे आठ हजार योजन ऊणा करिएं. इति एटले ए जाव जे जंबूद्वीपना मेरुनी जूमिथी पांचसें योजन उपर चडिएं, त्यां नंदन वन छे. ते थकी उपर साडा बासठ हजार योजन चडीएं, तेवारे सोमनस वन छे, त्यां छत्रीश हजार योजन उंचुं पांमुकवन छे, अने धातकीखंडना मेरुनुं एटलुं विशेष जे जूमिथकी पांचसें योजन उंचुं नंदनवन छे, ते थकी साडा पंचावन्न हजार योजन उंचे चडीएं, त्यां सोमनस वन छे, त्यांथी अठावीश हजार योजन उंचा चडीएं, त्यां पांमुक वन छे, ए चोरासी हजार योजन थया. अने एक हजार योजन जूमिमांहे उंमा छे, एम सर्व मली सहस पण सोड् उच्चते के० धातकी खंडना मेरु पंचासी हजार योजन उंचा छे. ॥ २२८ ॥

हवे ते मेरुनो विस्तार कहे छे.

तहपणनवइचउणउ ॥ अद्धचउणउ य अठत्तीसा य ॥
दस य सया य कमेणं ॥ पणठाण पिहुत्ति हिठा य ॥ २२९ ॥

अर्थ– तह के० तथा प्रकारे पण नवइ के० नव हजारने पांचसें, अने चउणउ के० नव हजारने चारसें य के० तथा अद्धचउणउ के० नव हजार त्रणसेंने पचास अने अठतीसा के० त्रण हजारने आठसो तथा दसयसया के० एक हजार एवा पणठाय के० पांच स्थानकने विषे पिहुत्ति के० पहोलपणांनो विस्तार, हिठा के० मेरुना मूल थकी कमेणं के० अनुक्रमे जाणवो. ते आवी रीते जे नव हजारने पांचसें योजन मूलमां विस्तार छे, अने नव हजारने चारसो योजन जूतल विस्तार छे, तथा नव हजारने साडात्रणसें योजन नंदनवननो विस्तार जाणवो, त्रण हजारने आठसें योजन सोमनस वननो विस्तार जाणवो; अने एक हजार योजन शिखानो विस्तार जाणवो.

हवे वांछित स्थानकने विषे विस्तार आणवानो विधि विछारडुगविसेसो ए गाथा थकी जाणवो, ते आवी रीते के–जूतलनुं पहोलपणुं नव हजारने चारसें योजन छे, तेमांथी शिखरनुं पहोलपणुं एक हजार योजन काढीएं, तो बाकी आठ हजारने चारसें योजन रहे. ते जूतल थकी उंचुं चोरासी हजार योजन छे, तेनी साथे जाग आपतां, जाग पोहोचे नहीं. ते माटे आठ हजार चारसेंने दसगुणा करिए, तेवारे चोरासी हजार थाय, ते उंचपणांना चोरासी हजार योजन साथे गुणीएं तेवारे एक योजननो दशमो जाग आवे. तो जूतल थकी जेवारे एक योजन उंचे चडीएं, तेवारे विष्कंजमांहे एक योजनना दश जाग माहेलो एक जाग घटे अने उतरतां वधे, एम प्रथमनी पेरे जाणवुं. ॥ २२९ ॥

नइकुंरुदीववणमुह ॥ दहदीहरसेलकमलविछारं ॥
नइउंरुत्तंच तहा ॥ दह दीहत्तं च इह डुगुणं ॥ २३० ॥

अर्थ–प्रथम जे जंबूद्वीपने विषे नदी, प्रपात कुंरु, कुंरुमाहेला द्वीप, वनमुख, द्रह, दीहरसेल के० दीर्घ एटले लांबा पर्वत तथा कमल एटला पदार्थनो विछारं के० विस्तार तहा के० तथा प्रकारे नइ उंरुतं के० नदीनुं उंरुपणुं, च के० वली दहदीहत्तं के० द्रहनुं दीर्घपणुं एटले लांबपणुं जे कह्युं, तेथी ते इह के० आ धातकी खंमनेविषे डुगुण के० बमणुं जाणवुं. ॥ २३० ॥

हवे जद्रशाल वननुं परिमाण कहे छे.

इगलक्क सत्तसहसा ॥ अडसय गुणसीइ जद्दसालवणं ॥
पुव्वावरदीहंतं ॥ जामुत्तर अठसी जइयं ॥ २३१ ॥

अर्थ– एक लाख सात हजार आठसेंने ओगणएंसी योजन मेरुपर्वत थकी पुवावर के० पूर्व पश्चिम दिशाए दीहंतं के० लांबपणे भद्रशाल वन छे, एने जेवारे अठ्ठासीअइयं के० अठ्ठासी भागे वेहेंचीएं तेवारे बारसेंने छवीस योजन कांइक ऊणा आवे; एटलुं मेरुथकी भद्रशालवन जामुत्तर के० उत्तर तथा दक्षिण दिशाए पहोलुं छे. कुरुक्षेत्रनी जीवा बे लाख त्रेवीश हजार एकसोने अठावन योजन एटली जाणवी. २३१

हवे गयदंत गिरि वखाणे छे.

बहिगयदंता दीहा ॥ पणलरकण सयरिसहस्स ऊगुणठा ॥
इयरे तिलरक छप्प, न्नसहस्स सयड्डुसि सगवीसा ॥ २३२ ॥

अर्थ– पूर्व अने पश्चिम दिशाना बेहु धातकी खंडने विषे बहि के० बाहेरनी दिशाए धातकी खंडनी जगतीना पासाना गयदंता के० चार गयदंत गिरि ते दीहा के० दीर्घ एटले केटला लांबा छे ? तो के पण लरकणसयरिसहस्सऊगुणठा के० पांच लाख ओगणोतेर हजार बसोने ओगणसाठ एटला योजन लांबा जाणवा. अने इयरे के० इतर एटले बीजा जंबूद्वीपनी जगतीनी दिशाना मांहेला चार गयदंत गिरि, जे छे ते त्रण लाख छपन्न हजार बसोने सत्तावीश योजन लांबा जाणवा. तथा एक बाहेरनो गयदंतगिरि, अने एक मांहेनो गजदंतगिरि ते बन्ने एकठा करिएं तेवारे कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट थाय, तेनुं प्रमाण नव लाख पचीश हजार चारसेंने छयासी योजन थाय. एटलुं धातकी खंडने विषे कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट जाणवुं. ॥ २३२ ॥

हवे वक्षस्कार अंतर नदी प्रमुखनां प्रमाण कहे छे.

खित्ताणुमाणउसे, ससेलनइ विजयवणमुहायामो ॥
चउलरकुदीहवासा ॥ वासविजयविछरो इमो ॥ २३३ ॥

अर्थ– कुलगिरि तथा गजदंतानां प्रमाण कह्यां अने सेस के० तेथकी अन्य जे वक्षस्कार, अंतरनदी विजय, अने वनमुख एनो आयाम के० विस्तार ते खित्ताणुमाणउ के० क्षेत्रना अनुमाने करी जाणवो. एटले पूर्व धातकी खंड तथा पश्चिम धातकी खंडनुं बन्ने इखुकार दिशिएं जेवुं क्षेत्रनुं लांबपणुं छे, तेवुं वक्षस्कारादिकनुं पण लांबपणुं जाणवुं. तथा वासा के० पूर्व धातकी खंडनां सात क्षेत्र, अने पश्चिम धातकी खंडनां सात क्षेत्र, ते चउलरक के० चार लाख योजन दीह के० दीर्घ एटले लांबां जाणवां. हवे वास के० क्षेत्रना विजयनो विछरोउ के० विस्तार जे छे, ते इमो के० आगली गाथाएं कहे छे, ते प्रमाणे जाणवो. ॥ २३३ ॥

खित्तंकगुणधुवंके ॥ दोसय बारुत्तरेहिं पविभत्ते ॥
सबछ वासावासो ॥ हवेइ इह पुण इय धुवंका ॥ २३४ ॥

अर्थ– खित्तंक के० क्षेत्रना आंक जे एक, चार, सोल ने चोसठ. एनी साथे गुणधुवंक के० ध्रुवांक गणीएं. पछी दोसयबारुत्तरेहिं के० बसेंने बारे करी पविभत्ते के० प्रतिभक्त एटले भागे वेहेंचीएं. तेवारे वास के० क्षेत्रनुं सबछ के० सर्वत्र एटले आदि, मध्य अने अंत्य वासो के० व्यास एटले विस्तार, ते हवेइ के० होय. पुण के० वली इह के० ए क्षेत्रनें विषे धुवंका के० ध्रुवांक जे छे, ते इय के० आगली गाथाए कहे छे.॥२३४॥

हवे धातकी खंडना ध्रुवांक कहे छे.

धुरि चउद लरक ऊसहस्स ॥ दो सगनउया धुवं तहा मज्झे ॥
ऊसय अडुत्तर सतरस, छिसहस्स छवीस लरका य ॥ २३५ ॥

अर्थ– धुरि के० प्रथम क्षेत्रना चउदलक्खदुसहस्स दोसगनउया धुवं के० चउद लाख, बे हजार बसेंने सत्ताणुं एटला ध्रुवांक जाणवा. तह्य के० तथा प्रकारे मज्झे के० मध्यक्षेत्रना ध्रुवांक छवीश लाख सडसठ हजार बसोने आठ जाणवा.

अंहीयां प्रथम क्षेत्रना ध्रुवांक जे चौद लाख बे हजार बसेंने सत्ताणु छे अने क्षेत्रनो आंक एक छे. माटे एके गुणीएं तेवारे तेहिज आंक आवे. तेने बसेंने बार नागे वेहेंचतां छ हजार छसोने चौद योजन फाफेरा, एटलो नरत तथा ऐरवतनो आदिविस्तार जाणवो. अने बार हजार पांचसेंने एक्याशी योजन फाफेरो मध्य विस्तार छे, तथा अढार हजार पांचसेंने सडतालीश योजन फाफेरो अंत्यविस्तार छे.

हेमवंतने ऐरण्यवंतनो आदि विस्तार छवीश हजार चारसेंने अठावन योजन फाफेरो छे, मध्यविस्तार पचाश हजार त्रणसेंने चोत्रीश योजन फाफेरो छे, अने अंत्य विस्तार चमोत्तेर हजार, एकसोने नेवु योजन फाफेरो छे.

हरीवर्ष अने रम्यक क्षेत्रनो आदिविस्तार एक लाख पांच हजार आठसेंने तेत्रीश योजन फाफेरो छे, अने मध्यविस्तार बे लाख एक हजार बसेंने अठाणुं योजन फाफेरो छे, तथा अंत्यविस्तार बेलाख, छन्नु हजार, सातसेंने त्रेसठ योजन फाफेरो छे.

विदेहनो आदि विस्तार चार लाख, त्रेवीश हजार, त्रणसेंने चोत्रीश योजन फाफेरो छे, अने मध्यविस्तार आठ लाख, पांच हजार एकसो ने चोराणुं योजन फाफेरो छे, तथा अंत्यविस्तार अगीआर लाख सत्याशी हजार ने चोपन योजन फाफेरो छे, ए रीते ए चार स्थानकनो आदि, मध्य तथा अंत्यनो विस्तार कह्यो.

अंहीआं आदि ध्रुवांक चौद लाख, बे हजार, बसेंने सत्ताणुं योजन फाफेरा छे. तेने एक, चार, सोल, चोसठने साथे गणीएं, पछी बसेंने बार नागें वेहेंचतां यथोक्त मान लाने. अने मध्यध्रुवांक छवीश लाख सडसठ हजार बसेंने आठ छे. तेने एक, चार, सोल ने चोसठ साथे गुणीने पछी बसें बार नागें वेहेचतां पूर्वोक्त मध्य विस्तार लाने, तथा अंत्यनो विस्तार आगली गाथामां ३९३२११९ छे. तेने एक, चार, सोल, अने चोसठसाथे गणीएं, पछी बसेंने बार नागे वेहेंचतां पूर्वोक्त क्षेत्रनो अंत्य विस्तार आवे. अने उपर जे योजन रहे, तेनी कला करी बसेंने बार नागे वेहेंचीएं, तेटलुं उपर आवे. तेमाटे फाफेरा लख्या छे. ॥ २३५॥

गुणवीस सयं बत्ती ॥ स सहस गुणयाल लक्ख धुवमंते ॥ नइ-
गिरिवणमाण विसु ॥ द्धखित्त सोलं सपिहुविजया ॥ २३६ ॥

अर्थ– उंगणचालीश लाख बत्रीश हजार एकसोने उंगणीश एटला धुवमंते के० अंत एटले छेडाना ध्रुवांक जाणवा. हवे विजयनुं परिमाण कहे छे. नइ के० अंतरनदी, गिरि के० वक्षस्कार पर्वत वण के० मेरुवन, वनमुख एनां जे माण के० प्रमाण कह्यां छे, ते प्रमाणखित्त के० क्षेत्रना विस्तारमांहेथी विसुद्ध के० शोधीएं एटले काढीएं. बाकी जे उगरे ते सोलसं के० सोल नागे वेहेंचतां जे आंक आवे, तेटला योजन पिहुविजया के० विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं.

तेनी रीत देखाडेछेः–अंतरनदीएं सत्तरसें योजन रुंध्या छे, वक्षस्कारे आठ हजार योजन रुंध्या छे, मेरुथकी पूर्व पश्चिमे नद्रशालवने तथा मेरुपर्वते बे लाख पचीश हजार एकसोने अठावन्न योजन रुंध्या छे, वनमुखे अगीआर हजार छसेंने अठ्यासी योजन रुंध्या छे, ए सर्व एकठा करिएं तो बे लाख, छेंतालीश हजार, त्रणसेंने छेतालीश योजन थाय. ते धातकीखंडनो विस्तार चार लाख योजननो छे. तेमांहेथी काढीएं, तेवारे एक लाख, त्रेपन हजार छसेंने चोपन योजन बाकी रहे. तेने सोल विजय छे, माटे सोल नागे

वेहेंचीएं तेवारे नव हजार छसेंने त्रण योजन उपर सोलहीआ छ जाग आवे. एटलुं एकेका विजयनुं प्रमाण पहोलपणे छे. ॥ २३६ ॥

हवे ए विजयनो विस्तार गाथाए करी कहे छे.

नवसहसा छसय तिहु ॥ त्तरा य छ च्चेव सोलजायाय ॥ विज-
यपिहुत्त नईगिरि ॥ वणविजयसमास चउलरका ॥ २३७ ॥

अर्थ– नव हजार, छसेंने त्रण योजन उपर सोलहीया छ जाग एटलुं विजयपिहुत्त के० एकेका विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं. ए नदी, गिरि, वन अने विजय ए सर्वनां प्रमाण जेवारे समास के० एकठां करिएं, तेवारे चउलरका के० चार लाख योजन धातकी खंमनो विस्तार पूर्ण थाय; अने विजयनां नाम प्रथम जरतक्षेत्रनां सरखां कच्छादिक जाणवां, हवे कंचन प्रमुख गिरिनी स्थिति संग्रहीए छैएं. कंचण विचित्तचित्ता ॥ जमगनगा दीह वट्ट वेयड्ढा ॥ पुव्वसमुस्सयवासा ॥ हियगारस यंतरा पढमा ॥ १ ॥ मेरुणविदेहपिहुत्तर्द्धं कुरुविक्षरोसलरकतिगं ॥ सगनवइसहस्सछ्य ॥ सयसगनवयाविणयंसा ॥ २ ॥ तंचेव सत्तजईयं ॥ पणवन्नसहस्सछुसयइगसयरी ॥ तंजमगदहंतरयं ॥ गहियं गणिणाणुसारेण ॥ ३ ॥ २३८ ॥

हवे नगरी अने वृक्ष वखाणे छे.

पुव्वंव पुरी य तरू ॥ परमुत्तरकुरुसु धाइ महधाई ॥
रुरका तेसु सुदंसण ॥ पियदंसणनामया देवा ॥ २३८ ॥

अर्थ– ए धातकी खंमने विषे पुरी के० नगरी अने तरु के० वृक्ष ते पुव्वंव के० पहेला जंबूद्वीपने विषे जे रीते कह्या ते रीते जाणवा. पर के० परंतु एटलुं विशेष छे के जे पूर्व अने पश्चिमना बेहु खंमने विषे मुत्तरकुरुसु के० बे उत्तर कुरुक्षेत्र मांहे धाइ महधाई के० धातकीने महाधातकी एवेनामे बे रुरका के० वृक्ष छे, तेसु के० ते बे वृक्षने विषे सुदंसणपियदंसण नामया देवा के० सुदर्शन अने प्रियदर्शन एवे नामे बे देवता अनुक्रमे वसे छे, अने बे देवकुरुक्षेत्रने विषे तो जंबूद्वीपनी पेरे गरुल देवताने वसवायोग्य बे साल्मली वृक्ष छे.

हवे धातकी खंमना त्रण परिधि कहे छे.

ध्रुवरासीसु य मिलिया ॥ एगो लरको य अडसयरि सह-
सा ॥ अठसया वायाला ॥ परिहितिगं धायईसंडे ॥२३९॥

अर्थ–प्रथम कही जे ध्रुवांकनी त्रण राशी तेनीसाथे एक लाख अठोत्तेर हजार आठसेंने बेतालीस एटला योजन मिलिया के० मेलवीएं, तेवारे अनुक्रमे परिहितिगंधायईसंडे के० धातकी खंडना त्रणे परिधिनुं परिमाण थाय, ते यंत्रथी समजवुं. हवे ए ध्रुवांक केवी रीते नीपजे, तेनो विधि ग्रंथांतरथी कहे छे. यदुक्तं ॥ इहवासहराजंबु ॥ सेलदुगुणविक्षराचउसुआरा ॥ रिकसंकुसंतिलरको ॥ अडसयरिसहसबियाला ॥ १ ॥ तणूणलवणपरिहि ॥ धायइसंडस्सआइधुवरासी ॥ गिरिपिहुणा तम्मज्ज ॥ परिहीसमजाधुवरासी ॥२॥ अंतस्सविजापरिही ॥ गिरिविक्षररहियअंतधुवरासी ॥ गिरिविक्षरेणमिलियं ॥ परिहिंतिगणुकमेणज्जवे ॥३॥२३९॥ इति श्रीसहेजरत्नविरचित्ते क्षेत्रसमास वार्तिके धातकीखंडाधिकारे तृतियः परिच्छेदः

हवे कालोद समुद्रनो चोथो अधिकार कहे छे.

कालोदहि सवठवि ॥ सहसुंडो वेलविरहिर्ड तछ ॥ सु-
ठ्ठि यसम कालमहा ॥ कालसुरा पुवपछिमर्ड ॥ २४० ॥

अर्थ– कालोदधि नामे जे समुद्र ते धातकीखंडनी जगती वाहेर वलयने आकारे छे, ते केवो छे? सवठवि के० सर्वत्र सहसुंडो के० हजार योजन उंडो छे, एटले गोतिर्थनी परे नथी. वली केवो छे ? वेल के० जे पाणीनी हानी वृद्धि ते थकी विरहिर्ड के० रहित छे. तछ के० ते कालोद समुद्रनेविषे सुठ्ठियसमकाल महाकालसुरापुवपछिमर्ड के० लवणसमुद्रना सुस्थितदेव सरखा काल, अने महाकाल नामे जे बे देवता तेने रेहेवायोग्य पूर्व अने पश्चिमदिशानेविषे गौतमद्वीप सरखा बे द्वीप छे. ॥ २४० ॥

लवणंमिव जहसंखव ॥ ससिरविदीवा इहंपिनायवा ॥
नवरं समंतर्डते ॥ कोसडुगुच्चा जलस्सुवरिं ॥ २४ ॥

अर्थ– लवणंमिव के० लवण समुद्रनी पेरे इहंपि के० अहींआं कालोद समुद्रनेविषे पण जहसंखव के० जेटला संभविए तेटला ससिरविदिवा के० चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप ते नायवा के० जाणवा. ते आवीरीते केः– धातकी खंडनी जगतीथकी वार हजार योजन कालोद समुद्रमांहे पूर्वदिशानेविषे धातकीखंडना बार चंद्रमाना वार द्वीप छे, अने पश्चिमदिशाने विषे वार सूर्यना बार द्वीप छे, तथा कालोदनी जगती थकी कालोद समुद्रमांहे वार हजार योजने पूर्वदिशानेविषे कालोदधिना बेतालीश चंद्रमाना बेतालीश द्वीप छे, अने पश्चिमदिशाए बेतालीश सूर्यना बेतालीश द्वीप छे. नवरं के० एटलुं विशेष जे समंतर्ड ते के० ते सर्वे द्वीप बाहेरनी दिशाए सर्वत्र जोतां जलस्सुवरिं के० पाणी थकी उपरे कोसडुगुच्चा के० बे कोश उंचा छे; तथा एकाणुं लाख सित्तोत्तेर हजार छसेंने पांच योजन कालोद समुद्रनो परिधि जाणवो. अने बावीश लाख बाणु हजार छसेंने बेतालीश योजन अने उपर त्रण कोश एटलुं जगतीद्वारांतर जाणवुं. ॥ २४१ ॥ इति श्रीक्षेत्रमास वार्त्तिके कालोदाधिकारश्चतुर्थः समाप्तः ॥

हवे पांचमो पुष्करदल द्वीपनो अधिकार कहे छे.

पुख्करदलबहिजगइ ॥ वसंठिर्ड माणुसुत्तरो सेलो ॥ वेलं-
धरगिरिमाणो ॥ सीह निसाई निसढवणो ॥ २४२ ॥

अर्थ– कालोद समुद्रनी जगतीथी बाहेर वलयने आकारे सोल लाख योजन पहोलो पुष्कर द्वीप छे, ते पुख्कर के० पुष्कर द्वीपनुं दल के० अर्द्ध आठ लाख योजन छे, त्यां थकी बाहेरली दिशाए जगइव के० जगतीनी पेरे वलय सरखो माणुसुत्तरोसेलो के० मानुष्योत्तर एवे नामे पर्वत ते संठिर्ड के० रह्यो छे, पण ते केहेवो छे ? तो के वेलंधरगिरिमाणो के० वेलंधरगिरिने माने छे. एटले मूलनेविषे एक हजार बावीश योजन अने शिखरनेविषे चारसेंने चोवीश योजन पहोलो छे, ने सत्तरसें एकवीश योजन उंचो छे. वली सीहनिसाइ के० सिंहनीपेरे निसादी छे, जेम सिंह बेशे तेवारे आगल उंचो होय, अने पाछले भागे नीचो होए तेम मानुष्योत्तर पण मांहेनी दिशाएं उंचो छे, अने बाहेरनी दिशाएं नीचो ढाल मांहे छे. वली केहेवो छे? तो के निसढवणो के० निषध पर्वतने वर्णे राता सुवर्णनो छे, ॥ २४२ ॥

हवे त्यां क्षेत्र अने पर्वतनां स्वरूप वखाणे छे.

जह खित्तनगाईणं ॥ संठाणो धायए तहेव इहं ॥ डुगु-
णोय ऋद्दसालो ॥ मेरु सुयारा तहा चेव ॥ २४३ ॥

अर्थ– जह के० जेम खित्त के० क्षेत्र ते ऋरतादिक अने नगाईणं के० पर्वत हेमवंत प्रमुख तेनां संठाणो के० संस्थान जे आकारविशेष ते धायए के० धातकीखंडनेविषे कह्यां छे. एटले त्यां जेम चक्रना आरा अने विवर सरखा छे, तहेव के० तेमज इहं के० ए पुष्करवर द्वीपनेविषे पण जाणवा. डुगुणोयऋद्दसालो के० धातकीखंडना ऋद्रशाल वन थकी पुष्करार्द्धनुं ऋद्रशाल वन ते लांबपणे अने पहोलपणे बमणुं जाणवुं. तो मेरुनी पूर्व पश्चिमदिशाए ऋद्रशालवनना धातकीखंडनेविषे विस्तार एक लाख सात हजार आठसेंने छंगणाएंसी योजन छे. तेने बमणां करीएं तेवारे बे लाख पन्नर हजार सातसेंने अठ्ठावन योजन थाय. ने एने जेवारे अठ्यासी ऋागे वेहेंचीएं, तेवारे बे हजार चारसें एकावन योजन उपर एक योजनना अठ्यासी ऋाग करीएं, तेवा सीतेर ऋाग एटलो दक्षिण उत्तर दिशाना ऋद्रशाल वननो विस्तार पुष्करार्द्धनेविषे जाणवो. मेरुसुयारा के० पुष्करार्द्धना बे मेरु अने इक्षुकारा पर्वत तेनो विस्तार तहाचेव के० ते धातकी खंड सरखो जाणवो. ॥ २४३ ॥

हवे बाहेरना चार गजदंता वखाणे छे.

इह बाहिरगयदंता ॥ चउरो दीहत्ति वीससय सहसा ॥
तेयालीससहस्सा ॥ गुणवीसहिया सया डुन्नि ॥ २४४ ॥

अर्थ– इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे मानुषोत्तर पर्वतनी दिशाए बाहिरगयदंताचउरो के० बाहेरना चार गजदंतगिरि ते वीससयसहस्सा के० वीश लाख तेतालीश हजार बसेंने छंगणीश योजन दीहत्ति के० दीर्घ इति एटले लांबा छे. ॥ २४४ ॥

अप्रिंतरं गयदंता ॥ सोलसलक्खा य सहस छव्वीसा ॥
सोलहिय सयंचेगं ॥ दीहत्ते हुंति चउरोवि ॥ २४५ ॥

अर्थ–कालोद समुद्रनी जगतीनी दिशाना अप्रिंतर के० माहेला चारे गजदंतगिरि जे छे, ते सोल लाख छवीश हजार एकसोने सोल योजन एटला दीर्घ एटले लांबा, हुंति के० छे. तथा चार लाख छत्रीश हजार नवसेंने सोल योजन एकली कुरुक्षेत्रनी जीवा होय, वली सत्तर लाख सात हजार सातसेंने चउद उपर एक योजनना बसें बार ऋाग करिएं, तेवा आठ ऋाग एटलो कुरुक्षेत्रनो विस्तार जाणवो. त्रणसें तेत्रीस योजन उपर एक योजननो त्रीजो ऋाग एटलुं कंचनगिरिनुं मांहोमांहे अंतर जाणवुं. बे लाख चालीश हजार नवसेंने छंगणसाठ योजन उपर सातीउं एक ऋाग एटलुं अंतर कुलगिरि, जमक अने द्रहनुं अंतर जाणवुं, तथा छत्रीश लाख छंगणोतेर हजार त्रणसेंने पांत्रीश योजन एटलुं कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट जाणवुं.॥२४५॥

हवे शेष, नदी तथा पर्वतनां परिमाण कहे छे.

सेसा पमाणउ जह ॥ जंबूदीवाउ धाइए ऋणिया ॥
डुगुणासमा य ते तह ॥ धायईसंफाउ इह नेया ॥ २४६ ॥

अर्थ–शेष बीजा क्षेत्र, नदी अने द्रह प्रमुखनुं पमाणउं के० प्रमाण ते जह के० जेम जंबूदीवाउ के० जंबूद्वीपथकी कोइक ऽगुणा के० बमणा, कोइक समा के सरखा, ते धाइए के० धातकीखंडने विषे जेम कह्यां छे. तह के० तेम इहं के० अहींआं पुष्कराર્દ્धने विषे कोइक धायइसंडाउ के० धातकीखंडथी बमणा, कोइक घातकीखंड सरखा पण नेया के० जाणवा. एटले जे जंबूद्वीप सरखा धातकीखंड मांहे छे, ते धातकीखंड सरखा पुष्करार्द्ध मांहे छे, अने जे जंबूद्वीप थकी धातकीखंडमांहे बमणा कह्या छे ते पुष्करार्द्धने विषे धातकी खंडथकी बमणा जाणवा; तथा धातकी खंडनेविषे दीर्घ वैताढ्य जंबूद्वीप सरखा वखाणे छे, यथा ॥ कंचण यमसुरकुरुनग ॥ वेयड्डाचेववट्टदीहाय॥ विरकंजवाहसमुस्सएणजहजंबूदीवुच्चा॥१॥ पुष्करार्द्धनेविषे तो दीर्घ वैताढ्यनो विस्तार बसें योजन कह्यो छे. यथा ॥ उवेहोवेयड्ढाणं ॥ जोयणाइंतुछस-यकोसाइं ॥ पणवीसंउविढो ॥ दोचेवसयाइंविचिन्ना ॥ २ ॥ अहींआ निश्चयनी वात ज्ञानी जाणे. ॥२४६॥

अडसीलरका चउदस ॥ सहसा तह नवसया य इगवीसा ॥

अप्रिंतरधुवरासी ॥ पुव्वत्त विहीइ गणियव्वो ॥ २४७ ॥

अर्थ– खित्तंकगुणधुवं के० ए गाथामां जे रीते विधि कह्यो छे, ते रीते पुष्करार्द्ध क्षेत्रनो विस्तार आदि, मध्य तथा अंतनो जाणीएं, तेना ध्रुवांक कहे छे, अट्ठासी लाख चउद हजार नवसेंने एकवीश एटला योजन तह के० तथा प्रकारे ए अन्यंतर के० आदि क्षेत्रना ध्रुवांकनी राशि जाणवी. ते सर्व पुव्वत्त के० प्रथमनी पेरे क्षेत्रना आंक साथे गणियव्वो के० गणीएं, पछी बसेंने बार भागे विहीइ के० वेहेंचतां परि-माण लन्यमान थाय. ॥ २४७ ॥

इग कोडि तेरलरका ॥ सहसा चउचत्त सगसय तियाला ॥

पुरकरवरदीवट्टे ॥ धुवरासी एस मझंमि ॥ २४८ ॥

अर्थ– एक कोडी, तेर लाख चुमालीस हजार सातसेंने तेतालीश योजन एटली पुष्करवर द्वीपना मझं-मि के० मध्य क्षेत्रनी ए धुवरासी के० ध्रुवांक राशी जाणवी. ॥ २४८ ॥

एगा कोडी अडती, सलरक चउहत्तरीसहस्सा य ॥

पंचसया पणसठा ॥ धुवरासी पुरकरऽंते ॥ २४९ ॥

अर्थ– एक करोड आडत्रीश लाख चमोतेर हजार पांचसेंने पांसठ एटली पुष्करार्द्धना अंत के० अंत्य क्षेत्रनी ध्रुवांक राशी जाणवी. हवे ए ध्रुवांक जाणवानी पेरे लखीए छैए. यथा ॥ पुरकरदलंमिउसुयार ॥ धायइसंडाउऽगुणवासहरा ॥ खित्तंफसंतिलरकति ॥ पणवन्नसहस्सछसयचुलसी ॥ तेणूणाकालोयहि ॥ परि-हिइहपढमहोइधुवरासि ॥ दीवद्धमझपरिही ॥ गिरिपीढूणोयमझीधूवो ॥ २ ॥ नरखित्तअंछपरिहि ॥ गिरिपिछुणायअंतधूवरासि ॥ पुव्वंचगणणहरणो ॥ खित्तपमाणंजवेपयडं ॥ ३ ॥ हवे अनुक्रमे क्षेत्रप्रमाण विवरीने लखीएं छैएं.

पुष्करार्द्धने विषे भरत ऐरवतनां आदिध्रुवांक अठ्यासी लाख चउद हजार नवसेंने एकवीश तेने एक साथे गुणीएं, तेवारे तेहीज आंक आवे, तेने बसेंने बार भागे वेहेंचीएं, तेवारे एकतालीश हजार पांचसेंने उगणएंसी योजन लन्यमान थाय. उपर एकसोने तहोत्तेर योजन वधे, ते एक योजनना बसें बार भाग करी तेने बसेंने बार भागे वेहेंचीएं, तेवारे उपर बसेंने बारीआ एकसोने तहोत्तर भाग आवे, एटलो

प्रथम विस्तार छे. तेमाटे गाथामां सर्वत्र ज्जाफेरा लख्या छे, तेमज त्रेपन हजार पांचसेंने बार योजन उपर बसेंबारीआ, एकसोने नवाणु ज्ञाग एटलो मध्य विस्तार जाणवो. पांसठ हजार चारसेंने छेतालीस योजन उपर बसेंने बारीआ तेर ज्ञाग एटलो अंत्य विस्तार जाणवो.

हेमवंत ऐरण्यवंतनो आदिविस्तार एक लाख छासठ हजार त्रणसेंने ओगणीश योजन उपर बसेंने बारीआ छपन्न ज्ञाग छे, अने मध्यविस्तार बे लाख चउद हजारने एकावन्न योजन उपर बसें बारीआ एकसोने साठ ज्ञाग छे, तथा अंत्यनो विस्तार बे लाख एकसठ हजार सातसेंने चोराशी योजन उपर बसेंने बारीआ बावन ज्ञाग छे.

हरीवर्ष तथा रम्यकनो आदिविस्तार छ लाख पांसठ हजार बसेंने सीतोतेर योजन उपर बसेंने बारीआ चार ज्ञाग छे, अने मध्यविस्तार आठ लाख छपन्न हजार बसेंने सात योजन उपर बसेंने बारीआ चार ज्ञाग छे, तथा अंत्य विस्तार दश लाख सडतालीश हजार एकसोने छत्रीस योजन उपर, बसेंने बारीआ बसेंने आठ ज्ञाग छे.

विदेह क्षेत्रनो आदिविस्तार छवीश लाख एकसठ हजार एकसोने आठ योजन उपर बसेंने बारीआ अडतालीश ज्ञाग छे, अने मध्यविस्तार चोत्रीश लाख चोवीश हजार आठसेंने अछावीश योजन उपर बसेंने बारीआ सोल ज्ञाग छे, तथा अंत्यविस्तार एकतालीश लाख अठ्यासी हजार पांचसेंने छेतालीस योजन उपर बसेंने बारीआ एकसोने छनुं ज्ञाग छे. ए गुणांक, क्षेत्रांक अने ध्रुवांक ते सर्व यंत्रथी जाणवा. ॥२४ए॥

हवे प्रथमनीपेरे नदी, गिरि अने वनमुखनुं परिमाण काढिने शेष रहे तेने सोलमे ज्ञागे एक विजयनुं परिमाण थाय ते कहे छे.

गुण वीससहस सगसय ॥ चउणउय सवाय विजविक्खंज्ञो ॥ तह
इह बहिवहसलिला ॥ पविसंति य नरनगस्साहो ॥ २५० ॥

अर्थ– ओगणीश हजार सातसेंने सवाचोराणु योजन एटलुं विजयनुं विष्कंज्ञ थाय, तह के० तथा प्रकारे इह के० ए पुष्करार्द्ध द्वीपने विषे, बहि के० बाहेरनी दिशाए जेना पाणी वह के० वहे छे, एवी जे सलिला के० नदी तेनी नजीक कोइ समुद्र नथी; ते माटे नरनगस्स के० मानुष्योत्तरने अहो के० हेठे मूलमां पविसंति के० पेसे छे. ॥ २५० ॥

इह पउमसहापउमो ॥ रुक्का उत्तरकुरूसु पुव्विंव ॥ तेसु
य वसंति देवा ॥ पउमो तह पुंमरीउय ॥ २५१ ॥

अर्थ– इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे उत्तर कुरूसु के० बन्ने उत्तर कुरुक्षेत्रमांहे पउम महापउमोरुक्का के० पद्म अने महापद्म एवे नामे वृक्ष छे, ते पुव्विंव के० पूर्वे जंबूद्वीपवत् एटले जंबूद्वीपनी पेरे तेसुय के० ते पद्म अने महापद्मने विषे पउमो तहपुंडरीयदेवावसंति के० पद्म तथा पुंडरीक एवे नामे बे देवता रहे छे, अने देवकुरुक्षेत्रनेविषे तो जंबूद्वीपनी पेरे गरुडदेवने वसवायोग्य बे सामलीनां वृक्ष छे. ॥ २५१ ॥

पुक्करदल पुवाहर ॥ खंड तो सहस डुग पिहुकुमा ॥
ज्ञणियातछाणपुण ॥ गीयछा चेवजाणंति ॥ २५२ ॥

अर्थ– पुष्करार्द्ध क्षेत्रने विषे पूर्व पश्चिम दिशाना बन्ने खंडमांहे बे हजार योजन पोहोला एवा बे कूट

कह्या छे, ते कूटनां स्थानक तो पुण के० वली जे गीतार्थ ज्ञानवंत होय ते जाणे. यदुक्तं ग्रंथांतरे इसितले-कमसोजुवी ॥ दुसहस्सजोयणपिहुदसोगाढा ॥ अद्धदुगेविदुकुंडा ॥ तिलस्कनवनवइसहस्सगमे॥ १ ॥ २५२ ॥

हवे मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वतनी संख्या कहे छे.

दो गुणहत्तरि पढमे ॥ अड लवणे बीयदीव तइयद्धे॥ पिहु
पिहुपण सय चाला, इय नरखित्तें सयलगिरिणो ॥ २५३ ॥

अर्थ– प्रथम जंबूद्वीपने विषे बसेंने उंगणोतेर पर्वत छे. ते कहे छे. एक मेरु, छ कुलगिरि, चार गयदंता, सोल वक्षस्कार, चोत्रीश लांबा वैताढ्य, चार वृत्त वैताढ्य, चार यमलगिरि, अने बसें कांचनगिरि. ए सर्व मली बसेंने उंगणोतेर पर्वत जंबूद्वीपमांहे जाणवा. अने अडलवणे के० आठ पर्वत लवणसमुद्र मांहे छे, बीयदीव के० बीजा धातकीखंड मांहे पांचसेंने चालीस पर्वत छे, केमके जंबूद्वीपना बसेंने उंगणोतेरने बमणा करीने बे इषुकार पर्वत भेलीएं, तेवारे पांचसेने चालीश थाय. अने हु के० निश्चे तइयद्धेपि के० त्रीजो अर्द्ध एटले पुष्करार्द्धने विषे पण पांचसेंने चालीश पर्वत जाणवा. इय के० ए नरखितेसयलगिरिणो के० मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वत जाणवा. ॥ २५३ ॥

हवे सर्व पर्वतनी एकत्र संख्या कहे छे.

तेरह सय सगवन्ना ॥ ते पणमेरूहिं विरहिया सवे ॥
उस्से हपायकंदो ॥ माणुससेलो वि एमेव ॥ २५४ ॥

अर्थ– तेरसोने सत्तावन पर्वत सर्व मलीने मनुष्य क्षेत्रमांहे जाणवा, ते पण मेरूहिविरहिया के० ते पांच मेरुपर्वतविना सवे के० सर्व पर्वतो उस्सेहपायकंदो के० उंचपणाना चोथे भागे कंद एटले भूमीमांहे जाणवा, अने माणुससेलोवि के० मानुष्योत्तर पर्वत, ते पण एमेव के० एज रीते एटले उंचपणांने चोथे भागे भूमीमांहे छे.

पुस्करार्द्ध द्वीपना आदि, मध्य अने अंतना त्रण परिधि कहे छे.

धुवरासीसु तिलस्का ॥ पण पन्न सहस्स छसय चुलसीया ॥
मिलिया हवंति कमसो ॥ परिहितिगं पुरकरद्धस्स ॥ २५५ ॥

अर्थ– प्रथम जे धुवरासीसु के० ध्रुवांकनी श्रेणी कही छे, तेमांहे त्रण लाख पंचावन्न हजार छसेंने चोराशी एटला योजन जेवारे त्रणे परिधिमांहे मिलिया के० मेलवीएं, तेवारे कमसो के० अनुक्रमे पुरकरद्धस्स के० पुष्करार्द्धनी परिहितिगं के० त्रण परिधि, हवंति के० होय, ते संख्या यंत्र थकी जाणवी. उक्तंच ॥ अड्ढाइदीव दुसमुद्दरुव तप्परिहिं जोयणिगकोडी ॥ बायालसस्कतीसं ॥ सहसा दोसयइगुणवन्ना ॥ १ ॥ सोलसकोमीलस्का ॥ नवकोडिसयातिकोडिइगलस्का ॥ पणत्रीससहस्सासे ॥ गणियपयंमुणसुकरणेहिं ॥ २५५ ॥

हवे मनुष्यक्षेत्र बाहेर जे पदार्थ न होय ते कहे छे.

नइदहघण घणियागणि ॥ जिणाइनरजम्ममरणकालाई ॥
पणयाललस्कजोयण ॥ नरखित्तं मुत्तु नो पुरउ ॥ २५६ ॥

अर्थ– नदी, द्रह, घन के० मेघ घणिय के० मेघनो गर्जाव, अगणि के० बादर अग्नि काय, जिणाइ के० तिर्थंकर, आदिशब्दथकी बलदेव, वासुदेव, चक्रवर्त्ति ने बीजा पण नर के० सामान्य मनुष्य तेना जन्ममरण

के० जन्म अने मरण तथा कालाई के० मुहूर्त्त, प्रहर, दिवस प्रमुख आदिशब्द थकी चंद्र सूर्यना परिवेष विजली चय, अपचय, अने उपराग एटला पदार्थ पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण मनुष्यक्षेत्र मांहे होय. पण नरखित मुत्तु के० नरक्षेत्र मूकीने नोपरउं के० वाहेर न होय. एवुं नरक्षेत्रना स्वभावनुं विशेष जाणवुं ॥ इतिश्री सहेजरत्न विरचित्ते क्षेत्रसमासवार्त्तिके पंचमोधिकारः ॥ २५६ ॥

हवे पुष्करार्द्ध पर्वत प्रमुखने विषे जिनभवन छे ते कहे छे.

चउसु वि इसुयोरसु ॥ इक्किकं नरनगंमि चत्तारि ॥ कूडोवरि जिणभवणा ॥ कुलगिरिजिणभवणपरिमाणा ॥ २५७ ॥

अर्थ- प्रथम कह्यां जे धातकीखंडने विषे वे इषुकार, अने वे इखुकार, पुष्करार्द्धनेविषे ए चउसुवि के० चारे पण इसुयारेसु के० इखुकार पर्वतने विषे प्रत्येकें चार कूट छे, तेमांहे छेल्ला सिद्धकूटने विषे चार पर्वते इक्किकें के० एकेक जिनभवन छे, वधा मली चार जिनभवन छे, अने नरनग के० मानुष्योत्तर पर्वतना चतारिकुडोवरि के० चार कूटना उपर जिणभवणा के० चार जिनभवन छे, ते जिनभवन केहेवां छे ? तोके कुलगिरिजिण भवनपरिमाणा के० कुलगिरिना जिनभवनने परिमाणे ते जिनभवन जाणवा. एटले पचाश योजन लांबा, पचीश योजन पहोला अने छत्रीश योजन उंचा एवां जिनभवन जाणवां. ॥२५७ ॥

हवे नंदीश्वर, कुंडल अने रुचक द्वीपनेविषे जिनभवन कहे छे.

तत्तो दुगुण पमाणा ॥ चउदारा थुत्तवन्नियसुरूवा ॥ नंदीसर वावन्ना ॥ चउ कुंडलि रुयगिचत्तारि ॥ २५८ ॥

अर्थ- तत्तो के० ते मानुष्योत्तर तथा इषुकार पर्वतना जिनभवन थकी दुगुणपमाणा के० वमणुं छे प्रमाण जेमनुं, अर्थात् एकसो योजन लांवा अने पचाश योजन पहोला तथा वहोत्तेर योजन उंचा एवा अने चउदारा के० चारण वारणे सहित थुत्तवण्णियसुरुवा के० पूर्वसूरिकृत स्तोत्रने विषे वखाण्युं छे, स्वरूप जेमनुं एवा आठमां नंदीश्वर द्वीपनेविषे वावन्न जिनभवन जाणवां, तथा कुंडल द्वीपनेविषे कुंडलने आकारे जे मध्यगिरि छे तेने कुंडलगिरि कहे छे, तेनी चार दिशानेविषे एवाज प्रकारनां चार जिनभवन जाणवां. एम रुयगिचत्तारि के० रूचकद्वीपने विषे पण चार जिनभवन छे, एम साठ जिनभवन ते चार वारणाना छे.

वहुसंखविगप्पे रुय, गदीव उच्चत्ति सहस चुलसीई ॥ नरनगसमरुयगो पुण ॥ विच्छरि सयठाणसहसंको ॥ २५९ ॥

अर्थ- वहुसंख के० घणी संख्याना विगप्पे के० विकल्प एटले विचार छे. जेने विषे एवो रुचक द्वीप छे ते विकल्प देखाडे छे. यथा दोकोडीसहस्साइं ॥ छच्चेवसयाइंइक्कवीसाइ ॥ चउयालसयसहस्साइ ॥ विरकंभो कुंडलोदीवो ॥ १ ॥ दसकोडीसहस्साइं ॥ चत्तारिसयाइं पंचसीयाइं ॥ छावत्तरिंचलरका ॥ विरकंभोरुयगदीवस्स ॥ २ ॥

एम द्वीपपन्नतिनी निर्युक्तिमांहे कुंडलद्वीप अने रुचकद्वीपकनुं विष्कंभ कह्युं छे, ते लाख योजन प्रमाण जंबूद्वीप थकी, वमणा द्वीपसमुद्र गणतां गाथोक्त वे हजार छसेंने एकवीश कोडी चुमालीश लाख योजन एटलुं दगमा कुंडलद्वीपनुं मान आवे. वीजी गाथाए रुचक द्वीपनुं परिमाण दश हजार चारसेंने पंच्यासी कोडी ने वहोतेर लाख योजन कह्यां छे ते अगीआरमा द्वीपनुं मान आवे छे. एटले ए एक विकल्पः ॥

तथा– जंबुधायईपुरकर ॥ वारुणीखीरघयखोयनंदीसरा ॥ अरुणरूणवायकुंमल ॥ संखरुयगज्जुयगकुसकुचा ॥ १ ॥ ए संघयणीनी गाथाने अनुसारे अगीआरमो कुंडलद्वीप अने तेरमो रुचकद्वीप. ए बीजो विकल्पः

तथा तिपडोयारातहारुणाइया ए रीते जोतां एक नामे त्रण नाम करतां पन्नरमो कुंमलद्वीप आवे छे, अने एकवीशमो रुचकद्वीप आवे छे, ते एवी रीते के ? आठमो नंदीश्वर द्वीप छे, त्यारपछी नवमो अरुण, दशमो अरुणवर, अगीआरमो अरुणवरावन्नास, बारमो अरुणोपपात, तेरमो अरुणोपपातवर, चउदमो अरुणोपपातवरावन्नास, पन्नरमो कुंमल, सोलमो कुंडलवर, सत्तरमो कुंमलवरावन्नास, अढारमो संख, उंगणीशमो संखवर, वीशमो संखवरावन्नास, एकवीशमो रुचक, ए रीते एकवीशमो रुचकद्वीप आवे छे. ए त्रीजो विकल्प जाणवो.

जीवाभिगमनेविषे पेहेला विकल्पनी संख्या कही छे. यथा ॥ जंबूदीवेलवणे ॥ धायइकालोयपुरकरेवरुणे ॥ खीरवयखोयनंदी ॥ अरुणवरे कुंडले रुयगे ॥ ए चोथो विकल्प ॥ एम चार विकल्प छे. तथा ते रुचकद्वीपना बहुमध्यदेशनेविषे वलयने आकारे रुचकशैल छे. ते चोराशी हजार योजन उंचो छे, वली नरनगसम के० मानुष्योत्तर पर्वत सरखो विस्तारछे. पुण के० वली एटलुं विशेष जे ए विस्तारना शत आंकने स्थानके सहस्रनो आंक जाणवो. जेम मानुष्योत्तर पर्वतनो मूल विस्तार एक हजारने बावीश योजन छे. तो रुचक पर्वतनो मूल विस्तार दशहजारने बावीश योजन जाणवो. वली मानुष्योत्तर पर्वतनो शिखर विस्तार चारसेंने चोवीश योजनछे, तो रुचक पर्वतनो शिखरविस्तार चार हजारने चोवीश योजन छे. ॥ २५९ ॥

तस्स सिहरंमि चउदिसि ॥ बीयसहस्सिगिगु चउत्थि अठ्ठ ॥
विदिसि चउ इय चत्ता ॥ दिसि कुमरिकूम सहस्सुचा ॥ २६० ॥

अर्थ–तस्स के० ते रुचकशैलना सिहरंमि के० शिखरनेविषे चउदिसि के० पूर्वादिक चार दिशाने विषे बीयसस्सिगिगु के० बे हजार योजन ज्यां थाय छे, त्यां एकेक कूट छे, अने चउत्थि के० चोथा सहस्रनेविषे अठ्ठ के० आठ आठ कूट छे. ते आठ कूट दिशाकुमरीनां कह्यां छे, नहींकां त्यां नवमुं सिद्धकूट पण छे. तथा विदिसि के० विदिशिनेविषे जे चउ के० चार कूट छे, ते सहस्रांक जाणवा. ते एक हजार योजन मूलविस्तार तथा एक हजार योजन उंचा अने पांचसें योजन शिखरविस्तार एवां कूट छे. इयचत्ता के० ए सर्व मली चालीश कूटनेविषे रुचकवासीनी दिसिकुमरी के० दिशिनेविषे जे कुमरी वसे छे ते दिशिकुमरीनां नाम लखीएं छैएं.

नंदोत्तरा, नंदा, सुनंदा, नंदवर्द्धनी, विजया, वैजयंती, जयंती, अपराजिता ए आठकुमरी, पूर्व रुचकने विषे वसे छे. समाचारा, सुप्रदत्ता, सुप्रबुद्धा, यशोधरा, लक्ष्मीवती, शेषवती, चित्रगुप्ता, वसुंधरा ए आठ दक्षिणरुचकनेविषे वसे छे. इलादेवी, सुरादेवी, पृथ्वी, पद्मावती, एकनाशा, अनवमिका, भद्रा, अशोका ए आठ पश्चिम रुचके वसे छे. अलंबुसा, मिश्रकेशी, पुंमरीका, वारुणी, हासा, सर्वप्रभा, श्री, ह्री, ए आठ उत्तररुचके वसे छे. चित्रा, चित्रनाशा, तेजा, सुदामिनी, ए चार विदिशिना रुचके वसे छे. रूपा, रूपांतिका सुरूपा, रूपवती ए चार मध्य रुचके वसे छे. ए संख्या एकत्र गणता चालीश थाय, अने प्रथम सोल वखाणी छे, ए सर्व मलीने छप्पन्न दिक्कुमारिका जाणवी, ए सर्व दिशाकुमारी ते श्रीतीर्थंकर देवना जन्मदिवसनेविषे आवीने सूतिकार्य करी पोतपोताने स्थानके जाय. ॥ २६० ॥

हवे ग्रंथनी समाप्ति केहेछे.

इय कयवयदीवोदहि ॥ वियारलेसो मए विमइणावि ॥ लि-
हिउं जिणगणहरगुरु ॥ सुयसुयदेवीपसाएण ॥ २६१ ॥

अर्थ–इय के० आ जे पूर्वे कह्युं ते कयवयदीवोदहि के० कोइक द्वीप समुद्रना वियार के० विचारनुं लेसो के० लेश एटले परमाणुमात्र ते विमइणावि के० विगत एटले जेनी बुद्धि गइ छे, एवो मूर्ख थको पण मए के० हुं रत्नशेखर नामा आचार्य तेणे जिण के० परम केवलज्ञान तेणे करी विराजमान सर्वज्ञ सर्वदर्शी, संसारपारंगत, जेणे समस्त अष्टकर्मरूप शत्रु जीत्या छे. जेमने देवोनी कोडाकोडी वंदे छे. अष्टमहाप्रातिहार्य, छत्रत्रय, चामर युग्म, समवसरण इत्यादिक शोभा जेने विषे छे, ने जे समस्त जीवनी गति आगति तथा सुख दुःख ते ज्ञानने बळे जाणे छे. जे चउद राजना सर्व जीवादि पदार्थने करतलामलकनी पेरे देखे छे. तेने जिनराज देव कहिएं. अने गणहरगुरु के० जे जिनेश्वरनी आज्ञाना प्रतिपालक एवा शिष्य जे गौतम सौधर्मादिक तेने गुरु कहीएं, गुरु एटले जे धर्मनी तथा तत्वज्ञाननी वातो कहे पोते धर्मना मार्गनेविषे प्रवर्त्ते, बीजाने प्रवर्त्तावे, तेने गुरु कहीएं. अने सुय के० सिद्धांत जे तीर्थंकरनां वचन प्रमाणे प्रकाश्यां, ते प्रकाशना करनार गणधर चउद पूर्वधर एटले श्रुतकेवली अने दशपूर्वधर तेमना करेला ते सिद्धांत कहीएं. श्रुतदेवी ते सरस्वती, सिद्धांत प्रमुख सर्व शास्त्रनी जे अधिष्ठायिका तेने सरस्वती कहिएं. तथा बीजा पूर्वाचार्य जे महंत जिनभद्रगणी क्षमाश्रमण, मलयगिरि, वज्रसेन, हेमतिलकसूरि प्रमुखगुरु तेमनो जे प्रसाद तेणे करी ए मनुष्यादिक जीवोना क्षेत्रनो विचार में लेशमात्र लख्यो छे. ॥ २६१ ॥

सेसाण दीवाण तहोदहीणं ॥ वियारविछारमणोरपारं ॥ स
या सुयाउ परिभावयंतु ॥ सवंपि सवन्नुयइक्कचित्ता ॥ २६२ ॥

अर्थ– शेष बीजा असंख्याता दीवाण के० द्वीपनो तह के० तथा उदहीणं के० समुद्रनो वियार के० विचार तेनो जे विछार के० विस्तार ते प्रत्ये सया के० सदासर्वदा सुयाउ के० सिद्धांत थकी सवन्नु के० सर्वज्ञ जे तीर्थंकर देव तेना धर्म वचनने विषे इक्कचित्ता के० एक अद्वितीय चित्त जेमनुं छे एहवा थका सवंपि के० समस्त विचारने परिभावयंतु के० जाणो, पण ए द्वीपसमुद्रनो विचार केहेवो छे ! तो के अणोरपारं के० अनंत अपार छे. तो तीर्थंकरना धर्मनेविषे एकचित्तपणा थकी अनुक्रमे केवलज्ञान पामिने ए सर्व द्वीप समुद्रनो विचार जाणवो, ए परमार्थ. ॥ २६२ ॥

सूरीहि जं रयणसेहर नाम एहिं ॥ अप्पट्ठमेव रइयं नरखित्तविख्कं ॥ तं
सोहियं पयरणं सुयणाहि लोए ॥ पावेउतं कुसलरंगमयप्पसिद्धि ॥ २६३ ॥

॥ इयखित्तसमासपकणस्सलहुओअहिगारोसम्मत्तो ॥

अर्थ– श्रीरत्नशेखर नामे जे सूरि के० आचार्य तेणे अप्पट्ठमेव के० आत्माने अर्थे एहिंनरखित्तविख्कं के० ए नरक्षेत्रनुं वखाण ते रइयं के० रच्युं. ते केहेवुं छे ? तोके सुयणा के० सुजन जे राग द्वेष रहित एवा उत्तम जीव तेणे सम्यक् प्रकारे एक चित्तपणे सोहियं के० सोध्युं, निर्दूषित कीधुं छे, एवुं जे आ पयरणं के० क्षेत्रसमासप्रकरण ते कुशल, आरोग्य, रंग, आनंद प्रमुख घणा भला पदार्थ छे जेने विषे एवुं. ए शास्त्र लोकने विषे प्रसिद्धी के० विस्तार प्रत्ये पावेउतं के० पामो. ए ग्रंथनो आशिर्वाद मंगल स्वरूपे कह्यो छे. २६३